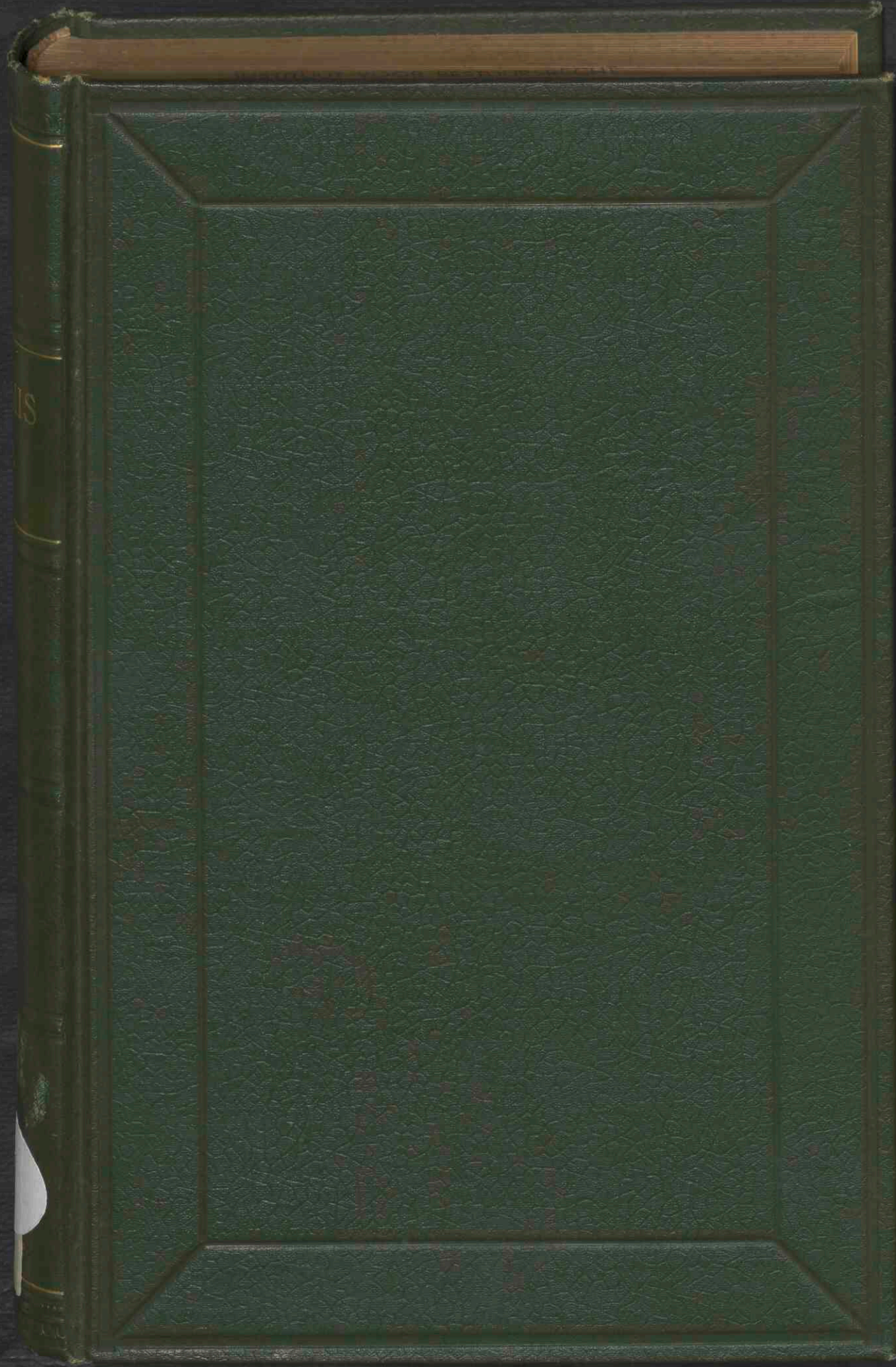
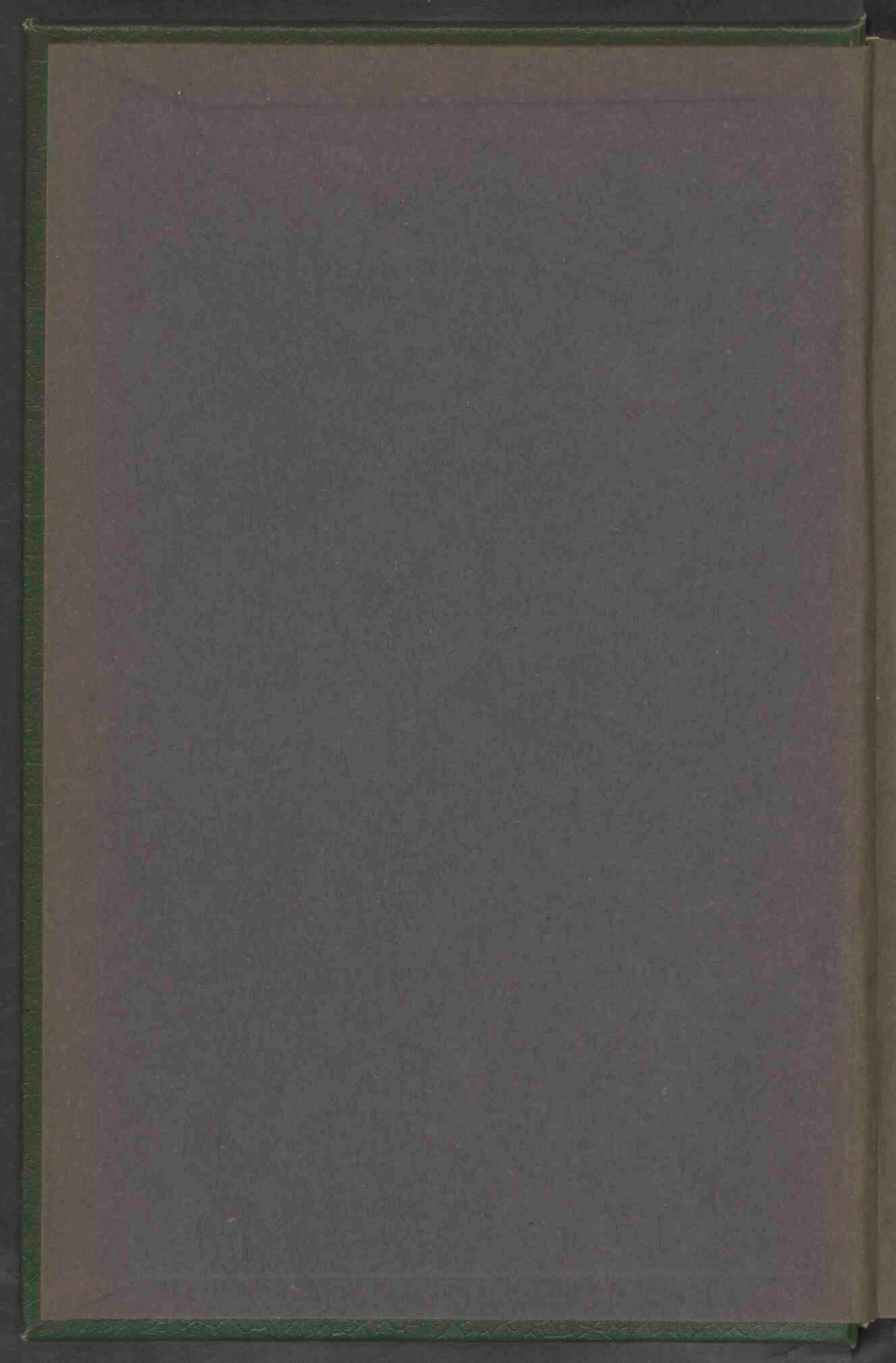

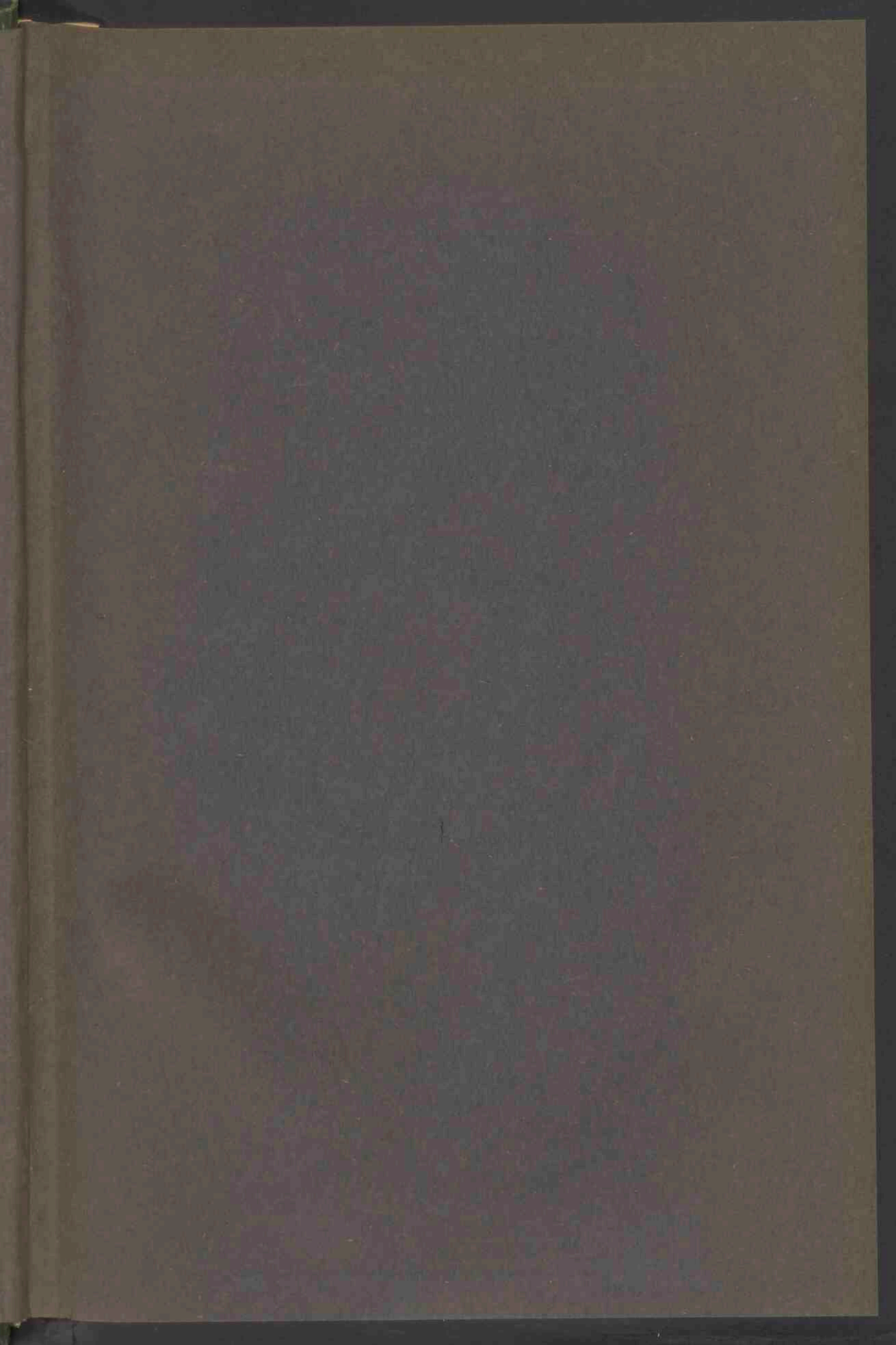

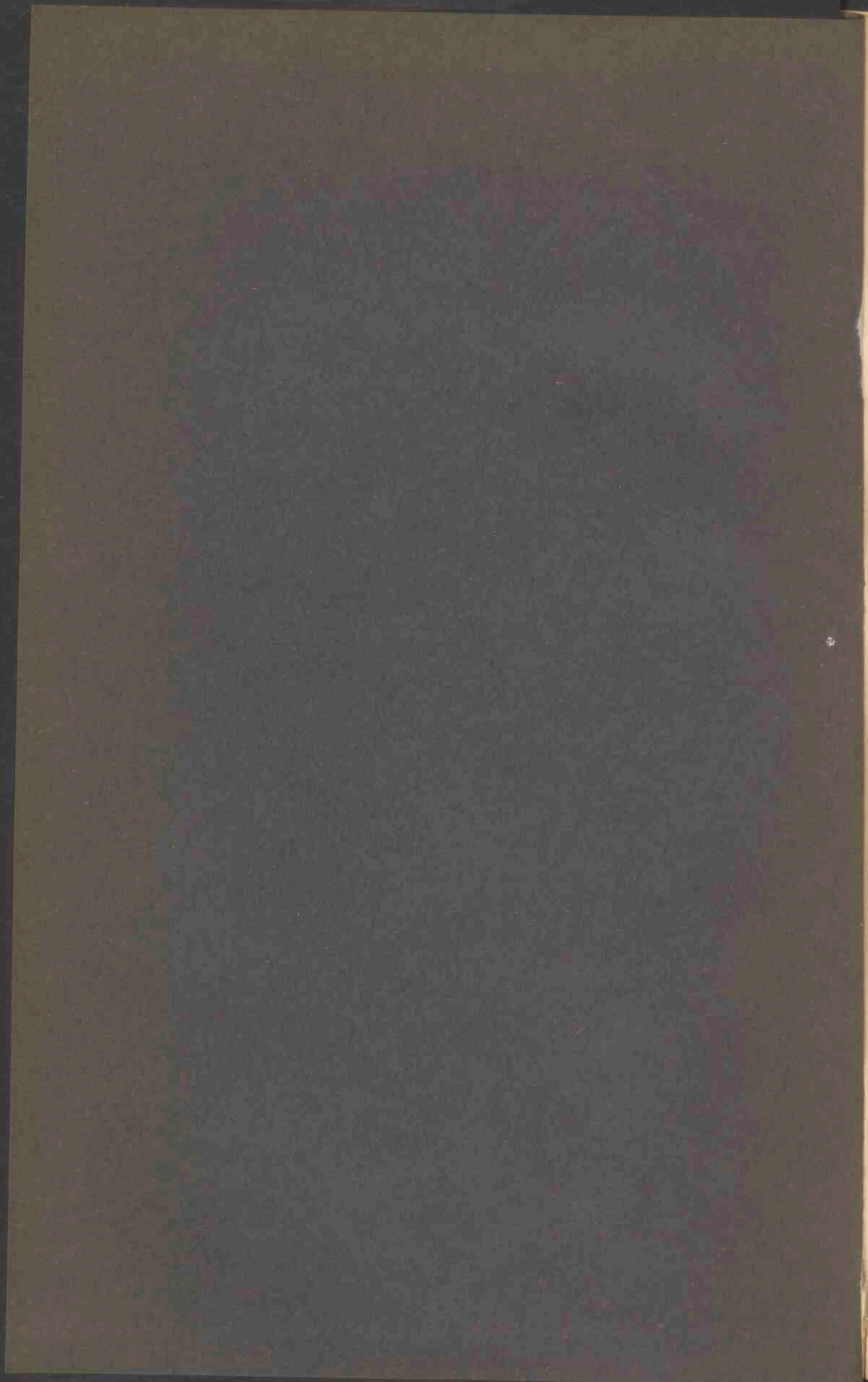
Themis : regtskundig tijdschrift : verzameling van bijdragen tot de kennis van het publiek- en privaatrecht.

<https://hdl.handle.net/1874/437406>

THEMIS.

Verzameling van bijdragen tot de kennis van het
Publiek- en Privaatrecht

ONDER REDACTIE VAN

Mr. A. HEEMSKERK, Mr. M. DE PINTO, Mr. L. DE HARTOG,
Mr. A. R. ARNTZENIUS, Mr. H. ZILLESSEN,
Mr. D. SIMONS en Mr. S. J. M. VAN GEUNS.

VIER-EN-VIJFTIGSTE DEEL

1893.

's-GRAVENHAGE
GEBROEDERS BELINFANTE.

1893.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

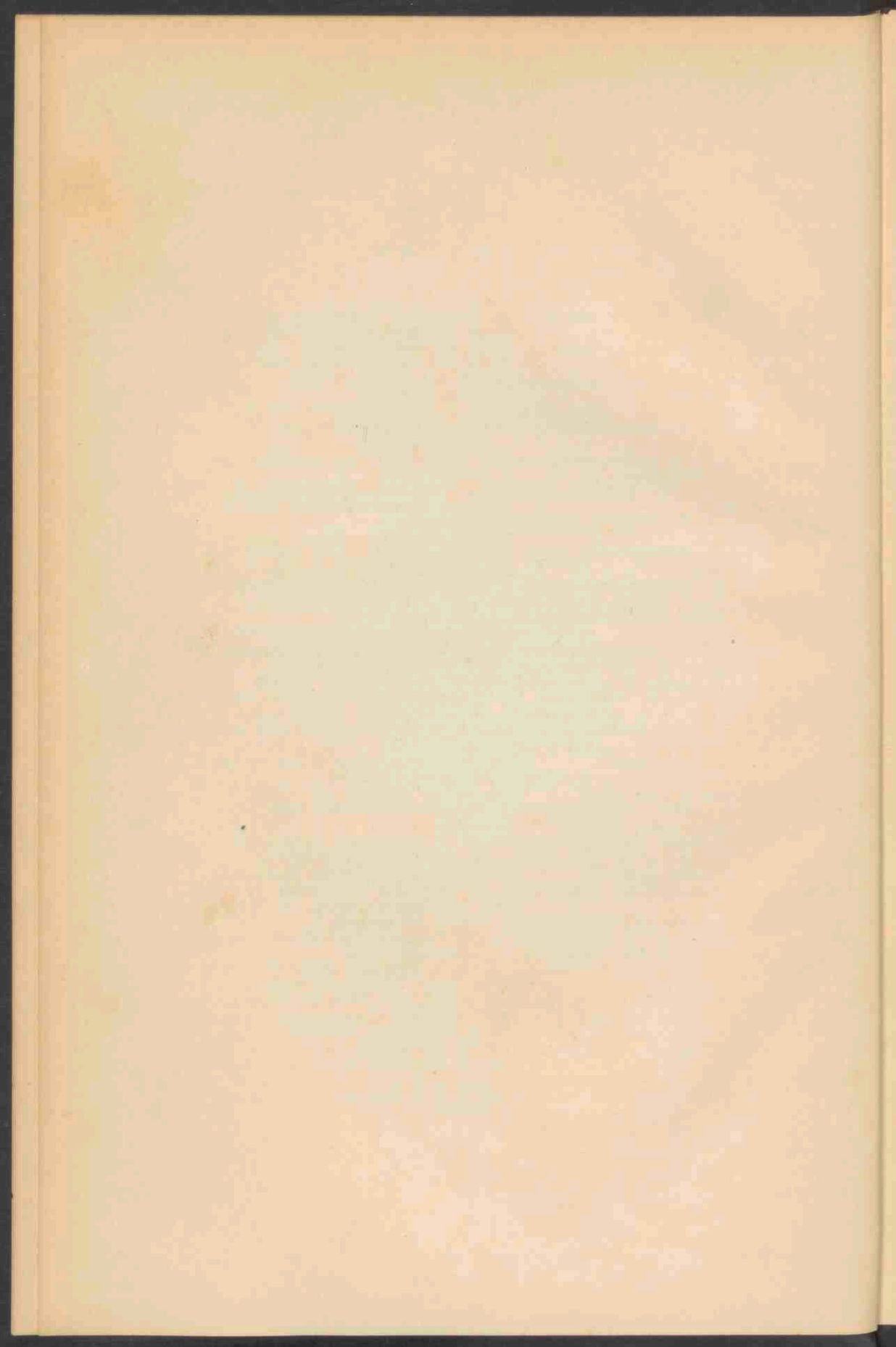

0986 4194

Gedruckt bij H. L. SMITS te 's-Gravenhage.

MEDEARBEIDERS

- Mr. S. J. L. VAN AALTEN JR., advocaat en procureur Rotterdam.
- Mr. J. BARON D'AULNIS DE BOUROUILL, hoogleeraar, Utrecht.
- Mr. C. BAKE, referendaris bij den Raad van State, 's-Gravenhage.
- Mr. JAC. W. V. D. BIESEN, advocaat, Breda.
- Mr. A. J. E. A. BIK, advocaat en procureur, 's-Gravenhage.
- Jhr. Mr. E. N. DE BRAUW, advocaat en procureur, 's-Gravenhage.
- Mr. J. B. BREUKELMAN, commissaris van Staat, 's-Gravenhage.
- Mr. G. BROUWER JZ., advocaat en procureur, Amsterdam.
- Dr. E. BRUSA, hoogleeraar aan de Universiteit te Turijn.
- Mr. J. P. A. N. CAROLI, advocaat, Amsterdam.
- Mr. F. B. CONINCK LIEFSTING, vice-president van den Hoogen Raad der Nederlanden, 's-Gravenhage.
- Jhr. Mr. W. Th. C. v. DOORN, advocaat, procureur en kantoor-plaatsverv. te 's-Gravenhage.
- Mr. A. P. Th. EYSELL, lid van den Hoogen Raad der Nederlanden, 's-Gravenhage.
- Mr. P. R. FEITH, lid van den Hoogen Raad der Nederlanden, 's-Gravenhage.
- Mr. J. J. VAN GEUNS raadsheer in het Gerechtshof, 's-Gravenhage.
- Mr. J. J. GOCKINGA, lid der Arrondissements-Rechtbank te Leeuwarden.
- Mr. Th. HEEMSKERK, advocaat en kantoor-rechter-plaatsvervanger, Amsterdam.
- Mr. H. v. D. HOEVEN, hoogleeraar, Leiden.
- Mr. J. F. HOUWING, lid van de arrondissements-Rechtbank te Amsterdam.
- Mr. Ed. JACOBSON, advocaat en procureur, Rotterdam.
- Mr. D. JOSEPHUS JITTA, advocaat, Amsterdam.
- Mr. J. KAPPELJNE VAN DE COPPELLO, oud-Minister van Binnenl. Zaken, 's-Gravenhage.
- Mr. W. J. KARSTEN, lid van het Gerechtshof te 's-Gravenhage.
- Mr. J. G. KIST, president van den Hoogen Raad der Nederlanden, 's-Gravenhage.
- Mr. N. K. F. LAND, hoogleeraar, Groningen.
- Mr. A. F. A. LEESBERG, advocaat en notaris, 's-Gravenhage.
- Mr. J. A. LEVY, lid van de Tweede Kamer der St.-Generaal, advocaat, Amsterdam.
- Mr. P. A. W. CORP VAN DER LINDEN, hoogleeraar, Amsterdam.
- Mr. J. A. LOEFF, advocaat, lid der Staten van Noord-Brabant, 's-Hertogenbosch.
- Mr. J. DE LOUWER, hoogleeraar, Utrecht.
- Mr. J. P. MOLTZER, hoogleeraar, Amsterdam.
- Mr. H. J. A. MULDER, advocaat en procureur, 's-Gravenhage.
- Mr. J. C. NABER, hoogleeraar, Utrecht.
- Mr. N. F. VAN NOOTEN, advocaat en oud-raadsheer, Utrecht.
- Mr. M. OLDENHUIS GRATAMA, advocaat en procureur, Assen.
- Mr. J. C. DE MAREZ OYENS, administrateur aan het Departement van W., H. en N., 's-Gravenhage.
- Mr. B. J. POLENAAR, advocaat, Amsterdam.
- Mr. M. S. POLS, hoogleeraar, Utrecht.
- Mr. C. PIJNACKER HORDIJK, oud-Gouv.-Gener. van Nederlandsch Oost-Indië, 's-Gravenhage.
- Jhr. Mr. J. K. W. QUARLES VAN UFFORD, 's-Gravenhage.
- Mr. E. E. VAN RAALTE, advocaat, Rotterdam.
- Mr. J. ROMBACH, advocaat en proc., Rotterdam.
- Mr. F. N. SICKENGA, te Dordrecht.
- Mr. F. W. J. GEORGE SNIJDER VAN WISSENKERKE, referendaris aan het Departement van Justitie, 's-Gravenhage.
- Mr. J. M. VAN STIPRIAAN LUISCIUS, advocaat en procureur, 's-Gravenhage.
- Mr. A. J. COHEN STUART, civ.-ing., advocaat en procureur, Amsterdam.
- Mr. J. P. R. TAK VAN POORTVLIET, Minister van Binnenlandsche Zaken, 's-Gravenhage.
- Mr. F. H. J. TAVENRAAT, griffier der Staten van Zuid-Holland, te 's-Gravenhage.
- Mr. I. TELTING, lid van den Hoogen Raad der Nederlanden, 's-Gravenhage.
- Mr. A. TELTING, commissaris bij 's Rijks Archief, 's-Gravenhage.
- Mr. W. THORBECKE, lands-advocaat en procureur, 's-Gravenhage.
- Mr. P. A. TICHELAAR, substituut griffier bij de arr. rechtbank te Amsterdam.
- Mr. M. W. F. TREUB, Wethouder, Amsterdam.
- Mr. P. VERLOREN v. THEMAAT, advocaat-fiscaal bij het Hoog Milit. Gerechtshof, Utrecht.
- Mr. H. VOS, advocaat, Leiden.
- Mr. G. WTEWAAL, lid van de arr. Rechtbank, Arnhem.
- Mr. C. P. ZAALIER, advocaat en procureur, Rotterdam.

INHOUD.

	Blz.
— <i>Uitoefening van private rechten op zaken met eene publieke bestemming</i> , door Mr. C. G. VON REEKEN, Commies-Chef ter Provinciale Griffie in Noord-Holland, Advocaat, Procureur en Rechter Plaatsvervanger te Haarlem	1
— <i>Nederland en de algemeene Postvereniging</i> , door Mr. HENRY HIJMANS, Advocaat te Leiden	67
— <i>Bijdragen tot de geschiedenis der Nederlandsche finantiën</i> , door Mr. F. N. SICKENGA, te Dordrecht (zie <i>Themis</i> 1892, pag. 514.)	199
— <i>Het nieuwe reglement van politie op de Waterstaatswerken in onderhoud en beheer bij de provincie Friesland</i> , door A. DUPARC, commies-chef ter provinciale griffie van Friesland	395
— <i>Bijdragen tot de geschiedenis der Nederlandsche Finantiën</i> , door Mr. F. N. SICKENGA, te Dordrecht (zie pag. 236.)	414
— <i>Eenige opmerkingen over onze krankzinnigenwet</i> , door Mr. S. J. M. VAN GEUNS, Ambtenaar van het Openbaar Ministerie bij de Kantongerechten, te Zierikzee	124
— <i>Statistiek van al de tegenwoordige kosten der Gemeente-Politie in de verschillende gemeenten des Rijks</i> , door J. C. VAN SCHERMBEEK, Hoofd-commissaris van Politie, te 's Gravenhage	297
— <i>Erfpacht. Eene bijdrage tot herziening van het Burgerlijk Wetboek</i> , door Mr. A. P. TH. EYSSELL, lid van den Hoogen Raad der Nederlanden, te 's Gravenhage	75
— <i>Verkoop onder openbare controle der Rijkslanbouw-proefstations</i> , door Mr. J. KRUSEMAN, Advocaat en Procureur, te Amsterdam	94
— <i>Is de verplichte vertegenwoordiging in rechten af te keuren?</i> door Mr. VAN DER DOES, Advocaat te Arnhem	113
— <i>Beschouwingen omtrent het Ontwerp tot herziening van het Burgerlijk Wetboek</i> , door Mr. JAC. W. VAN DEN BIESEN, advocaat te Breda. (Zie <i>Themis</i> 1891, p. 361)	237

	Blz.
— <i>De theorie van het Torrens-stelsel</i> , door Mr. J. C. NABER, hoogleeraar te Utrecht	273
— <i>Naar aanleiding van de artikelen 1628 en volgende Burgerlijk Wetboek</i> , door Mr. A. P. Th. EYSSELL, Lid van den Hoogen Raad der Nederlanden te 's-Gravenhage	459
— <i>«De chèque.» «Eenige opmerkingen naar aanleiding van de beweging in Duitschland ten gunste eener chèqueret.» mede naar aanleiding van het Nederlandsch Ontwerp 1886 tot regeling van het handelspapier</i> , door Mr. B. J. POLENAAR, advocaat te Amsterdam	479
— <i>De behoedmiddelen, door de vrouw te bezigen, ingevolge art. 270, B. W. jto. 825 W. v. B. Rv.</i> , door Mr. D. J. WOLFSON, advocaat en procureur te Zierikzee	502
— Mr. D. SIMONS, <i>Beknopte handleiding tot het Wetboek van Strafvordering</i> . Tweede druk. Nieuw bewerkt, door Mr. M. S. POLS, Hoogleeraar te Utrecht	155
— Mr. S. J. FOCKEMA ANDREA, <i>Bijdragen tot de Nederlandsche Rechtsgeschiedenis</i> , 3 ^e bundel, Haarlem 1892, door Mr. J. TELTING, Lid van den Hoogen Raad der Nederlanden, te 's Gravenhage	302
— <i>De belastingen in het Nederlandsche Parlement van 1848-1888</i> , door Dr. W. P. J. BOK, 1 ^e & 2 ^e stuk, door Mr. F. N. SICKENGA, te Dordrecht	309
— <i>De Rekening-Courant. Handleiding bij het onderwijs van handelsklassen, bij zelf-onderricht en voor den handel</i> , door J. G. CH. VOLMER en P. KATS, boekhouders en leeraren in het boekhouden te Utrecht, door Mr. J. ROMBACH, advocaat te Rotterdam	313
— <i>Het gemeenteroezen in Nederland en Belgic. De wettelijke voorschriften in beide rijken betreffende de gemeente als politieke eenheid</i> , door H. G. HARTMAN JR., Secretaris der Gemeente Goes, door Mr. J. B. BREUKELMAN, commies van Staat te 's-Gravenhage	510
— <i>Archives Internationales d'Administration comparée, fondées et dirigées par M. H. J. A. MULDER, docteur en droit etc. Première Année N°. 1. Avril 1893</i> , door Mr. D. JOSEPHUS JITTA, advocaat te Amsterdam	526
— C. J. J. DE JONCHEERE, <i>het rechtskarakter der onderteekening</i> . Academisch proefschrift, Amsterdam 1892, door Mr. N. K. F. LAND, hoogleeraar te Groningen	160

- *De volkenrechtelijke uitzonderingen van art. 8 Wetboek van Strafrecht*. Academisch proefschrift van J. H. TASSET, Amsterdam 1892, door Mr. D. SIMONS, Advocaat te Amsterdam 109
- A. J. M. J. VAN WIJNBERGEN, *Onze merken onder de werking der wet van 10 Mei 1886*. Academisch proefschrift, Arnhem 1893, door Mr. J. TELTING, Lid van den Hoogen Raad der Nederlanden, te 's Gravenhage 322
- F. C. HEKMEIJER, *De Rechtstoestand der inlandsche Christenen in Nederlandsch-Indië*, Utrecht 1892, aangekondigd door Mr. A. J. E. A. BIK, advocaat en procureur, te 's Gravenhage 330
- J. C. H. PRIKKEN, *Bescherming van woning*. Utrecht 1892, door Mr. S. J. M. VAN GEUNS, Ambtenaar van het Openbaar Ministerie bij de Kantongerechten te Zierikzee . . . 345
- *Beperking van Eigendom door plaatselijke bouwverordeningen*, door C. F. THOE SCHWARTZENBERG en HOHENLANSBERG, door denzelfden 354
- *Kinderbescherming. — De Fransche wet tot bescherming van verwaarloosde kinderen*. Academisch proefschrift, door FRANS COENEN Jr. Amsterdam 1892, door Mr. W. J. KARSTEN, Lid van het Gerechtshof te 's-Gravenhage 530
- *De Gemeente-Ontvanger*. Academisch proefschrift door J. H. TASSET, Amsterdam, door Mr. J. B. BREUKELMAN, Commies van Staat te 's-Gravenhage 557
- J. B. PEYROT, *Onteigening en publickrechtelijke lichamen (verdedigd te Leiden den 21sten April 1893)*, door Mr. S. J. M. VAN GEUNS, ambtenaar van het openbaar ministerie bij de kantongerechten te Zierikzee 505
- N. A. TONCKENS, *Het recht van belastingheffing der plaatselijke besturen*, Utrecht 1893, door denzelfden 580

VARIA.

- Nieuwe toepassing der onteigeningswet van 1851*, door Mr. A. HEEMSKERK, lid der arrondissements-rechtbank te Amsterdam 171
- *Strafvervolgning tegen den redacteur-uitgever der Nieuwe «Surinaamsche courant»*, door denzelfden 175
- *Zeitschrift für das gesammte Handelsrecht* 179
- *Verslag van de Rijkspostspaarbank over 1891* 181

	Blz.
Mr. E. L. VAN EMDEN, <i>Supplement op het 12de deel van de Rechtspraak en de administratieve Beslissingen op de Nederlandsche Staatswetten, Besluiten enz.</i>	183
— <i>Overzicht van den Wetgevenden arbeid van het Departement van Justitie over 1892</i>	185
— <i>Naar aanleiding van het tienjarig bestaan der Rijkspostspaarbank</i> , door Mr. A. HEEMSKERK, Lid van de Arrondissements-rechtbank te Amsterdam	337
— <i>De Vlaamsche taal ook op Rechtsgebied</i> , door denzelfden	381
— <i>Nederlandsche Juristen-Vereeniging te houden te Utrecht 28 en 29 Aug. 1893. Orde van werkzaamheden</i>	388
— <i>Prijsvragen</i> , uitgeschreven door het Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen 1893.	392
— <i>Naar aanleiding van art. 6 der Invoeringswet voor de wet op het faillissement en de surséance van betaling</i> , door Mr. D. SIMONS, advocaat te Amsterdam	589
— <i>De Conferentie over internationaal privaatrecht te 's Gravenhage in September 1893</i>	597
— <i>De begrooting van het Departement van Justitie voor 1894</i>	625

UITOEFENING VAN PRIVATE RECHTEN OP ZAKEN
MET EENE PUBLIEKE BESTEMMING.

OPMERKINGEN NAAR AANLEIDING VAN DE ARTIKELEN 577
EN 593 VAN HET BURGERLIJK WETBOEK EN DE ARTI-
KELEN 230, 231 EN 238 DER GEMEENTEWET.

„Sunt certi denique fines.“

Is volgens het in ons land geldend Recht uitoefening van private rechten mogelijk op zaken met eene publieke bestemming, d. w. z. zaken bestemd voor den publieken dienst, ten dienste van het algemeen, ten algemeenen nutte, tot algemeen gebruik?

Omtrent de beantwoording dezer m. i. hoogst belangrijke vraag heerscht niet alleen geen eenstemmigheid, er bestaan te dezen aanzien de meest verschillende opvattingen.

Terwijl sommigen van oordeel zijn, dat zaken met eene publieke bestemming, zoolang zij deze bestemming behouden, niet vatbaar zijn voor (bijzonderen) eigendom, meenen anderen, dat ten opzichte van zaken voor den openbaren dienst bestemd wel (bijzondere) eigendom bestaanbaar is, doch zij overigens als aan het handelsverkeer onttrokken moeten worden beschouwd, zoodat uitoefening van private rechten daarop niet kan plaats hebben. Nog anderen zijn van gevoelen, dat ook deze opvatting niet als juist kan worden aangemerkt, en dat alleen uitoefening van die private rechten is uitgesloten, welke met de publieke bestemming dier zaken in strijd is.

Met alle bescheidenheid veroorloof ik mij mijn gevoelen om-
Themis, LIVste Deel, 1ste stuk [1893].

trent een en ander medetedeelen, daarbij tevens verschillende rechterlijke uitspraken behandelende.

Ten einde tot eene juiste beantwoording der hiervoren gestelde vraag te geraken, komt het mij voor, dat men zich vooraf eene duidelijke voorstelling dient te vormen van hetgeen in het Fransche Recht wordt verstaan onder *«domaine public»*, in onderscheiding van *«domaine privé»* of *«propriété privée.»*

M. PROUDHON zegt in zijn *«Traité du Domaine Public»* (N°. 203, 204 en 205, Bruxelles 1835) o. a.:

«Ainsi le domaine public national, activement considéré, «consiste dans le pouvoir même que le gouvernement exerce, «par sa haute administration, sur les objets nécessaires aux «besoins et au service publics; et en le considérant passivement, ou par rapport aux choses auxquelles il s'applique, il «consiste dans la généralité des fonds qui sont asservis à l'usage «ou à la protection de tous, sans être la propriété de personne.»

«Le domaine public diffère essentiellement du domaine de «propriété, puisqu'il ne s'applique qu'à des choses qui n'appartiennent propriétairement à personne, tandis qu'au contraire le «domaine de propriété n'a pour objet que les choses propres à «un maître qui en jouit à l'exclusion de tous autres.»

«Les choses qui font partie du domaine public étant, par «leur destination, placées hors du commerce, sont par là même «imprescriptibles: Praescriptio longae possessionis ad obtinenda «loca juris gentium publica, concedi non solet (1); et, sous ce «point de vue, ces choses sont encore d'une nature civile «essentiellement différente de celle des fonds patrimoniaux de «l'état ou des communes, à l'égard desquels on applique les «principes de la prescription comme envers les particuliers.»

In M. D. DALLOZ, *Répertoire*, in voce *«Domaine Public»*, leest men: *«C'est l'ensemble des choses qui ont pour destination*

(1) L. 45 De usurp. et usucap, Lib. XLI, Tit. 3.

«d'être asservies à l'usage ou à la protection de tous, et qui, «en raison même de cette destination et tant qu'elle dure, «n'appartiennent propriétairement à personne, pas même à l'État, «lequel n'exerce à leur égard qu'une espèce de possessoire au «nom et dans l'intérêt du public.»

«De la définition même que nous avons donnée du domaine «public, il suit que ce domaine embrasse d'une manière géné- «rale, parmi les choses non comprises dans le patrimoine des «particuliers, celles qui présentent cumulativement ce double «caractère, d'être destinées à un usage public et de résister, «tant que dure cette destination, à toute idée d'appropriation «privée.»

«Ainsi le caractère exclusif suivant lequel nul autre que le «maître de la chose n'a le pouvoir de participer à la jouis- «sance de sa propriété ne peut, suivant l'observation de M. «PROUDHON, convenir aux biens qui composent le domaine «public, puisque chacun à également, et au même titre, le «droit d'en jouir selon leur destination.»

Dezelfde onderscheiding wordt gemaakt in den *Code Civil*.

Art. 538 bepaalt «Les chemins, routes et rues à la charge «de l'État, les fleuves et rivières navigables ou flottables, les «rivages, lais et relais de la mer, les ports, les havres, les «rades, et généralement toutes les portions du territoire fran- «çais qui ne sont pas susceptibles d'une propriété privée sont «considérés comme des dépendances du domaine public.»

«Art. 540 bepaalt: «Les portes, murs, fossés, remparts des «places de guerre et des forteresses, font aussi partie du «domaine public.»

In tegenstelling hiermede bepaalt Art. 560:

«Les îles, flots, attérissements, qui se forment dans le lit «des fleuves ou des rivières navigables ou flottables, appar- «tiennent à l'État, s'il n'y a titre ou prescription contraire.»

Wel zegt Art. 539: «Tous les biens vacans et sans maître,

«et ceux des personnes qui décèdent sans héritiers, ou dont les successions sont abandonnées, appartiennent au domaine public.»

De hierin voorkomende onjuiste uitdrukking *domaine public* schijnt intusschen toegeschreven te moeten worden aan een materieel abuis. De in Art. 539 opgenoemde zaken zijn toch zeer zeker het (bijzonder) eigendom van den Staat.

In J. DE MALEVILLE: *Analyse raisonnée de la discussion du Code Civil au Conseil d'Etat*, luidt Art. 539: «Tous les biens vacans et sans maître et ceux des personnes qui décèdent sans héritiers ou dont les successions sont abandonnées, appartiennent à la Nation.»

Ten aanzien van dit Artikel merkt M. F. LAFERRIÈRE in zijn werk *Cours de Droit Public et Administratif* (Deel I, blz. 549, 5de uitgave) o. a. het volgende op:

«Une vérification de texte a prouvé que c'est par erreur que les mots *appartiennent au domaine public* ont été substitués à ceux du texte original promulgué le 14 pluviôse An XI, et qui portait les mots *appartiennent à la Nation.*»

«Sous le Consulat, le législateur suivait la traduction de l'Assemblée Constituante, il disait encore *la Nation* dans le sens où nous disons *l'Etat.*» Lorsqu'en 1807 Napoléon a voulu mettre le nouveau Code Civil en harmonie avec les formes du gouvernement impérial, les dénominations *Empereur, Empire, Etat* y ont été substituées à celles de *Premier Consul, Gouvernement, République, Nation.*»

Ook M. PROUDHON wijst er in zijn *Traité du Domaine Public* (N°. 206) op, dat de uitdrukking *appartiennent au domaine public* tengevolge van een begaan abuis is gebezigd.

Wordt nu ook in ons Recht eene onderscheiding gemaakt tusschen *privaat-* en *publiek domein*, of *eigendom jure privato* en *eigendom jure publico*?

Door zeer velen wordt deze vraag bevestigend beantwoord.

De aandacht zij er intusschen op gevestigd, dat aan de uitdrukking „*publiek domein*” door allen niet dezelfde betekenis wordt gehecht.

Terwijl namelijk sommigen deze uitdrukking opvatten in den zin, die daaraan in het Fransche Recht wordt toegekend, als zijnde *onvatbaar* voor zoogenaamden „privaten of particulieren eigendom”, wordt door anderen bedoelde uitdrukking in zoodanigen zin opgevat, dat van de daartoe behoorende zaken wel (bijzondere) eigendom mogelijk is, doch zij overigens als zaken buiten den handel zijn aantemerken, zoodat zij niet het onderwerp van overeenkomsten kunnen uitmaken.

Voorts zij nog opgemerkt, dat sommigen *alle* in Art 577 B. W. genoemde zaken onder „het *publiek domein*” rangschikken, terwijl anderen enkele der in gemeld Artikel opgenoemde zaken daarvan uitzonderen.

Ook de Hooge Raad heeft in verscheidene Arresten overwogen, dat de onderscheiding tusschen publiek- en privaat domein in ons Recht behoort te worden aangenomen.

Te dezen aanzien komen in het Arrest van den Hoogen Raad d.d. 26 Juni 1863 (W. N°. 2499) de volgende overwegingen voor:

„O. dat de regten van den Staat op zaken zijn tweeledig, „die namelijk van den Staat als zoodanig, en die van den „Staat als gelijkstaande met elk bijzonder persoon;

„dat tot de eerste behooren de zoodanige, welke voor de „openbare dienst en voor het algemeen bestemd zijn en, zoodanig zij die bestemming behouden, zijn buiten den handel;

„tot de laatste de zaken, uitmakende het bijzonder en als zoodanig voor vervreemding vatbaar patrimonium van den Staat;

„dat deze onderscheiding reeds met juistheid is in acht genomen in het Romeinsche Regt, waarbij naauwkeurig zijn „gescheiden de „*niet in commercio*” zijnde „*res publicae quae in publico usu habentur*” en de „*in commercio*” zijnde „*res publicae quae in pecunia populi habentur*”;

„dat eveneens het Fransche Regt onderscheidt de verschil-
 „lende aan den Staat behoorende zaken, die namelijk, welke
 „uitmaken het *„domaine public*” en het *„domaine privé*” van den
 „Staat;

„dat eindelijk dezelfde onderscheiding, hoewel niet met name
 „vermeld in het Burgerlijk Wetboek, niettemin niet in strijd
 „is met eenig daaruit aangehaald Artikel, en integendeel nood-
 „zakelijk volgt uit de Artt. 577 tot 581 van dat Wetboek;
 „en dat, zoodra deze onderscheiding vaststaat, zij noodzakelijk
 „medebrengt, dat een *„dominium jure publico*”, ter voldoening aan
 „de bestemming ten gebruike van het publiek oplegt eigen-
 „aardig daaruit voortvloeiende verplichtingen, waartoe een eige-
 „naar *„jure privato*” niet is gehouden.”

Op gelijke onderscheiding werd o. a. gewezen in de Arresten van
 den Hoogen Raad van 28 October 1864 (N. R. Deel LXXVIII,
 blz. 117), van 30 Juni 1879 (W. N°. 4406), van 17 December
 1883 (W. N°. 5000), en van 6 October 1884 (W. N°. 5086).

In laatstgenoemd Arrest werd overwogen, dat krachtens
 Art. 577 B. W. de eigendom der bevaarbare en vlotbare
 stroomen en rivieren aan den Staat *als zoodanig*, d. w. z.
publiekrechtelyk toekomt, en dat waar de wet aanneemt — aldus
 wordt in het Arrest gelezen — dat de *eigendom* van die
 wateren tot het publiek domein behoort en alzoo aan den Staat
uit kracht van zijn overheidsrecht (1) toekomt, het behoort
 tot de grondwettige bevoegdheid van den Koning, als *hoofd der*
uitvoerende macht om, met eerbiediging van door derden ver-
 kregen burgerlijke rechten, het gebruik van zoodanig Staats-
 eigendom, in het algemeen belang ook door algemeene maat-
 regelen van inwendig bestuur te regelen.

(1) De vraag schijnt geoorloofd, of hier niet het verschil tusschen
 „*Dominium*” (Privaat Recht) en „*Imperium*” (Publiek Recht) uit het oog
 is verloren.

De opvatting dat Art. 577 B. W. betreft het *«domaine public»* in den zin die daaraan in het Fransche Recht wordt gehecht, doch enkele der in dit Artikel genoemde zaken daarvan behooren te worden uitgezonderd welke behooren tot het (bijzonder) eigendom van den Staat, wordt gehuldigd in het Arrest van den Hoogen Raad d.d. 29 Juni 1871 (W. N°. 3399).

De daarop betrekking hebbende overwegingen luiden als volgt:

„O. dat bij vergelijking van de desbetreffende bepalingen van ons Burgerlijk Wetboek met die van den Code Napoléon blijkt, dat de verschillende zaken, die in Art. 577 B. W. worden gezegd aan den Staat te behooren, in den Code Napoléon waren gebragt onder twee afzonderlijke wetsartikelen, namelijk Art. 538 en Art. 560, met dien verstande dat de in Art. 538 genoemde zaken kennelijk werden gerangschikt onder die welke niet vatbaar zijn voor bijzonder eigendom, (*«qui ne sont pas susceptibles d'une propriété privée»*) en als zoodanig zijn te beschouwen als *«dépendances du domaine public»*, terwijl aan die, genoemd in Art. 560, een afzonderlijk karakter wordt toegekend, aangeduid door de woorden *«appartienement à l'État»*;

„O. dat uit deze vergelijking mag worden opgemaakt, dat ook tusschen de zaken in Art. 577 B. W. genoemd, hoezeer in ééne en dezelfde wetsbepaling begrepen, eene onderscheiding moet worden aangenomen, namelijk deze: sommige daarvan behooren tot die *niet*, en sommige die *wèl* vatbaar zijn voor bijzonder bezit, en dat deze laatste zijn de groote en kleine eilanden en de platen die in de bevaarbare en vlotbare stroomen en rivieren opkomen.“ (1)

Reeds aanstonds schijnt de vraag gewettigd: Met welk recht wordt tusschen de in Art. 577 B. W. vermelde zaken eene onderscheiding gemaakt, welke daarin niet voorkomt?

(1) Vergel. een Hoofdartikel, getiteld: Art. 577 B. W. Openbaar Staatsdomein; voorkomende in W. N°. 3404, en bevattende eene beschouwing en verdediging van gemeld Arrest.

Hetgeen bij Mr. J. C. VOORDUIN: *„Geschiedenis en Beginselen der Nederlandsche Wetboeken“* omtrent Art. 577 vlgg. B. W. wordt medegedeeld; geeft daartoe niet de minste aanleiding.

Ook in andere Artikelen van het Burgerlijk Wetboek wordt eene dergelijke onderscheiding niet aangetroffen, terwijl indien dit wèl de bedoeling van den wetgever ware geweest, zulks niet alleen bij de zaken vermeld in Artikel 577 B. W., maar ook bij die vermeld in Art. 579 B. W., behoorde te zijn in het oog gehouden.

Wel is waar komt de uitdrukking *„openbaar domein“* voor in Art. 676 B. W. Op grond evenwel dat uit niets blijkt (in het hiervoren aangehaald werk van Mr. J. C. VOORDUIN wordt omtrent dit Artikel niets medegedeeld), dat gemelde uitdrukking opzettelijk is gekozen — en had de Wetgever eene dergelijke bedoeling gehad, dan zou zulks, als zijnde in strijd met het in Art. 577 bepaalde, toch noodig zijn geweest — meen ik gerechtigd te zijn tot de bewering, ook met 't oog op de wijze waarop gemelde woorden hier zijn gebezigd, dat bedoelde uitdrukking moet worden beschouwd als eene al te leterlijke vertaling van het Fransche *„domaine public“*, voorkomende in Art. 644 van den Code Civil luidende: *„Celui dont la „propriété borde une eau courante, autre que celle qui est „déclarée dépendance du domaine public par l'Article 538 au „Titre de la distinction des biens, peut s'en servir à son passage „pour l'irrigation de ses propriétés. Celui dont cette eau traverse „l'héritage, peut même en user dans l'intervalle qu'elle y par- „court, mais à la charge de la rendre, à la sortie de ses fonds, „à son cours ordinaire“*,

en dat aan het bezigen van deze — m. i. bepaald onjuiste — uitdrukking in Art. 676 B. W. geen enkel rechtsgevolg verbonden is. (1)

(1) Door den toenmaligen Advocaat-Generaal Mr. C. POLIS werd in zijne Conclusie, voorafgegaan aan het Arrest van den Hoogen Raad d.d. 30 Juni 1879 (W. N°. 4406), juist op Art. 676 B. W. een beroep

Voorts zij de aandacht gevestigd op het volgende.

In **H. de Groot**: *„Inleydinghe tot de Hollandsche Rechts-gheleerdheydt”* (Boek II, Deel I, blz. 34) leest men:

„De gantsche Burgherlycke Gemeenschap van Hollant ende „West Vrieslant komen toe de stromen als den Ryn, de Wael, „die men ooc de Merwe noemt, de Maes, de Yssel, de Leek „voor soo veel die lopen binnen de palen van Hollant. Ins- „gelycks de Meeren ende andere bevaerbare wateren, ook den „gront van alle de voorsz. stromen ende wateren met den „oever voorsooveel die met het water den meesten tyd werdt „bedeckt.”

In het op 22 November 1820 aan de Staten-Generaal aangeboden *„Ontwerp van het Burgerlijk Wetboek voor het Koninkrijk der Nederlanden”* worden de volgende bepalingen aangetroffen:

Art. 949. „Zaken, welke den Staat toebehooren, worden „landgemeene of landszaken genoemd, gelijk in het algemeen „Staats-bezittingen, onder den naam van domeinen of Staats- „domeinen begrepen worden. En heeft daarop de Staat dezelfde „regten, welke aan partikulieren op hunne zaken toekomen, „behoudens hetgeen omtrent derzelver administratie en de be- „schikking over dezelve bij de Staatswetten bepaald is.”

Art. 953. „Ook behooren tot de domeinen de openbare wegen, „de stranden der zee, de bevaerbare stroomen en rivieren, de „bodems en oevers der stroomen en rivieren, de aanwassen, „gorsingen en schorren door de zee aan de stranden en monden „der rivieren, alwaar ebbe en vloed gaat, aangespoeld, de „eilanden en platen, welke in de beddingen der landgemeene „rivieren opkomen, gelijk ook de heiden, duinen, havens, „reeden, enz. voor zoo verre insgelijks op eenige dezer voor-

gedaan om te betoogen, dat ook in ons Recht een „*publiek domein*” moet worden aangenomen in den zin, die in het Fransche Recht aan „*domaine public*” wordt gehecht.

„werpen niemand bewijzen kan door regtstitels of bezit wettige
„uitsluitende regten verkregen te hebben.“

Art. 955. „Als eigendom van den Staat worden insgelijks
„aangemerkt, alle gronden en gebouwen, welke tot 's lands
„fortificatiën behooren, en gevolgelijk, alle terreinen waarop
„eenige werken van defensie zijn aangelegd geworden; alle
„wallen, borstweringen, grachten, bedekte wegen, glaciën of
„geavanceerde werken; alle pleinen, waarop militaire gebouwen
„gesticht zijn, voorts alle liniën, posten, retranchementen,
„redouten, dijken, sluizen, kanalen en hunne boorden; voor zoo-
„verre insgelijks ook daarop geen verkregen en onvallen regt van
„bijzondere personen of van gemeenschappen bestaan mogt.“

Blijkens de door J. J. F. NOORDZIEK bewerkte en uit-
gegeven *„Geschiedenis der Beraadslagingen gevoerd in de Tweede
Kamer der Staten-Generaal over het Ontwerp van Burgerlijk
Wetboek“* kwam onder de Vraagpunten van Stellige Wetgeving
betreffende Boek II (Zittingjaar 1822—1823, Deel II, blz.
410) o. a. voor: „Zal men zooveel mogelijk behooren opte-
„tellen de zaken welke aan den Staat toebehooren?“ welke
vraag door 35 leden *„toestemmend“*, door 21 *„ontkennend“* werd
beantwoord.

Van het maken eener onderscheiding tusschen *„privaat-“*
en *„publiek domein“* was hierbij geen sprake.

In het daarop ingediende Ontwerp van Wet, medegedeeld
in het zooeven aangehaalde werk van J. J. F. NOORDZIEK
(Zittingjaar 1823—1824, Deel II, blz. 23) kwamen o. a. de
volgende bepalingen voor:

ART. 22.

Hollandsche Tekst. „Er zijn zaken die aan niemand toebe-
„hooren; de overige zijn het eigendom, òf van den Staat, òf
„van gemeenschappen, òf van bijzondere personen.“

Fransche Tekst. „Il y a des biens qui n'appartiennent à

„personne; les autres appartiennent, soit à l'Etat, soit à des
„communautés, soit à des particuliers.“

ART. 23.

Hollandsche Tekst. „Liggende gronden en andere onroerende
„zaken die geenen eigenaar hebben, gelijk mede de zaken van
„dengeen die zonder erfgenaam overleden is, of wiens erfenis
„is verlaten, behooren aan den Staat.“

Fransche Tekst. „Les terrains et autres immeubles vacants
„et sans maîtres, ainsi que tous les biens des personnes qui
„décèdent sans héritiers ou dont les successions sont aban-
„donnés, appartiennent à l'Etat.“

ART. 24.

Hollandsche Tekst. „Insgelijks behooren aan den Staat, de wegen
„en straten, welke ten zijnen laste zijn; de stranden der zee,
„de bevaarbare en vlotbare stroomen en rivieren met hunne
„oeveren; de groote en kleine eilanden en de platen welke in
„die wateren opkomen, de aanwassen; gorsingen en schorren,
„door de zee aan de stranden en rivieren alwaar ebbe en vloed
„gaat aangespoeld, gelijk ook de havens en reeden; onverminderd
„het door particuliere personen, of door gemeenschappen bij titel
„of bezit verkregen regt op een of ander dier voorwerpen.“

Fransche Tekst. „Appartiennent aussi à l'Etat, les chemins,
„routes et rues qui sont à la charge de l'Etat; les rivages de
„la mer, les fleuves et rivières navigables ou flottables, avec
„leurs bords; les îles, flots ou bancs qui s'y élèvent, les allu-
„vions et atterrissements qui se forment le long des côtes et
„aux embouchures des fleuves et rivières ayant flux et reflux,
„de même que les ports, havres et rades; sauf les droits que
„des particuliers ou des communautés pourraient avoir acquis
„sur l'un ou l'autre de ces objets par titre ou par possession.“

ART. 26.

Hollandsche Tekst. „Als eigendom van den Staat worden
 „insgelijks aangemerkt alle gronden en gebouwen welke tot
 „s lands vestingwerken behooren, en gevolgelyk alle gronden
 „waarop eenige werken van verdediging zijn aangelegd ge-
 „worden; alle wallen, borstweringen, grachten, bedekte wegen,
 „glaciën of vooruitspringende werken; alle pleinen waarop
 „krijgsgebouwen gesticht zijn; voorts alle liniën, posten, ver-
 „schansingen, redouten, dijken, sluizen, kanalen, en hunne
 „boorden; voor zooverre insgelijks ook daarop geen verkregen
 „en onvervallen regt van bijzondere personen of gemeenschappen
 „bestaan mogt.“

Fransche Tekst. „Sont pareillement considérés comme pro-
 „priété de l'Etat tous les terrains et constructions qui appar-
 „tiennent aux fortifications du Royaume, et conséquemment
 „tous les terrains sur lesquels les ouvrages de défenses sont
 „établis, comme: remparts, parapets, fossés, chemins couverts,
 „glacis et ouvrages avancés; toutes les places sur lesquelles
 „sont construits des bâtimens militaires, et en outre les lignes,
 „postes, retranchemens, redoutes, digues, écluses, canaux et
 „leurs bords; en tant qu'il n'existe pas sur ces choses un droit
 „acquis à des particuliers ou à des communautés.“

Ook in deze Artikelen is alzoo geen sprake van eene onder-
 scheiding tusschen „privaat-“ en „publiek eigendom“, en men
 lette er wel op, dat — in afwijking van Art. 538 van
 den Code Civil, waar de uitdrukking „*domaine public*“ wordt
 gebezigd — in het hiervoren aangehaalde Artikel 24 wordt
 gelezen . . . „*Appartiennent aussi à l'Etat*“, etc.

Bij de beraadslagingen over de eerste drie Titels van Boek II
 van het ontworpen Burgerlijk Wetboek (J. J. F. NOORD-
 ZIEK. Zittingjaar 1823—1824. Deel I, blz. 37), zeide de Heer
 NICOLAÏ o. a.:

„S'il y a des biens qui n'appartiennent à personne, ils peuvent pourtant devenir l'objet d'une propriété particulière par le moyen de l'occupation; tels sont les animaux sauvages qui n'appartiennent à personne aussi longtemps qu'ils sont dans leur liberté naturelle, mais qui deviennent la propriété de celui qui parvient à s'en emparer.

„D'autres biens appartiennent soit à l'Etat, soit à des communes, soit à des particuliers. Les uns et les autres sont clairement indiqués, et la seule inspection du projet suffit pour lever tous les doutes, que cette matière pourrait présenter.”

Nòch door dezen, nòch door een der andere sprekers werd er voorts op gewezen, dat men in het voortaan geldende recht zoude hebben te onderscheiden tusschen „domaine public” en „domaine privé” of „propriété privée”.

Het komt mij voor, dat uit een en ander duidelijk blijkt, dat de bepaling van Art. 577 B. W. „*INGELIJKS behooren naan den Staat de wegen en straten,*” etc. geenszins als eene onnauwkeurige redactie kan worden aangemerkt. maar uit een burgerrechtelijk oogpunt als geheel juist moet worden beschouwd.

Geven alzoo naar mijne meening nòch de woorden, nòch de geschiedenis onzer wetsbepalingen aanleiding om te beweren, dat in ons Recht eene onderscheiding moet worden aangenomen tusschen „privaat-” en „publiek domein”, of „eigendom *jure privato*” en „eigendom *jure publico*”, de vraag zou nog kunnen rijzen, of zulks toch eigenlijk behoorde te zijn geschied.

Ook deze vraag moet intusschen m. i. ontkennend worden beantwoord.

Eigendom toch is een zuiver privaatrechtelijk begrip, en bij het bezigen der uitdrukking „publiek eigendom” wordt naar mijne meening niet in het oog gehouden, het verschil tusschen het Privaat Recht en het Publiek Recht.

Terwijl het Burgerlijk Recht alleen regelt de betrekkingen

tusschen de burgers onderling, hetzij dezen als individüen, hetzij als met individüen gelijkstaande corporaties optreden, betreft het Publiek Recht de betrekking tusschen Geregeerden en Regeering, tusschen den Burger en den Staat of zijne onderdeelen als Gronddeelen daarvan.

Wel kunnen aan bijzondere personen toebehoorende zaken eene publieke bestemming hebben, voor den openbaren dienst strekken, doch de regeling van dit laatste heeft betrekking op het Publiek Recht, en behoort in 't geheel niet te huis in het Burgerlijk Wetboek. In dit Wetboek, als regelende private rechtsbetrekkingen, behooren te dien aanzien geene bepalingen voortekomen.

Tot de taak van het Openbaar Gezag behoort het om binnen den kring zijner wettelijke bevoegdheid ten aanzien van zaken, bestemd voor den openbaren dienst, zoodanige maatregelen te nemen als hem noodig voorkomen, daartoe de vereischte voorschriften en bevelen te geven, opdat die zaken overal en zoo goed mogelijk aan hare publieke bestemming blijven beantwoorden. De regeling daaromtrent behoort echter niet in het Burgerlijk Wetboek, maar in de Staatswetten voor te komen.

Een en ander wordt volkomen juist in het oog gehouden in Art. 625 B. W. luidende:

„Eigendom is het recht om van eene zaak het vrij genot
 „te hebben en daarover op de volstrektste wijze te beschikken,
 „mits men er geen gebruik van make. strijdende tegen de
 „wetten of de openbare verordeningen, daargesteld door zoo-
 „danige macht, die daartoe volgens de Grondwet de bevoegd-
 „heid heeft, en mits men aan de rechten van anderen geen
 „hinder toebrengt: alles behoudens de onteigening ten alge-
 „meenen nutte tegen behoorlijke schadeloostelling, ingevolge de
 „Grondwet.“

In ons Recht is dan ook — en m. i. terecht — verlaten het in het Fransche Recht geldende stelsel, volgens hetwelk

ten aanzien van voor den openbaren dienst bestemde zaken geen (bijzonder) eigendomsrecht mogelijk is.

Evenzeer als de in Artikel 576 B. W. aangeduide zaken, zijn die genoemd in Art. 577 B. W. (ook die genoemd in Art. 579 B. W.), het eigendom van den Staat. Het verschil is alleen dat, terwijl de in Art. 577 B. W. vermelde goederen eene publieke bestemming hebben (1), bedoelde bestemming niet aanwezig is bij de zaken, vermeld in Art. 576 B. W.

Wat nu de publieke bestemming betreft, welker regeling niet tot het Privaat Recht, doch tot het Publiek Recht behoort, terecht komen daaromtrent in het Burgerlijk Wetboek geene bepalingen voor.

Meen ik door het vorenstaande te hebben aangetoond, dat ons Recht slechts één soort van eigendom kent (2), en de uitdrukking „openbaar domein” voorkomende in Art. 676 B. W. als geheel onjuist moet worden aangemerkt, er is eene onderscheiding, welke onze Wet wèl maakt, namelijk tusschen „zaken in den handel” en „zaken buiten den handel.”

Aan deze onderscheiding worden verschillende rechtsgevolgen verbonden. Zaken buiten den handel kunnen volgens Art 593 B. W. geen voorwerp van bezit opleveren, volgens Art. 1368 B. W. geen onderwerp van overeenkomsten uitmaken, terwijl volgens Art. 1990 B. W. de eigendom daarvan niet door verjaring kan worden verkregen.

(1) De vermelding in Art. 577 B. W. van „de groote en kleine eilanden en de platen, welke in die wateren opkomen” schijnt intuschen aldaar minder juist; eene publieke bestemming dezer zaken is toch moeielijk te herkennen. Bedoelde vermelding ware m. i. beter op hare plaats geweest in Art. 646 B. W., bepalende dat de eigendom van stroomen en rivieren medebrengt den eigendom van den grond, waarover het water loopt.

(2) In het gevoelen dat ons Recht slechts één soort van eigendom kent, wordt zoowel door de Redactie der Gemeente-Stem (N°. 1597, 1598 en 1602), als door die van het Weekblad v. d. Burg. Adm. (N°. 1702, 1703 en 1704) gedeeld.

Art. 1210 B. W. bepaalt, dat voor hypotheek alleen vatbaar zijn onroerende goederen welke in den handel zijn, Art. 491 W. v. B. Rv., dat de schuldeischer van een vonnis of anderen executorialen titel voorzien, de onteigening bij executie kan vorderen van onroerende goederen welke in den handel zijn.

De toepassing van het beginsel, dat zaken buiten den handel geen onderwerp van overeenkomsten kunnen uitmaken, wordt voorts gevonden in de Artt. 1480, 1481 en 1779 B. W.

Intusschen komt in onze wetgeving nergens eene bepaling voor, behelzende een kenmerk, waaraan men de zaken zou kunnen toetsen, om met zekerheid te kunnen zeggen, of zij al dan niet in den handel zijn (1)

Toen bij de behandeling van den Titel van Bezit, een lid der Tweede Kamer (Mr. J. C. VOORDUIN, Deel III, blz. 354) in eene afzonderlijke Nota het verlangen uitsprak, dat het kenmerkend onderscheid zou worden bepaald tusschen zaken die *buiten* en die *in* den handel zijn, en zelf opmerkte, dat naar zijn inzien dat kenmerk te vinden zou zijn in *„de bestemming der goederen ad utilitatem publicam, zoolang zij die bestemming blijven behouden„*, antwoordde de Regeering: „Men heeft het niet geraden geacht om dienaangaande stellige voorschriften te geven, omdat het als bijna onuitvoerlijk wordt beschouwd bij eenen algemeenen regel aan te duiden het kenmerkend onderscheid tusschen zaken *„in commercio„* en *„extra commercium„*; terwijl hetgeen de geëerde voorsteller voordraagt even onbestemd zoude zijn, vermits steeds de vraag zoude onbeslist blijven, wat men door *„utilitas publica„* hebbe te verstaan. De beoordeeling of eene zaak buiten den

(1) In het Ontwerp van 1820 kwam te dezen aanzien wel eene bepaling voor.

Art. 951 van dit Ontwerp luidde: „Er kan door bijzondere personen „geen regt tegen den Staat op zaken verkregen worden, welke klaar „blijkelyk ten algemeenen nutte bestemd zijn, en dientengevolge on- „vervreembare landgemeene zijn.“

„handel is moet in elk gegeven geval door den regter *naar de omstandigheden* worden beoordeeld, zooals men insgelijks zeer „gewaagd zoude handelen door bij de Wet aan te duiden, „welke personen of lichamen zaken buiten den handel kunnen „bezitten.“

Volgt nu hieruit, dat zaken voor publiek gebruik bestemd buiten den handel zijn?

Terecht wordt m. i. in eene Verhandeling, getiteld: „*Nog iets over zaken buiten den handel*“, voorkomende in het „Tijdschrift voor het Nederlandsch Regt“ (Deel VIII, blz. 305) betoogd, dat zulks alleen dan als eene rechtsgeldige stelling zou kunnen worden aangemerkt en erkend, wanneer zij door den wetgever was uitgesproken, of op eenige bepaling der wet was gegrond.

Onder zaken verstaat onze Wet alle goederen en rechten, welke het voorwerp van eigendom kunnen zijn. (Art. 555 B. W.).

Wat een voorwerp van eigendom kan zijn, en daardoor uit zijn aard een voorwerp van bezit kan wezen (1) en een onderwerp van overeenkomst kan uitmaken, is hierdoor ook uit zijn aard in den handel. Er kunnen redenen bestaan om sommige zaken hieraan te onttrekken, maar daardoor zijn zij er nog niet aan onttrokken; het is weder de Wet alleen, welke ze daaraan onttrokken kan doen zijn. Zonder nadere bepaling deswege, door de Wet gegeven, zal hetgeen deze als zaak erkent, en wat daardoor uit zijn aard in den handel is, ook rechtens in den handel blijven.

De Wet zegt nergens, welke zaken zij verstaan wil hebben onder zaken buiten den handel. Maar de uitdrukking zelve wijst aan, dat men daartoe hebbe te denken aan zaken, welke hetzij dan geheel, hetzij in zekere mate aan het verkeer zijn onttrokken. Tot die onttrekking is eene bepaling der Wet noodig, slechts *waar* en *voorzoover* ten aanzien van eenige zaak zoodanige

(1) Mr. H. P. BERDENIS VAN BERLEKOM: „Het onderhoud van gemeentewerken door de Gemeente.“ (Zwolle 1886, blz. 13) is van oordeel, dat eene zaak welke geen voorwerp van bezit kan zijn, zeer wèl voor eigendom vatbaar kan wezen.

onttrekking heeft plaats gehad, is die zaak buiten den handel.

Dit geldt b. v. voor de aan de Gemeente toebehoorende wegen, straten, pleinen, enz. welke volgens Art. 230 al. 1 der Gemeentewet niet mogen worden *vervreemd, bezwaard of verpand*, zoolang zij niet door een besluit van den Raad verklaard zijn *ter openbare dienst* niet meer bestemd te wezen.

Ware de stelling dat zaken voor het publiek gebruik bestemd buiten den handel zijn juist, dan zoude Art. 230 al. 1 der Gemeentewet eene overbodige bepaling wezen (1).

Ten aanzien van de in de Artt. 577 en 579 B. W. bedoelde

(1) De opvatting dat zaken voor den publieken dienst bestemd, zoolang die bestemming duurt, ook in ons Recht niet vatbaar zijn om het voorwerp van (bijzonderen) eigendom uittemaken, en als zaken welke volstrekt buiten den handel zijn moeten worden aangemerkt, werd of wordt o. a. gehuldigd door:

Mr. W. C. D. OLIVIER: „Proeve over de beperkingen van den eigendom door het politieregt.” (Leiden 1847, blz. 208);

Mr. P. G. E. H. DE BIEBERSTEIN: „Proeve over de zaken buiten den handel. (Leiden 1849, blz. 24);

Mr. G. A. IJssel de SCHEPPER: „Over de verplichting der Gemeente tot het onderhoud van openbare wegen.” (Bijdr. v. St., Deel IV, blz. 154);

Mr. C. J. W. N. VAN HENGST: „Eenige opmerkingen over het eigendomsregt der Gemeente.” (Utrecht 1863, blz. 32);

Mr. G. VAN OOSTERWIJK: „De Gemeentewet.” (blz. 735);

Jhr. Mr. J. DE BOSCH KEMPER: „Handleiding tot de kennis van het Nederlandsch Staatsregt en Staatsbestuur.” (blz. 716);

Mr. A. R. ARNTZENIUS: „De Artt. 230 en 231 der Gemeentewet.” (Bijdr. v. St., Deel XX, blz. 221);

Mr. G. PEKELHARING: „Opmerkingen over den onderhoudsplicht van bijzondere personen ten opzichte van wegen en andere ten openbaren dienste bestemde werken.” (Leiden 1880, blz. 23);

Mr. G. A. FOKKER: „Art. 238 der Gemeentewet.” (Bijdr. v. St., Deel XXI, blz. 131);

Mr. F. A. B. A. BARON VAN ITTERSUM: „Art. 238 der Gemeentewet.” (Bijdr. v. St., Deel XXVIII, blz. 381);

Vergel. verder:

Mr. A. DE PINTO: „Handleiding tot het Burgerlijk Wetboek.” (5de Druk, Deel II, blz. 238);

zaken worden ook door de Wet uitdrukkelijk erkend en gehandhaafd de rechten van bijzondere personen of corporaties door titel of bezit verkregen.

Hieruit blijkt m. i. duidelijk, dat openbare wegen een voorwerp van bezit kunnen opleveren en derhalve, met 't oog op Art. 593 B. W., voor zaken die *in* den handel zijn, moeten worden gehouden (1).

Mr. C. W. OPZOOMER: „Het Burgerlijk Wetboek verklaard.” (2de Druk. Deel III, blz. 17); en

Mr. C. ASSEER en Mr. PH. W. VAN HEUSDE: „Handleiding tot de beoefening van het Nederlandsch Burgerlijk Recht.” (Deel II, blz. 15).

Voorts zij de aandacht gevestigd op de stukken, getiteld: „Zaken buiten den handel”, voorkomende in de Gemeente-Stem N°. 1563, 1564, 1565 en 2106. —

Daarentegen waren of zijn van gevoelen, dat er naar ons Recht *geen* grond bestaat om de in de Artt. 577 en 579 B. W. aangeduide zaken als geheel buiten den handel te beschouwen:

Mr. G. DIEPHUIS: „Het Nederlandsch Burgerlijk Regt.” (Deel I, blz. 495);

Mr. N. K. F. LAND: Verklaring van het Burgerlijk Wetboek.” (2de Deel, 1ste stuk, blz. 43); en

Mr. P. W. A. CORT VAN DER LINDEN: „Beschouwingen over het Strand.” (Leiden 1869, blz. 42).

Uit de Conclusie van den Advocaat-Generaal Mr. J. M. SMITS, voorafgegaan aan het Arrest van den Hoogen Raad d.d. 19 Mei 1876 (W. N°. 3981) en uit de Conclusie van den toenmaligen Advocaat-Generaal Mr. C. POLIS, voorafgegaan aan het Arrest van den Hoogen Raad d.d. 30 Juni 1876 (W. N°. 4406), schijnt voorts te mogen worden opgemaakt, dat in het gevoelen dat alle in Art. 577 B. W. genoemde zaken zaken zijn het (bijzonder) eigendom van den Staat en zij alle in den handel zijn, wordt gedeeld door Mr. J. KAPPELNE VAN DE COPPELLO, Mr. B. M. VLIELANDER HEIN en Mr. S. VAN HOUTEN.

(1) In een Brief van den Min. van Binnenl. Zaken aan Gedep. Staten van Overijssel, voorkomende in „Bijdr. v. St., Deel IV, blz. 167”, leest men het volgende: „Het is dan ook niet te ontkennen, dat „thans verscheidene wegen voor het publiek bestemd aan particulieren „toebehooren, die ze bij overlijden aan hunne rechthebbenden nalaten, „en ook wel bij verkoop aan anderen overdoen.”

Vergel. voorts Mr. H. G. JORDENS: „Beschouwingen over zaken buiten den handel.” (Deventer 1869, blz. 137).

Voor het toekennen eener beperkte opvatting aan de slotwoorden van de Artt. 577 en 579 B. W., als zouden deze beteekenen: „rechten die reeds *verkregen zijn*, vóórdat de zaken „waarop zij rusten aan den Staat behoorden“, bestaat m. i. geen grond. Nòch de woorden van het Artikel, nòch de geschiedenis ervan geven daartoe aanleiding (1).

Aangenomen nu dat bij voor den publieken dienst bestemde eigendommen uitoefening van private rechten mogelijk is, rijst de vraag hoe ver bedoelde uitoefening zich kan uitstrekken.

Bij voor den publieken dienst bestemde eigendommen kan m. i. niemand eenig recht, strjldende met bedoelde bestemming, op deze zaken uitoefenen. Alle rechten daarentegen, welke door den eigenaar of andere rechthebbenden, behoudens de publieke bestemming, kunnen uitgeoefend worden, blijven ongeschonden bestaan; en bedoelde zaken kunnen, behoudens de publieke bestemming, en voorzoover zulks niet bij eenige wettelijke bepaling anders mocht zijn geregeld, in eigendom overgedragen en verkregen worden (2).

Bedoelde zaken zijn, voorzoover zij voor het publiek gebruik bestemd zijn, onttrokken aan het privaatrecht, aan het verkeer, en zijn dus *gedeeltelijk* buiten den handel (3). Het openbaar

(1) De beperkte opvatting werd aan gemelde woorden toegekend door Mr. C. W. OPZOOMER: „Het Burgerlijk Wetboek verklaard.” (2de Druk, Deel III, blz. 16) en door Mr. P. G. E. H. DE BIEBERSTEIN: „Proeve over de zaken buiten den handel.” (Leiden 1849, blz. 24). Ook in het vonnis van de Arrondissements-Rechtbank te Middelburg d.d. 26 Nov. 1890 (W. N°. 6048) wordt bedoelde beperkte opvatting gehuldigd.

(2) Volgens H. WAPPÄUS: „Zur Lehre von den dem Rechtsverkehr entzogenen Sachen nach römischem und heutigem Recht.” (Göttingen 1867, blz. 7 en 90) was ook in het Romeinsche Recht bij de „*res publicae in publico usu*”, met uitzondering der *flumina publica*, de uitoefening van private rechten geoorloofd, mits daardoor slechts aan de publieke bestemming niet werd te kort gedaan, en konden die zaken dan ook, behoudens die bestemming, worden overgedragen en verkregen.

(3) Vergel. Mr. H. G. JORDENS: „Opmerkingen over openbare wegen.” (N. Bijdr. v. Regtsgel. en Wetg., Deel I, blz. 107 vlgg.).

gebruik wordt *hoofdzaak*, de uitoefening van private rechten komt in de tweede plaats; de eigenaar, of andere rechthebbende, mag het publiek gebruik, zooals dit door het Openbaar Gezag noodig wordt geoordeeld, niet belemmeren; hij is verplicht de door het Openbaar Gezag te dien aanzien in het algemeen belang gegeven voorschriften en bevelen, ieder binnen den kring zijner bevoegdheid, te eerbiedigen.

Zoo zoude de eigenaar van voor den publieken dienst bestemden grond op den daarin gevonden schat het hem in Art. 642 B. W. toegekende eigendomsrecht kunnen doen gelden. Krachtens zijn eigendomsrecht geniet de eigenaar van voor den publieken dienst bestemden grond alle vruchten, welke die grond opleveren kan, kan hij daarin graven, etc.; een en ander mits daardoor de publieke bestemming niet worde belemmerd. Overeenkomsten kunnen worden gesloten over bepoting van openbare wegen of het daarop laten weiden van vee (1), voorzoover daardoor aan de bestemming ten dienste van allen geen afbreuk wordt gedaan. De opbrengst van het grasgewas van voor den publieken dienst bestemde wegen kan, onder hetzelfde voorbehoud, door de eigenaars of andere rechthebbenden worden verpacht of verhuurd.

Wat de uitoefening der private rechten ten aanzien van de in Art. 577 genoemde zaken aangaat, de Staat kan deze òf aan zich zelf houden, òf, zoo noodig onder te stellen voorwaarden, bedoelde uitoefening aan anderen toestaan, en wel hetzij tegen betaling of zonder geldelijke vergoeding, een en ander mits de publieke bestemming niet worde belemmerd.

Tot toelichting zij het volgende opgemerkt.

In Art. 577 B. W. worden genoemd: *„de stranden der zee.”* Nu is zeer zeker de Staat, aan wien als zedelijk lichaam het

(1) Bij Arrest van den Hoogen Raad d.d. 13 Maart 1849 (W. N°. 1041) werd beslist, dat het langs een weg aanwezige groes, liggende binnen de aan beide zijden van dien weg zich bevindende slooten, een onafscheidbaar gedeelte van dien weg uitmaakt.

strand in eigendom toebehoort, gerechtigd aan eene Gemeente zoodanig gedeelte van het strand als onder haar gebied (n.l. van die gemeente) behoort, tegen betaling van eene bepaalde som per jaar te verhuren, ten einde daarop met uitsluiting van ieder ander stoelen, banken, tenten, badkoetsen en kleine losse houten getimmerten te plaatsen of door een onderhuurder te doen plaatsen, doch de Gemeente zal, niettegenstaande dit alles, niet te kort mogen doen aan de publieke bestemming van het strand.

Bedoeld gedeelte zal alzoo gratis toegankelijk moeten blijven voor het publiek als wandelplaats, rustplaats en speelplaats, terwijl eene voldoende breedte moet worden opengelaten voor de passage van ruiters en krijgsvolk; er moet voor vaartuigen gelegenheid zijn om te ankeren, etc. Het publiek verkeer mag alzoo niet worden belemmerd.

Voorts zij in het oog gehouden dat, aangezien het geheele grondgebied van den Staat is verdeeld in provinciën en gemeenten, en de wetgevende macht van een Gemeentebestuur zich uitstrekt over de geheele gemeente, onverschillig of de afzonderlijke deelen dier gemeente in eigendom behooren aan den Staat, aan de Provincie, aan de Gemeente, of aan particulieren, de Raad eener aan zee gelegen gemeente bevoegd is om over dat gedeelte strand, hetwelk tot zijn grondgebied behoort, krachtens Art. 135 der Gemeentewet verordeningen in 't belang der openbare orde, gezondheid of zedelijkheid vasttestellen (1).

In Art. 577 B. W. worden voorts genoemd: *„de bevaarbare en vlotbare stroomen en rivieren met hunne oevers.“*

Het gevolg hiervan is dat — voorzoover bedoelde stroomen en rivieren met hunne oevers niet kunnen geacht worden noodig te zijn voor de publieke bestemming daarvan (de scheepvaart, etc.), ter beoordeeling van het Openbaar Gezag — de

(1) Vergel. de Arresten van den Hoogen Raad van 5 Juni 1861 (N. R., Deel LXVIII, blz. 171), van 24 April 1866 (N. R., Deel LXXXII, blz. 412), en van 26 April 1878 (N. R., Deel CXVIII, blz. 370).

Staat daarover de beschikking heeft, en aan hem de daaruit voortspruitende voordeelen toekomen.

De opbrengst der verpachting van het vischwater of van de visscherij in die stroomen en rivieren komt, met 't oog hierop, ten bate van den Staat (1).

In verband met Art. 646 B. W., bepalende dat de eigendom van stroomen en rivieren medebrenge den eigendom van de gronden waarover het water loopt, zoude de Staat zijn eigendomsrecht kunnen doen gelden op een schat op bedoelde gronden in die rivieren gevonden.

Mocht iemand aan de oevers van een bevaarbaren of vlotbaren stroom of rivier eene badinrichting willen exploiteeren, of van het water van zoodanigen stroom of rivier voor eenig particulier doeleinde gebruik willen maken, hij zoude zich tot den Staat, als eigenaar, hebben te wenden, en de Staat zoude bevoegd zijn zulks te weigeren of toetestaan, en in 't laatste geval ook de betaling van eenig geldelijk bedrag daarvoor kunnen vorderen.

Op verschillende uitspraken van ons hoogste Rechtscollege kan worden gewezen, welke met het hiervoren ontwikkeld gevoelen in overeenstemming zijn.

Bij Arrest van den Hoogen Raad d.d. 6 Jan. 1854 (W. N°. 1510) werd beslist, dat, ofschoon de Zuiderzee en haar bodem is eene *res publican*, het evenwel niet in strijd was met

(1) Vergel. Arrest van den Hoogen Raad dd. 13 April 1891 (W. N°. 6025).

De bepaling der 3de alinea van Art. 2 der Wet van 13 Juni 1857 (Stbl. N° 87) is m. i. als overbodig aan te merken.

Ingevolge de 4de alinea van gemeld Artikel wordt tot het visschen in de hierbedoelde wateren met den hengel in de hand noch acte, noch vergunning vereischt.

Vergel. de Arresten van den Hoogen Raad van 21 October 1868 (W. N°. 3058), van 27 Juni 1892 (W. N°. 6214), en van 21 November 1892 (W. N°. 6276).

eenige wetsbepaling, dat een gedeelte van dien bodem, bekend onder den naam van „het Zwolsche Diep” (1), aan de Maatschappij tot verbetering van den handelsweg over dat Diep, mede door middel van Landaanwinning, in eigendom was overgedragen.

Bij Arrest van den Hoogen Raad d.d. 30 Mei 1881 (N. R., Deel CXXVIII, blz. 163) werd het niet in strijd met eenige wetsbepaling geacht, dat een aan de rivier de Waal onder de gemeente Dodewaard gelegen zandplaat, door den Staat was verkocht aan een particulier persoon, die dit door bepoting, met concessie van den Minister van Binnenlandsche Zaken, productief had gemaakt; en besliste gemeld College, dat tegenover het behoorlijk gestaafde eigendomsrecht van bedoelden persoon, het uit Art. 577 B. W. voortvloeiende rechtsvermoeden behoorde te wijken.

In beide Arresten wordt — m. i. terecht — met geen enkel woord gewaagd van „publiek domein” of „eigendom *jure publico*.”

Nadat voorts de Hooge Raad bij Arrest d.d. 1 Febr. 1867 (N. R., Deel LXXXV, blz. 148) had aangenomen, dat een dijk of andere strook gronds, alhoewel tot openbaren weg dienende, niettemin bijzonder eigendom kan zijn, besliste dit hoogste Rechtscollege bij Arrest d.d. 24 April 1868 (W. N°. 3004), dat aan de Gemeente in eigendom toebehoorende wegen, ook zoolang zij voor den openbaren dienst bestemd zijn, een onderwerp van privaatsrecht kunnen wezen, en bij

(1) De Zuiderzee wordt in Art. 577 B. W. niet genoemd. Wellicht dat het hier bedoelde gedeelte zou kunnen geacht worden te behooren tot de in dit Art. genoemde „reeden”.

In H. DE GROOT. „Inleydinghe tot de Hollandsche Rechts-gheleerdheydt (Boek II, Deel I, blz. 34) leest men: „Maer wat belangt de Zuyderzee, „alsoo deselve niet en is een deel van de Noort-zee, maer een ver-„gaderingh van Inlandsche stromen die door groote vloedende af-„spoelinge van landen sodanige ruymte heeft bekomen, werdt deselve „verstaen toetekomende de aanpalende Volekeren. Oversullex is intusschen „Hollant met West-Vrieslandt ter eenre ende Over-IJssel ten andere „zijde een afdeelinghe gemaect van de Zuyder-zee.”

Arrest d.d. 18 December 1885 (N. R., Deel CXLI, blz. 371), dat de *particuliere* eigendom van wegen of wateren *voor den gemeenen dienst* bestemd zeer wel bestaanbaar is.

Wat uitspraken van andere Rechtscolleges betreft, zij de aandacht gevestigd op een Arrest van het Provinciaal Gerechtshof in Gelderland d.d. 23 December 1874 (W. N°. 3882), beslissende dat de omstandigheid dat een weg publiek is, niet noodzakelijk uitsluit, dat zijn ondergrond bijzonder eigendom is, als wanneer die ondergrond wel degelijk in den handel is, en, behoudens het daarop rustend "*onus publicum*", verkocht en overgedragen kan worden; voorts op een vonnis der Arrondissements-Rechtbank te Amsterdam d.d. 18 Januari 1889 (Pal. v. Just., Jaarg. 1889, N°. 19), waarbij werd beslist, dat openbare wegen welke *privaat* eigendom zijn, niet behooren tot de zaken buiten den handel, en de eigendom daarvan mitsdien door verjaring kan worden verkregen; doch vooral op een vonnis der Arrondissements-Rechtbank te 's Hertogenbosch d.d. 18 September 1891 (W. N°. 6079).

In dit laatste vonnis, komen de volgende, m. i. zeer belangrijke, overwegingen voor:

„O. dat onze wetgeving niet aangeeft welke zaken buiten den handel zijn, zoodat uit de omstandigheden zal moeten worden afgeleid, of eene zaak buiten den handel is, dat is onttrokken aan de uitoefening van zakelijke rechten door bijzondere personen of gemeenschappen;

„dat bij de beoordeeling daarvan op den voorgrond behoort te staan, dat de Wetgever mag geacht worden te zijn uitgegaan van de stelling, dat het handelsverkeer zooveel mogelijk bevorderd en zoo min mogelijk beperkt moet worden; dat mitsdien, wanneer eene zaak naast hare bestemming voor het publiek en zonder deze in het minst te schaden, ook tot de uitoefening van civiel recht door bijzondere personen of gemeenschappen de gelegenheid aanbiedt, er geen enkele reden denkbaar is, waarom deze laatste uitoefening zou moeten worden uitgesloten, daar noch

„wetsbepaling, nòch rechtsbeginselen daartoe aanleiding geven;
 „dat nu een openbare weg, naast zijne bestemming als
 „zoodanig, ook zeer dikwijls de gelegenheid tot uitoefening
 „van privaat recht openlaat, zonder in het minst zijne bestem-
 „ming te schaden; dat dit vooral het geval is bij de landwegen, die
 „loopen over strooken gronds welke voor een beperkt gedeelte
 „slechts de bestemming hebben van weg, en voor het overige
 „de gelegenheid tot uitoefening van zakelijke rechten mogelijk
 „maken; dat het geheel anders is met de openbare straten die
 „loopen door de aangebouwde kommen van gemeenten, en
 „over de geheele uitgestrektheid het karakter van publieke
 „straat dragen; dat voor die toestanden als regel kan gelden,
 „dat elke handeling tot uitoefening van zakelijke rechten
 „strijdig mag geacht worden met de bestemming, met het
 „karakter van het perceel als openbare straat.

Intusschen zij opgemerkt, dat in gemeld vonnis m. i. eene te beperkte uitlegging wordt gegeven aan de uitdrukking „*buiten den handel*“, als zoude namelijk deze uitdrukking alleen beteekenen: „onttrokken aan de uitoefening van *zakelijke rechten* door bijzondere personen of gemeenschappen“ (1). Bedoelde uitdrukking heeft, blijkens het vroeger medegedeelde, eene uitgebreidere beteekenis.

De daaraan door de Rechtbank te 's Hertogenbosch toegekende beperkte opvatting zoude voorts tot de conclusie kunnen leiden, dat openbare straten in kommen van gemeenten zelfs niet

(1) Het komt mij, voor dat de beteekenis „onttrokken aan de uitoefening van *zakelijke rechten*“ moet gehecht worden aan de woorden „*vervreemd, bezwaard of verpand*“, voorkomende in Art. 230 al. 1 der Gemeentewet. Wellicht was de Rechtbank te 's Hertogenbosch van oordeel, dat de woorden „*vervreemd, bezwaard of verpand*“ in gemeld Art. voorkomende, in *enuntiatieven* zin moeten worden opgevat.

In het vonnis der Arrondissements-Rechtbank te Middelburg d.d. 26 Nov. 1890 (W. N°. 6048) werd overwogen, dat niet met grond betwijfeld kan worden, dat de openbare straat behoort tot de zaken die buiten den handel zijn.

het onderwerp van overeenkomsten zouden kunnen uitmaken. En deze opvatting is naar mijne meening niet juist.

Slechts kunnen die private rechten welke met de publieke bestemming als zoodanig niets te maken hebben, en behoudens het bepaalde in Art. 230 al. 1 der Gemeentewet, door de eigenaars of andere rechthebbenden worden uitgeoefend.

Een en ander komt mij voor ook niet geheel en al juist in het oog te zijn gehouden in het op 12 November 1891 door de Arrondissements-Rechtbank te Arnhem gewezen vonnis (W. N°. 6107), naar aanleiding van eene door de Arnhemsche Tramweg-Maatschappij tegen de Gemeente Arnhem ingestelde vordering.

Daarbij werd wel is waar, m. i. terecht, aan de Eischeres hare eisch ontzegd, maar de overwegingen waarop zulks geschiedde, komen mij voor niet geheel vrij van bedenking te wezen.

Bedoelde overwegingen luiden als volgt:

„O. dat is ingesteld eene vorderdering tot schadevergoeding
 „wegens onrechtmatige daad, en wel op grond dat, hoezeer
 „bij de door Gedaagde aan Eischeresse verleende concessie het
 „recht is gegeven rails te leggen in den publieken grond en
 „die gedurende 30 jaren te gebruiken, evenwel door Gedaagde
 „die rails zijn verwijderd, en Eischeresse tijdelijk in het gebruik
 „is belemmerd, waardoor Eischeresse schade heeft geleden, welke
 „Gedaagde moet vergoeden;

„O. dat alzoo zal behooren te worden nagegaan, welke
 „rechten de concessionaris aan zijne concessie kan ontleenen;
 „dat deze concessie is eene vergunning door een publiekrechtelijk lichaam, voor zooverre zijne bevoegdheid strekt, gegeven aan den concessionaris, om op eene zaak buiten den
 „handel bepaald omschreven bevoegdheden uitte oefenen, die hij
 „anders niet bezat, doch zóó, dat daardoor geen privaatrechtelijke
 „verbintenis tusschen den concessiegever en den concessionaris
 „ontstaat, tenzij daarvan uit de concessie blijke;

„O. dat de concessie, welke door Gedaagde aan Eischeresse
 „is verleend, blijkens de overgelegde voorwaarden (ongeteekend

„geregistreerd, enz.) alleen bestaat in de vergunning, om gedurende 30 jaar o. a. in de Steenstraat rails te leggen en te gebruiken, en daardoor de Gedaagde geenszins afstand heeft gedaan van hare rechten op die straat, maar geheel vrij is gebleven om, als het Gemeentebestuur overeenkomstig zijne verplichtingen het voor de aan zijne zorgen toevertrouwde openbare belangen noodig acht, van dien publieken weg gebruik te maken, al wordt daardoor ook de concessionaris in de uitvoering van de bevoegdheden hem bij de concessie verleend, belemmerd of geheel verhinderd;

„O. dat de bepaling van den tijd, waarvoor de concessie is verleend, niet is eene belofte om den concessionaris gedurende die jaren niet in de uitoefening van zijne bevoegdheid te belemmeren, waarvan in de voormelde voorwaarden zelfs geen sprake is, maar alleen de publiekrechtelijke verplichting inhoudt voor dat bestuur om gedurende die jaren, behoudens het publiek belang, den concessionaris het genot van die vergunning te laten;

„O. dat alzoo de Gedaagde door het verleenen der concessie hare rechten op dien grond in geen geval heeft prijsgegeven, en daardoor niet kan zijn belemmerd, wanneer het ter uitvoering van werken in het openbaar belang noodig, waaromtrent alleen het Openbaar Gezag heeft te oordeelen, de geheele vrije beschikking over dien grond behoeft;

„O. dat daaruit volgt, dat Gedaagde door eene ingraving te maken in de Steenstraat ten behoeve van een riool, waardoor de rails van Eischeresse tijdelijk moesten verwijderd worden, geene onrechtmatige daad heeft verricht.“ (1)

Juister zoude het m. i. geweest zijn, indien bij deze zaak

(1) Dit vonnis werd bevestigd bij Arrest van het Gerechtshof te Arnhem d.d. 7 Sept. 1892 (W. N°. 6259).

Alhoewel mij niet geheel kunnende vereenigen met de daarin voorkomende overwegingen, komt mij het Arrest van het Hof jaister gemotiveerd voor, dan het vonnis der Rechtbank.

ware in het oog gehouden, dat de Arnhemsche Tramwegmaatschappij om bevoegd te zijn rails in de bedoelde voor den publieken dienst bestemde straat te leggen, noodig had:

1°. Eene publiekrechtelijke vergunning van het Openbaar Gezag, tot wiens werkring behoort de zorg voor de instandhouding, bruikbaarheid, vrijheid en veiligheid dier straat;

2°. De privaatrechtelijke beschikking over den grond, voorzoover zulks noodig was tot bereiking van het beoogde doel, ten gevolge van eene met den eigenaar of andere rechthebbers dier straat gesloten overeenkomst van ingebruikgeving en ingebruikneming.

In de veronderstelling dat de bedoelde openbare straat in eigendom toebehoorde aan de Gemeente Arnhem, zij daarover het beheer had en er de onderhoudsplichtige van was, zoude de publiekrechtelijke vergunning, met 't oog op Art. 179 litt. h der Gemeentewet, behooren verleend te zijn door Burgemeester en Wethouders van Arnhem, die aan het verlenen dezer vergunning, zoo noodig, voorwaarden hadden kunnen verbinden, doch — en hierop zij de bijzondere aandacht gevestigd — alleen zoodanige welke in verband stonden met- en betrekking hadden op het publiek belang (de zorg voor de instandhouding, bruikbaarheid, vrijheid en veiligheid dier straat), welks behartiging aan hun College, als Openbaar Gezag, was opgedragen.

De overeenkomst van ingebruikgeving en ingebruikneming, op zoodanige voorwaarden en onder zoodanige bepalingen als partijen wenschelijk of noodig hadden geacht, zoude voorts door de Arnhemsche Tramweg-Maatschappij behooren gesloten te zijn met Burgemeester en Wethouders van Arnhem, krachtens een te dier zake vooraf genomen Raadsbesluit, welk Raadsbesluit, als betreffende ingebruikgeving van een gemeenteeigendom, ingevolge Art. 138 j^o Art. 194 der Gemeentewet diende te zijn goedgekeurd door Gedeputeerde Staten (1).

(1) In Art. 138 der Gemeentewet toch wordt geen onderscheid gemaakt, of de eigendommen der Gemeente al dan niet voor den pu-

Hierbij zij opgemerkt, dat bedoeld Raadsbesluit alleen kon betrekking hebben op eene zoodanige ingebruikgeving der straat, voor zoover daardoor de openbare bestemming, de publieke dienst en de in het belang daarvan te nemen maatregelen, niet zouden worden belemmerd, een en ander ter beoordeeling van het Openbaar Gezag.

Wanneer nu ter uitvoering van werken in het openbaar belang, waaromtrent alleen het Openbaar Gezag heeft te oordeelen, tijdelijk geheel vrije beschikking over den in gebruik gegeven grond noodig is, dan kan er bij tijdelijke opbreking van daarin liggende rails, met inachtneming der noodige formaliteiten, m. i. geen sprake zijn van onrechtmatige daad, aangezien de straat aan een particulier slechts in gebruik *is* gegeven — althans niet anders *kon* worden in gebruik gegeven — dan met dien verstande, dat de publieke dienst niet worde belemmerd en in het belang daarvan steeds ongehinderd de noodige maatregelen kunnen worden genomen. Private rechten op eene openbare straat kunnen toch slechts worden uitgeoefend als- en voor zoover deze uitoefening aan de bestemming ten dienste van allen geen afbreuk doet.

Zeer verschillend wordt gedacht over den zin, die moet worden toegekend aan de woorden: *„aan de gemeente behoorende”*, voorkomende in Art. 230 al. 1 der Gemeentewet. Terwijl sommigen van oordeel zijn, dat gemelde woorden duiden op een *eigendomsrecht* der Gemeente, zoodat de bepaling uitsluitend betreft de ten dienste van het algemeen bestemde zaken *van welke de Gemeente eigenaresse is*, zijn anderen (1) de meening

bliken dienst zijn bestemd. Vergel. Arrest van den Hoogen Raad d.d. 14 Jan. 1853 (W. No. 1402).

(1) O. a : Mr. G. VAN OOSTERWIJK: „De Gemeentewet.” (blz. 735);
Mr. J. OPPENHEIM: „Handboek voor de beoefening van het Nederlandsch Gemeenterecht.” (blz. 368);

toegedaan, dat de bedoelde bepaling betrekking heeft op alle tot het grondgebied der gemeente behoorende en onder de administratie van het Gemeentebestuur staande openbare wegen, etc. onverschillig wie daarvan eigenaar is.

Laatstgemelde opvatting komt mij intusschen niet juist voor.

In de eerste plaats toch zou, om aan bedoelde bepaling — voorkomende onder het Opschrift: „Van de gemeente-eigendommen, werken en inrichtingen” — de ruime beteekenis toetekennen, aan de woorden geweld moeten worden aangedaan.

Maar ook de geschiedenis der bepaling toont aan, dat deze uitsluitend op aan de Gemeente *in eigendom toebehoorende* goederen betrekking heeft.

In de Memorie van Toelichting (Mr. W. FRANCKEN: „*De Gemeentewet*”, blz. 456) toch wordt gelezen:

„Hetgeen ten gebruike van het algemeen is bestemd, mag „daaraan niet naar willekeur worden onttrokken. De bewoners „der gemeente hebben er regt op, dat zoolang de weg weg, „de kade kade is, de weg of kade niet kunne *overgaan* in „handen van een *bijzonder eigenaar*, die hun het gebruik daarvan zou kunnen beletten.”

„Het kan echter soms in het belang der gemeente, bijgevolg „in dat der ingezetenen zijn, dat de algemeene zaak van natuur „verandere en *privaat eigendom worde*.”

Alhoewel den steller dezer Memorie van Toelichting ook voor oogen moge hebben gestaan de Fransche — niet in ons Recht — overgenomen onderscheiding tusschen „*domaine public*”, waarbij van eigendom van een bijzonder persoon geen sprake kan zijn, en „*propriété privée*”, toch meen ik, dat wel uit het bovenmedegedeelde volgt, dat geenszins worden bedoeld de aan

Mr. H. P. BERDENIS VAN BERLEKOM: „Het onderhoud van gemeentewerken door de Gemeente”. (Zwolle 1886, blz. 48); en

Mr. G. PEKELHARING: „Opmerkingen over den onderhoudsplicht van bijzondere personen ten opzichte van wegen en andere ten openbaren dienste bestemde werken”. (Leiden 1880, blz. 61).

anderen dan de *Gemeente* in eigendom toebehoorende wegen, etc.

Te meer meen ik tot deze conclusie gerechtigd te zijn met 't oog op het Verslag der Commissie van Rapporteurs, waarin opgemerkt werd, dat sommige leden meenden, dat het besluit van den Raad, hetwelk de in Art. 230 al. 1 bedoelde verklaring inhield, als zijnde een begin van vervreemding, in overeenstemming met Art. 194 aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten onderworpen moest worden.

Wel is waar werd te dezen aanzien in de Memorie van Beantwoording opgemerkt, dat het Gouvernement niet inzag dat deze verklaring een begin van vervreemding zou zijn, daar zij toch kon plaats vinden, zonder dat er vervreemding op volgde en de verklaring geen burgerlijke rechtshandeling betrof, uit het vorenstaande blijkt m. i. duidelijk, dat de bepaling in het geheel geene betrekking heeft op aan *anderen* dan de *Gemeente* in eigendom toebehoorende wegen, etc. Immers alleen wanneer er sprake was van aan de *Gemeente* in eigendom toebehoorende wegen, etc. kon de gedachte aan toepassing van Art. 194 opkomen, niet wanneer het betrof aan particulieren in eigendom toebehoorende zaken.

Afgescheiden van de geschiedenis der bepaling, komt het mij ook voor, dat een verbod om niet aan de *Gemeente* maar aan particulieren in eigendom toebehoorende wegen, welke voor den openbaren dienst zijn bestemd te vervreemden, alvorens zij door een besluit van den Raad verklaard zijn voor den openbaren dienst niet meer bestemd te wezen, eene voor de eigenaars door het openbaar belang niet gerechtvaardigde beperking zoude zijn.

Aangezien vervreemding daarvan toch slechts kan geschieden, behoudens de bestemming voor den publieken dienst, is het gemeente-belang er niet bij betrokken.

Hierbij zij er nog op gewezen, dat de Minister THORBECKE, alhoewel van oordeel schijnende te zijn, dat vaarten, etc. ten dienste van allen bestemd, niet in den handel waren, echter erkende dat het een betwist punt was.

Bij de beraadslagingen over Art. 238 (Mr. W. FRANCKEN: „*De Gemeentewet*“, blz. 482) zeide hij toch o. a.:

„Dat de Provincie vaarten of kanalen ten dienste aller „bestemd *jure privato* zou kunnen bezitten, dit is naar mijne „wijze van zien ten eenenmale onredelijk en met den aard „van de zaak strijdig. *Het is echter een betwist punt, dat, geloof „nik, beslist zal moeten worden bij de Wet op den Waterstaat (1).*”

In het oorspronkelijk Ontwerp kwam het tweede lid van Art. 230 niet voor.

Blijkens het Verslag der Commissie van Rapporteurs, gaven bij de behandeling van Art. 229 enkele leden het verlangen te kennen, dat er tevens een staat zoude worden opgemaakt der buurtwegen, voetpaden, vaarten, enz. waarover de Gemeente het *beheer* heeft.

In de Memorie van Beantwoording werd opgemerkt, dat zoodanige bepaling in Art. 229 niet te stude kwam, doch dat, ter voldoening aan het verlangen in het Verslag uitgedrukt, aan Art. 230 eene bepaling was toegevoegd; welke bepaling thans het tweede lid van dat Artikel uitmaakt.

Alhoewel erkennende, dat de uitdrukking „waarover de Gemeente het *beheer* heeft”, op zich zelf beschouwd, ook betrekking zoude kunnen hebben op aan particulieren in eigendom toebehoorende zaken, zoo meen ik toch, aangezien uit niets blijkt, dat daaraan ook werkelijk door bedoelde leden die uitgebreiden zin is gehecht, in verband met de omstandigheid dat de vraag ter sprake werd gebracht bij de behandeling van Art. 229, handelende over aan de Gemeente in eigendom toebehoorende zaken, dat aan het tweede lid van Art. 230 de beperkte beteekenis moet worden toegekend. Te meer acht ik deze conclusie juist, omdat de bepaling van het *tweede* lid

(1) De Minister THORBECKE scheen alzoo van gevoelen te zijn, dat de voor den openbaren dienst bestemde wegen, etc. behoorden tot het „*domaine public*”, in den zin die daaraan in het Fransche Recht wordt toegekend.

van Art. 230 daaraan is toegevoegd door de Regeering, die bij indiening der Artt. 229 en 230 geenszins heeft gedacht aan ten dienste van het algemeen bestemde zaken, in eigendom toebehoorende aan particulieren.

Terwijl Art. 229 alzoo handelt over eigendommen der Gemeente zónder publieke bestemming, betreft Art. 230 eigendommen der gemeente met publieke bestemming (1), en bepaalt Art. 231 door wie deze laatste eigendommen der Gemeente zullen worden onderhouden.

Door Jhr. Mr. W. A. C. DE JONGE (Bijdr. v. St., Deel XVII, blz. 343), die ook van oordeel is dat de Artt. 229, 230 en 231 alleen betreffen *eigendommen der Gemeente*, wordt er voorts op gewezen, dat Art. 231 beoogde een einde te maken aan den strijd die zich destijds, met name in het laatste tiental jaren in de rechtszaal, en in de rechtsgeleerde wereld in het algemeen had opgedaan over de vraag, of hetgeen stads-eigendom was, doch ten gebruike diende van allen, in onderhoud kon worden gebracht ten laste der eigenaars van naburige gebouwen of erven; speciaal of de plaatselijke besturen, krachtens hunne wetgevende bevoegdheid, de eigenaars van huizen konden belasten met het onderhoud der voor die huizende liggende, aan de Gemeente toebehoorende, kaden en schoeiingen (2).

Dit had naar zijne meening de Memorie van Toelichting op het oog, waar zij zeide: *„Wat ten gebruike van allen bestaat, dient op gemeene kosten onderhouden te worden.“*

In Art. 230 der Gemeentewet wordt, behalve van wegen, straten, pleinen, grachten, vaarten, kanalen, bruggen, havens, kaden en wallen, ook gesproken van *„openbare gebouwen“*.

Als een bewijs hoeveel verschil van opvatting ook omtrent den rechtstoestand van dergelijke eigendommen bestaat, ver-

(1) In gelijken zin: Gemeente-Stem No. 1597, 1598 en 1602.

Vergel. voorts Gemeente-Stem No. 1843 en 1846.

(2) Vergel. Mr. G. DE VRIES in Bijdr. v. St., Deel XVIII, blz. 87.

oorloof ik mij hier de aandacht te vestigen op hetgeen vóór eenigen tijd in de gemeente Zaamslag plaats had.

Door den Raad dier gemeente was besloten aan de Vereeniging voor Christelijk Schoolonderwijs aldaar, voor eene daarbij vastgestelde jaarlijksehe huursom en voor onbepaalden tijd, te verhuren de beide zuidelijke achter elkander gelegen lokalen eener openbare school in den Grooten Huissenspolder, tot het verstrekken van bijzonder onderwijs, welk besluit, met het oog op Art. 194 litt. e der Gemeentewet, aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten van Zeeland werd onderworpen.

Gedeputeerde Staten weigerden dit besluit goed te keuren, op grond dat ten aanzien dier lokalen, zijnde *„publiekrechtelijke eigendommen“* (1) der gemeente, niet gehandeld was, gelijk voorgeschreven is in het eerste lid van Art. 230 der Gemeentewet, onder mededeeling dat, ook wanneer aan dit voorschrift was voldaan, het Raadsbesluit om andere redenen niet zou worden goedgekeurd.

Tegen deze beslissing kwam de Raad van Zaamslag in beroep bij H. M. DE KONINGIN, bij zijn adres aanvoerende, dat de bedoelde lokalen der in 1882 gebouwde school nog niet voor het openbaar onderwijs gebruikt of benodigd waren geweest, en dat het verhuren daarvan in het belang der gemeente en van het onderwijs zoude zijn.

De RAAD VAN STATE hierop gehoord, overwoog in zijn Advies d.d. 17 December 1890, N°. 84 o. a.:

„dat in het stelsel der Gemeentewet geen eigendom, zoolang „het tot den publieken dienst bestemd is (waartegen de door „den Raad aangevoerde omstandigheid z. i. niets afdeed), het „onderwerp eener burgerlijke overeenkomst kan uitmaken;

„dat het genot of gebruik daarvan niet krachtens overeen- „komst, maar door verordening van het Openbaar Gezag wordt „geregeld, en dat, indien voor dat genot of gebruik gelden

(1) Vergel. Prov. Verslag Zeeland over 1890, blz. 255 vlgg.

aan de gemeente worden betaald, deze als belasting worden beschouwd;

dat dan ook Art. 194 litt. e der Wet alleen het oog kan hebben op die gemeente-eigendommen welke niet tot den publieken dienst bestemd zijn, maar die als privaatrechtelijke eigendommen, ten bate der gemeentekas aan anderen in huur of gebruik worden gegeven, en geschikt zijn om zoowel in het openbaar, als onderhands uitgegeven te worden;

dat de gemeente-school in den Grooten Huissenspolder is eene openbare gemeente-inrichting, welke dus niet het onderwerp kan zijn eener rechtshandeling, zooals in Art. 194 wordt bedoeld; en gaf mitsdien in overweging, met handhaving der bestreden beslissing, het daartegen ingestelde beroep te verklaren ongegrond.

De MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN kon zich echter met het door den Raad van State voorgedragen ontwerp-besluit niet vereenigen.

In zijn rapport aan de KONINGIN-WEDUWE-REGENTES, opgenomen in de Staats-Courant van 25 Februari 1891, schreef Z. Exc. daaromtrent het volgende:

Wat betreft de overweging van dat besluit, dat in het stelsel der Gemeentewet geen gemeente-eigendom, zoolang het tot den publieken dienst bestemd is, het onderwerp eener burgerlijke overeenkomst uitmaken kan, schijnt het onnoodig de juistheid daarvan te onderzoeken, omdat het, aangenomen dat het in de Gemeentewet wordt gehuldigd, dan toch alleen geldt voor de gemeente-eigendommen, in Art. 230 dier Wet vermeld, die voor openbaar gebruik bestemd zijn, doch niet voor gemeente-eigendommen die slechts in zooverre gezegd kunnen worden tot den publieken dienst bestemd te zijn, als zij door het Openbaar Gezag en zijne ambtenaren worden gebruikt bij de bevordering van een publiek belang (1). Daar nu een gemeente-school tot de laatstvermelde soort van gemeente-eigen-

(1) C. DEMOLOMBE maakt eene dergelijke onderscheiding. In zijn „Cours de Code Napoléon” (2de Druk, Deel IX, blz. 343), leest men:

„dommen behoort, komt het mij voor, dat zij het onderwerp
 „kan zijn eener rechtshandeling, als in Art. 194 der Gemeente-
 „wet wordt bedoeld, ook al blijft het Gemeentebestuur haar
 „voor den publieken dienst bestemmen.

„Wat de zaak zelve betreft: Gedeputeerde Staten hebben
 „gemeend reeds dadelijk hunne goedkeuring aan het Raads-
 „besluit te moeten onthouden, omdat het eerste lid van Art.
 „230 der Gemeentewet ten aanzien van het desbetreffende school-
 „gebouw niet was toegepast. Dit wetsartikel spreekt echter niet
 „van „verhuring“, zoodat, al ware een schoolgebouw te begrijpen
 „onder de „openbare gebouwen“ in Art. 230 bedoeld, dit Artikel
 „toch ten deze niet van toepassing was.

„Op dezen grond behoort mijns inziens de beslissing van
 „Gedeputeerde Staten te worden vernietigd.

„Intusschen komt het ook mij voor, dat bovenvermeld Raads-
 „besluit niet voor goedkeuring vatbaar is, doch op grond dat
 „het Raadsbesluit in strijd is met Art. 3 der Wet op het Lager
 „Onderwijs.“

Bij het vervolgens in laatstbedoelden geest genomen Koninklijk
 Besluit van 16 Februari 1891 (Stbl. N°. 31) werd daarop, met
 vernietiging der bestreden beslissing van Gedeputeerde Staten
 van Zeeland, door H. M. de goedkeuring onthouden aan boven-
 vermeld besluit van den Raad der gemeente Zaamslag, wegens
 strijd met Art. 3 der Wet op Lager Onderwijs.

Blijkens het hiervoren medegedeelde, was door den Minister
 onderscheid gemaakt tusschen gemeente-eigendommen in Art. 230
 der Gemeentewet vermeld, die voor openbaar gebruik bestemd
 zijn, en gemeente-eigendommen, die slechts in zooverre gezegd
 kunnen worden tot den publieken dienst bestemd te zijn, als

„Parmi ces choses (qui forment le domaine public), les unes sont
 „livrées à l'usage public et commun de tous „*in usu publico*“, comme
 „les routes, les rues; les autres sont employées par l'Etat lui-même
 „à un service d'utilité générale, comme les citadelles, etc.”

zij door het Openbaar Gezag en zijne ambtenaren worden gebruikt bij de bevordering van een publiek belang.

Op grond dat eene gemeente-school tot de laatstvermelde soort van gemeente-eigendommen zoude behooren, was Zijne Exc. van oordeel, dat zij het onderwerp kan zijn eener rechtshandeling als in Art. 194 der Gemeentewet wordt bedoeld, ook al blijft het Gemeentebestuur haar voor den publieken dienst bestemmen.

Is deze onderscheiding op de Wet gegrond?

Het antwoord moet hierop m. i. ontkennend zijn. Immers nòch in Art. 230, nòch in eenig ander Artikel der Gemeentewet, wordt eene dergelijke onderscheiding aangetroffen.

Alleen wordt in de Gemeentewet tusschen de aan de Gemeente in eigendom toebehoorende zaken onderscheid gemaakt, of zij al dan niet eene publieke bestemming hebben.

Het kenmerk zoowel van de wegen, etc. als van de gebouwen in Art. 230 bedoeld ligt daarin, dat zij voor het publiek bestemd zijn, en *ieder* het *recht* heeft daarvan overeenkomstig de *bestemming* gebruikt te maken, al is het tegen betaling of onder andere verplichtingen of voorwaarden, doch tot welker vervulling ieder wordt toegelaten, en welke aan niemand die daaraan voldoet, kan worden geweigerd (1).

Volgt nu uit Art. 230, in verband met het vorenstaande, dat een gemeentelijk schoollokaal, m. i. zeker behoorende tot tot de in Art. 230 vermelde openbare gebouwen (2), niet mag worden in gebruik gegeven of verhuurd buiten de tijden waarvoor dit, overeenkomstig zijne bestemming, voor het onderwijs moet dienen?

(1) Vergel. Arrest van den Hoogen Raad d.d. 8 Sept. 1857 (N. R., Deel LVI, blz. 290).

(2) Betreffende de vraag of een schoollokaal waarin van gemeentewege onderwijs wordt gegeven, al dan niet als een openbaar, een voor den publieken dienst bestemd gebouw moet worden aangemerkt, vergelijkte men de daaromtrent voorkomende opmerkingen in N°. 1495, 1496, 1498 en 2060 der Gemeente-Stem,

Hetgeen vroeger werd opgemerkt ten aanzien van wegen, etc. geldt m. i. evenzeer voor gebouwen. Indien niet in het minst wordt te kort gedaan aan de publieke bestemming (1), indien deze volstrekt niet wordt belemmerd, is uitoefening van private rechten te dien aanzien mogelijk. Deze zaken zijn volstrekt niet geheel en al buiten den handel. Alleen mogen zij, met 't oog op de uitdrukkelijke bepaling van Art. 230 der Gemeentewet, niet worden *„vervreemd, bezwaard of verpand.“*

Deze woorden moeten m. i. in *limitatieven* zin worden opgevat. De regel toch is, dat alle zaken zijn *in* den handel (2). Is eene zaak voor den publieken dienst bestemd, dan zal zij buiten den handel zijn, voorzoover zulks wordt gevorderd door bedoelde publieke bestemming, ter beoordeeling van het Openbaar Gezag. Bestaat er voorts eene wettelijke bepaling, waarbij het *„in den handel zijn“* van zaken wordt beperkt, dan zal deze bepaling wezen eene uitzondering op den algemeenen regel, en *„Exceptiones sunt strictissimae interpretationis.“*

Een Raadsbesluit waarbij het lokaal eener gemeente-school beschikbaar wordt gesteld tot het houden eener voordracht, tot het geven eener toneelvoorstelling, onverschillig of zulks gratis geschiedt, dan wel tegen geldelijke vergoeding, is voorts, ingevolge Art. 194 litt. e der Gemeentewet, onderworpen aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten. Het is toch een in gebruik geven van een gemeente-eigendom, en de bepalingen der Artt. 138 en 194 litt. e der Gemeentewet zijn zoo algemeen mogelijk. Zij onderscheiden niet voor welk doel het gebruik verleend wordt, of dit al dan niet kosteloos geschiedt, enz (3).

(1) Volgens Art. 22 der tegenwoordig geldende Wet op het Lager Onderwijs zijn de schoollokalen tevens bestemd om daarin aan de schoolgaande kinderen godsdienstonderwijs te geven.

(2) Vergel. Vonnis der Arrondissements-Rechtbank te Groningen d.d. 14 Jan. 1881 (W. N°. 4658); en Arrest van den Hoogen Raad d.d. 1 Dec. 1882 (W. N°. 4847).

(3) Vergel. Mr J. A. FRAUS in Bijdr. v. St., Deel X, blz. 420;

In het hiervoren ontwikkeld gevoelen omtrent de Artt. 229 en 230 der Gemeentewet schijnt, althans wat de wegen betreft, door den Hoogen Raad te worden gedeeld.

In het Arrest van den 24sten April 1868 (W. N°. 3004) toch komen de volgende overwegingen voor:

„O. dat uit Art. 230, in verband met Art. 229 der Gemeentewet, volgt, dat gemeente-wegen naar de uitdrukkelijke verklaring dier Artikelen, naar het burgerlijk regt zijn het eigendom der Gemeente en aan haar behooren;

„en dat daaruit voortvloeit, dat de Gemeente daarop mag uitoefenen dezelfde regten als ieder eigenaar, voorzoover zij daarin niet door de Wet is beperkt; dat zoodanige beperking voorkomt in Art. 230 dier Wet, waarbij is verboden de vervreemding, bezwaring, of verpanding dier wegen, tenzij zij vooraf door een besluit van den Raad zijn verklaard ter openbare dienst niet meer bestemd te wezen;

„doch dat daaruit bij het beklagde Arrest ten onregte is afgeleid, dat zoodanige wegen, zoolang zij niet op de daarbij voorgeschreven wijze aan hunne bestemming zijn onttrokken, niet zouden kunnen zijn een onderwerp van privaats regt.”

Bij Arrest van den Hoogen Raad d.d. 3 Mei 1875 (W. N°. 3860) werd beslist, dat onder de woorden „aan de gemeente behoorende”, voorkomende in Art. 230 al. 1 der Gemeentewet, moeten worden verstaan de openbare wegen en andere zaken, die aan de Gemeente *in eigendom* toebehooren.

Voorts werd bij Arrest van den Hoogen Raad d.d. 5 Dec.

Gemeente-Stem N°. 1379, 1449; Weekblad v. d. Burg. Adm. N°. 1759 en 1800.

Daarentegen werd bij Kon. Besl. van 8 Sept. 1879 (Gemeente-Stem N°. 1462; Weekbl. v. d. Burg. Adm. N°. 1583) beslist, dat de Artt. 138 en 194 der Gemeentewet alleen die gemeente-eigendommen bedoelen, welke *niet* voor den publieken dienst bestemd zijn.

In gelijken zin eene Missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 28 Februari 1860 N°. 140, medegedeeld in Mr. G. van OOSTERWIJK: „De Gemeentewet” (blz. 1008).

1884 (W. No. 5139) beslist, dat de Artt. 230 en 231 der Gemeentewet handelen van wegen, *aan de Gemeente behoorende*.

Aangenomen dat de Artt. 230 en 231 der Gemeentewet betrekking hebben op voor den publieken dienst bestemde, doch aan de Gemeente *in eigendom* toebehoorende zaken en het onderhoud daarvan, behoudens bestaande wettige verplichtingen van anderen, een gemeentelast is, rijst de vraag, of Art. 231 ook geldt voor zoodanige aan eene Gemeente in eigendom toebehoorende zaken, welke *buiten* haar grondgebied zijn gelegen.

Bevestigend wordt deze vraag beantwoord door Jhr. Mr. W. A. C. DE JONGE (Bijdr. v. St., Deel XVII, blz. 352), ontkenkend daarentegen door Mr. H. VAN LOGHEM (Bijdr. v. St., Deel XVIII, blz. 267).

Het gevoelen van laatstgenoemde komt mij voor het juiste te zijn. Naar aanleiding van de opmerking van Jhr. Mr. W. A. C. DE JONGE, dat de Wet in Art. 231 niet onderscheidt, tusschen eigendommen *binnen* en *buiten* het grondgebied der gemeente, weshalve voor het maken der bedoelde onderscheiding geen grond zoude bestaan, wijst m. i. Mr. H. VAN LOGHEM er terecht op, dat wanneer in de Gemeentewet, zooals ook in den aard der zaak ligt, het woord „gemeente” gebruikt wordt, daaronder naar de bedoeling van den Wetgever, moet worden verstaan de „*eigen gemeente*”, zoodat, indien eene „*vreemde gemeente*” bedoeld wordt, dit met zoovele woorden moet worden vermeld.

„Gemeente” — aldus zegt Mr. H. VAN LOGHEM — „is altijd „*de ééne gemeente*”, welke huishouding wordt omschreven, „en onder dat woord kan geene tweede, van de eerste verschillende, gemeente verstaan worden, tenzij de Wetgever „dit uitdrukkelijk zegt. Maar, indien dit waar is, hoe kan „dan *gemeentelast* in Art. 231 beteekenen *een last, die naar omstandigheden op de eigene of op eene vreemde gemeente nrukt?*”

„Bovendien het strijdt met de beteekenis van het woord, „den naam van *gemeentelast* te geven aan de verplichting tot „onderhoud van een werk, buiten het grondgebied der gemeente „gelegen. Gemeentelast is iets, hetwelk op eene gemeente rust „als gemeente; hetwelk van zelf voortvloeit uit den aard eener „gemeente, als vereeniging van personen, die binnen haar „grondgebied wonen. Het woord *gemeentelast* wordt gebruikt, „in tegenstelling van een last, die op den geheelen Staat drukt; „in tegenstelling vooral (gelijk hier) van een last, die op „een bijzonder ingezetenen zoude kunnen drukken. Buiten het „grondgebied kan, even als op een bijzonder persoon, zoo „ook op eene gemeente een last drukken, maar het is geen „*gemeentelast*.

„Dat dit de beteekenis van gemeentelast is, volgt ook uit „de Memorie van Toelichting, waarmede de Regeering het wets- „ontwerp indiende. In die Memorie van Toelichting leest men „bij dit Artikel: „De billijkheid van dit voorschrift zal zeker „niet worden betwijfeld. Wat ten gebruike van allen bestaat, „dient op gemeene kosten onderhouden te worden.“ Hiermede „geeft de Regeering reden, waarom zij het onderhoud van „sommige werken als gemeentelast beschouwt; die reden is, „dat het werk ten gebruike van allen bestaat, en dat het dan „billijk is, het onderhoud niet aan enkelen, maar aan het „geheel der gemeente op te leggen. Het woord *gemeene kosten* „sluit elk denkbeeld eener vreemde gemeente uit.“

Door aan te nemen dat eene Gemeente, die eigenaresse is van eenig werk, tot publieken dienst bestemd, *buiten* haar grondgebied gelegen, op grond van Art. 231 der Gemeentewet tot het onderhoud daarvan verplicht is, wil het mij voorkomen, dat niet voldoende zou worden in het oog gehouden dat „*leges ascire non est verba tenere, sed vim ac potestatem.*“ (1)

(1) Een dergelijk geval doet zich voor bij het woord „*leveringen*“, in Art. 24 der Gemeentewet, waaronder m. i. verstaan moet worden

Ook bij het Kon. Besluit van 28 November 1864, N°. 44 en dat van 9 Januari 1868, N° 61 werd niet aan Art. 231 der Gemeentewet de beteekenis gehecht, welke daaraan door Jhr. Mr. W. A. C. DE JONGE wordt toegekend.

Bij Kon. Besluit van 28 November 1864, N°. 44 (Raad van State 1864, blz. 410; Gemeente-Stem N°. 702) werd verklaard, dat de Gemeente Dokkum, die in 1827 bij het Aalsumer Vallaat, gemeente Oostdongeradeel, eene brug, voor publiek gebruik bestemd, had gemaakt, welke steeds door eerstgemelde Gemeente was onderhouden, zich niet op Art. 231 der Gemeentewet kon beroepen, om met grond te beweren dat — na invoering dezer Wet — het onderhoud dier brug moest geacht worden een last van de Gemeente Oostdongeradeel te zijn.

Bij Kon. Besluit van 9 Januari 1868, N°. 61 (Raad van State 1868, blz. 37) werd verklaard, dat de last van het onderhoud der Hiemerterlaan, een weg toebehoorende aan de Gemeente Bolsward en steeds door deze onderhouden, doch liggende in de gemeente Wonseradeel, niet door Art. 231 der Gemeentewet van de Gemeente Bolsward op de Gemeente Wonseradeel was overgebracht, en dat alzoo de verplichting tot onderhoud alsnog op de Gemeente Bolsward was blijven rusten.

Ingevolge Art. 205 *litt. o* der Gemeentewet, bepalende dat op de begrooting der uitgaven eener gemeente moeten worden

„*leveranties*,” d. w. z. leveringen van roerende goederen. Werd dit geheel in *letterlijken* zin genomen, dan zou ook verboden zijn levering van een onroerend goed door een Raadslid, tengevolge van eene overeenkomst van verkoop en koop, of van verhuur en huur, tusschen een Raadslid als verkoper of verhuurder en de Gemeente als koper of huurder.

Vergel. Kon. Besluit van 28 Maart 1855 N°. 42 (Gemeente-Stem N°. 186 en 1790); en W. N°. 1596.

De bovenbedoelde *letterlijke* beteekenis werd er daarentegen aan gehecht bij Kon. Besluit van 28 April 1853 N°. 23 (LUTTENBERG: „Chronol. Verz.”, 2de Druk, Deel III, blz. 527).

gebracht die van het onderhoud der gemeente-eigendommen en de *wegens die eigendommen verschuldigde lasten*, en niet op grond van Art. 205 *litt. l* der Gemeentewet, behooren m. i. de kosten van onderhoud van *alle* gemeente-eigendommen (ook van die met eene publieke bestemming) welke *buiten het grondgebied eener gemeente* gelegen zijn, op de begrooting *dezer* gemeente voor te komen, indien zij namelijk tot onderhoud dier zaken met publieke bestemming verplicht is (1).

Intusschen zij opgemerkt, dat hij die *eigenaar* is van eene voor den *publieken dienst* bestemde zaak niet *op grond van zijn eigendomsrecht* tot behoorlijk onderhoud daarvan, ter beoordeeling van het Openbaar Gezag, verplicht is.

Uit een privaatrechtelijk oogpunt toch heeft de eigenaar de bevoegdheid om over zijne zaak, behoudens beperkingen door het politierecht en onteigening tegen behoorlijke schadeloosstelling, op de volstrektste wijze te beschikken. (Art. 625 B. W.)

Om echter eene voor den publieken dienst bestemde zaak naar behooren blijvend aan die bestemming te doen beantwoorden, daarbij is niet een *privaat belang* betrokken, maar daarbij geldt het de behartiging van een *publiek belang*. En het komt mij voor een *rechtsbeginsel* te wezen, dat wat ten dienste van allen bestemd is en overeenkomstig de publieke bestemming wordt gebruikt, op *gemeene kosten* behoort onderhouden te worden, de daaraan verbonden kosten mitsdien door *de gemeenschap* moeten worden gedragen, tenzij de verplichting daartoe krachtens overeenkomst of eenigen anderen rechtsgrond op bijzondere personen of erven mocht rusten.

Indien derhalve niet kan worden aangetoond, dat de onderhoudsplicht van eenige voor den publieken dienst bestemde zaak rust op een bijzonderen persoon of een erf (2), meen ik

(1) Vergel. Mr. W. FRANCKEN: „De Gemeentewet” (blz. 462 en 463).

(2) Door den Hoogen Raad werd bij zijne Arresten van 29 Nov.

dat, naarmate bij de bedoelde zaak is betrokken een Rijksbelang, een Provinciaal, een Gemeentelijk of een Waterschapsbelang, de kosten respectievelijk zullen behooren te worden gedragen door den Staat, de Provincie, de Gemeente of het Waterschap; terwijl voorts tusschen de daarbij betrokken besturen verdere regelingen omtrent een en ander kunnen worden getroffen.

Moeten de Artt. 230 en 231 der Gemeentewet geacht worden alleen betrekking te hebben op aan de Gemeente *in eigendom* toebehoorende zaken, deze zelfde *beperkte zin* mag m. i. geenszins worden toegekend aan de in Art. 179 litt. h der Gemeentewet bedoelde zaken. Nòch de woorden, nòch de geschiedenis der bepaling geven daartoe aanleiding.

In de eerste plaats zij er op gewezen, dat onder de daarin voorkomende woorden *„zoover van hen afhangt”* m. i. moet worden verstaan *„zoover geen ander Openbaar Gezag krachtens publiek recht met die taak is belast.”* (1)

Blijkens het Verslag der Commissie van Rapporteurs (Mr. W. FRANCKEN: *„De Gemeentewet”*, blz. 340), wenschten eenige leden, dat meer duidelijk zou blijken, dat de zorg voor het in deze zinsnede opgenoemde aan Burgemeester en Wethouders was opgedragen, voor zoover daarin niet was voorzien bij *reglementen*. De woorden *„zoover van hen afhangt”* schenen dit naar hunne meening niet juist aan te geven.

1864 (W. N°. 2655) en van 5 Febr. 1869 (N. R., Deel XCI, blz. 126) beslist, dat onder *„wettige verplichtingen van anderen,”* bedoeld in Art. 231 der Gemeentewet, moeten worden verstaan: *„wettige verplichtingen tengevolge van eene overeenkomst of een bijzonderen rechtstitel op een bijzonderen persoon of een erf rustende.”*

(1) In gelijken zin werd o. a. beslist bij Kon. Besluit van 27 Juli 1875 N°. 12 (Gemeente-Stem N°. 1263); bij Kon. Besluit van 11 Juli 1876 N°. 26 (Gemeente-Stem N°. 1297); en bij Kon. Besluit van 14 Mei 1881 N°. 19 (Weekblad v. d. Burg. Adm. N°. 1687).

Vergel. voorts Gemeente-Stem N°. 1570 en 1572.

In de Memorie van Beantwoording werd er echter de aandacht op gevestigd, dat de zorg voor de wegen, bruggen, enz. niet altijd op de Gemeenten rust: *„Soms — aldus wordt daarin opgemerkt — heeft het Rijk, niet zelden een Waterschap „daarvoor te zorgen. De woorden „zoover van hen afhangt“ zijn „dus niet overbodig.“*

De bij Art. 179 litt. h der Gemeentewet aan Burgemeester en Wethouders opgedragen zorg, voor zoover geen ander Openbaar Gezag krachtens publiek recht met die taak is belast, strekt zich m. i. uit over *alle* daarin genoemde zaken welke voor den *publieken dienst* zijn *bestemd*, ook alzo over die wegen, etc. welke binnen eene gemeente gelegen, niet aan die Gemeente in eigendom toebehooren, mits slechts — en hierop komt het m. i. aan — die zaken met toestemming der eigenaars of andere rechthebbenden door het *Openbaar Gezag* ten algemeenen nutte zijn aangewezen.

Een weg toch op *eigen* grond door een particulier aangelegd, al stelt deze hem voor het gebruik van allen open, blijft een particuliere weg; het gebruik blijft een gebruik *bij gedoogen*. De eigenaar zal bevoegd zijn dien weg af te sluiten, indien hij zulks verkiest, het gebruik ervan aan sommigen kunnen toestaan, aan anderen weigeren; er bestaat geen *recht* om van dien weg gebruik te maken. (1)

Geheel anders echter wordt de toestand, wanneer de eigenaar van zulk een particulieren weg dezen heeft gesteld onder de hoede en de zorg van het Openbaar Gezag, hetwelk zich daarmede heeft belast, of een particuliere weg met toestemming van den eigenaar of andere rechthebbenden door het Openbaar Gezag voor den publieken dienst is aangewezen, alzo het karakter

(1) Vergel. Mr. G. DE VRIES in Bijdr. v. St., Deel XVIII, blz. 94; de Conclusie van den Procureur-Generaal Mr. G. A. VISSCHER, voorafgegaan aan het Arrest van het Gerechtshof te Leeuwarden d.d. 24 Febr. 1892 (W. No. 6132 en 6162); en het Arrest van den Hoogen Raad d.d. 8 Dec. 1892 (W. No. 6285).

van *openbaren* weg heeft verkregen. Alsdan zal de eigenaar, of andere rechthebbende, niet meer bevoegd zijn dien weg af te sluiten, indien hij zulks wenscht; voorts zal hij gehouden zijn dien weg te onderhouden, indien hij zich daartoe mocht hebben verbonden. In elk geval zal deze weg ten dienste van allen behooren bestemd te blijven, zoolang zulks door het Openbaar Gezag wenschelijk of noodig wordt geoordeeld, en zal eigendoms-overdracht van een dergelijken weg alleen kunnen geschieden, of de eigendom er van kunnen worden verkregen *behoudens de publieke bestemming*.

In zijn werk *„Het Reglement op het onderhoud en gebruik der wegen in de Provincie Utrecht“*, blz. 117, wijst Jhr. Mr. J. RÖELL er m. i. terecht op, dat de Gemeente even goed een particulier tot het onderhoud van zekeren weg kan hebben verbonden, als zoodanig onderhoud kan hebben aanbesteed, doch zij in beide gevallen *aansprakelijk* blijft, en zich niet ontslagen kan rekenen door anderen als onderhoudsplichtigen aan te wijzen; voorts dat bij gebreke van behoorlijk onderhoud door de Gemeente, *zij* kan worden aangesproken, en dat volgens Art. 205 litt. 1 der Gemeentewet op hare begrooting de daarvoor noodige sommen kunnen worden uitgetrokken (1).

Volgt m. i. uit het vorenstaande, dat zoowel de uitdrukking *„behooren,“* voorkomende in Art. 577 B. W., als de uitdrukking *„behoorende,“* in Art. 230 der Gemeentewet, beteekenen *„in eigendom toebehooren (de)“* (2); nog zij opgemerkt, dat, evenmin

(1) In gelijken zin:

Kon. Besluit van 20 April 1875 N°. 13 (Gemeente-Stem N°. 1249), en Kon. Besluit van 14 Mei 1881 N°. 19 (Weekblad v. d. Burg. Adm. N°. 1687).

(2) In dit gevoelen wordt niet gedeeld door Jhr. Mr. W. A. C. DE JONGE (Bijdr. v. St., Deel XVII, blz. 348), en evenmin door den Minister THORBECKE, blijkens diens Missive van 7 Maart 1862, voorkomende in Mr. G. VAN OOSTERWIJK. „De Gemeentewet“ (blz. 841).

als er naar mijne meening termen aanwezig zijn om aan de uitdrukking *„verkregeu rechten van bijzondere personen of gemeenschappen“*, voorkomende in Art. 577 B. W., de beperkte beteekenis te hechten van *„rechten verkregeu vóór de in werking treding van het Burgerlijk Wetboek“*, er m. i. evenmin grond bestaat om aan de uitdrukking *„bestaande wettige verplichtingen van anderen“*, voorkomende in Art. 231 der Gemeentewet, de beperkte beteekenis toe te kennen, als zoude daarmede alleen bedoeld worden *„de op het oogenblik van de invoering der Gemeentewet bestaande wettige verplichtingen.“*

Evenals de in Art. 577 B. W. bedoelde rechten van derden ook kunnen worden verkregeu nà de in werkingtreding van het Burgerlijk Wetboek, evenzeer kunnen de in Art. 231 der Gemeentewet bedoelde verplichtingen van anderen ook nà de invoering van laatstgemelde Wet wettig ontstaan.

Deze opvatting werd ook gehuldigd door den Hoogen Raad bij Arrest van 16 November 1869 (W. N°. 3170). Daarbij toch werd beslist, dat bedoelde beperkte opvatting nòch in de woorden van laatstgemeld Artikel, nòch in de bedoeling van den Wetgever ligt, daar het wel niet twijfelachtig kan worden geacht, dat eene bestaande wettige verplichting deugene op wien zij rust tot nakoming ervan verbindt, onverschillig op welk tijdstip de wettige verplichting ontstaan is.

Van aan de Gemeente in eigendom toebehoorende, doch voor den openbaren dienst bestemde zaken, wordt verder gesproken in Art. 238 der Gemeentewet.

Over den zin en de bedoeling van dit Artikel bestaat zeer veel verschil van meening. Om tot eene juiste opvatting te geraken, zij het mij vergund in de eerste plaats de geschiedenis daarvan na te gaan.

In de Memorie van Toelichting (Mr. W. FRANCKEN, *„De Gemeentewet,“* blz. 460 vlgg.) werd ten aanzien van de vraag, of de in Art. 238 opgenoemde rechten, loonen en gelden

belastingen zijn, er op gewezen, dat de Wetgever belasting in den ruimsten zin nam, en daaronder begreep, al wat van de inwoners der gemeente werd geheven, wanneer dezen gebruik maakten of genot hadden van iets, waarvan hun het gebruik of genot, *om niet* zou toekomen, ware door de plaatselijke verordeningen aan dat gebruik of genot niet het betalen eener som gelds verbonden.

Blijkens het Verslag der Commissie van Rapporteurs, werd de juistheid van hetgeen de Memorie van Toelichting bij dit Artikel ten aanzien van belastingen opteekende door vele leden beaamd, evenals men zich met de stelling vereenigde, dat het beslissend kenmerk van belasting daarin bestond, dat de inrichting waarbij of waarvoor eene recognitie werd opgelegd *publieke dienst* behoorde te zijn, en alleen aan de Regeering als publieke macht haar aanwezen konde zijn verschuldigd.

Ten einde intusschen duidelijk te doen uitkomen, dat de bedoeling der Regeering was om alleen de gelden voor het gebruik of genot van *openbare* gemeentewerken, bezittingen of inrichtingen, de gelden alzoo die krachtens *publiek recht* gevorderd werden, als eene belasting tot stand te doen komen, werd er in de Memorie van Beantwoording de aandacht op gevestigd, dat het woord "*openbare*", 't welk oorspronkelijk niet in het Artikel voorkwam, alsnog vóór de uitdrukking gemeente-werken ingevoegd was.

Bij de beraadslagingen gaven verschillende sprekers te kennen, dat naar hunne meening ten onrechte, en zulks met 't oog op Art. 142 der Grondwet, *alle* in Art. 238 genoemde heffingen als *belastingen* werden aangemerkt.

De Minister van Binnenlandsche Zaken, zulks niet kunnende beamen, wees er op, dat z. i. uit Art. 142 der Grondwet volgde, dat de Wetgever zich in het bijzonder aangetrokken had "*de belangen, de bescherming van den handelsomgang, van het vrije vertier en verkeer*"; en was mitsdien van oordeel, dat, wanneer aangenomen kon worden, dat door hetgeen de een

niet belasting noemde en hetgeen evenwel door anderen onder *belasting* begrepen werd, die *vrijheid van vertier en verkeer* niet minder zou worden belemmerd, dan door eene belasting over welker wezen geen verschil bestond, de Wetgever eerst dan voldeed aan de verplichting welke de Grondwet hem oplegde, wanneer hij ook zoodanige betalingen als Art. 238 noemde of bedoelde, onder deze regeling, onder deze bescherming bracht.

De *„weg-, straat-, brug-, kaai- en havengelden“* zouden, naar de meening des Ministers, wel door niemand anders dan als belastingen worden aangemerkt.

De *„kraan-, sluis-, dok-, boom- en veergelden“* waren, volgens den Minister, alleszins als belastingen te beschouwen, aangezien het hier betrof inrichtingen van publieken dienst ter gelegenheid van welker gebruik doorgang- of doorvaartgelden door de Overheid worden gevorderd.

De *„wrik-, weeg-, meet- en keurloonen“* stonden, naar de Minister meende, geenszins gelijk met betalingen door particulieren gevorderd voor particuliere diensten. Naar zijn gevoelen kon er hoegenaamd geen gevaar in liggen deze in Art. 238 te noemen, wèl daarentegen wanneer zulks niet geschiedde, en de Gemeentebesturen vrijgelaten werden onder zoodanigen naam drukkende belastingen te heffen; drukkende niet alleen van wege de hoogte van die belastingen, maar drukkende ook van wege het belemmerende voor het vertier en voor de handelsbeweging in het algemeen.

De *„gelden voor banken of staanplaatsen in hallen, op markten en dergelijke openbare plaatsen, begrafenisgelden“*, als voor publieken dienst door de Overheid gevorderd wordende, moesten, volgens den Minister, op dien grond als belastingen worden beschouwd, ook dáár waar men dit woord in den engsten zin opvatte.

„Andere gelden voor het gebruik of genot van openbare gemeentewerken, bezittingen of inrichtingen“, d. w. z. voor die werken, bezittingen of inrichtingen welke *„ter algemeene dienste“* zijn. vielen, naar de Minister opmerkte, in dezelfde categorie, en

konden niet worden gelijkgesteld met hetgeen aan particulieren *„jure privato“* behoorde.

Ten slotte worden in Art. 238 der Gemeentewet genoemd: *„gelden voor het gebruik of genot van door of van wege het Gemeentebestuur verstrekte diensten.“*

De Minister merkte op, dat het, naar hem voorkwam, noodig was dit alles zonder onderscheid te vermelden; deed men zulks toch niet, dan zou men z. i. inderdaad eene klasse van belastingen onttrekken aan dat onderzoek, aan dat toezicht, hetwelk de Grondwet eischte.

Wat blijkt nu uit de woorden van Art. 238, in verband met het vorenstaande? M. i. dit, dat *in den zin der Gemeentewet* belastingen zijn, niet alleen die heffingen welke algeneen als zoodanig worden beschouwd, maar ook de zoodanige welke op den publieken dienst, volgens de opvatting van den Ontwerper der Gemeentewet, neergelegd in dit Artikel, betrekking hebben, in 't bijzonder ten einde de *vrijheid van vertier en verkeer* zooveel mogelijk te bevorderen, welke laatstbedoelde heffingen in de Wet met name zijn aangeduid, en, ingevolge Art. 254, tot geen hooger bedrag mogen worden geheven, dan noodig is te achten om den betaler naar evenredigheid van het gebruik of genot, dat hij heeft in de kosten van aanleg, onderhoud of verstrekking van het door hem gebruikte of genotene, te doen dragen.

Volgt uit het vorenstaande, dat *elke* heffing van gelden ter zake van het gebruik of genot eener door de Gemeente geëxploiteerde onderneming valt onder Art. 238, en daarop de bepaling van Art. 254 toepasselijk is?

Behooren — om eenige voorbeelden te noemen — daaronder begrepen te worden gelden, geheven door de Gemeente bij exploitatie eener gastabrick, waterleiding of badinrichting (1)?

(1) Mr. J. T. Buys (Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje voor 1882, blz. LIV), daarlatende of *jure constituto* de gemeenten bevoegd

In de eerste plaats zij er de aandacht op gevestigd, dat de Minister THORBECKE, zooals uit het vorenstaande duidelijk blijkt, met de bepaling van Art. 238 hoofdzakelijk bedoelde de vrijheid van verkeer en vertier zooveel mogelijk te bevorderen.

Met 't oog hierop is dan ook eene zoo volledig mogelijke opnoeming van gelden vermeld, welke op den handel en het publiek verkeer betrekking hebben.

Bij de beraadslagingen over Art. 254, zeide de Minister THORBECKE (Mr. W. FRANCKEN: „*De Gemeentewet*“, blz. 624): „Het geldt hier in mijne oogen een strijd der eischen van de „vrijheid van verkeer en circulatie tegen de handhaving van „oude misbruiken, tegen het verlangen der gemeenten om, „hoe dan ook, geld te maken, liefst niet in eigen boezem, „maar ten koste der bezoekers van buiten; tegen de zucht om „de gemeente-behoeften ten laste te brengen van hen, die geene „ingezetenen der gemeente zijn.“

Evenals intusschen m.i. de in Art. 238 met name genoemde gelden steeds als belastingen in den zin der Gemeentewet moeten worden aangemerkt, eveneens meen ik, dat aan de Gemeente het recht niet kan ontzegd worden om, ten aanzien van goederen, welke haar in eigendom toebehooren, waarvan zij als rechthebbende is aan te merken, te bepalen, of deze al dan niet voor den publieken dienst zullen zijn bestemd, indien daaromtrent althans niet bij eenige wet anders mocht zijn be-

zijn met het uitoefenen van industrieën winst te maken, zoude het *in jure constituendo* zeer wenschelijk achten, indien de gemeenten zich zelven de voordeelen verzekerden, welke sommige takken van nijverheid kunnen opleveren, en wel bepaaldelijk van die industrieën, welke beter door de gemeenten uitgeoefend worden, dan door enkele individuën.

Mr. J. OPPENHEIM: „Handboek voor de beoefening van het Nederlandsch Gemeenterecht.“ (blz. 268) is daarentegen van oordeel, dat bij het optreden van eene gemeente als industrieele, op dit arbeidsveld voor haar de voetangels en klemmen heel wat overvloediger dan de rozen gespreid liggen.

paald. Zulks komt mij voor met geen enkele wetsbepaling in strijd te zijn.

De Regeering heeft dan ook naar mijn gevoelen wel het recht toe te zien, dat de gemeente geen drukkende belasting heft bij wijze van heffing onder een anderen naam dan in Art. 238 voorkomt, doch welke inderdaad is een der daar genoemde, aangezien alsdan Art. 254 moet worden in acht genomen, doch is niet bevoegd om, wanneer zulks niet bij eenige wet is bepaald, aan een Gemeentebestuur te bevelen, dat ter zake van het gebruik of genot van eenige aan de Gemeente in eigendom toebehoorende zaak, welke de Raad niet voor den openbaren dienst heeft bestemd, gelden zullen moeten worden geheven met inachtneming van Art. 254. Laatstbedoelde heffing is toch m. i. eene *privaatrechtelijke*, waaromtrent de zoeven gemelde Artikelen niet van toepassing zijn.

Terecht werd bij Arrest van den Hoogen Raad d.d. 31 Mei 1877 (W. N. 4110) overwogen, dat bij geen wetsbepaling speciaal is aangewezen, welke diensten volgens het Staatsrecht tot den kring der publiekrechtelijke bevoegdheid eener gemeente behooren.

De vraag welke bij dit Arrest werd behandeld, namelijk of gasfabrieken (1) onder de *openbare* gemeente-inrichtingen van Art. 238 der Gemeentewet te rekenen zijn, en dus de gasrechten als belasting moeten worden vastgesteld, is ook aan het oordeel van het Administratief Gezag onderworpen.

Terwijl de Minister THORBECKE, blijkens zijne Missive van 29 Mei 1863, n°. 187 (Gemeente-Stem n°. 616), van gevoelen was, dat, waar leverantie aan ingezetenen beoogd werd, de toepasselijkheid van Art. 238 niet twijfelachtig was, besliste de Minister HEEMSKERK, in 1876 geroepen om over dezelfde vraag zijn oordeel uit te spreken, in tegenovergestelden zin, blijkens

(1) Hierbij zij de aandacht gevestigd op eene Studie van Mr. A. J. W. FARNCOMBE SANDERS, getiteld: „Stedelijke Gasfabrieken”. (Bijdr. v. St., Deel VIII, blz. 220).

zijne Missive van 31 Mei 1876, N°. 159 (LUTTENBERG, Chronol. Verz., Jaarg. 1876, blz. 136).

Van waar dit verschil? Zulks is m. i. aldus te verklaren. Bij de behandeling van Art. 238 der Gemeentewet, zeide de Minister THORBECKE (Mr. W. FRANCKEN: «*De Gemeentewet*», blz. 478): «Het komt mij voor, dat het volstrekt noodig was «dit alles zonder onderscheid te vermelden. Mogt het blijken, «dat in sommige gevallen — en die gevallen zullen in de «daad gevallen van uitzondering zijn — die loonen voor zoodanige diensten in allen deele behooren te worden gelijk gesteld met de loonen, die *jure privato*, voor eene particuliere «dienst door particulieren bewezen, gevraagd worden, dan zal «de zaak geene afkeuring hoegenaamd van het Gouvernement «kunnen ondervinden. Maar daarentegen zal men, door al die «gelden niet op te nemen, indedaad eene klasse van belastingen onttrekken aan dat onderzoek, aan dat toezigt, hetwelk de Grondwet eischt.»

De Minister THORBECKE was alzoo van oordeel, dat, indien eene *Gemeente* aan particulieren een dienst, als hier bedoeld, bewees en daarvoor geldelijke vergoeding vorderde, de regeling daarvan zeer wel met toepassing der Artt. 238 en 254 zoude *kunnen* geschieden, zonder dat daartegen bij het Gouvernement eenig *bezwaar* zoude bestaan. Was het alzoo te verwonderen, dat, toen aan dezen de vraag voorgelegd werd, of bij exploitatie eener gasfabriek door eene *Gemeente*, de te betalen rechten als belasting moesten worden vastgesteld, een bevestigend antwoord volgde?

Maar de persoonlijke opvatting van den Minister THORBECKE, niet neergelegd in de woorden der Wet zelve heeft geenszins ten gevolge, dat nu ook voor eene *Gemeente* die de eene of andere onderneming doet, de *wettelijke verplichting* zoude volgen, om de daarvoor te betalen vergoeding te regelen met toepassing van de Artt. 238 en 254.

Terecht werd er door den Minister HEEMSKERK in zijne

hiervoren aangehaalde Missive op gewezen, dat men geenszins *alle* handelingen van een Gemeentebestuur als uitvloeisels van zijn regeeringsrecht moet beschouwen, doch er onderscheid behoort gemaakt te worden tusschen hetgeen een Gemeentebestuur als *overheid*, en hetgeen eene Gemeente als *burgerlijk persoon* verricht.

„Wanneer — aldus gaat de Minister HEEMSKERK voort — een Gemeentebestuur een gebouw voor kunsten en wetenschappen, een badhuis of een gasfabriek sticht, dan treedt het als gewoon zedelijk ligchaam op, en verrigt het iets, waartoe elk ander ligchaam of particulier bevoegd is. Vordert het dan voor het gebruik of genot dier inrigtingen eenig recht, dan is dit op één lijn te stellen met den prijs, dien een particulier voor de exploitatie zijner onderneming vraagt. Legt daarentegen het Gemeentebestuur straten, wegen, kanalen, sluizen en andere openbare werken aan, hetgeen in zijne roeping en regering ligt, dan handelt het als regeringspersoon, en de gelden, die het voor het gebruik dier werken heft, vordert het dan krachtens zijn regeeringsrecht, en deze zijn bijgevolg als belastingen te beschouwen.”

Intusschen komt het mij voor, dat ook de bewering van den Minister HEEMSKERK: „Wanneer een Gemeentebestuur een gebouw voor kunsten en wetenschappen, een badhuis of een gasfabriek sticht, dan treedt het als gewoon zedelijk lichaam op”, niet *in allen deele* als juist kan worden aangemerkt.

Ook daarbij toch behoort men weder te onderscheiden.

Is, om een voorbeeld te geven, een Gemeentebestuur van oordeel, dat het verstrekken van baden in eene aan haar toebehoorende inrichting een *openbaar* belang is, dat zulks alzoo behoort tot den *publieken dienst*, en wordt de Gemeente bij verstrekking dier baden beschouwd als handelende in zijn *publiekrechtelijken* werkkring, dan zullen, bij het vragen van geidelijke vergoeding, de daarvoor te heffen rechten dienen te worden vastgesteld met inachtneming van Art. 254, en is

deze heffing te beschouwen als eene plaatselijke belasting, bedoeld in Art. 238 der Gemeentewet.

Daar echter het tegen geldelijke vergoeding verstrekken van baden niets heeft te maken met verkeer en circulatie, en in elk geval de deswege geheven rechten niet behooren tot de in Art. 238 *met name* genoemde gelden en loonen, heeft m. i. eene Gemeente ook volkomen het recht om als burgerlijk persoon, als zedelijk lichaam, alzoo *privaatrechtelijk*, bedoeld onderwerp te regelen. Vordert in dit geval de Gemeente voor het gebruik dezer inrichting, overeenkomstig hare bestemming, eenig recht, dan is dit op één lijn te stellen met den prijs dien een particulier voor de exploitatie zijner onderneming vraagt.

Hetzelfde geldt voor eene aan zee gelegen Gemeente, die bij het nemen van zeebaden tegen geldelijke vergoeding in gebruik wenscht te geven haar in eigendom toebehoorend badmaterieel. Beschouwt zij zulks als een *openbaar belang*, dan zal bij het vragen van vergoeding daarvoor eene regeling behooren plaats te hebben, met inachtneming van Art. 254, en is deze heffing aan te merken als eene plaatselijke belasting, bedoeld in Art. 238 der Gemeentewet.

Wenscht daarentegen eene aan zee gelegen Gemeente bij het nemen van zeebaden tegen geldelijke vergoeding in gebruik te geven haar in eigendom toebehoorend badmaterieel om daarmee *winst* te behalen, dan komt het mij voor, dat tegen eene dergelijke regeling op *privaatrechtelijken grondslag* uit een wettelijk oogpunt geen enkel bezwaar bestaat.

Het verschil bij beide regelingen is, dat bij behandeling eener aan eene Gemeente toebehoorende zaak als eene *openbare*, de te heffen rechten niet alleen in de termen van Art. 254 der Gemeentewet vallen, doch tevens ieder die verkeert in de omstandigheden bij die heffing voorzien en aangewezen (1),

(1) Hetgeen Mr. J. T. Burs in Bijdr. v. St., Deel XVIII, blz. 471, opmerkt ten aanzien van heffingen door den Staat, namelijk:

ook het *recht* heeft daarvan gebruik te maken, terwijl bij regeling op privaatrechtelijken grondslag de te betalen gelden als huur- of koopprijzen zijn te beschouwen, en de Gemeente bevoegd is om, indien haar zulks wenschelijk voorkomt, aan dezen of gene het gebruik der bedoelde zaken te weigeren.

Blijkt m. i. uit het vorenstaande, dat alzoo voor plaatselijke belastingen slechts kunnen worden gehouden de heffingen vermeld in Art. 238 der Gemeentewet, wanneer die heffingen geschieden voor een gebruik *overeenkomstig de publieke bestemming* dier goederen, welke meening steun vindt in Art. 254 der Gemeentewet, aangezien de daarin voor de heffing der bedoelde rechten en loonen voorgeschreven maatstaf alleen aan te leggen is bij gebruik overeenkomstig de publieke bestemming (2), voor zoover mij bekend, bestaat er geen enkele wettelijke bepaling welke belet, dat voor den publieken dienst bestemde goederen ook voor andere doeleinden gebezigd worden, mits daardoor slechts niet het karakter dier goederen verandert en aan die publieke bestemming niet worde te kort gedaan.

Wordt voor zoodanig *privaat* gebruik of genot eenig geldelijk bedrag gevorderd, dan behoort daarbij geenszins de bepaling van Art. 254 der Gemeentewet te worden in acht genomen.

De overwegingen van den Raad van State, voorkomende in zijn Advies d. d. 17 December 1890 N°. 84, en luidende:

„dat in het stelsel der Gemeentewet geen eigendom, zoolang
„het tot den publieken dienst bestemd is, het onderwerp eener
„burgerlijke overeenkomst kan uitmaken;

„Elke heffing door den Staat in zijn *publiekrechtelijk* karakter een-
„zijdig nitgeschreven, en aan welker betaling de ingezetenen zich niet
„kunnen onttrekken, zoodra zij verkeeren in de omstandigheden bij
„die heffing voorzien en aangewezen, behoort tot het genus „*belasting*”
„in hoevele soorten zich dat genus ook moge splitsen”, is m. i. even-
zeer van toepassing op heffingen door de Gemeente.

(2) Vergel. Mr. H. A. HOORT: „De rechten en loonen van Art. 238 der Gemeentewet.” (Zwolle 1885, blz. 35 vlgg.); en Gemeente-stem N°. 1767 en 1769.

„dat het genot of gebruik daarvan niet krachtens overeenkomst, maar door verordening van het Openbaar Gezag wordt geregeld, en dat, indien voor dat genot of gebruik gelden aan de gemeente worden betaald, deze als belasting worden beschouwd:

„dat dan ook Art. 194 litt. e der Wet alleen het oog kan hebben op die gemeente-eigendommen, welke niet tot den publieken dienst bestemd zijn, maar die als privaatrechtelijke eigendommen, ten bate der gemeentekas aan anderen in huur of gebruik worden gegeven, en geschikt zijn om zoowel in het openbaar als onderhands uitgegeven te worden;” komen mij dan ook als te algemeen gesteld, en niet juist, voor.

Hierbij zij melding gemaakt van een vóór eenige jaren plaats gehad hebbend verschil tusschen den Staat en de Gemeente 's Gravenhage, betreffende de betaling voor het gebruik van een voor den publieken dienst bestemd gemeente-eigendom.

In den aanvang van het jaar 1879 werd door den toenmaligen Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid vergunning gevraagd, om de voor den bouw van het Departement van Justitie op het Plein geplaatste loods of keet, aldaar te mogen behouden tijdens de verbouwing van het Postkantoor achter de Grootte Kerk, ten einde daarin tijdelijk den dienst der Posterijen in de Residentie te doen verrichten.

Die vergunning werd door Burgemeester en Wethouders verleend, totdat het nieuwe Postkantoor zou worden betrokken, onder voorwaarde dat daarvoor door het Rijk aan de Gemeente zou worden voldaan eene som van f 0.50 voor elken vierkanten meter in te nemen gemeente-grond, of voor het geheel van f 179.45, welke voorwaarde door genoemden Minister werd aangenomen.

Toen nu de loods door de ambtenaren der Posterijen was ontruimd, boden Burgemeester en Wethouders den Minister eene declaratie aan tot voorzeggd bedrag, met uitnoodiging de verevening te willen bevorderen.

Zij ontvingen echter van Zijne Excellentie het bericht, dat de Rekenkamer ongezind was tot de verevening mede te werken, op grond dat de verordening niet steunde op eenigen rechtsgrond.

Andermaal zonden Burgemeester en Wethouders de declaratie aan den Minister in, met de opmerking, dat de vordering wel is waar niet gegrond was op eenige verordening, maar het gevolg was van de destijds tusschen Zijne Excellentie en het Gemeentebestuur aangegaane overeenkomst, en huns inziens alleszins recht van bestaan had. Zij voegden daaraan het verzoek toe om de verevening bij wet te doen vaststellen, bijaldien de Rekenkamer bij hare weigering tot verevening mocht blijven volharderen.

In antwoord daarop berichtte de Minister, dat, aangezien de voorschriften der Gemeentewet, bedoeld in Art. 138, volgens hetwelk de Raad besluit omtrent het in gebruik geven van gemeente-eigendommen, en bedoeld in Art. 194, voorschrijvende dat zoodanig besluit aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten moet onderworpen worden, in casu niet schenen te zijn nageleefd, en waarvan de Rekenkamer herstelling zou blijven eischen, bezwaar had de vordering bij de Wet te doen vaststellen.

Naar aanleiding hiervan trachtten Burgemeester en Wethouders die bedenking te wederleggen, en werd er door hen op gewezen, dat de aangehaalde voorschriften naar hunne meening alleen betroffen de eigendommen welke de Gemeente volgens het burgerlijk recht bezit, maar niet die, welke zij publiekrechtelijk beheerde, terwijl zij verder daarbij deden uitkomen, dat de vordering eene recognitie gold, verbonden aan de vergunning krachtens Art. 1 der Algemeene Politieverordening, en bepaald door het College, dat volgens hun gevoelen alleen bevoegd was de vergunning te verleen.

Doch te vergeefs; want de Minister gaf te kennen, dat de Rekenkamer, ook na kennisneming van die beschouwing, zich

onbevoegd achtte de vordering als eene wettige staats-uitgaaf in uitgaaf te brengen (1).

Aangenomen dat het Plein in eigendom toebehoorde aan de Gemeente 's-Gravenhage, en het zoowel in onderhoud als in beheer bij deze Gemeente was, behoorde m. i., met 't oog op Art. 138 Gemeentewet, in casu ook door *den Raad* een besluit te zijn genomen omtrent het in gebruik geven van het stuk gemeente-grond, welk besluit alsdan, ingevolge Art. 194 der Gemeentewet, aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten moest zijn onderworpen. Wanneer alsdan tevens door *den Raad* was bepaald, dat voor bedoelde ingebruikneming zoude moeten worden betaald eene daarbij aangewezen som — en zulks niet ingevolge eene vorordering, vastgesteld met toepassing der Artt. 238 en 254 der Gemeentewet — dan zoude naar mijne meening daartegen uit een wettelijk oogpunt geen enkel bezwaar zijn aan te voeren geweest. Het gold hier toch niet een gebruik of genot overeenkomstig de *publieke bestemming* van het Plein, maar een gebruik voor een *privaat doeleinde*. Voorts was de publiekrechtelijke vergunning verleend door het Openbaar Gezag, 'twelk met de zorg voor de instandhouding, bruikbaarheid, vrijheid en veiligheid van het Plein was belast.

In verband met het hiervoren opgemerkte, zal het duidelijk zijn, dat eene heffing van gelden krachtens verordeningen, vastgesteld met toepassing der Artt. 238 en 254 der Gemeentewet, zooals te AMSTERDAM geschiedt, wegens het gebruikmaken van openbaren gemeente-grond en van openbare gemeentewateren voor particuliere werken of inrichtingen, welk gebruik alsdan slechts kan geschieden na verkregen vergunning van Burgemeester en Wethouders, en onder getrouwe opvolging der voorwaarden, aan die vergunning in 't

(1) Vergel. Handelingen van den Gemeenteraad van 's Gravenhage van 1881. (Bijblad blz. 77); en Gemeente-Stem N°. 1538.

belang der gemeente te verbinden, naar mijne meening niet juist is.

In de eerste plaats toch kan heffing ingevolge verordeningen, vastgesteld met toepassing der Artt. 238 en 254 der Gemeentewet, slechts geschieden voor het gebruik van zaken met eene *publieke bestemming*, wanneer van die zaken *overeenkomstig de publieke bestemming* gebruik wordt gemaakt, waarbij in 't oog zij gehouden, dat ieder die alsdan verkeert in de omstandigheden bij die heffing voorzien en aangewezen, ook het *recht* heeft daarvan gebruik te maken, terwijl in de aangewezen gevallen de ingebruikgeving juist voor *private* doeleinden plaats heeft.

Voorts behoort de bedoelde ingebruikgeving van gemeente-grond niet door *Burgemeester en Wethouders*, maar, ingevolge Art. 138 der Gemeentewet, door den *Raad* te geschieden.

Omtrent éénzelfde zaak kunnen alzoo m. i. zeer goed verschillende regelingen getroffen worden. Elke regeling behoort intusschen alsdan in verband te staan met het *belang*, welks behartiging men daarbij op 't oog heeft.

Tot nadere toelichting veroorloof ik mij op het volgende te wijzen.

Art. 703 B. W. bepaalt, dat hij, die in de nabijheid van een gemeenen of niet gemeenen muur een put, een riool of een sekreet laat graven, of die aldaar een schoorsteen of eene stookplaats, een oven of fornuis wil metselen, verplicht is de tusschenruimte te laten of te maken, welke bij de bijzondere verordeningen of gebruiken te dien opzichte is voorgeschreven, ten einde alle schaden voor de naburige erven te voorkomen (1). Zulks verhindert intusschen volstrekt niet, dat, in het belang *der openbare gezondheid* (2), in eene plaatselijke *politieverordening* worde bepaald een afstand van den gemeenen of niet gemeenen

(1) Alzoo eene regeling van *privaatrechtelijken* aard.

(2) Alzoo eene regeling van *publiekrechtelijken* aard.

muur, welken ieder eigenaar verplicht zal zijn bij het plaatsen van een put, een riool, etc. in acht te nemen. Het komt mij dan ook voor, dat er geen enkel bezwaar bestaat tegen eene bepaling, als voorkomt in Art. 15 van de Algemeene Politieverordening der gemeente Schagen, op overtreding waarvan straf is gesteld, luidende:

„In het belang der openbare gezondheid is ieder eigenaar „verplicht den navolgenden afstand van den gemeenen of niet „gemeenen muur te bewaren:

„voor een put, riool of sekreet M. 1.50;

„voor een schoorsteen, stookplaats of fornuis (geen bakovens „daaronder begoepen) 7 centimeter:

„voor een bakoven M. 0.50.“

Evenals eene Gemeente het recht heeft om — voorzoover zulks niet bij eenige wettelijke bepaling zal zijn geregeld — eene haar in eigendom toebehoorende zaak hetzij uitsluitend te bezigen voor private doeleinden, hetzij te bestemmen voor den publieken dienst, en alsdan het gebruik of genot daarvan tegen geldelijke vergoeding voor een ieder open te stellen ingevolge verordeningen, vastgesteld met toepassing van de Artt. 238 en 254 der Gemeentewet, evenzeer is eene Gemeente gerechtigd ten aanzien van eene haar in eigendom toebehoorende zaak te bepalen, dat een *gedeelte* voor private doeleinden zal worden gebezigd, een ander gedeelte bestemd zal wezen voor den openbaren dienst.

De toepassing hiervan vindt men in de door den Gemeenteraad van Amsterdam vastgestelde Verordening regelende het gebruik van het Algemeen Handelsterrein aan de Handelskade, bestemd tot het laden, lossen en bergen van koopmansgoederen.

Art. 1 dier Verordening luidt: „Het afgesloten terrein op „de Handelskade, voor zooverre dit niet is of mocht worden „verhuurd (1), is onder de benaming van „Algemeen Handels-

(1) Alzoo eene regeling van *privaatrechtelijken* aard.

„terrein“ bestemd tot het laden, lossen en bergen van koopmansgoederen.”

In Art. 7 dier Verordening is voorts o. a. bepaald, dat ieder gebruiker zich verbindt zich stipt te gedragen naar en zich te onderwerpen aan de bepalingen der — met toepassing van de Artt. 238 en 254 der Gemeentewet vastgestelde — Verordening op de heffing van vergoeding voor het gebruik bepaald (1).

Ten slotte zij er de aandacht op gevestigd, dat in ons Recht betreffende éénzelfde zaak zelfs twee verschillende regelingen van *publiekrechtelijken* aard kunnen plaats hebben.

Door een *Gemeenteraad* kunnen n.l., krachtens Art. 135 j^o Art. 161 der Gemeentewet, in het *belang der openbare gezondheid* bij eene politieverordening voorschriften worden gegeven betreffende het uitdiepen van slooten; doch ook een *Polderbestuur* zoude ten aanzien dierzelfde slooten bij eene keur bepalingen kunnen geven tot behartiging van een *polderbelang* (2).

Intusschen behoort alsdan in het oog te worden gehouden, dat elk der genoemde besturen zich zal hebben te houden binnen den kring zijner werkzaamheden, en alleen bepalingen zal kunnen vaststellen tot behartiging der aan hem opgedragen belangen (3).

(1) Alzoo eene regeling van *publiekrechtelijken* aard.

(2) Vergel. het Arrest van den Hoogen Raad d.d. 27 October 1884 (W. N°. 5088) en de Conclusie van den Advocaat-Generaal Mr. J. G. PATIJS, voorafgegaan aan het Arrest van den Hoogen Raad d.d. 19 Mei 1891 (W. N°. 6042).

(3) Over de vraag hoe beslist moet worden, ingeval Gemeenteverordeningen en Waterschapskeuren onderling in strijd zijn, vergelijkte men: de Conclusie van den toenmaligen Advocaat-Generaal Mr. C. POLIS, voorafgegaan aan het Arrest van den Hoogen Raad d.d. 27 Oct. 1884 (W. N°. 5088);

Mr. N. F. VAN NOOTEN. „De Nederlandsche Wetgeving op de Waterschappen, Dijk- en Polderbesturen.” (Schoonhoven 1879, blz. 74.); en Gemeente-Stem N°. 1836.

Resumeerende meen ik gerechtigd te zijn het volgende te stellen.

In ons Recht is een *„domaine public“*, in den zin die daaraan in het Fransche Recht wordt toegekend, niet bekend. De uitdrukking *„publiek domein“* behoort, als leidende tot verkeerde gevolgtrekkingen, geheel te worden vermeden.

Zaken welke voor den *publieken dienst* zijn bestemd, zijn *geenszins* als zaken *buiten den handel* aan te merken. Op voor den publieken dienst bestemde zaken is uitoefening van private rechten mogelijk, mits daardoor slechts niet worde tekort gedaan aan de publieke bestemming ervan.

Terwijl Art. 577 B. W. betrekking heeft op zaken met eene publieke bestemming, welke aan den *Staat* in *eigendom* toebehooren, betreft Art. 230 der Gemeentewet zaken met eene publieke bestemming, welke aan de *Gemeente* in *eigendom* toebehooren.

Evenmin als er termen aanwezig zijn om aan de uitdrukking *„verkregeu rechten van bijzonderen personen of gemeenschappen“*, voorkomende in Art. 577 B. W., de beperkte beteekenis te hechten van *„rechten verkregeu vóór de in werking treding van het Burgerlijk Wetboek“*, evenmin bestaat er grond om aan de uitdrukking *„bestaande wettige verplichtingen van anderen“*, voorkomende in Art. 231 der Gemeentewet, de beperkte beteekenis toe te kennen, als zoude daarmede alleen bedoeld worden *„de op het oogenblik van de invoering der Gemeentewet bestaande wettige verplichtingen“*.

De Artt. 138 en 194 litt. *c* en *e* der Gemeentewet hebben betrekking op *alle* aan eene Gemeente in eigendom toebehoorende goederen, alzoo *ook* op die welke voor den *publieken dienst* zijn bestemd.

De woorden *«vervreemd, bezwaard of verpand»*, voorkomende in Art. 230 der Gemeentewet, behooren niet in enuntiatieven, maar in *limitatieven* zin te worden opgevat.

Bij Art. 179 litt. h der Gemeentewet is, voor zoover geen ander Openbaar Gezag krachtens publiek recht met die taak is belast, aan Burgemeester en Wethouders de zorg opgedragen voor de instandhouding, bruikbaarheid, vrijheid en veiligheid van *alle* daar genoemde in de gemeente aanwezige voor den *openbaren dienst bestemde* zaken, alzoo ook van die welke niet aan de Gemeente in eigendom toebehooren.

Om te betoogen dat de kosten tot onderhoud van aan eene Gemeente in eigendom toebehoorende zaken bestemd ten dienste van het algemeen welke *buiten haar grondgebied* liggen, ten laste dier Gemeente zijn, kan *niet* een beroep worden gedaan op Art 231 der Gemeentewet.

De kosten tot onderhoud van aan eene Gemeente in eigendom toebehoorende zaken bestemd voor den publieken dienst doch gelegen *buiten haar grondgebied*, behooren geenszins ingevolge Art. 205 litt. l, maar — indien het onderhoud daarvan ten haren laste is — ingevolge Art. 205 litt. o der Gemeentewet op hare begrooting te worden gebracht.

De heffing van gelden ter zake van het gebruik of genot van zaken welke aan eene Gemeente in eigendom toebehooren, kan — voorzoover bedoelde gelden *niet* behooren tot de *met name* in Art. 233 der Gemeentewet genoemde loonen en rechten — hetzij op privaatrechtelijken grondslag (waarbij alsdan het behalen van *winst* geoorloofd is), hetzij op publiekrechtelijke wijze (alsdan met inachtneming van Art. 254 der Gemeentewet) geschieden, een of ander *ter beslissing van den Gemeenteraad*.

Behoudens wettelijke bepalingen daaromtrent, kunnen wegens het bezigen van voor den publieken dienst bestemde zaken, welke aan den Staat of aan eene Gemeente in eigendom toebehooren, voor *private doeleinden*, door het Rijk of door eene Gemeente gelden worden geheven. Geschiedt zulks door eene Gemeente, dan zijn de bepalingen van de Artt. 238 en 254 der Gemeentewet niet van toepassing.

Betreffende *dezelfde zaak* kunnen zoowel door een *Gemeentebestuur*, als door een *Waterschapsbestuur*, politiebepalingen worden vastgesteld.

Haarlem, 15 Februari 1893.

Mr. C. G. VON REEKEN.

Nederland en de Algemeene Postvereeniging,
door Mr. HENRI HIJMANS.

Bij een in 1874 te Bern tot stand gekomen verdrag werd tusschen een belangrijk aantal staten, waaronder ook Nederland een algemeene Postvereeniging opgericht. Dit verdrag werd in 1878 te Parijs herzien; toen werden ook naast de hoofdovereenkomst tusschen verschillende van de tot deze toetredende landen nog ettelijke overeenkomsten over bijzondere onderwerpen het postwezen betreffende, aangegaan.

Gewijzigd werden deze alle bij de aanvullingsakte van Lisbon van den 21sten Maart 1885.

De laatste regeling is van 4 Julij 1891 (te Weenen opge maakt.) Toen werden de verschillende overeenkomsten nog eens herzien, en ook nog een paar nieuwe daaraan toegevoegd. Nederland trad tot deze alle toe. Den 3den Maart 1892 had de ratificatie plaats, en den 29sten Maart werden de verschillende overeenkomsten bij Kon. besluit voor Nederland afgekondigd.

De goedkeuring der Staten-Generaal werd niet gevraagd, gelijk de Regeering dat ook de vorige malen nagelaten had.

M. i. echter had men hier wel degelijk te doen met verdragen, welke de goedkeuring der wetgevende macht vereischten. Dit wil ik thans trachten aan te toonen.

Ik geloof mijn pleit als gewonnen te mogen beschouwen, als ik er in slaag te bewijzen: 1° dat de verschillende internationale postovereenkomsten voorschriften van burgerlijk recht inhouden. 2° dat dergelijke voorschriften volgens de G. W.

slechts van de wetgevende macht kunnen uitgaan. 3° dat de Koning, waar het een onderwerp betreft, dat bij uitsluiting tot de bevoegdheid der wetgevende macht behoort, daaromtrent zonder de goedkeuring der Staten-Generaal geen verdragen kan sluiten. 4° dat de Koning zich ook niet bij de Postwet van 1891 de bevoegdheid tot het sluiten van zulke verdragen heeft voorbehouden.

1°. *Alle* internationale postovereenkomsten bevatten voorschriften van burgerlijk recht hoewel wij volstrekt niet willen betwisten dat eveneens bij alle de hoofdinhoud van zuiver administratieven aard is.

Wij willen ook gaarne erkennen dat men bij de opstelling der *hoofdovereenkomst* zeer voorzichtig te werk is gegaan, en zorgvuldig heeft getracht ingrijpingen in de burgerlijke wetgeving der verschillende landen te vermijden. Zoo wordt art. 9 dat regelt het recht des afzenders tot terugvordering en wijziging van het adres van afgezonden stukken geheel van zijn beteekenis beroofd door zijn laatste zinsnede, volgens welke de bepalingen van dat artikel niet verplichtend zijn voor die landen, wier wetgeving den afzender niet toelaat over een reeds verzonden brief of een ander stuk te beschikken.

Anders is het met art. 8. Daar wordt de verplichting der post tot schadevergoeding bij verloren gaan of beschadiging van aangeteekende stukken vastgesteld en geregeld. Daar wordt de actie tot schadevergoeding beperkt tot den duur van één jaar. Zuiver burgerlijkrechtelijke regelen!

En nu lezen wij wel in 't slotprotocol sub II dat dit artikel niet verbindende is voor die landen *buiten Europa*, in wier wetgeving het beginsel der aansprakelijkheid nog niet is opgenomen — maar daarmede is juist beslist dat men in elk geval voor de landen *in Europa* een bindenden rechtsregel wilde opstellen.

Zoo hebben wij dus in de hoofdovereenkomst een paar voorschriften van burgerlijk recht gevonden. Thans willen wij

hunne aanwezigheid aantonen in de bijzondere postovereenkomsten, waar men op dat punt vrij wat minder voorzichtig is geweest

In de overeenkomst «betreffende de uitwisseling van brieven en doosjes met aangegeven waarde» stuiten wij reeds direct op art. 7, eerste lid, dat de bevoegdheid tot wijziging van het adres beperkt tot stukken, waarvoor de aangegeven waarde 500 franken niet te boven gaat; verder regelt art. 11 de verplichting tot schadevergoeding bij verlies of beschadiging, sluit deze uit bij overmacht of eigen schuld of nalatigheid van den afzender, en bepaalt voor de actie tot schadevergoeding, dat zij in één jaar verjaart.

Dan de overeenkomst «betreffende den dienst der postwissels» Ik wijs hier op art. 7, eerste lid, dat de aansprakelijkheid der post van de tegen afgifte van postwissels bij haar gestorte sommen regelt.

Een derde bijzondere overeenkomst betreft «de uitwisseling van pakketten met de post.» Art. 13 regelt de schadeloosstelling en beperkt die bij niet aangegeven pakketten tot een zeker bedrag. In het zesde lid van dit art. wordt ook hier voor de instelling der actie een termijn van één jaar voorgeschreven. Verder verklaart art. 14, dat er geen recht op schadeloosstelling aanwezig is, als men te hoog heeft aangegeven.

Dan heeft men nog de overeenkomst «betreffende den dienst der invordering van gelden op quitantien en handelspapier.» Art. 11 van deze overeenkomst, herhaalt hier 't voorschrift van art. 8 der hoofdovereenkomst, waarbij de schadeloosstelling in geval van verlies van een aangeteekenden brief op 50 franken wordt gesteld. Verder heeft men hier nog art. 12, dat elke verantwoordelijkheid der post bij vertraging uitsluit.

Ten slotte de overeenkomst «betreffende het leveren van abonnementen op dagbladen en tijdschriften door tusschenkomst van de post.» Hier kan ik slechts wijzen op art. 4, tweede lid, volgens hetwelk de postadministratiën tot geenerlei terug-

betaling verplicht zijn, als de uitgifte van een dagblad of tijdschrift gedurende den loop van het abönnement gestaakt of geschorst wordt.

Wie zal betwisten, dat wij ons hier overal op het gebied van het burgerlijke recht bevinden?

2°. Mr. J. T. Buys (Grondwet II, pag. 227) las reeds in art. 146 der G. W. van 1848 de bepaling, dat burgerlijk en strafrecht alleen door den wetgever konden vastgesteld worden. M. i. was die aldaar niet te lezen. Gaarne echter geef ik Mr. Buys toe, dat men „in onze dagen, ook wel zonder aanwijzing van de Grondwet, tot de conclusie zou komen, dat regeling van burgerlijk en strafrecht alleen den wetgever kan toebehooren.”

Daar Art. 150 der tegenwoordige G. W. voor deze onderwerpen uitdrukkelijk regeling bij de wet gebiedt, is daarmede alle mogelijke strijd hieromtrent uitgesloten.

3°. Volgens art. 59 G. W. worden „verdragen, die . . . eenige bepaling, wettelijke rechten betreffende, inhouden, door den Koning niet bekrachtigd, dan na door de Staten-Generaal te zijn goedgekeurd.”

Art. 57 der G. W. van 1848 behelsde hetzelfde voorschrift. Het was door de Staatscommissie voorgedragen, en toen door de Regeering overgenomen.

„Hetgeen staatsrechtens onderwerp is der wetgevende macht” — dus zeide de commissie — „moet niet, zoo min in als buiten een verdrag, zonder toestemming der Staten-Generaal kunnen worden vastgesteld.” (Buys I, pag. 205).

Dit nam de regeering van 1848 in hare memorie van toelichting over (VOORBUIN, Geschiedenis der G. W. pag. 146).

De staatscommissie van 1887 stelde een andere redactie voor. Zij wilde lezen „verdragen — die eenige bepaling bevatten omtrent een onderwerp, dat tot de bevoegdheid der wetgevende macht behoort”.

De regeering nam dit voorstel echter niet over, en de Kamer verwierp eveneens een gelijkkluidend amendement.

Ik ben het met Mr. Buys (III, pag. 101—103) volkomen eens, dat beide redactiën, goed opgevat, hetzelfde beteekenen maar dat de redactie der staatscommissie de voorkeur verdiende boven thans aangenomene, daar deze laatste aanleiding kan geven tot de verkeerde opvatting, als zoude men steeds uit de *bestaande* wet moeten opmaken, wat onder wettelijk recht te verstaan is. Hoewel de regeering juist wijl zij hare redactie in dien geest opvatte, van die der Staatscommissie niets wilde weten, zoo geloof ik toch dat hij die bij eenig onderwerp, wil nagaan, of hij met een „wettelijk recht“ te doen heeft, zich steeds zal moeten afvragen, of dat onderwerp behoort tot de bevoegdheid der wetgevende macht. Daartoe behoort dan, zooals in sub 2° bleek, het burgerlijke recht.

Stellen wij ons echter voor alle zekerheid ook eens op 't standpunt der regeering van 1887, volgens welke de vraag, of wij met een wettelijk recht te doen hebben, uit de *bestaande* wet moet worden beantwoord.

Het bestaan van een *postwet* bewijst alsdan reeds voldoende dat voor het postrecht regelen te stellen zijn, welke alleen van de wetgevende macht kunnen uitgaan. Daaronder treffen wij reeds direct in art. 12 der Postwet van 1891 't voorschrift omtrent de aansprakelijkheid der post bij het verloren gaan van aangeteekende stukken.

Ook met deze redeneering komen wij derhalve tot het „wettelijk recht“ van art. 59 G. W.

4°. In de laatste alinea van art. 59 G. W. wordt bepaald, dat de goedkeuring der Staten-Generaal niet vereischt wordt als de Koning zich de bevoegdheid tot het sluiten van het verdrag bij de wet heeft voorbehouden.

Nu lezen wij in art. 23 der Postwet: „wordt door ons geregeld alles wat betreft het postverkeer, . . . met het

buitenland, zooveel noodig in overeenstemming met de overeenkomsten of schikkingen, daaromtrent met andere regeeringen of postbesturen getroffen of nader tot stand te brengen».

Daarmede is echter volstrekt niet gezegd, dat de Koning zich ook het sluiten dier overeenkomsten zelve heeft voorbehouden.

Wij meenen thans onze vier stellingen voldoende bewezen te hebben, en als noodzakelijke conclusie daaruit te mogen opmaken, dat de verschillende internationale postovereenkomsten van 1891 aan de goedkeuring der Staten-Generaal hadden moeten onderworpen worden.

Dit is niet gebeurd. De gevolgen van dat verzuim liggen voor de hand.

Daar van de zijde van Nederland het verdrag niet op behoorlijke wijze is gesloten, geldt dit land niet als toegetreden tot de «Algemeene Postvereniging.» Daaromtrent heerscht tusschen de hedendaagsche schrijvers over Volkenrecht volkomen eenstemmigheid,

Zoo leert MEYER (Über den Abschluss von Staatsverträgen pag. 110): «Indem die Zustimmung der Volksvertretung zum Abschlusse des Vertrags erfordert wird, so macht der Mangel dieser Zustimmung den Vertrag . . . geradezu ungültig. Wo kein Gesetz zu Stande gekommen ist, ist auch kein Staatsvertrag zu Stande gekommen.»

In denzelfden geest schrijft GESSNER (Holtzendorff, Handbuch des Völkerrechts III, pag. 33—36.)

Het ware dus wenschelijk dat de verschillende internationale postovereenkomsten nog aan de goedkeuring der Staten-Generaal onderworpen en opnieuw in het staatsblad afgekondigd werden.

Alvorens dit opstel te eindigen, wensch ik nog een enkele opmerking te maken. Ik heb hierboven sub 1° uitvoerig be-

toogd, dat niet alleen in de hoofdovereenkomst maar ook in de bijzondere overeenkomsten voorschriften van burgerlijk recht voorkwamen. Feitelijk had ik met betrekking tot de laatste overeenkomsten dit betoog achterwege kunnen laten. Als de hoofdovereenkomst niet voor Nederland geldt, dan is reeds daardoor hetzelfde beslist voor de andere overeenkomsten.

Deze laatste zijn nl. gelijk ook uit hun aanhef blijkt, alle aangegaan uit kracht van art. 19 der hoofdovereenkomst, dat aldus luidt: „De uitwisseling van brieven en doozen met aangegeven geldswaarde, alsmede van postwissels, van voorwerpen der pakketpost, van in te vorderen waarden, van identiteitsboekjes, van abonnementen op dagbladen, enz., *maakt het onderwerp uit van de bijzondere schikkingen tusschen de verschillende landen of groepen van landen der Vereeniging*”.

De staten, welke van deze gelegenheid gebruik maakten, deden dat als leden der Postvereeniging: in die qualiteit sloten zij de verschillende door ons hierboven behandelde overeenkomsten met elkaar. Deze laatste behelzen vaak niets dan een meer uitvoerige regeling van hetgeen in de hoofdovereenkomst reeds in hoofdtrekken was vastgesteld: zeer vaak verwijzen zij naar deze.

Het is misschien mogelijk, dat die staten ook geneigd zouden geweest zijn met Nederland die bijzondere overeenkomsten te sluiten, al wisten zij dat dit land niet tot de Postvereeniging behoorde (— goed denken laat dit zich echter niet bij den samenhang tusschen de bijzondere overeenkomsten en de hoofdovereenkomst —), in elk geval is het duidelijk dat de bestaande overeenkomsten slechts gewild zijn tusschen leden der Algemeene Postvereeniging.

Blijkt het dat Nederland niet daartoe behoort, omdat het niet op geldige wijze tot de hoofdovereenkomst is toegetreden, dan vervalt daarmede de veronderstelling, waarvan de overige staten uitgingen, toen zij ook Nederland tot 't sluiten der

bijzondere overeenkomsten toelieten, en gelden ook deze derhalve niet voor dit land. Ook wanneer deze overeenkomsten niets dan administratieve bepalingen inhielden, zou dit dus aangenomen moeten worden.

Het is op dezen grond, dat o. a. de op 23 Juni 1892 mede uit kracht van art. 19 der hoofdovereenkomst tusschen Nederland en België gesloten overeenkomst als nietig moet beschouwd worden, ofschoon zij geen enkel burgerlijkrechtelijk voorschrift bevat.

ERFPACHT. *Eene bijdrage tot herziening van het Burgerlijk Wetboek.* Door Mr. A. P. TH. EYSSELL.

Zoowel door prof. mr. J. P. MOLTZER in zijne belangrijke studie „Landbouw en Kapitaalbelegging“ als door de Landbouw-Commissie in haar rapport van November 1891 (Staatse. 7 Jan. 1892) wordt de vraag aan de orde gesteld, in hoever, bij uitgifte van den grond in erfpacht, vervallenverklaring van het regt zelf (*déchéance* volgens de nog in België geldende wet van 10 Jan. 1824 Sb. n° 14, ingevoerd bij wet van 25 Dec. 1824 Sb. n° 78) naar de artt. 780 seq. B. W. moet blijven toegelaten. Tot beantwoording daarvan wensch ik eene bijdrage te leveren en hieraan enkele bijkomstige beschouwingen te verbinden.

§ 1. De L. C. komt alleen op tegen *dadelijke* „ontbinding van het regt“ in geval van wanbetaling. Zij zou dienaangaande het geldende regt slechts in diervoege gewijzigd wenschen, dat bij wanbetaling de vervallenverklaring niet zal kunnen worden uitgesproken, dan nadat daaraan vooraf zal zijn gegaan eene executie van het erfpachtsregt en de hiervoor bedongen koopsom onvoldoende blijkt tot bevrediging van den uitwinner. Zij grondt dit voorstel, waarvan zij ontwikkeling van het erfpachtsregt verwacht, op twee gronden: *a.* de onbillijkheid der vervallenverklaring, in de gevallen, waarin het regt veel grooter waarde heeft dan de schuld, zoodat dan de erfpachter in slechte tijden of bij geringe nalatigheid beroofd kan worden van de vruchten van zijn arbeid en kapitaal; *b.* de feitelijke onmogelijkheid, als wanbetaling het regt kan doen vervallen, dat de erfpachter hypotheek bekomme.

Dat onder het temperament van art. 781 B. W. merkelijke beschadiging of grof misbruik van het goed den regter bevoegd (niet verpligt) maakt tot het uitspreken der *déchéance*, ontmoet

bij de L. C. dus geen bezwaar. Hiermede echter vervalt m. i. al dadelijk de *toede* grond van haar voorstel: waarom zal de geldschietter terugdeinzen voor het gevaar uit eventueele *wanbetaling* voortvloeiende, zoo hij niet terugdeinst voor datzelfde gevaar uit *misbruik* van het goed? De bedenking van het rapport kan daarom nooit verder reiken, dan tot uitbreiding der gunstige voorziening van art. 781 tot den wanbetaler. Tevens is die bedenking, bij goed beleid van den hypotheccairen geldschietter, volkomen ongegrond. Wanneer deze, op straffe van opzegbaarheid der geldschieting, bedingt dat hem telken jare de quitantie voor den canon zal worden overgelegd, is hij in dezelfde positie als de hypotheekgever op een huis, die bedingt verzekerdhouding van het onderpand tegen brandschade en overlegging der premiequitantie; voorts kan hij als belanghebbende ingevolge art. 1418 B. W. den achterstallig gebleven canon kwijten en, zoo hij ook voor dat geval opzegbaarheid bedongen heeft, zijn onverkort onderpand (het erfpachtsrecht) executeeren.

Omtrent de beweerde *onbillijkheid* der *déchéance* zij voorschands slechts dit gezegd, dat het door de L. C. geürgeerd verschil tusschen de waarde van het zakelijk regt en den achterstalligen canon alleen dan aanwezig is, indien die canon belangrijk lager is dan de gemiddelde verhuurwaarde van het erfpachtsgoed. Dat wanbetaling van zoodanigen *lagen* canon gedurende de *vijf* achtereenvolgende jaren van art. 780^b zou intreden zonder werkelijk *grove* nalatigheid van den pachter, acht ik een hoogst onwaarschijnlijk geval.

Doch wat m. i. alles afdoet tegen het denkbeeld der L. C., is de praktische onuitvoerbaarheid daarvan. Het onderstelt eene executie van het erfpachtsregt, welke geldelijke uitkomst onvoldoende is geweest om den achterstalligen canon aan te zuiveren. Zoo het onbetaald gedeelte een bloot *persoonlijke* schuld is van den uitgewonnen erfpachter, quo titulo zal de nieuwe verkrijger van het zakelijk regt daarvoor worden aan-

gesproken? Zoo daarentegen, onverschillig in welken vorm, aansprakelijkheid voor die schuld en dientengevolge des uitgevers (1) *actio nata* tot vervallenverklaring ook hem treffen kan, stelt de L. C. ons voor eenen casus *pene non dabilis*. Want wie zal geneigd zijn dat zakelijk regt te koopen, zoo hij weet onmiddellijk bloot te staan aan vervallenverklaring daarvan? Ik zie in die onderstelling slechts éenen mogelijken kooper: namelijk *den executant*, die blijkens art. 515 quinto Rvord. eenen inzet *moet* doen, en, zoo hij zijn belang begrijpt, dezen inzet tot het bedrag van den achterstand plus de gemaakte kosten zal opvoeren. Hierdoor dwingt hij toch elken gegadigde om te bieden boven die som; in dat geval is hij bevredigd. Wordt daarentegen niet hooger geboden, dan komt aan den uitgever het geveilde regt. Dat wil zeggen: men is, zonder eene *vervallenverklaring* uittespreken, beland *bij dezelfde uitkomst*, maar langs eenen zeer kostbaren omweg. De uitteraard aanzienlijke kosten van executorialen verkoop met of zonder voorafgaand vonnis zijn blijkens het feit, dat boven den inzet niet is geboden, *grooter* geweest dan het verschil tusschen den achterstand en de waarde van het erfpachtsregt. En zou niet bij vervallenverklaring de verdreven erfpachter, al mist hij meer dan hij schuldig was, eo ipso *vrij* zijn uitgegaan? De bescherming, welke de L. C. hem heeft willen verleenen, laat hem daarentegen met achterstallige schuld bezwaard.

Of beslissende gronden aanwezig zijn om nimmer *déchéance* (2) meer toe te laten, zal blijken bij het onderzoek der voorstellen MOLTZER; doch reeds meen ik op grond van het gezegde te mogen volhouden, dat het verplichtend stellen van eene *voorafgaande* uitwinning van het erfpachtsregt niemand, bepaaldelijk ook niet den erfpachter, van beter conditie kan maken.

(1) Korthheidshalve worden hier en elders onder deze uitdrukking ook de regtverkrijgenden des uitgevers verstaan.

(2) Die in het geval van executie met *voldoende* opbrengst wel is vermeden, maar ten koste van niet geringere bezwaren: zie blz. 85.

§ 2. Prof. MOLTZER knoopt zijne beschouwingen omtrent het erfpachtsregt en de daarin te maken wijzigingen, ten aanzien der *déchéance* uitlopend op *algeheele afschaffing*, aan de grondrente. Een enkel woord daarom over deze.

Het kenmerk van dit zakelijk regt zoekt hij (blz. 116 volgg.) in de aansprakelijkheid des rentpligtigen *alleen in het bezwaarde goed* en in des rentheffers bevoegdheid om (blz. 117) den grond te gelde te maken *telkens* wanneer in eenig jaar op den bepaalden tijd hem het vastgesteld bedrag in geld (of andere zaken) niet is uitgekeerd. Dit acht ik geheel in overeenstemming met de beide vormen, waaronder in de praktijk vestiging van eene grondrente zich voordoet. Men *verschafft* zich vast goed door, n plaats van eene kapitaalsom als koopprijs te geven, zich te verbinden tot eene (als grondrente op het goed gevestigde) jaarlijksche uitkeering (1); of wel men bezorgt zich kapitaal op *eigen* goed door het te bezwaren met grondrente, waarmede men bereikt de onopzegbaarheid van het geschoten geld. Vormen, die, hoe ongelijk in uitgangspunt, *na* de vestiging van het zakelijk regt aan ééne en dezelfde regtsfiguur het aanzijn schenken: van dat oogenblik af berust bij den renteschuldenaar de *eigendom* van den grond, ofschoon bezwaard met zakelijken last, en in des rentheffers vermogen is slechts een zakelijk regt van grondrente. Wat is dientengevolge het voorwerp van executie, zoo de rentebetaling achterwege blijft, en wat gaat op den koper over? *Eigendomsregt* belast met een zakelijk regt, waaraan de renteheffer [naar MOLTZER's juiste betoog blz. 125 in noot] de regtstreeksche magt ontleent om, wanneer de nieuwe rentplichtige eene wederom vervallen grondrente niet voldoet, zijn met schuldpligtigheid bezwaard eigendom door nieuwe executie aan eenen volgenden bezwaarden eigenaar te brengen.

(1) In dezen vorm heeft b. v. de gemeente 's Gravenhage in de laatste veertig jaren heel wat bouwgrond uitgegeven, met afkoopbaarstelling van de grondrente.

Met dit standpunt schijnt, in 't voorbijgaan gezegd, mij geheel in overeenstemming het blz. 119 geopperde denkbeeld, om in geval van executie de later op het goed gevestigde zakelijke lasten — juist omdat zij op een reeds *bezwaard* eigendom worden gevestigd — slechts in zoover te laten gelden, als het belang van den executant daardoor niet geschaad wordt. Omtrent het voorstel, om regt van executie (van des rentpligtigen bezwaarden eigendom) toetekennen bij misbruik of verwaarloozing van het goed, bepaal ik mij voorshands tot de opmerking, dat prof. MOLTZER zich illusien maakt omtrent *den bekwamen spoed*, waarmede op die wijs een slordige of onbekwame landbouwer van den grond zou worden verwijderd, omdat het aanwezig zijn al of niet van misbruik of verwaarloozing zich tot langgerekten strijd leent.

§ 3. „Van gelijke beginselen bij de (altoosdurende) erfpacht „uitgaande, zou de wet dan tevens den traditioneelen doch „daarom niet minder onbillijken inhoud van art. 780 en 781 „B. W. aan eene volledige herziening kunnen onderwerpen „: zoo MOLTZER blz. 123.

In de verklaring van den inhoud dier artikelen (welker dubbele qualificatie ik voor het oogenblik daarlaat) ga ik met den schrijver meê. Het regterlijk vonnis van vervallenverklaring is in geval van misbruik enz. *constitutief*, niet declaratief; de voorwaarde dat de beschadiging zij *merkelijk* en het misbruik *grof* stelt den regter in staat om naar billijkheid te beslissen; bij wanbetaling daarentegen vijf jaren lang zal, indien de erfpachter na zijne ingebrekestelling ook de zes gratieweken van art. 780^b laat voorbijgaan zonder den achterstand aan te zuiveren, het vonnis zal zijn *declaratief* en daarom de gevorderde vervallenverklaring *moeten* worden toegewezen.

Ik ontken echter ten eenenmale, dat tot de voorgestelde herziening — neêrkomende op het geven van bloot executieregt aan den uitgever, met ontzegging van alle vervallenverklaring — grond zou bestaan, omdat *gelijke beginselen* hier

in aanmerking kunnen komen; zelfs ontken ik, dat zoodanige toepassing zich regtens behoorlijk construeeren laat. Deze meening laat zich echter niet behoorlijk verdedigen, als niet bevorens onder de oogen gezien is prof. MOLTZER's meening, dat de tijdelijke erfpacht een schadelijk en daarom eigenlijk ontoelaatbaar regtsinstituut is, zoodat alleen de altoosdurende erfpacht in aanmerking kan komen.

Op die meening is blijkbaar ook van invloed geweest schrijvers overtuiging dat elk slechts tijdelijk gebruiksregt van den bodem bij dengeen, die daarop werkt, economisch en sociaal uit den boeze is; die beschouwing, waarover ik elders het mijne heb gezegd, laat ik ongemoeid bij de tegenwoordige bespreking zijner conclusie blz. 65: „Van iedere tijdelijke erfpacht draagt het eind onvermijdelijk den last De schijnbaar zoo onbillijke bepaling van ons art. 773 B. W., volgens welke de grondeigenaar, bij het einde van de erfpacht, in geen enkel geval verplicht is den erfpachter de waarde te vergoeden van de gebouwen, beplantingen enz. door hem gemaakt, blijkt toch, bij nader inzien, juist de niet ontwijkbare consequentie te zijn van de economische gedachte, welke aan de tijdelijke erfpacht ten grondslag ligt en den grondeigenaar, na afloop van de jaren, waarvoor hij zijnen grond aan anderen heeft afgestaan, wil zien terugkeeren in de volheid van het, in geen enkel opzigt door zijn vroegere bestemming belemmerd of gepraejudicieerd, genot van den eigendom. En hoe meer de erfpachter, ten gevolge van den langen duur van zijn regt, zich aanvankelijk als eigenaar zal hebben gevoeld van den grond, die hem in tijdelijk genot was afgestaan, des te sterker zullen zich, tegen den tijd dat zijn gebruiksregt afloopt, ook de nadeelen doen gevoelen van het onzeker en gestadig afbrokkelend belang, dat de erfpachter heeft bij het gehalte en den toestand van den door hem gebruikten grond.“

Dit alles ware misschien juist, zoo vaststond dat het in den

aanhel gebezigde woord *onvermijdelijk* teregt is gebezigd. Maar het tegendeel volgt uit art. 782 B. W.; alle de bij dezen titel vastgestelde verordeningen — dus ook het bij art. 773 bepaalde gemis van aanspraak des erfpachters op vergoeding voor gebouwen of beplantingen — zullen alleen plaats hebben, voor zoover daarvan door de overeenkomsten der partijen niet is afgeweken. Van partijen, van hare bedoeling bij het vestigen van tijdelijke erfpacht en haar inzicht in de gevolgen dier vestiging hangt het dus af, in hoever tegen het einde der erfpachtsverhouding het belang van den erfpachter bij eenen goeden toestand van vroeger gestelde gebouwen enz. al of niet tot een minimum teruggebracht wordt. Wel is art. 773 B. W. het logisch gevolg van de economische gedachte, waaraan *historisch* het erfpachtsrecht ontsproten is: uitgifte van woesten of verwaarloosden grond op langen termijn tegen eenen canon zóó gering, dat de bebouwer zich door veeljarige ijverige exploitatie tot welvaart zou kunnen verheffen, terwijl terugkeer van het (b. v. van woesten tot weide- of boschgrond vervormde) land in veel verbeterden toestand den uitgever of diens opvolger schadeloos zou stellen voor het genieten van een bloot nominaal inkomen uit hunne bezitting (1). En of men bij vroegere uitgiften op dezen voet, *zonder eenige nadere voorziening*, niet vervallen is en, zoo ten huidigen dage een eigenaar van woeste gronden nog evenzoo wilde handelen, niet vervallen zou in de euvelen door prof. MOLTZER gesignaleerd:

(1) Economisch zou men welligt die gedachte kunnen bestempelen als een op *kapitalisatie van inkomsten* gerigt beleid, en haar vergelijken bij het overleg van iemand, die eene met vruchtgebruik belaste Grootboeksinschrijving koopt. Revenu wordt niet of zoo goed als niet getrokken, maar het derven gedurende zekere periode wordt aan het einde daarvan teruggevonden in de hoogere kapitaalswaarde. Voor den uitgever in erfpacht is de zwakke zijde van dit financieren, dat hij het bestier van *zijn* kapitaal aanwas geheel in handen van eenen *vreemde* legt.

het is, met het oog op hetgeen men volgens hem van de Veluwsche domeingronden beleeft, meer dan waarschijnlijk. Doch de vaak misbruikte spreuk „*jura vigilantibus scripta*” is hier ten volle toepasselijk: door eene weloverlegde toepassing van art. 782 op art. 773 B. W. heeft men in de hand die euvelen goeddeels aftewenden. Verkeerd echter zou het wezen, het uitgeven in tijdelijke erfpacht, omdat dan *bij zorgeloosheid der contractanten* dergelijke euvelen dreigen, regtens onmogelijk te maken — even verkeerd als het m. i. zou wezen om, onder de eens hoogvereerde leus der vrijmaking van den bodem, uit het blijkens art. 783 ook voor het erfpacht geschreven art. 763 B. W. te blijven scheppen een voorschrift, de onopzegbare erfpacht verbiedend (1).

Geen beter middel, zou ik meenen, om te bestendigen datgene, waarover prof. MOLTZER klaagt (het geringe gebruik, in de landbouwpraktijk gemaakt van erfpachtsuitgiften), dan om de niet landbouwende grondeigenaars te stellen voor de noodzakelijkheid, om hunne cultuurgronden ongeveer voor de eeuwigheid aan den eigenlijken boerenstand uittegeven. Dat moet wel *kunnen* geschieden en kunnen geschieden op *anderen* zakelijken voet dan op dien van grondrente, dus ook op onopzegbare erfpacht, maar het moet ook kunnen geschieden *tijdelijk*. Zoo men wil bevorderen dat oudere cultuurgronden, in plaats van voor eenen altoos betrekkelijk korten termijn te worden verpacht, in vaster gebruik komen bij den eigenlijken landbouwondernemer tegen genot door den eigenaar van eene uitkeering naderend tot normale pachtwaarde, zal daarom het *tijdelijk* erfpachtsregt moeten blijven erkend; het niet toe te laten, of het zijdelings onmogelijk te maken door den eigenaar te knellen in allerlei dwingend regt, werkt ten voordeele der heerschappij

(1) Wat MOLTZER hieromtrent op blz. 176 vgg. in verband met blz. 187 noot 1 in het midden brengt, acht ik afdoend tegen zoodanig verbod.

van het pachtcontract: van dat tijdelijk en onvast gebruiksrecht, waaronder de niet eigengeerfde boer volgens prof. MOLTZER stoffelijk en zedelijk zoo gebukt gaat.

Uit het betoog van den geëerden schrijver volgt dus niet meer, dan dat bij de vestiging van zulk eene tijdelijke erfpacht partijen het *gouverner c'est prévoir* zullen moeten toepassen ten aanzien van des uitgevers recht op de gebouwen, werken en beplantingen. Wordt uitgegeven tegen ongeveer de gebruikswaarde, dan zal een wijs beleid medebrengen afwijking van art. 773 door eene regeling naderend tot die voor opstal (762 B. W.); heeft de uitgifte plaats gehad hoofdzakelijk tot ontginning of verbetering van den bodem, dan zal men eenen middenweg moeten vinden tusschen het dan onbestaanbaar *volledig* vergoeden der bij expiratie blijkende waardevermeerdering en het belang, óók voor den grondeigenaar, dat *gemis van alle* vergoeding den erfpachter niet verleide tot verwaarloozing van onderhoud en tot wegneming ingevolge art. 772 B. W. Door bepalingen van *aanvullend* recht hiertoe den weg te wijzen, zou bij mij geenerlei bedenking ontmoeten, indien ik meende te mogen aannemen dat de daartoe noodige kennis onder het bereik des wetgevers is. Want met een stel onpraktische in de uitgifte toch ter zijde gezette bepalingen doet men niemand dienst: de zaak, naar de omstandigheden van het bijzonder geval, overtelaten aan het inzicht der contractanten, bij aanvullend recht toch meesters der regeling, zal nog het beste zijn.

Het aldus vaststaan, dat ook *tijdelijke* erfpacht zal moeten blijven toegelaten, brengt onmiddelijk aan het licht, dat voor het antwoord op de vraag, of „eene volledige herziening der artt. 780 en 782 B. W.“ dient plaats te hebben, *niet* kan worden uitgegaan [zooals prof. MOLTZER wil] „van gelijke beginselen“ als die van het grondrenterecht.

Immers terwijl bij dit laatste de renteheffer niet meer heeft dan een zakelijk recht op het vaste goed des schuldenaars, naar de oude kunsttaal een *démembrement* van *diens* eigendom, staat

bij erfpacht de zaak juist omgekeerd: de gerechtigde tot den canon blijft *eigenaar*, en in het vermogen des erfpachters is niet meer dan een zakelijk regt op, een *démembrement* van *des uitgevers* eigendom.

Dat het bij tijdelijke erfpacht niet anders *kan*, behoeft geen betoog. En indien het bij tijdelijke erfpacht *noodwendig* zoo is, kan het altoosdurende erfpacht toch onmogelijk anders wezen. Want van het oogenblik dat men tusschen deze beide een *zóó* cardinaal regtskundig verschil wilde gaan maken, zou de wet in de door haar erkende reeks van zakelijke regten niet meer opgenomen hebben het erfpachtsregt, naarmate van zijnen duur onderscheiden in tijdelijk en niet tijdelijk, maar in waarheid *twee* regten: een van tijdelijken aard bekend onder den naam van „erfpacht“, en een ja met dienzelfde naam gedoopt maar in wezenlijkheid juridiek verschillend *geheel* van voornoemd tijdelijk regt en *hoegenaamd niet* van het regtsinstituut der grondrente. Die „altoosdurende erfpacht,“ die *revera geen* erfpacht meer zou wezen, zou daardoor in de wet niet anders wezen dan eene bron van onophoudelijke, niet te keeren spraakverwarring.

§ 4. Zoo ik met het voorafgaande geslaagd ben in het betoog, dat het erfpachtsregt gevestigd zal moeten blijven op zijne aloude basis, dat de eigenaar blijft de canoneffende uitgever en de erfpachter niets meer krijgt dan een gebruiksregt aan *diens* goed, zij het een haast alle eigendomsbevoegdheden omvattend en misschien altoosdurend gebruiksregt, dan schijnt het niet al te moeilijk juridisch en economisch ook waar te maken, dat de „volledige herziening der traditioneele bepalingen van de artt. 780 en 781 B. W.“ niet heel veel verder behoeft te gaan dan uitbreiding van art. 781 ook tot het geval van wanbetaling des canons: met name dat voor de *déchéance* geen regt van executie kan worden in de plaats gesteld.

Executie van wat? Natuurlijk slechts van datgene, wat in *des* (wanbetalenden of misbruikenden) *erfpachters* vermogen is:

het regt om het goed van den executeerenden „erfpachtsheer“ tegen betaling van den canon te gebruiken. Indien nu, naar mr. MOLTZER's wensch, meer algemeen gebruikelijk werd het uitgeven van in volle cultuur zijnde gronden niet op betrekkelijk kort loopende huur maar op erfpacht — dientengevolge tegen eene uitkeering niet veel verschillende van de gemiddelde huurwaarde — dan zou uit den aard der zaak het objectum executionis, wegens de gehoudenheid van den kooper tot dezelfde periodieke uitkeering, maar geringe contante geldswaarde hebben. Zonder grove onbillijkheid jegens den eigenaar zou dus diens regt van verhaal niet ondergeschikt mogen zijn aan *jarenlange* wanbetaling, aan *merkelijke* beschadiging, of *grof* misbruik, maar zou dit moeten worden toegelaten bij *elke* tekortkoming in de bij art. 780 B. W. bedoelde verplichtingen; bij de onvoldoende geldswaarde van het uitgewonnen regt zou voorts de aan alle uitwinning inherente verplichting, dat de ten volle bevredigde executant het overschot der opbrengst uitkeere aan den uitgewonnene, praktisch niet veel beteekenen. Noodwendig volgt uit dezen stand van zaken, dat eene erfpachtswetgeving, waaraan de *déchéance* vreemd is, de geneigtheid om vast goed te doen exploiteeren door erfpachters in de plaats van huurboeren belangrijk zal verminderen; even als een klemmend hypotheekregt is in het belang van dengeen die crediet begeert, evenzoo is een regt, dat den uitgever afdoende waarborgen tegen wanbetaling of verwaarloozing van het goed verleent, eene onmisbare voorwaarde om erfpachtsuitgiften te populariseeren. En gewaarborgd is de eigenaar wel door de mogelijkheid, om in zekere gevallen *opheffing* van het op zijn goed rustende bezwaar (het zakelijk gebruiks-regt) te verkrijgen, geenszins door de bevoegdheid bloot om de exploitatie op erfpacht over te dragen aan eenen ander.

Omdat economisch het hoofdbezwaar van aanschaffing der vervallenverklaring steekt in de onvoldoendheid van het aan executie te onderwerpen onderpand, zie ik ook geen heil in

het voorstel (MOLTZER blz. 127) om, met terugkeer tot de wetgeving van 1824, den uitgever voor achterstand van den canon te geven het regt van *parate executie*: naar art. 3 der wet van 9 Oct. 1841 (Sb. 42, betrekkelijk de regtsmagt der waterschappen; zie ook ZURCK: Cod. Bat. in Ve *Erfpacht* § 6, n°. 3) het regt om zonder vonnis de goederen van den schuldenaar aan te tasten. Een regt dus, vrij wel overeenkomend met dat van verkoop krachtens art. 1223 lid 2 bij hypotheek, maar *inherent* aan de uitgifte zelve op erfpacht, in plaats van gegoten in den vorm eener uitdrukkelijke lastgeving des gerechtigden tot verkoop van het objectum executionis. Daardoor worden den executant geregtskosten bespaard, alleen echter in geval van wanbetaling van den canon: want hem op de bloote bewering van misbruik of verwaarloozing tot executie zonder vonnis toetelaten acht ik ondenkbaar. Het onvoldoende objectum executionis wordt door die besparing niet voldoende zelfs tot canonverhaal, en daar, waar het geldelijk belang des eigenaars het meest gevaar loopt (misbruik enz.), is parate executie niet eens aanwendbaar.

§ 5. Tegen het handhaven der vervallenverklaring wordt aangevoerd, dat zij alligt leidt tot bevoordeeling van den eigenaar. Zulk bevoordeeling is ongetwijfeld een denkbaar geval; want ofschoon hier en daar eene voorstelling als van het tegendeel bij mr. MOLTZER doorschemert, sluit *déchéance* de gedachte aan verantwoording eener surpluswaarde aan den erfpachter uit. Of is de grondgedachte der vervallenverklaring eigenlijk niet deze: gij erfpachter zijt zóózeer tekort gekomen in de naleving der bedingen, waarop gij het goed van een ander ten gebuik hebt ontvangen — hetzij ten aanzien van de zorg voor dat goed, hetzij ten aanzien van hetgeen gij voor dat gebruik verschuldigd zijt — dat dit goed niet langer in Uwe handen kan gelaten worden? Maar *mogelijk* en *waarschijnlijk* liggen hier, vooral met het oog op t. 781 B. W. uitgebreid ook tot het geval van wanbetaling een héél eind uiteen. Met „misbruiken“

en „verwaarloozen“ kan de erfpachter aanstonds ophouden: doet hij het niet en constateert de regter dat zijn misbruik grof is geweest en de toegebragte schade zóó aanmerkelijk, dat onmagt of onwil bestaat om die te herstellen, dan voorwaar zal het voordeel, voor den eigenaar in het terugbekomen van zijn goed gelegen, niet ligt van dien aard wezen, dat de verbeurte van het erfpachtsrecht onbillijker ware dan de handhaving van den misbruiker. En zoo de eigenaar eenige jaren achtereen geen canon ontvangen heeft en eene aanmaning om alsnog te betalen na zes weken vruchteloos blijkt, aan welke zijde is bij de vraag, of die toestand bestendig dient te worden, de billijkheid? Is het goed nog in voldoende toestand en het erfpachtsrecht niet of slechts weinig verhypothekerd, dan staan den erfpachter middelen tot aanzuivering en dus tot het voorkomen zijner ontzetting ten dienste; is het anders, dan kan, zonder vervallenverklaring, de eigenaar zich verlustigen in het vooruitzicht van noch te bekomen zijn achterstallige pacht, noch van *dezen* erfpachter den toekomstig verschuldigden canon. Want uit eene *executie* komt (zie boven) het achterstallige niet. Dan het middel van vervallenverklaring te onthouden is dus hoogst onbillijk en tevens onpraktisch. Want in deze gevallen werkt de executie (gelijk ik bij de kritiek der Landbouw-Commissie aanwees) door middel van den *inzet* des executants als eene vervallenverklaring met langen, duren en zelfs den geëxecuteerde bezwarenden omweg.

Voor zoover desniettemin den erfpachter te gemoet te komen ware, zou welligt, met eenige analogie ook aan den *termijn* van art. 1302 extr. B. W., in aanmerking komen dat de regter bevoegdheid erlangde om — indien de erfpachter in den loop van het geding herstel aanbod en cautie voor het vervolg — zijne einduitspraak op eenen bepaalden termijn te verdagen, ten einde bekwamen tijd tot de uitvoering van het aanbod te geven en die uitvoering te beoordeelen. Dat de wet dan nog het een en ander zou moeten bepalen, b.v. dat de

erfpachter ondertusschen zijn regt niet zou moeten kunnen vreemden en dat de proceskosten, ook al werd de oorspronkelijke eisch niet toegewezen, door gedaagde zouden zijn te dragen, spreekt wel van zelf.

§ 6. Aan de voorgaande beschouwingen knoop ik de bespreking van een ander volgens prof. MOLTZER te herzien artikel der bestaande wetgeving op erfpacht: te weten art. 775. Zijn herzieningseisch steunt op den m. i. juisten grond, dat deze wetstekst, door den in erfpacht uitgegeven *grond* aansprakelijk te verklaren voor den geheelen canon, aanleiding geeft tot de meening dat die canon (even als de grondrente) zou uitmaken eenen zakelijken last op het uitgegeven goed, ofschoon naar schrijvers oordeel hij door andere artikelen uit denzelfden titel wordt gestempeld tot eenen Reallast: d. i. tot eene *verbindtenis*, die haar persoonlijk karakter niet daardoor verliest, dat de verbonden persoon telkens wordt bepaald en aangewezen door den eigendom of het gebruiksregt van eenig (in casu het op erfpacht uitgegeven) onroerend goed.

Het eerste, waarop ik naar aanleiding van deze kritiek de aandacht wensch te vestigen, is dat ook voor de tot hiertoe behandelde vraag: executie of *déchéance*? het aan den canon toe te kennen karakter beteekenis heeft.

Aangenomen naar het voorafgaande dat de uitgever in erfpacht, in tegenstelling met den grondrenteheffer, is en dient te blijven *eigenaar* van het erfpachtsgoed, zie ik slecht kans om hem toe te kennen een *zakelijk* regt voor den canon. Zulk een zakelijk regt toch moet noodwendig rusten op een vermogensobject niet van den canonheffer maar van den canonschuldige: het kan dus niet rusten op het vaste goed zelf, maar alleen op het zakelijk gebruiksregt des erfpachters. In ons regtsstelsel kan ik mij de figuur van een zakelijk verband voor den canon op dat gebruiksregt bezwaarlijk anders denken dan in den vorm van *hypotheek*: zouden wij daarmede niet belanden bij de lang veroordeelde *legale* hypotheeken? Want

eene conventioneele hypotheek heeft tot praemis eene te verzekeren *persoonlijke* schuld; de uitgever in erfpacht, die eene conventioneele hypotheek op het zakelijk regt verlangt tot verzekering van zijnen canon, en de wetgever die dergelijke hypothecatie erkent, beide verklaren eo ipso de canonbetaling tot eene bloot persoonlijke gehoudenheid.

Ontbreekt aan den canon het karakter van zakelijken last, dan volgt daaruit dat, ingeval men bij wanbetaling nimmer déchéance toestaat, bij executie voor achterstand alle bonafide hypotheeken op het erfpachtsrecht (want slechts dit, niet het goed zelf, kan door den erfpachter zijn bezwaard) de vordering des canonheffers primeeren zullen, evenals bij executie van iemand, tot wiens boedel een verhypothekerd huis behoort, de executant wel ook dit vermogensbestanddeel kan uitwinnen, doch slechts in *bezwaarden* toestand. Wederom komt hier de tegenstelling tusschen grondrente en erfpacht [dus ook, dunkt mij, de bedenkelijkheid om bij de herziening der beide regtsinstituten te willen uitgaan van *gelijke* beginselen] tastbaar te voorschijn: het voorstel MOLTZER, om den executerenden renteheffer het niet eerbiedigen van hypotheeken en andere posterieure lasten op het verbonden goed te veroorloven, is bij grondrente bestaanbaar, omdat de renteschuldenaar wel het *goed* heeft kunnen bezwaren, maar slechts dat goed *zooals het hem behoort*, d. i. een voor de grondrente reeds *zakelijk verbonden* goed; toen daarentegen de erfpachter verhypotheerde, bezwaarde hij een verpandingsobject (zijn zakelijk regt) waarop nog *geenerlei* verbandrustte. Bij vervallenverklaring van de erfpacht is het anders: het verpandingsobject zelf gaat te niet, en eo ipso het daarop rustende hypotheekregt.

Aangenomen echter eens de bestaanbaarheid eener zakelijke bevoorregting van den eigenaar op het gebruiksregt, dan werkt deze als eene eerste hypotheek op dit regt en wordt elke *zoo- genaamd* eerste hypotheek daarop feitelijk eene tweede. Tevens ontstaat tusschen het executieregt, hetwelk men [hetzij in den vorm

van inherente bevoegdheid tot parate executie hetzij in dien van art. 1223 B. W.] aan den hypotheekhouder niet zal ontzeggen, en dat van den eigenaar eene concurrentie, waarbij het aan den hypotheekhouder zal zijn te wijken (1). Of zal men op grond der bezwaren, die voor zestig jaren (zie VOORDUIN ad art. 1223 B. W. en de vergelijking van ASSER § 648) aan tweede enz. hypotheekhouders het bedingen van die volmagt deden ontzeggen, den geldschieder op het gebruiksregt het vermogen tot dergelijke executie onthouden? Welke oplossing men kieze, altijd zal de credietwaardigheid van den erfpachter, *die men door opheffing of inkorting der déchéance bevoegt te versterken*, eenen moeilijk te overschatten knak bekomen.

Maar nog in een ander opzigt verdient art. 775 B. W. de bijzondere aandacht dergenen, wien het om verbetering onzer erfpachtswetgeving te doen is. Het wordt door prof. DIEPHUIS (Syst. VII bl. 47) verklaard in eenen gansch anderen zin dan door zijnen Amsterdamschen ambtgenoot: in eenen zin die, zoo hij de werkelijke zin van art. 775 is, m. i. op begripsverwarring bij den wetgever wijst. Stilzwijgend zou het B. W. daar de deelbaarheid van het erfpachtsregt hebben aangenomen, doch den eigenaar tevens — als tegemoetkoming aan het bezwaar uit de deelbaarheid voor hem voortvloeiend — bevoegd hebben verklaard om partieele voldoening door sommige erfpachters te weigeren. Alzoo: indien de aan het zakelijk gebruiksregt onderworpen, uit zijnen aard deelbare grond verdeeld wordt, zal dat gebruiksregt ook zijn deelbaar; die onlichamelijke zaak zal niet zijn een ondeelbaar objectum juris, maar daaruit zullen ontstaan evenveel afzonderlijke erfpachtsregten als er grondperceelen zijn, gelijkewijs als bij het deelen van een

(1) Men kan toch den *eerst* bevoorregte, als het tot executie moet komen, niet behandelen als de onbevoorregte executant op onroerend goed, die naar art. 508 seqq. het veld heeft te ruimen voor den houder der „onherroepelijke volmagt”. Niemand zou dan meer op erfpacht uitgeven.

bunder land tusschen condomini er evenveel afzonderlijke eigendomsregten ontstaan als bundersgedeelten. Maar van het oogenblik af dat men deze, ten aanzien van het zakelijk regt van eigendom eeuwenoude, regtsopvatting toepasselijk maakt op een ander zakelijk regt (laat ik nog eens, naar Franschen trant, zeggen: op een *démembrement de la propriété*), dan is hiervan het onafwijsbaar gevolg, dat iedere bruiker van een nieuw ontstaan erfpachtsperceel, zijn geregt aandeel in den oorspronkelijken canon betalende, niet meer doet eene partieele betaling, maar *integraal* praesteert *de* betaling van het verschuldigde voor *zijne* zelfstandig geworden erfpacht. Dan bevat dus art. 775 B. W., zooals het daar ligt, eene „tegemeetkoming” aan den uitgever van het erfpachtsgoed zoo strijdig mogelijk met de regtskundige gedachte, die volgens DIEPHUIS overigens in het artikel ligt opgesloten: personen, die ieder voor zich een *zelfstandig* debitum *volledig* kwijten, worden daar voor elkanders praestatiën aansprakelijk gesteld... waarom? niet omdat zij te zamen debiteuren zijn van ééne en dezelfde schuld, maar omdat, ten aanzien van het *quantum* der betaling, de door ieder gekweten som een fragment uitmaakt eener vroeger bedongene betaling, ofschoon die *geen* zakelijken last op den grond vormt. Ja, ware dit laatste het geval, dan ware blijkens art. 1336 n°. 1 de bepaling geregtvaardigd; doch in het gewagen van aansprakelijkheid van den *grond*, als stonden grondrente en erfpacht hierin gelijk, bleek ons eene hoofdfout van art. 775 B. W. Het erfpachtsregt deelbaar verklaren is, onbetwistbaar, den grondeigenaar in zoo groote juridische en economische moeilijkheden brengen, dat ongeneigdheid om zijnen grond op dien voet in plaats van door verhuring in gebruik te geven daarvan het gevolg zal zijn; hoe zal, om slechts twee bezwaren aan te stippen, hij zich hoeden voor verbrokkeling in zóó kleine onderdeelen, dat het verhaal van den canon een onbegonnen werk wordt? en hoe zal men geraken tot vaststelling van de juiste evenredigheid tus-

schèn de te ontstane perceelsgedeelten en de daarvoor verschuldigde canons? maar men kan zoo weinig die deelbaarheid aannemen en haar tevens uitsluiten ten aanzien van den grondeigenaar dat, zal zij werkelijk bestaan, deelbaarheid in de eerste plaats ten *zijnen* aanzien zal dienen te gelden. Het integraal betalen der zelfstandig geworden canones te willen aanmerken als regtens nog partieele kwijtingen van den ouden uiteengevallen canon gaat het gebied der bestaانبare fictien te buiten, omdat zoodanige fictie in *tweestrijd* is met de nieuwgeboren regtskundige figuur. M. a. w. de oplossing van het economisch probleem te willen zoeken op het terrein van *zakelijk* regt, acht ik een zoeken naar de quadratuur van den cirkel. Mij schijnt die oplossing elders te vinden; dáár, waar reeds VOET EN VAN LEEUWEN (1) ons heen wezen: het obligatieregten en de solidariteit. Kan niet ieder, die als erfpachter op een deel van den oorspronkelijk uitgegeven grond zit, door de wet verklaard worden medeschuldenaar van allen, die met hem erfpachtgrond in gebruik hebben? kunnen zij allen niet zijn *persoonlijke* maar *solidaire* debiteuren? Allen zijn ze dan erfpachters; ieders zakelijk regt is zelfstandig; ieders canon voor het door hem gebruikte perceel vormt dus ook een afzonderlijken canon — maar wie *erfpachter* wordt van zulk een perceel, stelt door deze handeling zich tot solidairen medeschuldenaar van ieder, die in hetzelfde geval verkeert. Een canon van b. v. honderd gulden kan zich op die wijs splitsen in honderd pachtjes elk van één gulden — maar de uitgever kan elken

(1) Cens. for. II, c. 16 n°. 14: Licet emphyteuta partem fundi emphyteutici cum suo onere pro rato partis suae vendiderit, domino tamen *libera electio* competit adversus quem fundi possessorem, etiam divisim et proparte tantum possidentem, velit pro integro canone *in solidum* agere, sic ut divisionis beneficium possessori nihil prosit. De gelijke leer, door Voet L. VI. T. 3 n°. 37 verkondigd, heeft (blijkens het gemis van kritiek bij v. d. Linden in diens supplement van 1793) ten einde toe in het oud-Hollandsch recht gegolden.

pachter in eens aanspreken voor zooveel guldens als er pachters in achterstand zijn, daar hij dagvaardt A. voor f l wegens canon van zijn eigen stukje en tevens als solidairen debiteur voor de guldens van B., C. enz. alzoo als persoonlijk gehouden tot eene totaalschuld van f x.

En tot dat punt mijner beschouwing genaderd, kom ik nog eenmaal terug op de *déchéance*. Ten aanzien van deze blijft onderscheid van beteekenis bestaan tusschen ondeelbaarverklaring van het erfpachtsregt en deelbaarstelling met wederkerige solidariteit voor elk onderdeel van den oorspronkelijken canon. Immers is het regt zelf ondeelbaar, dan is achterstand van een der feitelijke deelhebbers in het opleggen van zijn deel der recognitie krenking van het *gansche* regt en wanbetaling van *den* canon met het regtsgevolg daarvan voor het *gansche* oorspronkelijke goed; in het stelsel van deelbaarheid kan daarentegen wanbetaling van B wel uitwerken dat A, behalve zijn eigen debet, óók dat van B zal moeten aanzuiveren, maar nooit ten gevolge hebben dat A. door eene vervallenverklaring van zijn eigen perceeltje getroffen wordt. Toch zal wel niemand ontkennen dat, indien de grondeigenaar ieder der deelgenooten kan aanspreken als solidairen medeschuldenaar van hetgeen de overigen als canon hebben te praesteeren, die bevoegdheid eene belangrijke tegemoetkoming oplevert voor de nadeelen, aan deelbaarverklaring van het erfpachtsregt verbonden. En die wordt dan verleend *zonder* onbestaanbaarheid met de grondslagen zelf van het instituut als zakelijk regt.

Verkoop onder openbare controle der Rijkslandbouwproefstations, door Mr. J. KRUSEMAN, advocaat en procureur te Amsterdam.

Sedert eenige jaren bestaan er in ons land vier Rijkslandbouwproefstations, gevestigd te Wageningen, Breda, Hoorn en Groningen. In navolging van de Deutsche „Versuchsstationen“ en van gelijksoortige inrichtingen in Zwitserland en België, dienen zij hoofdzakelijk tot het onderzoeken ten behoeve van den landbouw van grond- en watersoorten, meststoffen, voedingsstoffen, zaden en andere landbouw-grondstoffen en voortbrengselen. Daarnevens worden zij gebruikt tot het doen van dergelijke onderzoekingen voor de Regeering, het verrichten van cultuur- en bemestingsproeven op z. g. proefvelden en het instellen van wetenschappelijke onderzoekingen van meer algemeen aard, den landbouw betreffende. (1) Ten slotte zijn de Stations te Hoorn en te Breda als de deskundigen aangewezen voor het gerechtelijk boter-onderzoek, krachtens artikel 6 der Boterwet. De Proefstations stonden eerst onder het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, doch zijn thans overgebracht naar het Departement van Binnenlandsche Zaken.

Hunne oprichting was van groot belang voor den Nederlandschen landbouw. In de eerste plaats openen zij de gelegenheid, om de produkten en grondstoffen, ten behoeve van het landbouwbedrijf aangekocht, zooals kunstmest, zaaizaden en lijnkoeken, wetenschappelijk te laten onderzoeken, teneinde na te gaan, of er goede waar geleverd wordt. In de tweede plaats kunnen de handelaars en fabrikanten zelve onderzoekingen aan de Stations laten doen, ter controle hunner eigene waren. De

(1) K. B. van 22 April 1892 (*Stbl.* No 93), tot vaststelling van een nieuw reglement voor de Rijkslandbouwproefstations.

Rijkslandbouwproefstations zijn dus instellingen, welke strekken tot verbetering van industrie en handel in landbouwvoortbrengselen en tot wering van de daarin voorkomende knoeierijen. Hunne hulp wordt ingeroepen door de boeren, die vreezen benadeeld te zullen worden, terwijl handelaars zich vrijwillig onder Openbare Controle stellen, teneinde zich daardoor eene aanbeveling te verschaffen. Onder „Openbare Controle“ wordt dan verstaan het toezicht, op aanvraag van de koopers, uitgeoefend op de verkoopers, die zich vooraf onder deze controle hebben gesteld. Voor den Nederlandschen handel in kunstmeststoffen, zaazaden en voederstoffen, alsmede voor den Nederlandschen landbouw, is dus de wijze, waarop deze Openbare Controle wordt uitgeoefend, van veel belang. Tevens geeft dit toezicht aanleiding tot rechtsverhoudingen tusschen koopers en verkoopers, welke, van juridisch standpunt bezien, niet onbelangrijk zijn.

Ter regeling van deze Openbare Controle waren bij de oprichting der Proefstations van Regeeringswege eenige voorschriften gegeven, die echter aanleiding gaven tot allerlei klachten en van de zijde der landbouwers en van die der handelaars en fabrikanten. De Minister van Binnenlandsche Zaken benoemde daarop in Mei 1892 eene speciale Commissie, teneinde hem een Ontwerp in te dienen van nieuwe Bepalingen, betreffende den verkoop onder Openbare Controle. Deze Commissie bestond uit: 1°. den voorzitter en drie leden der Commissie van Toezicht op de Rijkslandbouwproefstations, van welke leden twee zelve het landbouwbedrijf beoefenden, 2°. zes handelaars en fabrikanten, waarvan twee in kunstmeststoffen, twee in zaazaden en twee in voederkoeken, 3°. de Directeuren van twee Proefstations, 4°. den schrijver dezer regelen als rechtsgeleerd lid. Ten gevolge van hare werkzaamheden zijn thans de door haar ontworpen nieuwe Bepalingen als zoodanig door den Minister vastgesteld. De Commissie heeft er zooveel mogelijk naar gestreefd, de voorschriften practisch en duidelijk voor de

landbouwers te doen zijn, terwijl de juridische stijl en constructie eerst in de tweede plaats in aanmerking kwamen.

Krachtens deze voorschriften wordt door de handelaars, die zulks wenschen, een formulier ingezonden aan den Voorzitter van het College van Directeuren der Rijkslandbouwproefstations, waarin zij verklaren, dat zij zich voor hunnen handel onder Openbare Controle stellen en zich onderwerpen aan de Bepalingen, voor elke Controle vastgesteld of nader vast te stellen.

Ten einde deze verplichting der verkoopers ook uitgesproken te zien tegenover de koopers, die ten opzichte van de verbintenis tusschen het Station en de verkoopers als derden zijn te beschouwen, wordt op de factuur, bij levering van elke partij, vermeld, dat de leverantiën geschieden met inachtneming der Bepalingen betreffende de Openbare Controle der Rijkslandbouwproefstations. Deze bepalingen beheerschen dus iederen dusdanigen koop, tenzij eene afwijkende, speciale overeenkomst tusschen koper en verkooper is tot stand gekomen. Dit laatste geschiedt veelal bij de leverantiën aan coöperatieve vereenigingen van landbouwers, die hunne eigene, vaak zeer strenge, bepalingen voor de verkoopers hebben vastgesteld.

Zoodra thans een partij kunstmeststoffen of zaden, onder deze conditiën verkocht, bij den koper is aangekomen, neemt deze in tegenwoordigheid van den verkooper of van getuigen, op de bij de Bepalingen voorgeschrevene wijze en met inachtneming van verschillende formaliteiten, eenige monsters uit de partij en zendt die aan het Proefstation, waaronder hij ressorteert. Het onderzoek en de daaruit volgende beslissing van het Station hangt nu af van den vorm des verkoops onder Openbare Controle en van de garantieën des verkoopers.

Op dit punt was eene in bijzonderheden afdalende regeling der Bepalingen noodig. Bij al deze soorten van verkoop zijn de handelaars gewoon, het een of ander in hunne periodieke prijscouranten te garandeeren. Zaden worden b.v. verkocht „vrij van warkruid“ of met een bepaald percentage aan kiem-

kracht of zuiverheid; kunstmeststoffen met een gegarandeerd percentage aan kali of phosphorzuur. Ware nu niets anders tusschen koper en verkooper bepaald, dan dat de overeenstemming van het geleverde met de garantie bij een Proefstation zou worden onderzocht, dan had men een koop en verkoop „op de proef” (artikel 1499 B.W.).

Naar aanleiding van deze Bepalingen omtrent Openbare Controle en alvorens tot eene nadere uiteenzetting hunner voorschriften over te gaan, zij het mij vergund eene korte beschouwing in te vlechten over den koop en verkoop op de proef volgens ons Burgerlijk Wetboek.

Art. 1499 B. W. bepaalt: „Koop en verkoop op de proef aangegaan, of van goederen, die men gewoon is vooraf te „proeven, wordt altijd verondersteld *onder eene opschortende voorwaarde* te hebben plaats gehad.” Het is bekend, dat dit voorschrift ontstaan is door samenvoeging van de artikelen 1587 en 1588 Code Civil. Deze luiden: „A l'égard du vin, de l'huile et des autres choses que l'on est dans l'usage de „goûter avant d'en faire l'achat, *il n'y a point de vente*, tant „que l'acheteur ne les a pas goûtées et agréées” (art. 1587) „La „vente faite à l'essai est toujours présumée faite sous une condition *suspensive*” (art. 1588). De Code had deze bepalingen ontleend aan POTHIER (1). Deze vermeldde, dat de „vente à l'essai” verondersteld moest worden onder eene *ontbindende voorwaarde* te zijn gesloten. Bij de bepalingen omtrent het periculum, van den verkooper op den koper overgaande door meting, telling en weging, komt POTHIER ook op het proeven, en zegt, dat er enkele zaken zijn, zooals wijn en olie, die altijd worden verkocht „à la charge de les goûter.” Een dergelijke koop, zegt POTHIER, is nog minder „parfaite” dan de koop onder voorbehoud van meting. Bij deze laatste soort toch is de koper verbonden, zoodra hij afgemeten heeft, bij

(1) *Traité du Contrat de vente*, Nos. 264, 265, 266, 310.

Themis, LIVste Deel, 1ste stuk [1893].

de eerste kan hij de zaak na het proeven nog afkeuren. POTHIER voegt hierbij: «*Observez aussi qu'il faut distinguer si l'acheteur a stipulé qu'il goûterait la marchandise pour savoir si elle est a son goût, ou seulement pour connaître si elle est bonne, loyale, marchande et non gâtée. Ce n'est que dans le premier cas, qu'il peut ne pas tenir le marché, en déclarant, après qu'il l'aura goûtée, qu'il ne la trouve pas à son goût, dans l'autre cas il ne peut refuser la marchandise, si elle se trouve bonne.*» Ook hier komt het mij voor, dat POTHIER dezen koop als onder eene ontbindende voorwaarde construeert, daar hij aanneemt, dat de koper er nog af kan, «*peut ne pas tenir le marché.*» Uitdrukkelijk erkent hij het geval, dat de koper volstaan kan met te verklaren, dat het hem niet bevalt. Bekend is de vraag, hoe dit te rijmen valt met het verbod der potestatieve voorwaarde bij verbintenissen. Men weet dat de Duitsche geleerden getracht hebben door allerlei vernuftige verklaringen deze moeilijkheid te ontgaan. Uitvoerig en met groote helderheid vindt men deze zaak behandeld in een opstel van Mr. G. H. VAN BOLHUIS: «*Over den Aard van den Koop en Verkoop op de Proef*», in de *Nieuwe Bijdragen*, deel XVI en XVII. Met hem ben ik van oordeel, dat de oplossing der quaestie te vinden is in een *formeel* verschil tusschen de potestatieve voorwaarde en dezen proefkoop. Sluit men den koop aldus: «*ik wil dit koopen, maar als ik niet wil, dan koop ik het niet*», dan bepaalt men niets, immers men zegt uitdrukkelijk dat men nog niet verbonden wil zijn. Dit geval staat dus volkomen gelijk met het bestellen van een boek bij een boekverkooper op zicht, het opvragen bij een handelaar van conditiën en prijzen. Het geval ligt dus op het terrein van de voorloopige onderhandelingen tusschen twee personen, waaruit zich een koopcontract kan, doch geenszins behoeft te ontwikkelen, m. a. w. het ligt buiten het verbintenissenrecht. Doch sluit men den koop aldus: «*ik koop dit, doch alleen als het*

mij bevalt", dan is dit een geldige, voorwaardelijke verbintenis. Juridisch is dit geen woordenspel, omdat de koop nu niet afhangt van de willekeur des koopers, maar van den indruk, dien de zaak op hem maakt, welke indruk niet geheel van zijn wil onafhankelijk is. In de praktijk komt de nuance tusschen dezen koop en dien onder zuiver potestatieve voorwaarde duidelijk aan het licht. De laatste soort is toch in het werkelijke leven strikt genomen even ondenkbaar als zij juridiek onmogelijk is. In den detailhandel, het koopen in winkels, komt de proefkoop dagelijks voor. Waarom zal men echter dien koop, als koop, sluiten en zich voorwaardelijk gebonden achten? Nooit alleen en zuiver hierom, dat men eene beslissing, welke men even goed dadelijk nemen kon, wenscht uit te stellen, maar wel om te zien, of het voorwerp naar afmeting, vorm en kleur, past in de huiselijke omgeving, om het oordeel van derden eerst in te winnen, om de zaak eens te probeeren enz. In al die gevallen is dus in meerdere of mindere mate de goedkeuring afhankelijk gesteld van materiele omstandigheden, die op den wil des koopers van invloed zijn, maar die niet in dien zuiveren wil zelf liggen opgesloten.

Er blijft dus eene nuance bestaan, doch ook niet meer dan dat. De koper kan nooit gedwongen worden, de redenen, waarom hem de zaak niet bevalt, aannemelijk te maken voor den verkooper en behoeft het gewicht dier redenen nooit aan diens kritiek te onderwerpen, of van de beslissing des rechters of van derden afhankelijk te laten stellen. Zijne verklaring, dat de zaak hem niet bevalt, waarvoor hij geacht moet worden genoegzame motieven te hebben, is voldoende.

Van oudsher is nu met dezen koop- en verkoop op de proef het geval gelijkgesteld, dat de verkooper zekere hoedanigheden en eigenschappen der waar garandeerde, terwijl de koper de zaak moest beproeven of laten onderzoeken, en hij den koop kon verbreken, indien dat onderzoek aan het licht mocht brengen, dat de geleverde waar niet aan de garantie voldeed.

Volkomen gelijksoortig zijn deze twee soorten van proefkoop natuurlijk niet. Bij de eerste toch hangt het definitief toestand-komen der koopovereenkomst af van den indruk, dien de zaak op den koper maakt, welke indruk *subjectief* is. Bij de tweede soort is een *objectief* onderzoek beslissend. Hier is dus eene ontwijfelbaar echte voorwaarde in het spel. De koper verbindt zich, mits er iets geschiede, dat van zijn wil geheel onafhankelijk is. Toch is — niettegenstaande dit verschil — de gelijkstelling dezer twee soorten van proefkoop zeer verdedigbaar, daar ook de tweede soort, de koop onder beding van onderzoek, zeer wezentlijk verschilt van iederen gewonen koop, waarbij de verkoper volgens de wet voor verborgen gebreken instaat. Bij den gewonen koop wordt toch tusschen partijen niets gegarandeerd, waaraan de waar moet voldoen, op straffe van verval (of niet-ontstaan) van het koopcontract. Gecontracteerd wordt dan alleen over de waar, de hoeveelheid en den prijs. Blijkt bij levering, onafhankelijk van een speciaal beding omtrent garantie, dat er een gebrek aan de zaak is, hetwelk haar ongeschikt maakt tot het gebruik, waartoe zij bestemd is, of hetwelk dat gebruik in dier voege vermindert, dat, bijaldien de koper de gebreken gekend had, hij het goed, òf in het geheel niet, òf niet dan voor eenen minderen prijs zoude gekocht hebben, dan kan de koper gebruik maken van de rechtsmiddelen, hem door art. 1543 B. W. aan de hand gedaan. Bij den verkoop onder voorwaarde van onderzoek is de koper verplicht te onderzoeken, of de bijzondere gewaarborgde eigenschappen en bestanddeelen bij de waar aanwezig zijn, terwijl het resultaat van dit onderzoek van rechtswege beslist, of er een koopcontract bestaat of niet. Van daar dat men dezen koop gelijk heeft gesteld met den koop: „indien het mij bevalt“ (*si placuerit*), „tenzij het mij niet bevalt“ (*nisi displicuerit*). Dit blijkt in het Romeinsche recht bij den wijnkoop, die onder het begrip van *emptio ad gustum* gebracht wordt. De *degustatio* heeft daar ten doel te onderzoeken, of

de wijn niet is „vinum quod sua natura corrumpitur“, m. a. w. een objectief onderzoek naar eigenschappen is hier beslissend (1). Ook POTHIER noemt beide soorten van proefkoop bij de vermelding der zaken, die men gewoon is vooraf te proeven. De tweede soort duidt hij dan aldus aan: „L'acheteur a stipulé „qu'il goûterait la marchandise pour connaître si elle est bonne, „loyale, marchande et non gâtée.“ Geen sprake is er daarbij van een vermomde potestatieve voorwaarde; alles hangt af van een objectief onderzoek naar de deugdelijkheid der waar.

Waarom nu de Fransche wetgever de hierboven geciteerde artt. 1587 en 1588 C. C. redigeerde, zooals hij dit deed, blijkt niet. Het vermoeden ligt voor de hand, dat men twee plaatsen uit POTHIER naschreef, terwijl men de ontbindende voorwaarde in eene opschortende veranderde, op gezag van eenige glossatoren, die gemeend hadden, dat in het Romeinsche Recht evenzeer de laatst genoemde voorwaarde bij den proefkoop had gegolden. Oppervlakkig schijnt het, alsof er nog tusschen art 1587 en art. 1588 een verschil in rechtsgevolgen bestaat, doch meer dan schijn is dit niet. De uitdrukking: „A l'égard des choses, que l'on est dans „l'usage de goûter avant d'en faire l'achat, il n'y a pas de „vente, tant que l'acheteur ne les a pas goûtées et agréées,“ en de uitdrukking: „La vente faite à l'essai est toujours „presumeé faite sous une condition „suspensive“ beteekenen hetzelfde. Indien het eerste artikel toch aangaf, dat men bij den koop dier zaken een „proefje“ moest nemen, vóór dat men tot den werkelijken koop der geheele partij overging, dan werd er inderdaad niets voorgescreven, omdat partijen dan nog verkeerden in het stadium, dat men het nog niet eens is over de zaak en over den prijs

(1) Aldus Mr. VAN BOLHUIS t. a. p. op het voetspoor van GOLDSCHMIDT. Het punt is overigens voor het Romeinsche Recht betwist.

Voor de geschiedenis van den proefkoop zie men ook nog het acad. proefschrift van J. C. OYENS: „Koop en verkoop op de proef“ (Leiden 1872).

en er dus, ook zonder dat de wet zulks bepaalde, nog geen koop-overeenkomst kan ontstaan. Doch in art. 1587 C. C. wordt juist verondersteld, dat men vóór het ontstaan der koop-overeenkomst wachten moet, totdat de koper de partij goederen geproefd heeft, hetgeen deze dus binnen een bepaalden tijd *moet* doen; m. a. w. er is hier een koop onder opschortende voorwaarde, evenals in art. 1588 C. C.

Onze wetgever begreep het ook zoo, en voegde de beide gevallen in Art. 1499 B. W. te zamen. Hij behield de opschortende voorwaarde, doch sprak alleen van „goederen, die men gewoon is vooraf te proeven“, zonder, als de Fransche wetgever, den wijn en de olie afzonderlijk te noemen. Men nam de *conditio suspensiva* aan, omdat men in de meening verkeerde, dat dit in het Romeinsch Recht ook zoo was. Daargelaten of deze opvatting de juiste is, dan was er nog voor dat vermoeden, bezien van een wetgevend standpunt, niets te zeggen. De bescherming van den koper tegen bedriegelijke verkoopters bleef, niettegenstaande dit vermoeden, slechts zeer gebrekkig, daar deze, als zij op bedrog uit zijn, wel zorgen zullen niet op de proef te verkoopen. Voor zooverre de bescherming van den koper aanwezig is, wordt zij evengoed bereikt door de ontbindende voorwaarde. Het praktische verschil in effect tusschen beide voorwaarden ligt toch alleen in het risico der zaak vóór de vervulling der voorwaarde. De bepalingen van het B. W. te dezen opzichte (artt. 1300 en 1301) zijn in het algemeen billijk, doch in verband met den proefkoop is de werking van Art. 1300 zeer onrechtvaardig. Artikel 1300 B. W. toch, op den algemeenen regel van de terugwerkende kracht der opschortende voorwaarde eene groote uitzondering makende, bepaalt in alinea 2, 3 en 4, wat de schuldeischer doen mag, indien hangende de voorwaarde, de zaak geheel en al verloren gaat of, hetzij door, hetzij buiten toedoen van den schuldenaar, in waarde vermindert. De motivering van deze bepalingen, die eene uitwerking bevatten

van het voorschrift der eerste alinea, dat de zaak voor rekening van den schuldenaar blijft, ligt in diezelfde alinea, waar deze zegt: «(de schuldenaar) die slechts verbonden is om »dezelve te leveren, wanneer de voorwaarde vervuld is.» Dit is volkomen logisch. Wanneer de schuldenaar — de verkooper — eene afwachtende houding mag aannemen en de zaak onder zich houden, dan kan hij ook alle voorbehoedsmaatregelen nemen ten opzichte der waar, opdat zij niet bederve of verga. Dat hij alsdan ook het risico draagt, is zeer natuurlijk. Doch bij den proefkoop volgens Art. 1499 B. W. is die wettelijke grond voor het dragen van het gevaar geheel verdwenen. De verkooper moet juist leveren, opdat de koper zoodanig gedeelte der waar proeve, of de zaak op zoodanige wijze onderzoeke, als hij goedvindt of tusschen partijen is overeengekomen. Eenerzijds dus de verplichting tot levering, waarmede de gelegenheid tot bewaren en behoeden der zaak vervalt, en anderzijds de verplichting om het periculum te blijven dragen. Toch blijft art. 1300 B. W. op den proefkoop toepasselijk en kan de verkooper zich niet op het ontbreken der ratio legis beroepen, immers het antwoord ligt voor de hand: «de wet »zegt, dat gij niet behoeft te leveren; als gij nu toch ge- »leverd hebt volgens uw contract, dan komen de gevolgen »op uw eigen hoofd neer.»

Bij de ontbindende voorwaarde echter heeft de verhouding tusschen koper en verkooper op de proef een natuurlijken vorm. De zaak is dadelijk voor koper's risico en blijft dit, tenzij de ontbindende voorwaarde vervuld wordt. De koper, die de zaak onder zich heeft en er voor zorgen kan, dat er geen schade aan wordt toegebracht, draagt ook het periculum. Wordt de voorwaarde vervuld, dan keert alles terug tot den vorigen stand en dan treft de toevallige schade, buiten schuld des koopers ontstaan, den verkooper. Dit is ook billijk te achten, omdat de geheele overeenkomst vervalt, en de koper dus niets dan moeite en last, doch geen voordeel of genoegen

van zijne tijdelijke, feitelijke verhouding tot eens anders eigendom gehad heeft. Het spreekt van zelf, dat deze ontbindende voorwaarde bij een koop op proef van rechtswege werkt.

Dat de vervulling der ontbindende voorwaarde bij den koop ten opzichte van het periculum het hierboven genoemde gevolg heeft, is uitdrukkelijk beslist bij Arrest Hoogen Raad 19 Dec. 1879, *W.* 4456, waarbij vernietigd werd het arrest Hof 's Hertogenbosch 18 Maart 1879 *W.* 4408. Het Hof had het oog gevestigd op de ratio van Art. 1300 B. W.: «wie de detentie heeft, heeft het risico», en had, dit beginsel toepassende bij art. 1301, beslist, dat dus de koper, bij vervulling der ontbindende voorwaarde, de schade moest vergoeden, buiten zijn schuld aan de zaak overkomen. Het was klaarblijkelijk, dat Art. 1301 hier feitelijk buiten toepassing werd gelaten, op grond van een ratio legis in een ander artikel. Er staat in Art. 1301, dat de zaken tot den vorigen stand terugkeeren, even alsof er geen verbintenis had plaats gehad. In die veronderstelling moet men aannemen, dat het toeval de zaak even goed bij den verkoper had kunnen treffen. Buitendien wordt de schuldeischer (koper) «verplicht om hetgeen hij ontvangen heeft terug te geven», zonder dat de wet er bij zegt «in denzelfden staat, waarin hij haar ontvangen heeft.»

Welke zijn nu die goederen, van welke de wet in Art. 1499 bepaalt, dat men gewoon is ze vooraf te proeven? Ik geloof dat men daarop geen antwoord kan geven, omdat die goederen niet bestaan. Het Fransche recht noemde wijn en olie, onze wetgever lief deze goederen onvermeld. Er ligt iets naïefs in dat verwijzen naar eene gewoonte, welke bestond in de Romeinsche samenleving. Alsof de gebruiken der Romeinsche kooplieden ook maar eenigszins gelijken op die van het moderne handelsverkeer! Verkoop op de proef bestaat, gelijk het oudtijds bestond, doch tengevolge van een speciaal beding, niet krachtens eene usance bij sommige artikelen, welke stilzwijgend

verbindend is, tenzij een tegenbeding is gemaakt. De eenige denkbare goederen zijn wijn en olie, ofschoon het historische argument alleen bewijst, dat de wetgever aan die goederen heeft gedacht, voor zooverre de gewoonte van op de proef te verkoopen ten opzichte van die goederen in Nederland feitelijk blijkt te bestaan. Nu komt het mij voor, dat een dergelijke gewoonte door alle groothandelaren in wijnen en oliën zou worden ontkend. Die gewoonte zou toch zeer bezwaarlijk zijn voor de handelaars en op geen redelijken grond steunen. Een groote partij wijn, aan een hotelhouder b.v. verkocht, zou onder opschortende voorwaarde verkocht zijn, de verkooper zou dus het risico der zaak dragen, met de kosten en den last van het vervoer, en hij zou bloot staan aan de niet-gemotiveerde opmerking des koopers, dat de wijn hem niet bevalt, zonder dat de wet een termijn aangeeft voor het afleggen dier verklaring. Vervolgens zou dan de verkooper de partij weer terug moeten nemen. Hetzelfde zou in den oliehandel gelden. Daar gelaten nog, dat er geen speciale reden kan zijn, om wijn- en oliehandelaars meer te wantrouwen, dan de leveranciers van andere waren, is een dergelijk gebruik niet te rijmen met de eischen van het verkeer en zou het, indien het bestond, bij iederen dusdanigen koop te niet gedaan worden door een tegenbeding, hetgeen ten gevolge zou hebben, dat het tegenbeding zelf gewoonte werd en de oude irrationeele gewoonte verdween. Inderdaad bestaat die objectieve gewoonte bij sommige goederen — en derhalve dan ook bij elken verkoop daarvan, hetzij in het groot, hetzij en detail — alleen in de verbeelding des wetgevers. In de jurisprudentie komt een enkel proces voor, waarin op die gewoonte een beroep werd gedaan. Ten opzichte van paarden besliste de Rechtbank te Rotterdam bij vonnis van 18 Mei 1857 *R* LXI § 76, dat zij *niet* behooren tot de goederen, die gewoonlijk op de proef worden gekocht. Deze gewoonte is dan ook geheel overbodig. Wenscht de koper een proefkoop, welnu dan kan hij dit vooraf bedingen. Overigens heeft hij

altijd de actie tot vernietiging van den koop op grond van dwaling of bedrog en de actie wegens verborgen gebreken.

Ten slotte kan hij zich — en dit is wel gebruikelijk in den groothandel — bedienen van den koop en verkoop op monster. Deze laatste soort heeft echter slechts eene bedriegelijke gelijkenis met den proefkoop. In sommige rechtsverzamelingen, o. a. LEON en LEVY, vindt men ze onder art. 1499 B. W. vermeld, hoewel, volgens het oordeel van de samenstellers dier repertoria, de koop op monster logisch alleen onder art. 1493 en 1494 behoort. Deze koop is dan ook als een onvoorwaardelijke te beschouwen. Het monster-zenden is niets anders dan een zeer eenvoudige, doeltreffende wijze van garandeeren. De verbintenis, dat de zaak op een bepaalde wijze zal moeten worden onderzocht, of zij al dan niet aan het monster voldoet, en dat bij niet-voldoen de koop van rechtswege ontbonden zal zijn, welke accessoire verbintenis juist het voorwaardelijke karakter aan den koop geeft, ontbreekt bij den verkoop op monster ten eenenmale.

Uit de voorafgaande beschouwingen volgt, dat bij eene herziening van het Burgerlijk Wetboek de „gewoonte“, waarvan art. 1499 B. W. spreekt, uit dit artikel behoorde te verdwijnen, en dat de opschortende voorwaarde door een ontbindende behoorde te worden vervangen.

Bij de Bepalingen voor den verkoop onder Openbare Controle der Rijkslandbouwproefstations heeft men de ontbindende voorwaarde gekozen en het navolgende bepaald:

Men heeft aangenomen twee vormen: 1° den verkoop op gehalte, 2° den verkoop onder garantie van bepaalde gehalten. Omtrent den eersten vorm wordt gezegd: „De artikelen worden „verkocht onder garantie, dat zij zekere eigenschappen of „hoedanigheden bezitten, de prijs van het artikel wordt bepaald door het aantal procenten, bij het onderzoek van het „proefstation in de geleverde waar gevonden, te vermenigvuldigen met den eenheidsprijs per procent, dien de handelaar

„opgeeft. Het onderzoekende Proefstation heeft het recht om, „onder opgave van redenen, de geleverde waar af te keuren „en den verkooper tot terugname daarvan te verplichten.“

Bij dezen koop „op gehalte“ behoeft de verkooper niet anders dan algemeene garantiën te geven, zonder dat hij een bepaald percentage van zekere gehalten moet waarborgen. Gewoonlijk zal hij dan dit percentage bij benadering opgeven, b.v. zal hij verkoopen een partij kainiet met garantie van ongeveer 12 pCt. kali. De eenheidsprijs per procent kali is door den handelaar in zijne prijscouranten vermeld. Blijkt uit het onderzoek aan het Rijkslandbouwproefstation, dat de partij 11.3 pCt. kali bevat, dan wordt de definitieve prijs per kilogram door het station volgens dien maatstaf berekend.

Deze koop zou dus een gewone, zuivere koop zijn, ware het niet dat de slot-alinea de ontbindende voorwaarde bevatte. Indien aan de gegarandeerde eigenschappen en hoedanigheden zooveel ontbreekt, dat de Directeur van het onderzoekende Station de waar onbruikbaar oordeelt, b.v. als de geleverde kalimeststof in het geheel geen kali bevat, dan kan de afkeuring van de waar worden uitgesproken, Dit recht is aan de Directeuren der Stations voorbehouden, als een ultimum remedium. Zelden zal het noodig zijn van dit recht gebruik te maken, omdat juist deze vorm van verkoop den verkooper de gelegenheid biedt, de grenzen der garantiën niet zoo heel nauw te trekken, en hij, wetende dat de waren aan de analyses worden onderworpen, gemakkelijk zorgen kan, dat zij aan die ruim omschreven garantiën voldoen. Door de werking der ontbindende voorwaarde wordt bij afkeuring de koopovereenkomst van rechtswege ontbonden, en keert alles tot zijn ouden toestand weder, alsof er geen koop geweest ware. Het risico draagt dan de verkooper, wanneer hij de zaak terugontvangt en er, buiten schuld des koopers, schade aan de zaak berokkend is.

Behalve deze ontbindende voorwaarde staat er niets aan de

totstandkoming van deze koopovereenkomst in den weg. De prijs per kilogram wordt wel eerst door het onderzoek bepaald, maar toch is reeds vóór dien tijd aan het vereischte van Art. 1494 B. W. voldaan, dat partijen het eens moeten zijn over den prijs en over de zaak. De prijs staat toch vast tusschen partijen, n.l. de eenheidsprijs per procentisch gehalte. Voor zooverre de prijs van het loven en bieden, van de toenadering van partijen afhangt, en dit is het wat Art. 1494 B. W. op het oog heeft, is men tot overeenstemming gekomen. De prijs per kilogram hangt thans af van een objectief onderzoek, waaraan koper en verkoper zich bij voorbaat hebben onderworpen.

Ook is de zaak, behoudens het geval, dat de ontbindende voorwaarde vervuld wordt, dadelijk voor rekening des koopers. Er is wel is waar eenige analogie met Art. 1497 B. W. Evenals daar de goederen, bij het gewicht verkocht wordende, tegen zooveel per kilogram, niet voor rekening des koopers komen vóór de afweging, zou men hier kunnen zeggen, dat de goederen verkocht zijn, tegen zooveel per procentisch gehalte, en dat ze niet voor rekening des koopers komen vóórdat de analyse aan het Proefstation heeft plaats gehad. Het is echter duidelijk, dat Art. 1497 alleen doelt op fysieke afmetingen, door uitwendige handelingen te constateeren, niet op een chemisch onderzoek van bestanddeelen. De ratio van Art. 1497 is buitendien deze, dat de koper vóór de weging, telling of meting niet kan weten, of een eventueel ongeluk zijne goederen heeft getroffen, dan wel die goederen, welke achteraf zullen blijken niet tot zijn partij te behooren. Deze ratio is bij het onderzoek aan de Stations niet aanwezig. Fysisch zijn de goederen toch reeds geïndividualiseerd.

De tweede vorm van verkoop onder Openbare Controle is de verkoop „onder garantie van bepaalde gehalten.” Hieromtrent is voorgeschreven: „De artikelen worden verkocht onder „garantie, dat zij van bepaalde bestanddeelen een aangegeven

„gehalte bevatten. Voor hetgeen bij het onderzoek aan het „gegarandeerde gehalte, buiten bepaalde grenzen, blijkt te „ontbreken, is de verkooper aan den koper schadevergoeding „verschuldigd, terwijl de overeenkomst van koop en verkoop „in stand blijft. Het onderzoekende Proefstation heeft het recht „om, onder opgave van redenen, de geleverde waar af te „keuren en den verkooper tot terugname daarvan te verplichten.”

Door deze regeling wordt aan het bezwaar voldaan, dat de verkooper, eene nauwkeurige garantie van eigenschappen en bestanddeelen der verkochte waar gevende, zijne waar afgekeurd ziet, indien bij het onderzoek aan de Stations blijkt, dat het minste of geringste aan het gegarandeerde ontbreekt. Indien aan een gegarandeerd percentage van fijnmeel in het z.g. Thomasphosphaatmeel of aan gewaarborgde zuiverheid van zaden slechts 1 pCt. te kort kwam, of er in een kilogram zaden, „vrij van warkruid“ verkocht, één korrel warkruidzaad gevonden werd, zou de geheele partij, op grond der van rechtswege werkende ontbindende voorwaarde, afgekeurd moeten worden.

Dit zou in den handel der landbouwprodukten en landbouwgrondstoffen niet alleen onbillijk, maar ook onpraktisch zijn. Een kunstmeststof, niet de gegarandeerde 12 pCt., doch slechts 11 pCt. kali bevattende, is daarom toch zeer bruikbaar voor bemesting van het land. Eveneens gaat het met de andere stoffen, die, tot zekere hoogte niet voldoende aan de garantie, toch te goed zijn om afgekeurd te worden. Geheel anders is dit met bouwmaterialen, welke ook veelal geleverd worden met bepaalde garantie — een garantie vervat in een gedeponeerd monster — en met de bepaling, dat eerst het monster en later de partij onderzocht zullen worden op zwaarte, vastheid, draagkracht enz., aan daartoe ingerichte particuliere Proefstations voor bouwmaterialen. Afkeuring is hier het logisch gevolg van niet-voldoen aan zekere absolute vereischen, waaraan bouwmaterialen moeten voldoen, zullen zij bruikbaar zijn en geen gevaar opleveren. De landbouwer echter is in vele gevallen

bereid, de geleverde waar te behouden, indien hij het verschil met de garantie vinden kan in een zekere geldsom. Men heeft daarom thans bepaald, dat, niettegenstaande er aan de garantie — tot zekere hoogte — niet is voldaan, de overeenkomst van koop en verkoop in stand blijft en koper en verkoper beide hunne wettelijke verplichtingen hebben na te komen, terwijl zich bij die wettelijke verplichtingen eene contractueele voegt, nl. die tot het betalen eener schadeloosstelling aan den koper, vastgesteld door het onderzoekend Landbouwproefstation.

Dit niet voldoen aan de garantie moet, zal schadeloosstelling er het gevolg van zijn, volgens de zoo even geciteerde bepaling, plaats vinden boven een minimum en beneden een maximum. Het minimum wordt aangeduid door de woorden: „buiten bepaalde grenzen.“ Hiermede wordt bedoeld op een zekere speling van hoogstens 1 pCt., $\frac{1}{2}$ pCt. enz., bij elk artikel afzonderlijk vastgesteld, binnen welke de geleverde waar geheel straffeloos niet-voldoen mag aan de garantie. Ook bij zeer nauwgezette berekening kan de levering, door een bekwaam en te goeder trouw zijnde leverancier geschied, eenigszins anders uitvallen, dan bij de garantie was opgegeven. Het scheen niet wenschelijk, bij zulke geringe afwijkingen schadevergoeding te eischen. Beneden een zeker maximum moet het niet-voldoen aan de garantie blijven, zal het verschil in schadeloosstelling worden gevonden. Boven dat maximum — hetgeen ter beoordeeling van de Stations staat — wordt de waar afgekeurd en is de koop van rechtswege ontbonden. Ook deze koop is dus onder eene ontbindende voorwaarde aangegaan, evenals de verkoop op gehalte.

Het bedrag der schadevergoeding werd op de volgende wijze geregeld. Men zou volgens de opgaven der prijscouranten hebben kunnen berekenen, hoe hoog de prijs was van het ontbrekende gehalte aan eenig bestanddeel der waar, en dit bedrag als schadevergoeding door den verkoper aan den koper kunnen laten betalen. Daarbij ontstond echter het bezwaar, dat in vele

gevallen de schade grooter kon zijn dan een verschil in prijs. Levering van zaaizaad met onvoldoend aantal kiemkrachtige zaden, of van kunstmest met een te gering gehalte aan phosphor of kali, kan een nadeeligen invloed oefenen op den oogst van den kooper-landbouwer. In de schadeloosstelling moest dus niet alleen begrepen zijn eene vergoeding voor het tekort, maar ook een element van vergoeding voor benadeeling in het bedrijf. Dan kwam echter eene nieuwe moeilijkheid hierin te liggen, dat de Directeuren der Stations onmogelijk dit wisselende element der schade konden begrooten. Daarom werd bepaald, dat het bedrag der schadevergoeding door het Proefstation wordt berekend naar de opgaven in de prijscouranten voorkomende, vermeerderd met 8 pCt. In deze 8 pCt. ligt eene vergoeding voor de eventueele meerdere schade aan den kooper toegebracht boven de waarde van het tekort, en tevens ligt er een correctief in voor de somtijds te lage prijsopgaven in de prijscouranten. De handelaars geven toch veelal in de prijscourant van elk jaar de prijzen laag op, met het oog op mogelijke fluctuatiën, terwijl het gebruik medebrenkt, dat men niet absoluut aan die prijzen gebonden is, maar die bij elke bestelling definitief opgeeft.

Deze prijscouranten zijn aan de Directeuren bekend krachtens Art. 4 en 5 der Bepalingen: Art. 4. »De garandeerende »handelaren zenden op zoodanige tijdstippen, als in de bijzondere »bepalingen voor elk artikel nader wordt aangegeven, hunne »concept-prijscouranten in bij den voorzitter van het College »van Directeuren der Rijkslandbouwproefstations. Zij zijn ge- »houden aan de daarop vallende aanmerkingen te voldoen, »behoudens beroep op den Minister van Binnenlandsche Zaken. »Ontvangen zij binnen acht dagen na het postmerk der afzending »geene aanmerkingen, dan worden de prijscouranten geacht »te zijn goedgekeurd. Het is aan de garandeerende handelaren »geoorloofd, de prijzen in hunne prijscouranten te wijzigen; »deze veranderingen moeten echter aan den voorzitter voor-

„noemd worden medegedeeld. Van elk der goedgekeurde prijs-
couranten worden twee exemplaren aan elk der Proefstations
„ingezonden.“

Art. 5. „De prijscouranten der garandeerende handelaren
„moeten bevatten: 1°. een volledige lijst van hunne onder
„Openbare Controle te verkoopen artikelen met prijsopgave,
„2°. indien een gehalte wordt gegarandeerd, dit gehalte in
„procenten, 3°. hetgeen verder wordt gegarandeerd.“

Na de uitspraak der Proefstations kunnen de betrokken
handelaars en koopers hercontrole der waar aan een ander
Station eischen. Bij verschil van uitkomst der twee analyses
wordt het gemiddelde verbindend verklaard. Het College van
Directeuren der Stations publiceert eenmaal 's jaars de uitkomsten
der Openbare Controle, zoodat daaruit blijkt, in hoeverre de
garantie door de handelaars wordt nagekomen. De garandeerende
handelaars kunnen van de lijst der verkoopers onder Openbare Con-
trole geschrapt worden: *a.* indien tweemaal vervalsching van een
door hen geleverd artikel is geconstateerd, *b.* indien blijkt, dat
de door de Proefstations bepaalde vergoeding wegens een tekort
in gehalte niet binnen zes weken na de uitspraak van het
Proefstation met de koopers is verrekend, *c.* ingeval is ge-
constateerd, dat zij zich nog in een of ander opzicht niet naar
de algemeene en bizondere bepalingen betreffende de Openbare
Controle hebben gedragen. Het besluit der schrapping wordt
gemotiveerd ter kennis gebracht van den Minister van Bin-
nenlandsche Zaken en van den betrokken verkooper. Laatst-
genoemde kan daarvan bij den Minister in beroep komen, mits
binnen twee weken na den datum van het bericht door het
college en onder gelijktijdige mededeeling aan voornoemd col-
lege. (art. 15 der Bepalingen.)

Thans staan in ons land 25 groothandelaars onder Openbare
Controle, terwijl in het laatste jaar 411 partijen, onder Open-
bare Controle verkocht, aan de Stations zijn onderzocht.

*Is de verplichte vertegenwoordiging in rechten
af te keuren?*

Reeds na eene vluchtige doorlezing van een opstel van de hand van Mr. REELING KNAP in *Themis* LIII n° 2 over het hierboven aangehaalde onderwerp, becroop mij de lust door eenige regels blijk te geven, dat het hem niet is mogen gelukken, iedereen van de waarheid van het daarin beweerde te overtuigen en nog meer werd die lust bij mij aangewakkerd door de lezing van eene aankondiging van die aflevering van *Themis*, voorkomende in *W.* n° 6204, waaruit mij bleek, dat ook door mannen van naam en gezag op 't gebied der rechtswetenschap het voorschrift van verplichte vertegenwoordiging nog lang niet als zoo verwerpelijk wordt beschouwd.

Den schrijver op den voet volgende, wil ik beginnen eens na te gaan welke gronden ons de wenschelijkheid, ja noodzakelijkheid, van deze ook in de voornaamste beschaafde landen geldende instelling doen aannemen, en de wijze, waarop zij door Mr. R. K. bestreden worden.

Zeer gemakkelijk wordt deze taak mij gemaakt door de ook bij schrijver aangehaalde zinsneden, betreffende den grond der instelling van de verplichte vertegenwoordiging in rechten, uit het werk van Prof. VAN BONEVAL FAURE.

„De grond der instelling,“ zoo schrijft Mr. FAURE, *Ned. Burgerl. Procesrecht* blz. 160 en 161 „ligt in de noodzakelijkheid van het nauwkeurig in acht nemen der voorgeschreven vormen, en de onmogelijkheid voor de gedingvoerende partijen om dit zelve te doen.

„De noodzakelijkheid der vormen en de daarmede in verband staande vertegenwoordiging heeft ten doel de gelijkheid der gedingvoerende partijen te bevorderen.

Themis, LIVste Deel, 1ste stuk [1893].

„De moeilijkheid, ja onmogelijkheid, voor de gedingvoerende partijen volgt vooreerst daaruit, dat inachtneming der vormen als een werk in vele opzichten van routine, routine vereischt; dat bovendien de lange duur der processen en de veeltijds verwijderde woonplaats van de partijen zelve te veel tijd zou kosten.

„Eindelijk komt in aanmerking het toevertrouwen der stukken.”

In dit beknopt bestek vindt men hier eenige van de voornaamste argumenten bijeen en hoewel Mr. REELING KNAP tot de conclusie komt, dat deze zinsneden de noodzakelijkheid der verplichte vertegenwoordiging geenszins op afdoende wijze aantoonen, neem ik met gerustheid de woorden van den geleerden jurist tot leiddraad.

De wenschelijkheid van het in acht nemen van bepaalde vormen en formaliteiten bij de procesvoering mag als een uitgemaakte zaak beschouwd worden. Ik zal mij dan ook van eene toelichting daarvan onthouden, maar terstond voorop stellen, dat het voor partijen onmogelijk is, zelve die vormen in acht te nemen.

Om nu zijne onderdanen te helpen en hen in de gelegenheid te stellen, voor de richtige naleving dier formeele voorschriften te zorgen, heeft de Staat de vertegenwoordiging door een procureur ingesteld en die vertegenwoordiging verplichtend gemaakt. Dit laatste geschiedde om de menschen, om zoo te zeggen, tegen hen zelve te beschermen. Menigeen toch zou allicht denken: och, dat kan ik zelf ook wel, en zou zoodoende door het een of ander verzuim zijn proces verliezen.

Wel is waar geschiedt dit dan door eigen schuld, maar dat mag voor den Staat geen reden zijn, om, vooral waar het zoo goed kan als in dit geval, zijne onderdanen niet te beletten, door onkunde zich zelve schade te berokkenen.

Geeft men nu eenmaal iedereen het recht, in persoon zijn proces te instrueeren, dan kan men ook niet beletten, dat partij door een volmacht een ander persoon voor zich laat

optreden, of slechts in naam zelf optredende alle noodige schrifturen door een ander laat opstellen. Hoe licht vallen de menschen dan niet in handen van zaakwaarnemers, die, de goede natuurlijk niet te na gesproken, of der zake niet kundig zijn, of op alle mogelijke wijze hunne cliënten het geld uit den zak kloppen. Ieder, die eenigzins van onze rechtspraak op de hoogte is en de civiele zittingen van een kantongerecht meermalen heeft bijgewoond, zal moeten toegeven, dat uitbreiding van den werkkring van dit slag van lieden lang niet gewenscht is.

Welk eene prachtige gelegenheid zou er niet opengesteld worden voor gepatenteerde zaakwaarnemers en deurwaarders, om hunne cliënten een kostbaar proces te doen voeren! Vele zaken zouden aan dergelijke menschen worden toevertrouwd, hoewel zij over 't algemeen niet in staat zijn naar behooren een proces te leiden. De hulp van een procureur zou dikwijls overbodig geacht worden, en toch kan bij 't instrueeren van een proces juridische kennis niet gemist worden.

Nu moge men vrij zeggen dat kan allemaal wel waar zijn, maar de menschen zullen door schade en schande wijs geworden aan dergelijke zaakwaarnemers hunne belangen wel niet meer toevertrouwen. Helaas, ik zou die hoop niet durven koesteren. Het gaat hiermede als met kwakzalvers. Probeer eens de menschen af te houden van het gebruik van kwakzalvers geneesmiddelen en hen naar de doctoren te sturen! De praktijk leert ons, dat kwakzalvers en zaakwaarnemers even gezocht zijn. In den tegenwoordigen tijd waarin wij geleerd hebben, de bekende theorie van het *laissez faire, laissez aller*, niet meer als de onomstootelijk juiste en goede te erkennen, zou het, dunkt mij, al zeer misplaatst zijn, deze theorie zoover door te zetten, dat ook op dit gebied de Staat zich van inmenging zou moeten onthouden.

Routine wordt vereischt voor de juiste inachtneming der processuele vormen en daarom geeft de Staat het recht, anderen

te vertegenwoordigen, slechts aan hen, die er hun uitsluitende werkzaamheid van maken en dagelijks hiermede bezig zijn. Uit het feit, dat een goed procureur noodwendig routine moet hebben, blijkt de onmogelijkheid voor partij om zelve het proces te instrueeren.

Het is nu wel waar, dat pas gepromoveerde juristen zich niet op routine kunnen beroemen, maar niemand wordt gedwongen zich van een zoodanig jong procureur te bedienen. De wenselijkheid van eene stage op een procureurs kantoor, als vereischte voor het toelaten als procureur, wordt dan ook na het bekende adres der Amsterdamsche balie weinig meer bestreden; alleen de practische uitvoerbaarheid schijnt bedenkingen te doen ontstaan. Dat evenwel familie regeering er door in de hand zou gewerkt worden, zooals Mr. R. K. beweert komt mij voor wat vergetrokken te zijn. Men zegt, slechts enkele bevoorrechten zullen plaats kunnen vinden en 't meerendeel zal niet weten, waarheen zich te wenden. Het lijkt mij, dat, ware de zaak eenmaal zoo geregeld, de practijk zich zelve wel zou helpen. Wel is waar zouden allicht enkele jongelieden, die thans procureur worden alleenlijk om wat om handen te hebben, zich in dat geval met den titel van advocaat vergenoegen, maar zij, die het werkelijk als hun toekomstige carrière beschouwden, zouden met eenige moeite wel een kantoor kunnen vinden. Er bestaat in ons land om zoo te zeggen geen enkel vak, waarin niet de gelegenheid in ruime mate open is, om er zooveel van te leeren, theoretisch en practisch, als iedereen zelf wil. Welk procureur zou weigeren, een jonger collega op zijn kantoor te nemen, indien deze zich, evenals bij bankiers wel gebruikelijk is, verbindt zich niet in hetzelfde arrondissement te vestigen, vooral als daaraan ook eenige vergoeding is vastgeknoopt?

Niet alleen het gemis aan routine maakt het voor partij onmogelijk, zelf de vereischte vormen in acht te nemen, ook gebrek aan tijd of de te verwijderde woonplaats kan daarvan oorzaak zijn. Al merkt Mr. R. K. nu zeer terecht op, dat

opgedrongen diensten zelden aangenaam zullen zijn, dat neemt niet weg, dat de onmogelijkheid voor partij, zelve haar proces te instrueeren, toch blijft bestaan en dat in deze gevallen een vertegenwoordiger noodig is.

Dat zij dan gedwongen wordt, zich te bedienen van een vertegenwoordiger, die de daarvoor benoodigde kundigheden bezit, kan in dit geval toch moeilijk afgekeurd worden.

In de tweede plaats dient de instelling der verplichte vertegenwoordiging om de gelijkheid der gedingvoerende partijen te bevorderen. Als toch in een proces de een wel, de ander niet zich door een procureur liet vertegenwoordigen, stonden partijen voorzeker lang niet gelijk. Hij, die meent, het wel alleen af te kunnen, zal in den regel tot zijn schade het tegendeel ondervinden.

Nu kan men wel met Mr. R. K. zeggen: dat doet er niet toe; de partij heeft het aan zich zelf te wijten; de Staat kan zich daarvoor niet aansprakelijk stellen. Maar men dient toch ook te overwegen, dat de verliezende partij naar s'menschen natuur het verliezen niet aan eigen schuld zal toeschrijven, maar het eerder wijten aan de wet of den rechter. Waar de Staat door de besproken instelling dit idée van rechtskrenking bij zijne onderdanen kan wegnemen en de partijen tevens op meer gelijken voet kan brengen, daar mag hij dit niet nalaten.

Het valt nu wel is waar niet te ontkennen, dat de gelijkheid van partijen nog niet volkomen is, en dat de ééne procureur beter dan de andere in staat is een proces te instrueeren. Maar zou daarin door afschaffing der verplichte vertegenwoordiging eenige verbetering komen? Immers neen, de ongelijkheid zou veel grooter zijn, terwijl, zooals het thans geregeld is, partijen in hoofdzaak gelijk staan. Het publiek moge nu al eens de kennis van een procureur verkeerd beoordeelen, de partij is er toch altijd beter aan toe dan wanneer zij zelf het proces voerde.

Bovendien komt in aanmerking het toevertrouwen der stuk-

ken. Wel is waar kan dit nu niet als een argument van buitengewoon veel gewicht gelden, maar het valt toch niet te loochenen, dat, voerden partijen zelf het proces, mededeeling der stukken door middel van deponering ter griffie vrij wat meer zou voorkomen dan thans onder collega's het geval is. Wegens onbekendheid of andere redenen zullen partijen elkander niet zoo licht vertrouwen, terwijl ook een verwijderde woonplaats en de risico van verloren gaan bij toezending 't depôt ter griffie zal bevorderen. Onnoodig is het de praktische bezwaren toe te lichten, die bij eenigszins omvangrijke dossiers zoude rijzen, zoowel voor hen, die de stukken ter griffie komen inzien, als voor het personeel ter griffie zelf!

Ten slotte nog eene opmerking. Waar moet het heen met het zoo hoog geroemde decorum op onze terechtzittingen, als men partijen onvoorwaardelijk toestaat, in rechten hare eigene belangen voor te staan?

Zij zijn niet gewend in 't openbaar te spreken en zij zullen alleen op haar eigen belang lettende, aan haat en drift botvieren. Welk een kijverij en kabaal zou zulks van tijd tot tijd opleveren!

Wij hebben nu in kort bestek de voordeelen der verplichte vertegenwoordiging besproken. Gaan wij nu eens na, op welke gronden Mr. REELING KNAP meent, aan de besproken instelling recht van bestaan te moeten ontzeggen.

In de eerste plaats voert hij als argument aan, de mogelijkheid, dat de procureurs bij ééne rechtbank en corps weigeren voor iemand op te treden en deze dan feitelijk rechteloos zoude zijn, althans wat het privaatrecht aangaat.

Ik meen te moeten opmerken, dat dit argument eenigszins zijn doel mist en niet kan leiden tot afkeuring van 't instituut der verplichte vertegenwoordiging zelve, maar alleen van de wijze, waarop het hier te lande geregeld is!

Ik moet toegeven, dat waar de wet in 't belang van orde en recht en 't belang der justiciabelen zelve, vertegenwoor-

diging door een procureur eischt, zij ook moet bepalen, dat de aangezochte procureur zijn hulp niet moet kunnen weigeren en zij althans de gelegenheid om te procedeeeren niet afhankelijk moet maken van willekeur en gunst. Ik zou dan ook geen enkele reden weten te vinden, waarom in 't reglement n° 3 niet eene dergelijke verplichting voor procureurs kan worden opgenomen, of wel een voorschrift, waardoor de rechter de bevoegdheid kreeg, om, zoo het uiterst zeldzame geval, dat *alle* procureurs weigeren, zich voordoet, er één van hen aan te wijzen, die de zaak zal hebben aan te brengen.

Uiterst zeldzaam noem ik het geval van weigering van dienstpraestatie van alle procureurs bij een college en had Mr. FAURE niet één geval aangehaald (1) de vrees van Mr. R. K. zou terstond bewaarheid zijn en zonder de minste aarzeling zou ik dit geval een hersenschim genoemd hebben. In vroeger tijden moge het zich wel eens voorgedaan hebben, tegenwoordig, nu de dubbele bijstand in rechten afgeschaff is en dientengevolge het aantal procureurs bij elk college in belangrijke mate is toege-
genomen, kan men het veilig een rarissima avis noemen.

Het valt niet te loochenen, dat geen enkele wetsbepaling gevonden kan worden, waarop de verplichting van een procureur om zijn dienst te verleenen, steunt, maar het is ook waar, dat men toch niet kan veronderstellen, dat het de bedoeling van den wetgever geweest is, onvermogens in beter conditie te plaatsen dan vermogens. Wanneer toch een procureur krachtens 859 of 864 B. Rechtsv. aangewezen wordt, mag hij niet weigeren al krijgt hij geen betaling. En nu hij wel betaald wordt, zou hij mogen weigeren.

Er bestaat op dit punt eene gaping in de wet, maar groot gevaar levert het niet op. Als toch de zaak van dien aard is, dat er geen procureur kan gevonden worden, die bereid is haar op zich te nemen, kan men veilig het er voor houden,

(1) W. 1910.

dat de rechtskrenking niet groot zal zijn. Integendeel, als alle procureurs bij een college weigeren eene bepaalde zaak op zich te nemen, zal daardoor dikwerf voorkomen worden, dat het summum jus, summa injuria wederom eenmaal bewaarheid werd. Moeilijk toch kan men met 't oog op de rechtschapenheid en den stand van de procureurs hier te lande veronderstellen, dat eenige reden behalve die, voortspruitende uit de zaak zelve, aanleiding tot de weigering zou kunnen geven.

Het tweede argument, door Mr. R. K. aangevoerd, is, dat het van groot belang is, dat partijen zelf voor den rechter verschijnen en deze dan licht kan putten uit de bron zelf.

Ook aan dit argument meen ik alle mogelijke kracht te mogen ontzeggen. Mr. R. K. zegt zelf, dat de personen, die in een procedure worden betrokken, in den regel, uit wel begrepen eigenbelang, toch de hulp van procureurs zullen inroepen.

Hoogst zelden zou zich derhalve de gelegenheid voordoen, dat de rechter licht kan putten uit de bron zelf, en dit zou altijd afhangen van den wil van de partij.

Bovendien geeft art. 19 *Burgerl. Rechtsvordering* naar mijne bescheiden meening daartoe voldoende gelegenheid. Den rechter wordt alle mogelijke vrijheid gelaten, de partijen in persoon te doen verschijnen: hij behoeft een verzoek van partij daartoe niet af te wachten, maar kan ambtshalve de verschijning gelasten, als de zaak hem maar voor schikking vatbaar voorkomt. Dit laatste kan men nauwelijks eene beperking noemen, want met een weinig goeden wil kan men bijna elke zaak vatbaar achten voor minnelijke schikking.

Ik meen dan ook met gerustheid te durven beweren, dat, wanneer men in de praktijk het wenschelijk had gevonden, in vele zaken zelf partijen te hooren — de toepassing van art. 19 is toch tegenwoordig hoogst zeldzaam — dit artikel daartoe voldoende gelegenheid bood.

Wijders geeft, als het wenschelijk schijnt, de tegenpartij

in persoon door den rechter te doen hooren, de mogelijkheid van een verhoor op vraagpunten der partij de gelegenheid, zulks aan den rechter te verzoeken en hem zoo licht te verschaffen uit de bron zelf. Juist in de gevallen, dat de rechter dit noodig heeft, zal een verhoor op vraagpunten dan ook aangevraagd worden.

Ten derde pleit volgens Mr. R. K. voor afschaffing der verplichte vertegenwoordiging, de mogelijkheid, dat de pleitbezorgers in hun eigen belang in plaats van in dat hunner cliënten het proces zullen voeren of wel noodeloos rekken.

Dit gevaar acht ik door de afschaffing der verplichte vertegenwoordiging niet bezworen.

Evenals van het vorige wordt ook van dit argument de kracht ontzenuwd door 't feit, dat in den regel partijen zich toch van procureurs zullen bedienen en dus dit gevaar slechts afgewend zou worden in die enkele gevallen, dat de personen zelf het proces voerden.

Bovendien zouden de personen, die, ware vertegenwoordiging niet verplicht, in staat zouden zijn, zelf naar behooren het proces te voeren, ook wel kunnen oordeelen, of hun pleitbezorger het geding rekte en noodeloze onkosten maakte, en daartegen de noodige maatregelen weten te nemen. Ik heb hier vooral op het oog de personen, door genoemden schrijver aangehaald: een procureur bij een ander college, een eersten deurwaarder, die rechtskennis bezit of iemand, die, zonder den titel van meester in de rechten te bezitten, goed van de rechtspractijk op de hoogte is. Voor deze personen bestaat toch het boven aangeduid gevaar in 't geheel niet.

Ten slotte het argument, door Schrijver in de laatste plaats genoemd, maar dat bij hem boven alle andere gaat. Het zou namelijk willekeur en groote onbillijkheid zijn, dat de Staat, terwijl hij partijen vrijlaat hunne geschillen (eigen richting n. t. uitgesloten) te beslechten, zooals zij willen, nu eenmaal niet verkiest, dat, als partijen de tusschenkomst van

de rechterlijke macht inriepen, zij in persoon verschijnen.

De kracht van dit argument kan mij maar niet duidelijk worden. Kan men het toch wel onbillijk noemen, dat de Staat zorgt, dat processen slechts gevoerd worden door menschen, bekend met de vereischte processueele vormen en formaliteiten? Is het onbillijk, dat de Staat zijne onderdanen behoedt voor schade, die noodwendig zou moeten voortvloeien uit hunne onbekendheid met de procesvoering?

Wil men het onbillijk noemen, dat alleen aan procureurs dit recht van procesvoering verleend wordt, hoe onrechtvaardig moet men het dan wel niet vinden, dat de Staat, hoewel hij iedereen vrij laat hypotheek te verleen, huwelijksche voorwaarden te maken, zooals men wil en de wet toelaat, toch voor het tot stand komen daarvan eene acte eischt, die alleen door een notaris kan verleden worden. Niemand zal er aan denken dit onbillijk te noemen.

En waarom zou het willekeurig zijn, als de Staat de vertegenwoordiging door een procureur verplichtend stelt? Het is toch zeer logisch en gerechtvaardigd, dat de Staat zegt: gij kunt voor de beslissing van uwe geschillen mijn tusschenkomst inroepen; maar dan tevens aan die tusschenkomst de voorwaarde verbindt, dat de geschilpunten, wat vorm en inhoud betreft, behoorlijk voorbereid en toegelicht aan zijn orgaan, den rechter, worden onderworpen, en daarom eischt, dat een procureur de partij in rechten vertegenwoordige. Tot hun eigen bestwil dwingt de Staat zijne onderdanen daartoe, en bovendien eischt eene goede rechtsbedeeling de verplichte vertegenwoordiging gebiedend. Waar men dus kan zeggen, dat deze instelling in 't algemeen belang is, kan er van willekeur geen sprake zijn.

In korte woorden hebben wij nu de voor- en nadeelen van onze rechtsinstelling nagegaan.

Wij hebben gezien, dat als nadeel alleen in aanmerking komt, het feit, dat er zeer enkele personen zijn, die wel in

staat zijn, zelf richtig hun proces te voeren en dit niet mogen doen, maar dat daartegenover staat, dat de richtige inachtneming der processueele formaliteiten, de gewenschte gelijkheid der partijen dit instituut noodig maken.

Wij zagen, hoe gevaarlijk eene afschaffing daarvan zou zijn wegens de onvermijdelijke toename der zaakwaarnemers en hunner werkzaamheden, en wegens het weinige vertrouwen, dat in eene zoodanige rechtsbedeeling zou gesteld worden. Ik aarzel dan ook geen oogenblik deze tot nu toe weinig aangevochten instelling in 't algemeen belang te achten en met vele rechtsgeleerden (1) van naam de aan 't hoofd geplaatste vraag bepaald ontkennend te beantwoorden.

v. d. D.

(1) O. a. DE PINTO *Burgerl. Rechtsvoordering* II, § 114.

EENIGE OPMERKINGEN OVER ONZE
KRANKZINNIGENWET. (1)

Het is nu bijna negen jaren geleden sedert ons land in het bezit kwam van eene nieuwe krankzinnigenwet, met zorg voorbereid en bewerkt, en — vergeleken met hare voorgangster van 1841 — eene belangrijke verbetering. Dat die wet een moeilijk onderwerp van administratief recht regelt, een onderwerp waarbij alle klassen der maatschappij betrokken zijn en dat uitlokt tot critiek en van deskundigen en van leeken, behoeft geen betoog. Hare werking, hare deugden en gebreken en de voornaamste vragen, waartoe hare toepassing aanleiding heeft gegeven, in vogelvlucht te beschouwen is het doel van dit opstel, waartoe het onlangs verschenen — met groote zorg en uitvoerigheid bewerkte — deel van het werk van den Heer MUSQUETIER mij eene welkome aanleiding biedt. Tevens zal zich nu en dan de gelegenheid voordoen den blik buitenslands te slaan, zoowel op Engeland, dat zijne zeer talrijke wetten bij die van 29 Maart 1890 tot ééne heeft saâmgevoegd (2), als op Frankrijk, waar sedert verscheidene jaren een Regeeringsontwerp met Rapport eener Senaatscommissie, voorbeeld van uitstekenden legislatieven arbeid, in onderzoek is (3). Dat intusschen

(1) Geschreven naar aanleiding van het werk van den heer H. A. MUSQUETIER „Wet van den 27 April 1884 (*Sibl.* no. 96)”, 2de ahangsel, 2de gedeelte ('s-Gravenhage, 1892).

(2) In den 20sten jaargang der *Annales de Législation Etrangère* (bldz. 15—36) komt eene Fransche vertaling voor van de voornaamste der 342 artikelen dezer wet.

(3) Van het zeer omvangrijke Rapport, namens de Commissie door

ook bij onze Oostelijke naburen het vraagstuk zich in de groote belangstelling der publieke opinie mag verheugen, bewijst het eigenaardige geschrift, welks aankondiging ons zal doen kennis maken met denkbeelden die in ieder geval de aandacht verdienen en ons terstond plaatst vóór de meest besproken vraag van ons onderwerp.

Het door mij bedoelde geschrift, EDUARD AUGUST SCHRÖDER'S „Zur Reform des Irrenrechtes“ (Zürich und Leipzig, 1891), beweegt zich in denzelfden gedachtenkring, als zijn „Das Recht im Irrenwesen,“ waaraan ik vroeger in dit tijdschrift enkele opmerkingen wijdde. Ongetwijfeld verdient het eene nadere kennismaking, in zooverre het aantoont de groote waarde van een zeer deugdelijk onderzoek naar de geestvermogens van hem die in een krankzinnigengesticht zal geplaatst worden, de mogelijkheid van dwaling en de onherstelbare gevolgen daarvan. Van den toestand in Duitschland en Oostenrijk, waar de wetgeving niet dezelfde hoogte als in Engeland, Frankrijk en Nederland bereikt heeft, hangt het sombere tafereelen op, die de overtuiging wekken dat niet altijd genoegzame waarborgen voor de persoonlijke vrijheid bestaan, en het begrijpelijk maken dat niemand minder dan RUDOLF VON JHERING de pogingen van den schrijver om daarin verbetering te brengen als een „Kampf um's Recht“ betitelde, en hem de woorden schreef: „Sie haben einen der wundesten Punkte unseres bisherigen Rechtszustandes herausgegriffen, um durch Aufdeckung seiner Gefahren die Gesetzgebung aus ihrer Indolenz aufzuschrecken und sie zur Erfüllung ihrer Pflicht zu nöthigen, Rechts-

den Heer THEOPHILE ROUSSEL uitgebracht, kon ik door de welwillendheid van Jhr. Mr. G. J. TH. BEELAERTS VAN BLOKLAND kennis nemen. Thans geldt in Frankrijk nog de wet van 30 Juni 1838, die in vele opzichten voortreffelijk mag worden genoemd en door LUDWIG JOLLY in zijn opstel „Gesundheitspflege und Polizei (Schönberg, Handbuch der Politischen Oekonomie, 1882, II, bldz. 558) als „die formell vollkommenste Irrengesetzgebung“ wordt betiteld.

sicherheit an Stelle der Rechtsunsicherheit zu setzen." (1)

Voor ons land, welks wetgeving reeds eene halve eeuw geleden uit hare „Indolenz" werd wakker geschud, hebben de beschouwingen van SCHRÖDER niet die beteekenis, die daaraan

(1) Eene ernstige bedenking, door SCHRÖDER tegen de wetgevingen in het midden gebracht, betreft het ontbreken van elke omschrijving van het woord „krankzinnigheid", zoodat over de beteekenis der „gesetzlichen Schlagworte: Rasende, Wahnsinnige, Blödsinnige und Verrückte" allerlei verschil van meening bestaat. De groote moeilijkheid, aan het geven eener juiste begripsbepaling verbonden, heeft ook onzen wetgever van 1884 er toe gebracht de definitie van art. 1 der wet van 1841 („allen die van het geheel of gedeeltelijk vrij gebruik van hunne verstandelijke vermogens beroofd zijn") te schrappen en daarvoor geene andere in de plaats te stellen. Men kan deze reden billijken, maar toch meenen, dat het tweede argument, door de Regeering in hare Memorie van Beantwoording gebezigd, als zou eene juiste definitie in eene wet als de onze geene waarde hebben (Bijlagen tot de Handelingen der Tweede Kamer, 1882—1883, 52.1 bldz. 1), niet opgaat. De belangrijke vraag, of *idioten* als krankzinnigen moeten beschouwd worden, had dan althans in de wet eene oplossing gevonden. Nu bleek daaromtrent tusschen de hooge autoriteiten verschil van meening te bestaan. De Inspecteurs, krankzinnigheid omschrijvende als eene slepende door ziekte veroorzaakte storing der verstandelijke vermogens, rekenden het idiotisme ook daartoe te behooren, en wilden dus op het gesticht voor minderjarige idioten te 's-Gravenhage de wet van 1884 zien toegepast; terwijl de Minister van Binnenlandsche Zaken van een ander gevoelen was (zie § 26 van het Verslag der Inspecteurs over de jaren 1885, 1886, 1887). Het thans aangenomen systeem, volgens hetwelk een 25 patiënten uit het gesticht zijn geëvacueerd en het dus nu alleen voor achterlijke, voor ontwikkeling vatbare kinderen beneden 18 jaren openstaat, is eene transactie, waarbij de Inspecteurs zich om financieele redenen hebben nedergelegd. Vermelding verdient nog, dat zij in hun Rapport aan den Minister afzonderlijke idiotengestichten, eenvoudiger en minder kostbaar dan gestichten voor andere krankzinnigen, verdedigden; een denkbeeld belichaamd in de Engelsche Idiots Act van 1886, 49 en 50 Vict. c. 25, de verpleging van idioten in daartoe bestemde inrichtingen bevelende en het toezicht aan de Commissioners in Lunacy opdragende, en ook door de Fransche Senaatscommissie voorgestaan,

in Duitschland en Oostenrijk zal moeten worden toegekend. Toch komt het mij voor, dat zelfs *daar* de slotsom, waartoe de schrijver komt, niet dan met de grootste behoedzaamheid zal kunnen worden aanvaard. De stelling toch, dat in het krankzinnigenwezen de geneesheer zoo weinig mogelijk stem moet hebben, zijn advies slechts waarde bezit voorzoverre het *negatief* is d. w. z. voorzoverre het uitmaakt dat er in een bepaald geval *geene* krankzinnigheid aanwezig is (1), en dat het onderzoek naar de geestvermogens zooveel mogelijk aan dat naar de schuld van een misdadiger gelijk moet zijn, is, hoe warm en talentvol ook verdedigd, voor ernstige en gegronde bestrijding vatbaar (2). Waar de grondgedachte der heden-

die — in haar Rapport (bldz. 39 vlg.) herinnerende aan de goede werking van het Engelsche idiotengesticht te Earlswood met 600 verpleegden, en aan de Amerikaansche inrichtingen o. a. die in Massachusetts waar bij $\frac{3}{4}$ der verpleegden lichamelijke, verstandelijke of zedelijke vooruitgang viel waar te nemen — aan den Staat de verplichting wil opleggen voor jeugdige idioten (ook voor epileptici) afzonderlijke inrichtingen in het leven te roepen.

MUSQUETIER wil in de wet geene definitie van krankzinnigheid, maar haar wel (met enkele afwijkingen) ook op idioten en idiotengestichten toepasselijk verklaren.

(1) „Wir sehen also dasz der Forschungsweg in der Psychiatrie, welcher sich mit dem negativen Beweise der Geisteskrankheit beschäftigt, der dankbarere ja derjenige ist welcher allein auf wissenschaftlichen und praktischen Wert Anspruch erheben darf“ (bldz. 30 infra.) Ten bewijze dat deze weg tegenwoordig reeds betreden wordt, vermeldt sehr. een certificaat van den Berlijnschen Hoogleeraar Eulenburg, dat „einem durch das heutige Irrenrecht bedrohten seine Menschenrechte zurück gab.“

(2) „Die eigene, im Individuum ruhende Schuld und Ursache (causa) der Gefährlichkeit des *Irrsinnigen* erheischt so eine *Strafe* welche ihrem Effekte nach keineswege verschieden ist von der Strafe für die Schuld (noxa) des Verbrechers“. (bldz. 31). De Staat trede dus op door middel zijner „Gerichte.“ Hij were daarbij den arts als deskundige. Zoodra deze nl. als zoodanig in een proces optreedt, „entsteht ihm ein Interesse an dem Ausgange der Sache; er ist nicht allein befangen, er wird in gewissem Sinne sogar zur Partei“ (bldz. 32).

daagsche krankzinnigenverpleging, dat de krankzinnige een *zieke* is, door den wetgever wordt prijsgegeven, geraakt deze op allerlei dwaalwegen en komt hij er allicht toe heil te zoeken bij het — hier vooral zoo gevaarlijke — leekenelement (1). Waar hij daarentegen den geneesheer den overwegenden invloed toekent, tevens krachtige waarborgen tegen vergissing en kwade trouw scheppende, waarborgen die — onder meer — èn in de aan het medisch certificaat te stellen eischen èn in het toezicht der Rechterlijke Macht kunnen gevonden worden, kan hij met alle reden overtuigd zijn, dat het aantal dwalingen tot het minimum wordt teruggebracht. (2)

Daarom geloof ik ook, dat het bij ons reeds door de wet van 1841 aangenomen en door onze tegenwoordige wet behouden stelsel, waarin de rechter over de opneming in het gesticht beslist op eene geneeskundige verklaring (in de practijk

(1) In geestdrift ontstoken voor de jury „eine der schönsten und würdigsten Trierden eines freien Volkes“, wil sehr. *daaraan* de beslissing opdragen. Waar echter in Engeland de jury geroepen werd over de vraag naar het bestaan eener zielsziekte uitspraak te doen, was haar optreden wel in staat hare volkomen ongeschiktheid daartoe te toonen. Men denke b. v. aan de behandeling der Cathcart-zaak (Juli 1891), waarin de jury na een onderzoek van 17 dagen de patiënte in strijd met het gevoelen van de groote meerderheid der psychiaters volkomen bij zinnen verklaarde. En in ons land leert b. v. het merkwaardige geval, vermeld in het Verslag der Inspecteurs over 1882—1884 en opgenomen in het Weekblad van het Recht n° 6110, hoe moeilijk het somtijds zelfs voor deskundigen is uit te maken, of in zeker geval *simulatie* aanwezig is, en welk gewicht in dergelijke gevallen aan het oordeel van „het groote publiek“ zou te hechten zijn.

(2) De uitspraak van Hermann Reusz in zijn werk „Der Rechtsschutz der Geisteskranken“, (bldz. 125) „Irrenanstalten sind Krankenanstalten mit Detentionsbefugniss“ legt terecht den nadruk op het tweeledig karakter van het krankzinnigensticht. Tevens is daarmede de reden aangegeven waarom 's wetgevers regeling der plaatsing in een gesticht zoo vaak van *wee* zijden critiek ondervindt, zoowel van hen die krankzinnigheid als eene gewone ziekte beschouwen, als van diegenen die vóór alles aan de eenigszins op eene straf gelijkende vrijheidsberoving denken.

zal men wel bijna altijd kunnen zeggen dat de geneesheer be-
slist onder het fiat des rechters), goed gewerkt heeft. Soms
aangevallen, heeft het zich nochtans in de algemeene sympathie
krachtig gehandhaafd, ja! is het met onze zeden en gewoonten
zoozeer saâmgeweven, dat in 1884 geene enkele afkeurende
stem daartegen zich in de Volksvertegenwoordiging hooren
deed. En als men leest het belangrijk gedeelte van het Verslag
onzer Inspecteurs over de jaren 1885, 1886, 1887, § 12 over
verlof en ontslag en § 15 over de niet — krankzinnig bevon-
denen handelende (1), dan komt men tot de overtuiging, dat
die sympathie waarlijk niet misplaatst is. § 12 begint wel is
waar met de mededeeling dat talrijke klachten door verpleegden
en hunne familieleden over onrechtvaardige opsluiting gedaan
werden, maar steeds bleek die klacht ongegrond; slechts in één
geval werd door de Rechtbank — echter tegen het advies der
Inspecteurs die den patiënt aan vervolgingswaanzin verklaarden
te lijden — het ontslag bevolen. Wat § 15 betreft, het moge
waar zijn dat op den eersten aanblik een aantal van vijftien
personen over de drie jaren van beteekenis schijnt te zijn,
maar men bedenke tweeërlei. In de eerste plaats, dat hieronder
patiënten voorkomen vertoonende «een acuut geval van alcoholin-
toxicatie» of «vlagen van razernij», zoodat een zeer kort verblijf
in het gesticht, wel verre van een gruwel te zijn, noodzakelijk
was om den lijder geheel tot kalmte te brengen. Ten tweede,
dat verscheidenen na als niet-krankzinnig ontslagen te zijn,
later weder werden opgenomen en toen ondubbelzinnige kentee-
kenen der ziekte vertoonden. Maar vooral mag op het heugelijk
feit de nadruk gelegd worden, dat aan het lichtvaardig afgeven
der geneeskundige verklaring nergens kan gedacht worden,
omdat in het ééne geval, waarin zulks vermoed werd en de
autoriteiten een nauwkeurig onderzoek instelden, er, zooals
zonneklaar bleek, in werkelijkheid niets onregelmatigs geschied

(1) Bldz. 28—30, 33—38; § 15 is overgenomen in het Weekblad
van het Recht no 6225.

Themis, LIVste Deel, 1ste stuk [1893].

was en de Officier van Justitie, zoo hij, omtrent den toestand van den lijder vóór de opname in het gesticht, voldoende ware ingelicht, alle reden had gehad een langer verblijf daarin te vorderen. (1)

Bij het thans behandelde punt dient ook de bedenking te worden vermeld, welke de Heer A. MACKAY in de vergadering der Tweede Kamer van 12 December 1887 tegen de bepaling maakte (art. 7 tweede lid) dat alle woningen, waarin iemand meer dan twee niet tot zijn gezin behoorende krankzinnigen verpleegt, als gesticht worden aangemerkt. (2) Deze woningen aan het Staatstoezicht onttrekken wilde de afgevaardigde geenszins; alleen wilde hij de mogelijkheid openen dat — met toestemming van het geneeskundig Staatstoezicht — de opname zonder rechterlijke machtiging zou kunnen geschieden, teneinde zoodoende de familieleden eerder te doen besluiten een lijder te doen verplegen bij particulieren, waar de verzorging goed is

(1) Op een paar punten van ondergeschikt belang zij hier nog de aandacht gevestigd. In de eerste plaats op het feit, dat bij de jaarlijksche verlengingen (art. 24) aan de Rechtbank alleen de *aanteekeningen*, niet — zooals bij de opname in het gesticht — de *gemotiveerde verklaring* van den geneeskundige moet worden overgelegd. Het komt mij voor, dat, teneinde de Rechtbank zoo volledig mogelijk in te lichten, deze laatste van belang is, en het dus aanbeveling verdient op voorbeeld van het Regeeringsontwerp haar hier te herstellen. In de tweede plaats op de wenschelijkheid dat vervalle het belemmerende gebod van artikel 16, volgens hetwelk in de verzoeken en requisitoiren *het gesticht moet worden genoemd*, waarin de opname verlangd wordt; dit gebod levert geene voordeelen op, maar practische nadeelen, als eenmaal de machtiging voor een bepaald gesticht is gegeven en opname daarin onmogelijk of minder wenschelijk wordt. — Ten slotte gelooven wij, dat de taalkundige opmerking in de „Gemeentestem” no. 1774, dat naar onze wet het woord „plaatsing” slaat op de intrede in het gesticht (zie het opschrift van § 3: plaatsing en verblijf), juist is en dat dus in den aanhef van art. 30 het bedoelde woord voor „verblijf” moet plaats maken.

(2) Handelingen der Staten-Generaal, 1887—1888, Tweede Kamer bldz. 434.

en zich misschien reeds twee patiënten bevinden. Zeker zou het hier eene belangrijke afwijking van het door onze wet gehuldigde stelsel der rechterlijke machtiging betreffen, voor welke afwijking overwegende redenen zouden moeten bestaan. Dit laatste meen ik echter te mogen betwijfelen. Reeds maakt de wet eene uitzondering voor het geval men een bloedverwant bij een particulier, waar geen of één krankzinnige verzorgd wordt, wil doen verplegen. Aan de bezwaren der familie om aan de zaak ruchtbaarheid te geven en die haar kunnen doen besluiten om liever dan den rechter in de zaak te mengen den lijder tot diens nadeel te laten vertoeven in zijn eigen huis — bezwaren die Dr. DONKERSLOOT (1) te breed uitnat bij zijne bestrijding der rechterlijke machtiging in het algemeen, maar de Minister HEEMSKERK in zijn antwoord aan den Heer MACKAY te weinig telde toen hij verklaarde geen verband te zien tusschen genoemde machtiging en den gezondheidstoestand van den lijder — komt de wet dus voldoende tegemoet (2). Verder behoeft zij niet te gaan. Dat voor het prijsgeven van den door haar gestelden regel ook daar afdoende grond is, waar de particuliere persoon de verpleging van krankzinnigen meer tot een soort beroep gaat maken, zich daarop bijzonder gaat toeleggen (hetgeen geschiedt als hij meer dan twee bij zich neemt) en zijne woning dus het karakter van een klein gesticht gaat geven waarin het zuiver intiem-huiselijke der verpleging niet meer zoozeer op den voorgrond treedt, heeft de ervaring m. i. niet bewezen. (3)

(1) In zijne brochure „de krankzinnige tegenover de wet en de maatschappij”, Dordrecht, 1870.

(2) Art. 2 der Belgische wet van 28 December 1873 beschouwt als krankzinnigengesticht elk huis, waarin een krankzinnige — zelfs alleen — wordt verpleegd door iemand die niet zijn bloedverwant, voogd, curator of voorloopige bewindvoerder is. Eene dergelijke bepaling behelst het Italiaansche ontwerp van 1885.

(3) Veel minder dan het vraagstuk der opname in het gesticht heeft dat van het verlof en ontslag de gemoederen in beweging gebracht. Toch geloof ik, dat juist *hier* onze wet eenige aanvulling en verbeter-

Met het vraagstuk der plaatsing hangt de regeling van het Staatstoezicht in zooverre samen, dat dit strekken kan en moet om gevallen van opsluiting van niet-krankzinnigen, welke zich ook bij de grootst mogelijke wettelijke waarborgen voor bescherming der persoonlijke vrijheid kunnen voordoen, te ontdekken. Geenszins is echter het Staatstoezicht hiertoe beperkt. Vooral Engeland heeft dit begrepen en door de instelling (in 1845) van de Commissioners in Lunacy machtig veel bijgedragen tot verbetering der krankzinnigenverpleging en het opruimen van misbruiken. De belangrijke schrede, die het door die instelling op den weg der centralisatie deed, heeft het voorzeker niet berouwd. Toezicht houdend over Londen en naasten omtrek, oppertoezicht over het overig gedeelte van het land, — een oppertoezicht dat echter in de bijzonderheden afdaalt en zich openbaart

ring behoeft. Wat het verlot aangaat, zal eene erkenning der juistheid van het^o a. door de Fransche Sennaatscommissie (Roussel, bldz. 346—349) op den voorgrond gestelde, dat eene voldoende verpleging van den lijder door hem bij wien hij verblijf gaat houden van het hoogste belang is, er toe leiden om met den Heer MUSQUETIER aan dezen persoon de verplichting op te leggen den geneesheer van het gesticht op diens verlangen geregeld van den toestand des lijders op de hoogte te houden. Ook het voorstel van den heer M. om het *ontslag op verzoek van de betrekkingen des lijders* (art. 28, 30) onder de *verplichte* op te nemen, natuurlijk onverminderd het verzetrecht van den geneesheer in art. 29, voor welk denkbeeld ik in mijn proefschrift (Staats-toezicht op de Krankzinnigen, 1888, bldz. 255 en 256) eene lous brak, juich ik van harte toe.

Ten aanzien van genoemd art. 29 heeft zich de vraag voorgedaan, of, wanneer de Officier van Justitie alleen de beslissing der Rechtbank vraagt zonder eene bepaalde *door hem aangegeven* beschikking te vorderen, dit college toch eene beslissing moet nemen. Bij arrest van 20 Juli 1891 (W. v. h. R. no. 6082) beantwoordde de Hooge Raad — in strijd met de conclusie van den Procureur-Generaal Mr. POLIS — deze vraag toestemmend; m. i. terecht, omdat de Rechtbank, eenmaal door den O. v. J. van de zaak in kennis gesteld, deze (volgens alinea 3 van het artikel) zal moeten afdoen, en dus hare beslissing niet afhankelijk mag stellen van eene bepaalde *vordering* (om het ontslag al of niet te verleenen) van het Openbaar Ministerie.

zoowel in een kennismemen van alle op de krankzinnigen en de gestichten betrekking hebbende maatregelen als in het maken van inspectiereizen en het houden van „enquêtes” bij die gelegenheid — zijn zij waarlijk kampioenen voor de rechten en belangen der ongelukkige lijdens geweest, die in de wet van 1845 hunne Magna Charta hadden gevonden (1). Is het te verwonderen, dat er in Frankrijk, waar ondanks de onschatbare diensten, door sommige Inspecteurs Généraux aan de zaak der krankzinnigenverpleging bewezen, tot nu toe juist eene krachtige, centrale, onafhankelijke macht ontbrak, ernstig sprake is in dit opzicht bij den overzeeschen nabuur ter schoole te gaan? (2)

Voor al door persoonlijke bezoeken, door eigen aanschouwing en nauwkeurig toezicht hebben de Engelsche Commissioners zóo nuttig kunnen zijn en aan het krankzinnigenwezen zoovele diensten kunnen bewijzen als thans algemeen erkend wordt. Volkomen terecht daarom werd door onze Regeering in haar schriftelijk antwoord op het naar aanleiding van de Begrooting voor 1892 uitge-

(1) Het aantal bezoeken, dat volgens de wet van 1890 (artt. 187—201) de Commissioners jaarlijks moeten brengen is: één aan de *asylums* (openbare gestichten), één aan de *hospitals* (een tusschenvorm tusschen de openbare en bijzondere), één aan de *single patients*, twee of zes aan de *licensed houses* (bijzondere gestichten) naarmate deze in Londen en naasten omtrek of daarbuiten gelegen zijn. Meestal moeten de bezoeken door twee te zamen worden gebracht, van welke één een *medical practitioner*, de ander een *barrister* is. — Bovendien worden de openbare gestichten eens per 2 maanden door leden van het *visiting committee*, die zich door een geneesheer kunnen laten vergezellen, de bijzondere elk trimester door hunne *visitors* bezocht.

(2) De Senaatscommissie (Roussel, bldz. 131) brengt hulde „à la vigoureuse impulsion donnée par les Commissioners à cette branche longtemps négligée de l'assistance publique.” De instelling geheel overnemen wil zij niet, daar zij vooral de *rechterlijke* attributen der C. onvereinigbaar met de Fransche wetgeving acht. In het door haar voorgestelde „comité supérieur des aliénés” — staande naast den Minister van Binnenlandsche zaken — zijn de Magistratuur, de Administratie en de medische wetenschap vertegenwoordigd.

bracht Voorloopig Verslag op *dat* karakter van het Staatstoezicht de nadruk gelegd (1). Het is dan ook te hopen, dat het bij de begrooting voor 1891 verdedigde denkbeeld om het toezicht slechts aan één Inspecteur op te dragen, nimmer worde verwezenlijkt. Een stap achterwaarts zou dan worden gedaan. Alles hangt hier vooral af van de toewijding en den tijd, dien de Inspecteurs aan hun zoo gewichtigen werkkring besteden kunnen teneinde in waarheid zorg te dragen voor de aan hunne hoede toevertrouwde belangen. Men bedenke zich dus dubbel eer men hun aantal verminderde en daardoor — het gevolg kan niet uitblijven — afbreuk doe aan het krachtig Staatstoezicht waarin ons land zich thans verheugt.

In den omvang van het Staatstoezicht ligt een der belangrijkste verschilpunten van onze wet met hare voorgangster van 1841, tevens eene harer heilzaamste verbeteringen. De bepaling dat dat toezicht zich, behoudens eene straks te vermelden uitzondering, over *alle* krankzinnigen uitstrekt, is een noodzakelijk gevolg van de overweging dat ook *buiten* de gestichten — bij particulieren of familieleden aan huis — zooveel gevaar is voor slechte verpleging door onwil of onkunde, en dat de Staat verplicht is daartegen te waken. Intusschen was de nieuwe bepaling van artikel 3, eischende aangifte aan den Burgemeester, begrijpelijkerwijze velen niet naar den zin en in hun oog uiting eener overdreven Staatsbemoeiing; het laat zich dan ook verklaren dat in het eerste driejarig tijdperk der wet de toepassing juist van *dit* artikel zeer veel te wenschen overliet. De maatschappij heeft altijd tijd noodig om in nieuwe wettelijke bepalingen in te groeien, en het is te verwachten dat de volgende verslagen der Inspecteurs van vooruitgang ook in dit opzicht zullen kunnen gewagen. Zoo zal dan ook eerst later, als men

(1) De Minister verdedigde de verhooging der post voor reis- en verblijfkosten der Inspecteurs met de opmerking dat dezen in de gelegenheid moeten zijn „telkens daarheen te reizen waar een doeltreffend toezicht hunne tegenwoordigheid vordert.” (Staatsbegrooting voor 1892, V. 11, bldz. 12).

de nieuwe bepaling als eene deugdelijke heeft leeren beschouwen, de vraag kunnen worden beantwoord of de *uitzondering* van artikel 2, betreffende hen, die — zonder van hunne vrijheid beroofd te zijn — in hunne eigene woning of die hunner ouders of echtgenooten worden verpleegd, moet worden gehandhaafd. Twijfel hierover is thans gewis geoorloofd. Aan den éénen kant de vrees om aan de teêrste en innigste verhoudingen te raken en de verpleging, die een heilige band tot eene uitstekende moet wijden, binnen het bereik van het vorschend oog van den Staat te brengen. Aan de andere zijde de overtuiging dat zelfs die verhoudingen niet altijd een waarborg zijn tegen verwaarloozing, dat hier vooral eene overdreven angst om krachtig op te treden de oorzaak van zooveel kwaad kan zijn; de overtuiging die bij de Beraadslaging in de Tweede Kamer leidde tot verwerping van het amendement-DONNER, strekkende om ook de verzorging ten huize van de *kinderen* aan het Staats-toezicht te onttrekken. Vooralsnog komt 't mij voor, dat de laatste overweging den wetgever niet duidelijk genoeg voor oogen heeft gestaan, en dat als deze in de drie thans uitgezonderde gevallen (1) de verplichting had opgelegd om van de verpleging, zoo deze eenigen tijd geduurd heeft, aan den Burgemeester kennis te geven, men niet voor overdreven inmenging in huiselijke verhoudingen zou behoeven beducht te zijn. (2) Het

(1) Vooral ook bij verpleging van een krankzinnige in diens eigene woning door vreemden is de vrees voor misbruiken en verwaarloozing waarlijk niet hersenschimmig, althans even gegrond als bij verpleging aan huis bij de kinderen, welke laatste wèl aan het toezicht is onderworpen.

(2) Eene afdeling van de in 1881 met een onderzoek naar de werking der Fransche wet van 1838 belaste Staatscommissie besloot de wenschelijkheid uit te spreken dat iedere familie, t' huis een krankzinnige verplegende, daarvan aan den Kantonrechter kennis moet geven (Roussel bldz. 85). De tegenwoordige Senaatscommissie, met instemming aanhalende de woorden van den geneesheer LUXS, die juist aan den huiselijken haard „les séquestrations les plus odieuses” aanwezig achtte, wil echter slechts — indien de noodzakelijkheid om den

voordeel ware dan verkregen, dat de Inspecteurs de *bevoegdheid* zouden hebben een plaatselijk onderzoek in te stellen (van hun tactvol optreden mag natuurlijk worden verwacht dat zij van die bevoegdheid slechts dan zouden gebruik maken als er reden was te vermoeden òf dat de verpleging te wenschen overliet òf dat zij de grenzen eener huiselijke verzorging te buiten ging) en op die wijze zouden kunnen beoordeelen of er vrijheidsberooving plaats had en dus scherper toezicht noodig was. Thans heett de verpleger zelf de beslissing daaromtrent; vrijheidsberooving kan hij allicht rekenen niet aanwezig te zijn; — en zoo is het gevaar niet denkbeeldig dat in strijd met de wet de deur zijner woning voor het Staatstoezicht gesloten blijft. (1)

Met het toezicht houden op de krankzinnigenverpleging heeft de Staat zich intusschen niet tevreden gesteld. Er aan gedachtig dat het hier eene openbare zorg betreft en dat het aanwezig zijn van een voldoende aantal gestichten eene zaak van algemeen belang is, heeft hij aan de daarvoor het meest geschikte corporatie, de provincie, opgedragen dat belang te behartigen. De

kranzinnige opgesloten te houden drie maanden geduurd heeft — aangifte door ouders of echtgenoot aan den Procureur de la République die, zoo hij niet noodig oordeelt dat de lijder geheel onder het Staatstoezicht komt, aan den verpleger het inleveren van periodieke geneeskundige verklaringen omtrent den toestand bevelen kan.

(1) Wel wordt in artikel 38 der wet strafbaar gesteld het nalaten van het doen van aangifte en zal dit ook van toepassing zijn op den ouder of echtgenoot die, een lijder verplegende, dezen van zijne vrijheid beroofd houdt zonder aangifte te doen, maar men verwachtte van die strafbaarstelling niet te veel praktisch resultaat. Het berooven der vrijheid zal in vele gevallen zeer moeilijk te bewijzen zijn, ook omdat de patiënt zelf niet als getuige kan optreden. Nog minder zal het Openbaar Ministerie dus tot deze vervolging overgaan dan b. v. tegen hem die zijn broeder verpleegt en zijn plicht om, ook al heeft er geene vrijheidsberooving plaats, aangifte te doen, niet nakomt. Zeker zal in het tweede geval het bewijs niet zoo moeilijk te leveren zijn. En toch werd zelfs tot zulk eene vervolging bijna nimmer overgegaan, hoewel — volgens de Inspecteurs — de overtreding meermalen voorkwam.

meening, in het eerste ontwerp onzer wet voorgestaan, dat de provincie met het oog op den haar in het Staatsorganisme toekomenden werkkring, aan deze staatszorg bij uitnemendheid vreemd moet blijven, komt mij voor niet onwederlegbaar te zijn; voor het optreden der provincie — hetwelk reeds door art. 8 der wet van 1841, zij 't dan ook niet krachtig genoeg, bevorderd werd — pleit integendeel de wenschelijkheid om met de plaatselijke omstandigheden rekening te houden. In ieder geval zal de provincie, nu zij door den wetgever met de taak belast is, zooveel mogelijk moeten zorgen, dat binnen haar grondgebied voldoende plaatsruimte voor de verpleging van hare lijders aanwezig zij. Volkomen beamen wij het hiervoor door de Inspecteurs in 1886 tegenover de Staten van Zeeland gebezigde argument, dat de verpleging op verren afstand van de woonplaatsen der patiënten en in dezer belang en in dat hunner betrekkingen moet worden afgekeurd. (1)

Geenszins wordt hiermede bedoeld, dat de provincie juist altijd tot oprichting van eigene provinciale gestichten moet overgaan. Men kan, het is waar, de bezwaren der Gedeputeerde Staten van Zeeland tegen die oprichting — de vrees voor de groote geldelijke offers, de zware verantwoordelijkheid welke de exploitatie van een eigen gesticht medebrengt, en het gevaar dat de keuze der geneesheeren bij de Staten niet in goede

(1) MUSQUETIER bldz. 580. — Op het nadeel van verpleging op verren afstand wezen ook de Ged. Staten van Noord-Holland in hun voorstel (in juli 1885) aan de Provinciale Staten om in de nabijheid van Meerenberg een tweede gesticht op te richten, zich daarbij beroepende op het oordeel van den geneesheer-directeur van Meerenberg, die dit nadeel zoo groot achtte, dat hij reeds daarom alleen de uitbesteding van krankzinnigen meende te moeten ontraden (MUSQUETIER, bldz. 569).

Ook het Bestuur der Nederlandsche Vereeniging voor Psychiatrie liet zich, in zijn schrijven aan de Provinciale Staten van Zuid-Holland d.d. 24 December 1890, in gelijken zin uit, nadruk leggende op het belang der verpleegden „dat medebrengt dat zij niet te ver verwijderd zijn van hunne betrekkingen.”

handen zou zijn (1) — overdreven achten en van oordeel zijn dat Noord-Holland een uitstekend voorbeeld heeft gegeven, dat deze provincie tot eere strekt en hare zusters tot navolging moet prikkelen. Toch moet worden erkend, dat de provincie de haar door de wet in artikel 11 (2) opgedragen taak behoorlijk vervult, indien zij met bestaande gestichten overeenkomsten sluitende, zich van de *goede* verpleging harer krankzinnigen aldaar verzekert. Bij de hoogst belangrijke beraadslagingen, den 17^{en} Juli en 29^{en} December 1891 in de vergaderingen der Provinciale Staten van Zuid-Holland gehouden — waarin met groote uitvoerigheid en levendigheid de vraag naar de door de provincie te volgen gedragslijn besproken werd — werd op dat punt terecht de nadruk gelegd. (3) Het voorstel van de meerderheid der Commissie van Rapporteurs strekte om èn voor den bouw van een buitengesticht te Delft èn voor de verbetering van het bestaande gesticht aldaar en te Dordrecht subsidie te verleenen. De vraag deed zich nu voor: Wordt dit laatste door de wet van 1884 bevolen? Is het — zoo niet met de uitdrukkelijke letter dan toch met den geest van hare bepalingen — in strijd dat de provincie de zorg voor de bestaande stadsgestichten aan de gemeenten, onder toezicht der Inspecteurs, overlate? Bevestigend werd deze vraag door de Heeren NEEB, BRESNEE en BUYS, ontkennend door de Heeren CRENA DE JONGH EN BICHON VAN IJSSELMONDE beantwoord. De Heer CRENA DE JONGH, die in

(1) MUSQUETIER, bldz. 583.

(2) Art. 11: „Voor zoover niet op andere wijze in de behoefte aan gestichten tot opneming van de in eenige provincie wonende of verblijvende krankzinnigen wordt voorzien, zorgt het bestuur der provincie, hetzij afzonderlijk, hetzij in vereeniging met de besturen van andere provinciën, voor de oprichting en instandhouding van gestichten, voldoende aan de door deze wet gestelde eischen.”

(3) Het verhandelde in de vergaderingen van 19 November 1889, 17 Juli en 29 December 1891 komt in hoofdzak voor bij MUSQUETIER blz. 497—548. Enkele redevoeringen, zooals die van den Heer CRENA DE JONGH in de tweede vergadering, worden daarin echter gemist.

de vergadering van 17 Juli met kracht zijn amendement verdedigde om alleen van de *wettelijke* en niet van de *moreele* verplichtingen der provincie te gewagen, ging het ontstaan van artikel 11 na, om daaruit de slotsom te trekken, dat alleen voor *voldoende plaatsruimte*, en niet voor de wijze van verpleging, door het gewest behoeft te worden gezorgd. Het komt mij voor, dat het historisch betoog van den geachten afgevaardigde niet geheel afdoende was, voorzover het een argument ontleende aan de woorden door den Heer VAN DER KAAÿ, die namens de Commissie van Rapporteurs het door haar voorgestelde artikel 11 verdedigde, en den Minister HEEMSKERK in de Tweede Kamer gesproken. Immers de onderhavige quaestie, de vraag of het zorgen voor de goede verpleging op het terrein der Provinciale Staten ligt, werd bij die gelegenheid met geen enkel woord besproken. Wel was Minister HEEMSKERK van oordeel, dat het hier betreft de verplichting „om te waken voor genoegzame plaatsruimte” en niet „om te zorgen voor de verpleging,” (1) maar uit de verwijzing des Ministers naar de rede van den Heer VAN DER KAAÿ blijkt dat hij met dit laatste bedoelde het zelf ter hand nemen van de zaak door oprichting van eigene gestichten, en *die* taak niet op {de schouders der provincie wilde leggen. Wel zeide de Heer VAN DER KAAÿ: „de provincie zorgt alleen dat er gelegenheid is tot opneming van de krankzinnigen,” (2) maar uit hetgeen hij volgen liet blijkt dat hij met het beperkende woordje „alleen” het handhaven der bestaande *financieele* regeling wilde uitdrukken. Waar dus de wordingsgeschiedenis van het artikel de quaestie niet beslist, omdat daaruit noch een gebod noch een verbod aan de Staten om te handelen zooals de meerderheid harer Commissie voorstelde is af te leiden, geloof ik dat de provincie zich in de goede richting beweegt, als zij bevordert

(1) Handelingen der Staten-Generaal, 1883—1884, Tweede Kamer bldz. 943.

(2) idem bldz. 942.

dat het gesticht niet alleen de lijders kunne herbergen, maar ook die hulp aanbiede die de wetenschap heden ten dage voor hen eischt; als zij — als publiekrechtelijk lichaam met een object van openbare zorg belast — die taak zoo deugdelijk mogelijk vervult en — zooals de Heer Buys het in de Juli-vergadering uitdrukte — zich er niet mede tevreden stelt dat zij niet door de Regeering op de vingers wordt getikt. Eene dergelijke opvatting van hare roeping ligt geheel op haren weg, ja! is haar plicht. Alleen ten opzichte van het in het leven roepen van eigene gestichten is haar optreden subsidiair, hare houding eene afwachtende.

Gaf artikel 11 aan onze Provinciale Staten aanleiding tot vaak uitvoerige debatten, een daarmede nauw verwant onderwerp maakte in onze Tweede Kamer het punt uit van eene gedachtenwisseling, die — al bestond zij slechts uit eene interpellatie en het antwoord des Ministers daarop (1) — van groot belang was en, zoo ik mij niet zeer bedrieg, hare nawerking ook bij eene eventueele herziening der wet zal doen gevoelen. Zoo toegerust als bij zijne den 22 Maart 1892 gehouden redevoering, kon de Heer GOEMAN BORGESTUS verzekerd zijn dat de door hem ontwikkelde grieven tegen de inwendige organisatie en verpleging in het Haagsche Krankzinnigengesticht indruk zouden maken en op de in onze materie belangstellende niet — deskundigen en op hen die geroepen zijn tot verbetering van den bestaanden toestand mede te werken, een indruk des te sterker naarmate de interpellant minder heil in sensatieverhalen, bij dergelijke onderwerpen zoo verleidelijk, en meer kracht in stellige feiten bleek te zoeken. Buiten mijn bestek valt 't de besproken grieven na te gaan, voor zooverre zij niet door wettelijke bepalingen kunnen worden weggenomen. Op twee punten zij hier dus slechts de aandacht gevestigd. In de eerste

(1) Handelingen der Staten-Generaal, 1891—1892, Tweede Kamer bldz 766 vlg.; MUSQUETIER bldz. 429—451.

plaats op de dringende noodzakelijkheid dat de Regeering geene gestichten toelate, die geene waarborgen voor eene deugdelijke verpleging opleveren; dat zij niet — zooals in casu — vergunning verleene „in het vertrouwen“ dat de verbeteringen zullen tot stand komen, maar streng haar veto doe klinken, gedachtig aan de onherstelbare nadeelen die veroorzaakt worden zoo dit vertrouwen mocht worden beschaamd. Wel verre dat eene nadere regeling der vereischten — buiten de in artikel 8 gestelde (1) — bij Algemeenen Maatregel van Bestuur als tegenover de oprichters van een gesticht te bezwarend zou moeten worden afgekeurd, is aan zulke norm groote behoefte. De Regeering van 1884, die naar aanleiding van het Voorloopig Verslag de oorspronkelijke vóórlaatste alinea van artikel 8 (bevelende nadere regeling bij Algemeenen Maatregel) liet vervallen en bij de openbare Beraadslagingen een limitatief karakter aan de opsomming in het artikel toekende (2), deed m. i. daarmede een stap in de verkeerde richting. En wat het tweede punt betreft, ook daarin zegevierde te kwader ure de wil der Kamer, toen deze, aan het amendement van den Heer VAN DELDEN hare goedkeuring hechtende, het Regeeringsvoorstel verwierp dat voor elk gesticht waarin meer dan twintig krankzinnigen

(1) Art. 8: „Geene vergunning tot oprichting van een krankzinnigen-gesticht wordt verleend tenzij behoorlijk voldaan is aan de volgende vereischten:

1°. eene ruime, gezond gelegen woning met voldoende gelegenheid tot beweging in de open lucht;

2°. afscheiding der seksen, behalve bij kinderen beneden de tien jaren;

3°. voldoende gelegenheid tot afzondering naar den aard en het getal der krankzinnigen;

4°. voldoende voorziening in den geneeskundigen dienst en in den huisdienst . . . enz.”

(2) Handelingen der Staten-Generaal, 1883—1884, Tweede Kamer, bldz. 940. Minister HEEMSKERK verklaarde dat „door de wijziging die het oorspronkelijk ontwerp ondergaan heeft, de bevoegdheid vervallen is om er meer voorwaarden bij te voegen en de zorg der Regeering zich alleen moet uitstrekken tot de vier genoemde voorwaarden.”

verpleegd worden een inwonenden geneesheer eischte (1). Het groote nut, ja! de onmisbaarheid van het *inwonen* van een geneesheer mag — vooral na de droeve ervaringen met het Haagsche gesticht opgedaan — als bewezen worden aangenomen (2); ongetwijfeld is niet het minst door het aldaar voorgevallene de overtuiging gewekt, dat toen Minister HEEMSKERK het Regeeringsvoorstel tegenover het genoemde amendement met de opmerking verdedigde dat er wel „eenige waarborg“ in de verplichte inwoning van een geneesheer gelegen is, hij zich eer te zwak dan te sterk uitliet. Het geheel wijden van tijd en zorg aan de belangen der lijders kan het best geschieden door den geneesheer die in hun midden leeft en steeds zijn wakend oog over aller toestand laat gaan; en tegenover de opmerking van den Heer A. MACKAY — die het amendement-VAN DELDEN o. a. steunde met het betoog dat het *inwonen* alleen geen waarborg is waar de wet niet het *altijd in het gesticht aanwezig zijn* vordert — mag de stelling worden verdedigd dat in het eerste een zeer sterk vermoeden voor het laatste gelegen is. Dat eerste in artikel 8 als vereischte voor grootere gestichten op te nemen schijnt mij thans dubbel wenschelijk toe, omdat — juist met het oog op de limitatieve uitlegging van het artikel — het zelfs tegenover *nieuw op te richten* gestichten niet door de Regeering kan worden gevorderd; terwijl aan het door den Heer VAN DELDEN geopperde bezwaar ten opzichte van de *reeds bestaande*, die geen inwonenden geneesheer en ook geene ruimte voor eene woning voor dezen hebben, misschien door eene overgangsbepaling zou zijn tegemoet te komen (3). —

(1) Handelingen bldz. 941.

(2) Vergelijk het Hoofdartikel in het „Vaderland“ (nummer van 23 Juni 1892) dat op klemmende wijze betoogt, dat een toestand zooals in het genoemde gesticht en andere met nog meer patiënten voorkomt (in welke geen enkel inwonend geneesheer is) door de wet moet worden onmogelijk gemaakt.

(3) In het achtste Hoofdstuk der Engelsche wet wordt voor elk *licensed house* met meer dan 100 patiënten alsmede voor elk *hospital* (zie de noot van blz. 133) een inwonend *medical practitioner* geëischt.

Deze beide punten, waarop ik reeds vroeger in mijn proefschrift (1) de aandacht vestigde en die door den Heer BORGESIUS op duidelijke en overtuigende wijze werden besproken, hebben ten volle aanspraak op de belangstelling en nauwgezette overweging van den wetgever.

Onze beschouwingen over de krankzinnigenwet kunnen een minder critisch karakter hebben waar wij thans tot de beide laatste onderwerpen overgaan, het beheer der goederen van de in een gesticht geplaatsten en het verhaal der verplegingskosten, onderwerpen waarvan — wat het eerste betreft — de Rechterlijke Macht eene enkele maal, en — wat het tweede aangaat — ons pseudo-administratiefrechtelijk college, de afdeeling contentieus van den Raad van State, herhaaldelijk geroepen werd kennis te nemen.

Kan naar onze wet de Arrondissementsrechtbank ook voor den krankzinnige, die in eene *buitenlandsche* inrichting verzorgd wordt, een provisioneelen bewindvoerder benoemen? Ontkennend is deze vraag door de Rechterlijke Macht beantwoord, bij vonnissen der Haarlemsche (dd. 11 October 1886, W. v. h. R. n°. 5336) en Arnhemsche (dd. 29 April 1891, W. v. h. R. n°. 6028) Rechtbank. Het tot motiveering van dit m. i. juiste antwoord aan het ontstaan der artikelen 32 en 33 ontleende argument werd vooral door den Heer BETHAAN MACARÉ in zijne vóór het eerste vonnis genomen conclusie ontwikkeld. Hij toonde aan, hoe de wetgever de in die artikelen neêrgelegde verreikende rechtsgevolgen heeft willen in het leven roepen voor hem die met inachtneming van alle bij de wet voorgeschreven formaliteiten in een gesticht is opgenomen; en hoe de gevolgtrekking voor de hand ligt, dat voor hem — die onder werking eener vreemde wet, niet de waarborgen van de onze aanbiedende, geplaatst is — de bepaling van art. 33 geacht moet worden *niet* geschreven te zijn. Bovendien blijkt naar mijne meening de beteekenis van het woord »krankzin-

(1) bldz. 202—206.

nigengesticht" uit menige andere bepaling der wet; waar b. v. in art. 8 de vereischten voor oprichting worden opgenoemd, heeft het woord natuurlijk slechts de in Nederland gelegen gebouwen op het oog. Ook mag nog op de moeilijkheden, die de *ruimere* interpretatie medebrengt, gewezen worden, zooals wanneer in een concreet geval de vraag zich zou voordoen of eene bepaalde buitenlandsche inrichting, bestemd bv. tot eene meer huiselijke verpleging van zenuwlijders, als gesticht in de beteekenis van onze wet moet beschouwd worden; ook wanneer reeds — zooals in de openbare gestichten in Frankrijk — van rechtswege een provisioneele bewindvoerder optreedt, die met den door onzen rechter benoemde in botsing zou kunnen komen. Op deze gronden kom ik tot de slotsom, dat de beperkte opvatting van het bewuste woord de juiste is. Tevens meen ik daarmede voldoende de redenen te hebben aangegeven, die mij er toe leiden met het vonnis der Amsterdamsche Rechtbank dd. 12 Mei 1891 (W. v. h. R. n°. 6070) van oordeel te zijn dat op eene wel in Nederland gelegene, maar door de wet niet als erkend krankzinnigengesticht beschouwde inrichting, bv. het Buiten-Gasthuis te Amsterdam, artikel 33 niet van toepassing is. (1)

Tot meer moeilijkheden leidt een ander punt, betreffende het ophouden van de bevoegdheid van den provisioneele bewindvoerder. Naar aanleiding van een in het Voorloopig Verslag gedane vraag, welke rechtsverhouding tusschen bewindvoerder en verpleegde bestaat bij diens verlaten van het gesticht, voegde de Regeering aan art. 33 de laatste alinea toe. Voor-

(1) In de regeling van het beheer der goederen der krankzinnigen lag eene der zwakke zijden van de Engelsche wetgeving. Slechts voor het vermogen der „lunatics, so found by inquisition”, wij zouden zeggen ondercurateegelegestelden (meestal na een onderzoek door eene Jury), ongeveer duizend in getal en ruim 1 pCt. van het geheele aantal krankzinnigen, werd zorg gedragen. *Thans* is in Hoofdstuk IV der wet (artt. 108—149) de gelegenheid geopend ook in het beheer der goederen der overige lijders te voorzien.

beeld hiervoor was art. 33 der Belgische wet. Van dit model werd echter afgeweken. Immers terwijl ginds bepaald wordt dat de bevoegdheid des bewindvoerders ophoudt „dès que la personne placée dans un établissement d'aliénés n'y sera plus retenue“, beperkt ons voorschrift dat ophouden tot de gevallen dat het ontslag is verleend òf op verklaring van den geneeskundige dat de lijder hersteld is òf op verlangen van het Openbaar Ministerie. Niet voorzien wordt dus in de beide laatste in artikel 28 genoemde gevallen, dat òf op verzoek van den aanvrager der plaatsing òf wegens niet-betaling der verplegingskosten de lijder ontslagen wordt. Blijft dus, als een lijder, hoewel niet hersteld, op verzoek zijner familie, het gesticht verlaat, en spoedig daarop — na in huis verpleegd te zijn — genezen wordt verklaard, de bevoegdheid van den bewindvoerder toch voortbestaan? Dat het antwoord op deze vraag ontkennend moet luiden omdat hier de regel *cessante causa cessat effectus* volkomen van toepassing is, zal wel algemeen worden toegestemd. Eene andere vraag is 't echter — en deze deed zich bij de Arrondissementsrechtbank te 's-Gravenhage voor — of de rechter in zulk een geval het ontslag van den bewindvoerder moet uitspreken (1). De Officier van Justitie stelde zich op het standpunt, dat de laatste alinea van art. 33 uitdrukkelijk de gevallen aangeeft waarin de bevoegdheid van den bewindvoerder ophoudt, en dus de Rechtbank buiten die gevallen geen ontslag verleen kan; dat bovendien des rechters tusschenkomst niet noodig is omdat de bewindvoerder, die zijne betrekking wenscht neder te leggen, dit uit eigen beweging kan doen met mededeeling aan hem die het initiatief tot zijne benoeming heeft genomen. De Rechtbank echter beval de oproeping van eenige personen, opdat dezen over den toestand van den ex-verpleegde zouden worden

(1) Het geval wordt besproken door Mr. A. C. L. PABST (in het W. v. h. R. no. 6175), die aanvulling van art. 33 op dit punt zeer wenschelijk acht.

gehoord. Zij rekende zich dus aangewezen om de zaak te onderzoeken. Mijns inziens terecht. De bewuste alinea immers bespreekt alleen de gevallen, waarin de bevoegdheid *ipso jure* ophoudt; ten aanzien van *dat* ophouden is de redeneering a contrario geoorloofd: voor het ontslag van artikel 28 3° en 4° geldt het niet. Om echter in deze gevallen van de zaak kennis te nemen, zich omtrent den toestand van den patiënt te laten voorlichten en — daartoe termen zijnde — te verklaren dat het beheer van den bewindvoerder overbodig is geworden en dus een einde neemt, ligt geheel op den weg der Rechtbank. Deze benoemde den bewindvoerder, riep daardoor den wettelijken toestand in het leven, en is derhalve de aangewezen macht om dien toestand te doen ophouden en den persoon weder in het beheer zijner goederen te herstellen. Gaarne erken ik echter, dat — nu de wet eenmaal gezwegen heeft — tegen deze redeneering bedenkingen kunnen worden aangevoerd, en eene duidelijke wetsbepaling noodig is om alle debat over de vraag af te snijden.

Wat de *kosten* der verpleging betreft, talrijk zijn de Koninklijke Besluiten houdende beslissing omtrent de vraag, welke gemeente in een bepaald geval verplicht was deze volgens artikel 40 onzer wet te dragen (1). Krachtens artikel 26 der

(1) Over de vraag wie de verplegingskosten betaalt van een krankzinnige, die krachtens Art. 37 Strafwetboek in een gesticht geplaatst wordt, heeft de Hooge Raad bij arrest van 14 November 1889 (W. v. h. R. n° 5796) eene belangrijke beslissing genomen. Hij maakte uit, dat in dat geval de kr. op *requisitoir van het Openbaar Ministerie* daarheen gezonden wordt en dus krachtens art. 40 onzer wet de Staat de kosten slechts *voorschiet* (dus de gemeente, die woonplaats was, deze moet vergoeden). Het arrest was in overeenstemming met de conclusie van Mr. GREGORY, die er op wees dat uit artikel 24 al. 2 onzer wet blijkt, dat zij met de in art. 40 2° gebezigde uitdrukking „wier plaatsing of verdere verpleging ingevolge deze wet geschiedt op *requisitoir van het openbaar ministerie*” ook de door den strafrechter geplaatsten op het oog heeft. Dit betoog schijnt mij afdoende te zijn

Armenwet (waarheen genoemd art. 40 verwijst) rust die verplichting — natuurlijk voorzoverre de kosten niet kunnen worden verhaald op de inkomsten van den verpleegde zelve of diens bloed- en aanverwanten, die naar het Burgerlijk Wetboek tot onderhoud verplicht zijn — op de gemeente waar de lijder woonplaats heeft, nl. — zoo is de administratieve jurisprudentie — op het oogenblik dat de opneming in een gesticht noodig geoordeeld en daartoe de rechterlijke machtiging gevraagd wordt. Met groote nauwkeurigheid wordt nu in de Koninklijke Besluiten nagegaan of op dat oogenblik de lijder in deze of gene gemeente woonplaats had. De algemeene gedachtengang daarbij is deze. Uit allerlei omstandigheden moet worden afgeleid of het *vertrek* uit eene gemeente geschiedt met het voornemen daar niet meer terug te keeren; geenszins mag het ontbreken der in artikel 76 B. W. bedoelde verklaring als tegenbewijs worden aangemerkt (1). Eveneens zullen ten aanzien van de *vestiging*, als geene kennisgeving aan het nieuwe gemeentebestuur werd gedaan, aanwijzingen kunnen geput worden uit de banden, die den persoon aan die gemeente binden; ja! zoozeer moet daarop gelet worden, dat zelfs al verklaart men vóór den Kantonrechter *niet* van plan te zijn zich in eene plaats te vestigen, zulks toch moet worden aangenomen indien blijkt dat men er heen ging om eene zij't dan ook tijdelijke hulp te krijgen (2). — Moeielijker wordt de quaestie, wanneer geruimeren tijd vóór de opneming in een gesticht de patiënt abnormale verschijnselen vertoont. Verlaat hij in die omstandigheden de gemeente waar hij tot nu toe woonde, dan zal deze woonplaats *blijven*, zoo ondubbelzinnige

evenals de redeneering, dat artikel 10, handelende over het Rijks-gesticht en dit voor de bedoelde personen openstellende, daarom niet geacht moet worden de *kosten* der verpleging ten laste van het Rijk te brengen.

(1) K. B. van 9 April 1889 N° 169; MUSQUETIER bldz. 665—667.

(2) K. B. van 28 Februari 1891, N° 7; MUSQUETIER bldz. 684—687.

blijken van krankzinnigheid vóór dat verlaten aanwezig zijn (1); indien echter slechts sprake is van zwakheid van geestvermogens, ontevredenheid en malen, en dus een wil om de gemeente te verlaten nog kan worden aangenomen, houdt deze op woonplaats te zijn (2). Het spreekt van zelf, dat juist in zulk een geval, als de patiënt — zwak van geestvermogens — uit de gemeente vertrekt en òf gaat rondzwerven òf tot elders wonende familieleden zijne toevlucht neemt, vaak moeilijk aan vestiging in eene nieuwe gemeente kan worden gedacht, en bij gevolg, waar noch de oude noch de nieuwe in aanmerking komen, volgens genoemd artikel 26 der Armenwet de kosten ten laste van het Rijk gebracht worden. (3)

Staan wij ten slotte nog eenige oogenblikken stil bij een onderwerp, dat in het buitenland niet alleen van geneeskundigen maar ook van den wetgever de bijzondere aandacht heeft getrokken, dat — al heeft onze wetgever minder belangstelling daarvoor betoond — toch zelfs bij een vluchtigen blik op onze wet niet mag worden voorbijgegaan, ik bedoel het onderwerp der zogenaamde misdadige krankzinnigen.

Reeds terstond zij er op gewezen, dat met deze benaming (criminal lunatics) in Engeland zoowel de veroordeelden, die

(1) K. B. van 7 Juni 1889 N°. 23; MUSQUETIER bldz. 669—671.

(2) K. B. van 24 September 1890 N°. 15; MUSQUETIER bldz. 676—678.

(3) Een bijzonder geval deed zich voor (K. B. van 19 November 1891; MUSQUETIER bldz. 690—692) ten aanzien van een krankzinnige, wien het in art. 27 der wet bedoelde *verlof* was toegestaan; toen de lijder weder erger en een terugkeer in het gesticht noodzakelijk werd, weigerde de gemeente — die tot nu toe betaald had — ook de nieuwe kosten te dragen; de door art. 27 bevolen vereischten waren n.l. niet in acht genomen; dus — zoo redeneerde zij — was hier geen verlof maar ontslag (art. 28) gegeven en moest die gemeente betalen, waar de lijder woonde toen zijne tweede opneming noodzakelijk werd. Deze redeneering werd terecht in het K. B. verworpen, daar in ieder geval de *bedoeling* geweest was verlof te verleen en dus de tweede opneming als eene voortzetting der eerste moest worden beschouwd.

in de gevangenis krankzinnig worden, als de in artikel 37 van ons Strafwetboek bedoelde ontoerekeningsvatbaren, die de rechter naar een krankzinnigengesticht zendt, worden aangeduid. (1) De bedenking dat voor de tweede categorie de benaming eene onjuiste is, bedoelt niet zoozeer eene taalkundige opmerking te zijn, maar heeft m. i. beteekenis, omdat bij de belangrijke vraagstukken, die zich omtrent hunne behandeling hebben voorgedaan, op dat zoogenaamde *misdadige* element soms te veel nadruk is gelegd. Engeland, waar de wet van 1860 de oprichting van het gesticht te Broadmoor voor beide categorieën beval, is daarvan een voorbeeld. Tegen den vóór dien tijd bestaanden toestand van vermenging der *criminal* lunatics met de gewone lijdens in dezelfde gestichten hadden de Commissioners in hun rapport van 1853 ernstige bezwaren geopperd. Die vermenging achtten zij nadeelig voor de verpleging der gewone lijdens, zoowel omdat hen taal en zeden der criminal hinderen als omdat de verzorging van dezen alle aandacht der bewakers vereischt; terwijl de verpleging der criminal bemoeilijkt wordt omdat dezen, ziende dat zij niet zoo spoedig als de anderen ontslagen worden, zich geprikkeld toonen; bovendien oefent het feit, dat de ééne soort strenger moet bewaakt worden dan de andere, een verkeerden invloed uit op de tucht, classificatie en algemeene behandeling der lijdens; ten slotte zagen zij in de vermenging eene onbillijkheid, kwetsend voor de gewone lijdens, die voor elke vernedering zeer gevoelig zijn, en voor hunne betrekkingen. Is nu ten aanzien van de niet-toerekeningsvatbaren, door den strafrechter opgezonden, de laatste grief juist? Moeten zij in moreelen zin beneden de andere krankzinnigen gesteld worden, terwijl juist de rechter besliste dat geene straf op hen mag worden toegepast? Zeer stellig niet. Elke reden voor eene afzonderlijke verpleging, aan dergelijke

(1) De uitdrukking „*criminels aliénés*” wordt in Frankrijk, zoo ik mij niet bedrieg, alleen voor de *tweede* categorie gebezigd.

motieven ontleend, moet dus streng worden gewraakt (1).

Natuurlijk wordt toegegeven dat ten hunnen aanzien de verpleging een bijzonder karakter moet dragen en rekening moet worden gehouden met de antecedenten des lijders. Men houde echter in het oog, dat niet zij alleen bijzondere eischen aan de behandeling stellen. Herhaaldelijk doet zich het geval voor, dat een patiënt in een krankzinnigengesticht gevaarlijke verschijnselen vertoont, eene neiging tot daden van geweld tegenover verplegers of medeverpleegden, welke een streng toezicht en buitengewone voorzorgsmaatregelen tot plicht maakt. Ook voor zulke patiënten zal dus, als men eenmaal de wenschelijkheid eener afzonderlijke verpleging der in art. 37 Strafwetboek bedoelden *op grond van hun gevaarlijk karakter* heeft aangenomen, de deuren van dit gesticht moeten geopend worden. De in 1880 in Engeland benoemde Staatscommissie stelde dan ook in haar Rapport als hare slotsom, dat aanbeveling verdient de verwijdering van criminal lunatics, die eene bijzondere verzorging behoeven, naar afzonderlijke gestichten in welke tevens lijders zouden kunnen worden opgenomen die, zonder te hebben terechtgestaan of veroordeeld te zijn, gevaarlijke neigingen vertoonen. En in dezelfde richting bewegen zich de voorstellen der Regeering en der Senaatscommissie in Frankrijk, eischende een bijzonder gesticht voor de aliénés criminels en de lijders die — in een gewoon gesticht zijnde — aldaar eene door het strafwetboek als crime ou délit betitelde handeling plegen. Bovendien — en ook dit verdient de aandacht omdat het volkomen in overeenstemming is met hetgeen onder de genoemde Engelsche wet van 1860 practijk was — kan in beide voorstellen de in het

(1) „Ce n'est pas une peine sous une autre dénomination qu'il s'agit d'infliger aux accusés acquittés pour démence; c'est une sorte de détention préventive, qui les mette hors d'état de nuire; c'est surtout un traitement qui les ramène à la jouissance de toute leur raison.” (CHAUVEAU et HÉLIE, Théorie du Code Pénal, Bruxelles, 1845, I, n° 889).

bijzonder gesticht geplaatste, volgens op initiatief van den behandelenden geneesheer door den Minister van Binnenlandsche Zaken genomen Besluit, naar zijn Departementaal gesticht worden overgebracht. (1)

In hoeverre nu voor de in artikel 37 van ons Strafwetboek bedoelden een afzonderlijk gesticht noodig is, dan wel reeds aan de eischen eener goede verpleging wordt tegemoetgekomen door eene afzondering in het gesticht, waarin zij met de gewone krankzinnigen te zamen vertoeven, is eene psychiatrische quaestie, die hier slechts gesteld, geenszins opgelost kan worden. Verre van gemakkelijk schijnt de oplossing te zijn. Van niemand minder dan LEGRAND DU SAULLE haalt de Fransche Senaatscommissie het gevoelen aan ter beantwoording in den tweeden zin. Genoemde geleerde wilde van het principieele onderscheid niets weten; de aliénés criminels rekende hij geenszins gevaarlijker dan de gewone; verscheidene hunner had hij zachte en bedaarde patiënten zien worden. (2) Toch komt de Senaatscommissie zelve

(1) De Engelsche wet „to consolidate and amend the Law relating to criminal lunatics” is van 14 Augustus 1884 (47 en 48 Vict. Ch. 64). Onder criminal lunatic verstaat zij en den gevangene die kr. wordt en hem „for whose safe custody during Her Majesty’s pleasure Her Majesty or the Admiralty is authorised to give order” (den persoon die in krankzinnigheid een strafbaar feit pleegt). De Secretary of State moet ten opzichte van elken c. l. minstens éénmaal in de drie jaren onderzoeken „the condition, history and circumstances of such lunatic” en beslissen of deze ontslagen kan worden; het ontslag kan worden verleend onder bepaalde voorwaarden, bij welker niet-nakoming de Secretary of State den lijder weder kan doen in bewaring stellen (artt. 4 en 5). — De ruim twintig wetten, vóór de wet van 1884 in Engeland omtrent de bedoelde personen gemaakt, zijn afgedrukt in het werk van DANBY P. FRY „the Lunacy Acts.” (Londen, 1877), bldzz. 579—623.

(2) Volgens LEGRAND DU SAULLE heeft men „exagéré les inconvénients de leur maintien dans les asiles ordinaires, ainsi que les répugnances ou la terreur qu’ils inspireraient à leurs compagnons d’infortune et aux familles de ces derniers” (ROUSSEL bldz. 270).

tot eene andere slotsom. Zich beroepende op de stelling dat hij die eenmaal in krankzinnigheid een in het algemeen strafbaar feit pleegt daartoe later steeds weder kan overgaan (1), en op de verklaring van een van Frankrijk's grootste zielkundigen, ESQUIROL, dat hij nimmer iemand — lijdende aan *monomanie du meurtre* — geheel heeft zien herstellen, rekent zij een afzonderlijk gesticht door de eischen der openbare veiligheid geboden. Te wenschen is het voorzeker, dat ook bij ons dit punt bijzonder door de deskundigen worde onderzocht, opdat blijke of onze wet eene goede keus deed door in artikel 10 het Rijksgesticht te bestemmen en voor de beide categorieën der „misdadige“ en voor de gewone krankzinnigen (militairen, en hen, wier verzorging volgens artikel 26 der Armenwet door het Rijk moet worden betaald).

Ten aanzien van de gevangenen, die in de gevangenis krankzinnig worden, kan m. i. geene vaste theorie worden aangenomen, noch die welke een langer verblijf in de gevangenis onvoorwaardelijk afkeurt omdat alsdan elke gedachte aan *straf* moet ter zijde gesteld worden, noch de door de Fransche Senaatscommissie gehuldigde opvatting, dat zij — althans zoo zij tot langere straf veroordeeld werden — in bijzondere aan de gevangenis verbonden inrichtingen moeten verblijven, wel onder de behandeling van een geneesheer maar toch steeds onder toezicht en gehoorzaamheid van de „*autorité pénitentiaire*,“ omdat hunne vermenging in krankzinnigengestichten met andere krankzinnigen tegenover dezen krenkend zou zijn. Kan de lijder in de gevangenis voldoende verpleegd worden, dan zal daartegen geen theoretisch bezwaar bestaan, omdat hij toch in ieder geval gevangene blijft; biedt de gevangenis echter, wat bij ons wel meestal het geval zal zijn, geene genoegzame hulpmiddelen tot

(1) „Il ne reste pas moins ce fait bien démontré, à savoir que l'homme aliéné qui a commis un crime peut en commettre d'autres, et l'expérience permet encore d'affirmer qu'il en commettra d'autres, si, rendu à la liberté, il est replacé dans les conditions où le premier crime a été commis.“

verpleging aan, dan zal overbrenging naar het Rijksgesticht (overeenkomstig artikel 3 van den in artikel 22 Wetboek van Strafrecht bedoelden Algemeenen Maatregel) in het belang van den patiënt zeer wenschelijk zijn, zonder dat aan eenige onbillijkheid tegenover de „gewone” aldaar verblijvende krankzinnigen kan worden gedacht. Of deze vermenging in strijd is met de eischen eener goede verpleging, ook *dit* moet door de deskundigen worden beslist.

Bij één punt wil ik nog een oogenblik stilstaan, dat ten opzichte der niet-toerekeningsvatbaren van evenveel belang is als ten aanzien der *gewone* krankzinnigen de *plaatsing* in een gesticht, n.l. het *ontslag*. Met de zoeven aangehaalde stelling van ESQUIROL en het gevoelen van tal van andere gezaghebbende psychiaters vóór zich, moet men tot de overtuiging komen, dat hierin een der zwaartepunten der quaestie gelegen is. Al is de lijder voor het oogenblik hersteld — zie hier o. a. het standpunt dat de geneesheer van Broadmoor vóór de enquêtecommissie van 1880 innam — dan kan toch het ontslag hoogst gevaarlijk zijn, een langer verblijf in het gesticht noodzakelijk (1). Volgens onze wet is echter in zulk een geval een langer verblijf onmogelijk. Artikel 28, voor alle lijders en alle gestichten geldende, beveelt het ontslag zoo de verpleegde geene blijken van krankzinnigheid geeft. Let men op de mogelijkheid, dat degeen die in krankzinnigheid een strafbaar feit pleegde, ook al schijnt hij voor goed hersteld, spoedig een nieuwen aanval kan krijgen — eene mogelijkheid, die waarschijnlijkheid wordt als de lijder in zijne vroegere

(1) De Engelsche Commissioners verklaarden in hun rapport van 1880, dat zij in Broadmoor onder de 447 verpleegden er 47 hadden aangetroffen die, waren zij lijders in een gewoon gesticht geweest, zouden zijn in vrijheid gesteld. De Fransche Senaatcommissie draagt de uitspraak over het Ontslag aan de Rechtbank op, aan wie de geneesheer de verklaring doet of de lijder genezen is en — zoo ja — of hij is „légitimement suspect de rechute.” Het ontslag kan voordeligmakend zijn.

omgeving terugkeert en de misdadige neigingen weder ontwaken — dan moet men dat gebod als te absoluut beschouwen. De wetgever geve den geneesheer de bevoegdheid een dergelijken lijder òf langer in het gesticht te houden òf met een onder alle waarborgen gegeven verlot daaruit te doen vertrekken en aldus de maatschappij tegen de genoemde mogelijkheid te vrijwaren. Hij drage, zoo hij beducht is dat op deze wijze misschien een patiënt langer dan noodig van zijne vrijheid beroofd blijft, de beslissing over het ontslag aan den rechter op, die volgens artikel 37 Strafwetboek de plaatsing beval (1). Dat die rechter daarbij alle behoedzaamheid zal in acht nemen, niet zonder zwaarwichtige redenen het ontslag zal bevelen in strijd met het gevoelen van den geneesheer, er aan gedachtig dat het *hier* vooral eene zeer moeilijke psychiatrische vraag betreft tot wier beantwoording de niet-zielkundige vaak volkomen onbevoegd is, is te wenschen en — het mag van den Nederland-schen rechter gezegd worden! — te verwachten.

Zieriksee, Januari 1893.

S. J. M. VAN GEUNS.

Naschrift. Het in de laatste plaats besproken onderwerp werd, zooals blijkt uit de in de jongste aflevering van het Tijdschrift voor Strafrecht verschenen „mededeelingen en beschouwingen“ van Professor MR. VAN HAMEL over het derde te Brussel gehouden congres voor Crimineele Anthropologie, aldaar besproken naar aanleiding van een door DR. DE BOECK en Mr. OTLET opgemaakt Rapport.

31 Maart 1893.

v. G.

(1) Zie het belangrijke opstel van Mr. D. J. MOM VISCH „Opmerkingen over art. 37 al. 2 van het Wetboek van Strafrecht en over het gerechtelijk-psychologisch onderzoek in strafzaken“ (Themis, 1887), bldz. 432.

Mr. D. SIMONS, *Beknopte handleiding tot het Wetboek van Strafvordering. Tweede druk. Nieuw bewerkt.* — Haarlem 1892, door Mr. M. S. POLS, *Hoogleeraar te Utrecht.*

Het werk van den heer SIMONS heeft in zijne eerste uitgave een te goeden naam en eene te algemeene bekendheid bekomen, om in eene nieuwe uitgave eene bijzondere aanbeveling te behoeven. Toch is het eene aangename taak die nieuwe uitgave te kunnen aankondigen. Zonder iets van zijne verdiensten prijs te geven of zijn oorspronkelijk karakter van beknopte handleiding te verliezen, heeft het werk door de nieuwe bewerking nog aanmerkelijk in waarde gewonnen. Hoewel in omvang zeer weinig toegenomen, is het in inhoud rijker en vollediger in vorm tot een hoogere klasse verheven. De eerste uitgave stelde zich hoofdzakelijk ten doel de kennis van het Wetboek, zooals het na de diep ingrijpende wijziging van 1886 in werking zou treden, te bevorderen, en daar ook de volgorde van het Wetboek was gevolgd bij de indeeling der stof, bekleedden de vergelijking met het alsnog bestaande recht en de aanwijzing der verschillen een zeer aanzienlijke plaats. Veel daarvan was als het ware van voorbijgaand nut voor eene handleiding, gedoogde besnoeiing, nu het overgangstijdperk voorbij was, terwijl aan den anderen kant eene zesjarige werking van het gewijzigde Wetboek in het licht der praktijk en onder den invloed van wetenschap en rechtspraak voor de kennis daarvan niet onvruchtbaar was gebleven. Van de geleverde vruchten is nu bij de nieuwe bewerking ruimschoots, en toch met oordeelkundige beperking, gebruik gemaakt. Dank zij die beperking is het werk eene beknopte handleiding gebleven, waarbij in den regel de casuïstiek, voorzover ze niet over de beginselen van ons strafvorderingsrecht licht verspreiden, is vermeden. Toch is de

titel, handleiding tot het *Wetboek* van strafvordering, niet meer geheel juist gebleven, tengevolge van eene verandering in den vorm, die de waarde van het werk verhoogt, maar tot uitzetting van het kader heeft geleid. Zoodra men een meer systematischen vorm bij de bespreking van het strafvorderingsrecht kiest, ziet men zich gedwongen ook dat deel in het kader op te nemen, dat niet in het Wetboek van strafvordering, maar elders, met name in de wet op de Rechterlijke organisatie, is geregeld; en hoewel de schrijver blijkbaar geen gestreng systematische bewerking heeft beoogd, heeft hij toch de indeeling van de stof in het Wetboek van Strafvordering voor een meer systematische indeeling verlaten. Daaraan hebben wij reeds dadelijk de eerste twee afdelingen, handelende over de rechterlijke macht en over het openbaar ministerie en zijn hulppersoneel te danken, terwijl in de derde afdeling nu ook al wat den beklaagde, zijne plaats in het proces en zijne verdediging betreft, en vroeger verspreid werd gegeven, is samengevat. Door het aannemen van zulk eene indeeling heeft de bespreking van het strafproces, waaraan de in acht hoofdstukken gesplitste vierde afdeling is gewijd, aan helderheid en regelmaat nog belangrijk gewonnen, zelfs waar overigens de tekst geene omwerking heeft ondergaan. Door niet alleen aan het bewijsrecht de plaats toe te kennen die er aan toekomt, vóór de behandeling van den procesgang, maar ook vooraf de allerwege door het Wetboek verspreide bepalingen over de dwangmiddelen, tot een geheel vereenigd, te bespreken, heeft de schrijver aan zijn werk in tweederlei opzicht een belangrijk voordeel verzekerd. Aan den eenen kant verkrijgt men een beter inzicht in den aard en den samenhang der dwangmiddelen, en komt de weinig bevredigende regeling van dat onderwerp in onze wetgeving, het onsamenhangende, onvolledige, soms tegenstrijdige der wettelijke bepalingen beter uit. Maar aan den anderen kant ontlast het de beschrijving van het strafrechtelijk onderzoek van telkens wederkerende, voor de helderheid en geleidelijkheid

dier beschrijving schadelijke uitwijdingen over de dwangmiddelen. Dank zij de meer stelselmatige behandeling is ook de bespreking van het voorbereidend onderzoek en van het eindonderzoek volkomen gescheiden, zijn de rechtsmiddelen in één hoofdstuk vereenigd, en worden de bijzondere procedures, die in het Wetboek het regelmatig overzicht van den gewonen procesgang verstoren, op haar plaats, als aanhangsel in het laatste hoofdstuk bijeengebracht.

Slechts enkele malen stuitte ik op een betoog of uiting van een oordeel, waarbij ik neiging gevoelde een vraagteeken te stellen, of op onnauwkeurigheden of onvolledigheden, blijkbaar aan de aandacht van den schrijver ontsnapt. Het eerste volgt uit den aard der zaak, waar zoo talrijke controversen te vermelden en niet dan in zeer beknopte vorm te bespreken waren. Van het laatste zal ik allerminst den schrijver een grief maken, omdat enkele daarvan ook mij kunnen worden ten laste gelegd. Het eerste valt buiten het bestek dezer aankondiging. Slechts op één punt, dat wellicht tot de tweede soort behoort, vestig ik de aandacht des schrijvers, omdat zij mij voorkomt een bezwaar, tegen de vrije bewijstheorie aangevoerd, minder juist voor te stellen. Op bladzijde 64 noot 3 leest men, dat MODDERMAN (in zijn bekend werk over de wettelijke bewijsleer) te recht betoogt dat het eene dwaling is, als zou bij de huldiging der vrije bewijstheorie de geheele bewijsvoering vervallen en slechts op eene intieme convictie worden gevonnisd. In de eerste uitgave werd dit sterker uitgedrukt, en die dwaling als overwonnen gestempeld. Is de gewijzigde redactie te danken aan hetgeen door mij ter plaatse, in de noot aangehaald, wordt gesteld, dan sluit zij daarop niet, omdat mijn bezwaar een ander was. Maar bovendien is de opmerking waardeloos. Daargelaten dat MODDERMAN eigenlijk iets anders betoogt, is het bezwaar door de voorstanders van wettelijke voorschriften tegen de vrije bewijstheorie aangevoerd, niet dat bij het ontbreken van wettelijke voorschriften op bloot gemoedelijke overtuiging

moet worden recht gesproken, maar *kan* worden recht gedaan. Zoolang het een onbetwisbaar feit is, dat de leer der rechtspraak op bloot gemoedelijke overtuiging tallooze warme voorstanders telt, zoowel in de praktijk als in de wetenschap, zijn wettelijke voorschriften onnisbaar om de toepassing dier leer te beletten. In dat geval toch is elk rechter niet alleen bevoegd maar verplicht, de theorie toe te passen die hij voor de ware houdt. De voorstander van rechtspraak op de z. g. rechtelijke overtuiging zal naar deze, de voorstander van rechtspraak op bloot gemoedelijke overtuiging naar bloot gemoedelijke overtuiging recht doen. En hetzelfde is het geval met de bijzondere bewijsregels, waaromtrent geen minder verschil van gevoelen bestaat. Ieder zal toepassen wat naar zijne subjectieve meening de ware leer is, en hij gebreke van een bindend voorschrift daartoe verplicht zijn. Dit bezwaar nu wordt niet opgelost door een betoog, dat bij gebreke van wettelijke voorschriften de toepassing van de leer der bloot gemoedelijke overtuiging *niet* van zelf voor elk verplichtend wordt, ook voor hen die haar een gruwel achten. Een voorstander van de leer der rechterlijke overtuiging zonder regeling bij de wet, zooals MODDERMAN was, moet het betoog leveren dat ook bij het ontbreken van zoodanige regeling rechtspraak op bloot gemoedelijke overtuiging is uitgesloten en kan worden belet. En dit betoog is tot nu toe niet geleverd en kan m. i. niet geleverd worden.

Van de onnauwkeurigheden of onvolledigheden zijn enkele blijkbaar slechts drukfouten. Zoo bijv. blz. 10 de vermelding van de wet van 9 April 1877, Stbl. n°. 72, als regelende het aantal der rechtbanken en kantongerechten, terwijl vermoedelijk bedoeld is Stbl. n°. 74—78, of n°. 79; op blz. 56 de verwijzing naar Art. 143. 2°, in plaats van Art. 141. 2°. Bij de op blz. 21 volg. aangegeven gevallen van aanwijzing van een bijzonder forum competentiae kunnen nog gevoegd worden de gevallen van Art. 8 der wet van 26 October 1889, Stbl. n°. 135, en van Art. 21 der wet van 15 April 1891, Stbl. n°. 84,

bij de op blz. 25 besproken gevallen van aanwijzing van een anderen dan den gewonen competenten rechter bij verwijzing na vernietiging in cassatie of revisie, een gelijksoortig geval na vernietiging in appel; voorkomende in Art. 247 strafvordering. Ook komt mij minder juist voor het ontwerp tot wijziging van het Wetboek van strafvordering van den Minister MODDERMAN (blz. 2) het eerste ontwerp te noemen, tenzij men spreke van regeeringsontwerp. Het eerste ontwerp was geleverd door de staatscommissie, en bleef de grondslag, niettegenstaande het eene zeer belangrijke omwerking onderging, ten gevolge van de uitzetting van het kader der herziening, die aan de herziening zulk een hybridisch karakter, en later aanleiding gaf tot den vermakelijken strijd over hetgeen binnen of buiten het kader viel. Ik vermeld het alleen, omdat eene herinnering aan het weinig bevredigende stelsel van herziening, of liever de stelselloosheid der herziening, tot verklaring van het zeer gebrekkige ook van het herziene Wetboek kan dienen. Ook de aanwijzing van andere onvolledigheden heeft geeue andere strekking dan er de aandacht van den schrijver op te vestigen.

Utrecht, 25 Februari 1893.

P.

C. J. J. DE JONCHEERE, *het rechtskarakter der onderteekening. Academisch proefschrift. Amsterdam 1892.*

De redactie van *Themis* zond mij deze dissertatie toe met verzoek, „eene bespreking of aankondiging daarvan voor een der eerstvolgende nummers van 't Tijdschrift te willen geven.“ Uit de wijze, waarop ik aan dat verzoek heb gevolg gegeven — door eene vrij uitvoerige bespreking in te zenden, die reeds in het eerstvolgende nummer zou kunnen worden opgenomen — blijkt voldoende, welken indruk de kennismaking van het stuk bij mij achter liet. De 108 ruimgedrukte bladzijden geven misschien niet alles wat over het onderwerp te zeggen is, maar zeker hebben zij de verdienste dat zij zich gemakkelijk laten lezen; wij worden er niet in onthaald op zwaarwichtige, maar slecht verwerkte geleerdheid, waarmede allen worden opgeroepen die het behandelde punt hebben besproken of zelfs aangeroerd; nog minder worden wij uitgenoodigd om met den'schrijver in het gericht te gaan zitten over de personen, die niet het geluk hebben met hunne meeningen en uitingen hem te behagen. Het bewijs wordt ons echter geleverd dat ook met een eenvoudigen vorm en met een bescheiden toon een academisch proefschrift zich gunstig kan onderscheiden tusschen den grooten stapel van geschriften, waartoe ieder bij zijne promotie eene bijdrage, hoe dan ook, heeft aan te brengen. De S. weet onze belangstelling voor zijn onderwerp gaande te houden, omdat hij het zelf behoorlijk van verschillende kanten heeft gezien en zich een helder beeld daarvan heeft gevormd; al is het geen diepzinnig stuk, waarmede hij zijn afscheid neemt van zijne universiteit, hij blijkt daar geleerd te hebben hoe men zich de zuivere voorstellingen moet maken, zonder welke de praktijk moeilijk vruchtdragend kan zijn.

Het eerste en zeker belangrijkste hoofdstuk handelt over de

strekking der onderteekening. Het onderteekenen eener akte beschouwt de S. terecht als eene rechtshandeling, eene verklaring dat de inhoud van het stuk in rechte als van hem afkomstig zal gelden. De onder het stuk geschrevene, en uiterlijk waarneembaar blijvende handteekening levert het bewijs, dat de onderteekening heeft plaats gehad; maar de onderteekening zelve is eene wilsverklaring, evenzeer b. v. als wanneer een Romein op een: spondesue met een: spondeo antwoordde.

De S. ziet zich hier verplicht het terrein te betreden, waar de groote strijd wordt gevoerd omtrent wil en wilsverklaring. Men kan het hem niet euvel duiden dat hij niet diep ingaat in dit vraagstuk; hij waagt zich alleen aan eene voorspelling, die althans de warmte van zijne overtuiging bewijst. De oude wilsleer zal vallen, want zij is tyrannisch en overal waar de voorstanders der vrijheid den strijd aanbonden tegen de tyrannie, is hij met de nederlaag van de laatste geeindigd. Tyrannie nu heet het, den wil te bekleeden met het hoogste gezag en de verkeersopvatting geweld aan te doen. Wij mogen ons verheugen dat voor de leer, door den S. omhelsd, deugdelijker argumenten zijn bijgebracht dan dergelijke betuigingen van sympathie of antipathie. Mij dunkt, een voorstander van de oude leer zal — met even veel of even weinig recht — van tyrannie spreken, als iemand, die bij vergissing een stuk heeft geteekend, aansprakelijk wordt gesteld. al blijkt hij geenszins den wil te hebben gehad zich naar den inhoud van dat stuk te verbinden. Bij elk conflict van belangen ligt het voor de hand, dat elk der partijen overtuigd is de billijkheid aan hare zijde te hebben, en dat zij en hare woordvoerders die overtuiging met meer of minder groote woorden uitspreken. De zaak moet echter volledig, van beide kanten worden beschouwd, en dan zal de beslissing moeten vallen ten gunste van de nieuwere leer. Bij de eenmaal afgegevene wilsverklaring werden rechten gegeven; de goede trouw laat niet toe, dat men zich daaraan zal onttrekken. Niet alleen in het eigenlijke handelsverkeer, maar in het

algemeen bij alle verkeer in de maatschappij is dit beginsel vast te houden.

De onderteekening houdt de verklaring in, dat men zich onderwerpt aan den inhoud der akte; al zoude die verklaring niet met den werkelijken wil overeenstemmen, zij is bindende voorzoover niet een voorbehoud of eene vooronderstelling gemaakt en evenals de verklaring zelve te kennen gegeven is. Op dit punt komt mij de S. voor, niet geheel helder te zijn. Op blz. 16 onderscheidt hij het voorbehoud, dat wèl, en de vooronderstelling, die niet voor derden (en voor de wederpartij) kenbaar is. Bij gebleken onjuistheid van het eerste zou de rechtshandeling ipso jure nietig zijn; daarentegen zou bij de vooronderstelling de handelende door het bewijs van zijne vergissing te leveren de nadeelige gevolgen dier vergissing van zich afwenden. Doch op blz. 23 en 24 wordt algemeen gezegd dat de vooronderstelling, die niet geuit en voor derden niet uit de omstandigheden af te leiden is, op het rechtsgevolg der obligatoire wilsuiting zonder eenig gevolg blijft, en op blz. 28 heet het bij de onderteekening in blanco, dat het bewijs van het gemaakte voorbehoud bij niet-verwezenlijking de gevolgen der onderteekening zal kunnen afwenden. De voorstelling op die verschillende plaatsen is niet volmaakt dezelfde, en het geheel geeft den indruk van eenige weifeling. Zoude niet eenvoudiger en juister gezegd kunnen worden, dat het voorbehoud of de onderstelling de verklaring nader bepaalt, mits zij zijn kenbaar gemaakt, hetzij uitdrukkelijk, hetzij stilzwijgend?

Een blanc-seing, eene handteekening in blanco, wordt altijd onder een voorbehoud gegeven, nl. dat hij wien het in blanco geteekende papier wordt ter hand gesteld, boven de handteekening eene akte zal schrijven of doen schrijven van den inhoud zooals die hem bij de afgifte wordt medegedeeld. De inhoud dier akte kan verschillend bedoeld zijn; het blanc-seing kan zijn afgegeven om het in te vullen met een contract, dat voor den teekenaar met een derde zal worden gesloten, maar eveneens met de

machtiging om er eene verbintenis ten behoeve van den ontvanger zelf boven te plaatsen; soms, als in het geval van Art. 136 Kh., is reeds door het stuk, waarop de handteekening gesteld wordt, de inhoud der akte in meerder of mindere mate bepaald, en eveneens kan bij de handteekening eene bijvoeging worden gesteld tot nadere bepaling; in het geval van Art. 1915 B. W. is dit zelfs noodzakelijk. Past men nu echter den door S gehuldigten regel toe, dat een voorbehoud aan derden moet zijn kenbaar gemaakt om tegen hen te kunnen werken, dan zal men wel tot het besluit moeten komen dat de teekenaar aan den inhoud der akte gebonden is jegens derden, al overschrijdt hij die het blanc-seing ontving, de hem verstrekte machtiging (1). De teekenaar heeft hier bij voorbaat bekrachtigd wat boven de handteekening geschreven zal worden, zooals hij bij eene onder-teekening a posteriori bekrachtigt wat de reeds geschrevene akte te zijnen aanzien inhoudt. Zoo beslist zelfs DIEPHUIS (Systeem II, blz. 370 v.), ofschoon hij (bv. op blz. 58 en 97 v.) verklaart met de nieuwe leer niet te kunnen meegaan. Hij onderscheidt niet of degene wien het papier ter hand is gesteld, of een derde, die geen recht daarop had verkregen, de invulling had gedaan. Bij misbruik zal zeker schadevergoeding verschuldigd zijn, maar de aansprakelijkheid blijft gelden; het gemaakte voorbehoud kan werken tegenover hem, wien het bij het overgeven van het stuk werd te kennen gegeven, en eveneens tegenover derden, wien het werd kenbaar gemaakt, maar verder ook niet. Ik zou zelfs betwijfelen of het den teekenaar zal helpen, als hij aantoonst „dat, hetgeen daarin te zijnen aanzien staat vermeld, hetzij geheel, hetzij zoo als het daar staat, noch door hem noch door een ander op zijnen naam, is geschied” (DIEPHUIS blz. 372); ook bij de zoogen. algemeene wilsonderwerping bindt de verklaring,

(1) De S. hecht er gewicht aan, dat van geen „lastgeving” mag worden gesproken als niet in naam van den lastgever is gehandeld; die stelling, al ware zij juist, doet hier weinig ter zake; zie trouwens wat de S. zelf opmerkt op blz. 28 n. 2.

al wil men in werkelijkheid niet alles wat daarin is opgesloten. Het afgeven van een blanc-seing is zeker gevaarlijk; een voorzichtig persoon zal er niet licht toe overgaan, en de wetgever waakt ook te recht in sommige gewichtige gevallen tegen misbruik, door eene holographische akte of althans eene eigenhandige bijvoeging te eischen. Maar in het algemeen zal men toch ook verbonden moeten zijn aan het stuk, dat men a priori geteekend heeft; aan te nemen, dat men zich niet verbinden kan zonder den inhoud der verbintenis te kennen, zal zelfs voor een voorstander van de rechtzinnige wilsleer te sterk zijn.

De S. aarzelt dan ook niet de geldigheid der a priori geteekende akte te erkennen. Zooals echter bij DIEPHUIS, in dit en in verscheidene verwante gevallen, de natuur boven de leer gaat, zoo zien wij onzen S., niettegenstaande zijn warme ontboezeming omtrent de eischen van het verkeer, hier terugkeeren naar de oude wilsleer. Wanneer iemand, zoo verklaart hij, eene andere wils- of gedachten-uiting dan de door mij gewilde en hem als door mij gewild medegedeelde, boven mijne handteekening schrijft, dan kan men toch niet beweren, dat zulk eene wils- of gedachtenuiting van mij afkomstig is. Maar, al wordt dit toegegeven, mag ik mij hierop beroepen tegenover derden, aan wie niet eveneens het door mij gewilde werd medegedeeld? S. meent, dat het voorbehoud bewezen mag worden niet vervuld te zijn; de echtheid der onderteekening wordt dan niet ontkend, maar wel die van den inhoud; al wordt eene dergelijke onderscheiding in artt. 1913 en 1914 B. W. en 176 Rv. niet gemaakt, dat verklaart zich daaruit, dat daar alleen aan het gewone geval, van onderteekening a posteriori, is gedacht. Die artikelen kunnen wij ter zijde laten; mij dunkt echter, het onderzoek naar de beginselen had hier eenigszins ernstiger moeten zijn. S.'s beslissing is misschien de juiste; maar zij verdiende vooral met het oog op den bestaanden strijd over het wilsdogma meer grondige overweging.

Het tweede hoofdstuk handelt over den vorm der ondertee-

kening. Eerst worden eenige historische opmerkingen gegeven. Herinnerd wordt, dat bij de oude Oostersche volken, bij de Romeinen, en ook in latere tijden het zegelen van de stukken als waarborg van hun afkomst moest dienen; eerst daarna nam de onderteekening die plaats in. Het stellen van het teeken des kruises, naast of in de plaats van handteekening, schijnt een oud-Saksisch gebruik te zijn. Men zoude over dit alles wel meer licht verspreid willen zien; wie had een zegel, hoe vormde het zich, in hoever hing het samen met een bepaald persoon, bestaat er ook verband tusschen het zegelen en het plaatsen van een kruis? En wanneer heeft het schrift een zoo persoonlijk, individueel karakter verkregen, dat men er toe konde komen de handteekening aan te nemen als het teeken dat het stuk door dien persoon was erkend en aanvaard? Die vragen zijn echter voor den jurist van minder gewicht dan voor den historicus. De S. behoefde er dus niet op in te gaan. Doch dan had hij de bladzijden, die hij aan dit punt gewijd heeft, beter als eene inleiding vóór zijne verhandeling kunnen plaatsen. Zij worden ons voorgesteld als behelzende eene schets van het oudere recht, maar die is toch in zeer losse trekken gegeven.

Het hedendaagsche recht ziet dan in de onderteekening het bewijs dat eene akte van den persoon afkomstig en voor hem bindende is, wiens handteekening onder die akte voorkomt. Verscheidene vragen doen zich daarbij evenwel voor, waarvan de voornaamste achtereenvolgens door den S. worden nagegaan. Het stellen van een merk of teeken kan zeker niet als „handteekening” gelden. Maar hoe is het met eene handteekening, die onleesbaar is, die eigenlijk niet uit letters maar uit teekens bestaat, al zijn deze deze dan misschien zeer kunstig getrokken en even moeilijk als eene leesbare handteekening door een ander na te bootsen? S. meent ook dan eene handteekening te moeten erkennen; in een dergelijk geval heeft men toch weder het vaste en het individuele, dat bij de handteekening op den voorgrond moet staan; trouwens waar ligt ook de grens tusschen leesbaarheid of

onleesbaarheid? Dat een naam, die onder eene akte is afgedrukt, als een onderteekening zou kunnen gelden, zal niemand beweren; maar of datzelfde ook geldt bij een naamstempel, is zeer betwist. In de praktijk is moeilijk de eisch vol te houden dat b. v. stukken, die bij duizenden worden uitgegeven, door directeuren enz. elk afzonderlijk zullen worden geteekend; evenwel een langs dergelijken mechanischen weg verkregen handteekening is toch geene eigenlijke handteekening. De S. erkent den naamstempel, mits naar de vaste handteekening geelicheerd: dat is als 't ware een concessie, met eenige reserve gedaan, en ik wil toegeven dat men daartoe wel gedwongen is; maar ook de S. zal weer moeten erkennen dat een dergelijk facsimile toch niet eene onderteekening kan heeten. Dat de waarborg voor de afkomst van het stuk geringer is, springt in het oog. Een dergelijke twijfel bestaat ook, wanneer wel de naam door de hand van den onderteekenaar is gesteld, maar zonder dat hij de beteekenis van de letters kende. De S. erkent echter eene dergelijke handteekening niet, omdat zij het eigenlijke persoonlijke karakter mist; maar dat is met menige handteekening het geval, en zelfs zoude een handteekening geldig zijn, al ware zij met de «vaste handteekening» in strijd. Waar is trouwens weder de grens? Menigeen, wiens handen aan zwaren lichamelijken arbeid gewend zijn, brengt slechts onder zwoegen een naamteekening tot stand, en rekt zich toch geenszins onder de analphabeten. Een dergelijke onderteekening heeft ook dikwijls karakteristieke eigenaardigheden, even goed als de handteekening van meer ervarenen. Ik herinner mij een vrouw, die eene van hare voorletters, eene E, altijd schreef als een 3; zou men nu, omdat zij aan die hieroglyph een andere beteekenis toekende dan hare medeburgers, hare handteekening moeten ontkennen, terwijl men de mysteriën aanneemt, die allerlei mannen van zaken voor hunne onderteekening uitgeven?

Niet veel meer grond hebben wij onder de voeten bij de vragen omtrent hetgeen in de naamteekening moet worden

uitgedrukt. S. beslist, de geslachtsnaam, al of niet voorafgegaan door voorletters, moet worden geschreven. Veel meer dan eene bewering is dit zeker niet; ik wil daar echter gaarne bijvoegen, dat men ook voor de eene of andere tegenovergestelde meening weinig meer dan beweringen zoude kunnen bijbrengen. Dat de phantasie-namen, waarmede in Frankrijk wel wordt gewerkt, of een enkele letter of haal of schrap, ook bij akten van weinig gewicht niet als naamteekening kan gelden, wordt met recht door S. betoogd.

Niet lang geleden zag ik — ik meen in eene bespreking eener academische dissertatie — den wensch uitgedrukt, dat de doctorandus over het door hem behandelde onderwerp, indien het zich daartoe leende, een ontwerp van wet zou opstellen. Ik zou in het algemeen geen hooge verwachtingen durven koesteren omtrent dergelijke proeven van aanvangsers, wanneer zelfs de fungeerende wetgever zoo zelden lauweren kan behalen. In dit geval echter zoude ik den S. wel eens een poging zien wagen om eene regeling van het onderwerp, dat hij in dit 2^e Hst. behandelt, te ontwerpen. Over het jus constitutum kan hij weinig geven; in het jus constituendum zoude hij zich vrijer kunnen bewegen, en ik heb allen moed dat hij daarin iets bruikbaar zou kunnen leveren.

In het derde hoofdstuk, over het onderzoek naar de echtheid der onderteekening, wordt in de eerste plaats gehandeld over de legalisatie. Terecht wordt opgemerkt dat zij geen afdoenden waarborg geeft, wanneer niet de handteekening in de tegenwoordigheid van den legaliseerenden ambtenaar gesteld is en terwijl de teekenaar zelf dien ambtenaar bekend is; vergelijking met eene gedeponeerde handteekening of bekendheid met de vaste handteekening sluit zeker de mogelijkheid niet uit van bedrog. Dat zij het bedrog echter moeilijker maakt, is reeds iets gewonnen.

In de tweede plaats wordt de erkenning of het bewijs der echtheid van de onderteekening van onderhandsche akten besproken. Zonder die erkenning of dat bewijs mist de rechter alle zekerheid, dat het overgelegde stuk werkelijk van hem afkomstig en voor hem bindende is, wiens naam daaronder is gesteld. Erkent die

persoon de handteekening als de zijne, dan heeft de rechter zich daarbij neer te leggen. De S. noemt het opmerkelijk, hoe weinig vrij de rechter hier is in zijne overtuiging; ik meen, dat eenige regels verder eene afdoende verklaring daarvan wordt gegeven; het is hier eene beschikking van partijen, waarnaar de rechter zich heeft te voegen. Bij ontkenning wordt de echtheid uitgemaakt door getuigen, door bescheiden of door deskundigen. Getuigen kunnen verklaren, dat zij de handteekening op het stuk hebben zien stellen; uit bescheiden zoude eveneens moeten blijken, dat onder de bepaalde akte door den bepaalden persoon zijne handteekening is gesteld; dat voldoende zou zijn »het produceeren van geschriften, waarin van het bestaan der betwiste akte wordt melding gemaakt,» betwijfel ik. Dat veelal bewijs door deskundigen het eenige is, wat overblijft, is duidelijk, en van algemeene bekendheid is het, hoe weinig zeker de resultaten van een dergelijk onderzoek juist daar zijn, waar de echtheid twijfelachtig is. Bij dit punt staat ook de S. eenigen tijd stil. Hij wijst op hetgeen reeds bij de 73^e Novelle werd bepaald, en toont verder aan dat de rechter hier niet verplicht is het door de deskundigen geuit gevoelen te volgen, indien zijne overtuiging daartegen strijdt (Art. 226 Rv.) Hij beschouwt het bericht van deskundigen zelfs als een feitelijk vermoeden, dat dus niet geldt wanneer het niet door andere vermoedens gesteund wordt.

Bij het overlezen van het geschrevene rijst bij mij eenige vrees, dat de heer JONCHEERE ten slotte den indruk zoude ontvangen alsof ik na eene beleefde inleiding niets dan aanmerkingen voor zijn arbeid zou overhebben. Niets lag evenwel verder van mijne bedoeling. Wanneer ik op sommige punten nader inging, was dit omdat niet alleen het onderwerp, maar ook de wijze waarop het behandeld werd, mij aantrok; en wanneer ik mijne bedenkingen opperde, dan was het omdat ik den S. te hoog meen te moeten stellen dan dat hij enkel lofuitingen zoude begeeren

N. K. F. LAND.

*De volkenrechtelijke uitzonderingen van Art. 8
Wetboek van Strafrecht. Academisch proefschrift van J. H. TASSER, Amsterdam 1892.*

Eene onvangrijke en inhoudrijke monographie geeft de schrijver der boven geciteerde dissertatie in zijne drie honderd paginas tellende verhandeling. Het is bekend dat Art. 8 van ons Wetboek van Strafrecht de toepasselijkheid der Strafwet en der daarvoor in de Artt. 2—7 gestelde regelen beperkt door de uitzonderingen in het volkenrecht erkend zonder die uitzonderingen nader te omschrijven en vast te stellen. In de gevallen dus waarin de Nederlandsche rechter kan worden geroepen aan het voorschrift van Art. 8 toepassing te geven zal hij zelfstandig moesten vaststellen wat in de aan hem onderworpen vraag als een door het volkenrecht erkend beginsel mag worden aangenomen. Bij dat onderzoek kan de studie van den heer TASSER hem een uitnemende handleiding zijn. In een achttal hoofdstukken behandelt hij met groote volledigheid alle gevallen, waarbij het beginsel van Art. 8 in toepassing kan komen, geeft uitvoerig de verschillende meeningen aan, in quaestieuse punten door de viri docti gehuldigd en trekt door eene vergelijking hunner uitspraken de conclusie wat volkenrechtelijk als de usance mag worden aangenomen. Uit den aard der zaak hebben bij een dergelijken arbeid de eigen meeningen des schrijvers minder beteekenis en dit is dan ook door hem zelf gevoeld want de grootste plaats in zijn geschrift wordt ingenomen door de uiteenzetting van de opinies van anderen. Waar de schrijver zijn eigen opvatting mededeelt schijnt mij zijn betoog, vooral wat de inkleeding betreft, niet altijd even logisch; zoo b.v. is het mij niet gelukt den schrijver te volgen in zijne op blz. 78 gegeven beschouwing omtrent de zoogenaamde exterritorialiteit van bij den gezant in dienst tredende onderdanen van den staat waar de gezant vertoeft. Ook mag ik niet ontkennen dat bij de

mededeeling van de gevoelens van anderen de rangschikking der opinies nog al eens wat te wenschen overlaat, waardoor de lectuur niet wordt vergemakkelijkt. Intusschen ook met die gebreken blijft de monografie van den heer TASSET een zeer bruikbare en nuttige arbeid. Het is mij natuurlijk niet mogelijk in bijzonderheden na te gaan de verschillende conclusies, die hij omtrent bepaalde quaesties trekt; uit de vele teeken ik aan dat hij de niet toepasselijkheid der Nederlandsche Strafwet ook aanneemt voor de bij den gezant vertoevende familieleden en voor zijne bedienden, ook al zijn zij onderdanen van den staat waarbij de gezant zijne functiën uitoefent doch dat hij die verwerpt voor de consuls en ook bestrijdt de fictie als zou het gezantschapshotel als exterritoriaal moeten worden beschouwd. De daar gepleegde misdrijven vallen dus onder de algemeene bepaling van art. 2. De exterritorialiteit van het vreemde oorlogsschip, ook al vertoeft het in onze havens, wordt door hem aangenomen, daarentegen die van het koopvaardijship verworpen, in overeenstemming ook met de zienswijze van onzen wetgever, die bij Art. 4 1° der Invoeringswet het de competentie van den plaatselijken rechter beperkende Avis du Conseil d'État van 20 November 1806 afschafte. Volkomen juist eindelijk acht ik de opvatting van den schrijver dat de verhouding tusschen art. 8 en de artt. 4 en 5 niet verbiedt om een misdrijf op een vreemd oorlogsschip gepleegd te vervolgen, wanneer de dader zich binnen het bereik der Nederlandsche justitie bevindt en volgens de artt. 4 en 5 aan hare jurisdictie onderworpen is.

Het lijstje van errata dat de schrijver ons aanbiedt bevat er niet minder dan zes en tachtig. Ik ben ten opzichte van het vervelende werk der correctie niet te veel eischend maar ik zou toch durven zeggen dat door welke oorzaken dan ook de drukker van dit geschrift tegenover schrijver en lezers wel wat al te zwaar heeft gezondigd. Van den benevolus lector wordt hier wat veel vergegd.

D. S.

Nieuwe Toepassing der Ontheigeningswet van 1851.

Van het 20 Jan. 1893 ingediende wets-ontwerp n°. 124 is de tekst als volgt:

„Wij verklaren, dat het algemeen nut de onteigening vordert, ten name der gemeente *Amsterdam*, van eigendommen in die gemeente, noodig voor den aanleg eener straat, met wederzijdsche bebouwing, van de Heerengracht tegenover de Warmoesgracht naar de Keizersgracht, tegenover de Westermarkt, aldaar.“

Bij de ter-visie-legging volgens Art. 7 der wet van 28 Aug. 1851, n°. 125, zijn bezwaren ingebracht tegen het geheele plan van aanleg der straat en ook tegen de bewering, dat voor dien aanleg zou noodig zijn terrein aan weerszijde van de 25 meter breede strook, voor de straat zelve verlangd.

In hoeverre die bezwaren in aanmerking komen als argumenten tegen de doelmatigheid der bij ontwerp van 20 Jan. 11. voorgestelde onteigening, is geen rechtskwestie. Wel is dat de vraag of de wetgever, dit ontwerp volgend, handelen zou in strijd met de wet van 28 Aug. 1851, *Stbl.* n°. 125. Die wet, nooit anders gewijzigd dan bij wetten van 1 Juni 1861, n°. 54 en 29 Maart 1877, n°. 52, voor watersnood en oorlog, is onze steeds geldende algemeene wet op de onteigening ten algemeenen nutte en kan, volgens Art 151 der Grondwet van 1887 zonder eenigen twijfel, in 't geheel niet bij een onteigeningswet voor een speciaal geval worden buiten toepassing gehouden.

Op dat standpunt plaatste zich dan ook de Memorie van Toelichting, zich niet beroepend op eenige aan te brengen wijziging der wet van 28 Aug. 1851, maar enkel aanhalend de argumenten, door het Amsterdamsch Gemeente-bestuur aangevoerd tegen de beweerde overtolligheid der voor bebouwing gevraagde onteigening.

Misschien zal de Memorie van Antwoord nog duidelijker aantoonen, wat in dezen 't Ministers rechtsopvatting is. Voorloopig intusschen mag men nog altijd veilig de wet van 1851 als grondslag nemen, zoo men vast goed onteigenen wil.

Nu zeggen zij, die bezwaar maken tegen het wets-ontwerp: „Ten einde de nieuwe straat aan weerszijden te kunnen bebouwen, wordt onteigening gevraagd van eene veel grootere breedte dan voor het werk — het maken van die straat — noodig is, zoodat onteigening par zône wordt bedoeld, die, volgens de wet, regelende de onteigening ten algemeene nutte, niet mag plaats hebben.»

Dat nu onteigening par zône nog iets anders is en ook toelaat, te onteigenen om de winst, door het werk te verkrijgen, aan den onteigenaar ten goede te doen komen, behoeft men niet nader uiteen te zetten. Of intusschen de hier aangehaalde zinsnede daarom strijdig is met het recht, blijft een open vraag.

Leest men de wet van 1851, tot nog toe de eenige, waar antwoord op die vraag te vinden is, dan vindt men in Artt. 2, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 19, 21 telkens de woorden *het werk* of *het geheele werk* gebezigd. Van het geheele werk moet volgens Art. 6 en Art. 12 een uitgewerkt plan ten inzage liggen. Wanneer de uitvoering van het werk aan bijzondere personen of vereenigingen is toegestaan, treden dezen als eischende partij op in het geding ter onteigening (Art. 19).

Men onteigent dus met wettelijke machtiging enkel voor 't maken van *een werk*. Meer onteigening van vast goed dan dáárvoor heeft de wetgever van 1851, die een nieuwe regeling, een invoering als 't ware, der onteigening ten algemeene nutte tot stand bracht, stellig niet gewild.

Dat de aanleg eener straat een werk is, daarover zal wel geen twijfel bestaan. En ook zal niemand tegenspreken, dat het valt onder de algemeene categorie van Art. 2 der wet, „het werk, dat onteigening vordert.»

Maar hoe is het nu met de aan beide zijden aan te brengen

bebouwing? Is de gemeente Amsterdam voornemens, die zelve te gaan aanbesteden of uitvoeren? Heeft zij een uitgewerkt plan dáárvan (Artt. 6, 7, 12) ter Gemeente-Secretarie liggen? Of is het voornemen, den grond, dien men door onteigening bekomt, weer ter bebouwing te verpachten of te verkoopen? Op die vragen geeft de Memorie van Toelichting geenerlei antwoord. En ook het hierboven aangehaalde Artikel, dat het wets-ontwerp vormt, beantwoordt ze niet. De woorden „van gemeentewege” of „door de gemeente” vindt men niet in genoemd Artikel. Nu zou de uitvoering door een ander dan de gemeente allicht weinig afdoen tot het geldelijk belang van wie onteigend wordt, maar zijn verplichting om zich aan onteigening te onderwerpen mag door den wetgever, zoolang de wet van 1851 geldt, niet willekeurig, niet zonder een nieuwe algemeene wet worden uitgebreid.

De wet van 1851 heeft enkel voor onteigening ten behoeve van een werk den wetgever voor diens speciale wetten machtiging gegeven. De speciale wet mag dus niet zooveel ruimte laten aan den onteigenaar als aan 't gemeente-bestuur gelaten wordt in het wets-ontwerp. Wat de onteigenaar doen gaat moet zijn *een werk*. Hij kan dat wel aanbesteden, natuurlijk! maar hij kan niet den door onteigening verkregen grond weer aan een derde afstaan om te doen wat ermee moet worden gedaan. Altans niet zonder vóór de onteigening te hebben doen zien, voor welk plan, voor welk werk onteigend wordt,

Gevraagd wordt onteigening ten name der gemeente, nu moet (zie Art. 1 wet 1851) het ook zijn voor werk, door of altans voor rekening van de gemeente te verrichten. Nu moet dus, wil het wets-ontwerp niet op grond der wet van 1851 en van Art. 151 Grondwet 1887 rechtens onaannemelijk zijn, het aanbouwen van huizen langs de ontworpen straat evenzeer door of vanwege de gemeente geschieden als de aanleg van die straat zelve. Een plan van die huizen moet ter inzage zijn evenals een plattegrond van de straat.

Menigeen zal zulk een bouwen van huizen door of van wege de gemeente niet hoogst gewenscht achten. Hij streve dan naar herziening der wet van 28 Aug. 1851 *Stbl.* n°. 125, een streven, misschien het best te verduidelijken en te verdedigen door speciale vermelding van het zich thans te Amsterdam opdoend geval van onteigening voor straataanleg! Maar hij vermijde de tactiek van niet-vermelding, van ignorantie, die het hierboven afgedrukt wets-ontwerp schijnt te volgen.

Februari 1893.

A. HEEMSKERK.

*Strafvervolging tegen den Redacteur-Uitgever der
Nieuwe Surinaamsche «Courant.»*

De Heer T. LIBERTADOR ELLIS is van de *Nieuwe Surinaamsche Courant*, die Zondags en Donderdags te Paramaribo verschijnt, redacteur-uitgever. In de n^o's 50 en 52, dd. 22 en 29 Dec ll., heeft hij verslag gegeven of doen geven van hetgeen hem op strafrechtelijk gebied weervaren is (toen zijn blad nog zéér jong was) wegens publicaties in de n^o's 5, 6, 7 en 8 (13—27 Juli) of liever wegens verdenking omtrent de wijze, waardoor hij tot die publicaties was in staat geraakt. Hij werd 9 Aug. te 9 ure gedagvaard om te 9½ ure in de gehoorzaal van den rechter-commissaris te verschijnen als verdachte. De verdenking betrof nl. dat hij den surnumerair J. J. BUENO DE MESQUITA door aanbiedingen zou hebben bewogen, afschriften van ter Griffie bewaarde stukken, die nog niet voor openbaarmaking bekend waren, ter publicatie in de *Nieuwe Surinaamsche Courant* over te geven. Hij had nl. bijzonder spoedig in die couranten 5, 6, 7 en 8 verslag gegeven van zittingen der Koloniale Staten. Volgens zijn opgave was dit uitsluitend door eigen opteekening. Het Hof, dat te Paramaribo tevens de taak vervult die in Nederland der rechtbank is opgedragen, gelijk ook de leden «rechters» heeten, vond die opgave onvoldoende en verleende 9 Aug. rechtsingang met bevel van dagvaarding in persoon. Dat vonnis werd 10 Aug. beteekend en dienzelfden dag nog gevolgd door huiszoeking, in verdachte 's winkel, in de letterzetterij, in het redactie-bureau der *Nieuwe Surinaamsche Courant*, waar door rechter-commissaris en advocaat-generaal alle papieren werden nagegaan, brief voor brief onderzocht en het brievenboek gelezen, in de slaapkamer van verdachte en diens vrouw, waar linnenkast en andere meubelen werden doorzocht. Van een en ander werd proces-verbaal opgemaakt, ver-

klaring houdende, dat bij de huiszoeking niets was gevonden, in de onderwerpelijke zaak dienende of afdoende

Eerst 19 Nov. bleek den verdachte weer iets van de zaak. Hij werd nl. toen geconfronteerd, vóór den rechter-commissaris, met de hh. Dr. A. SALOMONS en H. BARNETT, leden der Koloniale Staten.

Den 21 Nov. kreeg hij door een deurwaarders-exploit kennis, dat de instructie in zijn zaak gesloten was. Die kennisgeving geschiedde volgens Artt. 102 en 103 Wetboek van Strafvord. voor Suriname met bijvoeging, dat hij eene memorie aan het Hof kon inleveren en daartoe, zoo hij zulks verlangde, toevoeging van een raadsman door den President kon verkrijgen. In den *West-Indiër* van Zondag 18 Dec. kon hij de beschikking van het Hof in raadkamer dd. 15 Dec. lezen, dat het op grond van Art. 109 Strafvordering verklaart, dat er geen termen tot terechtstelling van hem beklagde aanwezig zijn. Die Artt. 102 en 103 komen ongeveer overeen met Artt. 118 en 119 Strafvord. in Nederland, Art. 109 met Art. 127, al. 4 in Nederland.

Ziedaar de mededeeling der feiten, ontleend aan de *Nieuwe Surinaamsche Courant* van 22 Dec. 1892, die voor den lezer, die van het afkeuringswaardige daarvan nog niet volkomen mocht doordrongen zijn, 29 Dec. door het beoordeelend *Vervolg en Slot* in n° 52 van het blad gevolgd is.

Volgens die beide courantartikelen heeft de Surnumerair J. J. BUENO DE MESQUITA zich zelve beschuldigd van aan den Heer ELLIS de redevoeringen te hebben gegeven, de hem daarvoor door dezen aangeboden belooning intusschen van de hand wijzend, en is die surnumerair wel geschorst, maar reeds in Augustus herplaatst, en wel ter Gouvernements-Secretarie, waar betere kans op promotie bestaat dan aan de Griffie der Koloniale Staten.

Hierin ligt zeker wel een argument voor de bewering, der het Hof de geheele zaak niet had moeten doen instrueeren. Heel veel nadeel lag er zeker niet in, al hadden de in 't openbaar voorgelezen stukken en in 't openbaar gehouden rede-

voeringen langs eenigzins onregelmatigen weg de courant bereikt. Meer speciaal intusschen behoort in *Themis* de kwestie thuis, in het *Vervolg en Slot* (n°. 52) gesteld. Was het vonnis, waarbij rechtsingang werd verleend, in strijd met de wet in zijn opgave van het te onderzoeken feit?

Er staat: „Als zoude T. LIBERTADOR den ambtenaar J. B. DE MESQUITA door aanbiedingen hebben bewogen afschriften van ter Griffie bewaarde stukken, die nog niet voor openbaarmaking bestemd waren, ter publicatie in de *Nieuwe Surinaamsche Courant* over te geven.”

Valt dit aldus gestelde feit nu onder het Surinaamsche Wetboek van Strafrecht? Hadden Artt. 117, 362, 363 van ons Nederlandsch Wetboek in Suriname kracht, dan was dat zonder eenigen twijfel wél zoo. Alle giften of belofte toch, aan een ambtenaar gedaan ten gevolge of naar aanleiding van hetgeen door dezen in zijne bediening, in strijd met zijn plicht, is gedaan of nagelaten, zijn in Nederland strafbaar. In Suriname intusschen stelt Art. 127 Wetboek van Strafrecht wel, dat openbare ambtenaren, „die zich tengevolge van aangenomen aanbiedingen of beloften, ontvangen gaven of geschenken, onthouden van iets te doen, dat hun pligt medebrengt” strafbaar zijn, maar niet zoo duidelijk Art. 129, dat ook strafbaar is wie hen omkoopt tot zulk een onthouding of tot het plegen van eenig met hun ambtsplicht strijdig feit.

Het was waarschijnlijk om de speciaal lichte straf tegen vergeefsche poging, in Art. 129, slotalinea, bedreigd, dat men dat Art. 129 in zijn geheel in het wetboek opnam en zich niet hield aan het algemeene Art. 30 n°. 1, dat als medeplichtigen straft (met gelijke straf als de daders) „die door gaven, beloften, bedreigingen, misbruik van gezag of van magt, listen of schuldige kunstenaarijen tot het plegen van het misdrijf aansporen, of wel inlichtingen geven om deze te plegen.”

Nu straft intusschen Art. 129 Strafrecht enkel het dwingen of omkoopen (of de poging daartoe) tot de daar genoemde

speciale feiten, waaronder het algemeene begrip van zich onthouden van iets te doen, dat de plicht medebrengt, niet valt.

Heeft het daarom nu voor Art. 127 Strafrecht de categorie van medeplichtigheid, in Art. 30, n°. 1 omschreven, te niet gedaan? Dàt is de rechtskwestie, en deze moet n. i. ontkennend worden beantwoord. Art. 129 geeft wel een engere omschrijving van de feiten dan Art. 30, maar het vermeldt nergens dat laatste artikel. Specialia derogant generalibus, natuurlijk, maar verder dan zij zelven reiken brengen zij geen verandering als de wetgever dat niet uitdrukkelijk verklaart.

En zonder die uitdrukkelijke verklaring ten deze aannemend, dat Art. 129 Strafrecht de medeplichtigheid te niet doet voor *alle* omkoopertij, ook de daar niet speciaal vermelde, komt men tot de vrij dwaze conclusie, dat de wet het omkopen tot het *niet* verrichten van eenige ambtshandeling geheel zou hebben vrijgelaten!

Had het Hof dus de zaak kunnen verduidelijken door in zijn rechtsingang verleenend vonnis van 9 Aug. behalve Art. 129 of nog liever in plaats van Art. 129 Strafrecht aan te halen Art. 127 en Art. 30, meer gebreken op de wet gegrond kan men moeilijk hier vinden.

De *Nieuwe Surinaamsche Courant* streeft daarnaar dan ook niet, gelijk zij over 't geheel de juridische vraag slechts zeer onvolledig behandelde. Dat zij intusschen over een rechtsvervolging als de hierboven omschrevene niet juist met eerbied het een en ander schrijft, is zeer begrijpelijk! Moge in de toekomst in Suriname geen instructie worden gelast, tenzij met wat meer feitelijke grondslagen, wat meer waarschijnlijkheid en met volkomen juiste en volledige aanhaling van wetsartikelen! Ook instructie brengt mee het weinig aantrekkelijke «komen vóór den rechter.» Al werkt ze misschien mee tot verhooging der lezenswaardigheid eener courant, toch zij wie in rechten te beslissen heeft ook met instructie voorzichtig! Ook een vonnis dat instructie gelast moet een *rechtspraak* zijn!

Februari 1893.

A. HEEMSKERK.

Bij FERD. ENKE te Stuttgart verscheen in 1892 het 41^e deel, in zijn 1^e en 2^e Heft zamen 352 blz. bevattend, van het *Zeitschrift f. d. Ges. Handelsrecht*. Redactie zijn Prof. GOLDSCHMIDT te Berlijn, Dr. FR. v. HAHN Senaatspresident van het Rijksgerechtshof te Leipzig, H. KEISZNER lid van het Kammergericht te Berlijn, Prof. P. LABAND te Leipzig en Prof. W. PAPPENHEIM te Kiel. Het tijdschrift blijft nog steeds vrij wat bijdragen ontvangen, ook van anderen dan de heeren redacteurs. Uit Nederland bleef inzender Prof. MOLENGRAAFF te Utrecht Evenals reeds in *Themis* 1892, blz. 620 en ook in 1890 en 1891 vermeld werd, deelde hij hier de Nederlandse handelswetgeving mede, ditmaal over 1891. Frankrijk, Engeland, Italië en België kregen ook hun beurt over 1891, respectievelijk van Dr. G. COHN te Zurich, Dr. E. CRUESEMANN te Londen, verder Dr. K. KOEHNE te Berlijn. Als wegwijzers zal menigeen die opgaven begroeten, al is in den regel het opslaan der wetsbepalingen zelven er niet minder gewenscht door. Een algemeen internationaal verdrag betrof de postrij, ten onzent tot de wet van 15 April 1891, *Stbl.* 287 en het Kon. Besluit van 11 Febr. 1892, *Stbl.* 341 leidend, in Duitschland tot de wet van 11 Juni 1892. De Amsrichter Dr. MAX MITTELSTEIN te Hamburg begon de Afdeeling II (Rechtsquellen) met een uitvoerig overzicht daarvan, de nieuwe Deutsche wet als aanhangsel mededeelend. Bovengenoemde andere medewerkers tot genoemde Afdeeling II, die blz. 131—208 beslaat, behandelden (behalve voor Frankrijk) mede de post, maar niet allen over later tijd dan 't jaar 1890.

Afdeeling I (Abhandlungen) bevat een uitvoerige studie van den Gerichtsassessor A. ESCHENBACH, te Berlijn, tegen Art. 376 Handelsgesetzbuch, dat den commissionair behoudens tegencontract vrij laat voor eigen rekening te verkoopen aan diengene,

voor wien hij koopt, te koop van diengene, voor wien hij verkoopt. Met blz. 76 begint de uitlegging van Art. 101 Handelsgesetzbuch door den Amsrichter W. MERFELD, te Wriezen.

Een stuk uit het *Zeitschrift* van 1890 blz. 435 e. v. van Dr. GEIGER bestrijdend, betoogt de schrijver, dat Art. 101 enkel ziet op 't geval van ontneming van een aan een deel der vennoten opgedragen beheer, maar niet (in strijd met Art. 102) kan recht geven tot ontneming aan een deel, waar allen krachtens de akte beheer hadden. Enkel toezicht, geen verandering van karakter der vennootschap.

Blz. 100—127 is prof A. SCHAUBE te Brieg aan 't woord met een historisch overzicht van de Consules mercatorum te Pisa in de 12^e eeuw. Het tegenwoordig buitenlandsch karakter gold toen te Pisa evenmin voor het consulaat als te Milaan, Piacenza en andere Italiaansche steden. Het was toen meer een handelsrechtbank.

Het slot der oorspronkelijke verhandelingen geeft Prof. GOLDSCHMIDT, in een van Dr. F. PATETTA, privaatsdocent aan de Turijnsche Universiteit, uitgegane aankondiging, een Latijnschen brief van BALDUS uit het einde der 14^e eeuw woordelijk aanhalende, welke brief omtrent wisselrecht wel interessant is, o. a. omdat de renteberekening bestreden wordt enkel met dezen zin: „quia ex quo ipse percepit fructus, non debet habere usuras.” Een zeer moderne opvatting dus van het rentebegrip!

Rechtsspraak was ook nu weer een goedgevulde Afdeeling III, in blz. 209—234 mededeelend 67 beslissingen over Handelswetboek, Merkenwet, wet op Auteursrecht en Wisselordnung, uit menig Duitsch tijdschrift aangehaald.

Blz. 235—352 bespreken de literatuur. Eerst tien recensies, alle van Duitsche boeken, daarna, met blz. 268 beginnend, het overzicht van Prof. SCHULZ te Leipzig, over 1891 tot Juli 1892 opgevend de titels van 1081 boeken of andere geschriften, op juridisch en economisch gebied verschenen. Behalve Duitschland en Oostenrijk, hebben ook Frankrijk, België, Engeland,

Amerika, Italië en Nederland daar vermelding gevonden. Spanje en Zwitserland ook.

Als middel tot bekendmaking in ruimen kring blijft het *Zeitschrift* zeer aan te raden voor wie iets nieuws het licht doet zien. Bij zulke titelopgaven is completie te bereiken, voor menigeen nog dienstiger dan compleete recensie over *al* het verschijnende zijn zou, gesteld eenig tijdschrift kon die bevatten.

En de handel zal wel steeds een internationaal karakter blijven dragen, een gesamttes Handelsrecht ook buiten het land, waar het besproken wordt, zeer lezenswaard doen zijn.

Blijft het Verslag over de Rijkspostspaarbank (laatstelijk in *Themis* 1890 bl. 153 besproken over 1888), ook weder over 1891 verschenen bij Gebr. VAN CLEEF te 's Gravenhage, in vele opzichten hetzelfde karakter dragen van geleidelijke toename — dáárin valt iets nieuws te vermelden, dat (zie bl. 11 en 12) de Rijkspostspaarbank in 1892 geheel kon vergoeden, wat zij sinds 1881 aan het Rijk heeft gekost. De wet van 25 Mei 1880 *Sbb.* n° 88 heeft dus nu aan de verwachtingen voldaan, zonder den Staat een last te hebben opgelegd. En zulks hoewel de uitgaven, als in de meeste vakken van dienst, wat vermeerdering bleven vertoonen. De f 100,000 van 1888 zijn in 1891 reeds f 127,477.53½ geworden, f 6,948 78 meer dan in 1890. Het aantal kantoren is in 1891 gestegen tot 1217, in 1890 tot 1202. Het saldo der inlagen steeg, hoewel het in sommige gemeenten verminderde, in iedere provincie, zoodat het voor het geheele Rijk toenam van f 19,247,836.36½ op 31 Dec. 1890 tot f 21,439,250.53½ op 31 Dec. 1891, hetwelk met de dikwijls bijgeschreven renten de totale schuld aan de inleggers stijgen deed van f 21,250,500.65½ tot f 24,013,724.49½. Het aantal in omloop zijnde boekjes was in diezelfde tijd geklommen van 281,870 tot 319,106.

Ook nu weer blijven Groningen, Drenthe, Friesland en

Overijsel het karakter vertoonen van weinig inleggers naar gelang der bevolking, altans van veel minder dan in de andere provincies gevonden worden.

Van de kantoren waren er 350, waar in 1891 meer werd terugbetaald dan ingelegd. Hoewel dus die vermeerdering het totaal van het saldo niet deed afnemen, was zij toch sedert 1890, toen er niet meer waren dan 225, bijzonder sterk te noemen. Het getal inlagen steeg dan ook van 548,165 met f 12,973,500.84 in 1890 slechts tot 562,549 met f 13,558,868.79 in 1891, dat der terugbetalingen van 181,866 met f 9,719,446.09½ tot 207,031 met f 11,367,454.62, dus naar verhouding meer.

Bleef niettegenstaande het fonds steeds vooruitgaan, ten deele lag zulks aan toeneming van het *gemiddeld* rentebedrag van 3.33 pCt. tot 3 35 pCt. In hoofdzaak aan het voordeel, dat een groot deel van het publiek blijft zien in deze gelegenheid tot geldbelegging met matige rente, maar tegen een op den Staat overgebracht risico en met zeer geriefelijke gelegenheid tot opzegging.

Moge wellicht op den duur een weinig meer profijt voor den Staat te hopen zijn dan de enkele tot nog toe verkregen vergoeding van uitgaven, te meer daar de kans altijd bestaat, dat de postspaarbank effecten zou moeten verkoopen tegen lagere koersen dan de inkooprijzen — men moet erkennen, dat voorloopig de werking gunstig is en dat waar het publiek toont, de zaak op prijs te blijven stellen, voorzichtigheid in 't beheer der Rijkspostspaarbank nog niet met ongerustheid voor de Rijkskas behoeft gepaard te gaan.

Dat ook in 1891 evenals in vroegere jaren weer meer Nederlanders geld beleggen in de Belgische postspaarbank dan Belgen in de Nederlandsche, verdient nog de aandacht, al loopt het niet over groote cijfers.

Moge de directeur A. SASSEN in een volgend verslag weer vooruitgang kunnen vermelden!

Mr. E. L. VAN EMDEN, te 's Gravenhage, heeft in 1890 en 1891 bij Gebr. BELINFANTE aldaar het licht doen zien het 12^e deel en het tot 31 Dec. 1890 bijgewerkte SUPPLEMENT op het 12^e deel van de RECHTSPRAAK EN DE ADMINISTRATIEVE BESLISSINGEN OP DE NEDERLANDSCHE STAATSWETTEN, BESLUITEN ENZ. Een Alfabetisch Register op de twaalf deelen der RECHTSPRAAK doet het 12^e deel nog zeer in nuttigheid winnen, al valt het supplement er uit den aard der zaak buiten. Het 12^e deel is het twaalfde vervolg op Deel I der RECHTSPRAAK van Mr. D. LEON. De kieswet, de provinciale wet, de gemeentewet, de wet van 1850 *Stbl.* n° 44 op het Nederlanderschap, de onteigeningswet, de wet op de kerkgenootschappen (1853), de armenwet, de jachtwet, de militiewet, het Kon. Besluit van 8 Mei 1862, *Stbl.* n° 46, betrekkelijk de militie, de wet van 1 Juni 1865 *Stbl.* n° 60 betrekkelijk de geneeskunst, die van 1 Juni 1865, *Stbl.* n° 61, betrekkelijk de artsnijbereidkunst, die van 7 April 1869 betrekkelijk de maten, gewichten en weegwerktuigen, die van 10 April 1869 betrekkelijk het begraven, die van 28 Mei 1869 op het gebruik van stoomtoestellen, met het Kon. Besluit van 24 Sept. 1869 *Stbl.* n° 154 tot uitvoering, die van 20 Juli 1870 op het vecartsenijkundig Staatstoezicht, die van 4 Dec. 1872 tegen besmettelijke ziekten met hare aanvullingen bij wetten van 3 Dec. 1874 en 28 Maart 1877, de spoorwegwet van 9 April 1875, de wet van 2 Juni 1875 op het toezicht bij het oprichten van inrichtingen, welke gevaar, schade of hinder kunnen veroorzaken (de fabriekwet), de wet van 5 Juni 1875 op de hondsdoelheid, het Kon. Besluit van 27 Oct. 1875 *Stbl.* n° 183, een algemeen reglement gevend voor den dienst op de spoorwegen, eveneens het Kon. Besluit van 9 Jan. 1876 *Stbl.* n° 7, de onderwijswet van 17 Aug. 1878, de wet van 23 Apr. 1880 op de openbare middelen van vervoer, die van 25 Mei 1880 op de handels- en fabrieksmerken, die van 21 Juni 1881 op de zeevisscherijen, de drankwet van 28 Juni

1881, de krankzinnigenwet van 27 April 1884, het Kon. Besluit van 25 Nov. 1885 *Sbb.* n° 196 omtrent den dienst op de Staatsspoorwegen, dat van 21 Juli 1886 *Sbb.* n° 123 omtrent de zalm- en elftvisscherij, dat van 31 Maart. 1887 *Sbb.* n° 46 omtrent het baggeren en visschen, de wet van 5 Mei 1889 omtrent den arbeid van jeugdige personen en van vrouwen, die van 9 Mei 1890 met verbodsbepalingen tegen het dragen van wapenen.

Ziedaar het *na* de Grondwetsherziening van 1848 uitgevaardigde, dat in het 12^e Deel en voor zooveel noodig ook in het SUPPLEMENT de voor den lezer gewenschte aanhaling vindt. Dat er ook nog bestaan wetten en Kon. Besluiten, uitgevaardigd vóór de Grondwetsherziening van 1848, leidde Schrijver tot het wijden daaraan van zijn Afdeling B, waarbij het wel geen lezer zal storen, dat het opschrift dier Afdeling bij vergissing juist zegt *na* de Grondwetsherziening van 1848. De opschriften immers zijn duidelijk genoeg in Art. 6 der Staatsregeling van 1798 met Art. 13 van die van 1801 (torens), de Besluiten van den Souv. Vorst dd. 19 Febr. en 25 Aug. 1814, n°s 17 en 9, (herstel in het vischrecht), dat van 26 Maart 1814 betreffende heerlijke rechten, dat van 8 Febr. 1815 n° 11 betreffende jacht, de schutterijwet van 11 Apr. 1827, de wet van 9 Oct. 1841 betreffende de rechtsmacht der dijk- en polderbesturen . . . Ziedaar wat — al is het tamelijk oud — nog wel in onze dagen niet van praktische beteekenis op economisch en juridisch gebied ontdaan is.

Zulk werk als Mr. E. L. v. EMDEN verrichtte, zal vermoedelijk nog menigeen grootelijks van dienst kunnen zijn. Hulp bij 't vinden van basis voor decisie, dat is voor wie beslissen kan gewenscht!

*Overzicht van den wetgeevenden arbeid van het
Departement van Justitie over 1892.*

Het zal niet ontkend kunnen worden, dat in het afgelopen jaar het deel door het Departement van Justitie genomen aan den wetgeevenden arbeid zeer aanzienlijk is geweest en de Minister aan het hoofd van dat departement er in geslaagd is de regeling van verscheidene belangrijke onderwerpen als wet in het Staatsblad te doen opnemen. De redactie van dit tijdschrift meent, dat een overzicht van het voornaamste wat gedurende 1892 op rechtskundig gebied is voorgesteld en tot stand gekomen, aan de lezers welkom kan zijn.

In de eerste plaats is eene aanvulling gebracht in de wettelijke bepalingen omtrent de olographische testamenten. Zooals men weet, was in hoogste instantie bij arrest van den Hoogen Raad van 18 Dec. 1885 (Weekblad van het Recht n°. 5252) beslist, dat op hem, die zich beroept op een olographisch testament, de bewijslast rust van het door zijne tegenpartij ontkende feit, dat het testament met des erflaters hand geheel geschreven en geteekend is (vonnis rechtbank Winschoten W. v. h. R. n°. 5077, bevestigd door arrest hof Leeuwarden W. v. h. R. n°. 5218). Deze leer stemde niet overeen met de bedoeling, die bij de samenstelling van het Wetboek had voorgezet, nl. aan het gedeponeerde olographische testament het vermoeden toe te kennen van eigenhandig te zijn geschreven door den erflater; eene bedoeling, welke ook in de practijk was aangenomen tot aan de uitspraak van het arrest van Dec. In de Tweede zoowel als in de Eerste Kamer was meermalen gewezen op de bezwaren, welke uit de in het arrest gehuldigde leer voortvloeiden, en op voorziening aangedrongen, waarop in Febr. 1892 een wetsontwerp bij de Tweede Kamer werd ingediend tot wijziging van art. 980, B. W., dat geworden is de

wet van 18 Juni 1892 (*Stbl.* n°. 146) tot aanvulling van de artt. 980 en 988 van het Burgerlijk Wetboek.

Op deze wet kan gewezen worden als een gelukkig resultaat van gemeenschappelijk overleg van Regeering en Kamer. Oorspronkelijk was voorgesteld eene gewijzigde lezing van art. 980, zoodat het zoude luiden: *„Zoodanige olographische uiterste wil, overeenkomstig het vorige artikel door den notaris [zijnde] in bewaring genomen, wordt, tot het bewijs van het tegendeel, vermoed geheel met de hand van den erslater geschreven en geteekend te zijn, heeft dezelfde kracht als een bij openbare akte gemaakte uiterste wil en wordt gerekend gemaakt te zijn op den dag der akte van bewaargeving, zonder aanzien der dagteekening welke zich in den uitersten wil zelven mogt bevinden.“* Het tweede artikel van het ontwerp verklaarde de bepaling van art. 980 ook van toepassing op olographische testamenten, vóór het in werking treden dezer wet bij eenen notaris in bewaring gesteld.

Al aanstonds bleek uit het Verloopig Verslag der Commissie van Rapporteurs van de Tweede Kamer, hoe vele gevaren er zelfs aan eene partieele herziening, en dan nog maar van één artikel, verbonden zijn. Nu eene wijziging van art. 980 werd voorgesteld, werd de wensch vernomen om bij deze gelegenheid: 1°. het olographisch testament, dat zoo weinig verschilt van het geheim testament, niet langer te handhaven en slechts twee wijzen van beschikking bij uitersten wil te erkennen, namelijk eene met medewerking van den notaris en eene zonder dat de notaris den inhoud van het testament kent; 2°. art. 42 der wet op het notarisambt aan te vullen ten behoeve der erfgenamen ab intestato voor wie eenig onderzoek onontbeerlijk is om te kunnen beslissen of zij al dan niet tegen het testament zullen opkomen; 3°. deze afdeeling der uiterste willen aan te vullen met bepalingen ten behoeve van dooven; 4°. eenen vasten regel te bepalen voor het door den kantonrechter geopend dan wel ongeopend uitreiken aan de geadresseerden van brieven of stukken bij een ologra-

phisch testament gevoegd; 5°. de vormen voor het geheim testament te vermeerderen. Wat de redactie van het artikel zelf aangaat, daarvan werden niet minder dan zes verschillende wijzigingen aan de hand gedaan, waarvan slechts eene verband hield met het Regeeringsvoorstel, nl. om het woord „geheel“ te verplaatsen. Eene principieele bestrijding werd gevonden bij hen, die het ontwerp als overbodig voorstelden op grond, dat, waar art. 979 zegt, dat het olographisch testament geheel met de hand des erflaters geschreven moet zijn, het niet wenschelijk is in art. 980 te zeggen, dat zulks vermoed wordt en het afkeurden, dat door dit vermoeden een onderhandsch geschrift, waarvan juist het kenmerkende is, dat het kan worden ontkend, geauthenticeerd werd. De omkeering van den bewijslast geschiedde, volgens hen, zonder noodzakelijkheid, omdat daarvoor geen reden van maatschappelijk belang bestond, terwijl er door het scheppen van deze wettelijke fictie afbreuk werd gedaan aan de invoering van de leer der vrije bewijstheorie. Sommigen wenschten het nieuwe wettelijke vermoeden zijn grond te doen vinden in eene verklaring van den erflater voor den notaris af te leggen. In het Verslag zelf werden deze meeningen bestreden. Art. 979, zoo werd gezegd, bepaalt aan welke vereischten de olographische uiterste wil moet voldoen, o. a. dat hij geheel met de hand des erflaters moet geschreven en geteekend zijn, waardoor nog onbeslist blijft de vraag van het bewijs of aan dat vereischte voldaan is. Met die vraag houdt zich art. 980 bezig, waarvan de wijziging strekt om de bedoeling des wetgevers beter uit te drukken en de bewijslast te leggen op hem, die ontkent, dat aan de vereischte eigenhandigheid voldaan is. Voor het scheppen van het vermoeden van eigenhandigheid bestond alle reden, zoowel omdat het schier niet zoude voorkomen, dat iemand zijn olographisch testament bij den notaris brengende met de verklaring, dat hij het geschreven heeft, dit in strijd met de waarheid zoude doen, als omdat zonder dat vermoeden de olographische testamenten geheel op losse schroeven zouden

worden gezet. Het gold een algemeen maatschappelijk belang, want het bewijs der eigenhandigheid was in vele gevallen niet of bijna niet te leveren, en dat in het bijzonder, omdat van deze soort van testamenten juist bij voorkeur werd gebruik gemaakt door die klasse van ingezetenen van wie in den regel weinig of geene geschriften bestaan, welke als bewijsmaterieel in aanmerking zouden kunnen komen. Het verband met de vrije bewijstheorie werd overigens niet ingezien.

De Minister liet zich door al deze opmerkingen niet van zijn standpunt brengen en hield zich aan het doel der voordracht *»om in de wet uit te drukken wat met betrekking tot de rechtskracht der olographische testamenten moet gelden.»* Hij sloot zich in hoofdzaak aan bij hetgeen ter verdediging van het voorstel tegen de bestrijders in het voorloopig verslag was aangevoerd.

Intusschen wijzigde de Minister zijn voorstel door de bestaande redactie van art. 980 te behouden maar er een tweede lid aan toe te voegen luidende: *»De als olographische uiterste wil door den notaris in bewaring genomen akte wordt, tot het bewijs van het tegendeel, vermoed met de hand van den erflater geheel geschreven en geteekend te zijn.»* Voorts bevatte het ontwerp een nieuw artikel om het vermoeden van eigenhandig schrift ook aan te nemen voor den bij art. 988 bedoelden besloten uitersten wil van den erflater, die niet kan spreken. Te dien einde werd voorgesteld aan art. 988 een tweede lid toe te voegen luidende: *»Op dezen uitersten wil is het tweede lid van art. 980 van toepassing»*, eene toevoeging, die alleszins rationeel was en binnen de grenzen van de voorgestelde partieele herziening. Art. 2 ontw. werd m. m. art. 3.

In de vergadering der Tweede Kamer van 12 en van 13 Mei werd het wetsontwerp behandeld (Handelingen der Tweede Kamer 1891—92 bl. 941—945 en bl. 948—954) en de verschillende gevoelens waarvan uit de gewisselde schrifturen gebleken was, nader uiteengezet. Er werd daarbij nog op het gevaar gewezen,

dat men in een proces omtrent eene andere quaestie het olographisch testament zoude kunnen gebruiken als stuk van vergelijking zich daarbij er op beroepende, dat dit geschrift wordt vermoed te zijn geschreven met de hand des erflaters. De Minister ontkende, dat dit gevaar kon ontstaan met te verwijzen naar de stukken, welke volgens art. 184 W. v. Burg. Rechtsvordering als stukken van vergelijking mogen aangenomen worden. Eene authentieke acte is het olographisch testament niet, terwijl het, niet door partijen erkend, ook niet als stuk van vergelijking kan dienen. Ook werd een bezwaar tegen het voorstel ontleend aan art. 176 en vlg. W. v. B. R., die alleen de gevallen kennen, dat degeen, die zich op een stuk beroept, de echtheid daarvan moet bewijzen en voorschrijven hoe hij die moet bewijzen. Indien dit wetsontwerp werd aangenomen, zouden bepalingen in het leven moeten geroepen worden, die de procedure van art. 176 en volgende in gewijzigden zin ook hier toepasselijk maakten. De Minister rescontreerde dit bezwaar met de opmerking, dat al mocht art. 173 en volgende van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering niet geschreven zijn met het oog op bewijs der onechtheid van een onderhandsch geschrift, dit niet weg nam, dat op zoodanig bewijs de artt. 176 en volgende toepasselijk zijn. Art. 176 slaat letterlijk op het geval dat zich zal voordoen bij aanneming der wijziging. Mocht er al in de verdere artikelen van bedoelde afdeeling van het W. v. B. R. een enkel punt niet letterlijk kloppen op de bewijsvoering voor de onechtheid, (uit den aard der zaak kwam in art. 177 in plaats van bewijs van echtheid, het bewijs van onechtheid) dan zoude eene analogische toepassing geenerlei bezwaar kunnen ontmoeten. Het artikel werd hierop zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De Commissie van Rapporteurs stelde eene wijziging en uitbreiding voor van art. 2 van het ontwerp, waartegen de Minister geen bezwaar had en dat na het ondergaan van verschillende redactiewijzigingen werd aangenomen met 45 tegen

22 stemmen. Hierdoor wordt aan art. 988 B. W. als tweede lid toegevoegd: „De uiterste willen, in het voorgaande en in dit artikel bedoeld, worden, tot het bewijs van het tegendeel, vermoed door den erflater onderteekend, laatstgemelde uiterste willen daarenboven met zijne hand geheel geschreven en gedagteekend te zijn.“

Het kwam der Commissie van Rapporteurs logisch en consequent voor het vermoeden, dat geldt voor de onderteekening van olographische en het eene deel van de geheime testamenten (door een erflater, die niet kan spreken) ook te laten gelden voor de overige geheime testamenten. Wilde men beweren, dat het vermoeden van geldigheid zich alleen moest uitstrekken tot het geschrift (den inhoud) dan had men in art. 980 niet van onderteekening moeten spreken, maar nu men dat eenmaal gedaan heeft en het ook gedaan heeft voor één soort van geheime testamenten, was dit eene voldoende reden om het uit te strekken tot alle geheime testamenten. De rechtsgrond toch is voor alle drie gevallen dezelfde. (Hand. bl. 953 2e kolom).

In het Verslag van de Eerste Kamer, waarin het ook niet ontbrak aan een wensch naar ruime herziening van de materie testamenten, werd voornamelijk teruggekomen op de vraag of de procedure van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering omtrent geschillen over de echtheid van geschriften niet gewijzigd moest worden, waarop de Minister in de vergadering van 15 Juni (Handelingen 1^e Kamer blz. 227—234) antwoordde met eene aanhaling van hetgeen hij dien aangaande in de Tweede Kamer had gezegd. Het ontwerp vond wijders bestrijding op grond der omkeering van de bewijslast, waardoor de wettelijke erfgenamen in dezelfde netelige positie kwamen als vroeger de testamentaire. Intusschen werd ook hier het ontwerp aangenomen met 35 tegen 4 stemmen. (*)

(*) Over dit onderwerp zie men nog in de Nieuwe Bijdragen voor rechtsgeleerdheid en wetgeving XII, Hoogvliet blz. 503 en volg. Rechtsgeleerde adviezen III blz. 72. Weekblad van het Recht n°. 6172.

De wijziging is tot stand gekomen, omdat de Minister weerstand heeft weten te bieden aan den aandrang om de partieele herziening ook uit te strekken tot andere onderwerpen en zich uitsluitend gehouden heeft aan het doel, dat hij met de wijziging wenschte te bereiken.

Eene beslissing, waarvan het belang niet valt te ontkennen, is genomen door de wet van 29 October 1892 (*Stbl.* n°. 241), houdende aanvulling der wet van 3 Jan. 1884 (*Stbl.* n°. 3), tot aanwijzing der gestichten, waar hetzij gevangenisstraf, hetzij hechtenis wordt ondergaan, en van aanverwante gestichten. Reeds gedurende eenigen tijd was er dringende behoefte gebleken aan ruimte in de Rijks-opvoedingsgestichten voor jongens. Dat gebrek aan plaatsruimte was zelfs van dien aard, dat zij eene behoorlijke toepassing der artt. 38 en 39 S. W. verhinderde. Deze toestand eischte voorziening. Uitbreiding van de bestaande gestichten te Alkmaar en aan den Kruisberg bij Deutichem was niet wenschelijk te achten wegens de groote ophooping van opvoedelingen, waarom door den Minister werd voorgesteld een derde gesticht in het leven te roepen, dat opgericht zoude worden in de gemeente Avereerst. Hiertoe was echter noodig eene aanvulling van art. 8 der gestichtenwet bepalenden in het derde lid het aantal en de plaats der Rijksopvoedingsgestichten, in welken zin dan ook door het eenig artikel der wet van 24 Oct. genoemd art. 8, derde lid werd gewijzigd, zoodat dit lid thans luidt. „De Rijksopvoedingsgestichten zijn gevestigd voor de jongens te Alkmaar, aan den Kruisberg bij Doetichem en te Veldzicht, gemeente Avereest, voor de meisjes te Montfoort.” Eene wet van denzelfden datum (*Stbl.* n°. 242) tot verhooging van de begrooting van het Departement van Justitie (IV de hoofdstuk der Staatsbegrooting) stond een eersten termijn toe van vijftigduizend gulden om met het werk te beginnen, dat geschat is op f 275.000 en waarschijnlijk in den loop van 1894 zal

kunnen geeindigd zijn. Het plan is ontworpen voor eene bevolking van een paar honderd jongens, desnoods uit te breiden tot ten hoogste 240. Het gesticht zal verrijzen in de nabijheid van de Dedemsvaart op ruime terreinen, die aan den Staat behooren en waarop zich bevinden eene bouwhoeve, eene kerk en eenige woningen voor beambten, behoorende tot het vroegere gesticht in de gemeente Ommen. In hoofdzaak zal daar land- en tuinbouw en boschcultuur worden uitgeoefend, terwijl er eene mandenmakerij en touwslagerij aan zal worden toegevoegd.

Uit het Verslag der Tweede Kamer, waarin ook gewezen werd op het toenemen der recidivisten en aangedrongen op voorstellen tot invoering van voorwaardelijke tenuitvoerlegging van straffen, bleek van verschil in meening omtrent de plaats van vestiging en omtrent de in het gesticht te verrichten en aan te leeren bezigheden, ambacht of veldarbeid. De discussie (30 Sept. 1892. Handelingen 2^e K. blz. 114—120) liep voornamelijk over de vraag, welke arbeid het meest geschikt was met het oog op de toekomst der opvoedelingen en over detail quaesties van inrichting van het gesticht. De Eerste Kamer behandelde het ontwerp in hare vergadering van 28 Oct. (Hand. 1^e K. blz. 72). In haar Verslag was de wenschelijkheid betoogd het gesticht te Alkmaar te bestemmen voor jongens uit de steden en de beide anderen voor jongen van het platte land, ofschoon er tevens werd op gewezen, dat niet eene te strenge classificatie moest worden volgehouden. De Minister vereenigde zich met deze laatste zienswijze, terwijl hij daaraan toevoegde, dat er uit den aard der zaak voor het geven van eene te uitsluitende bestemming aan het gesticht niet te vreezen was, daar er toch ook gezorgd moest worden voor arbeid en opleiding in geval van slecht weder en in de wintermaanden. Het voorstel werd hierop aangenomen zonder dat er bedenkingen tegen werden ingebracht.

Bij de bovengenoemde verhoogingswet van het vierde hoofdstuk zijn tevens gelden toegestaan voor het tot gebruik en ter bewoning geschikt maken van het nieuwe huis van bewaring

te Breda, waar zich 32 cellen en 11 gemeenschappelijke verblijven voor mannen en 5 cellen en 4 gemeenschappelijke verblijven voor vrouwen bevinden.

Eene hoogst gewichtige wet voorzeker is die van 12 Dec. 1892 (*Stbl.* n° 268) „op het Nederlandschap en het ingezetenschap.“ Deze wet strekkende tot uitvoering van art. 6 der Grondwet heeft de regeling der nationaliteit in haar geheel opgenomen en los gemaakt van het Burgerlijk Wetboek. Den 17den Mei 1889 was in de Tweede Kamer het debat geopend over een ontwerp regelende de gevolgen der naturalisatie ten aanzien van de echtgenoot en minderjarige kinderen van den genaturaliseerde, dat echter geschorst was na de aanneming eener motie, waarbij de wenschelijkheid werd uitgedrukt om het onderwerp van het Nederlandschap en het ingezetenschap in zijn geheel bij eene wet te regelen. Door de wet van 12 Dec. is aan dien wensch gevolg gegeven en kan thans met voldoening geconstateerd worden, dat eindelijk de quaestie van het tweërlei Nederlandschap, door de wet van 28 Juli 1850 in het leven geroepen, is uit den weg geruimd. Bij het in werking treden der wet, bepaald op 1 Juli 1893, vervallen dan ook volgens hare slotbepaling de artt. 5 tot en met 12 B. W. (Tweede Titel, I B, van Nederlanders en vreemdelingen) en de wetten van 28 Juli 1850 (*Stbl.* n° 44 wet op het Nederlandschap), van 3 Mei 1851 (*Stbl.* n° 46 houdende wijziging der laatstgenoemde wet) benevens de wet van 21 Dec. 1850 (*Stbl.* n° 75, kosten van naturalisatie). In de wetten, waarin sprake is van Nederlanders, hetzij volgens het Burgerlijk Wetboek, hetzij volgens de hiervorengenoemde wetten van 28 Juli 1850 en 3 Mei 1851, wordt in plaats daarvan gelezen: „Nederlanders volgens de wet op het Nederlandschap en het ingezetenschap.“ In art. 22 echter der wet van 6 April 1875 (*Stbl.* n° 66 regelende de algemeene voorwaarden, op welke ten aanzien van de uitlevering van vreemdelingen, verdragen

met vreemde mogendheden kunnen worden gesloten), worden de woorden, „volgens het Burgerlijk Wetboek“ (1) vervangen door „volgens de wet op het Nederlandschap en het ingezetenschap, alsmede hen, die in de Nederlandsche koloniën of bezittingen in andere werelddeelen uit aldaar gevestigde ouders zijn geboren.“ De gecursiveerde slotwoorden tijdens, de beraadslaging aan het artikel toegevoegd, deden in de Eerste Kamer (Ver-gadering van 10 Dec. 1892) beweren, dat met het oog op art. 83, 2^e l. S. W. „Met den Nederlander staat gelijk ieder ander wiens uitlevering bij de wet is verboden“, met het tweëerlei Nederlandschap nog niet gebroken was (Handelingen 1^e Kamer 1892—93 bl. 98) zoowel ten opzichte van het strafrecht als van het uitleveringsrecht. De Minister gaf toe, dat deze speciale regeling hare werking zoude doen gevoelen op de toepassing van het Wetboek van Strafrecht, maar dat dit voorzien was en eene onvermijdelijk noodige consequentie. Wanneer men aan de Javanen en verdere inlanders verzekert, dat zij niet zullen worden uitgeleverd, dan moeten zij, voor de toepassing van het strafrecht, hier te lande als Nederlanders worden beschouwd. Dit was ook naar de bedoeling, welke bij de tot standkoming van art. 83, 2^e lid S. W. had bestaan.

De wet heeft het stelsel aangenomen, waarbij de grondslag van het Nederlandschap gelegd wordt in de afstamming (jus sanguinis), tegenover het vroeger gehuldigd stelsel, dat dien grondslag vond in het territoir (jus soli). Het zoude te ver voeren en de ruimte aan dit verslag toegestaan gedooft het ook niet om in bespreking te treden van de in de Kamer gevoerde debatten; met eene korte inhoudsopgave der wet moet volstaan worden.

De wet bevat 16 artikelen, eene overgangsbepaling en eene slotbepaling. Art. 1 bepaalt wie Nederlanders door geboorte

(1) Art. 22. 1ste lid. Als Nederlander beschouwt deze wet hen, die het zijn volgens het Burgerlijk Wetboek.

zijn. Art. 2, wie ook Nederlanders zijn. Artt. 3 en 4 bevatten de verkrijging van het Nederlanderschap door naturalisatie en artt. 5 en 6 de gevolgen der naturalisatie voor vrouw en voor kind. Dat de naturalisatie van den man zich uitstrekt van rechtswege tot zijne vrouw, vond vooral veel bestrijding. Art. 7 bepaalt de wijze van verlies van het Nederlanderschap. Daarbij is o. a. aangenomen, dat een verblijf van tien jaar buiten het Rijk en zijne koloniën of bezittingen dit verlies tengevolge heeft, tenzij men iedere tien jaren kennis geeft, dat men Nederlander wenscht te blijven. Volgens de overgangsbepaling begint deze termijn te loopen op 1 Juli 1893. Artt. 8 en 9 bevatten bepalingen omtrent den staat der vrouw bij ontbinding des huwelijks, die door of ten gevolge van haar huwelijk den staat van Nederlander verloren of bekomen heeft. Art. 10 stelt regels voor het geval dat het kind, geboren vóór dat zijn vader door naturalisatie in een ander land diens Nederlanderschap verloor, weder Nederlander wil worden. Art. 12 bepaalt, dat allen, die volgens deze wet den staat van Nederlander niet bezitten, vreemdelingen zijn. De volgende artikelen behandelen het ingezetenschap. Art. 16 zegt, dat de bepalingen van ingezetenschap, in bijzondere wetten voorkomende, alleen gelden voor zooveel betreft de onderwerpen in die wetten behandeld.

Een bijzonder geval heeft zich voor gedaan met de wet betreffende de vicariegoederen. De wet van 11 Juli 1884 (*Stbl.* n°. 130) houdende voorloopige maatregelen tot behoud van vicariegoederen gold oorspronkelijk voor een tijdvak van niet langer dan vijf jaren. Bij de wet van 23 Juni 1889 (*Stbl.* n°. 84) werd die termijn veranderd in acht. Toen nu een wetsontwerp strekkende om het getal acht in elf te veranderen bij de Eerste Kamer in behandeling kwam, was de termijn van acht jaar verstreken en had de wet opgehouden te gelden. De Regeering erkende in de vergadering van 10 Aug. 1892, dat de duur der geldigheid van eene wet, die zelve niet meer gold, niet

kon verlengd worden (Handelingen Eerste Kamer 1891—92 blz. 286) en werd de behandeling verdaagd. Hierop werd een nieuw wetsontwerp voorgesteld geheel gelijk luidende aan de vervallen wet, dat de wet is geworden van 29 Oct. 1892 (*Stbl.* n°. 240). Deze wet zal niet langer gelden dan drie jaren. In het Verslag der Commissie van Rapporteurs van de Tweede Kamer werd het betreurd, dat de maatregel niet was opgenomen, waarbij de inventarissen enz. der vicarieën bij de collatoren en beheerders zouden worden opgevraagd en niet-nakoming van dien plicht verlies van de bevoegdheid als administrateur ten gevolge zoude hebben, terwijl er werd aangedrongen op overlegging van de rapporten uitgebracht door de leden der Staatscommissie. De Minister verklaarde (Vergadering 2^e K. van 21 Oct. 1892), dat de gewenschte aanvulling niet met den aard en het doel van het tegenwoordige ontwerp zoude overeenkomen en van eene dergelijke bepaling op zich zelve geenerlei effect was te verwachten. In 1884 was het rapport en de betreffende adviezen der Staatscommissie aan de Kamer alleen voor de leden medegedeeld. Eene bepaling als thans gewenscht maakte in het rapport een onderdeel uit van een serie van bepalingen, die ter nakoming daarvan zouden moeten strekken. De eigenlijke regeling der vicariën behoorde tot den werkring van het Departement van Binnenlandsche Zaken.

Voorts is bij de wet van 10 Aug. 1892 (*Stbl.* n° 181) de termijn, gedurende welken Art. 1 der wet van 6 Maart 1818 (*Stbl.* n° 12) van kracht blijft, wederom met een jaar verlengd. Art. 22 van de invoeringswet van het Wetboek van Strafrecht had dien termijn bepaald tot 1 Sept. 1888. Deze termijn van art. 22 is het eerst met één jaar verlengd bij de wet van 4 Aug. 1888 (*Stbl.* n° 103) en daarna is het gevoonte geworden dien telken jare met slechts één jaar te verlengen door het jaartal te wijzigen. (1) De strafbepaling der wet van 1818 is nog noodig

(1) Zie in *Themis* 1892 bl. 25 en vlg. „Welk doel is beoogd met

voor het Koninklijk besluit omtrent de tolheffingen en o. a. voor het toezicht op de verveningen en ontgrondingen. De feitelijke toestand zoude ten opzichte van de laatstgenoemde materie niet gedoogen eenigen tijd zonder strafbepaling te zijn.

Ook moet nog gewezen worden op het Koninklijk besluit van 29 Sept. 1892 (*Stbl.* n° 228) waarbij ter voldoening aan het voorschrift van art. 3, 2^e l. der wet op het notarisambt, het maximum van het getal notarissen, die voor ieder arrondissement kunnen worden aangesteld, gewijzigd en verhoogd is.

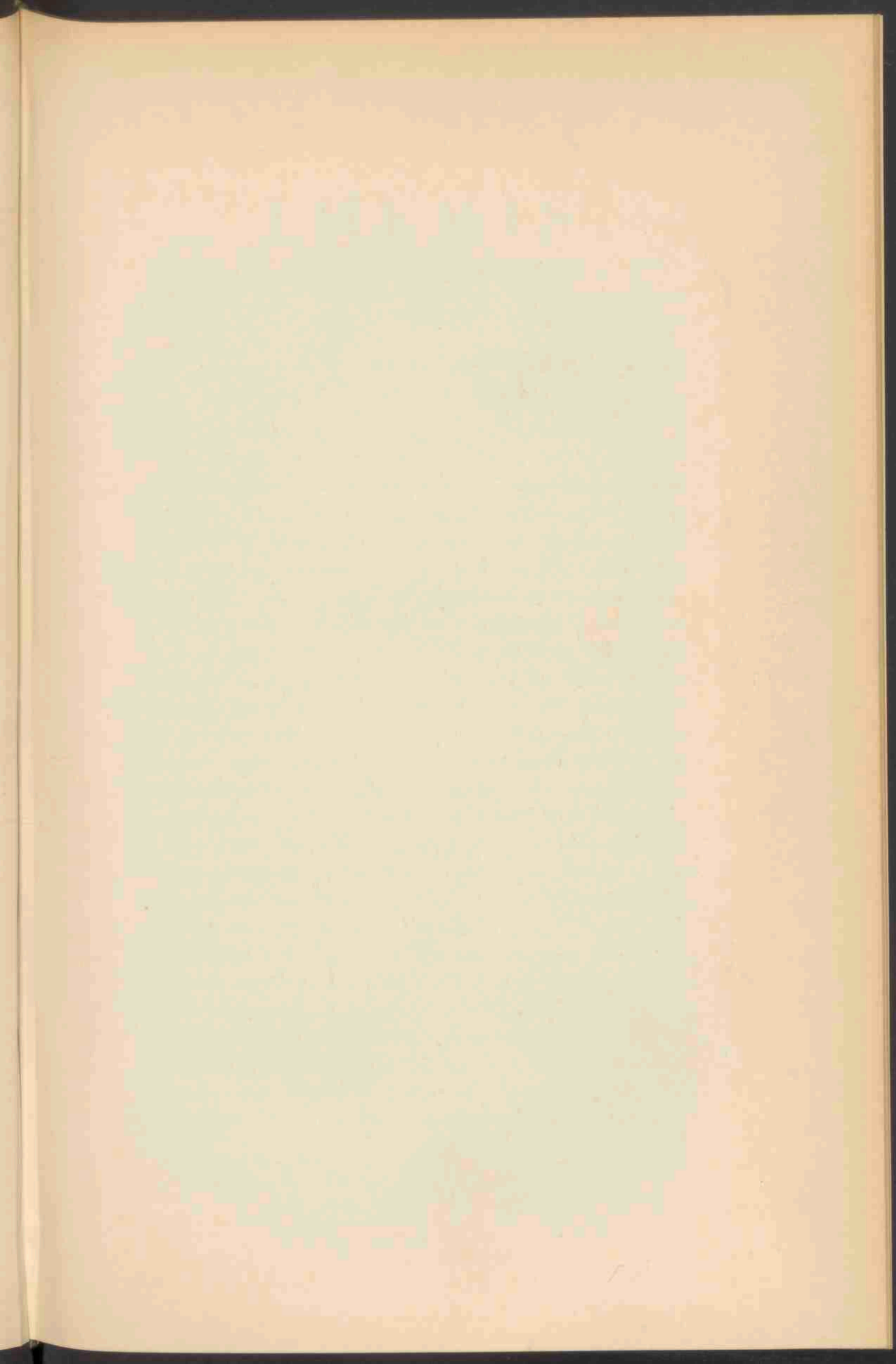
Op het Koninklijk besluit van 29 Nov. 1892 (*Stbl.* n° 257) mag hier eveneens wel de aandacht gevestigd worden. Bij dit besluit is met ingang van 1 Jan. 1893 de zorg voor de uitvoering der arbeidswet van 1889 en van de daaruit voortvloeiende besluiten van het Departement van Justitie overgebracht naar dat van Waterstaat.

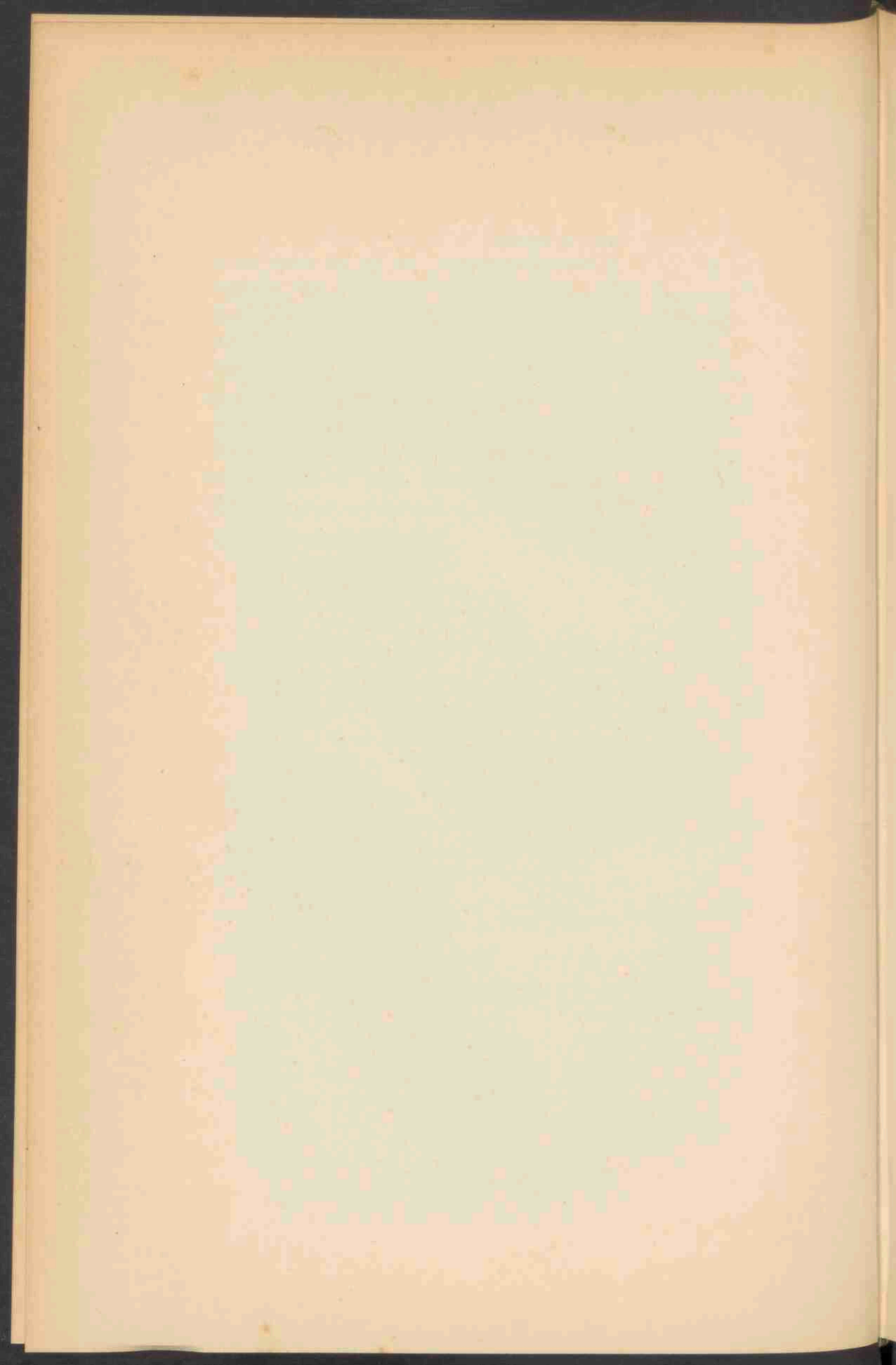
Ten slotte zij hier nog vermeld, dat bij de Tweede Kamer thans aanhangig zijn de volgende wetsvoorstellen: een ontwerp van wet op het faillissement en de surséance van betaling en een ontwerp van een Wetboek van Militair Strafrecht, die beide in handen gesteld zijn van bijzondere commissies van rapporteurs. Voorts een ontwerp tot wijziging van art. 469 van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering strekkende om de verkeerde praktijken tegen te kunnen gaan, die bij executoriale verkoopen plaats hebben. Dit ontwerp is ter openbare behandeling gereed. Wijders een ontwerp tot intrekking van Art. 87 van de wet op de regterlijke organisatie en het beleid der justitie en in verband daarmede tot wijziging van eenige bepalingen der bestaande wetgeving, waarover het voorloopig verslag der Kamer verschenen is. Voorts een ontwerp tractaat met België tot weder-

de herhaalde verlenging van den termijn gedurende welken art. 1 der wet van 6 Maart 1818 (*Stbl.* n° 12) van kracht blijft?" door Mr. T. SYBENGA.

zijdsche toelating der behoeftige ingezetenen, onderdanen van het andere land, tot pro deo procedure en eindelijk een voorstel tot wijziging van Art. 3 der wet van 26 April 1852 (*Stbl.* n° 92 houdende regeling der afkondiging van algemeene maatregelen van inwendig bestuur van den Staat) strekkende om het inwerking treden van een besluit, dat gelijktijdig in Staatsblad en Staatscourant moet worden geplaatst, vroeger te doen plaats hebben dan thans en wel op den tweeden in plaats van den vijfden dag na dien der dagteekening in het Staatsblad en de Staatscourant. Deze beide laatstgenoemde wetsvoorstellen zijn eerst onlangs ingediend.

12 Februari 1893.

THEMIS

LIVste Deel. — TWEEDE STUK.

Bijdragen tot de geschiedenis der Nederlandsche financiën,
door Mr. F. N. SICKENGA te *Dordrecht.* (1)

XV.

Wij moeten, na de geschiedenis der conversie en der leening van 1844, en na die der Begrooting van Uitgaven en Middelen over 1844 en 1845, thans weder den draad van ons geschiedkundig verhaal opnemen bij de, reeds ter loops genoemde, Begrooting voor 1846 en 1847, ingediend 28 December 1844.

„Nog weinige maanden geleden,“ herinnerde de Regeering bij haar aanbieding, „schenen 'slands financiën zich in een bijna reddelloozen toestand te bevinden.“ En thans was de toekomst, zoowel als de oogenblikkelijke toestand, bevredigend. De toekomst, althans tot 1850, terwijl alsdan het financieel evenwicht was verzekerd door de te wachten „ruimere inkomsten uit onze Overzeesche bezittingen.“ Die laatste toevoeging werpt voor ons die van verre staan een lichte schaduw over het helder tafereel.

Voor 1846—47 was, in plaats van een te kort, zelfs een „niet onaanzienlijk overschot“ te voorzien. De conversie, nagenoeg geheel tot stand gekomen, op gunstiger voorwaarden dan men had durven hopen, zou reeds over 1846 ten volle haar voordeelen doen gevoelen. Om het verkregen voordeel te doen uitkomen, vergeleek men die Begrooting voor 1846 bv. met die voor 1843.

Voor 1843 was, met latere verhoogingen, doch zonder de f 500,000 voor Onvoorzien, begroot f 71,731,078.12⁵, voor 1846, eveneens zonder de f 400,000 Onvoorziene uitgaven, f 67,345,107.00⁵, onder welk laatste cijfer intusschen begrepen

(1) Vervolg van Themis 1892 p. 514.

Themis, LIVste Deel, 2de stuk [1893].

was *f* 300,000 voor amortisatie van schuld, en *f* 161,800 voor niet nader aangeduide uitgaven, die echter door een ontvangst van gelijk bedrag onder de Middelen werden opgewogen. Het na aftrek dier beide posten overblijvend cijfer van *f* 66.883,307.00^s, vergeleken met dat over 1843 (al ging die vergelijking blijkbaar niet geheel op) toonde aan een bezuiniging van *f* 4,847,771.12, waarvan als rentebesparing berekend werd *f* 2,600,000. Rekende men evenwel billijkheidshalve daarbij de rente over de 22 millioen aflossing aan de Nederlandsche Handelmaatschappij en die over de sedert 1843 gedekte achterstanden, beide te zamen ad *f* 1,200,000, zoo zou in die drie jaren niet minder dan zes millioen blijken bezuinigd te zijn, waarvan als rentebesparing *f* 3,800,000.

Toch was dat nog niet alles. „De Staatsbegrotingen zullen allengs nog verbeteringen ondergaan door de achtereenvolgende vernietiging van Staatsschulden, door een vermindering der pensioenen, waarvan na de verschillende en herhaalde organisatiën het bedrag zoo aanzienlijk heeft moeten klimmen, en eindelijk in een niet zeer verwijderde toekomst, door een nadere besparing op de renten der Staatsschuld.“ Een gelukkig feit scheen het den Minister, dat onze Staatsschuld, die voor een groot deel in het bezit van vreemden was overgegaan, zich thans weer in Nederlandsche handen bevond, en dat alzoo „de renten door den Staat gedragen binnenslands verteerd worden.“ Wel is waar heeft die rentevermindering ook de Nederlandsche houders van Staatsschuld getroffen, maar vooreerst staat daartegenover de belangrijke koersverheffing dier schuld, en ten andere komt die verlaging van den rentestand den handel, der nijverheid en den landbouw zeer ten goede. De algemeene welvaart is, ook blijkens de opbrengst der belastingen, vooruitgaande, en — de Regeering „hoopt bij voortdoring aan de natie het voorbeeld te geven van hetgeen volharding en geestkracht vermogen.“ Daarbij heerschen thans orde en regel in het beheer der geldmiddelen.

Bij alle takken van bestuur staat het beginsel van spaarzaamheid op den voorgrond, en „oneindig sterk is de kracht van hetgeen dagelijks werkt, al is het dan ook met kleine hoeveelheden te gelijk.” Bovendien wordt thans *openbaarheid* gehuldigd. Zij boezemt vertrouwen in aan de schuldeischers van den Staat en aan het volk, dat bereidwilliger de lasten zal dragen, „van welker noodzakelijkheid het overtuigd is.”

Zij is (een treffend woord inderdaad na de ervaring van jaren) „het beste tegengif tegen iedere poging die aangewend mocht worden om onrust te doen geboren worden, waar niets dan rust heerscht, en waar ieder zooveel belang heeft dat rust blijve heerschen.” Ook tengevolge dier openbaarheid is ons financieel beheer reeds vereenvoudigd. „De nuttelooze complicatie der Oostindische schuld, reeds merkkelijk verminderd, zal spoedig kunnen ophouden. De Staatsschuld zal op geringe uitzonderingen na, welke de tijd allengs doet verdwijnen, op Grootboeken ingeschreven, aan ieder bekend zijn. Alle bijzondere fondsen, voor zoover het bestaan daarvan niet onmisbaar is, worden opgeheven.”

Reeds thans, meent de Minister, zijn de uitgaven teruggebracht tot een bedrag, naar verhouding geringer dan in andere Staten, of zelfs dan in ons eigen land in vroegere naar het heet eenvoudiger tijden. Ook de lasten zijn dientengevolge lichter dan toen. Het financieel evenwicht is thans verzekerd, terwijl toen jaarlijksche tekorten zich ophoopten, en bijna geregeld buitengewone belastingen op de bezittingen en inkomsten noodzakelijk maakten. De Minister had hier blijkbaar het oog op de moeilijke, veel bewogen jaren aan 't begin dezer eeuw — toen trouwens *koloniale baten* nog onbekend waren.

Zoo was in 1800 het toen voorgedragen (nimmer ingevoerd) stelsel van algemeene belastingen geraamd, bij een bevolking van twee millioen op een opbrengst van twee en veertig millioen, terwijl thans door een bevolking van drie millioen slechts twee en vijftig millioen werd opgebracht: alzoo toen

f 21, thans f 17 per hoofd. Zelfs werd over 1807 door twee millioen inwoners betaald 46⁵ millioen, d. i. dus iets meer dan f 23 per hoofd.

En nog zou Z. M. „zich gelukkig rekenen, de lasten zijner beminde onderdanen verder te kunnen verminderen,“ doch het belang van den Staat verbood dit. Z. M. vertrouwt dan ook, „dat men zich niet overgeve, hetzij aan vergrooting omtrent derzelve wezenlijk bedrag, hetzij aan ijdele begoochelingen omtrent de mogelijkheid eener vermindering daarvan langs een weg, welks bewandeling vroeger zooveel onrust, zooveel onheil, zooveel oneindig grootere lasten na zich heeft gesleept.“

Intusschen diende de invordering der bestaande belastingen beter dan tot heden verzekerd. Een „stelsel van regelmatig werkende belastingen,“ verklaarde de Regeering bij haar Toelichting van het Ontwerp tot verbetering van den zeepaccijns (7 December 1844), is noodig, „zoodanig ingericht, dat niemand zich aan de verplichting om zijn verschuldigd aandeel daarin op te brengen onttrekken kan.“

„Ik heb het dan ook als een heiligen plicht geacht, de hand te slaan aan de herziening onzer belastingwetten in den aangeduiden geest, en ik geloof daarbij op de ondersteuning van U.E.M. te mogen rekenen. Nagenoeg al onze belastingwetten vorderen zulk een herziening.“ Zonder die herziening is „nimmer op vaste, genoegzaam verzekerde inkomsten, nimmer aan een vermindering der lasten des Nederlandschen volks te denken. Integendeel zou dan de eerlijke ingezetene gevaar loopen van door nog zwaarder belastingen te worden gedrukt, en zou in alle gevallen die gelijkmatigheid van lasten, welke bij de Grondwet gevorderd wordt, slechts in naam bestaan.“

Bij dat hoog ideaal bleef zeker de toepassing, toen en tot heden, verre ten achter!

Voor dat we verder op die Begrooting voor 1846 en 1847 ingaan, moeten we eens opzettelijk stilstaan bij wat daarin

voor ons voor het oogenblik de hoofdzaak uitmaakt: de rente der Staatsschuld.

Gelijk men zich herinnert, was bij indiening van het Conversie-ontwerp geraamd een rentebesparing tengevolge van de verschillende financieele maatregelen van *f* 2,169,626.

Daarbij was evenwel niet gerekend op de aflossing der schuld aan de Handelmaatschappij of op die van den achterstand en op de tekorten der latere diensten. Bovendien was tegen verwachting slechts voor een klein deel der Belgische schuld een verwisseling verlangd, en was voor de opbrengst van ver het grootste deel Nederlandsche schuld afgelost. Vergelijken wij, met inachtneming van een en ander, de werkelijke uitkomst met die verwachting van vroeger. Daartoe kies ik vooreerst de hoofdsommen toen en thans.

Volgens de opgave thans was vernietigd een normaal bedrag van:

<i>f</i> 221,257,900	5 percents schuld,
" 15,460,900	" " domeinlosrenten,
" 64,000,000	" " Oostindische losrenten,
" 22,027,775	" " schuld a/d Nederl. Handelmaatschappij,
" 99,476,000	4½ percents schuld,
" 6,421,200	2½ " " waarbij
" 18,752,800	Achterstand en tekorten tot 1843,
<i>f</i> 447,396,575,	

en in het leven groepen:

<i>f</i> 120,856,861	3 percents schuld,
" 240,500,000	4 " " en
" 13,136,500	" " koloniale schuld.
<i>f</i> 374,493,361.	

Ter nog juistere vergelijking stel ik er nevens de waarschijnlijk juistere uitkomsten, die later werden mededeeld bij de toelichting van de reeds genoemde wet van 30 Mei 1847 (*Staatsbl.* n° 27), tot verevening der uitgaven betreffende conversie en leening van 1844,

Er bleek toen vernietigd;

<i>f</i> 221,257,900.— à 5 percent	<i>f</i> 11,062,895
" 15,460,800.— domeinlosrenten á 5 percent	" 773,040
" 64,000,000.— Oostindische losrenten à 5 pCt	" 3,200,000
" 22,027,775.18 schuld aan de Nederl. Handel- maatschappij à 4½ percent .	" 991,250
" 99,476,000.— Schuldbekentenissen Amor- tisatie-Syndicaat à 4½ Pet	" 4,476,420
" 6,421,200.— Werkelijke schuld à 2½ "	" 160,530
" 1,000.— Oostind. Obligatiën à 4 "	" 40
" 20,766,553.77½ Achterstand en tekorten tot 1844, gerekend à 4 pCt	" 830,662
<hr/>	
<i>f</i> 449,411,228,95½	<i>f</i> 21,494,837

waar afgaat voor van België
ontvangen:

" 88,145,592.40 (1)	" 4,000,000
<hr/>	
<i>f</i> 361,265,636.55½	<i>f</i> 17,494,837.

Daarentegen was aangegaan een schuld van:

<i>f</i> 120,856,861.— à 3 percent	<i>f</i> 3,625,705.83
" 237,640,500.— " 4 "	" 9,505,620.—
" 12,249,500.— (<i>f</i> 14,748,500 min reeds vroeger bestaande <i>f</i> 2,499,000)	
koloniale schuld, à 4 pCt. <i>f</i>	489,980.—
<hr/>	
<i>f</i> 370,746,861.—	<i>f</i> 13,621,305.83
" 361,265,636.55½ opleverend een vermeer- dering der hoofdsom van "	17,494,837.—

<i>f</i> 9,481,224,44½ en een vermindering in jaarlijksche rente van	<i>f</i> 3,873,531.17.
---	------------------------

Voor het jaar 1846 werd thans bij het Ontwerp-Begrooting een rentebesparing becijferd van *f* 2,600,000. Daarbij was

(1) Nl. voor afgelost (zie Studiën, n ^o . XIV), stel <i>f</i> 84,293,592.40 en voor verwisseld <i>f</i> 6,420,000 à 60 pCt	<i>f</i> 3,852,000.—
	<i>f</i> 88,145,592.40

alleen veiligheidshalve de rente over de *f* 9,799,950 vier percents Schatkistbiljetten van het jaar 1834 uitgetrokken, daar „de verbeterde toestand van de geldmiddelen in het algemeen zal kunnen veroorloven,“ een gedeelte daarvan buiten omloop te houden. En dan nog zou, „bij het verdwijnen van achterstanden een meer ruime kas dan vroeger kunnen bestaan, die tot eenig rentegenot kon worden aangewend.“ Voor dit een en ander wordt onder de Middelen een post: „Winst op renten“ opgenomen, ten bedrage van *f* 250,000. Van het totaalcijfer van het Hoofdstuk was in het Ontwerp afgetrokken de som van *f* 3,300,000 voor rente op de Indische schulden. In de Wet zelve verdween die aftrek, doch daartegenover zou onder de Middelen worden opgenomen een zelfde bedrag voor verhoogde Indische bijdragen. Het totaal in de wet, waaronder trouwens *f* 300,000 begrepen was voor aflossing van schuld, steeg tengevolge van een en ander boven het cijfer van vóór de conversie en leening: tot *f* 36,018,169.39 over 1846, *f* 35,999,669.33 over 1847, tegenover *f* 35,125,828 (zonder de *f* 300,000 aflossing) (1) als oorspronkelijk begroot cijfer voor 1844, na aftrek der *f* 4,000,000 Belgische bijdrage.

Dat bedrag werd overigens over 1846 sedert nog verhoogd (Wet 31 Maart 1846, *Staatsbl.* n° 14) met *f* 112,500 voor rente over 5 miljoen 4½ percents Schuldbekentenissen Amortisatie-Syndicaat, waarvan op dat oogenblik de aflossing nog niet had plaats gehad.

Ik kom thans terug tot de Begrooting in haar geheel, tot haar Toelichting door de Regeering.

Na de vergelijking met vroeger tijden trad de Minister bij

(1) Voor die aflossing werd trouwens bij uitzondering over 1846 en 1847 onder de Middelen opgenomen hetzelfde bedrag (*f* 300,000) uit het Fonds van de koopprijzen der domeinen. Bovendien was o. a. over 1846 voor ruim *f* 700,000 aan domeinen verkocht, met welken verkoop de Minister wenschte voort te gaan,

zijn Toelichting in een rangschikking van uitgaven, zooals wij die tot nog toe niet ontmoetten. Zoo worden onderscheiden :

Uitgaven, „daargesteld“ bij de Grondwet: Huis des Konings, en Schadeloosstelling der leden van de Staten-Generaal,

Uitgaven, „gegrond op bijzondere wetten“, o. a. Nationale Schuld, Traktementen van de leden der rechterlijke macht en der Rekenkamer, kosten der Eerediensten, der Zee- en der Landmacht, der Gevangenen, van den Waterstaat en van Publieke Werken, van het Onderwijs, van Kunsten en Wetenschappen, van het Armwezen, van de Nationale Nijverheid, van de Militie en de Schutterijen, en voorts o. a. nog enkele zeer algemeene posten, die wel eenigszins de waarde ontnemen aan deze uit den aard der zaak toch reeds willekeurige indeeling, als: „Materieele behoeften“ (ƒ 1,981,822.39), „Pensioenen, afloopende betalingen en non-activiteitstraktementen“ (ƒ 3,041,664.64), en „Kosten van administratie“ (ƒ 6,471,621.13).

Dat laatste cijfer vooral schijnt den Minister een krachtig bewijs voor de reeds verkregen bezuiniging en vereenvoudiging in het Staatsbestuur.

Behalve de wijziging in het Hoofdstuk Nationale schuld, werd o. a., bij vergelijking over de jaren 1844 en 1847, tegenover een verhooging van Financiën (o. a. met ƒ 175,000 voor het Algemeen burgerlijk pensioenfonds) en van Justitie (o. a. met ƒ 47,300 voor Gevangenen), bv. de Begroting voor Binnenlandsche Zaken verlaagd van ƒ 4,216,271 tot 3,995,770, die voor Marine van ƒ 5,447,141.75 tot ƒ 5,296,732.75, die voor Oorlog zelfs van ƒ 12,458,000 tot een rond cijfer van ƒ 12,000,000, en eindelijk die voor Onvoorziene uitgaven van ƒ 500,000 tot ƒ 400,000.

Tegenover die Uitgaven zijn de Middelen voorzichtig geraamd, en beloven toch nog een Overschot, over 1846 van ƒ 97,215, over 1847 van ƒ 150,765. Het Koloniaal batig slot bv. zal over beide jaren, evenals thans reeds blijkt over 1844, waarschijnlijk belangrijk boven de raming stijgen. Het

is reeds ongeveer *f* 500,000 lager gesteld dan vroegere berekeningen, in verband met de aflossing der schuld aan de Nederlandsche Handelmaatschappij, zouden aangeven.

Een zekere schaduw wordt over die zonnige vooruitzichten geworpen door den Minister van Marine, bij verdediging zijner Begrooting.

„Met het doel om de batige saldo's die uit de inkomsten der Overzeesche bezittingen voor het moederland beschikbaar moeten gesteld worden te vermeerderen (!),” bleek nl. de Indische Begrooting o. a. voor de koloniale marine verminderd van ver boven de *f* 2,000,000 tot *f* 1,600,000, van welk laatste cijfer nog *f* 400,000 bestemd bleek voor de koloniale civiele marine. De „vroegere koloniale marine was bij de Nederlandsche marine ingelijfd,” wier Begrooting daartegenover slechts luttel verhoogd was.

Het voorloopig geraamd koloniaal batig slot, boven de *f* 6,500,000 en *f* 3,300,000, bedroeg toch nog niet minder dan *f* 3,365,000. Voor de toewijzing dier *f* 3,300,000, noodig geworden door de opneming van hetzelfde bedrag onder de Uitgaven, waarop zij eerst in mindering gebracht waren, bleek nog voor de Rekening een afzonderlijke wet noodig, 30 Maart 1848 (*Staatsbl.* n° 14).

Evenals het koloniaal batig slot, zijn ook de overige middelen matig gesteld, ook al bleek thans reeds over de elf maanden van 1844 een werkelijke opbrengst van ruim *f* 800,000 boven de raming.

Eindelijk werd het reeds besproken Overschot over 1845, evenmin als het waarschijnlijk Overschot over 1844, onder de middelen voor 1846 en 1847 medegeteld.

„Aan deze Overschotten zal, zoodra het juiste beloop daarvan bekend is, bij de wet een nadere, voor de schatkist voordeelige bestemming kunnen worden gegeven.”

De koers onzer Staatsschuld steeg, onder den invloed dier gunstige vooruitzichten, voor de $2\frac{1}{2}$ percents tot 65, voor de

nieuwe 3 percents tot $79\frac{1}{4}$, en voor de 4 percents tot $98\frac{5}{8}$ percent.

Enkele feiten trekken, bij een vergelijking der ontworpen Begrooting met die over 1844 en 1845, nevens de reeds genoemde, onze aandacht. Zoo het verlaagd cijfer voor kosten van het departement van Binnenlandsche Zaken en voor die van provinciaal beheer (*f* 537,450 over 1847. tegenover *f* 633,449.50 over 1844), voor Waterstaat en Publieke werken (*f* 1,915,510, tegen *f* 2,060,645), en voor Onderwijs (nl. voor Hooger, tegenover een geringe verhooging voor Lager onderwijs). Daarentegen bleken verhoogd — zonder dat daarvan een verklaring gegeven wordt — het cijfer voor Kunsten en Wetenschappen (o a. voor de Koninklijke bibliotheek en voor het Paviljoen te Haarlem), en dat voor verpleging van behoeftige krankzinnigen (*f* 15000 tegenover *f* 4000). Twee nieuwe posten bleken voorts opgenomen: „Octrooien en aanmoedigingsmiddelen voor kunst en volksvlucht,” en „Hulp- en aanmoedigingsmiddelen ten behoeve van kunsten en wetenschappen.” Evenzoo verscheen onder het Hoofdstuk voor de Zaken van den Hervormden en andere eerediensten, eene nieuwe uitgaaf: „Subsidie aan het provinciaal kerkbestuur van Friesland voor predikantsweduwen,” alleen ten einde tegemoet te komen aan de bezwaren, welke ten aanzien van de vroeger gevolgde wijze van aanwijzing van dat subsidie ontstaan schenen te zijn. (1)

Op het Hoofdstuk Marine werd bezuinigd ruim *f* 150,000, o. a. tengevolge der „gedeeftelijke suppressie van het etablissement der Marine te Helvoetsluis,” en van een sterke vermindering op den post „Pensioenen en afloopende betalingen” (*f* 295,643.50, tegen *f* 352,823.50). Die laatste post bleek trouwens onder ieder Hoofdstuk (behalve Buitenlandsche Zaken) min of meer belangrijk verlaagd, waar tegenover stond de verhooging voor het Burgerlijk Pensioenfonds met *f* 175,000. Onder Oorlog vinden we „Pensioenen en gagementen” zelfs verminderd van *f* 1,815,000 tot *f* 1,504,184.14, en voorts

(1) Verg. *Staatscourant* 13 November 1845.

o. a. een post „Overcomplete officieren, mitsgaders surplus-, $\frac{2}{3}$ en non-activiteits-traktementen“ van *f* 287,772.80 tot *f* 80,000, kosten der Marechaussee van *f* 211,000 tot *f* 182,000, enz. Overigens werden die posten „Overcomplete officieren enz.,“ en evenzoo „Gratificatiën“ (*f* 18,000) van de Afdeeling „Buitengewoon“, die nog een onderdeel dezer Begrooting uitmaakte onder de gewone uitgaven overgebracht, en bleven als „buitengewoon“ voortaan alleen over: „Materieel der artillerie,“ *f* 180,000 (nevens gewoon: *f* 440,000), en „Materieel der genie,“ *f* 500,000 over 1846, *f* 550,000 over 1847, voor werken, „alsnog noodzakelijk in de drie fortificatie-directiën, ter verbetering en voltooiing van 's Rijks verdedigingsstelsel.“ Op het geheele Hoofdstuk Oorlog werd zoo een, reeds genoemde, bezuiniging verkregen van *f* 458,000.

Onder Financiën vinden we, nevens de verhooging van het subsidie aan het Burgerlijk Pensioenfonds (*f* 120,000 tot 295,000), een verlaging voor Pensioenen van *f* 264,730 tot *f* 235,000, en voorts een verhooging o. a. van „Kosten van de scheepvaartrechten op den Rijn,“ van *f* 83,700 tot *f* 202,500. Twee nieuwe posten eindelijk kwamen ook hier, pro Memorie, voor: „Dekking van tekorten in de kassen der Ontvangers van de directe belastingen, in- en uitgaande rechten en accijzen,“ en een van dezelfde strekking voor de Ontvangers der indirecte belastingen. Onder voorbehoud van die Memorieposten, bleek een verhooging van het geheele Hoofdstuk met ruim *f* 230,000.

Het Verslag der Kamer op het ingediende Ontwerp was niet in allen deele gunstig. Het drong aan op nog strenger splitsing en raming van verschillende posten, waardoor tal van af- en overschrijvingen konden vermeden worden. Men verlangde, met het oog op de nieuwe Grondwet, overlegging der Rekening over 1842 — die inderdaad volgde, 14 Juni. Men achtte wenschelijk een wijziging der nieuwe Instructie voor de Rekenkamer, op grond van de geschillen, blijkens de Ver-

slagen dier Kamer tusschen haar en de Regeering gerezen.

Bovendien gaf het Verslag over het gebruik der geldmiddelen over 1843 geen zuiver overzicht, in zoover nog steeds gelden voor bijzondere fondsen vermengd werden met die der schatkist. Men wenschte, voor zoover die nog overgebleven fondsen niet konden worden ohgeheven, een afzonderlijke Begrooting voor ieder fonds, en opneming van het voor- of nadeelig saldo onder de Middelen of de Uitgaven der Staatsbegrooting, of althans een afzonderlijk beheer dier fondsen, opdat ze niet meer aan hun bestemming zouden kunnen worden onttrokken en voor andere doeleinden aangewend. Evenzoo verlangde men o. a. ten opzichte van de kosten der gevangenen, van die der Landsdrukkerij en der Staatscourant, en zelfs van het Instituut te Medemblik, opneming van het saldo in de Staatsbegrooting, met bijvoeging der afzonderlijke begrootingen dier kosten. De Staatsbegrooting zou, meende men, daardoor tegelijk meer of min verlicht worden (?). Voorts werd door velen een opgaaf verlangd van het gebruik der (over 1843) voor „Onvoorzien uitgaven“ aangewezen gelden. Over 't geheel knoopten zich tal van vragen en aanmerkingen vast aan verschillende Begrootingsposten; zoo behoefde vooral een vrij belangrijk cijfer voor „Verschillende uitgaven,“ meende men, nadere toelichting. De raming der Middelen scheen, vergeleken met de werkelijke opbrengst over vroegere jaren, nu eens te hoog, dan weer te laag, en in ieder geval willekeurig. Een post van f300,000, uit den verkoop van domeinen, bestemd tot bijdrage voor herstel der munt, mocht in geen geval als middel tot dekking van gewone uitgaven op de Staatsbegrooting dienst doen.

Bij de beraadslaging bleek een vrij sterke drang tot bezuiniging en tot Grondwetsherziening, en verklaarden sommige leden, in het uitblijven daarvan aanleiding te vinden tot verwerping der geheele Begrooting. Slechts een ernstige wilscheen noodig, om bezuinigingen op verschillende grootere en kleinere uitgaven toe te passen. Bovendien eischte men nog meer orde

en regel in de financieele verantwoording aan de Algemeene Rekenkamer en aan de Staten-Generaal. Ook de wijze van behandeling der Begrooting scheen nog te wenschen over te laten. De toelichtende stukken werden eerst na het opmaken van het Voorloopig verslag, en dan nog slechts gedeeltelijk, op last der Kamer en voor de Kamer gedrukt „De uitvoerige staten tot staving der staten van berekening, welke bij de aanneming der Hoofdstukken van Begrooting wettelijke kracht bekomen, de cijfers waar het eigenlijk op aankomt, zijn ongedrukt gebleven, en wat daarvan nog een groot bezwaar uitmaakt is, dat zij alzoo buiten de kennis der Rekenkamer blijven” Wel was er vooruitgang, in zoover die staten van berekening thans werden gedrukt, maar daartegenover stond dat ze veel minder gesplitst bleken dan vroeger, bv. voor het Hoofdstuk Buitenlandsche Zaken, dat vroeger (1841) 64, en thans slechts 17 posten van uitgaaf bevatte. En juist eerst door meerdere splitsing zouden meer of minder belangrijke bezuinigingen mogelijk blijken. Bovendien werd bv. voor het Maritiem Instituut en voor de Militaire Academie niet het totaal van uitgaven, maar alleen het netto cijfer, na aftrek der bijdragen van adelborsten en cadets, begroot. Daarentegen werden bv. voor de Gevangenen het bruto bedrag aangevraagd, en de inkomsten van den arbeid der gevangenen onder de Middelen opgenomen.

Volgens een der leden bleef er willekeur heerschen in geheel de inrichting van de Begrooting en hare onderdeelen. Zoo bv. wat aanging de *dienstvermenging*, waartegen wel bij de Wet van 10 Februari 1844 voorzien was in enkele gevallen, doch waaromtrent een algemeen beginsel ontbrak. Of ook wat betrof een tal van nog altijd bestaande bijzondere fondsen, die niet voorkwamen op de Staatsbegrooting, en buiten wettelijke regeling bleven, terwijl de Kamer daarvan niet anders vernam dan de ronde cijfers, in het Verslag over het gebruik der geldmiddelen opgenomen.

Eindelijk ging, meende een ander lid, deze beraadslaging met overhaasting gepaard, en werd geen voldoende tijd gelaten voor onderzoek der vele gewisselde stukken. Door die „door niets te rechtvaardigen overhaasting“ wordt men gedwongen „Begrootingswetten aan te nemen, wier vorm en inrichting onze vaststelling van uitgaven niets beteekenend maakt,“ en wier uitgaven gedekt worden door middelen „waaromtrent zelfs geen Ontwerp van wet bij deze Vergadering is ingediend,“ en een „financieel beheer te bestendigen, waarvan de contrôle door de Rekenkamer onmogelijk schijnt.“ Een nieuwe regeling der comptabiliteit scheen dan ook volstrekt noodig.

Inderdaad bleef aan die verantwoording van 's Lands penningen veel ontbreken. Zoo was het Verslag over de financieele uitkomsten over 1842 geheel achterwege gebleven. Het Verslag der Rekenkamer over 1843 kwam eerst in eind Mei 1845, tegelijk met dat over 1844. Een grondig onderzoek werd daardoor zeer moeilijk. Maar ook een „oppervlakkige lezing“ toonde aan, dat een zeer ruim gebruik was gemaakt van af- en overschrijvingen, en voorts bleek een herhaaldelijk „niet beantwoorden en niet afdoen, soms jaren lang van de zijde der Regeering, der gewichtigste comptabele zaken.“ Onmogelijk werd het daardoor voor de Rekenkamer, haar boeken bij te houden, en een „opeenstapeling van werk“ ontstond, een „niet behoorlijke afsluiting der dienstjaren.“ Was de Rekenkamer zelve daarbij altijd haar roeping getrouw, of bleek zij „terecht in de toepassing somtijds toegevend, om botsing en ongelegenheid te voorkomen?“

De Rekenkamer zelve verklaarde in haar Verslag (over 1843), dat zij in haar oordeel omtrent de bestemming van een Begrootingspost niet altijd overeenstemde met den betrokken Minister, en dat in zoodanig geval de verevening óf niet kon plaats hebben, óf moest worden toegelaten „op verantwoordelijkheid van den Minister, met vermelding in het Verslag“— wat intussechen in strijd was met de Wet van 1841. Zelfs

bleek „het getal uitgaven die stof tot bedenking gaven nog al aanmerkelijk.“ De Rekenkamer wenschte dan ook wel eens vooral voortaan in dergelijke gevallen door de wet gemachtigd te zijn. (1) Bovenal, zoo verklaarde zij, bleef voor de Kamer bezwaarlijk de verevening van uitgaven op bijzondere fondsen, als niet op de wet steunende, waardoor een oordeel omtrent de werkelijke uitkomsten van een dienstjaar gebrekkig blijft. „Hoe schadelijk de vertraging in de regeling der bijzondere fondsen werkt, laat zich gereedelijk beseffen, wanneer men nagaat dat nu reeds over drie dienstjaren, zoowel de algemeene als de bijzondere comptabiliteit der middelen en van 's Lands financiën in een soort van werkeloosheid verkeert.“ (2)

De Minister van Financiën nam in zijn verdediging al die bezwaren op, en erkende de behoefte aan een betere regeling der comptabiliteit, die evenwel, meende hij, zeker niet bevorderd zou worden door een verwerpen dezer Begrooting. Hij erkende ook de moeilijkheden, tusschen de Algemeene Rekenkamer en de departementen van Algemeen bestuur gerezen, waaraan evenwel zooveel mogelijk wordt tegemoet gekomen, doch die eerst geheel kunnen worden weggenomen door een nieuwe wettelijke regeling

(1) Een lid der Tweede Kamer merkte op, dat de Rekenkamer, door haar viseeren van uitgaven buiten de Begrooting uit bijzondere fondsen, aan haar roeping te kort had gedaan. Juist door de weigering van haar visa overeenkomstig haar Instructie zou toch de noodzakelijkheid zijn gebleken eener wettelijke voorziening die dan ook niet had kunnen uitblijven.

(2) De moeilijkheden met de Algemeene Rekenkamer gunnen ons als bij toeval nog een blik op zekere opvattingen van de Regeering dier dagen. Zoo vond men in zekere posten, als „Gratificatiën“ en „Schadeloosstellingen en Tegemoetkomingen“ gelegenheid tot een betoon van liefdadigheid, gelijk dat in onze dagen van bijzondere personen, maar niet van den Staat verwacht wordt, bv. voor een „gratificatie van f 100.— aan een weduwe, moeder van een bureau-ambtenaar bij het departement van Oorlog, die na een langdurige ziekte gestorven was“ (*Staatscourant*, 21 Juli 1845, n°. 170).

Op grond dier algemeene bezwaren vond zelfs Hoofdstuk I der Begrooting, Huis des Konings, een tegenstemmende minderheid van 19 (tegen 37) stemmen. Hoofdstuk III (Buitenlandsche Zaken) werd zelfs met één stem meerderheid *verworpen*, deels om redenen tegen de Begrooting zelve, deels wegens het beleid van den Minister: het vond eerst later, na een aangebrachte bezuiniging van *f* 5000, zijn weg naar het Staatsblad. Daarentegen deed zich bij *Marine* (Hoofdstuk VIII, in scherpe tegenstelling met de gedachtenwisseling omtrent *Oorlog*), het opmerkelijk verschijnsel voor, dat door de meeste sprekers bezwaar werd gemaakt tegen *te ver gedreven bezuiniging*. De Minister zijnerzijds erkende, dat bij zijn departement inderdaad belangrijke bezuinigingen hadden plaats gevonden. Zoo was de Koloniale marine bij de Nederlandsche ingelijfd, en bleek de som, daarvoor aangewezen, belangrijk verlaagd, (1) terwijl toch die Koloniale marine slechts uit „verouderde, kleine vaartuigen” bestond en dringend voorziening noodig had. Evenzoo was de Nederlandsche marine in onvoldoenden staat. De Minister had zich voor haar een minimum van eischen gesteld, waaraan zou moeten worden voldaan. Evenwel „staan thans al de schepen die men voor 's Rijks dienst noodig acht, voor zoover zij niet reeds zijn afgebouwd, op de hellingen;” zij zullen bij de schepen van geen „andere natie behoeven achter te staan.” Ook waren de magazijnen nagegaan en was daarin zooveel mogelijk aangevuld wat bleek te ontbreken. Wel had hij gaarne meer dan gevraagd was beschikbaar gezien, maar ook hij moest zich voegen in het onvermijdelijke en genoegen nemen met het noodzakelijke.

Een geheel andere ontvangst wachtte *Oorlog*. Men verweet den Minister, dat hij een vermindering van het totaal zijner Begrooting met ruim *f* 300,000 als een *bezuiniging* voorstelde, terwijl zij, volgens een lid der Kamer, alleen voort-

(1) Vergelijk bl. 9 hiervóór.

sproot uit het vrijvallen van een grooter bedrag dan dat aan non-activiteitstraktementen en pensioenen, zoodat eigenlijk van *verhooging*, in plaats van verlaging, sprake moest zijn. De Minister verdedigde zich, door te wijzen op een bezuiniging bij het wapen der marechaussee, en op *buitengewone* uitgaven, onder deze Begrooting opgenomen en haar totaal verhoogend. Ook waarschuwde hij tegen ondoordachte bezuinigingen. Men kan zich toch niet „met die zoogenaamde bevoegde beoordeelaars vereenigen, die vermeenen het land te zullen verdedigen, door zich achter de liniën en in de vestingen op te sluiten, en overigens het geheele land in het rustig bezit van den vijand te laten, om het naar goedvinden op contributie te stellen en uit te putten. De Regeering integendeel wil die sterkten en liniën als steunpunten voor de mobiele strijdkrachten doen dienen, om met te meer kracht de ingezetenen ten platten lande tegen den vijand te kunnen beschermen, waartoe een wakkere, goed bereden cavalerie en talrijke goed geoefende rijdende of lichte veldartillerie allernoodwendigst is.“

De tijd heeft blijkbaar ook in deze inzichten verandering gebracht.

Bij Hoofdstuk IX A (*Nationale Schuld*) werd gevraagd naar een eindafrekening der *conversie* — die evenwel, naar de Regeering verklaarde, moest wachten tot de afbetaling van den laatsten termijn Belgische rente, in Februari 1846. Van de Schatkistbiljetten waren belangrijke bedragen ingelost; evenwel was men in den laatsten tijd, op uitdrukkelijk verlangen der Beurs, overgegaan tot een wederuitgifte van 4 percents biljetten voor één jaar à 100½ percent.

Het Hoofdstuk *Koloniën*, met zijn eindcijfer van ruim f 93,000, tegenover de millioenen koloniale uitgaven, vond nog eens zijn ernstige bestrijding, doch ook zijn gunstig beslissende meerderheid van 37 tegen 18 stemmen. — Een weinig meer licht, althans over een deel van het koloniaal beheer, werpt de koloniale Rekening, „aantoonende de hoegrootheid

der Oostindische remises in goederen en in geld en het gebruik van die remises gemaakt," die door een Staatscommissie werd onderzocht en bij Koninklijk besluit goedgekeurd. Zoo bleek bij dat Besluit (*Staatscourant* 11 Juli 1845 n°. 162) de Minister van Koloniën gemachtigd, om bv. „bij de boeken van het departement als oninbaar te doen afschrijven" een vordering van *f* 647,212.73½ ten laste van Suriname, wegens nadeelig verschil tusschen van daar ontvangen remises en de voor die kolonie gedane betalingen in de jaren 1837—42, toen Suriname heette (!) niet gesubsidieerd te zijn, en echter blijkens deze uitkomst een subsidie ontving, en voorts nog een vordering van *f* 35,136.63, waarmede het over 1844 verleend subsidie van *f* 150,000 bleek overschreden te zijn. Een lid der Kamer merkte thans bij de beraadslaging op, dat een Begrooting van *tachtig millioen* voor koloniale uitgaven geheel onttrokken bleef aan het toezicht van 's Lands Vertegenwoordiging, dat uit de overschotten van de Oost door de Regeering eigenmachtig geput werd voor uitgaven ten behoeve van de West, en dat met het oog daarop een wettelijke vaststelling dezer Begrooting niet veel beteekende.

Eindelijk bleek het laatste Hoofdstuk (*Onvoorziene uitgaven*) tengevolge van in de Kamer gerezen bezwaren gewijzigd, en voor het eerst aangevuld met deze bepaling: dat in de Rekening afzonderlijk zouden worden opgenomen „de posten der uitgaven (tenzij *geheime*), wegens elk departement van Algemeen bestuur gedaan." Daartegenover was vervallen het voorschrift, dat in die uitgaven in de eerste plaats zou worden voorzien uit de overblijvende gelden van andere Hoofdstukken, en in het daarna tekortkomende uit een volgende Begrooting, en was op verlangen der Centrale Afdeling daarvoor in de plaats gesteld de beperking, dat door de uitgaven van dit Hoofdstuk „het massaal cijfer der Begrooting van uitgaven" nimmer mocht worden verhoogd. Eerst verworpen, werd het Hoofdstuk na die laatste bijvoeging ten slotte aangenomen.

Aan de behandeling der Begrooting voor 1846—47 sluit zich eigenaardig aan een woord over enkele dier bijzondere fondsen, waarvan van tijd tot tijd sprake was.

Zoo vooreerst de „kas van het *loodswezen* „ Die kas, verklaarde de Minister bij gelegenheid dier Begrooting, is geen Rijksfonds. Zij is „daargesteld door prestatieën van den handel; het is geen heffing, dus geen Rijkseigendom. Het Rijk heeft zich belast met de administratie van de aldus bijeengebrachte fondsen, „ maar het blijft „een particulier, geen Rijksfonds. „ Wel beheert de Staat het fonds „niet om de restanten aan den handel uit te keeren, „ maar zoo, „dat dezelve eenig en alleen en voortdurend in het belang van den handel worden aangewend. „ — Het fonds voor het loodswezen bleef daarmede dus vooralsnog buiten rekenplichtig beheer.

Van meer gewicht was de verhouding van den Staat tot een andere zaak, den aanleg van den *Rijnspoorweg*. Men herinnert zich de vragen, gerezen bij vroegere gedachtenwisselingen tusschen Regeering en Vertegenwoordiging. Een Commissie, door den Koning benoemd (22 October 1844), herinnerde in haar Verslag (Staatscourant 3 Februari 1845) er aan, dat reeds in Februari 1838 een Ontwerp was ingediend tot aanleg van een spoorweg van Amsterdam en van Rotterdam over Utrecht naar Arnhem, maar door de Tweede Kamer verworpen. Daarop beval Koning Willem I, overtuigd van het belang der zaak, zelf (Besluit 30 April 1838) dien aanleg, voorloopig van Amsterdam naar Arnhem, onder beheer van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken, en opende een geldleening onder eigen garantie, van negen millioen, tegen een rente van $4\frac{1}{2}$ percent, vermeerderd met 25 percent van de zuivere winst en een premie bij aflossing van 4 percent. De leening, zoo 't schijnt boven pari geplaatst, bracht na aftrek van onkosten en renten ruim $9\frac{1}{2}$ millioen op, welk bedrag reeds gestort was, eer het werk nog werd aangevangen. Uit zijn voorraad verstrekke het Fonds

daarop voorschotten aan de schatkist, die daaraan behoefte had, van 1 September 1838 tot 31 December 1840 ten bedrage van zeven millioen, tot een rente van drie percent. Verder schijnt nog een bedrag van vijf millioen tijdelijk uitgezet op het vijf percents Grootboek, op welke Inschrijving voor een deel beleening gesloten werd bij de Nederlandsche Bank, waarna de Inschrijving met eene kleine winst werd verkocht. De toestand bleek thans, Februari 1845, deze, dat was uitgegeven *f* 10,783,476.84, en ontvangen, met inbegrip der leening, *f* 10,537,003.06. Het alzoo blijkend nadeelig slot van *f* 246,473.78 was evenwel door een koninklijke gift van den tegenwoordigen Koning van *f* 1,327,535.91½ feitelijk veranderd in een goed slot van *f* 1,081,062.13¼.

Maar meerdere middelen dan deze bleken noodig voor voltooiing. Het Besluit zelf, waarbij de Commissie was in 't leven geroepen, overwoog daarbij, dat bij de voorwaarden der leening geenerlei rekenplichtigheid aan de deelnemers der leening erkend was, en dat bovendien openbaarheid ten deze gewenscht scheen, om eerst daarna te trachten in de verder noodige middelen te voorzien.

De Commissie wees als vrucht van haar onderzoek in haar Verslag op zekere Rijksuitgaven, die ten laste van den Rijnspoorweg gebracht waren, doch daartegenover ook op de kosteloze diensten der Rijks-ingenieurs die geheel voor den aanleg gezorgd hadden, welk voordeel wellicht tegen het genoemd bezwaar opwoog.

In ieder geval bleek dringend de behoefte aan een geldelijke voorziening, met het oog op de gebrekkige inrichting der onderneming, en ook op de onmisbare uitbreiding tot de Duitsche grenzen. Bij de «bestaande samenstelling van deze onderneming,» was daarin, naar het eenparig oordeel der Commissie, niet te voorzien. Of (en liefst) de Staat, óf een bijzondere Maatschappij moest hier optreden en aan het tweeslachtig karakter der onderneming, dat haar werkzaamheid

verlamde, een einde maken. Van die beslissing zou trouwens, zij voorzag het, „voor een groot gedeelte de toekomst der spoorwegen in ons vaderland afhankelijk zijn.“

In strijd met de meening der Commissie, bleek sedert de keuze der Regeering beslist voor een particuliere Maatschappij.

In de zitting der Tweede Kamer van 30 April 1845, waarin die mededeeling plaats had, betreurde een lid dat besluit, en een ander lid het feit, dat dat besluit genomen was buiten de Staten-Generaal. Doch de Minister blijft bij zijn voorkeur voor een particuliere Maatschappij, ook met het oog op de toekomst, waarin nog vijf-en-zeventig millioen zullen noodig blijken voor een „volvoering van het ontworpen volledig spoorwegstelsel hier te lande.“ In de *Staatscourant* van 24 Mei 1845 volgde daarop een Koninklijk besluit (van 20 Mei), houdende „overdracht bij wege van rechtstreeksche concessie van den spoorweg van Amsterdam over Utrecht naar Arnhem, met alle deszelfs baten en lasten, mitsgaders de daaraan verbonden uitbreidingen en vertakkingen, aan zeven particulieren. Concessionarissen nemen voor hun rekening de leening van negen millioen, en storten „tot waarborg en verzekering“ f 500,000. Zij zullen binnen twee jaar aanleggen een spoorlijn tot het Entrepôt-dok te Amsterdam, en binnen drie jaar eene van Utrecht tot Rotterdam, en nog eene van Arnhem tot de Pruisische grens. Zij zullen eindelijk aan den Staat betalen „zoodanig bedrag, als bij een Reglement op het aanleggen en exploiteeren van spoorwegen door particulieren of bijzondere maatschappijen voor de kosten van het toezicht en beheer (?) dier spoorwegen zal worden bepaald,“ tot een maximum van drie vierde per duizend van het kapitaal der onderneming. Eindelijk zal de Staat den Rijnspoorweg, met materieel, kunnen naasten („terugnemen“ heette het in de overeenkomst) 31 December 1848, tegen vergoeding der kosten van aanleg of daarstelling en van „al zoodanige andere sommen, als, met voorkennis en goed-

vinden der Regeering, tot het doen van uitbreidingen of verbeteringen zullen besteed zijn.»

Reeds vroeger, in 1842, was door de Regeering een Ontwerp ingediend tot aanleg voor rekening van den Staat van een spoorweg van Maastricht naar de Duitse grenzen (Aken), waartoe werd voorgedragen het aangaan eener leening van f 3,700,000. Ook ditmaal gaf men evenwel in de Kamer de voorkeur aan een te subsidieeren particulieren aanleg. Daarop volgde in 1845 een nieuw ontwerp, tot toekenning aan een eventueelen concessionaris van de kolenmijnen te Kerkrade. De concessionaris zou een deel van de zuivere opbrengst der mijnen aan den Staat uitkeeren, en na einde der concessie (99 jaar) zonder vergoeding aan den Staat overdragen de mijnen met materieel. In de Kamer werd daarbij de wenschelijkheid uitgesproken van een beperking van, en een toezicht op de exploitatie der mijnen, maar toch het Ontwerp, behoudens een kleine wijziging, met een groote meerderheid aangenomen (Wet 19 Juni 1845, *Stbl.* n°. 29).

Een zaak, die reeds herhaaldelijk ter sprake kwam, was de herziening van ons *muntstelsel*. Een (reeds genoemde) Wet van 22 Mei 1845 (*Staatsbl.* n°. 23) begon met opheffing van het *Fonds voor het Muntwezen*, overbrenging van de uitgaven op de Staatsbegroefing, voor het eerst over 1845, en wettelijke bekrachtiging der uitgaven over 1842 tot 1844. Die laatste uitgaven (f 726,197.14½) zouden worden gedekt uit het goed slot van het fonds en verder uit het fonds der kooprijzen van domeinen.

Een Wet van 18 December daarop (*Staatsbl.* n°. 90) bepaalde de intrekking der vóór de Muntwet van 1816 geslagen zilveren muntspeciën.

Van de f 6,212,000, door de Wet van 22 Mei 1845 voor herstel der munt aangewezen, werd bij Wet van 1 April 1846 f 5,212,000 op den dienst van 1846, en van dit bedrag bij Wet van 31 Maart 1847 (*Staatsbl.* n°. 15) weder

f 3,574,000 op den dienst van 1847 overgeschreven. Tot dekking werd daarbij aan 1846 toegewezen de opbrengst van te verkoopen duizend Aandeelen Nederlandsche Bank, nog altijd in bezit des Rijks (geraamd op f 1,500,000), (1) terwijl een nadere voorziening over 1847 werd voorbehouden. Volgde de nieuwe Muntwet, van 26 November 1847 (*Staatsbl.* n°. 69), een verdere verhooging der Begrooting (Wet 30 Maart 1848, *Staatsbl.* n°. 7) over 1847 voor dit doel met f 110,000, en over 1848 met f 2,823,000, beide posten nader te dekken. Van dat laatste cijfer werd sedert weder (Wet 30 October 1848, *Staatsbl.* n°. 76) f 500,000 overgebracht op den dienst van 1849. Een Wet van 17 September 1849 (*Staatsbl.* n°. 46) voegde aan die f 500,000 nog toe een bedrag van f 250,000; van die f 750,000 werd eindelijk weder (Wet 4 Mei 1850, *Staatsbl.* n°. 22) f 575,000 op den dienst van het jaar 1850 overgebracht. Inmiddels hadden een Wet van 17 September 1849 (*Staatsbl.* n°. 45) bevolen de intrekking der zilveren muntstukken, geslagen volgens de Muntwet van 1816, en de Wet van 17 September 1849 (*Staatsbl.* n°. 40) aan de gouden muntstukken van f 10 en f 5 hun karakter van wettig betaalmiddel ontnomen. Eindelijk beval nog eens een Wet van 17 December 1851, *Staatsbl.* n°. 169, de overschrijving van f 75,000 van de f 575,000 van 1850 op den dienst van 1851, en aanvulling van dien laatsten dienst met nog f 840,369.22 daarenboven. Telt men een en ander te zamen, dan kostte blijkbaar het nieuwe muntstelsel aan den Staat een som van f 10,235,369.22.

Op een wettelijke regeling der *pensioenen*, door de Regeering reeds toegezegd, werd nog eens aangedrongen in het Verslag der Centrale Afdeling over het Ontwerp tot verhooging van

(1) Die Wet van 31 Maart 1847 (*Stbl.* n°. 15) vond vooral wegens het bezwaar tegen verkoop dier Bankaandeelen in* de Tweede Kamer slechts een meerderheid van één stem (21 tegen 20 stemmen).

het subsidie aan het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds over 1845 met f 250,000. Men vroeg, of het Fonds onderworpen was aan de contrôle der Rekenkamer? Of het nog andere inkomsten had dan de kortingen en het Rijkssubsidie? De cijfers die nu en dan werden medegedeeld bleken niet overeen te stemmen, waren onvolledig en onduidelijk. Zelfs scheen uit de ontvangen mededeelingen te blijken, dat de Regeering zelve niet op de hoogte was van den stand van zaken. „Men kon zich dat alles niet verklaren, evenmin als men kon begrijpen, hoe, bij een behoorlijke administratie en boekhouding, het mogelijk is geweest, dat men in de maand December 1844 nog zulke onjuiste berekeningen omtrent de inkomsten van het Fonds over dat dienstjaar (die thans bleken een tekort van f 35,892 op te leveren) heeft kunnen maken. Men werd daardoor geleid tot het vermoeden, dat wellicht de vermindering van inkomsten nog aan een andere oorzaak . . . moet worden toegeschreven, en bepaaldelijk, dat wellicht het verleenen van vrijstellingen van inhoudingen (kortingen) tot een aanzienlijk bedrag, als de voornaamste reden te beschouwen is (!), waarom die inhoudingen zooveel minder moeten hebben opgebracht, dan men berekend had.“ Ook vroeg men, of wellicht pensioenen ten laste van het Fonds gebracht waren, die eigenlijk op de Staatsbegrooting t'huis behoorden.

Eindelijk verscheen de verlangde wettelijke regeling, in de Wet van 9 Mei 1846 (*Staatsbl.* n° 24), betreffende de burgerlijke pensioenen — terwijl de Regeering beloofde een Ontwerp op de militaire pensioenen. Bedoeld werd, het „bezwaar“ dier pensioenen niet „uitsluitend aan de schatkist op te leggen,“ en tevens „de geopende uitzichten der bestaande ambtenaren in billijkheid te regelen.“ Opgeheven werden het bestaand Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds, en het Pensioenfonds voor de weduwen en weezen van hoogleeraren. De Inschrijving op het Grootboek ten name van dit laatste (f 54,600 op het 2½ percents Grootboek) werd doorgehaald, en de baten van beide

fondsen, daaronder begrepen de 25 percent der boeten en verbeurdverklaringen bij de directe belastingen, in- en uitvoerrechten en accijnsen, aan het algemeen Burgerlijk Pensioenfonds toekomende, en voorts een doorlopende korting ten laste der „bestaande“ ambtenaren werden voortaan aan de schatkist toegewezen. Daartegenover zouden ook de pensioenen van alle bestaande ambtenaren voortaan op de Staatsbegrooting worden uitgetrokken.

Wat de toekomstige, na de Wet aan te stellen ambtenaren betreft, werd wel de bepaling vooropgesteld, dat hun, en in enkele gevallen ook hun weduwen en weezen, „ten laste van den Staat,“ pensioen zou worden verleend, maar bleef toch dat pensioen buiten de Staatsbegrooting. Een *Pensioenfonds voor burgerlijke ambtenaren* werd hiervoor opgericht, uit de vrij wel zonder uitzondering verplichte „afloopende“ en „doorlopende“ kortingen der (verplichte) deelhebbers. De Raad van bestuur van het Fonds bracht overeenkomstig de uitvoerige thans gestelde wettelijke regelen (aan de Regeering) haar oordeel uit omtrent iedere aanvraag om pensioen en het bedrag daarvan. „In buitengewone gevallen, waarin niet is voorzien, of waaroontrent de wettelijke bepalingen geacht worden geen billijken maatstaf tot vergelding van diensten, door burgerlijke ambtenaren van den Staat bewezen, op te leveren,“ zou voortaan bij afzonderlijke *wetten* worden voorzien. De jaarlijksche Begrooting van het Fonds zou bij de wet worden vastgesteld, de Rekening door de Rekenkamer worden opgenomen en gesloten, en daarna aan de Tweede Kamer overgelegd. De inkomsten van het Fonds „welke niet volstrekt noodig zijn tot bestrijding der uitgaven, worden belegd in Inschrijvingen op een der Grootboeken van Nationale schuld, over welke Inschrijvingen niet anders dan bij de wet kan worden beschikt.“

Of er een berekening aan die kortingen en uitkeeringen ten grondslag lag, blijkt niet. De ondervinding wees sedert naar

het schijnt op een veel te groote reserve, uit die kortingen verkregen, in strijd met de uitgesproken bedoeling der wet, om althans een deel van den last der pensioenen voor rekening der schatkist te laten.

Verschillende wetten (van 9 Mei 1846, *Stbl.* n° 25—30) verhoogden daarop verschillende Hoofdstukken der Begrooting 1846—47 met een gezamenlijk bedrag van *f* 679,533.50 (waarvan alleen voor Financiën *f* 639,406.50), voor pensioenen, „welke op het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds zijn of later zullen worden aangewezen” en alsnog met 1 Januari 1846 ten laste van den Staat worden overgebracht.

Bij een Wet van dezelfde dagteekening (*Stbl.* n° 32) werd, overeenkomstig verlangen der Rekenkamer, alsnog voorzien in de verevening der uitgaven van de *Algemeene Landsdrukkerij* over 1841 tot 1845, en in een wettelijke begrooting voor 1846 en '47: *f* 40,146.43 over 1841 (1), *f* 163,500 over 1842 en '43, *f* 163,900 over 1844 en volgende jaren (een opgaaf van cijfers der inkomsten ontbreekt). De mogelijke batige saldo's werden toegewezen aan het dienstjaar, waarin de rekening van ieder jaar door de Rekenkamer zou worden gesloten, terwijl in nadeelige sloten van eenig jaar nader bij de wet zou worden voorzien. De uitgaven van het loopende jaar, zoo merkte de Minister op, kwamen reeds op de Staatsbegrooting (binnenslijns) voor.

Nog was bij een Wet van dezelfde dagteekening (*Stbl.* n° 36) wel gehandhaafd een afzonderlijk verslag aan de Rekenkamer van de opbrengst der tollén en van de kosten van onderhoud van den straatweg van Maastricht naar de Geldersche grenzen, waarvoor vroeger (zie deze *Studiën* n° XII) een geldleening van *f* 950,000 was aangegaan, ten behoeve van de deelhebbers dier geldleening, maar de toen voorgeschreven afzonderlijke

(1) Van de totale uitgaven over dat jaar ad *f* 165,370.70, waarvan *f* 125,224.27 reeds door de Rekenkamer verevend was. De bezwaren der Rekenkamer waren eerst later gerezen.

Rekening werd voor het vervolg opgeheven. Zij zou voor het laatst over 1844 en '45 worden vastgesteld en het blijkend te kort op de Staatsbegrooting over 1845 worden overgebracht. Te beginnen met 1846 zouden uitgaven en inkomsten onder het Hoofdstuk Binnenlandsche Zaken der Staatsbegrooting worden opgenomen.

Eenzoo werd bij Wet van dezelfde dagteekening (*Stbl.* n° 39) het zelfde Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor 1846 en '47 verhoogd met *f* 306,000 en 186,000 (waarvan sedert, bij Wet 30 Maart 1848, *Stbl.* n° 16, *f* 154,000 werd overgebracht op 1847 en '48), voor verderen aanleg van den Rijksstraatweg van 's Bosch naar Kuilenburg, waartegen provinciale en gemeentelijke bijdragen voor het werk onder de Middelen werden opgenomen. Een Ontwerp was nog voorafgegaan, doch op het ongunstig Verslag der Afdeelingen weder ingetrokken tot het aangaan eener leening (van ten hoogste *f* 638,000) en vestiging van een Bijzonder fonds voor dezen weg (Ontwerp 6 Februari 1846, *Staatscourant* n° 33). Uit de Toelichting van dit Ontwerp bleek, dat reeds op de Begrooting voor 1844 en '45 voor dat doel een som van *f* 50,000 was aangewezen, en dat door provinciale, gemeente- en polderbesturen werd bijgedragen *f* 58,510.

En nog eens werd bij een Wet van dezelfde dagteekening (*Stbl.* n° 34) een wettelijke regeling getroffen betreffende de uitvoering van werken aan de *Dedemsvaart*, en de voldoening van daarmede in verband staande lasten.

Een lange geschiedenis lag reeds achter die wettelijke regeling. Reeds in 1809 bleek Baron VAN DEDEM door de Regeering gemachtigd tot aanleg van het naar hem genoemde kanaal. De financieele uitkomsten schenen evenwel eerlang, bij het niet geheel voltooid zijn van het kanaal, niet aan de verwachting te beantwoorden; de Regeering kocht daarop, in 1826, het gedeeltelijk voltooide kanaal voor *f* 390,000. De stad Zwolle beloofde een belangrijke bijdrage voor de verlangde aansluiting aan de Vecht nabij de stad.

Inmiddels had Baron van Dedem, door anderen geholpen, een leening weten te sluiten van f 1,500,000, en verzocht en verkreeg wederovername van het kanaal voor den vroegeren koopprijs, 1828. De betaling dier geheele koopsom, noch de voltooiing der overeengekomen werken volgde. Rechtsgedingen vloeiden daaruit voort tusschen de Regeering en de ondernemers, en verwikkelingen tusschen deze en de deelhebbers in de geldleening, welke eindigden met een schikking tusschen de verschillende partijen, bepalende dat het kanaal in het openbaar zou worden verkocht, en van de opbrengst f 132,387 (kooper bleek sedert de provincie Overijssel voor f 404,400) zou dienen tot voltooiing der meest noodige werken, terwijl de overige werken deels vóór den verkoop door de medecrediteuren, deels (en waarschijnlijk wel hoofdzakelijk) na den koop door den kooper zouden worden gemaakt. Tot besteding dier f 132,387, vermeerderd met de mede overeengekomen uitkeeringen der stad Zwolle, ten gezamenlijken bedrage van f 171,269.13, waarvan een deel werd verrekend met de stad Zwolle wegens bij voorbaat reeds uitgevoerde werken, werd thans de wettelijke bekrachtiging gevraagd en verkregen. Voorzoover op twee dier uitgaven minder mocht benoodigd blijken dan begroot was, zou dat overschot ten goede komen aan de directeuren der „op de Dedemsvaart gevestigd geweest zijnde geldleening van f 1,500,000.“ Een rekening der gezamenlijke uitgaven zou door het departement van Binnenlandsche Zaken aan de Rekenkamer ter vaststelling worden overgelegd.

Eindelijk gelastte een Wet, nog eens van 9 Mei 1846 (*Stbl.* no 33) de opheffing van een ouden bekende, het *Fonds der Nationale Nijverheid*. Ter mogelijke verevening door de Rekenkamer werden de uitgaven sedert 1841, over de gezamenlijke jaren tot een totaal voor iedere soort van uitgaaf, wettelijk vastgesteld, en een mogelijk saldo aan de schatkist toegewezen. De „liquidatie der ten name van het Fonds nog uitstaande sommen zal zooveel mogelijk worden bespoedigd en

op den reeds begonnen voet worden voortgezet, door het aangaan van transactiën met de onderscheidene debiteuren of andere schikkingen, door overdracht der vorderingen aan derden, mitsgaders door den verkoop van de aandelen, die het fonds in naamlooze maatschappijen en andere ondernemingen bezit.»

Bij de toelichting van het (gewijzigd) Ontwerp werd nog eens herinnerd, dat bij de Wet van 12 Juli 1821 (*Stbl.* n° 9) een jaarlijksche toelage van ten hoogste *f* 1,300,000 was aangewezen tot vorming van dit fonds, en dat later allengs die jaarlijksche toelage verminderd was, tot b. v. *f* 800,000 over 1829, en *f* 190,000 à *f* 195,000 over 1842 en volgende jaren, met bestemming toen hoofdzakelijk als premiën voor de visscherijen. Er bleek thans nog uit te staan (eind 1845): *f* 221,462.82 aan vorderingen waarvan de terugbetaling verwacht mocht worden, voorts «onzekere» vorderingen, «geschat» op *f* 212,750, en nog aan «deelnemingen in verschillende maatschappijen», *f* 496,450. «Meerdere bijzonderheden te openbaren is aan de Regeering bedenkelijk toegeschenen, uit aanmerking van den aard en de strekking van de verleende ondersteuning en genomen deelnemingen.» Evenwel hield zij zich bereid tot «nadere openingen», zoo die verlangd mochten worden. De Tweede Kamer sprak dat verlangen naar verdere openingen onder geheimhouding uit, ook ter betere contrôle door de Algemeene Rekenkamer — waaraan evenwel door de Regeering niet schijnt voldaan.

Wat niet tot stand kwam, was een voorgedragen wet (Ontwerp 11 Januari 1845) tot bestendiging, in afwachting eener beslissing omtrent het al of niet opheffen van het *Fonds voor den Landbouw*, der belasting op runderen en ander vee over 1845 en '46, en tot het onttrekken van het fonds aan de contrôle der Rekenkamer. Sedert het laatst der vorige eeuw uit deze belasting gevormd, had het Fonds in 1814 bedragen *f* 202,460, en was het sedert aangegroeid, in 1838 tot een bedrag van *f* 4,957,000 Inschrijving op het $2\frac{1}{2}$ percents

Grootboek. Evenwel was sedert dat bezit snel geslonken, tot *f* 2,957,000 bij het einde van 1842, waar nog afging een schuld aan de schatkist voor gedane voorschotten van *f* 60,776. Daarnevens stond over dat jaar een uitgaaf van *f* 110,000 voor de Veeartsenijschool, de Commissie van Landbouw, enz., en slechts *f* 18,000 voor "gewone" schadevergoeding voor gedood vee (meest paarden). Daartegenover stond als rente der Inschrijving *f* 73,925, en als opbrengst der belasting stel *f* 120,000.

Het Algemeen Verslag der Tweede Kamer over een gewijzigd Ontwerp wees op het feit, dat, in plaats van alleen voor gedood, van tijd tot tijd ook voor aan longziekte *gestorven* vee tegemoetkoming verleend was, waaraan eerst bij Wet van 9 Juni 1842, *Stbl.* N° 21, een einde gemaakt werd.

In 1843 werd daarop ten behoeve van België van het Fonds afgeschreven 1 millioen Inschrijving. Het bedrag hiervan daalde daardoor, en door een tekort op den dienst over 1845, tot *f* 1,757,000. Het Fonds zelf bleek in vele gevallen onmachtig tot hulp en tot het voorkomen of beteugelen der toen heerschende veeziekte. Een *opheffing* van het Fonds, verklaarde de Regeering thans, wenschelijk als zij wellicht ware, zou een jaarlijksche uitgaaf van ruim twee ton gouds ten laste der schatkist brengen.

Omtrent de Rekening waren door de Rekenkamer bezwaren gemaakt. Daarom werd voorgesteld te bepalen, dat deze voortaan wel de uitgaven zou toetsen aan de wetten en verordeningen, maar zonder dat een wettelijke Begrooting werd vastgesteld.

In de Tweede Kamer werd aangedrongen op opheffing van het fonds, en tevens gewezen op de onbillijkheid, dat alleen veehouders door deze belasting een algemeen fonds voor den landbouw moesten in stand houden. De Minister erkende de wenschelijkheid der opheffing, en wees er daarbij op, dat het fonds was een Rijksfonds, waaraan »bijzondere bezittingen ver-

bonden zijn, zoodat den wetgever de vrijheid wordt gelaten over dat fonds naar goedvinden te beschikken, mits dit slechts niet anders geschiede dan tot einden, die in zeker verband staan met het doel der oprichting." Overigens scheen, in afwachting eener opheffing, een tijdelijke voorziening in de middelen, gelijk thans werd voorgesteld, onmisbaar.

Intusschen verwierp de Kamer het Ontwerp, en verviel daarmee de belasting. Het daardoor vergroot te kort moest worden aangevuld door een beschikking nog eenmaal over de bezittingen van het Fonds.

Een Ontwerp volgde daarop (2 December 1845), tot *opheffing* van het fonds, en tot vervanging door een *Veefonds*, gepaard met nog een Ontwerp tegen de verspreiding van de heerschende longziekte onder het vee, een tot voorziening in andere uitgaven ten behoeve van den landbouw (hoofdzakelijk voor het Kabinet van landbouwwerktuigen te Utrecht) en nog een vierde ontwerp, tot verevening van de uitgaven van het Fonds van den Landbouw over 1842 tot '45.

Aan het Veefonds zouden overgaan de bezittingen van het Landbouwfonds, behalve het Kabinet van landbouwwerktuigen, waarvoor het als vergoeding *f* 30,000 zou ontvangen. De kosten dier inrichting en andere uitgaven ten behoeve van den landbouw zouden voortaan komen (over 1846 en '47 *f* 65,00, met welke som de Begrooting over ieder dier jaren werd verhoogd) ten laste der Staatsbegrooting. Ten behoeve van het Veefonds zou een belangrijk verhoogde belasting op runderen, paarden en schapen geheven worden. Het Veefonds zelf zou aan de bepalingen op „'s Lands comptabiliteit" zijn onderworpen, een Verslag met een Begrooting zou om de twee jaar aan de Staten-Generaal worden aangeboden. Die Begrooting voor 1846 en '47 werd thans bepaald op *f* 356,568 's jaars

Wat de overname van het Kabinet van landbouwwerktuigen aangaat, men bracht de kosten daarvan in verband met de mede voorgenomen opheffing van het Fonds der Nationale

Nijverheid. De blijvende kosten werden, gelijk wij zagen, in dat zelfde verband ten laste der Staatsbegrooting, Afdeeling Nationale Nijverheid van het Hoofdstuk Binnenlandsche Zaken gebracht. Eigenlijk, meende de Minister, zouden daarop voortaan ook behooren de kosten der nog bestaande Commissiën van Landbouw. «Bij het bestaand verschil van gevoelen omtrent het nut dier Commissiën,» had hij echter «geaarzeld,» den post van f 17,000 op de Begrooting uit te trekken, en vond hij thans een uitweg — door die som nog ten laste te brengen van het Fonds voor de Nijverheid, dat stond opgeheven te worden. «De Regeering heeft toch gemeend, de instandhouding dier Commissiën te moeten laten varen.» Maar het «scheen toch moeilijk en zou ook onheusch geacht kunnen worden,» ze reeds met het einde van dit jaar op te heffen. De Commissiën zouden daarom blijven bestaan tot einde 1846 en de kosten tot zoolang «buiten rechtstreeksch bezwaar van 's Rijks schatkist» (!), d. i. uit het Fonds voor de Nationale nijverheid gevonden worden. f 18,000 werd daaruit aangewezen voor dit doel, f 30,000 voor overname van het Kabinet van landbouwwerktuigen; wat daarvan «overschoot», zou «aan 's Rijks schatkist verblijven.»

Terwijl die verschillende Ontwerpen, sedert nog gewijzigd (Maart 1846), nog eenmaal werden verworpen of ingetrokken (zitting 4 April 1846), bereikte het nog eenigszins gewijzigd, gelijktijdig ingediend Ontwerp tot opheffing van het Fonds der Nationale Nijverheid, gelijk wij zagen, het Staatsblad.

Aan het slot van ons opstel wacht ons nog een onderwerp, dat reeds herhaaldelijk ter sprake kwam, en dat ook in deze financiële studie niet geheel mag voorbijgegaan: de door velen verlangde *Grondwetsherziening*.

De vraag om Grondwetsherziening was sinds jaren vernomen, en door de herziening in 1840 niet opgelost, maar veeleer versterkt. Een Voorstel uit den boezem der Tweede Kamer, het

voorstel der Negen mannen, volgde eerlang, 9 December 1844. De groote meerderheid dezer Vergadering, zoo verklaarden de Voorstellers „heeft het verlangen naar een hervorming der Grondwet bij meer dan eene gelegenheid geopenbaard.“ De Eerste Kamer scheen, alvorens zich uit te spreken, eerst een bepaald voorstel te willen afwachten, en ook aan de Kroon was men „een volledige uitdrukking van de gewenschte verandering schuldig.“ Naar het oordeel der Voorstellers zelve „gebiedt de Grondwet, terwijl zij (voor een herziening) noodzakelijkheid der verandering eischt, niet op een dwang van omstandigheden te wachten, waarbij geen vrijheid van wil meer geldt“

Wat de financieele bepalingen van het Voorstel aangaat, vinden wij vooreerst het inkomen van den Koning, dat van de Koningin-weduwe en dat van den Prins van Oranje oningevuld. Men verklaarde zich van de noodzakelijkheid eener verandering ten deze niet geheel overtuigd, maar achtte toch „bij eene in onderscheiden opzichten veranderde huishouding“ een nieuw onderzoek, ook in het belang der Kroon zelve, gewenscht, en verlangde ten slotte de vraag uitgemaakt te zien, of niet, in plaats van bij de Grondwet, beter bij gewone wet ter gelegenheid van de troonsbeklimming van een nieuwen Vorst of op vaste tijdstippen, dat inkomen te bepalen ware. Onder het *inkomen* der Kroon achtte men overigens wenschelijk ook de kosten van onderhoud der „landsgebouwen, ten gebuike des Konings aangewezen“ (tot nog toe tot een maximum van f 50,000 'sjaars, op de Begrooting gebracht) op te nemen.

De *Begrooting* van Uitgaven en Ontvangsten zou meer dan tot heden op den voorgrond treden onder de onderwerpen van behandeling bij 's Lands Vertegenwoordiging.

Bij de wet zouden voortaan worden vastgesteld de jaarlijksehe „Begrootingen van alle uitgaven, zoowel als van alle ontvangsten des Rijks, hetzij in Europa, hetzij in de Overzeesehe bezittingen.“ De Ontwerpen zouden bij de Tweede Kamer worden ingediend twaalf maanden vóór aanvang van het dienst-

jaar waarvoor ze moesten dienen. Een Begrooting, zoo luidde het in de Toelichting (en wij herkennen in die Toelichting vooral de hand van den eersten onderteekenaar Mr. J. R. THORBECKE) — «die niet alle uitgaven en alle ontvangsten omvat, beantwoordt niet aan de reden, om welke een Begrooting wordt vastgesteld. De reden geldt ten aanzien van uitgaven en ontvangsten. Het is dus onvermijdelijk, de koloniale uitgaven en ontvangsten, in zooverre zij Rijksuitgaven en ontvangsten zijn, onder den regel te brengen. Een Begrooting moet volledig zijn; dit is haar eerst en volstrekt vereischte, doch haar inrichting kan, mits de rekening, welke het afgelopen huishouden moet rechtvaardigen, nauwkeurig zij, zonder schade grootelijks verschillen, zij kan meer of min in bijzonderheden gaan, of bij algemeene omtrekken blijven. Onder inachtneming dezer vrijheid ziet men niet een wezenlijk beletsel om de raming van het koloniaal huishouden, die toch noodig en ook gebruikelijk is, dewijl zonder haar aan een ordelijk beleid niet te denken ware, in de wet op te nemen.»

Het sinds 1840 bestaande voorschrift tot «mededeeling der laatst ingekomen Staten van ontvangsten en uitgaven» was, meende men, «zonder beteekenis, wanneer het onderzoek dier stukken bij de Vertegenwoordiging geen invloed op hun inrichting en vaststelling mag hebben. Mededeeling aan de Staten-Generaal onder voorwaarde dat zij niet oordeelen of dat hun oordeel werkeloos blijve, strijdt met hun roeping evenzeer als met het stelsel der ministerieele verantwoordelijkheid.

Het voorschrift «dat het gebruik van het batig slot, beschikbaar ten behoeve van het moederland, bij de wet zal worden geregeld, is de zonderlingste begoocheling, die in een Grondwet ooit plaats vond. Het batig slot, beschikbaar ten behoeve van het moederland, zal toch wel een Staatsinkomst zijn, in hoe engen zin men dat woord ook neme. Gebiedt nu de Grondwet, het gebruik der Staatsinkomsten over 't algemeen bij de wet te regelen, waartoe dit in 't bijzonder verzekerd van het ten

behoefte des moederlands beschikbaar batig slot der Koloniale Begrooting? Of er een batig slot zij en welk, de bevoegdheid om dit na te gaan wordt aan de Staten-Generaal ontzegd; het wordt door een te dezen aanzien oppermachtig, boven alle aansprakelijkheid verheven, Gouvernement bepaald.»

Een *jaarlijksche* Begrooting zou het voortaan zijn. Een tweejarige Begrooting toch, »ten jare 1840 bij vergelijk in de Grondwet gebracht, strookt niet met het gebod eener *jaarlijksche* vergadering der Staten-Generaal, noch met de *jaarlijksche* overweging der schuld, in Art. 126 en 197 voorgeschreven. Zij is met het wezen eener *begrooting* zelf strijdig. Deze toch is inderdaad jaarlijksch. Tweejarige Begrooting is niets anders dan twee jaarlijksche wetten op eenmaal maken. Men raamt voor twee elkander opvolgende tijdperken tegelijk, in weerspraak met het beginsel, dat men het plan voor ieder tijdperk van de *laatst* voorgaande feiten doe afhangen. Ook zal de voorbereiding, zoowel als het overleg der Begrooting, jaarlijks wederkeerende, in gemak, eenvoudigheid en spoed winnen. Een zorge, die slechts om de twee jaren terugkomt, is, nadat men haar een jaar ter zijde stelde, een *buitengewone* last.»

Voorts zouden voortaan niet meer de uitgaven voor ieder departement van algemeen bestuur noodzakelijk onder één Hoofdstuk der Begrooting, noch ieder Hoofdstuk onder één Wet behoeven te worden opgenomen.

Iedere Begrooting zou twaalf maanden vóór aanvang des dienstjaars worden ingediend. Vóór haar in werking treden moesten »de middelen tot hare dekking zijn vastgesteld.»

Eindelijk zou voortaan het »uitvoerig Verslag van de uitgaven en ontvangsten van het laatst gesloten financieel jaar» bij de *wet* worden »goedgekeurd.» Dat Verslag, verklaarde de Toelichting, »behelst de Rekening, die, sluitende op de Begrooting, echter veel uitvoeriger moet zijn, dan de uitvoerigste Begrooting mag wezen.» Die Rekening toch »verantwoordt het gebruik van 't geen als een algemeene post op de Begrooting

voorkwam in de bijzonderheden. De Middelen worden niet dan onder beding dier rechtvaardiging aangewezen. De Begrooting wordt aangenomen op grond van vermoedelijke behoefte; eerst het onderzoek der gedane uitgaven leidt tot kennis der werkelijke huishouding. *Begrooien* is een plan ramen; de Rekening beoordeelen is de uitvoering van het plan keuren. De beslissing der Wetgevende macht kan bij het laatste minder nog dan bij het eerste worden gemist. Bij het begrooten *vragen* de Ministers eenvoudig, met opgave van redenen; wat beteekent, of hoe werkt, zoo de Rekening niet moet worden gewettigd, hun grondwettige aansprakelijkheid? Het vaststellen der Begrooting is slechts de aanvang eener regeling, die met bekrachtiging der Rekening wordt voltooid.

Tot een nauwkeurig onderzoek der Rekening, tot *»staving van het Verslag,»* gelijk het Voorstel luidt, blijft de Algemeene Rekenkamer geroepen. Zelfs wordt die taak *»inzonderheid»* als haar werkkring aangewezen, en de uitvoerige omschrijving hiervan, gelijk die in de bestaande Grondwet voorkwam, wegelaten. Ook blijft de verplichting tot wettelijke regeling der bezoldiging van de leden der Rekenkamer achterwege, gelijk eveneens die tot een keuze der leden *»zoo veel mogelijk»* uit al de provinciën.

De bepaling in de bestaande Grondwet dat de Staatsschuld jaarlijks in overweging moet worden genomen *»ter bevordering der belangen van de schuldeischers van den Staat»* — moest plaats maken voor dit algemeen beginsel: *»de nakoming der verbintenissen van den Staat jegens zijn schuldeischers wordt gewaarborgd,»* hoofdzakelijk slechts met bedoeling, *»om te beveiligen tegen de dwaling, waartoe een wetgevende macht in donkere tijden kon vervallen, alsof verbintenissen met publieke schuldeischers, in den vorm eener wet gevestigd, door een nieuwe wet éénzijdig, of zonder hun toestemming, mochten worden veranderd.»*

Een algemeene, doch door haar algemeenheid niets zeggende

bepaling: „De Koning heeft het opperbestuur van de algemeene geldmiddelen,“ gaat weder vooraf aan de nadere aanwijzing: dat Hij de bezoldiging regelt van alle collegiën en ambtenaren, die uit 's Lands kas worden betaald, en die brengt op de Staatsbegrooting. Van die bepaling blijven alleen uitgesloten de bezoldigingen van de ambtenaren der rechterlijke macht, welke, evenals alle burgerlijke en militaire pensioenen, bij de wet worden geregeld.

Bij de *wet* zouden voortaan worden vastgesteld „de Begrootingen van alle uitgaven, zoowel als van alle ontvangsten des Rijks, hetzij in Europa, hetzij in de Overzeesche bezittingen.“

Het Voorloopig Verslag der Centrale Afdeeling omtrent het voorstel (niet in de *Staatscourant* opgenomen) bleek alles behalve gunstig. Een Memorie van Beantwoording volgde (evenmin in de *Staatscourant* voorkomende), begeleidende gewijzigde voorstellen, waarbij o. a. het inkomen des Konings was ingevuld, met een cijfer van *f* 1,000,000. Een „Algemeen Verslag“ (opgenomen in de *Staatscourant* van 21 Mei 1845) verklaarde sedert, die Memorie van Antwoord „voor notificatie aan te nemen.“ Wederom had het Voorstel „bij de groote meerderheid van de leden der Tweede Kamer geringen bijval gevonden.“ Zelfs was een opzettelijk onderzoek der voorgedragen wijzigingen onnoodig voorgekomen, daar het hier gold „de beoordeeling van *beginselen*, ten aanzien van welke een toenadering, door wederzijdsche toefelijikheid tot stand gebracht, niet wel mogelijk schijnt.“

Onder zulke ongunstige voorteekenen begonnen, beloofde de beraadslaging dan ook weinig goeds. Verschillende leden verklaarden zich tegen deze Grondwetsherziening reeds daarom, wijl ze niet van de Regeering was uitgegaan, en de Regeering zelve wachtte niet met haar oordeel tot het eind der beraadslaging. De volstreckte *noodzakelijkheid* eener herziening gelijk die beoogd werd, welke noodzakelijkheid volgens de Grondwet

toch moest vaststaan, was, meende zij, niet gebleken. En uit het oogpunt van *bezuiniging* scheen de voorgestelde proeve gewaagd; de voorstellers zelve lieten dezen grond tot herziening dan ook weinig gelden, doch des te meer gold hij bij vele eenvoudigen in den lande, teekenaars van verzoekschriften tot aanneming der Ontwerpen. In plaats van deze ontwerpen die „zoo zeer alle de beginselen en hoofdbepalingen van het Nederlandsch staatsrecht op eens zouden vernietigen en onkeeren“ — stelde men namens den Koning een belofte, die reeds vroeger door Z. M. zelf was afgelegd: dat „Z. M. op Zijnen tijd niets zou verzuimen, wat zijn overtuiging Hoogstdenzelve zou aanwijzen, als geschikt en noodzakelijk om tot wezenlijke verbetering van onzen inwendigen toestand bij te dragen.“

De vraag werd gesteld: of de Kamer een voorstel tot verandering en bijvoeging in de Grondwet wilde doen, en ontkenkend beantwoord, door een meerderheid van 34 tegen 21 stemmen (30 Mei 1845), Het werk der herziening en hervorming was daarmede voorloopig van de baan.

Dordrecht, 1893.

Mr. F. N. SICKENGA.

*Beschouwingen omtrent het Ontwerp tot herziening van het
Burgerlijk Wetboek (1).*

TWEEDE AFDEELING.

Van bedingen in huwelijksvoorwaarden.

Daar ik reeds vroeger de regeling van het goederenrecht tusschen echtgenooten bij tweede en verder huwelijk heb besproken, kan ik nu verder dit punt stilzwijgend voorbijgaan.

Alleen zij hier nog opgemerkt dat ik in de vorige Verhandeling, *Themis* 1891, N°. 2 op pag. 364 schreef:

„Voor alles, men zij er op bedacht, dat de voorschriften van art. 236 dan pas werken, als door vermenging van goederen en schulden bij tweede of verder huwelijk voor den nieuwen echtgenoot voordeel opkomt.”

duidelijkshalve moet hier nog bijgevoegd worden

en dit voordeel een kindsgedeelte of indien er minder dan drie kinderen zijn, het één vierde des boedels van den hertrouwen echtgenoot te boven gaat.

Al trekt dus de nieuwe echtgenoot eenig voordeel, daardoor werkt art. 236 nog niet, alleen dan als dit voordeel het gezegde maximum overschrijdt.

De verdere wijzigingen in deze afdeeling door de Commissie aangebracht, zijn zeer aan te prijzen, natuurlijk met behoud van mijn vroeger ontwikkeld standpunt over 't huwelijk, huwelijksgoederenrecht en rechten van man en vrouw.

(1) Zie *Themis* 1891 p. 380.

DERDE AFDEELING.

Van de gemeenschap van winst en verlies en van die van vruchten en inkomsten.

Art. 216.

De definitie van winst en verlies in dit art. vervat, is veel beter dan in 't vigeerend Burg. Wetboek. Vooral keur ik het goed, dat onder verlies worden gerekend zoowel de uitgaven als de schulden, door ieder der echtgenooten, gedurende de gemeenschap gemaakt.

Zoodoende vervalt het spitsvondig onderscheid, dat nu, bij gemeenschap van winst en verlies, tusschen uitgaven en schulden gemaakt wordt. Betaalde schuld is geen schuld meer, zegt men, maar eene uitgave en daar nu uitgaven *wel* onder 't verlies vallen, maar *niet* de schulden persoonlijk de echtgenooten betreffende, zoo hangt het van willekeur en den betalingstermijn af om eene persoonlijke schuld der echtgenooten door al of niet betaling, onder of buiten de gemeenschap van winst en verlies te laten vallen. Zie hierover Vonnis R. Utrecht. 23 April 1884. W. 5080.

Art. 217.

Dit art. zegt, dat alle winst en verlies, na 't ophouden der gemeenschap, waarvan de oorzaak gedurende de gemeenschap is geboren, in de gemeenschap valt.

Dat is niet meer dan rechtvaardig gelijk ik reeds bij de behandeling van art. 162 aantoonde. Zoo vallen dan nu expressis verbis onder winst, uitkeeringen van levensverzekering, overlevingskassen, begrafenisfondsen en tutti quanti.

Maar waarom nu pensioenen uitgezonderd, waarvoor toch ook bijdragen geleverd of kortingen geleden zijn gedurende de gemeenschap?

Wil men ze uitzonderen, ik zal 't niet afkeuren, mits men de helft der gestorte bijdragen of der ingehouden kortingen aan den anderen echtgenoot vergoedde. De rechtvaardigheid eischt dit. Sterft de, recht op pensioen hebbende, echtgenoot het eerst, de gestorte bijdragen zullen als verlies moeten worden beschouwd.

Art. 219.

Hier is nu de grove onbillijkheid van art. 216 Burg. W. weggevaagd, dat als door de echtgenooten uit de gelden der gemeenschap, een huis b. v. aanzienlijk verbouwd en vergroot of een buitengors tot een polder is ingedijkt geworden, de meerdere waarde der onroerende goederen alleen ten goede komen aan den echtgenoot, aan wien zij in eigendom behoorden.

Het was eenvoudig schreeuwend onrechtvaardig en in rechten heeft men er al soms een kunstje op gevonden, om die waardevermeerdering onder de winst te brengen. Zie vonnis R. Utrecht. 23 April 1884. W. 5080.

Art. 222.

De gemeenschap van vruchten en inkomsten is dus geheel gelijk aan de gemeenschap van winst. Het verlies alleen blijft voor ieders rekening afzonderlijk.

VIERDE AFDEELING.

*Van schenking, erfstelling of making tusschen
aanstaande echtgenooten.*

Art. 226.

In de eerste alinea van dit art. zegt de Commissie, dat makingen niet herroepen of krachteloos kunnen gemaakt worden,

dan ingeval de bevoordeelde, de bij die making opgelegde verplichtingen niet nakomt.

Maar nu leest men in de tweede alinea van dit artikel, dat men de making kan herroepen, door doodeenvoudig de goederen in de making begrepen te vervreemden.

Dat gaat niet aan.

De man immers heeft veel meer rechten als de vrouw om te verkoopen etc., zij kan in den regel zonder zijne toestemming niet verkoopen.

Wil men absoluut de vrijheid laten, om de bij making gelegateerde goederen te kunnen verkoopen, om zoodoende die goederen, staande 't huwelijk, onder de vervreembare goederen te behouden, welnu, men taxeere de goederen en men vermake of de goederen of hunne waarde, maar of het goed of de daarvoor in de plaats gekomene gelden moet aan de bevoorrechte echtgenoot verblijven.

VIJFDE AFDEELING.

Van schenking ten behoeve van aanstaande echtgenooten door derden.

Volgens onze nu vigeerende wet, kunnen derden aan de aanstaande echtgenooten of aan een hunner, bij wijze van gift het geheel of een gedeelte hunner nalatenschap vermaken en deze giften zijn onherroepelijk, art. 233 en 234 B. W.

De Commissie zegt, dat behoeft niet, willen derden niet dadelijk bij schenking aan de aanstaande echtgenooten 't een of ander ter hand stellen, welnu, zij kunnen dan de aanstaande echtgenooten bij gewoon testament bevoordeelen, maar, en hier komt 't op aan, die erfstellingen zijn herroepbaar — ik acht deze wijziging zeer verkeerd.

Nu hebben de aanstaande echtgenooten niets aan zulk een testament, dat ieder oogenblik kan herroepen worden en hoe

ligt komt er geene verwijdering of afkeer zelfs in naaste familiebetrekkingen. Alleen die onzekerheid is onverdragelijk. — Is echter zulk eene beschikking onherroepbaar, men kan er dan dikwerf gerust op trouwen.

En ook het bevordert het sluiten van huwelijken, want hoe dikwerf gebeurt 't niet, dat een Oom of Tante wegens zaken niet in staat is om dadelijk eene schenking te doen, maar volgaarne een gedeelte van hun vermogen na doode onherroepelijk willen afstaan.

Ook moet zulk eene schenking der nalatenschap, bij vooroverlijden van den begiftigden aan de kinderen uit 't huwelijk geboren overgaan, evenals nu in art. 233 B. W. bepaald is.

NEGENDE TITEL.

Van de ontbinding des huwelijks.

De Commissie stelt voor om het huwelijk te doen ontbinden:

1° door den dood.

2° door een nieuw huwelijk, nadat de andere echtgenoot vermoedelijk overleden is verklaard.

Zoolang het niet zeker is, dat eene der echtgenooten overleden is, moest een nieuw huwelijk verboden zijn. De mogelijkheid immers bestaat, dat de vermoedelijk overledene nog leeft en als hij leeft, dan is alleen het huwelijk met hem gesloten, wettig en komt hij terug, dan moet zich de tweede man, die zich echtgenoot waande, terugtrekken. Men bedenke dus de allertreurigste gevolgen bij terugkeer voor de nieuwe echtgenoot en voor de uit dat huwelijk gesproten kinderen, wier

belangen ten minste zooveel doenlijk zouden moeten worden gewaarborgd. Vooral nu de telegraaph bijna de polen der aarde heeft bereikt en afstand door 't stoomwezen tot een minimum van tijd is teruggebracht, is het waarlijk niet aan te prijzen 't vermoedelijk overlijden als reden van ontbinding des huwelijks op te nemen.

Wil men het voor niet christenen toelaten, men late dan toch de waarschijnlijkheid zoo dicht mogelijk der zekerheid raken.

3° door echtscheiding.

Over deze materie heb ik reeds in den breede mijne meening gezegd, zie Themis 50 D. n° 4 pag. 436.

Mocht echter onverhoopt de wetgever geen christelijk onverbreekbaar huwelijk aannemen, hij late dan toch alleen echtscheiding toe om zeer zware en gewichtige redenen, als overspel in den vollen zin des woords, namelijk als het is *completum, certum, unius, culpabile, parte invita, verbo aut facto non ante remissum*; de meeste andere redenen, die de Commissie in art. 230 toelaat zijn wel zwak voor zulk eene hoogst ernstige zaak.

Gelukkig echter begint al meer en meer de oppositie tegen echtscheiding toe te nemen.

Onder de protestanten, die in den laatsten tijd hunnen stem tegen de echtscheiding hebben verheven, noem ik bij voorkeur M. PHELPS, de oud-ambassadeur der Vereenigde Staten bij het Hof te Londen. Hij zegt, dat volgens 't officieel rapport van de Commissionen of Labor, — er van af 1867—1886 328.716 echtscheidingen in de Vereenigde Staten zijn uitgesproken, dat er in de verschillende staten 3000 cours de divorces in werking zijn en dat er voor de blanke protestantsche bevolking alleen in 1889, 30,000 echtscheidingen zijn uitgesproken. Volgens hem nemen, hoe ontzachelijk de bevolking ook in America moge aanwasschen, de echtscheidingen nog tweemaal sterker toe dan de bevolking.

Hij noemt dit alles een schande voor zijn land en een groot

sociaal gevaar en ten slotte vraagt hij dat men aan de van echt gescheidenen verbiede te hertrouwen. (Zie *Bien-Public* 1889, n° 365).

Maar nog sterker laat de groote Gladstone er zich tegen uit in de *North American Review* van December 1889. Men leze hiervan de vertaling in *„het Centrum“* 1890 n° 1735 waar o. a. Gladstone zegt:

„Terwijl elke echtscheiding het huisgezin schendt, verwoest echtscheiding met hertrouwen dit in wortel en tak. De ouderlijke en echtelijke verhoudingen zijn samengevoegd door de hand van den Almachtige, niet minder dan de personen door den band des huwelijks verbonden. Het huwelijk beoogt niet alleen eene volkomen gelijkheid van belangen en genegenheden doch ook de schepping van nieuwe, gezamenlijke en op zich zelf staande verplichtingen van de toekomst en slechts door den dood begrensd.

„Deze verplichtingen verliezen alle wederkeerigheid, waar echtscheiding bestaat en de wederkeerige gehoorzaamheid daaraan is verminkt en verwoest.”

Men had mogen verwachten, dat toch de Commissie de eischen van 't vig. wetboek gehandhaafd en den weg tot echtscheiding nog niet meer zoude vergemakkelijkt hebben.

Het tegendeel is helaas waar!

De Commissie stelt voor, om aan echtelieden toetestaan, gezamenlijk echtscheiding aan te vragen één jaar nadat zij van tafel en bed gescheiden zijn, art. 263. Bedenkt men daarbij, dat men om eene bepaalde oorzaak dadelijk en zonder opgave van redenen bij gemeen overleg, twee jaren na 't huwelijk scheiding van tafel en bed kan aanvragen, (art. 266 en 269) dan ziet men dat echtscheiding anderhalf of twee en een half jaar na huwelijk mogelijk is (1).

(1) De Commissie komt hier bijna tot de leer van VAN HOUTEN. Scheiding bij onderling goedvinden zonder eenige beperking. Vragen

Bij 't Vigeerend Wetboek had men daardoor toch minstens zes of acht jaren noodig (art. 255 en 291).

Maar nog verder gaat de Commissie. In art. 264 stelt zij voor, om aan *ieder* der echtgenooten, als de scheiding van tafel en bed 2 jaren geduurd heeft, het recht te geven echtscheiding te vragen, als de andere echtgenoot, na regterlijke sommatie, de samenwoning weigert te hervatten. Onder 't vigeerend Wetb. is daar niets van bekend en ook in 't algemeen echtscheiding na scheiding van tafel en bed onmogelijk, indien niet beide echtgenooten daartoe hunne toestemming geven.

Tegen deze regeling verzet zich dan ook Mr. G. WITTEWAAL, *Themis*, D. 51, 1, pag. 99, alwaar hij zegt «Voor allen, die «niet uitsluitend aan woorden hechten, is het toch duidelijk, «dat eene scheiding van tafel en bed, zonder opgave van eene «bepaalde oorzaak, na een jaar gevolgd door een ontbinding «van 't huwelijk, in werkelijkheid gelijk staat met eene echtscheiding bij onderling goedvinden. De formaliteiten zijn zelfs «niet bezwarend en in omstreeks anderhalf jaar zoude men op «die wijze kunnen scheiden.» en verder op pagina 101. «Ver«eeniging tengevolge van een deurwaardersexploit acht ik onzedelijk». Maar, en dit is erger, het heeft den schijn dat de Commissie, door deze bepaling den geloovige Christen, die echtscheiding verafschuwt, tot hervatting der samenwoning heeft willen dwingen, want zegt Mr. LAND, *Themis* 48 D. n° 2 pag. 306. «Alleen zal haar betoog» (dat der Commissie namelijk) «hen niet overtuigen tot wie het toch gericht schijnt te zijn, «hen nl. voor wie de ontbinding anders dan door den dood een

des tijds, 1877, 1, p. 58. Nog een stap en de aanhangers der vrije liefde hebben 't pleit gewonnen.

Wat onbezonnen huwelijken zullen door dit alles bevorderd worden, want als het eens tegenvalt, welnu dan maar van elkaâr af. De verleider kan nu gerust beloven om met zijne slachtoffer te huwen. Hij kan er toch na korten tijd weer af. De uitgeknepen citroen kan immers weggegooid worden, zegt Mr. G. WITTEWAAL, *Themis*, 51, no 1 p 93.

„gruwel is; zij kunnen niet indirect medewerken tot een ver-
 „grijp tegen 't geen hun heilig is, en worden dus gedwongen
 „de samenwoning te hervatten waarvan de scheiding hen had
 „ontheven„, en verder. „Het is niet te ontkennen, de vrees
 „voor gedwongen celibaat leidt hier wel ver: afgescheiden nog
 „van de dogmatische bezwaren, is het alternatief in menig
 „geval niet van hardheid vrij te pleiten. Aan samenwoning
 „met den schuldiggen echtgenoot valt allicht zelfs niet te denken
 „etc.“ — en zegt Mr WTEWAAL, *Themis* 51, 1 pag. 101.
 „De katholieken, die aan hun geloof hechten en daarom niet
 „willen medewerken tot eene echtscheiding, zonden genoodzaakt
 „zijn om, gesommeerd, tot dezen stuitenden stap te besluiten.“

Ik voor mij, wil niet onderstellen, dat de Commissie wer-
 kelijk zulk een voornemen heeft gehad.

Maar zeker is het, dat al is nu ook de geloovige christen
 niet altijd verplicht op dergelijke hoogst onzedelijke sommatie
 de samenwoning te hervatten, het zal toch dikwijls voor hen
 eene reden zijn een allerongelukkigsts en allerellendigste samen-
 woning te hervatten, om zodoende den anderen echtgenoot
 van concubinaat en de kinderen uit het 1^e huwelijk voor schade
 en schade, te behoeden Maar hoe komt de Commissie nu tot
 dit uitterste? Hoort!

„De vrouw die“ (b. v. bij veroordeeling van haren man tot
 4 jaren gevangenisstraf) „niet van haar man af wil, geeft de
 „voorkeur aan hetgeen in het stelsel der wet het zachtere middel
 „is; zij vraagt en bekomt scheiding van tafel en bed. Na het
 „verstrijken van den noodigen tijd roept de man haar in
 „rechte, om het huwelijk ontbonden te krijgen. Zij weigert en
 „heeft het nu, gedurende haar verder leven, in hare macht,
 „hem, die haar echtgenoot blijft, niet enkel het aangaan
 „van een nieuw huwelijk te beletten, maar hem daarenboven
 „tot volkomen ingetogenheid te dwingen. Immers, gaat hij
 „zich te buiten, dan dient zij, niettegenstaande zij afzon-
 „derlijk woont, eene klacht wegens overspel tegen hem in en

«art. 241, W. v. St. is toepasselijk. Men denke bovendien
 «aan den staat der kinderen, die zoodanige echtgenoot, zoo
 «hij de drift der natuur niet kan bedwingen, bij eene andere
 «vrouw kan hebben verwekt, en die overspelig zijn enkel omdat
 «de echtgenoot van hun vader goedvindt een onnatuurlijken
 «toestand te laten voortduren.»

Maar vraag ik aan de Commissie, hoe weet gij, dat die man, wetende dat hij niet hertrouwen kan, zich niet betert en dat die vrouw zich niet met hem verzoent. Maar moet nu, om dien man met wien samenwonen wellicht niet meer mogelijk is, in de gelegenheid te stellen zijne hartstochten in te volgen, vrouw en kinderen voor goed ongelukkig en tot schande worden gemaakt en gebracht.

En verbeeld u, dat zelfs de Commissie de vrouw vrijlaat om den man te sommeeren de samenwoning te hervatten. De zin dezer sommatie is dus, als gij man niet met mij wilt samenwonen, neem ik een ander. Dit alles strijd m. i. tegen alle begrip van fatsoen.

In art. 255 wordt door de Commissie wederom een nieuw baantje aan de ambtenaren van den Burgerlijken Stand gegeven. Nadat zij eerst door de Commissie in art. 111 gepromoveerd zijn tot huwelijksvoltrekkers, worden zij nu begiftigd met het baantje van huwelijksontbinders.

Vroeger sprak de Rechtbank ten minste nog de scheiding uit. Maar de Commissie komt tot deze dingen, omdat zij er prijs op stelt, dat een ieder toch maar weten zoude, dat zij geen huwelijk erkent, dat niet door dien ambtenaar gesloten, — geen echtscheiding aanneemt, dat niet door dezen ambtenaar voltrokken is.

TIENDE TITEL.

Van de scheiding van tafel en bed.

De scheiding van tafel en bed is steeds bij de Christelijke volken een middel geweest om voor goed of tijdelijk een einde te maken aan de echtelijke samenwoning, indien dit om de eene of andere zwaarwichtige reden wenschelijk of noodzakelijk was.

De heiligheid van het huwelijk werdt er niet door aangetast, daar de van tafel en bed gescheidene nooit geen ander huwelijk kunnen sluiten, dan nadat een der echtgenooten overleden zij.

Dat de wet in sommige landen na twee of meer jaren van scheiding van tafel en bed, echtscheiding toelaat en dikwerf in die landen de scheiding van tafel en bed, de voorbode der echtscheiding is, dit kan men bejammeren, maar doet niets af aan het groot en somtijds onmisbaar nut van de scheiding van tafel en bed zelve.

Maar men moet dan ook scheiding van tafel en bed niet toestaan, dan om zeer gewichtige redenen als echtbreuk, aanslag op het leven, of zware mishandeling, enz.

Het Italiaansche wetboek laat het bijv. in art. 150 toe, wegens echtbreuk, vrijwillige verlating, of wegens uitspattingen, mishandeling, bedreigingen en zware bedreigingen enz.

Echtbreuk van de zijde des mans levert daar geen grond tot scheiding op „tenzij hij een bijzit onderhoude in zijn huis of blijkbaar elders, of ook indien er zulke omstandigheden bijkomen, dat het feit een zwaar onrecht jegens de vrouw in zich sluit” (alinea 2).

De Commissie, omdat zij zoo gemakkelijk na scheiding van tafel en bed, echtscheiding toelaat, heeft eenige redenen weggenomen, waarvoor men nu scheiding van tafel en bed kan aanvragen. Zij schrapte o. a. scheiding van tafel en bed om eene enkele mishandeling, belediging of buitensporigheid. De

De begrafenis van die laatste reden, nu de grootste aanwerfster van scheidingen van tafel en bed, zal wel niemand betreuren, en ik voor mij hoop ook, dat de beide andere niet terugkomen al werden ook de eischen voor echtscheiding na scheiding van tafel en bed verscherpt.

ART. 267.

Dat alleen de scheiding van tafel en bed kan vervallen door de hervatte samenwoning der gescheidene echtgenooten is wel wat al te exclusief.

Waarom ook niet door verzoening?

Dit toch kan in extremis te pas komen, als de eene echtgenoot aan den ander, die op sterven ligt, zijne misslagen wil vergeven, want van hervatting der samenwoning is dan geen sprake meer.

Deze verzoening moet echter door eene notariële acte of zoo dit niet mogelijk was, door getuigen blijken.

ART. 273.

De Commissie vindt de nu voorgeschrevene formaliteiten, om tot scheiding van tafel en bed, bij onderlinge toestemming, te geraken, veel te omslachtig en te lastig en heeft dan ook duchtig het hakmes gebruikt om de meeste dier formaliteiten in te korten of te verwijderen. Ik voor mij zoude die formaliteiten en termijnen maar laten, zooals ze nu zijn. Er is toch waarlijk geen periculum in mora.

Is de termijn van zes maanden te lang, welnu men neme er vijf of vier, maar toch steeds twee comparitiën voor den rechter, met gelijke tusschenruimte.

Voor al zie ik er bezwaar in, dat de rechten nu vrij zal zijn om de bloedverwanten in de opgaande liniën al of niet ter voorlichting op te roepen. Men roepe er des needs nog de broeders en zusters bij, 't is mij goed, maar waarom niet eerst

hen gehoord, die door liefde, ervaring en rijp oordeel, 't best in staat zijn, den rechter voor te lichten. De zaak komt mij ook gewichtig genoeg voor, om door de geheele rechbank en niet voor éenen Rechter-Commissaris behandeld te worden.

ELFDE TITEL.

VAN AFSTAMMING.

1ste Afdeling. *Van wettige afstamming*

ART. 283.

De man kan de wettigheid outkennen, indien hij bewijst, dat hij sedert den driehonderdsten tot aan na den honderdtachtigsten dag vóór de geboorte van het kind in de onmogelijkheid geweest is, met zijne vrouw gemeenschap te hebben.

Het beroep op onmacht uit andere hoofde dan verwonding of kunstbewerking is uitgesloten.

Aldus luidt nu 't nieuw artikel ter vervanging van art. 307. B-W. Wat aangaat de eerste zinsnede, komt mij de redactie duister en gedwongen voor.

Zoude deze redactie niet beter zijn?

„De man kan de wettigheid outkennen, indien hij bewijst „dat hij gedurende het tijdsverloop, dat is verstreken tusschen „den 300sten en den 180sten dag vóór de geboorte van het „kind in de onmogelijkheid is geweest met zijne echtgenoot „gemeenschap te hebben.“

De tweede alinea van art. 283 zoude ik wenschen te zien vervallen.

Als men toch het beroep op onmacht wil uitsluiten dan ook moet hieronder behooren die ontstaan door verwonding of kunstbewerking.

Wil men het gesloten huwelijk wegens bewezen onmacht als niet gesloten beschouwen, daar dan het doel, waarom men huwt, onmogelijk is te bereiken, het ware zeer goed te verdedigen.

ART. 284.

„De man kan de wettigheid ontkennen, indien hij bewijst, dat zijne vrouw na den driehonderdsten en vóór den honderd negen en zeventigsten dag van de geboorte van het kind voorafgaande, overspel heeft bedreven en hare zwangerschap voor hem is verborgen gehouden of daartoe pogingen zijn aangewend.”

„De rechter wijst den eisch af, indien de man binnen de voorschreven tijdsruimte met zijne vrouw gemeenschap heeft gehad.”

Zoo luidt nu het art., dat bestemd is om art. 308 B. W. te vervangen, luidende:

„De man kan de wettigheid des kinds niet ontkennen op grond van overspel, ten ware de geboorte voor hem zij verborgen gehouden; in welk geval, hij zal worden toegelaten om het bewijs dat hij de vader des kinds niet is tot volkomenheid te brengen.”

Mij komt het voor dat dit artikel gerust achterwege kan blijven.

Heeft toch werkelijk de gehuwde man met zijne echtgenote geene gemeenschap gehad in den volgens art. 283 omschreven tijdsruimte, welnu hij kan 't kind ontkennen. Maar zoolang dit niet vaststaat is het altijd onzeker, wie vader van het kind is, en dan *in dubiis pater is est, quem nuptiae demonstrant.*”

Maar de Commissie, die dit ook wel beaamt, wil hier echter de bewijslast van den man op de vrouw overbrengen. Hij moet niet meer bewijzen, dat hij in dien tijd geen gemeenschap met

zijne echtgenootte heeft gehad, maar zij of anderen moeten om den eisch te keeren, bewijzen, dat hij wel met haar vl. gemeenschap heeft gehad.

Volgens rechten, onus probandi incumbit actori, en ook het door hem te leveren bewijs is mogelijk, b. v. door afwezigheid, maar het door haar of anderen te bewijzen feit onmogelijk. De man heeft het dus steeds in den hand, om bij overspel in de gegeven gevallen de wettigheid van een kind, dat evengoed 't zijne kan zijn als van den overspeler, te kunnen ontkennen en dit acht ik ten hoogste verkeerd.

ART. 285.

Is ook dit artikel wel noodig. Wonen de echtgenooten zamen, welnu de man is vader

Wonen zij niet zamen, 't zij dan om scheiding van tafel en bed of om andere redenen, hij kan volgens art. 283 de wettigheid van 't kind ontkennen.

Want het is inmers best mogelijk, dat er nog van tijd tot tijd gemeenschap bestaat tusschen van tafel en bed gescheidene echtgenooten, hetzij dat zij den man of hij de vrouw opzoekt. Het vermoeden dus, dat van tafel en bed gescheidene echtgenooten geenen gemeenschap onderling meer hebben is niet zoo sterk, dat daardoor alleen kinderen onwettig kunnen verklaard worden, indien de vrouw of anderen niet bewijzen, dat er wel degelijk gemeenschap heeft bestaan.

ART. 286.

Hier laat de Commissie eene der redenen weg, die aan den man in art 396 B. W. de bevoegdheid ontnemen om de wettigheid van het kind te ontkennen en wel «wanneer het kind «niet levend is ter wereld gekomen.»

Nu zegt de Commissie wel, deze bepaling kan achterwege blijven, de man heeft bij de ontkenning geen belang. Dat geef ik nog zoo grif niet toe. Stel een ongetrouwde vrouw

sterft in de kraam na bevalling van een dood kind. Hij b.v., die aan de overledene verloofd was en met een ander trouwen wil, kan er soms groot belang bij hebben om te bewijzen, dat hij de vader van dat kind niet is.

ART. 287—289.

Ik vind het zeer goed, dat als de man de ontkenning niet heeft ingesteld, zijne erfgenamen in den regel onbevoegd zijn tot ontkenning. Alleen voor het geval, dat de man door afwezigheid, onmogelijk de vader kan zijn, zoude ik er geen bezwaar in vinden om ook aan de erfgenamen toe te staan zooals nu, de wettigheid te ontkennen, mits binnen den termijn, waarin de vader het had kunnen doen. (1)

Ook keur ik het bepaald af, dat iemand twee maanden na de opheffing van curateele wegens krankzinnigheid, de wettigheid van een kind kan ontkennen. Zijne getuigenis toch heeft zeer zeker over 't tijdvak waarin hij krankzinnig was, geene de minste waarde.

Dat de erfgenamen, de door den man ingestelde rechtsvordering kunnen doorzetten is zeer aan te prijzen. Want na de *Litis contestatio*, *Hereditas quoque prospiceretur et heres tenetur ex omnibus causis*. L. 139. pr. D. de R. l.

Het is ook goed, dat nu in art 289 uitgemaakt is, dat de vertegenwoordiger van den minderjarige, tegen wien 't proces moet gevoerd worden, door den kantonrechter moet benoemd worden, waarover nu verschil heerscht, alsook dat na den dood van 't kind tegen dien vertegenwoordiger kan worden voortgeprocedeerd. daar nu uitgemaakt was, dat door 't sterven van 't kind, de vertegenwoordiger eo ipso ontslagen was. H. R. 20 Maart 1865. W. 5151.

(1) Zie over de quaestie onder 't Vig. Burg. Wetboek, of de erfgenamen van den man het mogen doen in de gevallen waarin de termijn van ontkenning voor den man nog niet begonnen was. R. 's Hage, 16 Dec. 1890 W. no. 6082.

ART. 290.

Met dit artikel vangt de Commissie de regeling aan, op welke wijze wettige afstamming kan bewezen en betwist worden. M. i. heerscht hier eene vergissing en daardoor eene verkeerde regeling. In ons Vig. B. W. zeggen de artt. 316 en 318.

316. „De afstamming van wettige kinderen wordt bewezen „door de acten van geboorten, in de registers van den burgerlijken stand ingeschreven.“ „Bij gebreke van zoodanige „acten, is het ongestoord bezit van den staat van wettig „kind voldoende.“ en

318. „Niemand kan zich op eenen staat beroepen die strijdig „is met dien, welke zijne acte van geboorte en het bezit, met „die acte overeenstemmende, hem geven, en wederkeerig kan „niemand den staat betwisten van dengene, die een bezit heeft, „overeenkomstig zijne acte van geboorte.“

Maar hierop komt het aan. men gaat bij de artt. 316 en 318 van de veronderstelling uit, dat het bestaan van het huwelijk, waaruit dat kind geboren is bewezen zij, op de wijze vermeld in de artt. 155, 156 en 157. Burg. Wetboek. Zie Raad van State 14^e deel. 1884. pag 319.

Ik voor mij vind deze regeling uitmuntend, als toch het bestaan van het huwelijk der ouders bewezen is en men heeft een staat, in overeenstemming met zijn geboorte acte in verband met die huwelijksacte, of bij gebreke van eene geboorteacte, het ongestoord bezit van den staat van wettig kind, dan moet het onaantastbaar vaststaan, dat dit zoo is, want anders ontbreekt alle rechtszekerheid omtrent afstamming en alles wordt op losse schroeven gesteld.

En in de veronderstelling, dat art. 318 B. W. voorop zet, dat het bewijs van het huwelijk aanwezig is, dan volgt daaruit, dat men zich wel op een staat kan beroepen die strijdig is met de geboorteacte en het bezit met die acte overeenstemmende en dat men ook den staat kan betwisten van iemand, die

een bezit heeft overeenkomstig zijne geboorteacte, maar dan moet het bewijs van het bestaan van het huwelijk niet aanwezig zijn.

Verder zegt art. 319 B. W. Als nu 't bestaan van 't huwelijk bewezen is, maar de geboorteacte ontbreekt en het onafgebroken bezit van staat, dan mag men de afstamming door getuigen bewijzen evenals in de andere gevallen voorzien bij art. 319. Dit alles natuurlijk behoudens tegenbewijs.

En wat doet nu de Commissie? Zij zegt in art. 290.

„Wettige afstamming kan, bij het ontbreken der geboorteacte, of indien betwist wordt, dat zij hem betreft, over wiens afstamming geschil is, werden bewezen door onafgebroken bezit van staat, behoudens tegenbewijs. Wanneer geen onafgebroken bezit van staat aanwezig is, kan de afstamming ook op andere wijze bewezen werden.“

Maar hier staat niet bij, dat het bestaan van het huwelijk moet bewezen zijn en dit toch is onmisbaar wil men niet aan een ieder de vrijheid geven om te bewijzen van een ieder af te stammen. Daar dus de Commissie art. 318 B. W. voo-
noemd geschrapt heeft, en dit naar ik meen, omdat de Commissie voorbijzag, dat art. 318 stilzwijgend 't bewijs van 't bestaan des huwelijks aanneemt en vooropzet, zoo kan nu een ieder zich op een staat beroepen vreemd aan zijn geboorteacte en aan zijn bezit van staat, of den staat van een ander betwisten, die bij het bewijs van het huwelijk der ouders een bezit heeft overeenkomstig zijne acte van geboorte of overeenkomstig zijn ongestoord bezit van den staat van wettig kind.

Hierdoor zoude, zooals wij zagen iedere afstamming betwist ieder wettig bezit van staat op losse schroeven gezet worden.

De rust der huisgezinnen en 't algemeen belang verzetten zich tegen zulke bepalingen. Wat toch eischt in de Burgerlijke zamenleving meerder vastheid en onaantastbaarheid dan het bezit van staat van wettig kind.

Men moet dus verordenen:

1°. Bij het bewijs van het bestaan des huwelijks, kan niemand zich op eenen staat beroepen, die strijdig is met dien, welke zijne acte van geboorte in verband met het bestaande huwelijk en het bezit met die acte overeenstemmende, hem geven en wederkeerig ook, kan niemand een dergelijk bezit van staat betwisten.

Bij gebreke van geboorteacte, is het ongestoord bezit van staat van wettig kind in verband met 't bestaande bewezen huwelijk voldoende.

2°. Indien het bewijs van het bestaan des huwelijks der overleden ouders ontbreekt, kan niemand zich op eenen staat beroepen, die strijdig is met die, welke zijne acte van geboorte hem geeft; mist men het uiterlijk bezit hebbe dier staat en de ouders openlijk als man en vrouw hebben geleefd (1).

Dit n°. 2 is ook onmisbaar, daar de commissie wel elders die materie geregeld heeft, voorkomende in de artt. 155 en 156, maar nergens behandelt 't geen nu vervat is in art. 157 B.-W. en ook m. i. moet in dit geval de afstamming onaanastbaar vaststaan.

3°. Wettige afstamming kan, hetzij 't bewijs van het bestaan des huwelijks aanwezig is, maar de geboorteacte ontbreekt, hetzij 't laatste aanwezig maar 't eerste bewijs ontbreekt, of indien in deze gevallen betwist wordt, dat zij hem betreffen, over wiens afstamming geschil is, hetzij zoowel 't bewijs van het bestaan des huwelijks als de geboorteacte ontbreken, kan worden bewezen door onafgebroken bezit van staat behoudens tegenbewijs.

Wanneer geen onafgebroken bezit van staat aanwezig is kan de afstamming ook op andere wijze bewezen worden en zoo verder als in art. 290 bepaald is. Zoodoende zal deze materi veel beter geregeld zijn.

Niet te ontkennen is het, dat ook de zaak in het Vig.

(1) En wederkeerig kan niemand een dergelijk bezit betwisten.

Burg. Wetboek gemakkelijk tot vergissing en verwarring aanleiding geeft, daar de zaak op verschillende plaatsen behandeld wordt zonder eene systematische indeeling.

Verder zijn door de Commissie groote verbeteringen en vooral vereenvoudiging in den tekst aangebracht.

De laatste alinea van art. 290 las ik echter liever aldus:

„Het begin van bewijs bij geschrifte kan ontleend worden
 „aan familiebescheiden, brieven, huiselijke papieren en registers
 „openbare of onderhandsche acten, afkomstig van den man of
 „de vrouw, van wie het kind beweert een wettig kind te zijn
 „of van hem, in wiens belang het zou geweest zijn, de be-
 „weerde alstamming te verzwijgen.“

In de door de Commissie voorgestelde redactie, kan men zich niet beroepen op familiebescheiden brieven, huiselijke papieren en registers voortgekomen van hem die er belang bij had, de beweerde afstamming te verzwijgen.

ART. 291, 292.

In deze beide artikelen behandelt de Commissie de vorderingen tot introeping en tot betwisting van staat, enkel strekkende om het bestaan of niet bestaan der afstamming te doen uitspreken.

Ik zie niet in, waarom deze vorderingen hier op zich zelve behandeld worden.

Bij het vorig artikel zagen wij, wanneer men zich op eenen staat kan beroepen en wanneer die betwist kan worden. Wil nu iemand, enkel om 't voeren van eenen naam, zonder dat hem dit materieel voordeel aanbrengt, een proces beginnen, het staat hem immers vrij dit te doen, door er die restrictie bij te voegen, maar gevaarlijk zoude het zijn om hierdoor eene andere regeling in te voeren, daar dan wederom de rust der familien onnoodig gestoord zoude worden, als men gemakke-

lijker eene rechtsverordening tot inroeping of betwisting eener staat zonder materieel voordeel zoude kunnen instellen dan dezelfde rechtsverordening die materieel voordeel kan aanbrengen.

Maar ook ik zoude bepaald de regeling van de art. 325 en 326 B. W. aanhouden en in 't algemeen voor elke inroeping of betwisting van staat decreteeren, dat die rechtsvordering alleen door de erfgenamen van het kind mag worden aangelegd: 1°. indien 't kind minderjarig of binnen drie jaren na zijne meerderjarigheid is overleden; 2° mag worden voortgezet als zij door 't kind is begonnen; want ik keur het ten hoogste af dat als een kind 't niet gedaan heeft, zijne erfgenamen 't wel mogen doen. Dat kind zal daar wel overwegende redenen voor gehad hebben, die zijne erven moeten eerbiedigen.

Dat de art. 322 en 323 geschrapt zijn, keur ik goed, want men had het in de hand, om de strafactie te voorkomen door volgens art. 323 B. W. voor dat de rechter kan beslissen of er een begin van bewijs aanwezig is, de procedure niet door te zetten, zie dit geval Hooge Raad, 28 Mei 1888 Weekblad Nr 5564.

Ten slotte zij hier nog opgemerkt, dat de rechtsvorderingen tot inroepen of betwisten van staat niet genoemd worden in art. 129. Rechtsvordering. Goudsmit. Pand. systeem I pag 216 zegt, dat dit komt, omdat men die actien evenals bij de Romeinen onder de zakelijke actien rekende.

ART. 293.

Ook dit art. zal met het oog op 't gezegde bij art. 291 en 292 gewijzigd moeten worden, en dat men geen afstand dier verjaring kan doen, is niet kwaad gezegd te worden, ofschoon ongezegd het toch door de openbare orde zoude verboden zijn.

TWEEDE AFDEELING.

Van onwettige afstamming.

ART. 294.

In deze afdeeling wordt gehandeld over de erkenning van natuurlijke kinderen. Door die erkenning worden burgerlijke betrekkingen geboren tusschen het kind en diegene der ouders die het erkend heeft. Die erkenning kan zelfs het kind geheel en al wettigen, als o. a. de ouders 't kind erkennen bij 't aangaan des huwelijks

Maar de vermelding in de geboorte registers, dat eene zekere vrouw van een kind is bevallen, geeft alleen en op zich zelve geene erkenning. Het is niets als het constateeren van het feit der bevalling. Zelfs bij geheime kraamuitlegging wordt soms 't kind ingeschreven als te zijn bevallen van eene vrouw, aan wien eene andere naam wordt gegeven, als de werkelijke moeder draagt.

Maar als de moeder 't kind niet erkent of de vader eveneens handelt in de gevallen, waarin 't onderzoek naar 't vaderschap is toegelaten, dan kan 't kind vorderen, dat hij in rechten verklaard worde te zijn 't kind van die vrouw of van dien man en als de vordering hem wordt toegewezen, dan is hij erkend zonder medewerking van zijne moeder of vader en die verkregene erkenning geeft hem dezelfde rechten, als de door vader of moeder vrijwillige gedane erkenning.

Is de erkenning op vrijwillige of gedwongen wijze verkregen dan werkt zij achteruit tot aan de geboorte, (1) en brengt dit 't belang van 't erkende kind mede, dan wordt hij, nog in de schoot zijner moeder zijnde, als geboren aangemerkt.

Op deze wijze wordt algemeen onder 't vigeerend Wetboek over de erkenning en de gevolgen van deze gedacht.

(1) Arrest H. R. 30 Jan. 1885 v. d. H. B. R. 50 p. 382.

De bovenstaande leer is door de Commissie overgenomen en en veel duidelijker uitgedrukt dan in het vigeerend B. W. Laat ons nu zien, welke veranderingen de Commissie verder voorstelt.

De Commissie wil art. 340 B. W. schrappen.

Dit art. luidt.

„De erkenning, staande huwelijk, door een der echtgenooten „gedaan, ten voordeele van een natuurlijk kind, hetwelk hij, „voor zijn huwelijk, bij eenen anderen persoon dan zijn echtgenoot verwekt heeft, kan noch aan dien echtgenoot, noch „ook aan de kinderen uit dat huwelijk geboren, schade toe- „brengen.

„Niettemin zal die erkenning hare gevolgen hebben, na de ontbinding van het huwelijk, wanneer daaruit geene afkome- „lingen overblijven.

Men zoude geneigd zijn tot het behoud van dit artikel, als men bedenkt, dat als een man of vrouw met elkander huwende, voor elkander verborgen hebben gehouden, dat zij een natuurlijk kind verwekt of gebaard hebben, zij na huwelijk tot schade en schande van echtgenoot en kinderen, niet meer tot die erkenning mogen overgaan.

De overweging echter, dat 't natuurlijk kind bij 't handhaven van dit verbod, het toch in de hand heeft om zich gerechtelijk te doen erkennen welke bevoegdheid men hen zeker niet mag ontnemen, leidt er toe om, met de afschaffing van 't art. genoegen te nemen.

ART. 296.

De erkenning kan nu volgens art. 236 B.-W. geschieden door iedere authentieke acte of door eene verklaring voor den ambtenaar van den Burgerlijken stand.

De Commissie breidt de wijze waarop erkend kan worden, bij dit artikel aanmerkelijk uit, maar neemt daar ook niet in

op, dat erkenning ook kan geschieden bij onderhandsche acte. Er is veel voor te zeggen, maar ook veel tegen, en ik ben er niet voor, omdat als men het bij onderhandsche acte kan doen, men 't liefst dat middel zal gebruiken, dat wil 't effect sorteeren, toch publiek gemaakt moet worden.

ART. 298.

Mij dunkt, dat hier *expressis verbis* de vrouw moet worden gemachtigd om zonder bijstand van den man erkenningen te kunnen doen. Nu staat er wel in de VIe Titel Ontwerp, Art. 150, dat de vrouw zonder bewilliging van den man daden kan verrichten, waarvoor die bewilliging niet vereischt wordt, maar dan moeten toch ook die daden omschreven worden.

Verders is hier door de Commissie wijselijk verordend, dat in den regel erkenning van een kind niet kan geschieden als het niet minstens 15 jaar jonger is dan den geen die hem erkent. Daardoor zijn groote misbruiken voorkomen, want nu gebeurt het, dat als een jongman van 21 jaren b. v. huwt met eene vrouw van 30, welke vrouw reeds een natuurlijk kind, door een ander verwekt, ter wereld bracht en dus nu bij 't huwelijk der moeder 14 jaren oud is, de jonggehuwden maar voor 't gemak samen dat kind als 't hunne erkennen en dus wettigen. De jongman zoude dan op zesjarigen leeftijd reeds vader geweest zijn.

Voor al in de mindere klassen geeft men daar niets om.

Art. 299.

Dit artikel moet art. 338 B. W. vervangen, luidende: „kinderen in overspel of bloedschande geteeld kunnen niet worden erkend „ De Commissie wil het alleen den vader verbieden, indien het kind door hem in overspel verwekt is, ten minste zoolang 't huwelijk niet is ontbonden.

Daar echter art. 914 aan bloedschandige en overspelige kin-

deren 't noodige levensonderhoud verzekert, zoo toch moeten zij eerst doen uitmaken wie of vader of moeder is. welnu dan wordt het toch bekend.

Ook zijn er middeltjes om nu toch zulke kinderen erkend te krijgen, b. v. een kind buiten huwelijk in bloedschande geteeld, wordt na de bevalling ter vondeling gelegd. De moeder is en blijft nu onbekend. De vader daarna erkend het et le tour est fait.

Om deze en andere redenen kan ik met de verandering der Commissie zeer goed mede gaan. Natuurlijk in mijn systeem beteekent ontbinding des huwelijks alleen ontbinding door den dood.

ART. 301.

Bij dit artikel is het goed zich te herinneren, dat als de moeder het kind erkend, 't kind den naam krijgt van die moeder zelfs al stond het in de Burg. stand vermeld als geboren uit een andere vrouw.

Wordt 't kind erkend door den vader, dan krijgt het den naam van den vader.

Eveneens als het kind door vader en moeder erkend wordt, zie Arrest H. R. 25 Oct. 1878 v. d. H. Gem. Z. 31 p. 145.

Maar de Commissie, die ook in dit art. geen erkenning van een natuurlijk kind gedurende 't leven van de moeder toelaat wanneer zij niet in die erkenning heeft toegestemd, voegt er nu niet bij, zooals in art. 339 B. W. »Wanneer zoodanig »kind, na het overlijden der moeder, erkend is, heeft de »erkenning geen ander gevolg, dan alleen met opzicht tot »den vader.»

Daar ook, gelijk wij zagen, 't kind, buiten de moeder om, erkenning van den rechter kan eischen, welke erkenning ook na hun dood kan geëischt worden, dan toch ook zijn de erfgenamen der moeder er door benadeeld. Uit dien hoofde zie ik geen bezwaar om deze bepaling weg te laten.

Art. 304.

Dit art. is werkelijk een aanwinst.

De vermelding immers in de registers van den Burgerlijken Stand, dat die vrouw de moeder is van dat kind, krijgt m. i. ook zonder formeele erkenning, genoegzame kracht, om dat kind als van haar te doen doorgaan, als dat kind een onafgebroken bezit van staat heeft overeenkomstig die geboortecte.

ART. 306.

Dit artikel moet dan het beruchte art. 342 B.-W. vervangen waarbij het onderzoek naar het vaderschap wordt verboden.

Eerst zullen wij een blik werpen op de vroegere, op dit stuk geldende bepalingen, de redenen opgeven, waarom wij ons met 't verbod van dat onderzoek, uitgezonderd in geval van schaking of verkrachting niet kunnen vereenigen en dan de uitbreiding opgeven, die ons bij dat art. te voegen noodzakelijk voorkomt.

Vroeger was in ons land, in alle provinciën, dat onderzoek naar 't vaderschap aan de onwettige kinderen, vroeger keviskinderen genaamd, hier te lande toegelaten, zie Huig de Groot Inleydinge enz., XII, Deel par. 1.

In Friesland goldt deze uitzondering, dat als eene dienstbode zwanger geworden was bij haar broodheer of den zoon of bij eene in huis inwonende en onder opzicht staande, zij geene actie van dotatie, kraamkosten of alimentatiepenningen had. Statuten van Friesland 1, 4, 3.

Professor van Assen, Nederlandsche Jaarboeken 1841, 3^e deel. N°. 4, pag. 648 teekent hierop aan.

„Men vergete echter niet, dat onze voorouderlijke wetten „op den dienstbaren stand zeer onmeedoogend waren, en hunne „aristocratische geest kenmerkten.”

In Frankrijk, waar vroeger de verleider, wilde hij niet opgehangen worden, met de verleide moest huwen, werd bij

Parlementsacte van 1769 verordend, dat men den verleider moest veroordeelen „aux frais de l'accouchement, à l'entretien de l'enfant, et à des dommages-intérêts envers la mère.”

Eene der regtsmaximen, die bij dat onderzoek golden was:
 „Creditur Virgini dicenti se ab aliquo cognitam et ex eo praegnantem esse, meretrici, non item, quamquam si constet habitasse meretricem cum eo, a quo se dicit cognitam, locus esse potest condemnationi fiduciariae.”

Ofschoon onder de Fransche Revolutie, door de Conventie, het onderscheid tusschen natuurlijke en wettige kinderen werd afgeschaff, werd toch door art. 8 van het decreet van 12 Brimaire an II, verordend dat de natuurlijke kinderen hun afstamming door bezit van staat konden bewijzen.

„Cette preuve” zegt 't artikel „ne pourra resulter que de la représentation d'écrits publics ou privés du père ou de la suite des soins, donnés à titre de paternité et sans interruption, tant à leur entretien qu'à leur éducation.”

De Code Napoléon verbood echter ieder onderzoek behalve in geval van sehaking.

Men achtte het niet doenlijk om in deze een vast en deugdelijk bewijs te verkrijgen. Want, zeide o. a. DUVERGIER in het Tribunaat op 23 Maart 1803.

„La nature ayant dérobé ce mystère à la connaissance de l'homme et de ses facultés morales et physiques, aux perceptions les plus subtiles de ses sens, comme aux recherches les plus pénétrantes de sa raison, et le mariage étant établi pour donner à la société, non pas la preuve matérielle, mais, à défaut de cette preuve, la présomption légale de la paternité, il est évident, lorsque le mariage n'existe pas, qu'il n'y a plus ni signe matériel, ni signe légal; il n'y a plus rien qui fasse supposer même la fiction conventionnelle sociale. La paternité reste ce qu'elle était aux yeux de la loi comme aux yeux de l'homme: un mystère impénétrable et il est en même temps injuste et insensé de vouloir qu'un homme soit

«convaincu malgré lui, d'un fait dont la certitude n'est ni dans les combinaisons de la nature ni dans les institutions de la société.»

Deze demonstratie streeft 't doel voorbij, want dan zoude men iedere erkenning of wettiging moeten verbieden.

NAPOLÉON echter zelve zeide als 1e Consul in de zitting van de Conseil d'État op 26 Brumaire, an X.

«La crime d'avoir démoralisé la mère de l'enfant, doit être réparé par une condamnation pécuniaire.» LOCRE t. VI. p. 123.

Wij zien dan ook, dat verscheidene arresten, de vader tot geldelijke vergoeding tegenover de moeder veroordeelden.

Langs dezen omweg, deed men dan toch werkelijk een onderzoek naar het vaderschap, want niemand kon dan toch tot vergoeding veroordeeld worden, of eerst moest bewezen zijn, dat hij bij die vrouw een kind had verwekt.

«Attendu» zegt o. a. de Regtbank van Puy, 29 Januarij 1869 (DALLOZ 1870. 3. 12) qu'au nombre des faits dommageables, «qui peuvent résulter d'une promesse de mariage, on doit quelquefois ranger la grossesse d'une fille, qui a été séduite par l'espoir d'une union, qui ne se réalise pas, mais que pour qu'il en soit ainsi, il faut qu'il soit clairement démontré, que la grossesse est le résultat direct de l'engagement de celui, qui a promis le mariage.»

Zie nog in den zelfden zin, arrest van het Hof van Cassatie van 26 Juli 1864. DALLOZ 1864. 1. 347.

Dit is ook de leer van LAROMBIÈRE, TRAITÉ des obligations, III n° 30, MASSÉ et VERGÉ, I p. 117 en DALLOZ jurisprudence générale. Voce Responsabilité, n° 160.

Dit geldt ook als de vrouw op andere wijze dan door trouwbeloften misleid was. Zie DALLOZ 1862. 2. 129.

In Frankrijk deed dus de jurisprudentie haar best om zooveel mogelijk de hardheid van dat verbod naar onderzoek te verzaechten.

Bij ons te lande werd hij de eerst algemeene codificatie door het wetboek Napoleon voor het koninkrijk Holland, more majorum,

aan een onecht kind, het recht gegeven om van zijnen vader levensonderhoud te eischen art. 263 en in art. 266 werd bepaald, dat als er merkelijke indicie of presumptien zijn, dat iemand de vader van een kind is, men aan hem een eed kon opdragen van zuivering. Weigerde hij die te zweeren of bleef hij daartoe opgeroepen, weg, dan werd hij verklaard vader te zijn.

Bij de inlijving bij Frankrijk kwam ook de Code en met haar het verbod naar het vaderschap in deze landen.

Na de Fransche overheersching stelde het Ontwerp Burg. Wetboek KEMPER in 1820, verschillende feiten, waaruit kon bewezen worden, dat iemand vader was van een kind, zelfs door art. 531 n° 3. kon 't vaderschap door alle authentieke en onderhandsche acten, waarin de vader ronduit zijne betrekking tot het kind erkende, bewezen worden.

In ons vigeerend wetboek werd zonder slag of stoot art. 342 aangenomen, echter werd het onderzoek niet alleen toegestaan bij schaking, maar ook bij verkrachting. Zie VOORDUIJN I p. 562.

Buitenslands is het onderzoek naar 't vaderschap verboden in Bolivie, Haiti, Polen, Servie en in de Zwitsersche kantons Neufchatel en van Tessen, in Sardinie en in Baden, maar toegelaten op deze of gene wijze in Beijeren, Oostenrijk, Engeland, Pruisen, Duitschland, Portugal, Spanje, Italië en Louisiana.

En wat nu stelt de Commissie voor te doen?

Zij erkent, dat de onwettige vader dezelfde zedelijke verplichting tegenover het kind heeft als de moeder. Maar toch stelt zij voor het onderzoek naar 't vaderschap verboden te verklaren en wel voornamelijk:

Primo op grond, dat het eigenlijk nooit met zekerheid te zeggen is, wie vader van 't kind is;

Secundo, omdat als men door onderzoek eene gedwongene erkenning uitlokte, de vader ouderlijk gezag over die onwettige kinderen zoude verkrijgen en daardoor eene geregelde betrekking tusschen hem, die kinderen en hunne moeder zouden ontstaan, hetgeen voor zijne vrouw, waarmede hij gehuwd en voor de

uit dat huwelijk gesproten kinderen zeer rampzalige gevolgen zoude kunnen hebben ;

Tertio, wilde men, evenals in 't Engelsch recht, alleen den vader daardoor verplichten het kind te onderhouden, dan zoude volgens de Commissie bij die scherpe afscheiding tusschen erkende en wettige kinderen als 't ware het concubinaat wettelijk geregeld worden.

Maar als antwoord diene :

Het eerste argument streeft het doel voorbij. Zeer zeker het vaderschap is een geheim en ontsnapt aan alle waarneming, maar in huwelijk wordt toch ook de man door de wet geacht vader te zijn der in het huwelijk verwekte kinderen. Niemand nu zal mij betwisten, dat de stelling, dat een kind, gedurende het huwelijk verwekt, den man tot vader heeft, helaas ook wel eens bezijden de waarheid is.

Voor het tweede is ook geen bezwaar. Ik zoude het zelfs zeer goed vinden, dat indien iemand verklaard werd te zijn vader van een onecht kind, tijdens hij gehuwd was met eene andere vrouw dan de moeder van dat kind, dat dan alleen die vader verplicht werd eene geldelijke bijdrage te geven aan de moeder tot onderhoud en opvoeding van dat kind.

En ad tertium wat is er tegen, dat in zooverre de gevolgen van 't concubinaat geregeld worden. De gevolgen van overspel, verkrachting en schaking worden ook wel geregeld.

Het verwondert mij integendeel, dat de Commissie, bij den hevigen strijd, die meer en meer tegen dat ongelukkig verbod ontstaat, niet meer aandacht aan deze stof heeft geschonken.

Daarbij moet men niet uit het oog verliezen, dat ook het vigeerend Burg. W. hoewel in art. 342, het onderzoek naar het vaderschap verbiedende, het wederom in andere artikelen bedektelijk toelaat.

1°. In de laatste alinea toch van art. 321 Burg. W. staat te lezen, dat als men den staat wil betwisten, waarop iemand zich beroept, zelfs al is het moederschap bewezen, het vrij staat te bewijzen, dat iemand het kind niet is van den man van die moeder.

Is dit een onderzoek naar het vaderschap? Ja immers.

2°. In art. 914 B. W. wordt door de wet alleen levensonderhoud verleent aan in overspel of bloedschande verwekte kinderen.

Maar hoe zullen die kinderen dat onderhoud zich zien toegewezen, zonder onderzoek naar het vaderschap?

3°. Art. 1401 B. W. zegt: Elke onrechtmatige daad, waardoor aan een ander schade wordt toegebracht, stelt dengenen, door wiens schuld, de schade veroorzaakt is, in de verplichting van dezelve te vergoeden.

En nu noem ik het verleiden van een meisje, na haar een huwelijk of wat dan ook voorgespiegeld te hebben, waardoor zij haar eer en deugd verliest en haar een kind wordt geboren, een alleronrechtmatigste daad, die den verleider verplicht aan haar alle schade te vergoeden.

Hoe zal men daartoe nu komen zonder tot dat onderzoek te geraken?

Verder komt mij een zoodanig streng verbod naar het onderzoek des vaderschaps, 1° onrechtvaardig. 2° wreed en 3° onzedelijk voor.

1°. *«Necare Videtur, non tantum is, qui partum praefocat; sed et is, qui abjecit et qui alimonia denegat.»* leest men in Liber 35 Tit. 3. Lex 4. Dig. de agnose et alend. liberis, zoo reeds spraken de Romeinen en het oude Fransche spreekwoord zegt: *«qui faict l'enfant, doit le nourrire.»*

Men zal mij toch moeten toegeven, dat dit door de rechtvaardigheid geeischt wordt. De natuurwet griffe het in 's menschen hart en het redeloos dier wordt er door zijn instinct toe gedreven. Het gaat dan toch ook niet aan, om na zijne hartstochten bot te hebben gevierd, nooit meer om te zien naar de vrouw, die men ongelukkig gemaakt en het kind dat men in de wereld geroepen heeft.

Blijkt het nu, dat het geweten geen kracht genoeg bezit om den mensch hierin naar plicht te doen handelen, dan moet de

wet zooveel mogelijk voor die ongelukkige wezens zorgen, die toch hun ondanks op de wereld gekomen zijn, zonder naam, fortuin of vaderlijke hoede.

Veel zoude hier nog bij te voegen zijn, maar ik wil besluiten met eene aanhaling van ALEXANDRE DUMAS, fils. Théâtre complet. Le fils naturel. Préface, p. 4.

»Moi, ce trouve que l'homme qui met au monde volontairement un fils sans lui assurer les moyens matériels, moraux et sociaux de vivre, sans se reconnaître responsable enfin de tous les dégâts consécutifs, est un malfaiteur, qu'il faut classer entre les voleurs et les assassins.»

Mochten deze woorden wel begrepen worden vooral door de jongelieden, dan zouden er jaarlijksch in Frankrijk geen 75.000 onechte kinderen geboren worden, waarvan er 70.000 zonder bekende vader zijn. — Zie Nieuwe Provinciale Groninger Courant. 2 Dec. 1890 n° 236.

2°. Noemde ik het stelsel wreed.

Om een roover van echt allooi naar waarde te schatten, zegt men, hij had zooveel of zooveel moorden op zijn geweten. Maar helaas, art. 342 B. W. heeft er vrij wat meer op haar geweten, dan de grootste rooverbende ooit gehad heeft.

In Frankrijk telt men jaarlijks over de 200 kindermoorden, door de ongehuwde moeders gepleegd, die aan 't daglicht zijn gekomen. Ja wie telt ze die kindermoorden, door de ongelukkige verleide in wanhoop gepleegd, als zij door den verleider verlaten en verstooten het kind ter wereld brengt, dat haar alleen haat tegen zijnen vader inboezemt en voor een wijf de van nature eigen moederlijke gevoelens verstikt.

En ook hoe dikwijls wordt reeds de vrucht der onwettige samenleving vermoord, alvorens het ter wereld komt, om toch maar de schande en schade te ontloopen.

Zeer terecht zegt daarom ALEXANDER WEILL: Que deviendront nos filles. p. 159.

»Celui, qui a inventé cette sentence, la recherche de la

«paternité n'est pas permise, a commis un crime de lèse humanité.» Zie S. VAN DEN ANKER, Studieën Tiende jaargang. V. 32.

En hoe wreed is dat verbod tegenover die kinderen, die in leven blijven

Atjeh; het vreemden legioen, kermistroepen en de publieke huizen vinden onder hen geregeld stof tot recruiteering.

III. Ten laatste noemde ik het stelsel onzedelijk in hare gevolgen.

Dit zal geen lang betoog behoeven. Als men toch, zonder vrees van later met de zorgen voor de opvoeding te kunnen worden belast, vrij den teugel kan vieren aan zijne hartstochten, is het dan te verwonderen, dat velen 't concubinaat boven het huwelijk verkiezen, als hen de godsdienst niet van zulk een misdaad terughoudt. Zij kunnen dan immers alle de lasten op de vrouw doen neêrkomen en behouden voor zich niets als de lusten.

Voor al in deze tijden van socialistische beroeringen moet men toch den moed hebben het kwaad onder de oogen te zien.

De werklieden helaas, volgen maar al te zeer de voorbeelden van hunne patronen en superieuren. Zij, met tijdelijke goederen in hunne oogen misdeeld, verafschuwen nog meer de zorgen, die hen door 't huwelijk zouden worden opgelegd. Overgeven aan hunne hartstochten, die immer meer eischen en nooit verzadigd zijn, slaan zij oogen en handen naar en aan het goed van anderen. En wie ijst niet bij de tooneelen van onzedelijkheid en diep dierlijk verval, dat soms uit een of andere stad; mijn enz. wereldkundig wordt en 't menschedom met ontzetting en vreeze voor de toekomst vervult.

Wel krachtig zoude de breidel zijn, die men den ontucht in den muil zoude wringen, door te bepalen dat om deze en gene reden iemand vader geacht wordt te zijn van een kind.

Verantwoordelijkheid toch zal altijd de grootste breidel zijn zijn voor wangedrag.

Degeen die over een en ander meer wil weten, leze *«des preuves et de la Recherche de la Paternité naturelle.»*

CHARLES JACQUIER. Paris, A. MARESCO ainé. 17 Rue Soufflot. — Waaruit ik ook vele bijzonderheden heb geput.

Maar hoe dan nu te handelen zal men vragen?

Moet nu maar iedere vrouw op haar woord geloofd worden, ieder man op grond van een begin van bewijs in een schandelijk proces gewikkeld kunnen worden.

Moet de vrede, liefde en eendracht in menig huisgezin voor goed verstoord worden?

Moet men niet opzien tegen allen die schandalen?

Maar men vergeet, dat het schandaal in de misdaad steekt; niet in het middel om de misdaad te voorkomen. En dan, wie zal in deze tijden van zedenbederf, gemis aan godsdienst, geen strenge eischen stellen, voordat het onderzoek wordt toegelaten. Ik zoude dan, behalve in de gevallen nu reeds vermeld in art. 306 onderzoek naar het vaderschap toelaten.

I. Als in authentieke of onderhandsche stukken van den vader afkomstig duidelijk blijkt, dat hij zich als de vader van 't kind beschouwt, b. v. als hij in eenen brief aan de moeder schreef tijdens haar zwangerschap, *«troost u maar, als gij 't kind waarvan gij nu zwanger zijt en waarvan ik mij als vader erken, ter wereld zult hebben gebracht,»* enz.

II. Als de vader voortdurend in concubinaat met eene vrouw heeft geleefd.

III. Als 't kind eene staat bezit, die duidelijk doet blijken dat de vader hem in 't openbaar als zijn kind erkende en behandelde door b. v. voor zijne opvoeding en vestiging te zorgen door toe te laten dat hij zijn naam draagt en als zijn kind door de familie erkend werd.

Wat zoude er dan tegen zijn om het kind tot het onderzoek van 't vaderschap toe te laten en zijne erkenning te laten vorderen.

Tegenbewijs staat immers van rechtswege vrij

Maar verder zoude ik niet willen gaan, om niet blootgesteld te worden aan schandelijke processen, die met weinig kans tot slagen de vrede, liefde en eendracht tusschen echtgenooten en uit menig huisgezin zoude te niet doen of verbannen. Zelfs zoude ik, als de erkenning werd verleend, willen bepaald zien, dat de man, zoolang zijne echtgenootte leeft, tot niets anders kan veroordeeld worden, als om aan de moeder en het kind geldelijke bijdragen te verleenen zonder verdere vaderlijke rechten.

ART. 308.

„In de gevallen, waarin geene erkenning mag geschieden, „wordt het onderzoek, wie vader of moeder is, niet toegelaten.“

Ik begrijp niet, dat de Commissie dit voorstelt, want op welke wijzen moeten nu b. v. bloedschennige kinderen 't hun toekomend levensonderhoud bekomen, als zij noch vader noch moeder mogen uitvorschen.

DERDE AFDEELING.

Van wettiging.

ART. 310.

Zeer aan te bevelen is het, dat als de ouders bij 't huwelijk verzuimd hebben kinderen te wettigen, zij dit nog staande huwelijk kunnen doen, zoodoende loopt men de kostbare brieven van wettiging mis, die nu volgens art. 329 B. W. in dat geval gevorderd worden.

ART. 312.

Ik begrijp niet, dat als 't kind door beiden erkend is en door sterfgeval van een hunner 't huwelijk niet kan doorgaan,

waarom dan ook 't kind niet, bij stilzitten der overgeblevene, de wettiging even goed kan verzoeken als de langstlevende.

De langstlevende vader of moeder kan er nu belang bij krijgen dat kind niet te wettigen.

Ik zoude ook hier de Kroon, na advies van den Hoogen Raad zooals vroeger, de brieven van van wettiging doen verleenen.

ART. 314.

Ik kan wel met dit systeem, dat art. 333 B W. geheel onverwerpt medegaan. Vooral ook omdat de bloedverwanten als zij niet in de wettiging toestemmen, die kinderen kunnen onterven.

(Wordt vervolgd.)

Breda,
1 Juli 1893.

JAC. W. VAN DEN BIESEN.

De theorie van het Torrens-stelsel.

De vraag, door het Bestuur der Juristen-Vereeniging aan de orde gesteld, of hervorming onzer Grondboekwetgeving wellicht gezocht moet worden *in de richting van het Torrens-stelsel*, maakt wel is waar de studie van dat stelsel in mijne oogen noch belangrijker, noch aantrekkelijker, dan zij het reeds was, doch geeft aan eene uiteenzetting der beginselen van dat stelsel meer kans dan vroeger op eenige belangstellende lezers. Vandaar, dat ik mij gaarne kwijt van de vereerende uitnodiging der Redactie van dit tijdschrift, om zulk eene uiteenzetting door hare tusschenkomst het licht te doen zien. Ik wensch mij daarbij te plaatsen op een geheel objectief standpunt; noch aan te bevelen, noch tot verwerping te concludeeren; ik wensch niets meer en niets minder dan het stelsel volledig te doen verstaan door hen, die in de aanstaande bijeenkomst der Juristen-Vereeniging geroepen zullen zijn, om een praktisch-wetenschappelijk oordeel uit te spreken. Het doen van voorstellen blijve den geachten praeadviseurs voorbehouden: ik zal mij voldaan rekenen, indien ik geacht kan worden iets te hebben bijgedragen tot het uit den weg ruimen van scheeve voorstellingen en het voorkomen van misverstand. Meer dan voldaan zal ik mij rekenen, indien wellicht deze studie den een of ander mocht opwekken, om zelf de oorspronkelijke bescheiden van het Torrens-stelsel (1) ter hand te nemen en de Nederlandsche

(1) De oorspronkelijke bescheiden, die (door de welwillendheid van den heer I. BOER Hz.) mij ten dienste gestaan hebben, zijn:

Return (House of Commons) n°. 190. Registration of title (Australian colonies);

Return (House of Commons) n°. 211. Registration of title (British colonies);

The Real Property Act, 1886 (South Australia);

TORRENS, *Essay on transfer of land (Cobden Club).*

rechtsliteratuur met nieuwe bijdragen tot de kennis dezer zoo veelszins merkwaardige wetgeving te verrijken. Immers, geheel afgescheiden van de vraag, of men het stelsel zelf wil overnemen of navolgen, de studie ervan (1) zoude ik hier inheemsch wenschen. Daarom eere den heer I. BOER Hz., die het eerst voor een Nederlandsch publiek het Torrens-stelsel in bijzonderheden uitwerkte en de bronnen deed kennen, waar men meer te weten kon komen (2). Op zijn voetspoor gaf de heer A. C. W. VAN WOERDEN in een onzer meest gelezene tijdschriften eene opmerkelijke schets van hetzelfde stelsel (3). Eigen bekendheid met de bronnen, waaruit ook deze schrijvers geput hebben, geeft mij den moed nevens deze voortreffelijke bewerkingen nog eens datgene, waarop het vooral aankomt, zoo beknopt mogelijk in het licht te stellen, goed te doen uitkomen, welke plaats het Torrens-stelsel onder de overige stelsels van Grondboekwetgeving inneemt.

Gelijk „het Leenstelsel” eene abstractie is uit de verschillende stelsels van afhankelijken grondeigendom (*tenure*), die sedert het Merovingische tijdvak binnen de grenzen van ons werelddeel zijn waargenomen, een denkbeeldig rechtssysteem derhalve, verkregen door binnen zekere historische en geographische perken al het locale of tijdelijke weg te denken; zoo ook is „het Torrens-stelsel” niets wezenlijks maar eene abstractie uit

Zij zullen geciteerd worden als:

Return n°. 190;

Return n°. 211;

R. P. A.;

TORRENS, *Essay*.

(1) En trouwens van het geheele Engelsche recht. Zie over het belang dezer studiën o. a. prof. HAMAKER, *Rechtsgel. Magaz.* dl. IX (1890) p. 386—388.

(2) *Verkrijging van onroerende zaken* (1890) p. 16—37.

(3) *Gids*, 1891. IV p. 320—338.

de verschillende stelsels van Grondboekwetgeving, die direct of indirect onder de impulsie van SIR ROBERT TORRENS eerst in Australië en later ook in andere werelddeelen zijn tot stand gekomen. De groote trekken, aan al die stelsels gemeen, vormen, wat men noemt: het Torrens-stelsel. Nu zijn deze wetten reeds tot een tamelijk groot getal aangegroeid. *South Australia*, waar de wieg van het Torrens-stelsel gestaan heeft, is thans aan zijne zevende Torrens-wet (1); *Queenland*, voor zoover bekend, aan zijne tweede regeling (2); *Victoria*, minstens aan zijne vierde (3), en zoo vervolgens. Nu spreekt het wel van zelf, dat op deze wijze de verschillen voortdurend grooter zijn geworden, terwijl de gemeenschappelijke trekken meer en meer vervloeien. Aanmerkelijk zijn reeds volgens G. K. HOLDEN (4) de afwijkingen tusschen de oorspronkelijke Torrens-wet voor *South Australia* (1857) en die van 1861. Maar wat te denken van de Tunesische wetgeving, die volgens BESSON (5) te beschouwen is als *une oeuvre de sage électionisme où se combinent heureusement les principes de la loi française et les améliorations*

(1) Zie hier de serie:

Real Property Act (n° 15 of 1857): *Return* n° 190 p. 154 (vermelding).

Real Property Act Amendment Act (n° 16 of 1858): *ibid.* (vermelding).

Real Property Act (n° 11 of 1860): *ibid.* (vermelding).

Real Property Act (n° 22 of 1861): *Return* n° 190 p. 154—179 (afdruk).

Real Property Act Amendment Act (n° 11 of 1869—70): *Return* n° 190 p. 184 (afdruk).

Real Property Act Amendment Act (n° 128 of 1878): *Return* n° 211 p. 7—23 (afdruk).

Real Property Act (n° 380 of 1886) = *R. P. A.*

(2) *Real Property Act* of 1861 (afgedrukt in *Return* n° 211 p. 32—65); *Real Property Act* of 1877 (afgedrukt: *ibid.* p. 72—79).

(3) *Real Property Act* of 1862 (vermeld: *Return* n° 190 p. 96), twee *Amendment Acts* (vermeld: *ibid.* p. 122) en *Transfer of land Statute* of 1866 (afgedrukt: *ibid.* p. 97—122).

(4) *Return* n° 190 p. 90: „*The South Australian Act of 1861 . . . differed considerably from mr. TORRENS' original measure of 1857.*”

(5) *Livres fonciers* (1891) p. 379 sq.

ntions dont s'honorent les systèmes fonciers de l'étranger." Toch wordt zij niet slechts door dezen schrijver, maar ook door den heer I. BOER Hz. tot de Torrens-wetten gerekend (1). Wilde men door werkelijke abstractie van alle locale en tijdelijke afwijkingen tot de kennis van "het Torrens-stelsel" komen, men zoude thans reeds zich tot eenige algemeenheden te bepalen hebben. Gelukkig staat een andere weg open, dezelfde, dien men zoude inslaan, indien men verplicht ware "het Leenstelsel" te karakteriseeren. Men zoude dan namelijk een der vele manifestatiën van dat stelsel, bijv. de *libri feudorum*, als type nemen, en de voornaamste afwijkingen tusschen het zoo verkregen beeld en het leenrecht der Merovingische oorkonden, dat van den Saksenspiegel, dat van POTHIER (2), dat van het hedendaagsche Engeland, waar het pas gaf, ter sprake brengen. Dezelfde methode dringt zich op bij ons onderwerp. Men kiest een type, en vermeldt bij gelegenheid voornamelijk afwijkingen. Dit is dan ook de methode van den heer BOER geweest, toen hij het Torrens-stelsel bij zijne landgenooten inleidde. Ik wensch dit voorbeeld niet alleen, maar ook de keuze van den echten schrijver te volgen. De *Real Property Act* van *South Australia* (1886) is inderdaad als uitgangspunt verreweg het geschiktst, vooreerst, omdat zij de meest ontwikkelde manifestatie van het Torrens-stelsel mag heeten, en dan ook, omdat zij de langste geschiedenis achter zich heeft.

Het Torrens-stelsel, aldus opgevat, behoort met het Nederlandsche en het Pruisische tot die stelsels van Grondboekwetgeving (*registration*), die als grondslag der boekhouding het

(1) *Verkrijging* enz. p. 19. Voorzichtiger drukt zich de heer VAN WOERDEN uit: „eene soortgelijke regeling" (*Gids* 1891. IV. p. 322).

(2) (éd BUGNET, I p. 47—140 = *Introd. au tit. I de la cout. d'Orléans*; IX p. 493—749 = *Traité des fiefs*).

fiscale kadaster (*public map*) hebben aangenomen (1). Op de perceelen van het fiscale kadaster worden in Australië gelijk hier en in Pruisen de mutatiën, die ter publicatie inkomen, aangeteekend (2). Het bezwaar, dat die mutatiën geen betrekking hebben op kadasterperceelen, maar op eigendomsperceelen van wellicht afwijkenden vorm en inhoud, een bezwaar, dat de Nederlandse noch de Pruisische wetgever zich aantrekt, hoewel de geheele publiciteit door die dubbelzinnigheid een leugen en een valstrik wordt (3), — dat bezwaar ruimt de Australische wetgever uit den weg, door het kadaster rechtsgeldig te verklaren, althans ten aanzien van hen, die *bona fide* en onder bezwarenden titel hebben verkregen benevens hunne *bona fide* opvolgers en rechtverkrijgenden (4). Gelijke rechtsgeldigheid wordt der inschrijving zelve bijgelegd. Derden-verkrijgers, die te goeder trouw met den ingeschreven titularis onder bezwarenden titel gehandeld hebben, verkrijgen door hunne inschrijving

(1) Zie voor Australia: *R. P. A. sect. 242* (in *sect. 220. 8*).

(2) Dit blijft ook dan waar, wanneer twee of meer kadaster-perceelen voor de boekhouding tot eene eenheid worden samengevat.

(3) Men onderscheide wel. Niet „de gebrekkigheid” van ons kadaster maakt het ongeschikt tot grondslag der boekhouding, maar het gemis van rechtskracht. „De gebrekkigheid” kan slechts een motief zijn, om van het verleen van rechtskracht af te zien. Zie voorts over het begrip „gebrekkigheid van het kadaster” den heer BOER in de *Handel. der Jur.-Vereen.* 1893 I p. 189. Het kadaster is gebrekkig, wanneer „de perceelgrenzen op het terrein en de overeenkomstige op de kaart (na herleiding op de aangenomen schaal) belangrijk van elkaar afwijken.”

(4) *R. P. A. sect. 69*. Zie hier den text der wet: *The title of every registered proprietor . . . shall . . . be absolute and indefeasible, subject only to the following qualifications:*

III. *Where any portion of land has been erroneously included, by wrong description of parcels or boundaries, . . . in which case the rights of the person who but for such error would be entitled so such land shall prevail, EXCEPT AS AGAINST A REGISTERED PROPRIETOR TAKING SUCH LAND bona fide FOR VALUABLE CONSIDERATION, OR ANY PERSON bona fide CLAIMING THROUGH OR UNDER HIM.*

een onaantastbaar recht (1), mits hun eigen titel geldig, d. w. z. noch wegens valsheid, noch wegens ontoereikende volmacht, noch wegens onbekwaamheid der wederpartij nietig of vernietigbaar zij (2). Voor eene juiste toepassing dezer beginselen komt natuurlijk alles aan op juiste omschrijving van het begrip *bona fides*. De wetgever intusschen heeft zich daaraan niet gewaagd. Hij bepaalt zich tot een negatief voorschrift: "*Knowledge of the existence of any unregistered estate, interest, contract, or trust shall not of itself be evidence of want of bona fides (3)*"; een voorschrift, waaruit men zou kunnen afleiden, dat bijv. hij, die desbewust koopt van een ingeschreven pseudo-erfgenaam, als *bona fide* verkrijger gelden moet. De bedoeling zal wel deze zijn, dat men zich niet heeft te storen aan contractueele titels, die door de partijen niet ter publicatie zijn aangeboden, ook al mocht men van dit oudere contract toevallig kennis dragen. Voor het overige zal bij ontstentenis eener wettelijke definitie de Australische rechter de grenslijn tusschen *fraud* (4) en *bona fides* te trekken hebben.

Uit het voorafgaande volgt, dat het Torrens-stelsel behoort tot den kring der stelsels, die aan de inschrijving positief gevolg verbinden (*registration of title*) behoudens de *exceptio doli mali* tegen hem, die *mala fide*, en tegen hem, die om niet verkregen heeft. Op dit punt en de verdere beperkingen der rechtskracht is het verschil tusschen het Torrens-stelsel en het Pruisische zoo gering, dat het de moeite niet loont, daaromtrent in bijzonderheden te treden. Ook daarin stemmen

(1) *R. P. A. sect. 249: no unregistered estate, interest, contract, or agreement shall prevail against the title of any bona fide subsequent transferee, mortgagee, lessee, or encumbrancee, for valuable consideration, duly registered under this Act.*

(2) *R. P. A. sect. 69, II.*

(3) *R. P. A. sect. 72.*

(4) Deze rechtsterm komt voor in *R. P. A. sect. 69, I.* Over de beteekenis vergelijkte men *KERR, the Student's Blackstone 10th. ed. (1887) p. 344.*

de beide wetgevingen overeen, dat alleen die eigendoamen eene plaats in het Grondboek (*Register Book*) erlangen, wier eigenaars daartoe aanvraag doen en hun recht behoorlijk staven, terwijl de niet aangemelde onderworpen blijven aan het negatieve stelsel (*registration of deeds*), dat in *South Australia* op eene wet van 1841, in Pruisen op eene ordonnantie (1) van 16 Juni 1820 steunt. De rechten van derden worden hierbij in Pruisen beschermd door de formaliteiten van het zoogenaamde *Aufgebotsverfahren*, dat bij de *Reichscivilprozessordnung* § 823—§ 836 nader is geregeld. Deze formaliteiten bestaan in eene openbare oproeping door aanplakking en advertentiën, in hoofdzaak als bij ons in art. 4, 7° Rv. is voorgeschreven. Daarbij komt in Australië persoonlijke waarschuwing (*notice*) van vooronderstelde belanghebbenden (2). Protesten tegen de aanvraag (*caveats*) schorsen de opneming in het Grondboek, totdat zij ingetrokken of op de vordering van hem, tegen wiens aanvraag zij gericht zijn (*caveatee*), door het gerecht van onwaarde verklaard zijn (3). Zijn binnen den te stellen termijn (4) geen protesten ingekomen, of de ingekomene door intrekking vervallen, of van onwaarde verklaard, dan lijft de autoriteit,

(1) Deze *Verordnung* en bijbehorende *Declaration* (van 28 Juli 1838) vormen de *Nachträge* 205 en 438 tot het *Allgem. Landrecht*. Zij zijn uitdrukkelijk in stand gehouden door § 140 der *Grundbuchordnung*. Het is, geloof ik, niet algemeen bekend, dat zoowel in Pruisen als in Australië het negatieve stelsel het gemeene recht is.

(2) TORRENS, *Essay* p. 19: *Notices are served upon the persons in possession, upon such persons, if any, as the examiners may indicate as likely to be interested either at law or in equity, and who have not joined in the application, and also upon the owners and occupiers of contiguous land.*

(3) TORRENS l.l. p. 19: *If within the time appointed caveat be lodged, the action of the registrar is suspended until it be withdrawn, or until he receives the final judgment of the Supreme Court upon the question raised.*"

(4) „not less than one month nor more than twelve months from the date of the first publication.” (*R. P. A. sect. 33.*)

die in dezen te beslissen heeft, mits de titel van den aanvrager geldig schijnt, het goed bij het Grondboek in (*brings the land under the act*) en onttrekt het daardoor aan het gemeene recht. Autoriteit is ten deze de Boekhouder (*Registrar General*) een niet rechtsgeleerd ambtenaar, die door juristen (*solicitors*) wordt voorgelicht. Eene geheel andere verhouding dus, als in Pruisen, waar de Boekhouder onder het gezag van den kantonrechter (*Amtsrichter*) staat, en diens beschikkingen uitvoert (1). Ook aan gene zijde van de keerkringen wordt de bestaande verhouding niet door allen als normaal beschouwd. Een merkwaardig wetsontwerp (2), afkomstig uit *New South Wales* wil de juridieke adviseurs van den Boekhouder omvormen tot een boven dezen geplaatst college (*Land Titles Court*). Dit ontwerp schijnt echter ontwerp te zijn gebleven.

Ieder ingelijfd goed ontvangt in het Boek een afzonderlijk blad (3) (*certificate*) waarop het goed zelf kadastraal omschreven, de eigenaar met name aangeduid (4), en van nu af de verdere mutatiën door den Boekhouder bij wege van een kort onderteekend uittreksel (*memorial*) worden aangeteekend (5). Iedere

(1) Zie § 43 der *Grundbuchordnung*.

(2) Afgedrukt met toelichting in *Return* n° 190 p. 47—80.

(3) *R. P. A. sect.* 49.

(4) Bijv. *John Adams of Adelaide merchant is now seized of an estate in fee simple in that piece of land situated in the hundred of Clare, county of Clare, being the south-eastern portion of the section numbered 136 in the said hundred, and formed by drawing a line from the north-east corner to the south-west corner of the said section.* Vgl. *TORRENS, Essay* p. 62.

(5) Bijv. N° 15. *Sale, dated the 20th. day of January 1859, produced the same day at two o'clock in the afternoon from the above-named John Adams to William Brown of the above-described land. Consideration: money paid £ 6000.*

N° 18. *Lease, dated etc. produced etc. from etc. to etc. Term 21*

vermelding moet inhouden: den aard der mutatie, de namen van partijen, en het volgnummer der ingeleverde oorkonde (1). Alle ingeleverde oorkonden namelijk worden bij haar ontvangst genummerd en volgens dit nummer tot een algemeen oorkondenboek samengebonden (*filed*). Men zoude verwachten, dat dit nummer tevens den rang uitwees. Zulks is echter niet het geval: de rang wordt bepaald door den datum der inschrijving (2). Indien men nu hieruit afleidde dat het uittreksel gedateerd moest zijn, zou men zeer verstandig redeneeren, maar het toch bij het verkeerde eind hebben, althans wat *South Australia* betreft (3). Het Grondboekblad is overigens niet, gelijk in Pruisen, in kolommen gesplitst: eigendomsoverdrachten, hypotheekverleeningen, huren (voor zoover aan inschrijving onderworpen), vestiging van servituten worden door elkander ingeschreven. Is het Blad vol, dan vervangt men het door een ander, waarop de inmiddels doorgehaalde inschrijvingen worden weggelaten. Oorspronkelijk was deze vernieuwing bij iedere verwisseling van eigenaar voorgeschreven, doch dit onpraktisch standpunt heeft men sedert laten varen. Ook kan op verzoek van den eigenaar combinatie zoowel als splitsing van Grondboekbladen plaats hebben (4).

years. Rent £ 500 per annum, payable half-yearly on the 20th day of July, and 20th day of January.

N° 21. Mortgage, dated etc. produced etc. from etc. to etc. Principal sum secured £ 2000. Rate of interest, 10 percent. Date appointed for redemption, 23rd day of March, 1864. Interest to be paid half-yearly etc.

De nummers verwijzen naar het oorkondenboek.

(1) *R. P. A. sect. 51.* — In een positief stelsel zijn de oorspronkelijke bescheiden van belang om onjuiste inschrijvingen te kunnen rectificceeren, zoolang dit namelijk geoorloofd is (d. w. z. zoo lang het goed nog niet is overgedragen aan een *bona fide* derde).

(2) *R. P. A. sect. 56.*

(3) In plaats van dateering der inschrijving, eischt de wetgever vermelding van dag en uur der inlevering (*R. P. A. sect. 51*).

(4) *R. P. A. sect. 78.*

De mutatiën, die het Grondboekblad vermeldt, zijn van twee soorten: contractueele en onvrijwillige. De contractueele mutatie (*transfer*) vooronderstelt eene geldige overeenkomst tusschen de partijen en inschrijving door den Boekhouder. Vereischten voor de geldigheid van overeenkomsten betreffende onroerend goed (*deeds*) zijn naar Engelsch recht de volgende (1): bekwaamheid, eene geoorloofde oorzaak, schrift, behoorlijke redactie, voorlezing, het zegel en (in de meeste gevallen) de onderteekening des vervreemders, afgifte van het document, aanwezigheid van getuigen. Bedenkt men nu, dat de inschrijving naar Australisch recht positief rechtsgevolg heeft, zoodat dus de ingeschrevene overeenkomst ten aanzien van latere *bona fide* verkrijgers steeds geacht wordt geldig te zijn, dan ligt het voor de hand, dat de Boekhouder niet inschrijft zonder zich overtuigd te hebben, dat deze vereischten werkelijk vervuld zijn. Anders immers zoude men gevaar loopen door de inschrijving juist datgene te sanctioneeren, wat de wet wil uitsluiten: overgang van recht krachtens den wil van een onbekwaam persoon, of zonder geoorloofde oorzaak, of zonder in acht neming der voorgeschreven formaliteiten. Maar niets is minder waar: de Boekhouder is verplicht iedere mutatie in te schrijven, wanneer men hem een ingevuld formulier (*schedule*) voorlegt, dat de geauthentiseerde handteekening van den ingeschreven eigenaar draagt (2), voorzover niet een of andere grond van onbekwaamheid (3) toevallig te zijner kennis gekomen en door hem in het Grondboek aangeteekend is (4). *„The business of the (Land Titles Department) is . . . reduced in all cases of transfer to this single question: Is the signature of*

(1) KERR, *the student's Blackstone* 10th ed. (1887) p. 179—182.

(2) *R. P. A. sect. 56* jis *sect. 267—269*.

(3) Gronden van onbekwaamheid zijn: *infancy, coverture, lunacy, unsoundness of mind* (*R. P. A. sect. 220, 5°*).

(4) *R. P. A. sect. 77, 189*.

the owner duly authenticated (1)?ⁿ Dit schijnt oppervlakkig vreemd, maar de verklaring is niet ver te zoeken. Indien men namelijk wilde gaan onderzoeken, of de ter inschrijving aangemelde overeenkomsten werkelijk voldoen aan de wettelijke vereischen, met name of de oorzaak geoorloofd heeten mag, dan zoude men moeten vervallen in eene lastige en tijdrovende verificatie, die het stelsel spoedig in discredit zoude brengen. Om dit te voorkomen neemt men met eene geauthentiseerde handteekening genoegen, het oog sluitend voor de mogelijkheid dat die handteekening ernstige contrabande: dwang, bedrog, onbekwaamheid, ongeoorloofde oorzaak, benadeeling van crediteuren (2), dekt. M. a. w. men verklaart het ondertekenen van een formulier (3) voldoende om overdracht van onroerend goed te weeg te brengen; men maakt den grondeigendom zoo mobiel als een orderpapier. Het is hier niet de vraag, of deze mobilisatie wenschelijk is; ik wil enkel het feit constateeren, dat de loftuitingen, die aan het Torrens-stelsel worden toegewaaid, door hen die daar zeggen: het Torrens-stelsel levert

(1) *Return* n° 190 p. 53 (G. K. HOLDEN). — Indien een ingeschreven hypotheekhouder vervreemdt, wordt *niet* geverifieerd, of de schuldenaar werkelijk in gebreke is (*ibid.*).

(2) Legitimarissen kent het Engelsche recht niet.

(3) Bijv.: *I, John Adams, being registered as seized of an estate in fee simple (subject however to such encumbrances, liens and interests as are notified by memorandum endorsed hereon) in that piece of land etc.*

in consideration of the sum of £ 6000 paid to me by William Brown, the receipt of which sum I hereby acknowledge, do hereby transfer to the said William Brown all my estate and interest in the said land above-described. (of wel: in consideration of the sum of £ 2000, this day lent to me by William Brown, the receipt of which sum I hereby acknowledge, do hereby covenant with the said William Brown, that I will pay to him the above sum etc., secondly that I will pay interest etc. And for the better securing to the said William Brown the repayment etc., I hereby mortgage to the said William Brown all my estate and interest in the said land, above described).

al de voordeelen van een positief stelsel op zonder den last en het nadeel der ambtelijke verificatie, *dat die loftuizingen alleen verkregen zijn, gelijk zij alleen verkregen konden worden, door bedekte mobilisatie* (1). Tevens volgt hieruit, dat TORRENS zich bedriegt, wanneer hij meent, dat zijne voorstellen alleen van belang zijn voor de zekerheid van den grondeigendom, en de natuur van dat recht onaangeroerd laten (2). Integendeel zijn stelsel vooronderstelt de aanvaarding van een beginsel, dat den aard der zakelijke rechten tot in het hart tast, het beginsel namelijk, dat hun verhandelbaarheid aan die van een wissel gelijk gemaakt worde.

Onvrijwillige mutatiën (*transmissions*) hebben plaats door sterfgeval, of bij het leven van den ingeschreven eigenaar door faillissement (*insolvency*), boedelafstand (*statutory assignment*), huwelijk (indien het goed ten name der vrouw staat). In de drie laatstgenoemde gevallen zal de oude rechtstoestand voortduren totdat de curator (*trustee*) zich als eigenaar (3), of de man zich als mede-eigenaar doet inschrijven (4). Dit voor te schrijven bij sterfgeval, gaat zelfs de macht des wetgevers te boven. Indien hij er tegen op ziet, alle nalatenschappen te sequestreeren,

(1) Het verdient meer de aandacht, dan er tot nog toe aan te beurt gevallen is, dat op den hier bedoelden weg ook door den Pruisischen wetgever de voornaamste schrede reeds gezet is, terwijl het Duitsche Ontwerp bij de Torrenswet in dit opzicht nergens achterblijft. Maar hoor dan nu ook de noodkreet van GIERKE, *Soziale Aufgabe des Privatrechts* (1889) p. 23: „*Wenn wir . . . mit der öffentlichen Kontrolle und Bekundung der Rechtsverhältnisse an Grundstücken nichts als eine staatlich gewährleistete Mobilisierung des Grundbesitzes erreichen, so werden wir zwar einen sehr freien, sehr prompten und sehr sicheren Verkehr mit Bodenwerthen erzielen, aber die grosse soziale Funktion des Grundeigenthums . . . werden wir untergraben.*” Ja, lieve mensen, het mes snijdt niet van twee kanten.

(2) *Essay* p. V: „*The system of conveyancing herein explained does not interfere with the principles or rules of law, or with the powers of landowners or their rights or liberties.*”

(3) *R. P. A. sect.* 170.

(4) *R. P. A. sect.* 190.

dan zal hij moeten gedoogen, dat door het overlijden van iederen ingeschreven eigenaar een plaats in het Grondboek vacant en de persoon van den rechthebbende onzeker wordt. Het eenige, wat hij doen kan, is, af te wachten totdat de *successor* zich bekend maakt of toevallig bekend wordt, en na onderzoek van diens recht hem in de plaats van den overledene in te schrijven. Tot zoo lang blijft noodwendig de plaats van den overledene vacant. Nu is naar Engelsch recht in het onroerend goed opvolger in de eerste plaats de testamentaire erfgenaam (*devisee*) en bij ontstentenis van dezen de erfgenaam ab intestato (*heir*). Daarmede komt het overeen, dat de oudere Torrens-wet van *South Australia* (1) den Boekhouder machtigt den erfgenaam, die zijn recht staft, als zoodanig in te schrijven onder in acht neming van (in hoofdzaak) dezelfde voorzorgsmaatregelen, als wanneer een goed bij het Grondboek wordt ingelijfd (2). Ten einde van deze bij ieder sterfgeval te herhalen verificatie af te komen, heeft nu de wetgever van 1878 een zeer eenvoudig en doeltreffend, maar tevens, gelijk blijken zal, hoogst bedenkelijk middel aangegrepen. Den executeur-testamentair (*executor*), of, bij ontstentenis van dezen, eenen gerechtelijken bewindvoerder (*administrator*), schuift hij tusschen den erflater en den erfgenaam als *successor* in, bekleedt dien *successor* met de volledige rechten van eenen eigenaar (3), en reduceert den erfgenaam dus tot houder van een vorderingsrecht (4). Dit stelsel, afgezien aan de Engelsche wetgeving voor roerend goed (5), wordt in de volgende woorden samengevat:

(1) *Real Property Act of 1861 sect. 79, 80.*

(2) Advies der rechtsgeleerden (*solicitors*), die den Boekhouder ter zijde staan; oproeping van onbekende belanghebbenden bij advertentie; persoonlijke waarschuwing (*notice*) van vooronderstelde belanghebbenden.

(3) *R. P. A. (1886) sect. 175, 178.*

(4) *R. P. A. (1886) sect. 181.*

(5) Vgl. KERR, *the student's Blackstone* 10th ed. (1887) p. 247—254.

„Real (1) property devolves upon the executors, and not on the devisee under a will; and upon the administrator, and not upon the heir-at-law, in case of intestacy (2).” Ten einde de strekking van dit voorschrift te begrijpen moet men weten, dat de executeur, om in functie te treden het testament, waarin hij benoemd is, bij het gerecht moet overleggen en de geldigheid er van door een eed, of ingeval van tegenspraak *per testes* moet bekrachtigen (*prove the will*). Gerechtelijk bewindvoerder wordt, bij ontstentenis van eenen executeur, de naaste bekende bloedverwant (*nearest friend*), wanneer hij zich als zoodanig door het gerecht heeft doen aanstellen (*take out letters of administration*) en borg gesteld heeft voor een behoorlijk beheer (3); meldt geen der bloedverwanten zich aan, om tot bewindvoerder benoemd te worden, dan heeft het gerecht vrije hand om tot bewindvoerder te kiezen, wien het daartoe geschikt acht (4). In korte woorden komt het stelsel dus hierop neder, dat de Staat den erflater uitnoodigt, om het vermogen door de benoeming van een executeur te sequestreeren, onder de mededeeling, dat hij het anders zelf zal doen. GELIJK MEN ONDER LEVENDEN AAN DE VERIFICATIE ONTSNAPT EN DOOR NIETS ANDERS ONTSNAPPEN KAN DAN DOOR BEDEKTE MOBILISATIE; ZOO ONTSNAPT MEN BIJ STERFGEVAL AAN HETZELFDE EUVEL, EN KAN DAARAAN OOK NIET ANDERS ONTSNAPPEN, DAN DOOR BEDEKTE SEQUESTRATIE VAN STAATSWEGE. Immers wanneer mijn vriend TREUB zich voorstelt, dat men aan de moeilijkheid ontsnapt, door aan den Boekhouder het recht te geven om »bij overgang door overlijden een verklaring van erfrecht te vorderen, afgegeven door een rechterlijk ambtenaar, die op-

(1) In Engeland alleen: *personal*.

(2) *Return* n° 211 p. 6.

(3) KERR, *the student's Blackstone* etc. p. 252.

(4) KERR, l.l.: „If none of the kindred take out administration, . . . the court may . . . commit administration to such discreet person as it approves of.”

roepingen van rechthebbenden zou kunnen doen (1),¹⁾ dan ziet hij geheel voorbij, dat men de verificatie niet afschaft door haar in andere handen te leggen.

Een der meest opvallende eigenaardigheden van het Torrens-stelsel in vergelijking met andere positief werkende stelsels is de veelheid van middelen, waardoor het van Staatswege spoliatie van rechthebbenden door valsche inschrijvingen tegen gaat. Het eerste middel is de ambtshalve aantekening (*caveat*) ter voorkoming van onderkruiping (*for the prevention of any fraud or improper dealing*), waartoe de Boekhouder onbepaald bevoegd is verklaard (2). Heeft onderkruiping reeds plaats gehad, dan treedt voor deze bevoegdheid de andere in de plaats, om het abuis te rectificeeren, tenzij de ten onrechte geboekte titel reeds aan een derde verkrijger ware overgegaan (3). In dat geval namelijk staat men voor een *fait accompli*, omdat *bona fide* verkrijgers onder bezwarenden titel van het oogeblik hunner inschrijving niet meer kunnen worden uitgewonnen op grond van gebreken in den titel van hun auteur. Voor zoodanig geval nu is berekend het beroemde waarborgfonds (*assurance fund*), dat gevormd wordt uit contributiën van hen, die als eerste eigenaar of als erfgenaam (4) worden ingeschreven, en welks tekorten uit de schatkist gedekt worden (5), gelijk de overschotten in de schatkist vloeien (6). Alleen gedeposse-

(1) *W. v. N. A.* n° 1183 p. 426.

(2) *R. P. A. sect.* 220 (5). De clause, die hem machtigt, om door ambtshalve aantekening de rechten van *personae miserales* te dekken, schijnt nevens de algemeene clause vrij wel overbodig.

(3) *R. P. A. sect.* 220 (4). — G. K. HOLDEN, *Return* n° 190 p. 91: „*A general power of amending errors on the register is . . . conferred (to the Registrar General).*”

(4) „*Upon the first bringing of land under . . . this Act, . . . and also upon . . . transmission in consequence of . . . death*” (*R. P. A. sect.* 201). Zou ook: TORRENS, *Essay* p. 22.

(5) *R. P. A. sect.* 206.

(6) *R. P. A. sect.* 202.

deerden, houders van een *ius in re*, worden uit dat fonds schadeloos gesteld, de houders van een *ius ad rem* worden uitdrukkelijk buiten gesloten (1). Daarentegen hebben beiden gelijkelijk de bevoegdheid, om zelf door eene voorloopige inschrijving (*caveat*) hunne rechten te verzekeren tegen beschikkingen van den ingeschreven titularis. Ziehier den tekst der wet, waarbij deze belangrijke bevoegdheid zonder eenige beperking wordt toegekend. *„Any person, claiming to be interested at law or in equity, whether under an agreement, or under an unregistered instrument, or otherwise howsoever in land, may lodge a caveat (2).”* Zulk eene voorloopige inschrijving heeft, zoolang zij stand houdt dit gevolg, dat het Grondboek voor alle, daarmee strijdige, beschikkingen gesloten blijft. *„So long as any caveat shall remain in force the Registrar General shall not contrary tho the requirements thereof (3) register any dealing with the land in respect of which such caveat shall have been lodged (4).”* Zij houdt stand, tot op het oogenblik, dat de persoon, tegen wiens beschikkingen zij gericht zijn (*caveatee*) door tusschenkomst van den Boekhouder de intrekking vordert, en daarna minstens 21 dagen. Antwoordt de nemer der voorloopige inschrijving (*caveator*) op de vordering tot intrekking met een

(1) *R. P. A. sect. 211.*

(2) *R. P. A. sect. 191.*

(3) De vorm van het *caveat* is die van een verbod, bijv.: *To the Registrar General: Take notice that I, Thomas Jones of Adelaide, gentleman, claiming estate in fee simple in the section 136 situated in the hundred of Clare, county of Clare, forbid the registration of any dealing with the before mentioned estate.* In het Boek zal nu worden aangeteekend: *N° 55, Caveat, produced etc. by Thomas Jones etc. claiming etc., forbidding etc.* (Vgl. *Return*, n° 211 p. 94). Het nummer verwijst naar het oorkondenboek.

Er zijn geleerden, die meenen, dat deze eigenaardige vorm vergelijkig, wat den inhoud betreft, tusschen *caveat* en *Vormerkung* uitsluit.

(4) *R. P. A. sect. 191. III.*

eisch tot van waarde verklaring, dan kan de rechter bij voorloopige beschikking (*order in the premises*) dien termijn verlengen (1). Dit is een zeer delicaat punt, omdat den rechter bij voorloopige beschikkingen de dubbele taak gesteld is: *“to protect both parties, the one against being entrapped by precipitation, the other against being harassed by a claim merely vexatious (2).”* Wie dit maar tamelijk doet, doet het al heel mooi.

In het voorafgaande is bijeengebracht, wat TORRENS beschouwt als het bijwerk van zijn stelsel, of als ondergeschikte afwijking van het algemeene type der positieve stelsels (*registration of title*), waartoe hij terecht ook de Australische wetgeving brengt blijkens den volgenden text uit zijn *Essay*, waarin hij de geschiedenis van het positieve stelsel resumeert. *“Conveyancing by registration of title has been in operation for over a century in Prussia, in Bavaria, and other European States, notably in Hamburg, where, during an experience of over 600 years, it has yielded advantages immeasurably superior to those of any other system. In England also, as applied to lands under copyhold tenure (3), the same principle has been observed ever since the Norman period, though on a limited scale, and encumbered with many obnoxious conditions of feudalism. For 23 years (4) THE SAME SYSTEM has been in operation in South Australia (5).”* Datgene nu, wat volgens TORRENS, en, naar het mij voorkomt, te recht, onder de positieve stelsels het zijne onderscheidt, is

(1) *R. P. A. sect. 191. V—VII.*

(2) *Return n° 190 p. 38.*

(3) *Copyhold tenure* is *tenure* (afhankelijke eigendom), waarvoor oorspronkelijk *base services* (diensten, een vrij man ontwaardig) verschuldigd waren, ook al zijn deze thans in een geldcijns (*quit-rent*) geconverteerd. Vgl. KERR, *the student's Blackstone* 10th ed (1887) p. 124, 132.

(4) Dit is dus geschreven in 1881 (1858 + 23).

(5) *Essay* p. 9 vg.

de omstandigheid, dat hij aan alle rechthebbenden certificaten uitreikt, terwijl dit bijv. in de Pruisische wetgeving slechts met betrekking tot hypotheekhouders plaats grijpt (1). In dien zin noemt TORRENS (2) zijn stelsel „een“ positief, maar tegelijkertijd „zijn“ certificaten-stelsel (*my duplicate system of conducting registration of titles*). Het certificaat is, voor den eigenaar: een copie van het Grondboekblad, dat op zijn erf betrekking heeft (*duplicate certificate*); voor andere rechthebbenden: een duplicaat van het door hun auteur onderteevend formulier, dat zij ter inschrijving hebben aangeboden, voorzien van het ambtelijk bewijs, dat die inschrijving werkelijk heeft plaats gehad (*duplicate instrument of title*). De beteekenis van al deze certificaten ligt nu daarin, dat het legitimatie-papieren zijn, d. w. z., dat niemand, al legt hij ook het onderteevend formulier over, dat als acte van transport of hypotheekverleening dienst doet, wijziging van het Grondboek kan verkrijgen, tenzij hij tevens het certificaat van zijn auteur overlegt. Want iedere rechtswijziging moet tegelijkertijd in het Grondboek en op het certificaat geboekstaafd worden. Het voordeel dezer uitgifte is volgens TORRENS drieledig. In de eerste plaats waarborgt zij tegen ondergang van het Grondboek door brand of andere calamiteiten omdat iedere rechthebbende een dubbel van den titel, in zijn bezit heeft (3). Het vereischt echter niet veel nadenken om in te zien, dat dit voordeel niet door uitgifte, maar door het bloote houden van dubbelen (4) verkregen wordt, en dus ten onrechte hier in rekening is gebracht. In de tweede plaats

(1) Ten aanzien van andere zakelijk gerechtigden zag de wetgever daartoe geenerlei „*practisches Bedürfniss*“, en met de arrogantie van een wetgever sloot hij dus zelfs de mogelijkheid van uitreiking uit: *Grundbuchgesetze* (WERNER) II. p. 159.

(2) *Essay* p. 15.

(3) „*This duplicate method has the further recommendation that in the event of destruction by fire, or otherwise, of any instrument evidencing title, the duplicate remains available for every purpose*“ (*Essay* p. 24).

(4) Mits men ze op eene andere plaats bewaart.

waarborgt, volgens TORRENS, de uitgifte van certificaten tegen valsheid (1), en deze opmerking is ontegenzeggelijk juist. Immers niemand zal nu, met een valsch transport gewapend, de plaats van den ingeschreven titularis kunnen forceeren, tenzij hij eerst het legitimatie-papier ontvreemdt. In de derde plaats maakt, volgens TORRENS, diezelfde uitgifte het verkeer nog gemakkelijker (2), waarschijnlijk, omdat men nu zonder inzage van het Grondboek zich op de hoogte kan stellen van het recht der wederpartij, door inzage te nemen van het in haar bezit zijnd certificaat. Althans dit is de grond, die voor dezelfde bewering in Duitschland wordt opgegeven (3). Oplettende beschouwing doet echter zien, dat met dit voordeel het nadeel verbonden is, dat men door het certificaat wellicht bedrogen wordt. Dit kan namelijk in een aantal gevallen van de waarheid afwijken. Het is volstrekt onmogelijk, het certificaat tot een volkomen betrouwbaar papier te maken. Reeds van den aanvang af kunnen onjuistheden zijn ingeslopen, waardoor het een bedriegelijke voorstelling geeft van den stand van zaken. Een hypotheek bijv. is in het hypotheccair extract (*memorandum of charges*), dat integreerend deel uitmaakt van ieder formulier, bij ongeluk onvermeld gebleven. Ook later, bij iedere wijziging van het Grondboek, kan de overbrenging op het certificaat met fouten gepaard gaan, die den op het certificaat vertrouwendden verkrijger onherstelbaar nadeel zullen berokkenen. Het grootste gevaar levert de ambtshalve rectificatie op. Deze kan namelijk op de inlevering van het certificaat niet wachten. Wel kan men dwangmaatregelen tegen den houder decreteren — de Australische wetgever veroorlooft gijzeling tot zes maanden —

(1) „*This duplicate system is of essential service, . . . as . . . safeguarding against fraud*” (*Essay* p. 23).

(2) „*This duplicate system is of essential service, . . . as facilitating dealings*” (*Essay* p. 23).

(3) Vgl. *Entwurf einer Grundbuchordnung* p. 99: „. . . da sonst ein jeder Erwerber das Grundbuch einsehen müsste.”

maar alle dwangmaatregelen kunnen falen, vooral indien men den houder niet kent, en men zal dus ten slotte genoodzaakt kunnen zijn, het Grondboek in orde te brengen en het certificaat ongewijzigd te laten. Ook dan kan de overlegging van het certificaat niet gevorderd worden, wanneer een ander persoon uit hoofde van eigen recht over het goed beschikt. Van den hypotheekhouder kan men niet eischen, dat hij het certificaat van den eigenaar bijbrengt, wanneer hij het goed verkoopt, of doet verkoopen. In al deze gevallen is of wordt het certificaat een leugenschrift, want *„bei einer Kollision zwischen dem Buche und dem Briefe muss ersteres vorgehen (1).”* Het afgaan op certificaten vereischt dus altijd die mate van luchthartigheid, welke den Duitschen Ontwerper bezielde, toen hij schreef: *„der (B)rief (kann) dem Erwerber . . . nicht eine so absolute Sicherheit bezüglich seiner Uebereinstimmung mit dem Grundbuche geben dass der Erwerber nie das Grundbuch einzusehen brauchte (2).”* Een waarlijk voorzichtig koper laat zulks nimmer na (3), vooral niet in Australië, waar voorloopige inschrijvingen (*caveats*) zonder overlegging van het certificaat geboekt worden (4), en zelfs executie voor schuld zonder voorafgaande inbeslagneming van het certificaat plaats mag hebben (5). Deze laatste bepaling is daarom zonderling, omdat chirographaire crediteuren eenvoudig het recht van hun debiteur uitoefenen, en dus even goed als deze tot overlegging van het certificaat gehouden moesten zijn. Zoowel zij, als die betreffende de dispensatie der voorloopige inschrijvingen, berust op de overweging, dat zonder dergelijke

(1) *Motive zu dem Entw. eines B. G. B.* III p. 615.

(2) *Entw. einer Grundbuchordn.* p. 66.

(3) Naïef is de opmerking van BESSON (*Livres fonciers* p. 435), dat men het bezwaar kan wegnemen, door aan verkrijgers van certificaten op schriftelijke aanvraag mededeeling te doen van de afwijkingen tusschen Grondboek en certificaat.

(4) TORRENS, *Essay* p. 24, 26, 46.

(5) *R. P. A. sect.* 108.

faveur van deze aanspraken licht niet veel terecht zou komen (1). Boven en behalve dit alles staat de verkrijger altijd nog bloot aan het gevaar, dat hem een geamortiseerd stuk in handen wordt gestopt, omdat men niet licht voorschriften zal kunnen ontberen waarbij onder bepaalde (toch nooit onfeilbare) voorzorgen de uitreiking van nieuwe certificaten in de plaats van zoek geraakte mogelijk wordt gemaakt.

Het Torrens-stelsel vormt den overgang van bedekte tot openbare mobilisatie. De mobilisatie namelijk, die tot nog toe in beginsel bestond, doordat onderteekening van een formulier alle gebreken geacht werd te dekken (2), wordt nu zichtbaar, doordat ieder transport gepaard gaat met overgifte van een certificaat, dat den eigendom, de huur of de hypotheek representeert. Deze zichtbaarheid brengt nu op hare beurt te weeg, dat inschrijving der mutatiën eene overbodige formaliteit wordt. Immers, wat is het doel dier inschrijving? Geen ander, dan het verzekeren der prioriteit, krachtens den regel: *Registered estates . . . take priority according to the date of registration* (3). De eigenaar kan een onbepaald aantal acten van transport passeeren; wie dus zeker wil gaan, moet zorgen, dat zijn titel gepubliceerd worde, *tout comme chez nous!* Maar de aanleiding tot die zorg vervalt, wanneer er een legitimatiepapier, en de verkrijger niet slechts van de acte van transport, maar ook van dat papier gesaisisseerd is; immers nu kan hij er op rekenen, dat alle vroegere of latere transporten toch krachteloos blijven wegens gemis van het essentiële *admiculum*. Wie het

(1) Vgl. *Entw. einer Grundbuchordn.* p. 66. — Men lette wel, dat deze twee klippen door den Staatswil geschapen zijn, de overige door de natuur der zaak, en dus zelfs bij den besten vorm van mobilisatie, onvermijdelijk zijn.

(2) *R. P. A. sect.* 57.

(3) TORRENS, *Essay* p. 22.

certificaat bezit, heeft zich daardoor feitelijk de prioriteit verzekerd; wat zal hem bewegen zijn titel te doen inschrijven? Het is waar, dat de niet ingeschreven certificaathouder bloot staat aan het gevaar, naderhand het Grondboek door voorloopige inschrijvingen (*caveats*) gesloten, of wel het goed geëxecuteerd te vinden. Het is ook waar, dat hij deze gevaren voor 10 *shillings* af kan wenden (1). Er is dus eenig belang, om zich te doen inschrijven, en de prijs matig. Maar dit belang is niets, in vergelijking van wat verzekering der prioriteit zijn zoude. En deze kan men zich niet meer door inschrijving verzekeren, wanneer men zich harer reeds verzekerd heeft door bezit van het legitimatiepapier. *Het is dus eene onomstootelijke waarheid, dat de wetgever, die certificaten uitrekt, het voornaamste belang weg doet vallen, dat het publiek bij de inschrijving heeft, en dat die wetgever zich er op moet voorbereiden, dat de inschrijving in een steeds wassend aantal gevallen verzuimd zal worden.* Zijn er certificaten, dan zal in die certificaten handel worden gedreven (2), ook al staat het nog zoo duidelijk in de wet, dat ieder transport gepubliceerd moet worden. Want de certificaathouders zullen ook zonder inschrijving zich volkomen zeker gevoelen, en slechts in zeldzame gevallen hun vertrouwen beschaamd zien. Er zal zich dus een extra-legaal verkeer ontwikkelen, en de vraag zal zijn, wat den wetgever daartegenover te doen staat. Twee wegen staan voor hem open. Hij kan vooreerst zijne certificaten intrekken, d. w. z. terugkeeren tot de beginselen van het gewone positieve stelsel. Hij kan in de tweede plaats het verkeer legaliseeren, dus het vereischte der inschrijving prijs geven. In dat geval ontstaat een gewoon mobilisatie-stelsel. Maar hij zal het Torrens-stelsel in geen geval kunnen behouden. DAT STELSEL, PUBLICITEIT

(1) Zooveel kost iedere inschrijving in *South Australia*.

(2) Beleening is reeds door de wet voorzien: *R. P. A. sect. 149*
Vgl. TORRENS, *Essay* p. 24 vg.

EN MOBILISATIE WILLEND VERBINDEN, LOOPT NOODWENDIG UIT OP ZELF-VERNIETIGING. De geschiedenis is daar om het te bewijzen. De wet van 1878 heeft voor *South Australia* het Torrens-stelsel opgeheven, en daarvoor een gewoon mobilisatiestelsel gesubstitueerd. *"Power is given to the Registrar General to place on the Register book a person who has derived title through several unregistered instruments, instruments which ought to have been registered in the usual order, but through some accident or negligence on the part of the persons interested never actually were so registered."* Men ziet zelf in, dat zulks in strijd is met *"the essential principle of the Torrens-system,"* namelijk *"that no estate or interest passes except by registration (1),"* maar volhardt des niettemin in de dwalingen zijns weegs bij de latere wet van 1886 (*R. P. A. sect. 246*). Zoo spot de logica der feiten met de logica der systemen.

Dus leeft sinds vijftien jaren *South Australia* niet meer onder het Torrens-stelsel, maar onder een gewoon, zij het gebrekkig, mobilisatiestelsel. Want gebrekkig moet wel een stelsel zijn, dat niet om zijns zelfs wil is ingevoerd, maar enkel dienen moet, om de gaten van een ander stelsel te stoppen. Dit mobilisatiestelsel zondigt nu, volgens mij, op drieërlei wijze. Vooreerst, omdat het niet genoeg zorg draagt voor de splitsbaarheid van certificaten. 't Is waar, de eigenaar kan zijn erf in perceelen snijden, en voor ieder perceel een afzonderlijk certificaat verkrijgen tegen inlevering natuurlijk van het oorspronkelijke certificaat (2). Maar hij kan niet zijn certificaat doen splitsen in certificaten voor evenredige deelen, niet inruilen tegen een hoofdbewijs voor den bezwaarden eigendom en deelbewijzen voor hypotheek, huur, servituten en wat dies meer zij (3). Ten tweede zondigt ditzelfde mobilisatiestelsel

(1) H. GAWLER, in *Return* n° 211 p. 6.

(2) *R. P. A. sect. 78*.

(3) Hypotheek (huur, servituten) aan eigen order kent de Australische wetgeving niet.

tegen den regel: *il faut qu'une porte soit ouverte ou fermée*. Het geeft den Boekhouder discretionaire macht om tweede en derde opvolgers in te schrijven of buiten te sluiten (1), het verzuim van inschrijving huns auteurs al of niet door de vingers te zien. De derde fout is deze, dat het revindicatoir en executoir beslag op het goed zelf toelaat, zonder gelijk beslag op het certificaat te eischen. Hoe geheel anders zoude een stelsel er uitzien, opgebouwd op het beginsel, door mr. FEITH gesteld juist in hetzelfde jaar, waarin *South Australia* zijn vaste goederen mobiliseerde. Aldus sprak mr. FEITH (2): „Hoe meer men den eigenaars van vaste goederen de gelegenheid geeft om die te mobiliseeren, en aan de geldschietters om hun geld op solide wijze te beleggen, des te meer bevordert men de ware belangen van beiden.” Ik laat geheel daar, of dit inzicht juist is; ik treed ook hier niet op het terrein, dat den praeadviseurs is toegewezen; hoe aanlokkelijk ook, ik sluit alle beschouwingen *de lege ferenda* buiten. Dit alleen wil ik gezegd hebben, dat men geen behoorlijk mobilisatie-stelsel verkrijgt tenzij op den grondslag door mr. FEITH met zoo groote helderheid aangewezen; en dat zij, die voor de gevolgen eener algemeene mobilisatie beangst zijn, in het TORRENS-stelsel het paard van Troje binnenhalen.

Utrecht, 22 Mei 1893.

J. C. NABER.

(1) *R. P. A. sect.* 246.

(2) *Handel. Jur.-Vereen.* 1878. I p. 196.

*Statistiek van al de tegenwoordige kosten der Gemeente-
Politie in de verschillende gemeenten des Rijks.*

Geachte Redactie,

Ik heb de eer U hiernevens, ter plaatsing in Uw tijdschrift, aan te bieden een exemplaar mijner circulaire dd. 14 Juni 1893 aan de heeren burgemeesters van alle gemeenten in het rijk.

Met zeer veel bereidwilligheid is aan mijn in dien rondzendbrief gedaan verzoek gevolg gegeven, zoodat ik in staat ben geweest om samen te stellen de statistiek van de kosten der gemeentelijke politie in al de gemeenten, die ik mede hierbij voeg.

Ik heb ten aanzien dier statistiek enkel te doen opmerken dat de bedragen, in de laatste kolom van den staat, te laag zijn en dit wel omdat vele burgemeesters mij hebben bericht niet in staat te zijn om op te geven de vermoedelijke waarde der gebouwen of lokalen bij hun politie in gebruik. Zij gaven als niet ongegronde reden daarvoor op dat een of meer lokalen van het raadhuis tot dat doel worden gebezigd.

Uit de cijfers blijkt dat de kosten der gemeentelijke politie zijn te stellen op \pm f 1.— per persoon.

In de rijksbegrooting heb ik bevonden dat de kosten der maréchaussée bedragen	f	562,325
en die van de rijksveldwacht en overige rijks- of algemeene politie	"	564,993
Samen	f	1,127,318

Tel ik hierbij op het totaal der kosten van de gemeentelijke politie ad " 4,406,823 dan kom ik tot het gezamenlijke bedrag van . f 5,534,141

In de noot, voorkomende op bz. 51 van het praeadvies van Mr. J. C. T. HEYLIËRS, in den overdruk uit de Handelingen der Nederlandsche Juristen-Vereeniging, 24^e Jaargang, 1893 I, wordt melding gemaakt van een opstel in de „Gemeente-Stem.“ Daar werd bedoeld het opstel van mijne hand, opgenomen in N° 2149 van dat Weekblad. Ik voeg van dat stuk

een afschrift bij mijn tegenwoordig schrijven en noodig U uit om ook dat in Uw Tijdschrift te plaatsen. (1)

's-Gravenhage, 9 Juli 1893.

VAN SCHERMBEEK.

Bijlage I.

's-GRAVENHAGE, 14 Juni 1893.

Het feit, dat in de Algemeene Vergadering van de Juristen-Vereeniging, op 28 en 29 Augustus 1893 te Utrecht te houden, zal worden behandeld de vraag:

*„Welke behooren de grondslagen te zijn voor de samenstelling
eener algemeene politie-wet, zoowel ten aanzien van de bevoegd-
heden als van de organisatie der politie?“*

(1) Deze regelen ontving ik ter correctie, juist nadat ik in n°. 56 van „Het Paleis van Justitie” kennis had gemaakt met het Arrest van den Hoogen Raad dd. 29 Mei 11. dat ik zeer belangrijk acht bij de beoordeeling van de gemeentelijke politie. Daarin is beslist dat een agent van politie (een der species van het genus „dienaar van politie”, vermeld in art. 190 der gemeentewet) niet behoort tot de ambtenaren, volgens art. 8 W. v. Sv. belast met het opsporen van strafbare feiten en dus ook niet behoort tot het gezag, bevoegd om bij een bekeuring een verdachte naar zijn naam te vragen, met het gevolg dat deze, een valschen naam opgevende, art. 435 n°. 3 W. v. S. zou hebben overtreden.

Onbegrijpelijk is het mij geweest, dat de Regeering, bij de jongste herziening van het Wetboek van Strafvordering, tegen haar eigen belang in de „dienaren van gemeentelijke politie”, ondanks dat zij bij de wet zijn dienstbaar verklaard aan de algemeene of rijkspolitie en dat is beslist, dat zij zijn „dienaren der openbare macht”, niet heeft opgenomen in art. 8. Dan zou hun dienstbaarheid aan de rijkspolitie heel wat meer practisch resultaat hebben en dan zou de last achterwege kunnen blijven om hun commissiën te geven als onbezoldigd gemeente- of rijksveldwachter, zooals o. a. te 's Gravenhage met *alle* het geval is.

In een vorig ontwerp voor een nieuw Wetboek van Strafvordering waren de dienaren van politie wél in dat artikel opgenomen. Waarom zouden zij minder vertrouwen waardig zijn dan gemeente-veldwachters of rijksveldwachters en waarom is er niet meer verband tusschen art. 190 der gemeentewet en meer-genoemd art. 8? (Zie hierbij bz. 24 van het praeadvies van mr. H. J. KIST).

17 Juli 1893.

v. S.

heeft mij geleid tot het besluit om een **Statistiek** te verzamelen van de tegenwoordige kosten der gemeentelijke politie in al de gemeenten des Rijks.

Ik neem de vrijheid een beroep te doen op Uwe medewerking om te komen tot de bereiking van dit doel en verzoek U beleeft mij dit stuk ingevuld terug te zenden, gaarne vóór 28 dezer.

Ik stel mij voor om aan die Statistiek openbaarheid te geven of haar ter beschikking van de Juristen-Vereeniging en voorts van het Departement van Justitie te stellen.

De Hoofdcmissaris van Politie,
VAN SCHERMBEEK.

Gemeente:	
Provincie:	
Arrondissement:	
Bevolking-cijfer op 31 December 1892:	
Vermoedelijke waarde van de politie-gebouwen of lokalen	<u>f</u>
Toegestaan op de begrooting van 1893 voor:	
Jaarwedden van de commissarissen van politie	f
Belooning van de inspecteurs en verdere dienaren of beambten van politie	"
Kleeding en wapening.	"
Verdere uitgaven in zake de politie	"
Samen	<u>f</u>
Huur, schoonhouden en onderhoud der lokaliteiten bij de gemeentelijke politie in gebruik	"
Totaal	<u>f</u>
Aantal commissarissen van politie:, inspecteurs:, brigadiers of hoofdagenten:, agenten:, gemeente- veldwachters:, andere politiebeambten:; sterkte te zamen:, man.	

DEUGDELIJK VERKLAARD.

De Burgemeester.

1	2	3		4					5	6	7
NUMMER.	ARRONDISSEMENT	AANTAL		PERSONEEL VAN POLITIE.					Jaarwedden van het personeel van politie.	Huur, schoonhouden en onderhoud van de localiteiten bij de politie in gebruik.	Vermoedelijke waarde der gebouwen of lokalen.
		Kantons.	Gemeenten.	Commissarissen.	Inspecteurs	Brigadiers of hoofdagenten.	Overige dienaars of andere beambten	Totale sterkte.			
1	's Hertogenbosch . . .	8	128	1	4	3	229	237	f 81,382	f 905	f 22,295
2	Breda	5	44	3	2	7	176	188	» 83,715	» 370	» 15,887
3	Maastricht	4	72	1	2	5	111	119	» 43,496	» 280	» 1,200
4	Roermond	4	65	2	3	2	99	406	» 34,518	» 285	» 6,380
5	Arnhem	6	44	3	3	11	245	262	» 132,681	» 1,834	» 5,930
6	Zutphen	4	26	2	1	1	156	160	» 67,800	» 905	» 13,000
7	Tiel	5	51	3	1	3	105	112	» 41,659	» 450	» 3,300
8	Zwolle	4	33	3	5	4	130	142	» 74,139	» 565	» 19,700
9	Almelo	3	23	»	1	1	70	72	» 27,390	» 55	» 350
10	's Gravenhage . . .	4	45	7	27	28	586	648	» 409,013	» 4,696	» 151,360
11	Rotterdam	7	72	10	54	126	574	764	» 511,258	» 13,980	» 187,050
12	Dordrecht	5	61	2	5	6	191	204	» 78,266	» 1,382	» 41,750
13	Middelburg	5	86	3	2	3	150	158	» 71,291	» 381	» 14,000
14	Zierikzee	2	26	1	1	»	54	56	» 16,482	»	» 264
15	Amsterdam	5	14	7	38	258	524	827	» 661,607	» 26,995	» 727,100
16	Alkmaar	5	72	3	2	5	164	174	» 68,422	» 1,542	» 17,200
17	Haarlem	4	42	2	10	6	261	279	» 106,301	» 2,750	» 35,300
18	Utrecht	5	75	4	11	5	417	437	» 173,960	» 3,436	» 72,325
19	Leeuwarden	7	32	3	5	7	210	225	» 106,835	» 790	» 23,500
20	Heerenveen	4	19	»	»	»	113	113	» 34,335	» 225	» 6,300
21	Groningen	4	35	1	4	»	162	167	» 88,643	» 695	» 1,750
22	Winschoten	2	22	»	»	1	95	96	» 26,873	» 70	» 2,000
23	Assen	4	34	»	2	»	106	108	» 28,880	» 295	» 7,050
	Totaal	106	1121	61	183	482	4928	5654	f 2,968,946	f 62,886	f 1,374,991
										Kolom 5.	f 2,968,946
										Kolom 6.	» 62,886
										Kolom 7.	» 1,374,991
										Te zamen	f 4,406,823

Uit de Gemeenteslem.

Mijnheer de Redacteur!

Waar was het goed toe, dat in art. 190 der gemeentewet melding werd gemaakt van twee soorten van politie?

Waren niet veel moeilijkheden en zelfs conflicten voorkomen, indien daarin sprake was van „politie“, één element?

Hoe meer ik over deze zaak nadenk, des te meer kom ik tot de conclusie dat in Nederland maar één politie, zoo goed als één Justitie, noodig is. Die eenige politie kan worden uitgeoefend door verschillend rijks- of gemeentelijk personeel, bezoldigd uit verschillende kassen en staande — onder 's Lands regeering — onder beheer of bestuur van verschillende autoriteiten, indien dat commando maar goed geregeld is, zoodat niet gezegd kan worden dat de politie — het element groepen om de orde te handhaven — zelve onordelijk in elkaar zit. Wat dunkt U van deze redactie voor een nieuw art. 190 der gemeentewet:

„De hoofdcommissarissen, commissarissen en dienaren van politie, zoomede de veldwachters staan onder de bevelen des burgemeesters.“

„De burgemeester is dienstbaar aan het hooger politiegezag.“

Hoogachtend

(w. g.) J. C. VAN SCHERMBEK.

Antwoord der Redactie.

Ook wij zijn van oordeel dat de splitsing van het politiegezag, zooals die thans in art. 190 gemeentewet gehuldigd wordt, niet bevorderlijk is aan de behoorlijke handhaving der openbare orde, en dat deze beter aan één gezag ware toevertrouwd.

„Tegen eene redactie als door den geëerden inzender voorgesteld, hebben wij geen bezwaar, mits dan ook tevens het „hooger politiegezag“ wettelijk geregeld worde.

MR. S. J. FOCKEMA ANDREAE, *Bijdragen tot de Nederlandsche rechtsgeschiedenis*, 3e Bundel. Haarl. 1892.

Reeds tweemaal had ik het genoegen in de *Themis* eene *Bijdrage* van den Hoogleeraar FOCKEMA ANDREAE aan te kondigen; in den loop van het vorige jaar is er weder een nieuwe bundel verschenen. De geleerde schrijver behandelt daarin de onvrijheid, en meer in het bijzonder de hoorigheid in Gelderland en Overijssel.

Evenals in de vorige bijdragen wordt eerst het Germaansche, vervolgens het Frankische tijdperk besproken, en daarna het latere recht bepaaldelijk in ons vaderland. Schrijver schetst den toestand der onvrijen, en de wijzen van ontstaan en einde van dien toestand.

In het Germaansche tijdperk werden de slaven als zaken beschouwd, zij stonden buiten de rechtsgemeenschap der vrijen; behoorden tot het vermogen van den meester; meestal werden zij voor veldarbeid gebruikt, in dier voege dat hun eene hut en eenig land tegen een kleine opbrengst ten gebruike werd gegeven. Krijgsgevangenschap was de meest gewone wijze van ontstaan van onvrijheid; ook kon men zich vrijwillig onderwerpen, terwijl ook geboorte uit onvrije ouders of zamenleving met een onvrije een oorzaak was van slavernij. Door vrijlating eindigde de slavernij. De liberti verkeerden waarschijnlijk in gelijksoortigen toestand als de latere liden.

Gedurende het Frankische tijdperk kwam er weinig verandering in den toestand der onvrijen; men vindt evenwel reeds aanwijzingen, dat de slaaf niet enkel meer als eene zaak werd beschouwd; evenals vroeger was de heer aansprakelijk voor de handelingen van den slaaf. De slaven bewoonden meestal kleine hoeven, en werden van daar „casati” genoemd; hun cijns en verband met den grond werd allengs vaster: zij werden ook tot

huisdiensten en handwerk gebruikt. De onvrijheid ontstond op dezelfde wijze als vroeger. De vrijlating werd meer in bijzonderheden geregeld.

Tusschen de vrijen en de slaven stonden de halfvrijen of *liten*, waarschijnlijk grondhoorigen, die van den grond niet konden worden gescheiden, en omtrent wier praestatiën regelen golden, die door den meester niet eenzijdig konden worden gewijzigd.

Hun toestand, verschillend in de onderscheidene volksrechten, wordt door den schrijver vrij uitvoerig behandeld; ten slotte trekt hij zijn betoog in het volgende zamen, dat hun rechtstoestand in de meeste streken eenigszins zwevende was, wellicht niet het minst omdat hij bezig was zich te ontwikkelen; dat zij in het Langobardische recht zeer nabij de slaven stonden; dat het Friesche recht hun eene ook vermogensrechtelijke zelfstandigheid toekende, terwijl de Frankische en Saksische *liten* het midden hielden tusschen de Longobardische en Friesche.

Vervolgens gaat de schrijver over tot de behandeling van de hoorigheid in Gelderland en Overijssel, waaraan het grootste gedeelte dezer bijdrage is gewijd. In deze beide gewesten was een talrijke hofhoorige bevolking, en bleef de hoorigheid nog lang, tot op het einde der vorige eeuw, bestaan.

Zij komen onder verschillende benamingen voor, naar den onderscheiden rechtstoestand, naar hunne verschillende verplichtingen, naar degenen, aan wie zij onderworpen zijn. Meer bepaald bespreekt de schrijver de benamingen van *liten* of *laeten*, van *maalmannen*, bezitters van cijnsgoederen, en van *haistaldi*, die geen cijnsplichtigen grond in bezit hadden, maar hoofdeijns betaalden.

Daarna schetst hij het ontstaan van het hofrecht en de hofrechten. Men kwam tot eene erkenning van een recht der hoorigen tegenover hunne hofheeren, en van een gezag, waardoor dit kon worden gehandhaafd. Die erkenning ontstond langzamerhand uit een feitelyken regel, niet uitgegaan van de openbare

macht, maar door de hofheeren vrijwillig aanvaard. Onderscheidene oorzaken werkten daartoe zamen; het groote grondbezit breidde zich meer en meer uit; dit had ten gevolge eene toeneming van het aantal hoorigen, die een gemeenschappelijk belang hadden; zoo vormde zich allengskens eene macht, waarmede de heer te rekenen had; eene billijke regeling der verplichtingen vermeerderde de kansen voor den heer, dat anderen zich als hoorigen aan zijn hofrecht zouden onderwerpen. De kerk en de geestelijkheid gaf het voorbeeld. Het geheel der regelen voor een bepaalden hof en een bepaalden kring van onvrijen noemt men een hofrecht. Sommige dier hofrechten worden door den schrijver nader behandeld.

De hoorigheid ontstond door vrijwillige onderwerping, door geboorte of door huwelijk; de kinderen volgen de onvrije moeder; van het ontstaan van hoorigheid door huwelijk is den schrijver slechts een voorbeeld bekend. Door elk dezer wijzen van ontstaan wordt tevens aangewezen, tot welke klasse van hoorigen men zal worden gerekend. Alle hoorigen van dezelfde klasse, tot den zelfden hof behoorende, vormen eene „echte,” een soort van genootschap.

Door vrijlating eindigde de hoorigheid; de vorm hiervan was verschillend.

In de tweede plaats kan op den staat der hoorigheid van invloed zijn het feit, dat de plaats der inwoning stadrechten verkrijgt, of dat de hoorige zich vestigt of geruimen tijd verblijft in eene stad. Tot het wezen eener stad behoorde, dat zij een eigen vredegebied had, dat er een bijzondere vrede heerschte, die gehandhaafd werd door hem, die er de rechtsmacht uitoefende. In de Geldersche en Overijselsche steden werd evenwel de hoorigheid niet per se opgeheven door het burgerschap. Anders was dit in de Noord-Hollandsche en Noord-Brabantsche steden.

De inrichting van den hof, de rechtsmacht en de rechtspraak maken vervolgens het onderwerp van behandeling uit.

Het middelpunt der groote landelijke bezittingen waren de heerenhofsteden; daarom heen vond men de bijgebouwen en de hoeven. De hof was een bron van inkomsten voor den heer, die zijne ambtenaren had om die te innen, onder de benamingen van ambtman, rentmeester of keurmeester. Tevens was de hof het middelpunt van een zelfstandigen rechtskring, het hofgerecht, bestaande uit de vergaderde hofhoorigen, onder leiding van den vertegenwoordiger van den heer.

Dit hofgerecht had een eigen competentie; daartoe behoorden gedingen over hofhoorige goederen of zaken, en over hof- en huisgenooten. Die eigen competentie is historisch zeer natuurlijk te verklaren; de betrekking tusschen den hoorige en zijn goed was aanvankelijk een bloot feitelijke, welke door het landrecht niet als rechtsbetrekking werd erkend; de staat van onderworpenheid van den hoorige aan den heer, het feit, dat de hoorige slechts door bemiddeling van den heer rechtsbescherming genoot, verhinderde, dat handelingen tusschen hen het karakter van rechtshandelingen erlangden. In Friesland werden de hoorigen reeds spoedig door het landrecht als rechtssubject erkend, en later had dit in ons land bijna overal plaats. Wanneer de onvrijheid niet vaststond, besliste het landgerecht; was de stand in geschil, dan moest men tot aan de beslissing aannemen, dat de gedaagde overeenkomstig zijn beweren behoorde tot den beteren stand. Naar mate het openbaar gezag krachtiger werd, mengde zich dit meer in de aangelegenheden van den hof en nam de hoorigen meer onmiddelijk in bescherming. Dit geschiedde op tweeërlei wijze, òf door de hoorigen, zonder bijstand van den heer als eischers toe te laten, òf door als oppervoogd op te treden; die oppervoogdij openbaarde zich o. a. daarin dat van de beslissingen der hofgerechtten beroep werd toegelaten op 's Heeren kamer.

De verplichtingen der hoorigen waren van verschillenden aard. Men had eene verplichting tot betaling van hoofdeijns, vooral als erkenning van de hoorigheid. Verzuim van betaling kon

verschillende gevolgen hebben. Het minst bezwarende was verbeuren eener boete. Erger was „belmundigheid,“ d. i. dat men werd „eigen na den dood,“ zoodat de geheele nalatenschap aan den heer verviel.

Naast den persoonlijken cijns hadden de hoorigen een grondcijns te betalen, die aanvankelijk in natura werd opgebracht, doch later in geld werd omgezet. In den regel was deze hooger dan de hoofdeijns, en trad hierbij meer het economisch voordeel van den heer op den voorgrond. Gevolg van wanbetaling was evenwel in hoofdzaak hetzelfde als bij den hoofdeijns.

Verder waren de hoorigen verplicht tot zekere diensten, die meestal nauwkeurig omschreven waren, en meermalen werden afgekocht. Inwonende kinderen waren hiertoe niet gehouden.

Voorts werd tot het huwelijk de toestemming van den heer vereischt. De hoorige mocht zonder toestemming niet trouwen buiten de „rechte.“ Bij een huwelijk binnen de „rechte“ verleende de heer zijne toestemming altijd, maar tegen betaling eener geldsom. Verzuim in het vragen der toestemming werd met eene geldboete, en ook wel met belmundigheid gestraft, terwijl het huwelijk hofrechtelijk niet werd erkend. De belmundigheid kon worden afgekocht.

Ten aanzien van het hofhoorig goed had de hoorige een recht van gebruik. Hij mocht het niet vervreemden, bezwaren, splitsen of vernielen. Het verbod van vervreemding werd geleidelijk opgeheven en tot een voorkeepsrecht van den heer ingekrompen. De gevolgen van vervreemding buiten toestemming van den heer waren verschillend. Het strengste recht was nietigheid der handeling. Waar de heer zijn recht tot weigering verloor of dit binnen zeer enge grenzen werd beperkt, bleef toch nog eene aanspraak op zekere uitkeering bij vervreemding bestaan.

Vrij uitvoerig wordt het erfrecht der hoorigen besproken, in de eerste plaats ten aanzien van het hofhoorig goed, in de

tweede plaats ten aanzien der overige goederen. Oorspronkelijk erfde de heer, en had de erfgenaam alleen recht tegen zekere uitkeering te vorderen, dat de hoeve hem werd verleend; langzamerhand verkreeg hij rechtstreeks erfrecht. De hoeve bleef onsplitsbaar ook bij vererving. In de eerste plaats erfde de wettige nederdalende lijn; de oudste zoon, of bij gebreke van zoonen de oudste dochter, mits tegen schadeloosstelling aan de broeders of zusters; er bestaat geen representatierecht; ook is er geen erfrecht in de opgaande lijn, wel in de zijlijn op den naasten bloedverwant aan de zijde, vanwaar het goed gekomen is. Ouderen hebben voorrang boven jongeren, mannen boven vrouwen; hiervan zijn evenwel afwijkingen mogelijk. De volger van den hoorigen hoevenaar moest den heer verzoeken hem als rechthebbende te erkennen, tegen betaling eener zekere geldsom, en zelf hoorig worden. Bestond er bezwaar bij hem om in de „echte“ te treden, dan moest hij trachten, met toestemming van den heer, zijn recht aan een ander, die daartoe bereid was, over te dragen, of telkens voor een bepaalden tijd „opruckinge,” d. i. uitstel, vragen. Wat de overige goederen van den hoorige betreft, deze vervielen aanvankelijk bij overlijden ook aan den heer. Op vele plaatsen bleef dit zoo, op andere was het erfrecht van den heer beperkter. Soms vindt men de bepaling, dat of aan hem, die de hoeve erfde, of aan den heer, of aan beide een voordeel toekwam, bv. het beste stuk vee, de lijfdracht, de gerade. Voor ongetrouwen of kinderen, die nog bij de ouders inwoonden, gold soms een bijzonder erfrecht. Aangekocht onroerend goed kwam ook aanvankelijk aan den heer. Wat de heer niet erlangde verkregen de erfgenamen. Bij overlijden van keurmedigen erfde de heer alleen de keurmede; van de hofvrijen kreeg hij niets. Van het wettelijk erfrecht mocht slechts onder strenge beperkingen worden afgeweken.

De laatste § behandelt vrij uitvoerig de afschaffing der hoorigheid. De persoonlijke onvrijheid werd afgeschaft bij de

publicatie van 31 Januari 1795; later werd het beginsel van gelijkheid van rechten herhaaldelijk uitgesproken in de Staatsregeling van 1798 en de opvolgende grondwetten. Wat de hoorige goederen betreft, is die Staatsregeling niet geheel duidelijk, maar door het concept van 1797 wordt daarover eenig licht verspreid. Alle rechten, die niet in eigendom hun oorsprong hadden, werden vernietigd, de anderen afkoopbaar gesteld. De staatsregeling laat drieërlei opvatting toe; maar welke ook de juiste zij, onmogelijk is het daaruit af te leiden, dat zij het recht der hoorige meiers eenvoudig heeft willen te niet doen. Hoe verder men van de revolutie kwam af te staan, hoe meer men ging letten op schadeloosstelling van vroegere eigenaren en rechthebbenden. De laatste bepaling is art. 4 der Grondwet van 1848. Vervolgens bespreekt de schrijver nog de Fransche wet van 18 December 1780, executoir verklaard bij Decreet van 8 November 1810, over de afkoopbaarheid van grondrenten; een advies van RACER van 12 September 1798; eene schikking tusschen eigenaren en meiers, voorgesteld door het Departementaal gerechtshof van Overijssel van 24 Januari 1810; het Koninklijk Besluit van 24 Maart 1816 over afkoop van domeingoederen, en de onderscheidene onderhandelingen, welke dientengevolge hebben plaats gehad.

Eenige bijlagen zijn aan het werk toegevoegd. Het is, even als de vorige stukken van den Hoogleeraar, een belangrijke bijdrage tot onze rechtsgeschiedenis.

I. TELTING.

*De belastingen in het Nederlandsche Parlement, van
1848—1888, door Dr. W. P. J. Bok, 1e en 2e stuk.*

„Op het terrein der belasting-litteratuur, dat in het aangevallen parlementair tijdvak in het bijzonder de aandacht schijnt te zullen trekken, bestaat ééne groote leemte. De lessen der geschiedenis, zij zijn ook op dit terrein ongetwijfeld niet minder belangrijk dan die der theorie, maar de weg om ze te leeren is nog alles behalve gemakkelijk . . . Het bovenaangekondigde werk . . . wil in deze leemte eenigermate trachten te voorzien.”

Een „financieele parlementaire geschiedenis” wordt bedoeld, geput uit de „dikke banden der Handelingen” van de Staten-Generaal, een „aaneengeschakeld critisch verhaal van de wisselende financieel-politieke richtingen tusschen 1848 en 1888.” Bovenal wenscht schrijver de „plannen en pogingen tot belastingverbetering,” en in ’t bijzonder die tot invoering eener directe belasting naar het inkomen, te schetsen, „met aanwijzing der redenen, waarom zoo vele daarvan hebben schipbreuk geleden.” In dat verhaal zijn „belangrijke gedeelten uit de gewisselde stukken en de gehouden redevoeringen *in originali* opgenomen,” wijl men „op deze wijze minder gevaar loopt het te berde gebrachte eenzijdig weer te geven.”

Voor schrijver dezes was het een eenigszins moeilijke taak, die de Redactie der *Themis* door haar verzoek tot aankondiging van dit werk hem opdroeg. Hij zelf beweegt zich, gelijk de schrijver daarvan opmerkt, op hetzelfde terrein. Wel is waar reiken mijn financieele studiën in dit Tijdschrift nog niet tot 1848, maar het tijdvak, door den schrijver gekozen, maakt toch deel uit van mijn Geschiedenis der belastingen, vroeger verschenen.

Toch bleek het ook een dankbare taak, den strijdmakker op dit terrein met volle belangstelling van het begin tot het einde dezer twee Afleveringen te volgen.

Of deze studiën ook belang hebben voor, en belang kunnen wekken bij anderen, bij velen? Ik meen ja. Allereerst als een stuk parlementaire geschiedenis over een, voor een deel zeer bewogen, tijdvak. Maar niet minder, daarnevens, als een bron voor de kennis der financieele beginselen, die dat tijdvak beheerscht hebben en die nog niet voorbij zijn gegaan. Vooral voor het sinds kort „aangevangen parlementair tijdvak” ligt daar een schat van leering, blijkt er een ernstige wil nu en dan, maar ook een tal van groote tekortkomingen.

Uit die „dikke banden der Handelingen” komt een stroom van leven u tegemoet. Roeping van den geschiedschrijver is, dunkt mij, te trachten dat levende beeld ons te teekenen. Niet slechts door, uit vrees voor eenzijdigheid, zooveel mogelijk al wat belangrijk schijnt, *in originali* in zijn werk optenemen, maar meer nog door te trachten eerst te begrijpen en daarna recht te doen weêrvaren aan iedere richting. Misschien vindt de schrijver voor volgende Stukken aanleiding tot een zekere beperking van wat minder tot kenschetsing noodig mocht blijken: een beperking, die ook met het oog op den omvang van het geheele werk (10 Stukken) wellicht niet ongewenscht zal zijn. En bij die teekening, die voor zich zelf spreke, blijve, dunkt mij, nog meer dan tot nu toe, de teekenaar op den achtergrond.

De schrijver deelt zijn werk, althans deze eerste Afleveringen, in naar het tijdvak van iederen Minister van Financiën, die sedert 1848 is opgetreden. „Redding door bezuiniging” heet het Eerste Hoofdstuk, ingenomen door het Ministerie Schimelpenninck (25 Maart—13 Mei 1848); „Hervorming” het tweede, Minister Mr. P. P. van Bosse (13 Mei 1848—19 April 1853). Dat tweede Hoofdstuk wordt gesplitst, naar de

opeenvolgende Ministeriën (Donker Curtius, de Kempnaer, Thorbecke), waarin de heer van Bosse de portefeuille van Financiën aanvaardde.

Een korte levensschets wordt gegeven van dezen man, die een zoo belangrijke plaats inneemt in onze financieele geschiedenis dier jaren. Hij zelf wordt geteekend in zijn streven, zijn slagen nu en dan, en zijn herhaalde teleurstellingen, als een man, wiens keuze door de geschiedenis „schitterend is gerechtvaardigd.” Hij heeft pal gestaan voor behoud en verzekering van het financieel evenwicht, en niet geschroomd, waar het noodig scheen, daarvoor krachtige maatregelen voor te dragen en ze ten einde toe, zoolang er hoop was, te verdedigen. Men kent de herhaalde vergeefsche pogingen, door hem beproefd tot dekking van het tekort dat hij bij den aanvang van zijn financieel beheer had gevonden, en tot wijziging en verbetering onzer belastingen. Wat wij thans nog met moeite veroveren, werd reeds door hem het meest noodig geacht: aanvulling van de bestaande leemte in onze belastingwetgeving ten opzichte van het roerend vermogen, meerdere belasting van hen „die niet tot de minvermogenden behooren,” en ontheffing van handel en nijverheid en van de minder gegoeden. Evenwel scheen én bij den Minister en vooral bij de Kamer de noodige vastheid van overtuiging te ontbreken omtrent den te kiezen weg ter voorziening — en dit terwijl vooral buiten, maar ook in de nieuwe Kamer, krachtens de nieuwe Grondwet gekozen, groote verwachtingen leefden en zich uitten omtrent noodige zeer belangrijke bezuinigingen in den Staatsdienst en een doortastende belastinghervorming.

Ondanks herhaalde teleurstelling bleef de Minister vertrouwend voortgaan op den weg „die voor een Minister altijd zooveel doornen en distels oplevert,” den weg van „verbetering en hervorming,” en bleef hij het vertrouwen der Kamer behouden.

De loop der omstandigheden bleek trouwens der Kamer en den Minister gunstig. Het financieel tekort bij den aanvang

was allens verdwenen, en aan versterking der middelen, meende de Minister (Februari 1851), behoefde thans niet meer te worden gedacht. Ook werd »de rij der grootere (?) vereenvoudigingen van den Staatsdienst hier te lande gesloten verklaard» (November 1850). Een plan van herziening, zonder verhooging der belastingen, o. a. tot invoering eener rentebelasting, en opheffing van den brandstoffenaccijns, werd ingediend. Maar de Tweede Kamer maakte geen haast, en eerst in een volgende zitting kwam het plan aan de orde. De Verslagen verschenen eindelijk, Februari 1852, en spraken waardeerend over de bedoeling des Ministers, maar verweten hem tevens een weifeling van denkbeelden, blijkende uit zijn opeenvolgende voorstellen, waarop de Minister antwoordde met een beroep op »het groote beginsel dat tot grondslag strekt van zijn voordracht » Men kent den ongunstigen uitslag ook ditmaal, die trouwens te voorzien was.

Mij dunkt, die teekening van den strijd, zij het ook van een strijd zonder uitkomst, wekt levendige belangstelling, vraagt ernstige overweging ook nog in onzen tijd.

De schrijver geeft ons de in zijn oog meest kenschetsende uitingen en een trouw chronologisch verhaal ook van de wording der kleinere financieele maatregelen op wetgevend gebied, daarin ongaatne beperkt nu en dan door het bestek van zijn plan. Of nu niet wel eens een zeer belangrijke uiteenzetting van beginselen moest wijken voor minder belangwekkende bijzonderheden of voor geheel op zich zelf staande opmerkingen van enkele leden der Kamer, valt moeilijk aan te wijzen, veel min te bewijzen. Bij ondervinding ken ik zelf de groote moeilijkheid eener keuze, die juist datgene op den voorgrond doet stellen, wat het meest kan dienen om een zuivere, duidelijke voorstelling van beginselen of feiten te geven.

Ik wensch het publiek, en ons Parlement, geluk met deze studiën over de parlementaire geschiedenis onzer belastingen, die, laat ons hopen, eenmaal nog ook na 1888 zullen worden voortgezet.

Dordrecht, December 1892.

Mr. F. N. SIKENGA.

DE REKENING-COURANT. *Handleiding bij het onderwijs aan handelsklassen, bij zelf-onderricht en voor den handel*, door J. G. Ch. VOLMER en P. KATS, boekhouders en leeraren in het boekhouden te Utrecht. Utrecht A. W. BRUNA, 1892, 92 blz.

De bedoeling der schrijvers was, blijkens hun „voorwoord“: de rekening-courant, ten behoeve van het onderwijs en den handel, zoowel van hare „economisch-juridische“ als van hare „administratief-arithmetische“ zijde te beschouwen. De schrijvers vertoonen reeds in hun „voorwoord“ een voorkeur voor uitheemsche en geleerde uitdrukkingen, die minder goed samenstemt met de bestemming van het werk. Zij wilden de rekening-courant behandelen: met het oog op haar *nut en beteekenis voor het verkeer*, op de *rechten en verplichtingen der partijen*, die met elkander in rekening-courant staan, en op de *wijze van opmaking en intrestberekening*; m. a. w.: als *vorm van crediet*, als *overeenkomst* en als *rekening*; van het standpunt van den *staathuishoudkundige*, den *rechtsgeleerde* en den *boekhouder*. Zoodanig werk, bestemd voor het onderwijs aan handelsklassen en het gebruik van den handel, heeft zonder twijfel reden van bestaan, het moet echter, om aan zijn bestemming te beantwoorden, niet geleerd, veelmin half-geleerd zijn, maar eenvoudig van taal en helder van voordracht. Aan dezen eisch schijnt mij het werk der heeren VOLMER en KATS, voor zoover het staathuishoudkundig en rechtsgeleerd gedeelte betreft, niet te voldoen.

Het werk behandelt in het eerste hoofdstuk: het *crediet*, in het tweede: de *rekeningen*, in het derde: de *rekening-courant*, in het vierde: de *intrest-berekeningen*.

„Wat is crediet?“ vragen de Sehr. Is het „vertrouwen“ of althans een „bijzondere vorm van vertrouwen“? Neen, ant-

woorden zij, want er bestaat zoowel vertrouwen zonder crediet als crediet zonder vertrouwen. Vertrouwen is slechts een veel voorkomende *beweegrond* van het crediet, maar winstbejag, vriendschap, vrees en dankbaarheid kunnen dat evenzeer zijn. Terecht, nu, zegt GEORGE COHN „dat, voor het begrip *niet* de *beweereden* van den wil, maar de *wil zelf* beslissend is.“

Is het dan „tijdelijke afstand van kapitaal“? Neen alweer. Wel gebruikte de Romeinsche praetor in zijn edict de uitdrukking „*res creditae*“ voor alle overeenkomsten, waarbij een waarde werd *afgestaan* op voorwaarde van teruggave, maar in den loop der tijden werd het woord „*creditum*“ gebezigd voor vroeger onbekende rechtsbetrekkingen (bijv. het crediet-openingscontract), die, evenals het *creditum*, noodzakelijk waren geworden door de steeds stijgende behoefte aan kapitaal; tengevolge daarvan is de Romeinsche definitie te eng voor het moderne „crediet“.

Is het een „daad“? Ook dat niet, want iets anders is het crediet, iets anders de crediet-affaire: crediet kan men hebben, zonder ooit eene crediet-affaire gesloten te hebben.

Kan soms uit de verschillende transacties, die tot de handelingen op crediet gerekend worden, het wezen van het crediet worden afgeleid? Neen, want er zijn handelingen, als assurantie-, tijd- en premie-affaires, die door sommigen wèl, door anderen niet als handelingen op crediet worden beschouwd.

Maar de *oorzaken*, die het crediet doen geboren worden, kunnen tot uitgangspunt worden genomen bij het bepalen van het begrip. Die oorzaken, nu, zijn: gebrek aan kapitaal en de wensch om braakliggend vermogen vruchtdragend te maken. Beschouwt men enkele der meest voorkomende crediet-overeenkomsten (leen, koop op crediet, crediet-opening), steeds ziet men dat daarbij: 1. aan eene der partijen (den credietnemer) de bevoegdheid tot beschikking over vreemd kapitaal wordt gegeven, 2. de credietnemer verplicht is tot latere teruggave der aan hem afgestane waarden, of verstrekking van

andere waarden als vergoeding voor het te zijner beschikking gestelde of gelaten kapitaal. *Die bevoegdheid om te beschikken over vreemd kapitaal, verleend op voorwaarde van latere teruggave of vergoeding*, is dus het crediet. Daarnevens heeft het woord nog de beteekenis van: het *bezit of vooronderstelde bezit der voor het aangaan van crediet-overeenkomsten vereischte moreele of financieele eigenschappen* (soliditeit, bekwaamheid, eene sterke maatschappelijke positie enz.).

Het komt mij voor dat de schrijvers, nadat zij *bij zich zelf* overwogen hadden wat het crediet *niet* was, en langs welken weg zij *niet* tot eene omschrijving van het begrip konden komen, hunne handleiding met het laatste gedeelte van het hier medegedeeld betoog hadden kunnen beginnen en het daaraan voorafgaande veilig achterwege hadden kunnen laten. „Niet de beweegreden van den wil, maar de wil zelf beslissend voor het begrip,“ de uitdrukking *„res creditae“* in het *edict van den praetor*, crediet geen *„daad“* enz. enz.: waarom met die schijn-geleerdheid: die woorden, zóó als zij door de schrijvers gebruikt zijn, zonder redelijken zin, den lezer vermoeid?

De schrijvers onderscheiden verder het crediet

1. naar de verbonden personen:
in *openbaar* en *particulier*, het laatste weer in *handels- en burgerlijk* crediet,
2. naar de verplichtingen der partijen:
in crediet *naar nemers keuze* (bijv. open crediet), *naar gevers keuze* (bijv. deposito) en *voor beiden bindend* (bijv. leen),
3. naar de *„garantie-conditien“*:
in *ongedekt* en *gedekt* crediet,
4. naar den omvang der overeenkomst:
in *eenmalig* en *doorlopend* crediet, het laatste weer in *eenzijdig* en *wederkeerig* crediet.

Opmerking verdient dat geen dezer onderscheidingen past op de gegeven definitiën, maar alle, in weerwil van der schrijvers verzekering dat crediet *„geen daad“* is, op

de crediet-overeenkomsten, crediet-affaires betrekking hebben.

De rechtsgevolgen der crediet-verbintenissen, zoo zegt ons de slotparagraaf van dit hoofdstuk, zijn in de eerste plaats afhankelijk van de overeengekomen voorwaarden, maar bijna zonder uitzondering is de credietnemer verplicht èn tot „levering van een equivalent voor de hem afgestane waarden“ èn tot het geven van eene vergoeding voor den hem bewezen dienst den *credietprijs*, die bestaat of althans bestaan *kan* uit:

1. *crediet-provisie* (berekend over het bedrag van het *geopend crediet*),

2. *rente* } *interest* (berekend over het *in gebruik gegeven*
3. *decredere* } *kapitaal*).

De credietgever, eindelijk, mag het beloofde crediet niet weigeren, maar zal toch als „hem blijkt“ dat de financieele toestand van den credietnemer gevoelige schokken heeft ondergaan, *dekking* mogen eischen voor *in blanco* verleend crediet. Nu: *mits* slechts volgens de overeenkomst de credietgever *vrij zij het crediet te allen tijde op te zeggen*, spreekt dit laatste wel van zelf; anders komt de stelling mij nog al bedenkelijk voor.

Het 2^e hoofdstuk over de *rekeningen* begint weer met „definitieën“, met het samenstellen waarvan de schrijvers zich blijkbaar gaarne bezig houden. „Rekeningen of juist(er) (?) verreken-rubrieken“ heeten dan: „verzamelstaten van alle gegevens, benoodigd ter bepaling van de grootte der in het opschrift genoemde waarden of resultaten.“ (Alleen als men *weet* wat een rekening is, is het mogelijk uit deze definitie wijs te worden.) In engeren zin is echter een rekening „een staat van vordering of schuld.“

Hierop volgt eene § over de „geschiedenis“, waarin we lezen dat reeds in overoude tijden rekeningen gemaakt werden, dat in het oude Griekenland de trapezitai, in Rome de argentarii rekeningen voor hunne correspondenten openden. De namen worden vermeld (zelfs met Grieksche karakters, waarbij natuurlijk op spiritus en accenten minder gelet is) van de boeken, die bij Grieken en Romeinen gebruikt werden, en de

strijdvraag wordt behandeld of de *codex accepti et expensi* al of niet een kasboek was; wij lezen van de Italiaansche kooplieden der middeleeuwen, van de boekhouding in de Hanzesteden en in Frankrijk, en dat het vermoedelijk bij Hollandsche kooplieden het eerst in gebruik kwam om voor verschillende zaken verschillende rekeningen met denzelfden persoon te openen, alles met vermelding van oude werken over boekhouden en met meer of minder duidelijke citaten daaruit. Ook de aan deze „geschiedenis” gewijde 3 bladzijden mogen tot de in het werk voorkomende halve en schijn-geleerdheid gerekend worden.

Twee vormen zijn in den handel voor de rekeningen gebruikelijk: „de staffel- en de scontrovorm”, bij den eersten wordt in ééne kolom de nieuwe post telkens bij den vorigen opgeteld of daarvan afgetrokken, bij den laatsten worden de debetposten links, de creditposten rechts geplaatst om bij het sluiten der rekening door de vergelijking der beide totalen het saldo te bepalen.

„Regels voor het boeken der posten” besluiten dit hoofdstuk. Regels, echter, waaromtrent gezegd wordt dat zij *in andere werken* gevonden worden, en de opmerking gemaakt wordt, dat het hier de plaats *niet* is om te beslissen aan welken regel de voorkeur moet geschonken worden. In een leerboek en een hoofdstuk, *over de rekeningen handelende*, wekt die opmerking wel eenige verwondering, maar als wij van de regels kennis nemen, dan zien wij dat zij op het Italiaansch boekhouden en slechts ten deele op de rekening-courant betrekking hebben. De regel voor het boeken der posten in eene rekening van vordering en schuld is trouwens zeer eenvoudig!

Bij het 3^e hoofdstuk zijn we tot het eigenlijk onderwerp van het werk genaderd, het is getiteld „de rekening-courant.”

Eerst natuurlijk weer de definitie. Velen zeggen het is een rekening, een staat van vordering en schuld, maar zij zien voorbij dat de vorm, het „rekening-schema” de rekening-courant niet uitmaakt,

Anderen zien in lastgeving het kenmerk van rekening-courant, maar dit kan niet juist zijn, *want*: de waarden, in rekening-courant geremiteerd, worden eigendom van den ontvanger, mandaat en eigendom sluiten elkaar uit (? ?).

Intrest-berekening is ook geen *conditio sine qua non* voor het bestaan der rekening-courant.

„Meer en meer wint vooral onder de juristen de meening veld dat de rekening-courant eene overeenkomst tot wederkeerige credietverleening is“. Maar ook „de juristen“ weten het niet. Zij, toch, verwarren vooreerst de rekening-courant-overeenkomst met de rekening-courant zelve. Maar bovendien kan aan de strekking der r.-c.-overeenkomst, welke is, *eenheid te brengen in de onderscheiden handelingen, tijdens haren duur gesloten*, ook voldaan worden al is het verleende crediet *niet wederkeurig*. En aan den anderen kant brengt elk wederkeurig crediet *die eenheid* niet noodzakelijk te weeg. Dáárvóór is het noodig dat het overeengekomen, wederkeurig of niet wederkeurig, crediet *doorlopend* zij tot een bepaalden afreken-datum.

Van daar de volgende definitiën: de *rekening-courant-overeenkomst* is eene overeenkomst tot doorlopende credietverleening, eene *rekening-courant* een staat, vermeldende 1. de grootte der verplichtingen, ontstaan tengevolge eener rekening-courant-overeenkomst, 2. het daaruit voortspruitende saldo.

De opmerking der schrijvers, dat het crediet *doorlopend* moet zijn tot een uitdrukkelijk of stilzwijgend overeengekomen afreken-datum, is volkomen juist, maar om daaraan tegemoet te komen hadden zij slechts behoeven aan te nemen de bepaling van Mr. Levy (op wien zij, van de juristen sprekende, vermoedelijk in de eerste plaats het oog hebben gehad): Rekening-courant is de overeenkomst tot wederkeerige credietverleening *gedurende zeker tijdperk.* (1) Het woord „wederkeerige“ behoort gehandhaafd te blijven. Immers ook de waarden, welke de

(1) Rekening-courant, blz. 408.

bankier, die aan den koopman een crediet heeft geopend, van den laatste of voor den laatste ontvangt, zijn: kapitaal van dezen, waarover de bankier de beschikking verkrijgt; ook de bankier geeft en ontvangt crediet, al geeft hij meer dan hij ontvangt. Er is dus geen reden om met de Schr. *drie* rekening-courant-overeenkomsten aan te nemen, nl.: de overeenkomst van credietopening, het a deposito geven van geld aan een bankier („de deposito irregulare” noemen de Schr. dit!) en het rekening-courant-contract in engeren zin: de wederkeerige doorlopende credietverleening.

Het verkrijgen van een crediet bij een bankier, het aan een bankier a deposito geven van geld is niet het sluiten eener overeenkomst van rekening-courant; het kan daarmede echter gepaard gaan, wat het geval is: wanneer partijen tevens overeenkomen (en *dit* is dan de overeenkomst van rekening-courant) dat zij hetgeen zij van of aan elkander gedurende een overeengekomen tijdvak te vorderen krijgen of schuldig worden, niet zullen opvorderen of afdoen, maar elkander daarvoor in hunne boeken debiteeren en crediteeren, en slechts na verloop van het overeengekomen tijdvak het *saldo* der geheele rekening vorderbaar zal zijn (1).

De 2^e § van dit hoofdstuk is gewijd aan het recht van de rekening-courant” (met welk laatste woord de Schr. zelfden hier nu wel niet den staat, maar de overeenkomst bedoelen zullen); zij verklaren, bij gebrek aan wettelijke bepalingen, de opgestelde regels in hoofdzaak ontleend te hebben aan de geschriften over dit onderwerp, vooral aan Mr. LEVY's bekend werk.

(1) Door het sluiten dier overeenkomst (van rekening-courant), zegt de procureur-generaal bij den Hoogen Raad in zijne conclusie vóór het arrest van 16 April 1886, verbinden zich partijen „elkander „over en weder *crediet te verleenen ter zake van alle tusschen hen plaats hebbende transactiën*, zoodat zij eerst na het tijdsverloop, waarover de „rekening-courant loopt, het *saldo* in rechten kunnen vorderen.” W. v. h. R. 5285.

Opmerking verdient de volgende regel en zijn toelichting, volgens zeggen der Schr. aan GRÜNHUT ontleend: „Bestrijding van een goedgekeurd saldo moet voldoen aan de voorwaarde der *condictio indebiti*.” En nu de toelichting (waarin de cursiveeringen van mij zijn): „Wil een der partijen hare verplichting bestrijden, dan moet zij de *condictio indebiti* aantonen, 't zij dat zij de grootte der goedgekeurde schuld disputeert, 't zij dat zij slechts beweert dat enkele posten ten onrechte als factoren voor het saldo in de rekening-courant zijn opgenomen of dat andere ten onrechte zijn weggelaten; zooals *sine causa datum*, zoo kan ook *sine causa promissum* worden bestreden. „Het eenvoudige tegenbewijs is onvoldoende, dwaling moet worden aangetoond.” Iets verder verneemt de lezer dat de clause S. E. & O. onder de rekening-courant overbodig is, want: „de goedkeuring van het saldo als *stipulatio (promissio) debiti* heeft geheel dezelfde rechtsgevolgen, onverschillig of de clause gebruikt is of niet; in elk geval zal de bestrijding der goedkeuring slechts *condictione indebiti* worden toegelaten.” Er mankeert maar aan dat de leerling der handelsklasse, voor het geval hij mocht willen te weten komen wat onder *stipulatio debiti* en *condictiones sine causa* en *indebiti* te verstaan is, naar Bähr en Coninek Liefsting verwezen wordt!

Eenige volzinnen in denzelfden trant over crediet-hypothek en crediet-pand besluiten de §.

In de laatste § over „credietprijs en provisie in rekening-courant” treffen wij de Schr. aan op een hunzelf blijkbaar meer bekend terrein, waar zij de crediet-provisie (vergoeding voor de opening van een crediet), den intrest (soms niet gelijk voor beide partijen) en de kassiers-provisie behandelen.

En geheel op het terrein van den boekhouder bevinden wij ons in hoofdstuk IV over de interest-berekeningen.

Hier leeren wij hoe de uitrekening van den interest in de praktijk pleegt vereenvoudigd te worden vooral door middel der *renteproducten*, en hoe daartoe bij de rekening-courant gebruik

wordt gemaakt hetzij van de *„staffelmethoden“* (als de rekening in den *„staffelvorm“*, d. i. trapsgewijze met bepaling telkens van het saldo, is opgesteld), hetzij van de *„progressieve“* of de *„retrograde methode“* (als de rekeing in den *„scontrovorm“*, met het debet links en het credit rechts, is opgesteld).

Hier wordt de lezer geplaast voor de moeilijkheden, die zich voordoen, als de intrest gedurende den loop der rekening verandert of niet gelijk is voor beide partijen; als er posten zijn, die eerst na de inschrijving, of zelfs na den dag van de afsluiting der rekening-courant vervallen; als de rekening vroeger wordt afgesloten dan aanvankelijk was aangenomen. Niet minder dan 25 modellen, achter dit hoofdstuk geplaatst, strekken ter illustratie van den tekst. Het gebruik daarvan zou zeker gemakkelijker zijn, wanneer zij òf tusschen den tekst waren geplaatst, òf zoodanig op afzonderlijke vellen gedrukt, dat zij ter vergelijking met den tekst uit het boek konden genomen worden. De bestudeering van dit hoofdstuk zal zeker kunnen strekken om vaardigheid bij het berekenen van den intrest bij verschillende complicaties te verkrijgen; die bestudeering is ook voor den praktischen jurist van belang, wien eenige vertrouwdheid met de verschillende berekeningswijzen meer-malen te stude kan komen.

Vraagstukken ter eigen oefening besluiten het werk, en de lezer kan, om te zien of hij goed gewerkt heeft, met de medegedeelde *„antwoorden“* te rade gaan. Mocht echter zijne uitkomst met het medegedeelde antwoord eens niet overeenstemmen, dan is de mogelijkheid niet uitgesloten dat de fout niet bij hem ligt. De opgaaf althans van eenige *errata* zoowel in vraagstukken als in antwoorden doet zien dat, zoo ergens, dan bij het cijferen vergissingen menschelijk zijn.

Mijne conclusie is dat het werk, voor wat daarin meer wordt behandeld dan de *techniek der rekening-courant*, als leer- of leesboek *geene* aanbeveling verdient.

Rotterdam, April 1893.

MR. J. ROMBACH.

A. J. M. J. VAN WIJNBERGEN. *Onze marken onder de werking der wet van 10 Mei 1886*. Acad. proefschrift. Arnhem 1893.

Met genoegen maakte ik kennis met dit proefschrift. De schrijver behandelt daarin een belangrijk, ook uit een praktisch oogpunt gewichtig onderwerp, op eene heldere wijze, terwijl het geschrift menige nuttige ook kritische opmerking over de wet van 1886 bevat. Het grootste gedeelte is aan de beschouwing dier wet gewijd. Vooraf gaan evenwel twee Hoofdstukken over den feitelijken toestand en over het rechtskarakter der marken.

In het eerste schetst de schrijver het historisch ontstaan der marken uit inbezitneming van gronden in den oudsten tijd.

Naast het stukje grond, dat ieder voor zich in bezit nam, om er eene hut op te bouwen en om in zijn levensonderhoud te voorzien bleef een gedeelte grond onverdeeld voor gemeenschappelijk gebruik, vooral voor veeweiding; dit was de mark. Den oorspronkelijken toestand omschrijft hij aldus: „een stuk grond opzettelijk in gemeenschap gebracht of gelaten om te strekken tot voordeel van den particulieren grond in eene bepaalde streek, van welken gemeenschappelijken grond de eigenaars der particuliere grondstukken als zoodanig genieten, zoolang als en zooveel als voor de uitoefening van hun particulier bedrijf noodig is, terwijl deze geheele inrichting op bepaalde wijze is georganiseerd en naar vaste regelen wordt bestuurd.” Langzamerhand kwam hierin evenwel door vestiging van nieuwe bewoners en andere oorzaken verandering en liet men het begrip varen, dat volgens het wezen en het doel der markinrichting het markrecht noodwendig verbonden moest wezen aan den grond. Tengevolge van die veranderingen is, zooals de schrijver zijne uiteenzetting resumeert, de feitelijke toestand deze: „som-

mige marken hebben haar oorspronkelijk karakter, de nauwe betrekking tusschen bizonderen en algemeenen grond weten te bewaren; op een andere plaats is ieder ingezeten markgenoot; elders vinden wij de mark verdeeld in een zeker getal aandelen, terwijl ook hij, die geen voet gronds in de buurt bezit, een aandeel koopen kan; hier en daar heeft men rechten aan één markgenoot toekomende, gesplitst, zonder het aantal markgenooten te vermeerderen, terwijl men bovendien op vele plaatsen, hetzij aan de eigenaars van bepaalde huizen, hetzij aan bepaalde personen, hetzij aan een complex van incertae personae (b. v. alle ingezetenen) gebruiksrechten op de markgronden heeft toegekend."

Wat het rechtskarakter betreft, zijn de marken volgens den schrijver rechtspersonen. Het wezen der rechtspersoon vindt hij hierin, dat een zelfstandig vermogen afgezonderd wordt van de particuliere vermogens, hetzij het daarvan geheel wordt afgescheiden, hetzij het voor korten of langen tijd daarvan slechts afgezonderd is, met eene bepaalde bestemming en met een eigen organisatie. Men kan de rechtspersonen verdeelen in drie klassen: zedelijke lichamen, stichtingen en vennootschappelijke vereenigingen. Terwijl tusschen het zedelijk lichaam en de stichting meer een formeel dan wel een materieel verschil bestaat, zijn het zedelijk lichaam en de vennootschappelijke vereeniging onderscheiden door de verschillende verhouding der leden tot de goederen en hangt alles af van de vraag, of de leden al dan niet deelgerechtigd zijn. Bij de beoordeeling, tot welke soort van rechtspersonen de marken behooren, moet men onderscheiden *a.* marken, waarin het markrecht verbonden is aan den eigendom van grond of erf, *b.* marken, waarin het markrecht verbonden is aan ingezetenschap, *c.* marken, waar de algemeene grond in zeker aantal deelen is verdeeld. De eerste en derde soort zijn vennootschappelijke vereenigingen, de tweede soort behoorde oorspronkelijk ook tot de vennootschappelijke vereenigingen, maar heeft later het karakter van

zedelijk lichaam of stichting verkregen. Marken zijn derhalve, volgens den schrijver, „of vennootschappelijke vereenigingen van al of niet kwalitatief bepaalde deelhebbers, of zedelijke lichamen of stichtingen, naar gelang de leden al of niet in de goederen der zaak deelgerechtigd zijn, m. a. w. naar gelang het aandeel of lidmaatschap, hetzij dan met of zonder den eigendom van den particulieren grond, al of niet overdraagbaar is en op erfgenamen overgaat”

Na deze beschouwingen omtrent den feitelijken en den rechts-toestand der marken gaat de schrijver over tot de behandeling der markenwet.

Eerst bespreekt hij de beginselen der wet. Het hoofdbeginsel is uitgesproken in art. 3, dat ieder markgenoot gerechtigd is verdeeling van de markgronden te vorderen. De wetgever zag hierin eene toepassing van art. 1112 B. W., maar volgens den schrijver kan hier noch dit art., noch art. 628 toepasselijk zijn, omdat de marken geen toevallige, ongewilde gemeenschappen vormen, waarvan men elk oogenblik scheiding kan vragen, maar het veelmeer hare bestemming is om onverdeeld te blijven. Beter kan hij zich vereenigen met een ander beginsel, waarvan de wet uitgaat, vereenvoudiging der procedure; ook keurt hij het goed, dat de wetgever niet noodeloos wil afdwingen wat vrijwillig kan worden verkregen, maar de algeheele terzijdestelling van gedwongene verdeeling van staatswege, mede een der beginselen van de wet, acht hij minder goed. Wat verder de vraag betreft, of art. 3 goed- of afkeuring verdient, is hij van oordeel, dat, wanneer men werkelijk had kunnen aantoonen, dat verdeeling van alle marken wenschelijk was, het beter ware geweest om de verdeeling binnen zekeren tijd gebiedend voor te schrijven; men had daarbij de wetgeving van Koning Lodewijk, betreffende de verdeeling der markgronden, met eenige wijziging kunnen volgen.

In het 4^e, verreweg het uitgebreidste Hoofdstuk, wordt verder de wet zelve verklaard en beoordeeld. In de eerste

plaats wordt de definitie van markgronden in art. 1 behandeld. Daarentrent toont de schrijver aan, dat er markgronden zijn, welke om drie redenen niet onder het bereik der wet kunnen vallen, nl. omdat zij niet bezeten worden in *onverdeelden* eigendom, of *van oudsher* in onverdeelden eigendom, of onder de namen van marken enz. of andere *soortgelijke* namen. Wat het eerste betreft worden door de in de wet gegevene definitie uitgesloten alle gronden, behoorende aan de markgenootschappen, welke zedelijke lichamen of stichtingen zijn, zoodat zij alleen toepasselijk blijft op de vennootschappelijke vereenigingen. Ten aanzien van het tweede punt merkt de schrijver op, dat er markgronden zijn, waarvan vroeger de eigendom aan één persoon behoorde, terwijl de markgenooten slechts een gemeenschappelijk gebruiksrecht hadden. Wat eindelijk de uitdrukking „soortgelijke namen” aangaat, ware het volgens hem beter geweest Art. 15 van het K. B. van 1810 te volgen, waar men leest: „of onder welken anderen naam ook.”

Artt. 1—11 der wet handelen over de vordering en het geding tot verdeeling. De hoofdinhoud daarvan wordt kortelijk medegedeeld; bij art. 4 staat de schrijver een oogenblik stil, en geeft de reden op, waarom hij aan de oorspronkelijke redactie van het ontwerp van 1882 de voorkeur geeft boven den tekst der wet, zooals die thans luidt.

Hierop volgen de bepalingen omtrent de verificatievergadering, zooals die door den schrijver wordt genoemd, in de artt. 11—17. Bij de behandeling daarvan onderzoekt hij wat onder de in art. 11 genoemde „zakelijke rechten” moet worden verstaan, en komt tot de conclusie, dat men daarbij niet heeft te denken aan de in het B. W. opgenoemde zakelijke rechten, maar alleen aan die rechten, welke noodzakelijk met het te niet gaan der mark verdwijnen moeten, als schapendrift, klauwengang, stoppelweide en dergelijke, zoodat derhalve de in het B. W. vermelde zakelijke rechten ook na de gerechtelijke verdeeling blijven berusten op dezelfde gronden, waarop zij vroeger waren

gevestigd. Naar het oordeel van den schrijver zijn die in de wet bedoelde rechten evenwel meer van persoonlijken, dan van zakelijken aard, en is derhalve de uitdrukking der wet minder juist. In de praktijk schijnt men evenwel des schrijvers gevoelen tot dus verre niet te hebben gedeeld, en onder de in art. 11 genoemde zakelijke rechten ook de in het B. W. als zoodanig vermelde te hebben verstaan.

Wanneer eenmaal vaststaat, wie de rechthebbenden zijn, wordt er een plan van verdeeling gemaakt. De rechter-commissaris doet door een landmeter eene kaart vervaardigen, waarop worden aangewezen zoowel de bestaande wegen en waterleidingen, die onveranderd behouden worden, als die, welke ten openbaren dienst, door de zorg der commissie voor rekening der mark moeten worden aangelegd of verbeterd: een afschrift dier kaart wordt aan het gemeentebestuur gezonden; weigert dit zijne goedkeuring er aan te hechten, dan kan zoowel de rechter-commissaris als de commissie in beroep komen bij Gedeputeerde Staten; wordt het besluit van Gedeputeerde Staten door den Koning op grond van strijd met de wet, of met het algemeen belang vernietigd, dan hebben deze op nieuw uitspraak te doen met inachtneming van 's Konings beslissing. Het geschil, zegt de schrijver, zal meestal loopen over de vraag, welke wegen en waterleidingen ten openbaren dienst bestemd zijn, omdat het onderhoud daarvan komt ten laste der gemeenten, tegen eene billijke vergoeding. De schrijver deelt nu vervolgens mede, hoe er in dezen is gehandeld, — zoowel wat de vraag betreft, welke wegen en waterleidingen voor de openbare dienst bestemd zijn, als wat aangaat den maatstaf der schadeloosstelling, — bij de markverdelingen, welke reeds hebben plaats gehad. Naar zijne meening is een openbare weg een streek gronds, op bepaalde en duidelijke wijze als weg ten gemeenen nutte bestemd door het openbaar gezag, hetwelk de bevoegdheid heeft aan die bepaalde streek gronds die publieke bestemming te geven en te handhaven; hij brengt daaronder niet

enkel de communicatie-wegen met omliggende plaatsen, maar ook die, welke voor het onderling plaatselijk verkeer noodig zijn. De vraag, welke van de bestaande wegen als zoodanig te beschouwen zijn, wil hij door onpartijdige personen, met den feitelijken toestand bekend, doen uitmaken. Als maatstaf voor de vergoeding zal men de behoeften der plaats en de onderhoudsgelden, welke vroeger werden besteed, moeten aannemen.

Een afzonderlijke § is gewijd aan art. 23 der wet, waarin de werkzaamheden der commissie zijn omschreven. De schrijver behandelt hier in de eerste plaats de waardeering der gronden en het maken der kavelingen, meer in het bijzonder waar het marken geldt, waarin het markgenootschap onafscheidelijk verbonden is aan een aantal hoeven of grondstukken, of in het algemeen aan het hebben van een stuk gronds in bizonderen eigendom. In dat geval moet er worden gelet op de grootte van den grond in bizonderen eigendom en op den aard en de gebruikswijze van dien grond. De toedeeling kan op verschillende wijze geschieden, door minnelijke toebedeeling, door publieken verkoop, door loting en door toewijzing bij afslag onder de gerechtigden. Al die verschillende wijzen van toedeeling zijn reeds in praktijk gebracht bij de markverdeelingen, welke hebben plaats gehad, en worden door den schrijver nader beschouwd; de toewijzing bij afslag schijnt hem de voorkeur te verdienen; de bewering, dat die in strijd zou zijn met art. 29 der wet, acht hij ongegrond. In de tweede plaats wordt de bepaling der schadeloosstelling voor het gemis van zakelijke rechten en voor het verbreken van verhuringen besproken. De schrijver deelt daarbij mede, hoe er in deze bij de verschillende plaats gehad hebbende markverdeelingen is gehandeld.

Daarna komt art. 24 der wet in beschouwing, waarin de verdeeling tusschen gewaarden en ongewaarden geregeld is. Hoezeer deze bepaling gemist had kunnen worden, vindt de

schrijver het toch prijzenswaardig, dat de wet die verdeling uitdrukkelijk geregeld heeft. Hij deelt mede, wat bij de behandeling van het art. in de 2^e Kamer betrekkelijk het aan de ongewaarden toetekennen aandeel is voorgevallen, en hoe het in de praktijk is opgevat, en bespreekt vervolgens het aan de gemeente toegekende recht van afkoop; hij betreurt het, dat in de wet niet geregeld is, wanneer de gemeente van dit recht gebruik mag maken, en dat elk richtsnoer ontbreekt ter bepaling van de grootte der schadeloosstelling en van de personen, aan wie zij zal worden verstrekt, en ontwikkelt ten slotte zijn denkbeeld, op welke wijze dit een en ander zou behooren te worden geregeld.

Vervolgens behandelt hij de vraag, wie de verdeelingskosten moeten betalen, waartoe niet alleen de kosten der verdeling, maar ook die, welke uit de verdeling voortvloeien, behooren, en betoogt hij op goede gronden, dat die alleen door de deelgerechtigde markgenooten moeten worden gedragen, en dat zij, die een recht op schadeloosstelling hebben, en ook de gemeente, aan wie een gedeelte der mark moet worden toebedeeld, daartoe niet behoeven bij te dragen.

Nadat alle werkzaamheden der verdeling zijn afgelopen, en de commissie rekening en verantwoording heeft gedaan aan den rechter-commissaris, wordt het saldo met het afschrift der goedgekeurde rekening aan het markbestuur overgedragen, dat vervolgens rekening doet aan de gewezen markgenooten; alvorens het saldo aan het bestuur der mark wordt overgedragen, zal ongetwijfeld het salaris der commissie moeten zijn bepaald en uitbetaald, maar meestal zal zij niets ontvangen, omdat bij art. 39 aan de markgenooten, die leden zijn geweest van de commissie, geen salaris is toegekend, terwijl art. 9 bepaalt, dat de commissie bij voorkeur uit de markgenooten wordt benoemd; dit acht de schrijver onbillijk en verkeerd.

Eindelijk wordt de vraag behandeld, in welk opzicht er overeenkomst en in welk opzicht er verschil bestaat tusschen

de gerechtelijke en de vrijwillige verdeeling. De schrijver geeft daarbij als zijn gevoelen te kennen, dat het wenschelijk zou zijn geweest, wanneer ook art. 31, 32, 33 en 35 van toepassing waren verklaard op de vrijwillige verdeeling.

In het laatste Hoofdstuk geeft de schrijver een algemeen overzicht omtrent de werking der wet. Naar zijne meening zou de wet nog doeltreffender zijn, wanneer de verdeeling goedkoop werd gemaakt; wanneer het onmogelijk werd gemaakt, dat de bij de wet aangegevene middelen werden aangewend om marken te ontbinden, waarvan het voortbestaan wenschelijk zou blijken; en wanneer de markgenooten, die niet willen overgaan tot verdeeling eener mark, wier verdeeling klaarblijkelijk wenschelijk zou zijn, van staatswege tot verdeeling konden worden gedwongen. Desniettemin is zijn oordeel over de werking der wet gunstig. Een betrekkelijk groot aantal marken is sedert 1886 reeds verdeeld, terwijl de verdeeling overal voor de ontginning van den grond goede gevolgen heeft gehad.

Twee bijlagen zijn aan het proefschrift toegevoegd: de inrichting der Loenermark, overgenomen uit het markenboek van Loenen, en het plan tot verdeeling van het Voorthuizer maalschap.

I. TELTING.

F. C. HEKMEIJER. *De rechtstoestand der inlandische Christenen in Nederlandsch-Indië*, Utrecht 1892, aangekondigd door Mr. A. J. E. A. BIK, Advocaat en procureur te 's Gravenhage.

Gaarne geef ik gevolg aan het verzoek der redactie om eene bespreking of aankondiging van bovenstaande dissertatie En wel om verschillende redenen. Vooreerst omdat, zooals elders is gezegd (1) de schrijver een "zeer interessant werk heeft geleverd," — maar ook omdat het mij eene welkome gelegenheid is om de, ook blijkens den jongsten jaargang van de *Themis*, bestaande belangstelling in koloniale dissertatiën, levendig te houden. Zelf in der tijd op een koloniaal onderwerp gepromoveerd, en nog steeds belangstellende in onze schoone Koloniën, is mij elk degelijk mede-arbeider, die in het moederland belangstelling weet op te wekken voor Indische vraagstukken, gaarne welkom. En het onderwerp der dissertatie van den heer HEKMEIJER is die belangstelling volkomen waard. Niet het minst is het voor rechtsgeleerden aantrekkelijk. Immers het recht — d. i. de wetten die rechtstoestanden scheppen en regelen — behoort toch zoo te zijn ingericht, dat het niet alleen beantwoordt en blijft beantwoorden aan de behoeften van het oogenblik, maar ook, dat het rechtstoestanden in het leven roept of wel zoodanig regelt, dat deze strekken ten voordeele en ter ontwikkeling der rechtsubjecten en van het algemeen.

Hoe was, en hoe is de rechtstoestand der inlandische Christenen, beantwoordt hij aan den eisch van te zijn rechtvaardig

(1) Mr. C. F. S. *Ind. Gids* 1892 blz. 1532.

en doelmatig, welke zijn de middelen, waardoor wellicht verbetering kan worden aangebracht?

Ziedaar de vragen die de schrijver zich zelf en den lezer van zijne dissertatie voorlegt.

Het is een stout ondernemen om vraagstukken van den omvang en het gehalte als deze onder de oogen te zien. Maar de schrijver heeft zich uitstekend van zijne taak gekweten, dank zij — het is niet gewaagd of kwetsend dit te onderstellen — voor een deel aan de opmerkingen van zijnen promotor prof. DE LOUWER, wiens belangstelling in dit onderwerp genoeg blijkt uit een kort doch zeer lezenswaardig opstel in den „*Indische Volk*” van 31 Mei 1892.

Ik zou, om een begrip te geven van het gewicht der behandelde materie, kunnen volstaan met eene verwijzing naar het zooveen aangehaalde opstel en de genoemde aankondiging van Mr. C. F. S. (1) in den *Indischen Gids*. Daar echter deze geschriften in meer specifiek koloniale tijdschriften voorkomen, meen ik goed te doen door nog te verwijzen naar een opstel van Mr. L. W. C. VAN DEN BERG („het kruis tegenover de halve maan” in den *Gids* van October 1890.) (2)

Toch volge hier nog een overzicht der dissertatie.

Dat daarbij veel herhaald moet worden wat elders reeds is gezegd, ligt voor de hand.

Daarginds leven ongeveer 277,000 inlandsche Christenen. Wel is dit getal betrekkelijk gering tegenover de millioenen niet-Christenen; als zoovele onderdanen en onze geloofsge-nooten, maar vooral als bolwerk en tegenwicht tegen het

(1) Mr. C. F. SCHOON, van wiens proefschrift eene aankondiging te vinden is in *Themis* 1892 blz. 181 (?)

(2) In een zoo juist verschenen opstel van Dr. D. W. HORST; O. I. ambtenaar met verlof, wordt betoogd, dat vooral de humanitaire geest van het Christendom in den vorm van onderwijs in ambachten en handwerken, veel goed kan doen. (*Ind. Gids* Jan. 1893.)

Mohammedanisme verdienen deze in hooge mate de belangstelling van den wetgever. Als het waar is, dat daar ginds „het Christendom bestreden, het Mohammedanisme beschermd wordt,” (1) als het waar is, dat „in de toeneming en versterking van het Mohammedanisme het grootste gevaar ligt der toekomst van het Nederlandsch gezag” (1), dan zeker verdient, buiten het voor velen zwaarwichtige godsdienstige belang, toch nog om moreele, politieke en economische redenen de in de dissertatie behandelde stof ernstige aandacht. Daarbij komt nog, dat het vraagstuk actueel belang heeft. Naar het algemeen gerucht toch wil is de regeling van de positie der inlandse Christenen bij het opperbestuur en het koloniale Gouvernement op 't oogenblik in overweging. -

Na eene korte inleiding behandelt de schrijver in het eerste hoofdstuk (blz. 6—38) den rechtstoestand der inlandse Christenen tot de invoering van het Regeerings-Reglement op 1 Mei 1855.

Het tweede hoofdstuk (blz. 38—109) bespreekt hun tegenwoordigen rechtstoestand.

Het derde hoofdstuk (blz. 109—123) loopt over de middelen waardoor wellicht verbetering in dien toestand zoude kunnen worden gebracht.

Het gaat niet aan den schrijver op den voet te volgen; wij zullen slechts hier en daar een greep doen.

Ten tijde der O. I. Compagnie — ik schreef dit reeds in mijn eigen dissertatie — gold, evenals op de meeste Engelsche en al de Fransche Koloniën, het beginsel, dat in moederland en koloniën zooveel mogelijk dezelfde wetgeving moest gelden. Zoo gold op Java, voor zoover de macht der Nederlanders of liever der O. I. Compagnie zich uitstreckte, het oud-hollandsch recht. Dat recht, dat door Gouverneur-Generaal en Raden mocht gewijzigd worden „tot verbetering en orde van de stad en de

(1) Mr. M. C. PIRPERS: Macht tegen recht.

burgerij als ook tot benefitie van de *traffique* werd op alle inwoners toegepast zonder onderscheid van nationaliteit of godsdienst.

De omstandigheid, dat het aantal der inlandsche Christenen zeer gering was, dat de belangen der *«traffique»* de aandacht der bestuurders bijna geheel in beslag namen, zijn redenen genoeg om met den schrijver aan te nemen, dat de O. I. Compagnie, die zich intusschen zeer weinig met de belangen der inlandsche bevolking inliet, in de enkele gevallen dat dat noodig was, het geldend recht op de inlandsche Christenen toepaste. (blz. 13.)

Aan voorschriften als: dat »de inlantse Christenen zich hebben te conformeerē naar de maniere van de Nederlanders;» dat eene inlandsche Christin haar man niet naar Europa mocht volgen; dat voor een huwelijk met een »swartinne» de toestemming der ouders van den bruidegom noodig was, en meer dergelijke bepalingen, hecht ik minder waarde dan de schrijver doet.

Ik geloof niet, dat dergelijke voorschriften getuigen van een streven om de inlandsche Christenen in de Europeesche maatschappij op te nemen. De zorg, die de O. I. Compagnie aan de inlandsche Christenen besteedde schijnt mij zeer gering toe.

Als de schrijver die aan de studie van dit tijdperk groote zorg heeft besteed, eens de *«Realia»* in voce *«Prediken»* (Dl III blz. 85) opslaat, dan zal hij zien hoe men met het prediken in de *«Maleijtsche taal»* heeft gesold, en van hoe korten duur de zorg der overheid is geweest voor de geestelijke behoeften der *«Inlandsche gemeente.»*

De weinige zorg der O. I. Compagnie verklaart dan ook, dat — daargelaten het ingrijpen van den Gouverneur-Generaal DAENDELS — later zoo weinig en zoo zelden aan de Inlandsche Christenen is gedacht. RAFFLES »schijnt niet aan Inlandsche Christenen gedacht te hebben» (blz. 17.). In 1819, vergeet men weer van inlandsche Christenen in de wet melding te maken. (blz. 18.)

Ziedaar eigenlijk de toestand. Weinig in aanraking met de Europeesche maatschappij leefden de Inlandsche Christenen zoo goed als vergeten voort.

Doch daar kwam de noodzakelijkheid om zich met hun rechts-toestand te bemoeien. In 1828 werd vastgesteld een reglement op het houden van registers van den burgerlijken stand voor Christenen en Joden in Nederlandsch Indië (Besluit van 18 Juni 1828 *Ind. Staatsbl.* n° 50.) Naar aanleiding van dat reglement rezen tal van kwestieën, zoodat de Luitenant Gouverneur-Generaal bij missive van 22 Juli 1829, met vermelding van de zwarigheden in de geregelde en behoorlijke uitvoering ondervonden, om beslissing vroeg.

De vraagpunten, niet minder dan 19 in getal, leidden o. a. tot de beslissing, dat aan het voorschreven reglement onderworpen zijn alle «Christenen op Java, zijnde Inlanders of van inlandsche atkomst.» (Besluit van 23 September 1829 *Ind. Staatsbl.* n° 93)

De schrijver leest uit dit laatst genoemd besluit dat ook de inlandsche Christenen *buiten* Java aan dit reglement onderworpen waren. Ofschoon het waar moge zijn dat het reglement voor geheel Ned. Indië gold, moet ik, nu de vraag gedaan is geworden en het antwoord in den zin luidt, als is aangehaald, de toepasselijkheid van het reglement op inlandsche Christenen buiten Java minst genomen kwestieus achten.

Met dit al (mijne opmerkingen zijn van ondergeschikt belang; de schrijver wil ze wel opnemen alleen als een bewijs van belangstelling in zijn arbeid,) kan ik mij met schrijver's résumé wel vereenigen: (blz. 22) «De rechtstoestand der inlandsche Christenen op Java en Madura vóór de invoering der nieuwe wetgeving in 1848 was deze, dat zij voor het burgerlijk- en handelsrecht, voor het strafrecht en de rechtsbedeeling in het algemeen onder de zelfde wetten leefden als de Europeanen. In zaken van publiek recht, als belastingen, heerendiensten, enz. waren zij echter als inlanders te beschouwen.»

Tot zoover de rechtstoestand op Java en Madura.

Op de buitenbezittingen waar de Portugeezen, bijv. in de Molukken, reeds vele bekeerlingen hadden gemaakt, werden (en worden nog) vele Christenen onder de bevolking gevonden.

Het zoude te ver voeren om den schrijver te volgen in zijne schets betreffende de toestand op de verschillende buitenbezittingen. Genoeg zij het te vermelden, dat hun rechtstoestand in de Molukken deze was: dat de inlandsche Christenen wat betreft het privaatrecht met Europeanen, wat betreft het publiekrecht met inlanders gelijk stonden.

We merkten reeds op, dat in 1848 in Ned. Indië eene nieuwe wetgeving werd ingevoerd. Daarin kwamen eenige bepalingen voor van belang voor den rechtstoestand der inlandsche Christenen, bijv. art. 7 der (Indische) algemeene bepalingen: „met Europeanen worden gelijk gesteld, alle Christenen, daaronder begrepen die welke tot de inlandsche bevolking behooren.“ Intusschen werd bij art. 3 der invoeringswet bepaald, „dat, totdat dien aangaande nader zal zijn voorzien, de tot de inlandsche bevolking behorende Christenen . . . zullen blijven in hunnen tegenwoordigen rechtstoestand.“

De grond dezer bepaling was, dat de inlandsche Christenen over 't algemeen ten aanzien van hunne ontwikkeling en beschaving op geen hooger trap stonden dan de overige inlanders (blz. 34.) Veel verder was men dus niet gekomen. Daarbij kwam nog, dat de wetsbepalingen niets bepaalden omtrent het, in Indië zeer omvangrijke, administratieve recht.

Daarin hoopte men door art. 109 van het Regeerings-Regl. (1) —

(1) „De bepalingen van dit reglement en van alle andere algemeene verordeningen, waarin sprake is van Europeanen en inlanders, zijn, waar het tegendeel niet is bepaald, toepasselijk op de met hen gelijkstaande personen.

Met Europeanen worden gelijk gesteld alle Christenen en alle personen, niet vallende in de termen der volgende zinsnede.

en zoo komen tot het tweede hoofdstuk der dissertatie — verbetering te brengen.

Het doet mij leed, dat de ruimte, waarvan voor eene aankondiging eener dissertatie mag worden gebruik gemaakt, niet toelaat om alles uit dit tweede hoofdstuk over te nemen wat tot een juiste beoordeeling van de portée en het belang daarvan noodig zoude kunnen zijn.

Genoeg zij het hier de twee stroomingen, die zich bij de behandeling van het desbetreffende artikel 109 van het Regeeringsreglement openbaarden, te constateeren.

„Sommige leden keurden de gelijkstelling allezins goed omdat daarin een middel gelegen was om langs zachten weg de verspreiding des Christendoms en dus ook de ware beschaving te bevorderen. Een grooter aantal achtte daarentegen de gelijkstelling zeer bedenkelijk. Zoo doende werd de Mohammedaan of Heiden alleen omdat hij tot het Christendom overging, in een anderen maatschappelijken toestand geplaatst . . . Ook uit een staatkundig oogpunt zoude de gelijkstelling verkeerde gevolgen kunnen hebben. De godsdienst als criterium voor de gelijkstelling willen deze zien wegvallen. Door het blootelijk noemen van den landaard was het doel even goed te bereiken.”

Hoe die „sommige”, dat „grooter aantal” leden en niet minder de Regeering bij hunne meening bleven volharden, hoe eindelijk het tegenwoordig art. 109 R.R. is vastgesteld, het wordt door den schrijver omstandig medegedeeld.

Met inlanders worden gelijk gesteld Arabieren, Mooren, Chineezers en allen die Mohammedanen of Heidenen zijn.

De inlandsche Christenen blijven onderworpen aan het gezag der inlandsche hoofden, en met opzicht tot rechten, lasten en verplichtingen aan de zelfde algemeene gewestelijke en gemeentelijke verordeningen en instellingen, als de inlanders die het Christendom niet belijden.

De Gouv. Gen. kan in overeenstemming met den Raad van Nederlandsch Indie, uitzonderingen maken op de toepassing der in dit artikel gestelde regels.’ —

Wij mogen hem intusschen in dat overigens zeer wetenswaardig en met zorg bewerkt gedeelte zijner studie niet volgen. Het zou waarlijk te ver voeren.

Prof. VAN DEN BERG noemt in „de Gids“ (1) een inlandsch Christen „een wezen, dat bijna geen stap kan doen op zijn levensweg zonder over rechtskwestiën te struikelen.“ Gevolg daarvan is, dat ook voor hen, die zijn rechtstoestand gaan beschouwen, telkens en van alle zijden kwestiën oprijzen. Gaat men als de schr. art. 109 R. R. uit de geschiedenis interpreteeren, dan wordt reeds dadelijk opgeworpen, dat de geschiedenis weinig, of zoo goed als geen licht geeft (blz. 39). Gaat men toch met de geschiedenis aan de hand interpreteeren, dan komt de een, als schr. op blz. 55, tot de conclusie, dat de inlandsehe Christenen behooren tot de categorie der inlanders. Volgens een ander, bijv. prof. DE LOUWER, behooren zij tot de met Europeanen gelijkgestelden, een gelijkstelling die echter vooralsnog niet werkt. Volgens deze meening — de schrijver heeft mij niet van hare onjuistheid kunnen overtuigen — bepalen alinea 2 en 3 van art. 109 R. R. het zelfde als de art. 7 en 8 der Ind. Alg. Bep. — Prof. DE LOUWER die, althans in de uitgave zijner handleiding die ik bezit, geen beroep op de geschiedenis doet, zou zich m. i. kunnen beroepen op de verklaring der regeering, door schrijver op blz. 47 aangehaald „Het is de zelfde verdeeling, die ook nu bestaat en die in acht genomen is bij de tegenwoordige wetboeken.“

Zegt de een, het R. R. heeft de tot dusver gevolgde practijk willen handhaven, de ander (Mr. C. F. S.) antwoordt: neen, juist het tegenovergestelde van hetgeen vroeger gold, heeft men willen invoeren. Weer een ander (Mr v. D. BERG) komt wel tot een der aangegeven conclusiën, maar op andere gronden (blz 51.)

Meent prof. DE LOUWER, dat art. 109 R. R. door een slordige

(1) t. a. p. October afl. blz. 97.

redactie hoogst onduidelijk is; Mr. C. F. S. vindt dat artikel duidelijk genoeg; doch daarom juist zoo af te keuren. Noemt de vorige Minister van Koloniën dit artikel onvoldoende; prof. v. D. BERG noemt het „onrechtvaardig.“

Vraagt men, heeft art. 109 R. R. de artikelen 7 en 8 der Ind. Alg. Bep. doen vervallen (een vraag door schrijver bevestigend beantwoord) anderen, speciaal in Ned. Indië antwoorden ontkennend en zeggen daarover anders te denken. (blz. 57.)

Deze vraag — ofschoon in anderen vorm — bracht mij voor den geest den strijd, die ook hier te lande omtrent de werking der Nederl. Alg. Bep. is gevoerd geworden.

Ik haalde slechts aan de meeningen van hen wier geschriften hier te lande meer bereikbaar zijn. Doch wanneer men in aanmerking neemt, dat behalve hier ook in Indië aan beide zijden nog verschillende medestanders staan; dat ook op meer ondergeschikte punten de meeningen uiteen loopen; dat de Schr. van dit een en ander met een rijke litteratuur-opgave mededeeling doet; — dan zal de welwillende lezer niet euvel duiden, dat in dit opstel wordt verwezen naar de dissertatie zelve.

Genoeg is echter aangehaald om aan te toonen, dat zooloos niet op het art. 109 R. R. dan toch op den rechtstoestand van den inlandschen Christen de stempel is gedrukt van tweeslachtigheid, als uitvloeisel van de botsing tusschen de twee voren-omschreven stroomingen, waartusschen de wetgever niet duidelijk heeft durven kiezen.

Intusschen, in zekere opzichten is de toestand van den Christen-Inlander geregeld geworden. Voor hem staat althans de gelegenheid tot gelijkstelling open. Hij kan die vragen en moet daarvoor bewijzen in het bezit te zijn van een geslachtsnaam, den Christelijken Godsdienst te zijn toegedaan, de Hollandsche taal goed te spreken en te schrijven en eindelijk geschiktheid voor de Europeesche maatschappij te bezitten. (blz. 61 en 62).

Tot zoover de eerste paragraaf van het tweede hoofdstuk. In de volgende paragrafen behandelt de Schr. den toestand van

den Christen-Inlander ten opzichte van het publiekrecht (§ 2 blz. 62—70); de rechtspleging (§ 3 blz. 70—76); het strafrecht (§ 4 blz. 76—79); het burgerlijk en handelsrecht (§ 5 blz. 79—108).

Weer gaat het niet aan den schrijver in deze uiteenzetting te volgen.

Ook omtrent deze details loopen de meeningen uiteen. Is het een inbreuk op de ook in ons koloniaal Staatsrecht erkende vrijheid van godsdienst, dat om regent te zijn of te blijven men Mohammedaan moet zijn; dat de inlandsche Christen ook op den Zondag heeren-diensten moet verrichten? Is het billijk, dat deze inlandsche Christenen moeten bijdragen in de kosteu van door de gemeente uitgeschreven Mohammedaansche feesten?

De Schr. ziet in dit een en ander geen bezwaar, en volgens hem werd terecht aan den weerspannigen Inlander Christen, die zijn aandeel in die gemeente-feesten niet wilde betalen, zijn aandeel in de gemeente gronden ontnomen. (blz 66 en 67). Een ander vindt die feiten „onbegrijpelijk van een Gouvernement, dat neutraal heet te staan tegenover de verschillende godsdiensten.“

Ook hierin zal ik mij geen partij stellen.

Slechts deze opmerking. Ik ben het eens met de theorie van onzijdigheid. en veroorloof mij daaromtrent de woorden in herinnering te brengen daarover in het Engelsch parlement door Macaulay gesproken: „Onze plicht, als regeerders, is met „betrekking tot alle vraagstukken van zuiver godsdienstigen „aard de meeste onzijdigheid in acht te nemen.“ Maar even juist als deze regel is, even waar is het, dat slechts zeer zelden het vraagstuk van *zuiver* godsdienstigen aard is. Tal van oeconomische en politieke belangen komen daarbij in aanmerking. Het is wel gemakkelijk om in theorie een stelregel. te verkondigen, maar voor een Gouvernement zeer lastig om dien voor de gegeven gevallen in toepassing te brengen. Over het algemeen zijn toch de politieke en oeconomische

belangen van het vraagstuk overheerschend en mag een bestuur die niet uit het oog verliezen.

Uit de derde paragraaf teeken ik aan, dat volgens Schr. (blz. 72 en 73) geschillen tusschen Christen-Inlanders onderling, en ook waar zij staan tegenover een Mohammedaansch Inlander, nooit voor de Mohammedaansche Priesterraden kunnen komen. Een gelukkige omstandigheid voor den Christen-Inlander! Want ik lees in het werk over Mohammedaansch recht van Prof. mr. L. W. C. v. d. BERG »dat de priesterraden zich in den regel niet eens de moeite geven de hen voorgelegde kwesties te overwegen en uit te werken «!

De vierde paragraaf behandelt de verhouding van den Christen-Inlander tot het strafrecht. In hoofdzaak staat hij wat dit betreft gelijk aan de andere Inlanders. De strafbepalingen tegen overspel en bigamie »eigen aan de Oostersche begrippen en het Oostersch klimaat« zijn alleen toepasselijk op den Christen-Inlander indien op zijn huwelijk het voor Europeanen geldend recht toepasselijk is.

De vijfde, uit den aard meer uitgebreide, paragraaf is gewijd aan het burgerlijk en handelsrecht. Voor de inlanders geldt het beginsel van handhaving hunner godsdienstige wetten en instellingen en gebruiken, behoudens wanneer zij zich hebben onderworpen aan het voor de Europeanen vastgestelde burgerlijk en handelsrecht (art. 75 R. R.). Geeft nu, zooals Schr. meent, deze bepaling den inlander eene algemeene bevoegdheid om zich aan het Europeesch recht te onderwerpen? Het wordt betwijfeld (blz. 81) en m. i. terecht. Het zou te ver gaan om de gronden daarvoor aan te voeren — zeer juist door mr. C. F. S. ontwikkeld — doch ook mij komt het voor, dat de Inlander zich, behalve het geval van een huwelijk met eene Europeesche of daarmee gelijkgestelde, alleen voor eene bijzondere rechtshandeling aan het recht der Europeanen kon onderwerpen.

Behalve dergelijke gevallen van onderwerping leven de

inlanders onder hun eigen recht, dat slechts voor een klein deel is gecodificeerd (blz. 88).

Volgt men den Schr. in zijn onderzoek betreffende de vraag welk recht verder nog voor den inlander geldt, een onderzoek waaraan hij veel zorg heeft besteed, dan kan men gerust zijne conclusie onderschrijven:

„dat het voor Inlanders bestaand privaatrecht zich nog vrijwel in een chaotischen toestand bevindt.“

Het is begrijpelijk dat iemand, die tot zoodanige conclusie is gekomen, zijne studie besluit met het hoofdstuk „Wensche-lijke Hervorming.“ Een voorstel tot hervorming, dat men intusschen neme voor wat het volgens den schrijver is: „eene eerste proeve van een beginner“ (blz. 109).

Na eenige voorbeelden te hebben gegeven ter adstructie der stelling, dat de regeling van deze materie eerst het resultaat kan zijn van langdurige voorbereidende studie, bepaalt de schr. zijne hervormingsvoorstellen tot het familie- en erfrecht, omdat bij deze onderwerpen de grootste behoefte aan regeling bestaat (blz. 115). Het doel en de strekking dezer hervorming zal wel moeten zijn toepasselijk verklaring van het voor Europeanen geldende familie en erfrecht, doch voorhands acht schr. de tijd daarvoor nog niet gekomen.

Thans bepale zich de regeeringstaak meer tot opvoeding dan tot wetgeving. Misschien zoude reeds nu in sommige streken een proef omtrent die toepasselijk verklaring kunnen worden genomen.

Begrijp ik den schr. wel dan wil hij, dat bij dien proef in acht worden genomen de volgende principes.

Geleidelijke toepasselijkverklaring, desnoods niet alle deelen van het privaatrecht omvattende. Handhaving der scheiding van rechtspraak over Inlanders en Europeanen, en van inlandsche hooffden als rechters met eene eenvoudige procedure. In achtneming van plaatselijk verschil in ontwikkeling. — Schr. verdeelt de inlandsche Christenen in drie hoofdgroepen: 1° die

in de Molukken en de Minahassa, 2° die in de andere deelen van den Archipel, en 3° die — vooral in de hoofdplaatsen — hetzij door hun Europeeschen vader niet erkend, hetzij volbloed Inlander, zich in de lagere rangen der Europeesche maatschappij hebben ingedrongen.

Deze verdeeling in groepen is elders van zeer weinig waarde geacht. Mr. C. F. S. meent, dat waar de noodzakelijkheid bestaat om aan te geven, wat recht is, de meerdere of mindere ontwikkeling geen gewicht in de schaal mag leggen. Ik wil hier niet twisten over de vraag of een Inlandsch Christen door het enkel feit, dat hij „zijn rug toedraait aan hetgeen waaraan hij zich vroeger onderwierp, en door zijne aanneming van het Christendom, zich wenscht te onderwerpen aan de levensbeschouwingen van de Christenen” een *recht* verkrijgt op de toepassing van aan die nieuwe levensbeschouwing passende rechtsbeginselen. Dit is, meen ik, de vraag niet, maar wel, of de Christen-Inlander, vooropstellende, dat men rechtsgelijkheid wil, reeds *geschikt* is om dat recht te ontvangen en of ons koloniaal belang medebrenkt hem reeds nu dat recht te geven. Door zijne toetreding tot het Christelijk geloof wordt de Christen-Inlander als geloofsgenoot onze gelijke, maar dit enkele feit sluit nog geenszins in zich, dat hij als rechts subject of deelehebber in onze politieke gemeenschap aanspraak heeft op dezelfde en op gelijke rechten en bevoegdheden.

Die vraag is eene ernstige en veelomvattende, die naar het ook mij wil voorkomen eerst na een nauwgezet onderzoek zal kunnen worden beantwoord. Bij dat onderzoek zal m. i. wel gelet moeten worden op de ontwikkeling, meer bijzonder der Inlandsche Christen-gemeenten.

Ook Prof. de Louter acht dit noodig, daar „waar enkele „personen zonder gemeente verband het Christendom aannemen, „de bevoegdheid der Indische regeering om hen met Europeanen „gelijk te stellen in de meeste gevallen voldoende is.”

Ik voeg er nog iets bij. Wordt er dien kant opgestuurd,

dan zal er een prikkel ontstaan voor de Inlandsche Christenen om een gemeente verband te vormen. Door zoodanig verband, wanneer de daarvoor te stellen eischen daarnaar worden ingericht, zoo niet geheel dan toch goeddeels, gewoon gemaakt aan onze Europeesche begrippen omtrent samenwerking, rechtsbedeeling, kortom aan onze Europeesche begrippen omtrent samenleving zullen de Inlandsche-Christenen meer en meer, en misschien spoedig, rijp en geschikt worden om opgenomen te worden in dat groote verband, dat wij de Europeesche, d. i. beschaafde maatschappij noemen. Zijn er reeds Inlandsche-Christengemeenten, die daarvoor geheel of ten deele geschikt zijn, men onthoude ze niet langer de bevoegdheden waarop ze ook m. i. aanspraak mogen maken.

In de uitwerking van dit denkbeeld kom ik niet. Bij die uitwerking rijzen toch tal van vraagpunten. Zoo bijv. om te blijven bij de uitwerking van den schrijver, waar hij (blz 121) aan alle zendelingen wil opdragen het houden der registers voor den burgerlijken stand — ofschoon ik het bezwaar van Mr. C. F. S. gemakkelijk te ondervangen acht is te recht gewezen op de mogelijkheid van conflict tusschen Protestantsche en Katholieke zendelingen.

Men wijze aan Protestantsche en Katholieke zendelingen een afzonderlijk arbeidsveld aan, anders staat er ernstige tweedracht, die tot dadelijkheden overslaat, te vreezen, zooals de ondervinding in enkele der Engelsche Koloniën reeds heeft geleerd.

Het is eene moeilijke taak voor een uit den aard neutraal Gouvernement, dat zoovele onchristenen te regeeren heeft, om, zonder gevaar voor botsingen, door verspreiding van ruimere begrippen omtrent zedelijkheid, de beschaving te bevorderen.

Die taak ter hand te nemen is echter een der plichten van ons koloniaal Gouvernement. Doch, ik herhaal het, nauwgezetz voorafgaand onderzoek is noodig.

Het gebrek aan belangstelling, om niet te zeggen de onverschilligheid, omtrent de godsdienstige belangen dier gindsche

geloofsgenooten bij het publiek, de vrees voor inmenging in godsdienstzaken bij de regeering, gemis aan samenwerking en organisatie van belangstellende vereenigingen en personen, zijn oorzaak, dat de onmiskenbare beschavende invloed, van zending en bekeering naast het onderwijs nog niet naar volle waarde wordt gekend en kan geschat worden.

Naast andere geschriften tot het volbrengen dezer regeeringsplicht te hebben aangespoord is de verdienste van de hier aangekondigde dissertatie.

den Haag, Febr. 1893.

Mr. A. J. E. A. BIK.

J. C. H. PRIKKEN. — *Bescherming van Woning*; Utrecht,
1892.

Het hierboven vermelde onderwerp, deels op het gebied van het staatsrecht deels op dat van het politierecht en formeele strafrecht gelegen, heeft velen der studeerende jongelingschap aangetrokken. Na de uitstekende, in 1880 te Amsterdam door Mr. H. VERKOUTEREN verdedigde studie, welke ook thans nog als het standaardproefschrift in deze materie te beschouwen is, werd het in meer dan ééne dissertatie behandeld. Aan de jongste proeve, die — zonder nieuwe gezichtspunten te openen — in een zeventigtal bladzijden de voornaamste punten beknopt en duidelijk uiteenzet, wijd ik gaarne eene korte bespreking.

Na eene geschiedkundige inleiding, herinnerende aan den oud-Germaanschen *Hausfrieden* en aan de voorschriften omtrent de „onschendbaarheid“ der woning in onze achtereenvolgende Staatsregelingen en Grondwetten voorkomende, bespreekt Schr. in het eerste Hoofdstuk (bldz. 14—20) de strekking van het beginsel, zooals dit thans in artikel 158 onzer Grondwet is uitgedrukt. Die strekking acht hij eene dubbele: „en om aan het individu eenen waarborg te geven tegen onrechtmatige schending van den huisvrede, èn om aan den wetgever over te laten dat recht in het algemeen belang te beperken.“ — Daarna staat hij in het tweede Hoofdstuk (bldz. 20—26) bij het „binnentreden tegen den wil van den bewoner“ stil, wijzende aan den éénen kant op het wegvallen (bij de jongste Grondwetsherziening) van het woord „niemand,“ zoodat z. i. thans het verbod alleen tegen de *ambtenaren* gericht is, aan de andere zijde op de uitbreiding, die de categorie van hen die beschermd worden in 1887 heeft ondergaan, nu de beperking tot „ingezetenen“ vervallen is; tevens den nadruk er op leggende, dat tot het binnentreden steeds de toestemming van den bewoner

moet gevraagd worden, ook al maakt zekere wet — zooals de Algemeene van 26 Augustus 1822 — daarvan geene melding, en dat, zoo de bewoner vrijwillig den toegang verleent, het Grondwettig artikel buiten toepassing blijft. — In het derde Hoofdstuk (bldz. 26—40) is dan de beteekenis van het woord „woning” aan de beurt; de verschillende daaromtrent bestaande gevoelens gaat Schr. na, om ten slotte zich met de door Professor BULLS aangegeven criteria (het feitelijk leiden van het privaat huiselijk leven, en de afsluiting van de buitenwereld) te vereenigen en naar die criteria het begrip nader te ontwikkelen. *Daarbuiten* vallen dan de stoomboot ten opzichte van de passagiers die niet in een afzonderlijk afgehuurd gedeelte hun huiselijk leven leiden, het pakhuis, de stal, de winkel of tapperij zoo het een op zichzelf staand gebouw is, het openbare gebouw; *daarbinnen* het schip ten aanzien van den schipper die niet aan den wal woont, de woning die tijdelijk door den bewoner verlaten is, de kamer die men in een hotel betreft, de winkel of tapperij die één geheel met het woonhuis vormt, het pakhuis of de fabriek die niet anders dan door de woning kan worden binnengetreden.

Na den regel de uitzondering Hier vooral was voor den Grondwetgever van 1887 eene herzieningstaak weggelegd, waar hij in het bestaande artikel 153 vond gewag gemaakt van een last tot binnentreden, door de door de wet aangewezen macht te geven, eene zinsnede die naar het oordeel van zeer bevoegden het binnentreden krachtens *algemeene machtiging* verbood, al had de wetgever van 31 Augustus 1853, den Gemeenteraad als lastgever aanwijzende en begrijpende dat deze verzameling van vroede mannen niet ieder oogenblik ten Raadhuize bijeen kan komen teneinde in elk concreet geval het binnentreden te bevelen, tot die algemeene machtiging zijne toevlucht moeten nemen. Aan de bespreking van deze moeilijkheid en de oplossing daarvan door het tegenwoordige artikel 158, dat ook van een algemeenen last gewaagt, is het vierde Hoofdstuk (bldz. 40—56)

gewijd. De vergelijking van het Wetboek van Strafvordering met het Grondwettig voorschrift — eene vergelijking welke, evenals die ten opzichte van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, niet anders dan ongunstig kan uitvallen en ons het „Es erben sich Gesetz' und Rechte wie eine ewige Krankheit fort“ voor den geest roept — brengt den schrijver op het belangrijke arrest van den Hoogen Raad d.d. 3 October 1887 (W. v. h. R. n° 5478), aan de met de tenuitvoerlegging van een strafvonnis belaste ambtenaren de bevoegdheid ontzeggende om de woning binnen te treden, en de wet van 21 Juli 1890 (*Stbl.* n° 127), die aan dat arrest haar ontstaan te danken had. — Ook in het vijfde Hoofdstuk (bldz. 56—67), handelende over de bij het binnentreden der woning in acht te nemen vormen, wordt deze wet nader besproken. De vorm is in artikel 3 zeer eenvoudig gesteld, overeenkomstig de aanmerkingen door de Eerste Kamer op het den 18 Januari 1889 door haar verworpen ontwerp gemaakt, en bestaat alleen in het opmaken van een proces-verbaal en het binnen tweemaal vier-en-twintig uren een afschrift daarvan aan den bewoner mededeelen. Over het algemeen kan men zeggen, dat op het punt der vereischte vormen in onze wetten eene groote verscheidenheid is waar te nemen, evenals ten opzichte van het binnentreden bij nacht, dat nu eens wèl, dan weer niet aan strengere voorschriften wordt onderworpen, en in het laatste geval òf naar vaste uren òf naar het aanwezig zijn van den „voor de nachtrust bestemden tijd“ moet worden beoordeeld.

Ten slotte werpt Schr. in het zesde Hoofdstuk (bldz. 67—70) een vluchtigen blik op de artikelen 138 en 370 van ons Strafwetboek, behelzende de strafrechtelijke sanctie van het Grondwettig voorschrift ten aanzien èn van particulieren èn van de ambtenaren, welke artikelen intusschen de bescherming ook tot het besloten lokaal en erf uitstrekken, en dus de grenzen van het beschermd gebied ruimer trekken dan onze Grondwet gedaan heeft.

Moge dus het proefschrift, zooals uit het bovenstaande blijken kan, in dien zin op volledigheid aanspraak maken, dat de voornaamste punten, die de schrijvers verdeeld hielden en tot rechterlijke beslissingen leidden, daarin behandeld worden, een weinig meer uitvoerigheid ten opzichte van sommige dier punten was m. i. wel wenschelijk geweest. Juist omtrent datgene wat, als zijnde van jongeren datum, in de vrij aanzienlijke literatuur over ons onderwerp gemist wordt, had men gaarne iets meer vernomen. Ik heb in het bijzonder de reeds genoemde wet van 21 Juli 1890, of laat ik liever zeggen hare wordingsgeschiedenis op het oog. Die wordingsgeschiedenis — een voorbeeld dat ook bij het Departement van Justitie de spoed, waarmede een werk gemaakt wordt, aan de gehalte van dat werk afbreuk kan doen, en dat onze Tweede Kamer, hoe waakzaam overigens ook, wel eens iets laat passeeren wat beter ware geweest — is voor hem, die de Bescherming van Woning tot onderwerp zijner beschouwingen koos, van het hoogste belang, en — ook na het proefschrift over de eerste stadia der wordingsgeschiedenis, den 11 Februari 1890 door Mr. W. SONNEVELD te Leiden verdedigd — vermeldenswaard. Bij de in de Eerste Kamer gehouden Beraadslagingen, die tot de verwerping van het tweede wetsontwerp leidden, was 't het door schrijver in het begin van zijn vierde Hoofdstuk besproken punt (de verplichting der wet om de *gevallen* van het binnentreden te noemen) hetwelk door den Heer VAN NAAMEN VAN EEMNES werd aangeroerd en dezen besluiten deed dat het ontwerp niet aan de door de Grondwet gestelde eischen voldeed (1). Bij de Beraadslagingen in de Tweede Kamer, naar aanleiding van het thans wet geworden ontwerp, verdient vooral de redevoering van den Heer VAN DER KAAJ te worden vermeld, die in een krachtig betoog de door schr. op bldz. 42 behandelde vraag, of de wetgever bevoegd is *zelf* als lastgever

(1) Handelingen der Eerste Kamer, 1888—1889, bldz. 108.

op te treden, bevestigend beantwoordde; een betoog, dat de afgevaardigde — nadruk leggende op „den geest der Grondwet die levend maakt” — toelichtte met de opmerking dat de grootere, ruimere bevoegdheid, door de Grondwet den wetgever toegekend, om het geven van den last aan anderen op te dragen, de mindere bevoegdheid, het zelf geven van den last, omvat (1); maar waartegen de bedenking niet kan wêrhouden worden, dat men zodoende de letter der Grondwet geweld aandoet, dat bovendien de machtiging, door den wetgever aan zekeren ambtenaar verstrekt, noodwendig een nog algemeener en minder herroepelijk karakter heeft dan zelfs de *algemeene* last van den eenen ambtenaar aan den anderen, en dus door den geest van het Grondwettig voorschrift kwalijk wordt gerechtvaardigd. — Eindelijk had, tot aanvulling van hetgeen op bldz. 63 vermeld wordt omtrent de quaestie of het opmaken van het procesverbaal van binnentreden als een der vereischte vormen kan beschouwd worden, aan de bespreking van dit punt in de Tweede Kamer kunnen herinnerd zijn, waar de Heer SMIDR (2), evenals de Heer PYNAPPEL bij behandeling der Begrooting van Justitie in de Eerste Kamer (3), het jawoord op die vraag gaf in afwijking van het gevoelen in de Memorie van Beantwoording voorgestaan (4).

En ander punt uit de jongste geschiedenis van ons onderwerp, door Schr. op blz. 21 behandeld, betreft de beteekenis van het Grondwetsartikel (158) ten aanzien van de personen,

(1) Handelingen der Tweede Kamer, 1889—1890, bldz. 1221.

(2) Handelingen der Tweede Kamer, 1889—1890, bldz. 1223.

(3) Handelingen der Eerste Kamer, 1888—1889, bldz. 185.

(4) De Minister was van oordeel — evenals Mr. VAN HAAFTEN (W. v. h. R. n° 5486) die terstond na het verschijnen van het eerste wetsontwerp tegen de verplichte tegenwoordigheid van den Burgemeester, Wethouder of Commissaris van Politie bij het binnentreden opkwam — dat het enkel vertoonen door den ambtenaar van den schriftelijken last aan den bewoner een der door de Grondwet gewilde vormen, en tevens een voldoende vorm is.

tegen wie het verbod is gericht. Men weet, dat onder de werking van artikel 153 der Grondwet van 1848 over die beteekenis een levendige strijd is gevoerd. Sloeg het verbod alleen op de ambtenaren of ook op de particulieren? In eerstgemelden zin luidde het antwoord o. a. van Mr. VERKOUTEREN (proefschrift bldz. 78 vlg.), en van Mr. ARNTZENIUS, in de aankondiging van het proefschrift (1), in laatstgemelden zin o. a. dat van Professor BUIJS (de Grondwet, II, bldz. 400). Dat voor beide meeningen deugdelijke gronden waren aan te voeren, zal wel moeilijk kunnen worden ontkend, waar de nadruk gelegd werd aan den éénen kant op de strekking van de geheel eerste Afdeling van het Hoofdstuk over de Justitie, het waken tegen willekeur der Administratie, en het karakter onzer hoogste staatswet, die met de verhoudingen der burgers onderling zich niet inlaat; aan de andere zijde op de geen onderscheid makende terminologie van artikel 153, eene terminologie die niet in 1848 bij toeval in onze Grondwet binnensloop, maar die van 1798 tot 1810 in onze Grondwetten aangetroffen en in 1815 — men mag gerust zeggen willens en en wetens (2) — overgenomen werd. Ik voor mij zou het liefst met het laatste argument medegaan, dat m. i. vooral daarom waarde heeft, omdat, waar andere in dezelfde eerste Afdeling omschreven handelingen zooals de onteigening en de inhechtenisneming uit haren aard daden van het openbaar gezag zijn, dit ten opzichte van het *binnentreden*, wat geen technische term is, niet kan gezegd worden. In ieder geval, de Grondwetgever

(1) Bijdragen tot de kennis van het staats-, provinciaal en gemeentebestuur in Nederland, XXIV, bldz. 367.

(2) In het rapport der Commissie tot herziening der Grondwet, uitgebracht den 13 Juli 1815, heet het: „De woning van elk onderdaan des Konings is hem een veilig verblijf” (VAN MAANEN, bldz. XXIX), terwijl in hare Beraadslagingen (bldz. 231 en 232) gesproken wordt van „het principe dat ieder onschendbaar is in zijne woning en dat niemand buiten bevel der competente auctoriteit daar mag binnentreden.”

van 1887 vond een voorschrift over welks omvang verschil van gevoelen was. Mag men nu aannemen, dat dit verschil beëindigd is, waar wel is waar het woord „niemand“ vervallen is, maar toch de uitdrukking eene zeer algemeene is gebleven (1), en de wordingsgeschiedenis van het nieuwe artikel over de veranderde redactie het volmaaktste stilzwijgen bewaart? Mag men aannemen, dat de Grondwet, geheel onbewust, den strijd beslecht heeft? Waar ik van oordeel ben, dat ook nu nog de voorstanders der ruimere uitlegging een krachtigen steun in artikel 158 vinden, erken ik tevens gaarne de mogelijkheid van dwaling, overtuigd als ik ben dat geene wetsuitlegging moeilijker is dan die van onze hoogste Staatswet; vooralsnog echter kan ik aan het bloote wegvallen van het bewuste woord niet die beteekenis hechten, die de schrijver van ons proefschrift er aan toekent.

Ten slotte een enkel woord over de vraag, of artikel 158 gezegd kan worden een recht aan de individuen toe te kennen. Schrijver is — in tegenstelling met Mr. VERKOUTEREN — van oordeel dat dit wèl het geval is. Waar hij in zijne hierboven aangehaalde conclusie gewaagt van het artikel als van „een waarborg tegen onrechtmatige schending van den huisvrede“, ga ik geheel met hem mede, omdat — waar de Grondwet het beginsel van de bescherming der woning uitspreekt — men gegronde verwachting koesteren kan dat de wetgever èn door strafbepalingen tegen hem die wederrechtelijk op dat beginsel inbreuk maakt, èn door eene goede regeling van de uitzonderingen op het beginsel, die bescherming tot eene feitelijke zal maken. Maar waar hij Mr. VERKOUTEREN, die ontkent dat hier van een *subjectief recht* des burgers sprake is, bestrijdt,

(1) Text van alinea 1 van artikel 158 Gw.: „Het binnentreden in eene woning tegen den wil van den bewoner is alleen geoorloofd in de gevallen bij de wet bepaald, krachtens eenen bijzonderen of algemeenen last van eene magt door de wet aangewezen.”

kan ik met die bestrijding niet medegaan. En wegens de theoretische bezwaren, aan het aannemen van subjectieve rechten op het gebied van het Staatsrecht verbonden, bezwaren die voortspruiten uit het karakter van het publiek- in tegenstelling met dat van het privaatrecht en die met groote scherpzinnigheid door Mr. J. A. LOEFF in zijn »Publiekrecht tegenover Privaatrecht» (Leiden, 1887) ontvouwd zijn (1), en op grond van de geschiedenis van de eerste Afdeeling van het vijfde Hoofdstuk onzer Grondwet, welke Afdeeling in karakter niet verschilt van het uitgebreide artikel 101 van de Grondwet van 1814 (regelen gevende als grondslagen van wettelijke beschikkingen en in 1815, toen andere voorschriften o. a. dat omtrent de bescherming der woning daarbij gevoegd werden, in meer artikelen gesplitst) en dus niets minder maar ook niets meer doet dan den wetgever te hulp roepen opdat deze de grenzen afbakene binnen welke de vrijheden der burgers geëerbiedigd worden (2), reken ik de bestreden meening de juiste. Daarom zou ik ook niet de door Mr. PRIKKEN aangehaalde overweging van het vonnis der Arrondissementsrechtbank van 's-Hertogenbosch d. d. 2 Juni 1887 (W. v. h. R. n° 5452) — in de zaak die tot het gemelde arrest van den Hoogen Raad leidde — willen onderschrijven »dat daar waar de Grondwet de onschendbaarheid der woning waarborgt, de eigenaar van zijne bevoegdheid, van

(1) Neemt men aan, dat het publiekrecht de verhouding regelt tusschen Staat en onderdaan, dan volgt daaruit de onbestaanbaarheid van subjectieve rechten van den laatste tegenover den eerste, omdat tegenover die rechten subjectieve publieke verplichtingen van den Staat zouden moeten staan, die met het wezen van den Staat niet te rijmen zijn. De gewraakte beschouwing is m. i. te rangschikken onder de »privatisirende Auffassung von der Rechtsprechung», onder de pogingen, »welche versuchen die wichtigeren Streitfragen des Verwaltungsrechts als besonderes *Klagerecht der Privaten* gegen die Verwaltung zu formuliren» (Gneist, der Rechtsstaat, 1872, bldz. 157) en welke als strooptochten op het gebied van het privaatrecht moeten worden bestreden.

(2) Buys, de Grondwet, II, bldz. 217 en 218.

ziju recht gebruik maakt, wanneer hij zich door gepaste mid-
delen tegen dat binnentreden verzet, en door dit te doen, als
van ziju recht gebruik makende, geen misdrijf kan plegen.”
Geenszins op dezen grond kon m. i. de den toegang weigerende
van rechtsvervolging ontslagen worden, maar enkel en alleen
omdat hier geen wettelijk voorschrift was, machtigende tot
binnentreden, omdat dus een der elementen van het in artikel
184 Wetboek van Strafrecht omschreven misdrijf ontbrak. Het
is dan ook opmerkelijk, dat in het arrest van den Hoogen
Raad — waarvan het zwaartepunt m. i. ligt in de overweging,
dat het binnentreden van de woning niet een noodzakelijk
bestanddeel uitmaakt van de executie van het strafvonnis, omdat
de mogelijkheid van aanhouding op een ander tijdstip buiten
de woning altijd blijft bestaan — eene beschouwing als de
aangehaalde van de Rechtbank gemist wordt. Of, wanneer het
„recht” van het individu ontkend wordt, men beducht moet
zijn voor te groote inbreuk op de woningvrijheid, is een
punt dat — waar het om uitlegging der bestaande wetgeving
te doen is — buiten bespreking kan blijven. Toch geloof ik
dat er voor die beduchtheid niet veel reden is. Waar eene
gemeenteverordening het zou wagen zonder wettelijke machtiging
het binnentreden te bevelen, zouden wij wel is waar geene
vrijheid hebben om, zooals Mr G. DE VRIES Az. nu ongeveer
eene halve eeuw geleden het uitdrukte (1), met de Grondwet
in de hand den binnentreders af te wijzen, althans wanneer de
ruime uitlegging van het „wettelijk voorschrift” van artikel 184
de juiste is; maar zouden wij ook met bijna volkomen zekerheid
er op kunnen rekenen, dat wij nimmer voor de moeilijkheid
geplaatst zouden worden, omdat de hoogere administratieve
autoriteit haar „veto” over zulk eene verordening zou uitspreken.

Zieriksee, Februari 1893.

S. J. M. VAN GEUNS.

(1) „De wetgevende magt der plaatselijke besturen”, tweede druk,
1846, bldz. 238. — PRIKKEN, bldz. 17 en 18.

*Bepërking van den Eigendom door Plaatselijke Bouw-
verordeningen*, door G. F. THOE SCHWARTZENBERG EN
HOHENLANSBERG (*Utrecht*, 1892.)

Wel mocht de Heer VERNIERS VAN DER LOEFF, toen hij in de vergadering der Tweede Kamer der Staten-Generaal van 17 Juni 1885 bij de behandeling van het ontwerp eener telefoonwet opkwam tegen het vasthouden aan het oude, strenge begrip van eigendom en eene meer „communistiche richting der maatschappij” bepleitte, een „men schrikke niet!” doen hooren. (1) Dat zekere ontsteltenis zich van de achtbare leden der Volksvertegenwoordiging had meester gemaakt bij het aanhooren eener dergelijke ontboezeming, ware alleszins begrijpelijk geweest. En toch! de stelling zelve, toegelicht met een beroep op de billijke eischen van het sociale verkeer, was niets anders dan de slotsom waartoe vele rechtsgeleerden ten opzichte van het eigendomsrecht, zooals dit naar onze wetgeving moet worden opgevat, zijn gekomen. Dat op het in artikel 625 B. W. aan dat recht toegekend karakter van *vrij genot* en *beschikking op de volstrektste wijze* niet te veel nadruk moet gelegd worden, omdat de beperkingen, die het artikel zelf in zijn tweede gedeelte aangeeft, de beteekenis dier karaktertrekken niet weinig komen verzwakken, zal wel algemeen worden toegegeven. (2) Maar men moet verder gaan. Erkent men, dat het Burgerlijk Wetboek geroepen is alleen het privaatrecht, de verhouding tusschen de personen onderling, te regelen, dan moet men tevens inzien, dat nooit in *dat* Wetboek de publiekrechtelijke inbreuken op het eigendomsrecht kunnen gevonden worden,

(1) Handelingen 1884—1885, bldz. 1062.

(2) Men leze o. a. de uitspraak van Professor OPPENHEIM in zijn „De politieverordening tegenover den eigendom” (Rechtsgeleerd Magazijn, VI): „Het „vrij genot” is . . . een fictie, de „beschikking op de volstrektste wijze” . . . een sprookje”, bldz. 498.

dat deze een geheel zelfstandig leven leiden buiten de sfeer van artikel 625. De in dit artikel aan het openbaar gezag toegekende macht, ziehier de alsdan niet te ontkennen waarheid, vindt daarin niet haren grondslag, zou bestaan ook al werd zij daar ter plaatse niet vermeld (1); terwijl de macht, waarover het artikel zwijgt, niet op dezen grond alleen mag worden gewraakt. (2) Dit denkbeeld, hetwelk het adagium der Fransche Constitutie van 1791 *„la propriété est inviolable et sacrée“* volkomen omverwerpt en zijn oorsprong vindt in wat ik zou willen noemen de rehabilitatie van het publiek recht als zelfstandig recht met eigen aard, eigene behoeften en eigene eischen, heeft niets verontrustends, mits vaststa, dat naarmate het publiek recht machtiger wordt, ook de waarborgen tegen misbruiken en willekeur sterker moeten worden, dat het de taak van Grondwet en andere Staatswetten is een deugdelijk toezicht van de hoogere op de lagere openbare lichamen voor te schrijven, de taak van die hoogere lichamen dat toezicht zoo uit te oefenen, dat niet in naam van het publiek recht de vrijheid der individuen meer dan noodig beperkt worde (3).

(1) Op dezen grond komt mij minder juist voor de uitspraak van Mr. GODEFROY bij de Beraadslagingen in de Tweede Kamer over artikel 4 der Fabriekswet — eene uitspraak die ook heden in vele rechterlijke beslissingen gevonden wordt — „Uit art. 625 B. W. volgt de bevoegdheid van den wetgever om het eigendomsrecht te beperken, het gebruik van den eigendom aan zekere voorwaarden te onderwerpen“. (Vergadering van 5 Mei 1875, Handelingen, bldz. 1235).

(2) „Door de overbodige toevoeging van eenige publiekrechtelijke bepalingen kan toch de aard en de kracht van het geheele publiekrecht niet geabsorbeerd zijn in een voorschrift, dat gelijk de geheele regeling, waarvan het een deel uitmaakt, tot het privaatrecht behoort“ (Professor DE HARTOG in de „Bijdragen tot de kennis van het Staats-, Provinciaal- en Gemeentebestuur in Nederland,“ XXIV, bldz. 308).

(3) Ten aanzien van de beteekenis van art. 625 B. W. voor de vraag naar de bevoegdheden van het openbaar gezag bestond bij de praeadviseurs der Juristenvereniging (in hunne praeadviezen over de beperking van het eigendomsrecht door politieverordeningen) verschil. Terwijl Mr. DE

De inbreuken op den eigendom, die het openbaar gezag geroepen is te maken, kunnen in drie categorieën gesplitst worden: twee daarvan, de onteigening en de vernietiging van den eigendom als politiemaatregel, maken aan het eigendomsrecht een einde; de derde, beperking van eigendom, laat het recht voortbestaan. Wil men een dezer drie onderwerpen eenigszins nauwkeurig behandelen, dan dient vóór alles de lijn getrokken te worden, die het afscheidt van de beide andere. Eene scherpe begrenzing, eene klare begripsbepaling is vooral noodig, omdat maar al te veel neiging bleek te bestaan *hier* onder dak te brengen, wat *ginds* thuis behoort. Men neme de onteigening. Van tweeërlei zijde werden de voorstanders van de beperkte, technische beteekenis van het woord bestookt. Beide aanvallen sloegen zij echter krachtig af. Ten aanzien van den aanval, door hen onderzomen die de „beperking van eigendom“ in hunne banier geschreven hadden, was dit het gemakkelijkst. Hier toch konden de verdedigers zich op de woorden van het Grondwettig voorschrift beroepen, woorden welke — vergeleken met die eener vorige hoogste staatswet — aan duidelijkheid niets te wenschen overlieten. Zoodra de Grondwet gewaagde van ontzetting, *niet* — zooals hare voorgangster van 1815 — *van eenig gedeelte van den eigendom*, maar *van den eigendom zelven*, moest elk argument, ontleend aan de vroegere redactie en er toe leidende om met Mr. VAN DER BRUGGHEN in 1853 de beperking van het bouwen in de nabijheid van vestingen als onteigening te beschouwen (1), aan de tegenpartij

LEAO LAGUNA het artikel als weinig betrouwbaren gids bij de te behandelen materie beschouwde (bldz. 103), begon Mr. JACOBI juist in hetzelfde artikel een steunpunt te zoeken, en achtte hij het onderwerp in zijn vollen omvang in het tweede lid geregeld (bldz. 123). Het was Mr. LEVY, die bij de Beraadslagingen op 27 Augustus 1887 (bldz. 224) op dit verschilpunt het licht liet vallen en die tevens met warmte de zelfstandigheid van het publiek recht verdedigde.

(1) Zie het in de Vergadering der Tweede Kamer van 14 November 1853 in eene uitvoerige redevoering gehouden betoog ten bewijze dat

ontzinken. En was dit eenmaal geschied, de verdedigers konden dan van de overwinning zeker zijn. Stond het eenmaal vast, dat onder de Grondwet van 1848 geen beroep kon gedaan worden, tegen de letter van artikel 147 in, op eene verdwenen redactie, dan moest, waar — zooals MR. VAN DER BRUGGHEN zelf toegaf — „de eigendomsontzetting niet voltooid was,“ daaruit logisch voortvloeien dat het geval van art. 147 niet aanwezig was. Zelfs ware met grond de stelling te verdedigen geweest, dat, indien men de beperking beschouwt als het *ontnemen van eenige uit het eigendomsrecht voortvloeiende bevoegdheid*, er — om bij het strafrechtelijk beeld van den afgevaardigde te blijven — geene *poging* tot eigendomsontzetting aanwezig was. — Volkomen begrijpelijk is het dan ook, dat de Hooge Raad, waar hij geroepen werd over de juistheid der leer „beperking is ontzetting“ te oordeelen, deze leer verwierp en het ontnemen van den eigendom als essentiale der onteigening bleef eischen. (1)

Den anderen aanval af te weren was ongetwijfeld moeilijker. Immers tegen dezen vijand kon althans de letter der Grondwet niet als wapen gebezigd worden. Die letter rechtvaar-

„het ontnemen van het recht van bouwen en planten binnen den kring van vestingen inderdaad eene onteigening is in den zin van art. 147 der Grondwet“ in de Handelingen bldz. 42 vlg. Eene duidelijke ontleding en m. i. juiste bestrijding van dat betoog geeft Mr. N. CRAMER in zijn proefschrift „Beperking van den Eigendom in de nabijheid van vestingen“ (Leiden, 1889) bldz. 14 vlg.

(1) Bij arrest van 21 Maart 1873 (W. v. h. R. n° 3571) besliste de Hooge Raad, in strijd met de door het Gerechtshof van Gelderland gedane uitspraak, dat het opleggen aan den eigenaar van de verplichting om op eigen grond peilteekenen te dulden geene onteigening kan genoemd worden, omdat deze „niet geschieden kan zonder afneming en overgang van den eigendom en verandering van eigenaar.“ In gelijken zin o. a. het arrest van den H. R. van 21 October 1878 (W. v. h. R. n° 4319) naar aanleiding van een door een waterschapskeur aan ingelanden gegeven verbod om de vrije doorvaart door de weteringen te belemmeren.

digde het veelbesproken arrest van den Hoogen Raad d.d. 8 December 1873 (W. v. h. R. n° 3672), het dooden van een dollen hond als onteigening beschouwende. Zij rechtvaardigde echter tevens het tegenovergestelde standpunt. Dat dit laatste het juiste was, is door velen op voortreffelijke wijze betoogd. *Dit* argument tegen de in het arrest gehuldigde leer komt mij voor het krachtigst te zijn, dat tusschen de onteigening en de vernietiging als politiemaatregel een „onmetelijke kloof“ (1) ligt, en dat het wezen der eerste, eene daad der Administratie bestaande in het opheffen van een op de wet steunend eigendomsrecht ten nadeele van zeker bepaald persoon in het belang der zich ontwikkelende gemeenschap, *wel*, het wezen der tweede, eene daad van wetgeving bestaande in het opheffen van dat eigendomsrecht in het algemeen belang ten nadeele van allen wier recht met dat belang in botsing komt, *niet* verenigbaar is met de door de Grondwet in artikel 147 gestelde eischen van eene voorafgaande wet en schadevergoeding. De schadevergoeding, een integreerend deel der onteigening, is dit niet ten aanzien van den politiemaatregel. (2) — Dit onderscheid in wezen heeft de Grondwetgever van 1887 erkend door, weigerende om met Mr. Kist de vernietiging en onbruikbaarmaking uitdrukkelijk met de onteigening gelijk te stellen, deze in een afzonderlijk artikel te behandelen. Wel is daarin de schadeloosstelling als regel aangenomen, tenzij de wet het tegendeel bepaalt, maar juist uit deze toevoeging blijkt de erkenning van het principieele onderscheid met de onteigening; nog daargelaten dat volgens artikel 5 der Additioneele Artikelen het voorschrift — d. w. z., volgens het onlangs gewezen arrest van den Hoogen Raad in de Helmondsche zaak, alleen het beginsel der *schadevergoeding als regel* 3) — buiten toepassing blijft totdat

(1) Buys, de Grondwet, II, bldz. 271.

(2) Buys, t. a. p., bldz. 275.

(3) Het betrof de vraag naar de verbindbaarheid van de bepaling eener gemeenteverordening, dat door keurmeesters afgekeurd vleesch

de wettelijke regeling in werking is getreden, en dus jaren lang een toestand blijft voortduren, welke door hen die het principieele onderscheid ontkennen als *onrecht* moet worden aangemerkt.

Is dus de grens tusschen onteigening en eenerzijds vernietiging als politieemaatregel, anderzijds beperking van den eigendom, niet alleen theoretisch maar ook in de practijk zonder moeilijkheden te trekken, ten aanzien van de afscheiding tusschen de beide laatstgenoemde maatregelen is dit niet het geval. Men behoeft slechts de praeadviezen van de Heeren JACOBI en DE LEAO LAGUNA omtrent de vraag, hoever de bevoegdheid om het eigendomsrecht door politieverordeningen te beperken zich moet uitstrekken, en de Beraadslagingen der Juristenvereniging van 27 Augustus 1887 te lezen om tot deze overtuiging te komen. Principieel biedt de grensscheiding m. i. niet zooveel zwarigheden aan. Houdt men vast aan het en visch op last van Burgemeester en Wethouders ten koste van den eigenaar begraven wordt. Het arrest van 30 December 1892 (W. v. h. R. n° 6289) aannemende — in overeenstemming met de conclusie van advocaat-generaal VAN MAANEN — dat aan het thans in de Grondwet zelve neêrgelegde beginsel van scheiding tusschen onteigening ten algemeenen nutte en het vernietigen of onbruikbaar maken van eigendom als politieemaatregel moet worden vastgehouden, onafhankelijk van artikel 5 der Add. Artikelen, sprak de verbindbaarheid der bepaling uit. Zoowel het doel als de geschiedenis van art. 5 der Add. Artikelen rechtvaardigen m. i. de beslissing. Waar in artikel 152 de schadevergoeding als regel werd aangenomen, spreekt het vanzelf dat *dit beginsel* niet in werking kan treden, zoolang de uitzonderingswet — welker totstandkomen vele hinderpalen zal ontmoeten — niet gemaakt is; dat dus *hiervoor* eene overgangsbepaling noodig is. Het beginsel der scheiding tusschen onteigening en vernietiging kan echter terstond in werking treden. Met deze ratio legis is de geschiedenis van art. 5 volkomen in overeenstemming. Uitdrukkelijk werd door de Regeering (Bijlagen Tweede Kamer, 1885—1886, 34.34) de bevoegdheid der gemeentebesturen om verordeningen te maken, waarvan vernietiging van eigendom een gevolg kan zijn, erkend, terwijl volgens haar de bestaande wettelijke toestand omtrent het al of niet toekennen van schadeloosstelling gehandhaafd blijft totdat de bewuste wet zal zijn in werking getreden.

beginsel, dat vernietiging niet aanwezig is wanneer enkele bevoegdheden, uitvloeisels van het eigendomsrecht, zijn weggenomen, maar slechts dan wanneer dat recht zelf tegelijk met de zaak als zoodanig heeft opgehouden te bestaan — een beginsel dat dus de meening van Mr. JACOBI wraakt als zou voor *beperking* het grootste deel van het recht moeten onaangetast blijven — dan heeft men een deugdelijk criterium. Toen Mr. DE LAGUNA in het mondeling debat ten sterkste opkwam tegen de meening door Professor OPPENHEIM in het Rechtsgeleerd Magazijn voorgestaan en ter vergadering door de Heeren POLS, PLUNAPPEL en LEVY verdedigd, en met nadruk verklaarde dat er voor hem eene zeer wijde, niet te overbruggen kloof tusschen de beide bewuste handelingen bestaat (1), sprak hij daarmede eene stelling uit, welke theoretische juistheid niet aan gegronde bedenking onderhevig kan zijn. Wat is dan tegen de waarde van die stelling het bezwaar? Dit, dat bij de beoordeeling van meer dan één concreet geval de theorie ons in den steek laat, de grens nevelachtig wordt, voor een antwoord *in utramque partem* veel te zeggen valt (2). Bovendien, dat ter beoordeeling

(1) Bladz. 267.

(2) Men zie de uiteenlopende beslissingen van den Hoogen Raad. Het aan den eigenaar van een stuk grond en van eene daarlangs gelegene sloot door het polderbestuur gegeven bevel om een gedeelte van den grond tot verbredening der sloot te doen dienen werd bij arrest van 11 November 1872 (W. v. h. R. n° 3528) gerekend *beperking* te zijn, daar de eigenaar gedwongen werd slechts „aan een gedeelte van zijn eigendom eene andere bestemming te geven”. Ongetwijfeld werd de *beperking* hier zeer ruim opgevat en zou er veel te zeggen zijn voor de meening dat hier de zaak als zoodanig vernietigd werd. Eene minder ver reikende, door een waterschapsreglement aan de bezitters van landerijen opgelegde, verplichting om op hun grond de uit het vaarwater gehaalde specie te bergen werd bij arrest van 9 Februari 1877 (W. v. h. R. n° 4098) geacht meer dan *beperking* van eigen gebruik te zijn. Zie Mr. CRAMER t. a. p. bldz. 25 en 26.

Het behoeft geen betoog, dat in de practijk de grens tusschen *beperking* en, wat met vernietiging door onze Groudwet in art. 152 verbonden wordt, *onbruikbaarmaking* vaak nog moeilijker te trekken

van de vraag naar de bevoegdheid van het openbaar gezag de grensscheiding geene, ter beoordeeling van de vraag naar de schadevergoeding weinig beteekenis heeft. Wat het laatste punt betreft, men zal alleen dit kunnen volhouden, dat in den regel bij vernietiging eer dan bij beperking aan schadeloosstelling kan gedacht worden. De vergadering sprak, al is het niet met zoovele woorden, deze gedachte uit door in een drietal bepaalde gevallen de bevoegdheid om zonder schadeloosstelling te *beperken* aan te nemen, en daarnaast uit te spreken, dat — indien daartoe overigens voldoende grond bestaat — de bevoegdheid om zonder schadeloosstelling te *vernietigen* behoort te kunnen bestaan (1). Ook onze Grondwet huldigde in dit opzicht het beginsel van scheiding tusschen de beide handelingen, toen zij in 1887, in strijd met het voorstel der Staatscommissie de vergoeding bij de eene als regel aannemende, de andere uit het artikel bande (2). — Verder echter

is, omdat het begrip van *onbruikbaarmaking* nog rekbaarder is dan dat van *vernietiging*.

(1) Door Mr. PYNAPPEL, met eenige anderen den voorsteller van het laatste vraagpunt, werd de bedoeling daarvan aldus verduidelijkt: „Het geldt nu de vraag: of de totaliteit der vernietiging op zichzelf een reden moet zijn om dergelijke beperking” — zonder schadeloosstelling — „uit te sluiten”. Het vraagpunt, hierop ontkennend antwoordende, werd met eene aanzienlijke meerderheid aangenomen.

(2) Bij de behandeling van artikel 152 der Grondwet in de Tweede Kamer trachtte Mr. KIST de beperking van den eigendom of van het gebruik van den eigendom weder daarin te brengen, en afhankelijk te maken van de regels en grenzen, door de wet te stellen. (vergadering van 3 Mei 1887, Handelingen, bldz. 1527). Het feit, dat de gemeentebesturen bij de bedoelde beperking zich niet altijd uitsluitend door het algemeen belang lieten leiden, bracht den afgevaardigde tot deze poging om hun op deze wijze althans eene leiddraad en maatstaf te geven. Als voorbeeld beriep hij zich op zekere verordening, verbiedende getimmerten te bouwen of eenig bedrijf uit te oefenen op geprojecteerde wegen. Men bedenke echter, dat het cassatierecht des Konings voldoende is om tegen zulke machtsoverschrijdingen te waken, zooals ten aanzien van de verordening van Nieuwer-Amstel, de door

kan men niet gaan. Vergoeding voor vruchten of groenten, die — ter markt komende — als nadeelig voor de gezondheid door het openbaar gezag vernietigd worden, zou eene bespotting zijn van het politierecht, terwijl aan den anderen kant de weigering om haar toe te kennen aan den fabrikant, wiens met vergunning van het Gemeentebestuur werkende inrichting door het verbod van artikel 4 der Fabriekswet getroffen wordt, bijna altijd eene grove onbillijkheid zou wezen (1).

Op grond van het voorafgaande meen ik tot de slotsom te mogen komen, dat het onderscheid tusschen onteigening, vernietiging en beperking — hoewel gedeeltelijk van meer theoretische dan practische beteekenis — moet gehandhaafd blijven. Terecht heeft dan ook de schrijver van het aan het hoofd dezes

Mr. KIST gewraakte bepaling behelzende, uit het K. B. van 8 April 1889 (*Stbl.* n° 36) [Luttenberg's chronologische verzameling, 1889, bldz. 33] blijkt; bovendien dat wanneer niet elke uitoefening van bedrijf maar alleen het *bouwen* op voor aanleg van straten of pleinen door den Gemeenteraad bestemden grond verboden wordt, dit verbod door het belang van openbare orde en gezondheid kan gerechtvaardigd zijn, en dus vallen binnen het door de Gemeentewet in artikel 135 den Gemeenteraad afgebakend terrein. Het laatste wordt naar aanleiding van artikel 10 der Utrechtsche Bouwverordening op m. i. afdoende gronden betoogd in het Hoofdartikel van „de Gemeentestem,” n° 2159.

(1) Krachtig verdedigde Mr. VAN ECK in de Vergadering der Tweede Kamer van 5 Mei 1875 (Handelingen, bldz. 1233) zijn amendement om te bepalen, dat, zoo het verbod van art. 4 der Fabriekswet eene bestaande inrichting betref, waarvoor vergunning verleend was, de daardoor veroorzaakte schade zou worden vergoed. Eene overbrenging van beginselen van privaatrecht op het terrein van het publiekrecht, er toe leidende om hier eene vraag van *recht* en niet van *billijkheid* te zien, schijnt mij aan het amendement ten grondslag te leggen en het tevens te veroordeelen. Slechts dan zou ik met den voorsteller het wijken van het recht van den particulier voor het algemeen belang zonder dat vergoeding wordt toegekeend een *communistisch begrip* willen noemen, als men — evenals Mr. VERNIERS VAN DER LOEFF in het bovenaangehaalde citaat — met deze woorden wil uitdrukken het erkennen van de noodzakelijke eischen der gemeenschap.

vermelde proefschrift zijne taak aangevangen met het karakter der drie verschillende maatregelen aan te geven. Het belangrijk en actueel onderwerp van eigendomsbeperking door plaatselijke bouwverordeningen ter hand nemende, moest hij vóór alles het eerste begrip ontleden en daarbij tevens de onteigening en vernietiging onder de oogen zien. Het onderscheid tusschen de beide laatste vindt hij in het *motief*, waarmede de handeling verricht wordt; beide handelingen verricht het staatsgezag in het algemeen belang, de eerste om òf aan zichzelf òf aan bijzondere personen of corporaties de beschikking over den eigendom van een bepaald voorwerp te geven, de tweede om den invloed, dien het voorwerp heeft, te niet te doen, om dus — terwijl het eigendomsrecht niet wordt aangetast — het voorwerp alleen onschadelijk te maken. Het eigenaardige van de eigendomsbeperking zoekt schr. dan insgelijks in het motief; dit is hier gelegen in het gebruik dat van het voorwerp gemaakt wordt; dat gebruik wordt door het staatsgezag geoordeeld in strijd met het algemeen belang te zijn, en moet dus daarvoor wijken. — Met deze onderscheidingen ga ik gaarne mede, behalve op één punt. Waar schr. de vernietiging van eene zaak, b.v. het omverhalen van een huis in geval van brand mogelijk acht zonder aantasting van het eigendomsrecht (1), geloof ik, dat hij het karakter van dit recht miskent. De daad van omverhalen van het huis, vernietigende het bestaan van het huis als zoodanig, is eene daad van volstrekte beschikking, eene daad van de hoogste macht, welke het eigendomsrecht opheft. En met de vernietiging van eetwaren of een dollen hond is 't

(1) „Bij vernietiging of onbruikbaarmaking lag het motief in het voorwerp zelf, men liet dus de rechtsbetrekking tusschen voorwerp en eigenaar ongedeerd, maar maakte zich van het voorwerp meester” (bldz. 4). En op bldz. 5: „Wij hebben hier” (bij omverhaling van een huis in geval van brand) „eene vernietiging van den eigendom; het eigendomsrecht wordt niet aangelast, het voorwerp alleen onschadelijk gemaakt.”

niet anders gesteld. De eetwaren, de hond houden op den eigenaar toe te behooren; deze is geen eigenaar meer daarvan, niet — zooals bij onteigening — omdat het voorwerp een ander in eigendom gaat toebehooren, maar omdat de zaak zelve verdwenen is. Het openbaar gezag, dat wel zoo vriendelijk is om — ik haal hier de woorden des schrijvers aan (bldz. 4) — tegen den eigenaar te zeggen: „gij zijt er eigenaar van, hier is het onschadelijk overblijfsel, doe daarmee wat gij wilt“, neemt waarlijk met den man een loopje. Afkeerig van dergelijke ironie toonde zich de Hooge Raad, toen hij in het bekende arrest der vanwege het gemeentebestuur afgebroken Rotterdamsche pothuizen (dd. 2 December 1864 W. v. h. R. N° 2646), royaal verklaarde: gij, gewezen eigenaar, hebt verloren en uwe zaak en uw eigendomrecht op die zaak; en daar art. 147 der Grondwet ook op den politie-maatregel van toepassing is, heeft hier derhalve onteigening plaats gehad. Ten opzichte van het tweede gedeelte dezer rede-neering wijken wij volgens het bovengezegde van den Hoogen Raad af; ten aanzien van het eerste zal dit niet geoorloofd zijn (1). Volkomen nauwkeurig drukte Minister Heemskerk zich uit, toen hij, bij de Beraadslagingen in de Tweede Kamer over het nieuwe artikel 152 der Grondwet het toekennen van schadeloosstelling voor het geval dat krachtens eene verordening een perceel wordt afgebroken bepleitende, deze handeling be-

(1) In het dolle-hondenarrest (dd. 8 December 1873, W. v. h. R. n° 3672) overweegt de Hooge Raad, dat voor ontneming van eigendom niet vereischt wordt de geheele vernietiging van het voorwerp, zoodat er niets van zou overblijven, maar het in de voor het gewoon verkeer gebruikelijke beteekenis ophouden van het bestaan met betrekking tot de bruikbaarheid. In casu werd dus de ontneming van eigendom aangenomen „terwijl er na de dooding voor den eigenaar geen sprake meer kon zijn van eigendom van den hond, welk voorwerp van eigendom voor het maatschappelijk verkeer had opgehouden te bestaan, maar er alleen sprake kon zijn van de overblijfselen van den hond.“

stempelde als het „ontnemen van een eigendomsrecht.“ (1) Tegen de juistheid dezer betiteling kan m. i. niet als argument gebezigd worden het feit, dat hij, wiens zaak vernietigd wordt, later misschien van de „overblijfselen“ eigenaar wordt.

Ik noemde het door den schrijver gekozen onderwerp belangrijk en actueel; belangrijk omdat de grensafbakening tusschen wetgevende en uitvoerende macht en de daarmee in verband staande delegatie en dispensatie als fundamenteele vraagstukken onze volle aandacht verdienen; actueel omdat juist in de laatste jaren, ja in de allerlaatste maanden tot vóór ons hoogste rechtscollege het onderwerp behandeld is. In het tweede Hoofdstuk (bldz. 23—57) deelt schrijver de belangrijkste beslissingen mede. Na eerst bij het door de Administratie ingenomen standpunt te hebben stilgestaan — bij Missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 30 April 1857 werd het stelsel van delegatie gehuldigd omdat de verordening niet alles behelzen kan wat dienstig of noodig kan worden geoordeeld; maar de aan de Gedeputeerde Staten van Utrecht naar aanleiding van de verordening op het bouwen en sloopen in de gemeente Utrecht gerichte Missive huldigde de andere leer — vermeldt hij de uitspraken der Rechterlijke Macht. Brengen wij te dezer plaatse slechts de arresten van den Hoogen Raad d.d. 5 Maart 1883 en 17 Maart 1890 (W. v. h. R. n° 4893 en 5854) in herinnering. Het eerste sprak het veto uit over de bepaling der Haarlemsche bouwverordening, bevattende het verbod om te bouwen zonder inachtneming van de door Burgemeester en Wethouders in het belang der openbare orde, veiligheid en gezondheid te geven voorschriften; het tweede wraakte het voorschrift van de Zandvoortsche verordening, hetwelk beval het in behoorlijken staat brengen en houden van voor het publiek openstaande en niet aan de Gemeente toebehoorende wegen „op de wijze door

(1) Handelingen 1886—1887, bldz 1530.

Burgemeester en Wethouders te bepalen." Aan de in deze beide arresten gehuldigde leer is de Hooge Raad bij zijn na de verdediging van het proefschrift den 23 December 1892 (W. v. h. R. n° 6290) gewezen arrest getrouw gebleven. In overeenstemming met de conclusie van advocaat-generaal VAN MAANEN werd onverbindend verklaard het voorschrift der Maastrichtsche verordening, aan Burgemeester en Wethouders het *doen van aanwijzingen omtrent het geregeld beloop der rooilijn* opdragende. Behalve de hoofdquaestie deed zich hier nog deze vraag voor, of — waar aan den Raad was opgedragen bepalingen betreffende de rooiing vast te stellen (art. 15) en aan het Dagelijksch Bestuur in afwachting van die regeling de genoemde bevoegdheid was toegekend (art. 16) — deze laatste geacht kon worden slechts het *handhaven van de bestaande feitelijke rooilijn* te omvatten, eene vraag, die met het oog en op het gemis van eene omschrijving in den laatstbedoelden zin en op de strekking der verordening en op den samenhang tusschen de beide artikelen ontkennend werd beantwoord.

Waar Schr. nu de in deze arresten nedergelegde jurisprudentie verdedigt, is zijn gedachtengang — kort weergegeven — deze. Eene strenge scheiding tusschen wetgevende en uitvoerende macht moet gehandhaafd blijven, eene scheiding die volkomen door de Gemeentewet erkend wordt, waar zij in artikel 134 de regeling en het bestuur der gemeentehuishouding tusschen den Raad en het Dagelijksch Bestuur verdeelt, en in art. 135 aan het eerste college de wetgevende, in art. 179a aan het tweede de uitvoerende macht toekent. Aan het eerste dus het stellen van gedragsregelen, het geven van voorschriften aan de ingezetenen; aan het tweede het toepassen van die gedragsregelen, het toetsen van elk bijzonder geval aan die voorschriften. Waar nu in de wet zelve de werkkring van beiden is afgebakend, kan die grensscheiding niet door eene verordening worden uitgewischt. Ongeoorloofd is dus het overdragen van wetgevende functies door den Raad aan Burgemeester en Wet-

houders. Ongeoorloofd is omgekeerd ook het treden van den Raad op het terrein van de Uitvoerende Macht, hetgeen geschiedt als van elke beslissing van Burgemeester en Wethouders Hooger Beroep op den Raad wordt toegelaten. Schijnbaar wordt deze in het laatste geval wel gedekt door artikel 179, gewagende van „tenzij de beslissing aan anderen zij opgedragen”; maar men bedenke, dat met die „anderen” niet *hij* bedoeld wordt, maar de lagere ambtenaren, zooals de marktmeester, die met sommige onderdeelen der administratie meer bekend en dus voor de uitvoering bijzonder aangewezen zijn.

Het spreekt vanzelf, dat een oordeel over de wettigheid der verschillende bouwverordeningen hier moeilijk kan worden uitgesproken, waar het daarvoor benoodigde materiaal — de verordeningen zelve — mij ontbreekt. De somtijds moeilijk te beantwoorden vraag, of zekere verordening het Dagelijksch Bestuur bij het beoordeelen van de belangen van openbare orde, veiligheid en gezondheid geheel vrijlaat — eene vraag welke b.v. ten aanzien van de Amsterdamsche door den advocaat-generaal DE SAVORNIN LOHMAN toestemmend, door den Hoogen Raad ontkennend beantwoord werd, (1) — blijve dus buiten behandeling. Slechts bij deze drie algemeene vragen worde hier een oogenblik stilgestaan: Welke is de wetgevende, welke de uitvoerende macht? Komt de wetgevende macht den Raad uitsluitend toe? Aangenomen dat dit zoo is, kan de Raad dan die macht aan Burgemeester en Wethouders over-

(1) De advocaat-generaal was van oordeel, dat de in art. 295 aan B. en W. toegekende bevoegdheid om het bebouwen van een perceel in het belang der openbare orde, veiligheid of gezondheid te weigeren, dat college zonder eenige leiddraad ter beoordeeling van die belangen gegeven was. De Hooge Raad — arrest van 28 November 1887 (W. v. h. R. n° 5512) — zag die leiddraad in de dertig volgende artikelen en oordeelde dus de bevoegdheid van B. en W. in overeenstemming met de Gemeentewet te zijn, mits de weigering met redenen omkleed was en berustte op gronden van strijd met de in die artikelen gegeven voorschriften.

dragen? De eerste behelst de kern van het vraagstuk. De beide andere zijn spoedig uitgemaakt. Immers, dat delegatie van wetgevende macht ongeoorloofd is, omdat — waar die macht aan zeker daartoe het geschiktst geacht lichaam werd opgedragen — in die opdracht een waarborg gelegen is dat het algemeen belang het best wordt behartigd, en het lichaam dus niet, evenals een privaat persoon zijne goederen, die macht vrijelijk uit handen mag geven, maar haar moet aanwenden ten bate van het algemeen belang, zal wel aan geen redelijken twijfel onderhevig zijn. Evenmin, dat artikel 179 der Gemeentewet limitatief moet worden opgevat, en elk daarbuiten gelegen terrein dus voor het Dagelijksch Bestuur onherroepelijk is afgesloten. Alle twijfel hieromtrent wordt opgeheven door een blik op de wordingsgeschiedenis van het artikel, waaruit blijkt, dat de in het Voorloopig Verslag geuite wensch van sommige leden om het artikel enunciatief te stellen daar anders de werkzaamheden van den Raad te menigvuldig, die van Burgemeester en Wethouders te onbeduidend zouden zijn, door de groote meerderheid der leden en door de Regeering sterk bestreden werd (1). Blijft dus over de vraag, waar de uitvoerende macht ophoudt, de wetgevende macht begint. De leer der trias politica, waaraan de beide uitdrukkingen ons onwillekeurig herinneren, blijve bij de beantwoording buiten beschouwing; in den wetenschappelijken strijd over den omvang der functies van de uitvoerende macht behoeven wij ons niet te mengen. Van deelneming aan dien strijd houdt artikel 179a der Gemeentewet met zijn „uitvoeren van de verordeningen van den Raad” ons terug.

(1) Het verlangen van „sommige leden” om artikel 179 enunciatief te maken bestreed de Regeering met een beroep op artikel 134, welks doel bij inwilliging van dat verlangen zou worden verijdeld. „Er kon dan telkens tusschen den Raad en Burgemeester en Wethouders over elks aandeel in het bestuur der gemeente verschil ontstaan, er zou zelfs geen regel wezen, naar welken dat aandeel ware af te meten” (BOISSEVALS — VAN OOSTERWIJK, bldz. 880).

Slechts aan deze uitdrukking worde het bestreden stelsel getoetst. En dan komt 't mij niet twijfelachtig voor, of in dat stelsel geven Burgemeester en Wethouders geene *uitvoering*, maar *uitbreiding* aan de verordening. Of zou men werkelijk meenen, dat zoo zij, zonder eenig richtsnoer, hebben te bepalen wat de openbare orde, veiligheid, gezondheid, behoorlijke staat van wegen en straten eischen, zij gezegd kunnen worden de denkbeelden van den wetgever (Raad), denkbeelden die deze niet eenmaal de moeite nam te formuleeren, op elk concreet geval toe te passen? Kan er aan uitvoering worden gedacht, waar de verordening geene duidelijk omschreven regels geeft, maar slechts de qualificatie, waaraan de door het Dagelijksch Bestuur te stellen voorschriften hebben te voldoen? Is het te loochenen dat, wanneer het Dagelijksch Bestuur — om het Zandvoortsche voorbeeld te nemen — de aanschrijvingen doet, die „noodig zijn” om de wegen in „behoorlijken staat” te brengen, dit college, in de verordening de criteria waarnaar het oordeelen moet missende, slechts met zijn subjectief oordeel zal te rade gaan, dit oordeel den burgers als wet zal opleggen, zoodat juist de toestand, dien de Gemeentewet *niet* gewild heeft, zal worden in het leven geroepen? De ontkennde beantwoording dezer vragen is tevens de rechtvaardiging van de door den schrijver van het proefschrift verdedigde jurisprudentie van ons hoogste rechtscollege (1).

(1) Daarom kan ik ook niet het oordeel, door Mr. H. Vos in *Themis* (1891, bldz. 250) over het naar aanleiding van de Amsterdamsche Bouwverordening door Mr. VERKOUTEREN als Kantonrechter-plaatsvervanger gewezen vonnis (d. d. 31 Juli 1890, W. v. h. R. n° 5911) uitgesproken, als zou het „een doorlopende reeks van utiliteitsoverwegingen” zijn, onderschrijven. Integendeel, de in dat vonnis nedergelegde gedachte, dat art. 179 Gemeentewet aan B. en W. de bevoegdheid niet geeft om nieuwe en hoogere eischen te stellen dan de vordening zelve en deze dus aan te vullen, acht ik volkomen juist; terwijl ik niet gaarne met Mr. Vos het toepassen van den door den Gemeenteraad gestelden algemeenen regel, „bouwen zonder vergunning

Met het tot nu toe behandelde staat een ander staatsrechtelijk vraagstuk in verband, hetwelk voor ons onderwerp zijne eigenaardige moeilijkheden oplevert, namelijk dat der dispensatie. Het vraagstuk wordt in het proefschrift onder de oogen gezien en in dezen zin opgelost (bldz. 44—46), dat de Raad aan Burgemeester en Wethouders het dispensatierecht kan toekennen, mits in de verordening zelve worde aangegeven in welke gevallen B. en W. ten aanzien van deze of gene bepaling van dat recht zullen kunnen gebruik maken. Ongetwijfeld is deze beperking in strijd met het door onze Grondwet van 1848 stilzwijgend, door die van 1887 uitdrukkelijk aan het genoemde recht toegekende karakter. Ligt werkelijk het kenmerkende van het recht daarin, dat hij die dispensatie verleent zich plaatst op het standpunt dat de wetgever zelf zou hebben ingenomen zoo deze een geval, waarin eene uitzondering op den gestelden regel behoorde gemaakt te worden, voorzien had — en dat dit zoo is kan m. i. moeilijk ontkend worden — dan brengt dat karakter ook mede, dat de wetgever de gevallen en omstandigheden, waarin dispensatie kan verleend worden, niet noemt. Juist omdat hij zich bewust is deze niet vooraf te kunnen omschrijven, de casusposities, die de maatschappij in haren rijkdom en verscheidenheid van verhoudingen en toestanden zal aanbieden, niet alle te kunnen voorzien, kent hij het recht toe (1). Deze opvatting, bij de behandeling der Zegelwet in 1865 door Mr. GODEFROY met het oog op den toen in artikel 67 der Grondwet gestelden eisch, dat „de gevallen” in de wet moesten om-

is verboden” *uitvoering* zou willen noemen. Zie Mr. D. SPANJAARD „Over vergunning tot bouwen in plaatselijke bouwverordeningen” (proefschrift, 1891), bldz. 39.

(1) Buys, de Grondwet, I, bldz. 285 vgl. In denzelfden zin HEEMSKERK (Bijdragen tot de kennis enz., XXII, bldz. 132): „Het is juist voor onzekere en onvoorziene omstandigheden dat het regt van dispensatie te pas komt.”

schreven worden, bestreden (1), wordt thans uitdrukkelijk door artikel 69 gehuldigd. Past men nu dit beginsel op de wetgeving der gemeente toe — aannemende dat ook hier dispensatie kan verleend worden onder dezelfde voorwaarden die de Grondwetgever voor de door den Koning te verleenen dispensatie gesteld heeft — dan zal ook hier de regel gelden: geene aanwijzing van omstandigheden en gevallen, waarin Burgemeester en Wethouders van de verordening kunnen afwijken; maar dan zal ook tevens — onzen schrijver is dit niet ontgaan — door het Dagelijksch Bestuur eene schrede gedaan worden op den weg, dien wij aan de hand der Jurisprudentie zoeven voor dat college hebben afgesloten. Men kan echter tot eene andere conclusie komen, mits men het uitgangspunt der redeneering wijzige. Neemt men nl. aan, dat het dispensatierecht een buitengewoon karakter draagt, als daartoe leidende dat de ééne macht eene uitzondering maakt op den door de andere gestelden regel, en dan ook door de Grondwet den Koning uitdrukkelijk is toegekend, beschouwt men de dispensatie, die in een bepaald geval ten aanzien van een bepaalden persoon de werking der wet opheft, als eene daad van wetgeving, waardoor het uitvoerend gezag een hem vreemd terrein betreedt (2), dan zal men bij gemis van eene uitdrukkelijke bepaling haar in de Gemeentehuishouding niet bestaanbaar achten. Beide tegenovergestelde redeneeringen kunnen m. i. met kans

(1) „Nu weet ik wel, dat men beweren kan en beweren zal, dat het onmogelijk is die bepaalde gevallen bij de wet te omschrijven. Maar wat moet het gevolg daarvan zijn? Dat in dit geval het recht van dispensatie niet aan den Koning kan worden verleend.” (Vergadering der Tweede Kamer van 11 Juli 1865; Handelingen, bldz. 1247.)

(2) Jhr. Mr. P. VAN RYCKEVORSEL VAN RYSENBURG noemt in „Dispensatie en Delegatie” (Bijdragen tot de kennis, enz. XIII, bldz. 1) het kenmerkende van dispensatie „dat de magt van den wetgever op den Koning wordt overgebracht; met andere woorden dat slechts één der leden van de wetgevende magt in de plaats van beiden optreedt.” „Door dispensatie,” schrijft hij, „wordt de wet opgeheven.”

op overwinning verdedigd worden; maar ten opzichte van het tusschenstelsel, dat de dispensatie wel toelaat maar daaraan juist datgene ontnemt wat hare kracht en beteekenis uitmaakt, geloof ik, dat die kans eene geringere mag genoemd worden.

Tot deze beschouwingen over de beginselen — welke toepassing op de Utrechtsche Bouwverordening den inhoud van het slothoofdstuk (bldz. 58—75) uitmaakt — heeft de lezing van het proefschrift mij geleid. Den schrijver komt de eer toe, dat hij deze beginselen op heldere wijze ontwikkeld heeft, en niet beneden het gewichtig en moeilijk onderwerp gebleven is, met welks behandeling hij zijne studiën aan de Utrechtsche Universiteit heeft besloten.

Zieriksee, Mei 1893.

S. J. M. VAN GEUNS.

*Naar aanleiding van het Tienjarig Bestaan der Rijks-
postspaarbank.*

Zoo luidt de titel der Brochure, van de hand van den Hoofdcommies ter Directie den heer P. J. F. du Bois verschenen in de *Vragen van den Dag* April 1891, later als afzonderlijke editie bij den uitgever *H. Gerlings* te Amsterdam. Inderdaad was 1 April 1881 de datum waarop het Kon. besluit van 10 Januari 1881, *Stbl.* n°. 2, gegrond op de wet van 25 Mei 1880 *Stbl.* n°. 88, ons de Postspaarbank bracht, met eerst den heer KERDIJK, later den heer A. SASSEN als Directeur.

Dat er reeds bij de behandeling der postwet van 22 Juli 1870 door het kamerlid FOKKER een voorstel in dien geest was gedaan en dat het Kon. Besluit van 28 Dec. 1870 de gelegenheid opende om door middel van postwissels inlagen in een of andere spaarbank te doen, wordt ook nog door Schrijver vermeld (bl. 2), al schijnt de uitwerking van een en ander niet groot te zijn geweest.

Dat de loop van zaken sinds 1 April 1881 een geregelde stijging was in *alle* opzichten, geeft Schrijver blz. 4 en nog aan het slot in een graphische voorstelling tot 1890 i. f. te kennen en deelde *Themis* reeds in 1888, 1889 en 1890 in 't eerste deel mede over de jaren 1886, 1887. en 1888. De toename zelve groeide aan. Het aantal boekjes 31 Dec. 1890 in omloop was 281.870, het saldo te goed *f* 21.250.500,65½, waaronder ruim 2 millioen aan gekapitaliseerde rente. Toch nam ook het aantal geheel afbetaalde boekjes nog van jaar tot jaar toe. In 1890 was het 17,392, tegen 58,087 uitgegeven boekjes. Van den inleg dier uitgegeven boekjes was het gemiddelde in 1890 *f* 75.— Van het totaal der van 1881—1890 uitgegeven boekjes stonden 1 Jan. 1891 \pm 27 pCt. ten name van werklieden.

Dat er naast al deze cijfers nog wel wat van andere spaarbanken staan, bewijst in geen deele dat de postspaarbanken

geen invloed zouden hebben. Zelfs in Groningen, Drenthe, Friesland en Overijssel, naar volgorde verreweg de vier minste provinciën des Rijks op dit gebied, is toch de postspaarbank toenemende naast de andere. En al zijn er nu nergens nieuwe particuliere spaarbanken opgericht (zie blz. 18) — wat reeds bestond is over 't algemeen toegenomen, hier en daar zeer sterk toegenomen.

Dat dit alles niet zoozeer wordt veroorzaakt door gebrek aan gelegenheid tot geldbelegging als wel door het gemakkelijk maken van eenige renteverkrijging voor kleine kapitaaltjes, zal zoolang het maximum van den *rentegeevenden* inleg bij de postspaarbank f 800.— blijft en in verband met de belegging der spaarbankgelden, die vaak in pandbrieven geschiedt en zoo het hypothecair crediet steunt, wel niet hinderen (Zie blz 8).

Het zal, meent Schrijver, bv. in tijden van lagen rentevoet wel niet in *bedenkelijke* mate geschieden.

Dat in 't algemeen de postspaarbank niet al te hooge rente moet beloven, zal wel ieder eens zijn, en dat het maximum van rentegeevenden inleg niet al te hoog moet wezen ook, maar het beleggen in tijden van crisis, van onzekerheid, dat kan moeilijkheid geven aan een spaarbank. Intusschen kan men dan de rente verminderen of voor nieuwen inleg desnoods staken. Dan wordt het Rijk enkel kashouder, bewaarder.

Zulk een maatregel zou dan ook nut kunnen hebben *nevens* dien van uitstel der teruggave, waartoe art. 14, 2de lid der wet van 1880 (zie blz. 14) de gelegenheid aan een Kon. Besl. opent, niet zoozeer in plaats van dat uitstel. Al zijn de bij art. 12 vastgestelde 2.64 ten honderd geen hooge renten, het kan zijn nut hebben, voor gevallen, dat het Rijk juist met het enkele bewaren reeds dienst bewijst aan den inlegger en zelf moeilijk rente maken kan zonder veel te riskeeren aan daling van fondsen.

Dat art. 16 der wet misschien nog in een ander opzicht te weinig inachtneming van het gevaar dier daling van fondsen aantoon, wordt op blz. 12 zeer goed uiteengezet. Belegging

behoort in *veelerlei* fondsen te kunnen geschieden, om zoo min mogelijk het gevaar te doen ontstaan, dat bij een groote opvordering van ingelegde sommen het te gelde make nadeelig werken zou. Zoo eens een enkel soliede vreemd effect, dat kan de Postspaarbank wel inkoopen, al laat de Nederlandsche Bank het niet als onderpand toe. In die mate behoefde men zich niet van de Ned. Bank afhankelijk te maken, al is die ook kassier. Voor alle schade in alle eventualiteiten stelt zij zich toch niet aansprakelijk! Dat het bestuur der Postspaarbank voorzichtig moet wezen, zal wel altijd een waarheid blijven, en dat de moeilijkheid van den werkring van dat bestuur door belegging ook buiten de Ned. Bank niet altijd al te zeer verzwaaard zou worden, zou, nevens de lage rente, waarin te voorzien is, en de bepalingen omtrent de terugvordering van gelden, wel vol te houden zijn. *Courante* belegging is ook een belang, dat soms veel kan wegen (blz. 13).

Belegging voor rekening van den inlegger, zóó dat de spaarbank voor dezen niets anders doet dan een fonds *bewaren* voor zijn rekening, kan (bl. 21) ook worden aangeraden. De *Nutspaarbank* te Rotterdam en de gemeentelijke spaarbank te Arnhem doen dat nu reeds. In Engeland, Frankrijk en Oostenrijk-Hongarije geschiedt het op groote schaal. Alles in Staatsschuld. De risico wordt dan voor de bank minder, de inlegger krijgt voor wat meer rente wel wat meer onzekerheid maar hij vindt allicht de bewaring een genoegzame dienst voor hem. En den Staat dreigt zóó geen gevaar hoegenaamd, menschelijkerwijze gesproken. Verspreiding der Staatsfondsen in al ruimer en ruimer kring heeft nog haar nut op 't punt van publieke opinie allicht.

Dat het beleggen van gerechtelijk geconsigneerde gelden (blz. 25 en 26), waarvoor thans volgens Decreet 28 Nivôse, An XIII door het Rijk 3 pCt. rente 'sjaars moet worden betaald, in te gaan met den 60sten dag der in bewaargeving, voor den Staat altijd nog een renteverlies geeft, nu men die

gelden niet mede in de Postspaarbank tijdelijk plaatst (hetgeen in Italië wèl geschiedt) wordt door Schrijver m. i. zeer goed uiteengezet. Heel veel is dat renteverlies gewoonlijk niet, maar f 44.252.39½ (het cijfer voor 1883) was toch alweer een maximum, dat men ontgaan moest, als 't kon geheel terzijde stellen.

Dat Schrijver in 't algemeen wat meer dan nu geschiedt wil gedacht hebben aan het gevaar van al te sterke opvordering van gelden, blijkt ook nog, waar hij (blz. 32), na bestrijding van de door sommigen nu reeds gewenschte verlaging van de 2.64 pCt. rente, die de bank uitkeert, zich vereenigt met den heer H. DE JONG te 's-Gravenhage (*Tijdspeigel* Mei 1891) in diens bezwaar tegen art. 8 der wet van 1880. Dat wetsartikel stelt wel een grens aan de *rentegevende* som (f 800.—), doch niet aan het *cijfer* van den inbreng. In geen geval eischt het een *bewaarloon* voor den Staat. Toch kan, juist dan als men het geld zoo renteloos zou gaan in bewaring geven, het bewaren van veel geld door den Staat een dienst zijn, op dezen een risico ladend en daarom door dezen niet geheel gratis te bewijzen.

Dat ware m. i. op blz. 32 nog een verbeterende aanvulling geweest bij den wensch naar bepaling van een maximum van inleg. Moge Nederland steeds gespaard blijven voor een ondervinding, te putten uit het tegenwoordig stelsel! Juist als men zoo tot zulke hooge rentelooze inleggingen kwam, zou het wel niet anders zijn dan om een risico op den Staat te laden. Juist in goede, in normale tijden, zal wel niet veel op eens renteloos worden gedeponceerd. Daarom wachte men niet al te lang met de wetsbepalingen nog te maken, die voor slechte tijden kunnen nuttig zijn en waaromtrent anders niet veel ervaring ontstaan zal! In goede, normale tijden zullen ze niet hinderen. Ervaring als argument zal een droevige ervaring moeten zijn!

Dat men tot nog toe geen droevige ervaring heeft met de Rijksspostspaarbank deelt Schrijver nog eens in bijzonderheden mede blz. 38—43. Wel zijn Groot-Brittannië, België, Canada

en Italië ons nog de baas in verhouding tot de bevolkingscijfers, maar, evenals tusschen onze provinciën, bestaan de verschillen daarin, dat men niet overal particuliere spaarbanken heeft en dan nog in zeer ongelijke verspreiding.

Tot nog toe werken onze Postspaarbanken nuttig en geven zij stof tot tevredenheid. Moge ook al eenige verbetering nog in de wet van 25 Mei 1880 worden aangeprezen, het blijkt nog niet, dat die wet reeds verschil over 't recht zelf heeft doen ontstaan. Duidelijker blijkt de toename: van 351 tot 1206 in tien jaar tijds! Ook een argument voor het al meer stijgend belang van wegneming van alle rechtskwesties! Schrijver wijdt aan die branche der zaak dan ook vijf bladzijden (33—37).

Te beginnen met de vraag, of gelden, bij de Postspaarbank ingelegd, vatbaar zijn voor inbeslagneming! In Engeland beantwoordt de wet die vraag ontkennend. In Italië eveneens, ook verpanding verbiedend. In Oostenrijk en Hongarije kan alleen dat wat de 1000 florijnen te boven gaat, worden in beslag genomen. In België moet de Conseil d'administration bij den inleg dit punt beslissen, maar geldt het geen inlage ten behoeve van derden dan mag den inlegger de clause d'insaisissabilité niet worden toegestaan. Schrijver zou ten onzent dit laatste voorbeeld het liefst willen gevolgd zien. En zeker is het, dat door den inleg het geld te onttrekken aan eigen schuldeischers niet *al* te vrij moet worden gemaakt. Men kan der postdirectie de macht geven, een inbeslagname door een schuldeischer des inleggers in sommige gevallen te voorkomen, maar zóó kan licht heel wat onbillijks worden gepleegd. Daarom moet m. i., als men onze wetgeving, die *geene* speciale beschikkingen maakte, verouderd acht, eenige onpartijdige ambtenaar hebben te beslissen over de vraag: in hoever een belegging van den debiteur al dan niet aan eventueele rechtsvordering van een crediteur moet kunnen ten goede komen, in hoever het verschuldigde al dan niet „vreemd geld“ moet blijven waar het als „aes alienum“ zoo heet.

Dat, zooals Schrijver blz. 35 opmerkt, een curator, als representeerende den onder curateele staande, tóch niet gebonden zou zijn, zou in de vele gevallen zonder curateele de schuldeischers weer niet helpen aan wat hun toekomt. Dat de wet van 24 Jan. 1815, *Stbl.* n°. 5, met hare regeling van arresten en kortingen op *tractementen* en *pensioenen* iets geheel anders behandelt dan die van 1881, en hier dus niet analogice mag worden toegepast, zie blz. 34, ben ik mede met Schrijver wel eens Het reeel genot van het tractement of pensioen door hen wien het van Regeeringswege is toegekend, is natuurlijk een publiek belang, waarvoor de Regeering heeft te waken en in 1815 heeft bedoeld te waken, zonder aan een Rijksspaarbank te denken. Een speciale wetsbepaling ware noodig geweest om inleg in spaarbanken met inleg in een pensioenfonds gelijk te stellen!

Dat alzoo de rechtsopvatting van Schrijver zeer gegrond is, waar hij (blz. 35) de kwestie beperkt acht tot art. 11 der wet van 25 Mei 1880, *Stbl.* n° 88, luidend: „De Staat waarborgt, zonder eenig voorbehoud, aan de inleggers de teruggave hunner inlagen en de betaling der aan hen, ingevolge deze wet, verschuldigde renten,“ is m. i. wel aanneemelijk. En minder kan ik mij vereenigen met Schrijver, waar hij in art. 11 voornoemd een verbod van overgang op een ander dan den inlegger zien wil of meent te zien.

Immers van geen enkelen overgang spreekt de wet van 1880. Bleek dus daaruit een bedoeling, dat het vorderingsrecht niet vatbaar was voor overdracht, dan komt dat recht ook niet in huwelijksgemeenschap, dan gaat het ook niet over op erfgenamen. Had men in 1880 zoo iets gewild, men had, zooals in andere landen, bij speciale wetsbepaling zulk een wijziging in de wetboeken moeten brengen!

Het waarborgen aan de inleggers zonder eenig voorbehoud had dan met voorziening in heel wat gevallen moeten gepaard gaan, wilde men niet, dat de Staat van zijn crediteur maakte een voor generlei plaatsvervanging vatbaren crediteur, een heel

zonderlinge categorie van wie voor de hunnen sparen, waaraan de wetgever van 1880 toch wel gedacht heeft!

Veeleer m. i. ligt in art. 11 een begunstiging van de overdraagbaarheid der vorderingen op de Postspaarbank. Door namelijk van die vorderingen te maken een gewoon civiel recht tegen den Staat, geeft de wet hun dezelfde eigenschappen als die van andere rechtsvorderingen en zijn zij dus ook voor rechtsgeldige overdracht vatbaar. En geschiedt die overdracht in tijds, dan kan een *later* met den inlegger ontstane compensatie voor den Staat den overnemer der vordering op de spaarbank niet hinderen. Maar de Staat wordt (zoolang de wet van 1880 geldt) ten dezen geheel gelijk een gewoon civiel bewaarnemer.

Voor inbeslagneming zijn de gelden in de Rijksspaarbank dus wèl vatbaar. Verduidelijking kan, als altijd, nuttig zijn, maar blijve bij verwijzing naar het burgerlijk recht, tenzij, anders dan in 1880, geheel speciale uitdrukkelijk te formuleeren wetsbepalingen verlangd worden!

In denzelfden geest moet men m. i. Schrijvers tweede vraag beantwoorden (bl. 36 en 37). Enkel uitdrukkelijke wetsbepaling geeft afwijking van 't gewone burgerlijk recht. Zoo is in art. 9 de zelfstandigheid aan minderjarigen en gehuwde vrouwen wel verleend, maar uitdrukkelijk daarbij gevoegd, dat aan vader, man of voogd, eventueel verzet gelaten wordt. Het is derhalve meer bepaald de vraag, wie den ander vóór is. Acht een vader of voogd dus belegging buiten het bereik van kind of pupil veiliger, hij moet verandering tot stand brengen en heeft, als kind of pupil hem niet vóór was, daartoe alle gelegenheid.

Dat om zulk een verandering tot stand te brengen, in 't algemeen om de gelden der minderjarigen op te vorderen, hier krachtens art. 451 B. W. de machtiging van den Kantontrechter noodig zou wezen, is weer meer dubieus. Het opvorderen eener schuld kan men toch geen *geld opnemen* of *overdracht van vordering* noemen.

Verduidelijking ware intusschen ook hier van nut, mede in verband met art. 33 wet 27 April 1884 *Stbl.* n°. 96, dat den bewindvoerder over de goederen van krankzinnigen met zooveel woorden verbiedt, andere daden dan van zuiver beheer te verrichten, tenzij op machtiging des Kantonrechters. Men heeft daarmee de bepalingen van art. 451 B. W. zoo voetstoots nuttig willen maken ook voor een niet speciaal in het Wetboek vermelde curateele. En men heeft voor al de gevallen vier bloedverwanten willen doen hooren. Zijn er niet zooveel, dan hun getal aan te vullen uit aanverwanten van man of vrouw!

Het is wel te begrijpen dat in menig geval de kosten zóó eenigzins boven 't belang loopen! Toch is belegging in de Postspaarbank evenmin als andere belegging of als de beschikking over belegd geld een daad van zuiver beheer te noemen!

Meent men dus, dat de thans in de wet van 27 April 1884 gelegen waarborg voor onder curateele staanden te hinderlijk is, dan kan een kleiner aantal te hooren personen, een minimum voor de sommen, waaromtrent men advies van verwanten heeft te vragen, eenige regeling, die reiskosten doen ontgaan, misschien hulp brengen.

Maar dan leze men niet, naar aanleiding van die wet van 1884, in art. 451 B. W. meer dan er in staat!

Moge een volgend overzicht over een tiental jaren weer met vreugde kunnen spreken van de werking der Rijkspostspaarbank! Wetsverbetering moge niet door *rechterlijke beslissing* behoeven te worden geroepen (blz. 35)! De nuttige inlichtingen, in Schrijvers arbeid te vinden, zullen tot een en ander ongetwijfeld bijdragen, zelfs nevens het jaarlijksch, met zooveel zorg uitgebracht, door Schrijver tot en met 1890 behandeld Verslag van den heer Directeur, dat, naar men hopen mag, waar het latere jaren bespreekt dan 1890, weer in *Themis* zijn aankondiging vinden zal.

Januari 1893.

A. HEEMSKERK.

De Vlaamsche taal ook op Rechtsgebied.

Dat zoeken in België te bevorderen de heeren: 1^e Mr. JULIUS OBRIE met zijn brochures: *Zuiverheid van taal* en *Over eene nauwere Aansluiting tusschen Noord en Zuid op het gebied van Taal en Recht*, 2^e Prof. G. CLAEYS over zijn *de Wet Coremans* — 3 Mei 1889.

Moge genoemde wet ook al aan velen de vervulling van een lang gekoesterden wensch hebben geschonken, toch blijft er nog wel 't een en ander te hopen over voor wie aan het Vlaamsch in België's Noordelijke helft de stelling van een eigenlijke moedertaal zou willen zien verschaffen.

Mr. JULIUS OBRIE, rechter te Gent, is een ijverig arbeider in dien geest. Zijn *Zuiverheid van Taal*, Lezing gehouden in de Kon. Vlaamsche Academie 16 April 1890, uitgegeven Gent A. SIFFER, 1890, 22 bladzijden groot, verdient, door hetgeen zij zegt over België en Nederland beide, ook wel ten onzent de aandacht. Was hij (bl. 5 en 6) in sommige opzichten tegen Nederland gebruikte bastaardwoorden, zooals *abattoir* voor *slachtplaats* (Amsterdamsche Gemeenteraad Jan. 1887) — over 't algemeen was Nederland naar zijn oordeel eer een goed voorbeeld dan iets anders voor het Vlaamsche België. Minder nog op de woorden dan op den zinsbouw komt het z. i. aan, en daarin zou het lezen van Noord-Nederlandsche bladen nuttig kunnen zijn in België (bl. 10), waar een algemeene beschaafde spreektaal nog ontbreekt, waar zelfs wel (bl. 22), al is het ook min juist, door anti-Vlaamschgezinden beweerd is, dat de Vlamingen elkander niet verstaan. In plaatselijk dialect (hij zegt: gewestelijke taal) schrijve men geen andere werken dan novellen, waar men „het volk“ laat spreken! Zoo is zijn wensch, en wat er in die geest te doen valt in België de hoofdinhoud zijne brochure. Moge zij veel lezers vinden in

Nederland en ook vooral haar doel bereiken door veel kennisname in België! In 't algemeen toch is daar te lande alles nog meer in wording op 't gebied der taal, ten deele (bl. 8) door het nog op veel plaatsen verfranschte onderwijs, ten deele door andere oorzaken. Zoo kan, naar men hopen mag de opinie van een Noord-Nederlander over een Belgisch taalwerk nog wel eenigzins de aandacht trekken en mag men ijverige studie door onze taalgeleerden toewenschen aan wat in België omtrent het Vlaamsch het licht ziet.

Eenigzins leidt die opinie tot critiek, dat is nu eenmaal ook hier zoo! Maar eenigzins is niet altijd veel. Juist omdat het tot handhaving eener taal nog meer aankomt op den zinsbouw dan op de woordenkeus, moet men niet al te zeer tegen aan vreemde talen ontleende woorden ijveren. De eigenaardigheid van het Nederlandsch tegenover het Fransch ligt, zooals bl. 13—14 gezegd wordt, in het vermogen, dat onze taal bezit om door zamenstelling nieuwe woorden te scheppen, met andere aan een zelfde zelfstandig naamwoord of werkwoord ontleend, bv. *man* *mannelijk*, *breken* *breekbaar*, om er een paar te noemen. Fransch: *homme* *viril* of *masculin*, *rompre*, *casser* *fragile*. Gewoonlijk, niet *altijd* weer, bv. *aimer* *aimable*, *détester* *détestable*, is voor wie geen Latijn verstaat de Fransche woordenvorming een zaak van geheugen, niet van begrip.

Schr., dit zeer juiste denkbeeld nog toelichtend met het woord *infundibuliforme*, Vlaamsch en Nederlandsch *trechtersvormig*, terwijl een trechter in het Fransch heet *entonnoir*, voegt er bij, dat dit behoort «tot het gebied der *kruidkunde*». Daar is al dadelijk een woord, anders en m. i. minder juist dan ons «*plantenkunde*» als algemeene vertaling van het door vele talen aan het Grieksche ontleende *botanie*. Zal nu de handhaving van het woord *botanie* in de gewone taal niet dienstig zijn om Belgen en Nederlanders elkander te doen verstaan? Zoo is er op rechtsgebied zooveel, wat door vertaling der namen

in het Vlaamsch of in het Nederlandsch minder duidelijk zou worden. Bv. *exceptie*, *failliet*, *cassatie*, *revisie*, *akte*, *notaris*, *hypotheek*, om een woord te noemen waar de wetgever de goed Nederlandsche vertaling *onderzetting* ten onzent niet heeft in gebruik kunnen brengen. Bv. ook *testament*, letterlijk beteekenend *getuigenis*, door het Nederlandsch Wetboek in de meeste artikelen vertaald, maar dan door *uiterste wil*, een door het publiek weinig gebezigd woord, dat intusschen om den geheel algemeenen zin van *getuigschrift*, ook wel met ons *certificaat* overeenkomend, vrij aannemelijk scheen.

Met Schrijvers bl. 18 komt dit vrijwel overeen. *Openbaar beambte* voor *Openbaar Ministerie*, *uittieneming* voor *exceptie* zal wel niemand een juiste of nuttige vertaling rekenen. Altans niemand in Nederland. Of de grief nu zoo sterk zou zijn tegen *beroep inslaan* voor *in beroep gaan* is m. i. meer twijfelachtig. Het weglaten van het woord *hooger* uit onzen term *hooger beroep* is erger, altans wat de duidelijkheid betreft.

Schrijvers denkbeelden omtrent den zinnbouw als het gewichtigste element bij den strijd tegen taalverbastering deel ik volkomen. Opgave van vertaling is daarbij veel minder dienstig en mogelijk dan bij enkel verschil van woorden. Eenheid van Nederlandsch en Vlaamsch (zèer verwante talen) op dit gebied, zou haar nut kunnen hebben tot recht verstaan van elkander.

De wenschelijkheid van dit recht verstaan werd door Mr. OBRIE weder bepleit in het XXIe Nederlandsch Taal- en Letterkundig Congres, in eene rede, die te Gent bij A. SIFFER in 1892 het licht zag onder den titel: *Over eene nauwere Aansluiting tusschen Noord- en Zuid op het gebied van Taal en Recht*. Ook in die rede, vijf bladzijden innemend, geldt zijn critiek in menig opzicht België, maar toch ook wel eenigszins Nederland. Dat de Nederlandsche Juristen-vereening niet voor Belgen openstaat, gaat de aaneensluiting der rechtstaal der beide landen tegen. En de wet van 3 Mei 1889 (de wet-

COREMANS) heeft in België het gebruik van het Nederlandsch bij de strafrechtspleging bijna overal in de Vlaamsche gewesten de pleittaal doen worden. Ook heeft studie van Nederlandsche wetboeken door Belgen soms veel nut gehad, bv. toen het Antwerpsche Kamerlid Mr. V. JACOBS voor het zee-recht verscheidene aan het Fransche Wetboek ontleende wetsbepalingen wist te weren.

Een *Bond der Vlaamsche Rechtsgeleerden* bestaat wel, maar heeft in den laatsten tijd niets van zich doen hooren. Ook daarom ware aansluiting van Noord en Zuid ter rechtsbeoefening in Nederlandsche taal wenschelijk.

Dat al die toestanden in België op 't gebied der rechtstaal en der beoefening van ander recht dan het Fransche nu zoo spoedig zouden veranderen als Schr. op bl. 6 zegt, waar hij meerdere toeschietelijkheid der Noord-Nederlandse juristen daartoe inroept, is m. i. nog zoo zeker niet. Dat intusschen de rechtsbeoefening der *Nederlandsche Juristen-Vereeniging* meer in België bekend zou worden en dat dit zijn nut zou kunnen hebben, is wel aannemelijk. Het bezwaar is m. i. meer, dat een stemming der Vereeniging over wat al of niet in Nederland wenschelijk is een geheel ander karakter zou verkrijgen zoo de Vereeniging aan die stemming ook Belgen deel gaf. Een bezwaar, door Schr. niet vermeld, erger m. i. dan het bezwaar tegen den tegenwoordigen toestand (zie bl. 6), dat sommige Noord-Nederlandsche advocaten in het Nederlandsch gestelde brieven van hunne Belgische collega's in 't Fransch beantwoorden.

Dat dit Fransch dikwijls „weinig keurig“ is, is zeker geen streelend oordeel van Schr., maar bij het feit, dat veel rechtsbepalingen in Nederland, en nog meer in België, uit het Fransch vertaald zijn, van zeker gewicht als argument voor behoorlijke studie ook van den Franschen tekst en van de Fransche taal misschien meer nog dan als argument voor de samenkomst van Belgen en Nederlanders in de *Nederlandsche Juristen-Vereeniging*. Of men elkander niet nog het best in 't

Fransch begrijpt zal dienen overwogen te blijven. Misschien intusschen ziet men nog wel eens een toelating tot de vergadering meer als gast en buur en redenaar dan als iets anders. Men kon altans de *Adviezen* en *Handelingen* in ruimer mate dan thans wisselen tot uitdeeling onder de leden. Altans zoo de *Bond der Vlaamsche Rechtsgeleerden* weer wakker wordt. Beslissingen van eene internationale vereeniging zullen op wetgevend terrein de adviezen eener vereeniging van juristen uit het land zelf m. i. zoo overtollig niet maken of men mag besluiten met nadruk te leggen op Schr.'s aan 't slot geuit gevoelen dat op de leden van dien *Bond* de plicht rust, mede te werken „tot het behoud van den nationalen geest in onze „(de Belgische) wetgeving.“

Wat de wet-COREMANS eigenlijk is, dat leert het werk van G. CLAEIJS, den hoogleeraar „belast met den Nederlandschen „Leergang van Strafrecht bij de Hoogeschool te Gent,“ dat in 1890 het licht zag, te Brugge bij JAN CUIJPERS, te 's Gravenhage bij Gebr. BELINFANTE. Behalve (blz. 253—258) den tekst der wet van 16 artikelen, zonder de Belgische officieele vertaling in het Fransch, geeft Schrijver in blz. 1—65 onder den titel *Tekstgenesis* de verschillende voorstellen, die aan den tegenwoordigen tekst zijn voorafgegaan, in de Kamerzitting 1888—89. Verspreidt hij op die wijze veel licht over de wet van 1889, men mag het misschien betreuren dat hij de wet van 17 Aug. 1873 op het taalgebruik in strafzaken niet in haar geheel nevens de nieuwe wet plaatste, al vermeldt hij vaak, dat zij hier of daar verandering heeft ondergaan.

Het groote verschil tusschen die wet en wat thans geldt ligt daarin, dat het niet meer van de rechterlijke ambtenaren maar van den *betichte* (Belgisch voor *beklaagde*) afhangt, in welke taal de strafzaak zal worden behandeld. Namelijk in de provinciën Vlaanderen, Antwerpen en Limburg, alsmede in het arrondissement Leuven (art. 2). Natuurlijk kan een verzoek van den „betichte“ of de wensch van een getuige tot gebruik

van Fransch leiden, ook door den verdediger. Ook mag (art. 7) een deskundige of gencesheer voor zijn verslag de taal kiezen.

In verband met de aan den beklaagde, en ook aan den beschuldigde voor 't assisen-hof, gegeven keuze van taal, bepaalt art. 8 het ambtshalve toevoegen van een verdediger, «die in staat zij den beschuldigde te verdedigen in de door «dezen verkozen taal», en art. 14, dat het assisenhof van Brabant altijd zal worden voorgezeten door eenen magistraat «welke de Vlaamsche taal machtig is.» Voor 't Arrondissement Brussel is trouwens een deel Vlaamsch genoemd. Voor de andere in art. 2 genoemde deelen van België acht de wet dezen eisch reeds van zelf te stellen. Met «rechtspleging in «de Vlaamsche taal» doet zij dit ook wel. Het overlaten aan tolken is iets anders, uit den aard der zaak.

In hoeverre dit reeds geleid heeft tot veel benoemingen van Vlaamsche Belgen, vermeldt Schrijver niet. Of de juristen, uit het Walenland atkomstig, zich veel zullen toeleggen op de Vlaamsche taal, laat hij geheel in 't midden. Zelf geeft hij, mede in 't Vlaamsch, als verduidelijking der wet van 1889 nog de lijst van al de arrondissementen, kantons en gemeenten voor welke volgens het mede 3 Mei 1889 uitgevaardigd Koninklijk Besluit de Vlaamsche taal nu die der rechtspleging in strafzaken is. En, voor wie in het boek zoekende is, vóór den Bladwijzer nog een naar de namen der onderwerpen geregeld Alphabetisch Register. Dat alles wordt als 't ware bekroond door Schrijvers *Aanteekening*, blz. 66—252, waarvan het Proces-Verbaal van Inlichting de 31 eerste bladzijden, de Rechtspleging het overige inneemt. De geschiedenis der wet, de gehouden redevoeringen met aanhaling van datums en bladz. uit de Kamer-handelingen, vindt men daar zeer uitvoerig bijeen. Mag men ook al betwijfelen, of op den duur niet opgave van rechtspraak ook hier noodig zal worden tot helder begrip van het inderdaad door de wet-COREMANS gevormd recht — Schrijver heeft zooveel hem mogelijk was reeds daarin

voorzien door verscheidene vonnissen te vermelden, ook die hij niet ten volle goedkeurt. Ook wel eens een arrest van het Hof van verbreking of van een beroepshof of van een assizenhof, om bij zijn terminologie te blijven. De 425 nummers, waarin blz. 1—252 verdeeld zijn, vormen een voorloopig zeer compleet, in elk geval een zeer schoon geheel, ook voor den Noord-Nederlandschen lezer. Zeer goed te verstaan, maar toch geen eigenlijke eenheid van spraak tusschen Noord- en Zuid aanduidend.

Moge latere uitgave wellicht, nevens weinig tot verduidelijking vereischte jurisprudentie, nog een of andere beweging tot aansluiting der rechtstaal van beide landen hebben te vermelden! En veel voor het publiek nuttige werking der wet-COREMANS! Ziedaar wenschen zoo voor Nederlandsche taalbeoefenaars als voor het Nederlandsch sprekend België!

Januari 1893.

A. HEEMSKERK.

NEDERLANDSCHE JURISTEN-VEREENIGING.

Het Bestuur der Juristen-Vereeniging heeft de eer, ter kennis van H.H. leden te brengen, dat de **XXIVste Algemeene Vergadering** zal gehouden worden te *Utrecht* den 28ⁿ en 29ⁿ Augustus 1893, telkens des voormiddags ten 10 ure, met de volgende

ORDE VAN WERKZAAMHEDEN.

Maandag 28 Augustus.

Samenstelling van het bureau en voorbereidende werkzaamheden.

Beraadslaging over het onderwerp:

Is herziening wenschelijk van het stelsel onzer wet omtrent eigendom van den grond in de richting van het Grondboek- of het Torrens-stelsel, of in anderen geest?

Stemming over de navolgende

vraagpunten:

- I. Is het — welk stelsel omtrent den eigendom van den grond men aanneme — wenschelijk, dat bewijskracht omtrent de grenzen der perceelen worde toegekend aan een met dat doel samengesteld kadaster?
- II. Behoort het negatieve stelsel omtrent den eigendom van den grond te worden verlaten?

Zoo ja:

III. Moet worden ingevoerd

- a. een stelsel van mobilisatie van den grond? of
- b. een stelsel in den geest van dat van Torrens? of
- c. een grondboekstelsel in den geest van het Pruissische?

IV. Is het, bij behoud van het negatieve stelsel, wenschelijk

- a. geene andere akten dan notariëele tot de bekendmaking in de openbare registers toe te laten?
- b. den invloed van vernietigingsactiën op de rechten van derden te beperken?
- c. de verplichting uit te breiden om op de openbare registers bekend te maken akten en vonnissen, tengevolge waarvan rechten op onroerend goed verkregen, verloren of beperkt worden?
- d. aantekening in die registers voor te schrijven van feiten, die op de handelingsbevoegdheid der rechthebbenden van invloed zijn — daargelaten de vraag, of algemeene registers te dier zake wenschelijk zijn?
- e. het verkrijgen door verjaring (termijn, schorsing, stuiting) te vergemakkelijken?

Dinsdag 29 Augustus.

Beraadslaging over het onderwerp:

Welke behooren de grondslagen te zijn voor de samenstelling eener algemeene politie-wet, ten aanzien zoowel van de bevoegdheden als van de organisatie der politie?

Stemming over de navolgende

vraagpunten:

- I.** Is eene algemeene regeling van de organisatie en de bevoegdheid der politie bij de wet wenschelijk?
- II.** Moet in beginsel de gemeentepolitie, als zelfstandig deel der politie, vervallen en in de rijkspolitie worden opgelost?

- III.** Moet de leiding der rijkspolitie worden toevertrouwd
- a.* aan den minister van Justitie? of
 - b.* aan den minister van Binnenlandsche Zaken? of
 - c.* aan eenen afzonderlijken minister van Politie?
- IV.** Moeten voorts als hoofden der rijkspolitie worden aangewezen.
- a.* de hoofden van het O. M. bij de hoven en rechtbanken? of
 - b.* afzonderlijke ambtenaren?
- V.** Moet, als naast de rijkspolitie eene gemeentepolitie in stand blijft, de werkring van deze in beginsel worden beperkt tot handhaving van de plaatselijke verordeningen en de belangen van bloot plaatselijken aard?
- VI.** Is het wenschelijk aan den Commissaris der Koningin toe te kennen
- 1°. toezicht over de gemeentepolitie?
 - 2°. bevoegdheden ten aanzien der rijkspolitie?
- VII.** Moet voorts, bij instandhouding eener gemeentepolitie, in buitengewone omstandigheden
- 1°. het gansche beleid worden opgedragen aan den burgemeester?
 - 2°. dit door hem gevoerd worden onder toezicht van den Commissaris der Koningin?
 - 3°. het oppergezag dan worden toegekend aan den minister, hoofd der rijkspolitie?
- VIII.** Moet de wettelijke regeling van de bevoegdheid der politie geschieden door middel van
- a.* eene nauwkeurige omschrijving van de bevoegdheden haar verleend?
 - b.* eene nauwkeurige algemeene omschrijving van de taak der politie en van de beperkingen harer bevoegdheid bij de vervulling van die taak?

Bepaling van de plaats, waar de volgende Algemeene Vergadering zal worden gehouden.

Benoeming van drie Bestuursleden in de plaats van Mrs. G. A. VAN HAMEL, H. L. DRUCKER en JOSUA VAN EIK, niet herkiesbaar, en verleening van eervol ontslag aan den Secretaris-Penningmeester, die wenscht aftetreden.

Namens het Bestuur,

G. A. VAN HAMEL, *Voorzitter.*

A. P. TH. EYSSELL, *Secretaris.*

PRIJSVRAGEN, *uitgeschreven door het Provinciaal Utrechts
Genootschap van Kunsten en Wetenschappen 1893,*

RECHTSGELEERDHEID EN STAATSWETENSCHAP.

13. Het genootschap verlangt de rechtsgeschiedenis van eene der voornaamste Noord-Nederlandsche steden.
14. Een geschiedkundig onderzoek naar den aard van het boedelhouderschap volgens het Oud-Vaderlandsche recht.
15. Een geschiedkundig onderzoek naar het Aasdoms- en Schependomsrecht in Holland en Zeeland, en, voor zooveel het daarmede verwant is, naar het erfrecht der naburige provinciën.
16. De rechtstoestand der wegen, vaarten en weteringen, ten openbaren gebruike bestemd of aangewezen, in een der provinciën van Nederland, ook geschiedkundig toegelicht.
17. De geschiedenis van het kerkelijke rechtswezen in een bepaald gedeelte van het tegenwoordig Nederland vóór de Hervorming.
18. Eene beschouwing der licht- en schaduwzijden aan de medewerking van het leekenelement — inzonderheid van de jury — aan de rechtspraak in strafzaken verbonden, en een gemotiveerd oordeel, zoowel omtrent dit punt in het algemeen, als omtrent de vraag of de invoering daarvan in ons vaderland wenschelijk is.
19. Het Genootschap verlangt eene verhandeling over het arbeidscontract (huur van diensten) en de wijze waarop het bij de wet behoort te worden geregeld, onder vergelijking van hetgeen ten opzichte van dit onderwerp in de laatste twintig jaren ook in andere landen op wetgevend gebied is verricht.
20. Het Genootschap verlangt eene verhandeling over de vereenigingen tot het monopoliseeren van bepaalde takken van bedrijf (rings, pools, trusts, Kärtelle), haar ontstaan hare

werking, hare economische beteekenis, hare voor- en nadeelen, en haren invloed op den toestand der arbeidende klassen, benevens de houding door den wetgever tegenover haar aan te nemen.

De verhandelingen, bestemd om naar den uitgelooften eereprijs te dingen, moeten vóór 1 December 1894 in handen van den Secretaris des Genootschaps zijn.

Voor de op zich zelve voldoende en bij vergelijking best gekeurde beantwoording van elke der bovenstaande vragen, wordt een prijs uitgelooft, bestaande in een *eerediploma* en *drie honderd gulden*.

Alle verhandelingen, welke naar een der uitgeloofte prijzen dingen, moeten met eene andere hand geschreven zijn dan die des Schrijvers en, in plaats van met den naam van dezen, met eene spreuk zijn onderteekend, onder bijvoeging van een verzegeld briefje, dezelfde spreuk tot opschrift voerende, en waarin zoowel de naam des Schrijvers als zijn adres eigenhandig door hem zijn opgegeven. Ook moeten de verhandelingen, voor welke, naar goedvinden, van de Nederduitsche, Hoogduitsche, Engelsche, Fransche of Latijnsche taal mag worden gebruik gemaakt duidelijk met Italiaansche letters geschreven zijn, en vrachtvrij toegezonden worden aan den Secretaris des Genootschaps, Mr. R. MELVIL Baron VAN LIJNDEN lid der Arrondissement-Rechtbank te *Utrecht*.

Alleen de briefjes behoorende tot de verhandelingen aan welke de bepaalde eereprijzen zijn toegewezen, worden geopend; die der afgekeurde stukken daarentegen worden op de Algemeene Vergadering ongeopend verbrand.

Indien de schrijver eener prijsverhandeling lid is van het Genootschap, moet dit op het verzegeld briefje, hetwelk die verhandeling vergezelt, door het woord *lid* worden aangeduid.

De bekroonde prijsverhandelingen blijven eigendom van het Genootschap, hetwelk ze onder zijne werken uitgeeft, Zij kunnen alzoo door niemand, hetzij geheel of ten deele, of bij

invoeging in eenig ander werk, worden herdrukt, zonder toestemming der Directie.

Afgekeurde prijsverhandelingen worden niet teruggegeven, maar de schrijvers kunnen, tegen betaling der kosten, afschrift bekomen van de over hunne stukken uitgebrachte adviezen.

Ter verkrijging van verdere inlichtingen, raadplege men het eerlang verschijnende Verslag der Algemeene Vergadering van 27 Juni 1893, of wende zich tot den Secretaris voornoemd.

Utrecht, Juli 1893.

R. MELVIL VAN LIJNDEN.

THEMIS

LIVste Deel. — DERDE EN VIERDE STUK.

*Het nieuwe reglement van politie op de waterstaatswerken ,
in onderhoud en beheer bij de provincie Friesland, door
A. DUPARC, Commies-Chef ter provinciale griffie van
Friesland.*

In de winterzitting der Provinciale Staten van *Friesland* van 1886 werd door de Gedeputeerde Staten aangeboden een voorstel tot wijziging van eenige bepalingen van het in 1879 vastgesteld reglement van politie op de waterstaatswerken, in onderhoud en beheer bij de Provincie.

Dat voorstel strekte om:

1° nu het eerste gedeelte van het verbeterd *Tjonger-kanaal* was voltooid, voor het gebruik van dat gedeelte en van de daartoe behorende kunstwerken eenige beperkende bepalingen vast te stellen;

2° het reglement in overeenstemming te brengen met:

a. de wet van 23 Juli 1855 (*Stbl.* n° 151), houdende bepalingen omtrent de opruiming en het beheer van vaartuigen en andere voorwerpen, in openbare wateren gestrand of gezonken;

b. het nieuwe wetboek van strafrecht en de wet tot invoering van dat wetboek.

Blijkens het verslag van de commissie van rapporteurs over het voorstel, waren daartegen bij het onderzoek in de afdelingen onderscheidene bedenkingen gerezen.

Allereerst werd er op gewezen, dat in het bestaande reglement reeds veel voorkwam, dat ook in het nieuwe wetboek van strafrecht was geregeld en verboden. Gaf het geen bezwaar, desniettemin het reglement in zijn geheel te laten, omdat de bepalingen, waarop men het oog had, ingevolge art. 142 der

provinciale wet, reeds *van rechtswege* hadden opgehouden te gelden, en kon er daarom geen strijd zijn tusschen die wet en de algemeene wetgeving, ditzelfde gold niet, als men deze geheel of gedeeltelijk vervallen artikelen nog ging uitbreiden tot andere onderwerpen, dan waarvoor zij waren geschreven. Inzonderheid betrof dit het voorstel om een, naar men beweerde, gedeeltelijk *vervallen* artikel, dat was geschreven voor *trekwegen*, nu weer in zijn geheel toepasselijk te maken op *trekpaden*. Het verbod, om deze te versperren of het verkeer daarop te belemmeren, stond toch, gelijk men oordeelde, reeds in art. 427, n°. 6, van het wetboek van strafrecht en was daarom voor *trekwegen* vervallen. In strijd met art. 141 der provinciale wet zou derhalve iets worden bepaald, waarin reeds de algemeene wetgever had voorzien. Verder rees bedenking tegen de aanvulling van een ander artikel, verbiedende het beschadigen, wegnemen, verplaatsen of veranderen van een aantal, daar met name genoemde, voorwerpen voor veiligheid der scheepvaart, de verschillende soorten van bakens enz., omdat deze allen zeer zeker waren beschermd door den zevenden titel van het Tweede boek van het wetboek van strafrecht, terwijl art. 350 van dit wetboek het vernielen, beschadigen, onbruikbaar of wegmaken van al deze voorwerpen verbood en de werken, dienende tot waterkeering of waterloozing, in art. 351 speciaal waren beschermd.

Er was nog een ander bezwaar. Met het oog op de wijziging, die art. 23 der invoeringswet in de strafwetgevende bevoegdheid der Provinciale Staten had aangebracht, hadden Ged. Staten nieuwe strafbepalingen vastgesteld. De noodzakelijkheid hiervan werd niet ingezien, daar, zooals het heette, bij art. 27 der invoeringswet de verandering der strafbepaling reeds was geregeld. Bovendien kon men niet meêgaan met het voorstel, om voor *elke* overtreding, ook die van zeer geringen omvang, den rechter de bevoegdheid te geven, steeds het maximum der straf, die de Staten op de overtreding der door

hen vastgestelde verordeningen kunnen stellen (twaalf dagen hechtenis), toe te passen. Zoo iets was zeker niet de bedoeling van den algemeenen wetgever geweest. Op geringe overtredingen behoorden bij het reglement-zelf geringe straffen te worden gesteld, en de Staten zouden er wel degelijk verantwoordelijk voor zijn, indien, door eene te hooge strafbedreiging, de rechter eene te hooge straf oplegde. Het ging bovendien niet aan, op deze wijze de verantwoordelijkheid voor de den overtreder op te leggen straf geheel op den rechter te willen leggen. Deze behoorde integendeel te kunnen zien, welke overtredingen de provinciale wetgever voor zwaardere, welke hij voor lichtere houdt. Eene onderscheiding tusschen zwaardere en lichtere overtredingen mocht daarom een in een zoo veel verbiedend reglement als dit niet ontbreken. Afgescheiden ook van dit alles werd de noodzakelijkheid niet ingezien, om het maximum der straf voor *alle* overtredingen van zeven tot twaalf dagen te verhoogen.

In overeenstemming met het voorstel van de (zelfstandige) commissie van rapporteurs werd door de Staten besloten, slechts enkele, als terstond noodzakelijk erkende, wijzigingen, - waarop de gemaakte bedenkingen niet van toepassing waren, - in het reglement aan te brengen en voorshands de overige bepalingen onveranderd te laten.

Eenige jaren verliepen.

Ged. Staten verloren inmiddels geenszins uit het oog den in het verslag der commissie hun gegeven wenk, om te eeniger tijd een voorstel te doen tot herziening van het reglement, *ten einde*, - zooals het in het verslag luidde, - het noodzakelijk verband te brengen tusschen het reglement en het nieuwe wetboek van strafrecht.

Toen evenwel de herziening door Ged. Staten was ter hand genomen, trad al meer en meer op den voorgrond de vraag, of de bepalingen, waarop in het verslag van 1886 was gewezen, wel inderdaad, door de invoering van genoemd wetboek,

krachtens art. 142 der provinciale wet, van rechtswege hadden opgehouden te gelden?

Welke beteekenis, vroegen zij zich af, moet aan het in dat art. voorkomend woord „onderwerpen” worden gehecht?

Het antwoord meenden zij te vinden in 't geen bij de behandeling in de Tweede Kamer van art. 427 van het wetboek van strafrecht door den Minister MODDERMAN uitdrukkelijk werd geconstateerd, nl. dat, zijns inziens, door dit artikel de bevoegdheid der gemeentebesturen alleen in zóóver werd beperkt, als daarbij *speciale* voorzieningen werden gemaakt.

Door dit artikel werd, gelijk de Minister verklaarde, aan de gemeentebesturen niet in het minst de bevoegdheid ontnomen, om ten aanzien van de politie op straten, wegen enz. *nog andere* voorschriften te maken. „De rijkswetgever, „vervolgde de Minister, „de veiligheid van den voorbijganger, van den gebruiker van den weg zooveel mogelijk onafhankelijk willende maken van de grootere of geringere zorgvuldigheid der lagere besturen, eischt als *minimum* datgeen, wat men kan aannemen, dat door het gansche land noodig is, onverminderd de bevoegdheid om aan te vullen, als dit op grond van plaatselijke omstandigheden noodig mocht zijn.” En later: „De kern der gansche vraag ligt in het woord „*onderwerp*”. Ik voor mij vat het op in den meesten engen zin” (Mr. H. J. SMIDT. Geschiedenis van het wetboek van strafrecht. Derde deel, bl. 187).

Deze woorden sloten zich geheel aan bij hetgeen 's Ministers ambtsvoorganger, mr. SMIDT, in diens Rapport aan den Koning over het ontwerp der Staatscommissie ad artt. 513 en 514 (in art. 527 W. v. Str. gewijzigd opgenomen) als zijn gevoelen had te kennen gegeven, nl. „dat bouw- en wegenpolitie bij uitnemendheid onderwerpen zijn van de provinciale en de gemeente-wetgeving. Zie art. 134 der provinciale wet en artt. 135 en 179½ der gemeentewet. Wat voor instandhouding, veiligheid en vrijheid noodig is, is veelal van locale omstandig-

heden afhankelijk, en, in verband met art. 141 der prov. wet en art. 150 der gemeentewet, mag er geen twijfel worden opgewekt, aangaande de bevoegdheid tot regeling" (Mr. SMIDT, alsboven, bl. 186).

Ged. Staten wezen voorts op een arrest van den Hoogen Raad van 2 Juni 1890 (Weekblad van het Recht, n°. 5892), waarbij toestemmend is beantwoord de vraag: of de gemeentewetgever bevoegd is, bepalingen te maken omtrent het gebruik van een voor den openbaren dienst bestemden paardenspoorweg, en welks vóórlaatste overweging luidt: "dat, volgens art. 135 der gemeentewet, aan den raad behoort het maken van de verordeningen, die in het belang der openbare orde worden vereischt, waartoe, blijkens art. 179 $\frac{1}{2}$ dier wet, ook behoort de zorg voor de veiligheid der publieke wegen.

Wel is waar had de Hooge Raad bij arresten van 2 Mei 1887 (W. v. h. R., n°. 5411) en van 17 October 1887 (W. v. h. R., nos. 5482 en 5483), in zake de plaatselijke verordeningen van *Waalwijk*, van *'s Hertogenbosch* en van *Oosterland*, - telkens evenwel in strijd met de conclusie van den Advocaat-Generaal GREGORY, - aan art. 151 der gemeentewet eene met het gevoelen van den Minister MODDERMAN strijdige beteekenis gegeven. Deze arresten hadden evenwel, gelijk men weet, in onze, zoowel aan strafrecht, als aan administratief recht gewijde, bladen en tijdschriften eene ernstige bestrijding gevonden. Meer dan één schrijver wilde de leer van den Hoogen Raad, al was zij dan ook in twee, nochtans spoedig op elkander gevolgte, arresten gehuldigd, nog geenszins als eene vaststaande jurisprudentie hebben aangemerkt.

Een krachtig bondgenoot was ook de oud-minister HEEMSKERK. Nadat toch het eerstgemelde arrest van den Hoogen Raad was gevallen, was die oud-minister (in 1887) blijkbaar van oordeel, dat de gemeentebesturen wel degelijk de bevoegdheid bezitten, de bepalingen van den rijkswetgever nader aan

te vullen, indien dit op grond van plaatselijke omstandigheden noodig mocht zijn (Verslag van den toestand der provincie *Drenthe* over 1887, bladz 90).

Hoe de regeering van 1890 over de kwestie dacht, bleek uit de memorie van antwoord op het voorloopig verslag der Tweede Kamer omtrent het wetsontwerp, houdende bepalingen ter voorkoming van aanvaringen enz. op de openbare wateren van het rijk, die voor de scheepvaart openstaan. In die memorie verklaarde de regeering, te deelen in de meening van die leden, die goedkeurden, dat de door de regeering te geven algemeene voorschriften *door lagere autoriteiten, waar dit wegens plaatselijke behoeften noodig is, worden aangevuld.*

Niet minder duidelijk had de Minister van Justitie zich over het punt in quaestie uitgelaten in de zitting der Tweede Kamer van 7 Oct. 1890, bij de behandeling van het wetsontwerp tot vaststelling van bepalingen betreffende 's rijks waterstaatswerken. In antwoord toch op eene opmerking van den heer VAN DELDEN wees de Minister uitdrukkelijk op de bevoegdheid der gemeentebesturen, om in het belang der openbare orde, zedelijkheid en gezondheid verordeningen te maken, mits *niet strijdig* met onderwerpen, waarin door rijk of provincie is voorzien. De Minister constateerde daarbij nog, dat niet in algemeene bewoordingen de bevoegdheden van lagere besturen kunnen worden omschreven, maar dat in ieder speciaal geval moet worden overwogen, *wat en tot hoever* eene zaak is geregeld.

Wat nu waar was van plaatselijke verordeningen, met het oog op art. 151 der gemeentewet, gold, volgens Gedep. Staten, evenzeer voor de provinciale reglementen en verordeningen, volgens art. 142 der provinciale wet.

Intusschen bestond de mogelijkheid, dat de Hooge Raad *niet* zou terugkomen op de bij zijne aangehaalde arresten gehuldigde leer. Wat zou dan het gevolg zijn? Dat het onderwerpelijk provinciaal reglement in vele opzichten op losse schroeven zou

staan, een toestand ten hoogste ongewenscht, niet alleen voor het gewestelijk bestuur, maar ook voor den beneden den Hoogen Raad staanden rechter, indien deze werd geroepen, te oordeelen over krachtens dat reglement geconstateerde overtredingen. Gedep. Staten waren evenwel van oordeel, dat het in de macht der Staten lag, dit gevolg te voorkomen. Immers, ingevolge art 142 der provinciale wet houden de bepalingen van provinciale reglementen en verordeningen van rechtswege op te gelden, zoodra omtrent het daarin geregelde onderwerp door eene wet of een algemeenen maatregel van bestuur is voorzien. Dit artikel veronderstelt dus, dat de wet of de algemeene maatregel van bestuur in werking treedt *na* de provinciale verordening. Nu verbiedt noch art. 142, noch eenig ander wetsartikel, dat de *latere lagere wetgever* rechtsgeldig uitvoeriger regele een onderwerp, reeds vroeger geregeld door den hoogereren wetgever, mits slechts de lagere handele *niet in strijd* met de voorschriften van den hoogere.

Door zóó te handelen, zou geenszins worden getreden in 't geen van algemeen rijksbelang is (art. 141 der provinciale wet).

Bij onderscheidene arresten van den Hoogen Raad, - te vinden bij v. D. HONERT, Gemengde Zaken, deel 19, bl. 67, deel 20, bl. 31, deel 29, bl. 327, deel 30, bl. 109, deel 31 bl. 364, en deel 35, bl. 177, - werd steeds ten aanzien van plaatselijke verordeningen in dezen zin beslist. Bij al deze arresten werd in hoofdzaak overwogen, „dat art. 151 der gemeentewet (en bij gevolg ook art. 142 der provinciale wet) doelt op het geval, dat bij eene *latere* verordening van een hoogereren wetgever wordt voorzien in de bepalingen van eene bestaande plaatselijke verordening, zooals blijkt, zoowel uit de woorden „wordt voorzien“ (in art. 142 der provinciale wet „worden gegeven“), als uit het in dat art. (151) aangewezen gevolg, dat de plaatselijke verordeningen ophouden te gelden, wat noodwendig een vroeger geldig bestaan aanduidt.“

Dit alles gold, volgens Ged. Staten, mede geheel van art. 142 der provinciale wet.

Wat in dezen echter alles afdeed, was, dat art. 427, n° 6, en artt. 350 en 351 van het wetboek van strafrecht, waarop in het verslag van 1886 werd gewezen, naar het gevoelen van Ged. Staten, geheel andere onderwerpen behandelen, dan die bij het provinciaal reglement zijn geregeld. Geheel in overeenstemming met de opschriften van titel I van het Derde Boek en van titel VII van het Tweede Boek, staat bij die artikelen bepaald op den voorgrond *de algemeene veiligheid van personen en goederen*, en, wat meer in het bijzonder artt. 350 en 351 betreft, moest vooral niet uit het oog worden verloren, dat de daarbij verboden „vernieling en beschadiging” moet hebben plaats gehad *opzettelijk en wederrechtelijk*, om volgens die artikelen strafbaar te kunnen zijn. Voor bestraffing van dergelijke handelingen, *zonder opzet* gepleegd, is bij die artikelen geen plaats gelaten. De memorie van toelichting op het artikel van het oorspronkelijk regeeringsontwerp (toen art. 379) behelsde daaromtrent het volgende: „De samenvoeging der woorden *opzettelijk en wederrechtelijk* is hier noodig. Vernieling, die, zonder opzet gepleegd, niettemin aan iemands schuld te wijten is, valt buiten het gebied van het strafrecht, ten ware de achteloosheid van den schuldige dezen onder het bereik brengt eener elders voorkomende strafbepaling (Mr. SMIDT, deel III, bl. 28).

Ook het in het verslag der Commissie van rapporteurs van 1886 ontwikkelde bezwaar, ten aanzien van art. 14a van het provinciaal reglement ontleend aan den zevenden titel van het Tweede boek van het wetboek van strafrecht (*Misdrijven*, waardoor de *algemeene veiligheid van personen of goederen* wordt in gevaar gebracht), kwam Ged. Staten niet gegrond voor. Blijkbaar was hierbij het oog gevestigd op de artt. 161, 162, 163, 166 en 167 van dat wetboek. Gedep. Staten wezen er echter op, dat, - behalve dat in artt. 161, 166 en 167 alweder het *opzet* voor

de daar, evenals in artt. 162 en 163, als *misdrifven* gequalificeerde feiten wordt gevorderd, om ze strafbaar te doen zijn, - als criterium wordt gesteld, dat er gevaar òf voor overstroming, òf voor de veiligheid van het verkeer, òf voor de veiligheid van de scheepvaart was te duchten, in sommige gevallen zelfs als criterium, dat het feit het zinken of stranden van een vaartuig of iemands dood tengevolge had.

Moest nu art. 14a worden geacht te zijn vervallen door den zevenden titel van het Tweede boek van het wetboek van strafrecht, waar, vroegen Ged. Staten, werden dan door dien titel de in genoemd artikel vermelde voorwerpen beschermd? Waar was dan ook hier plaats gelaten voor de bestraffing van de overtreding van het in dat artikel gestelde verbod? Het antwoord kon niet anders dan onbevredigend luiden. Al de overtredingen, voorzien bij art. 14a, zouden anders straffeloos kunnen geschieden. Zij zouden toch *niet* worden bereikt door de laatst-aangehaalde wetsartikelen, tenzij zij het karakter droegen, als vereischte voor de strafbaarheid gesteld, nl. dat zij, gelijk de heer DES AMORIE VAN DER HOEVEN het bij de behandeling van den genoemden zevenden titel, ook volgens den minister MODDERMAN, zoo juist uitdrukte, *gemeengevaarlijke* misdrijven zijn, waarvan een algemeen gevaar voor goederen of personen is te duchten, welks omvang onmogelijk vooruit is te zien (Mr. SMIDT, deel II, bl. 122 en 129).

Bezwaarlijk nu zou kunnen worden ontkend, dat bij het provinciaal reglement geheel andere zaken zijn geregeld. Om dit goed in te zien, moest men tot de geschiedenis van dit reglement opklimmen. Toen na het bekende arrest van den Hoogen Raad in zake de Lemsterrien tot intrekking van de destijds bestaande reglementen op de onderhoudsplichtigheid was overgegaan, bleef niettemin de noodzakelijkheid bestaan van voorziening in het toezicht op en het *onderhoud* van de waterstaatswerken in de provincie. Overneming van de hoofdkanalen in onderhoud en beheer bij de provincie was het

gevolg. Na veel wikken en wegen werd eindelijk in de zomering van 1877 door de Staten vastgesteld een reglement van politie op het gebruik van waterstaatswerken, in onderhoud en beheer bij de provincie. Dat reglement strekte *eenig en alleen*, om, ter uitvoering van het bij art. 192 der grondwet (van 1848) en art. 137 der provinciale wet aan de Staten opgedragen toezicht op alle wateren, bruggen, wegen, waterwerken en waterschappen, algemeene voorschriften vast te stellen voor de *instandhouding en bruikbaarheid* dier werken. Niets meer en niets minder. Van de zorg voor de veiligheid van personen en goederen was daarbij geen sprake, evenmin als dit ook vroeger, onder de werking van den Code pénal (Tweede hoofdstuk, derde afdeling), het geval was geweest.

Zou echter de Koning zijne goedkeuring hechten aan de beoogde nadere regeling?

Gedep. Staten verklaarden, er niet beducht voor te zijn. Grond hiervoor vonden zij in het feit, dat *na* het inwerkingtreden van het wetboek van strafrecht reeds meer dan één provinciaal reglement gelijk het onderwerpelijke of eene wijziging daarvan de Koninklijke goedkeuring had mogen verwerven. Het waren: in de provincie *Groningen* de wijziging van het politie-reglement op het gebruik der provinciale havens in de gemeente *Groningen* (Provinciaal blad n° 55 van 1887), de wijziging van het politie-reglement op de rivieren en kanalen in die provincie (Provinciaal blad n° 1 van 1889) en de wijziging van de verordening op het afgraven der *Oude Reitdiepsdijken* (Provinciaal blad n° 48 van 1887 en n° 47 van 1890); in de provincie *Drenthe* de wijziging van het reglement op de tramwegen in die provincie (Provinciaal blad n° 82 van 1887) en de wijziging van het reglement op de kanalen der *Drentsche Kanaalmaatschappij* en daartoe behoorende of daarmede in verband staande wateren en werken (Provinciaal blad n° 58 en 59 van 1887); in de provincie *Noordbrabant* het reglement op de openbare

wegen en voetpaden, het reglement van politie op het gebruik der openbare wegen, het reglement op de beplantingen op bermen of kanten van openbare wegen, niet in onderhoud bij het rijk, en het reglement van politie op het berijden en doorvaren der bruggen over den *Steenbergschen vliet*, over den *Rozendaalschen vliet* en over de rivier de *Mark* (Provinciaal blad n°s 10, 12, 13 en 18 van 1890).

Met al deze voorbeelden voor oogen, behoefden de Staten daarom niet te schroomen, bij eene herziening van het provinciaal reglement daarin, zooveel noodig, de bepalingen te behouden, waarop was gewezen, en scheen mitsdien ongegrond de vrees, dat die bepalingen niet de Koninklijke goedkeuring zouden bekomen.

En was die goedkeuring eenmaal verkregen, *dan waren ook de uitvoering en toepassing van het reglement ten volle verzekerd.*

Van den beginne af toch is het geweest eene constante jurisprudentie van den Hoogen Raad, dat de vraag, of eene plaatselijke verordening treedt in hetgeen van rijks- of provinciaal belang is (art. 150, 1^e lid, der gemeentewet) staat ter beslissing niet van den rechter, maar van de administratieve macht, en dat dientengevolge zoodanige verordening, krachtens het tweede lid van dit artikel, verbindt, totdat zij, overeenkomstig art. 153, door den Koning is vernietigd. Dit was ook geheel de bedoeling der regeering met art. 150, waarop in de memorie van toelichting was aangeeteekend: „Het doel der tweede zinsnede is, te verhoeden, dat de burgerlijke rechter beslisse, of de plaatselijke wetgever, zonder dat hij gezegd kunne worden, bepaaldelijk tegen de voorschriften eener wet te hebben gehandeld, verder zij gegaan, dan zijne bevoegdheid tot regeling reikt. Wat rijks-, provinciaal of huishoudelijk gemeentebelang is, heeft die rechter niet te beoordeelen.“

Wat nu waar was van art. 150 der gemeentewet, gold evenzeer van het daaraan analoge art. 141 der provinciale wet. Bij vonnis van de arrondissements-rechtbank te *Utrecht* van

19 Maart 1886 (W. v. h. R., n° 2793) werd dan ook beslist, „dat het onderzoek, of de Provinciale Staten bij verordening een onderwerp van algemeen rijksbelang, dan wel van provinciaal belang geregeld en in strijd gehandeld hebben met art. 141 der provinciale wet, behoort tot de kennisneming van het administratief gezag, terwijl de rechter, door te onderzoeken, of het onderwerp is van provinciaal, dan wel van rijksbelang, zich zou begeven in een onderzoek naar de innerlijke waarde der wet, dat bij art. 11 der wet, houdende algemeene bepalingen, is verboden.“

Gelijk nu het correctief van art. 150, 1° lid, der gemeentewet is gelegen in het bij art. 153 dier wet den Koning toegekend vernietigingsrecht, vindt men hetzelfde voor art. 141 der provinciale wet in haar art. 167, bepalende, dat de door de Staten vastgestelde en door den Koning goedgekeurde provinciale reglementen en verordeningen, zoo zij met de wetten of het algemeen belang strijdig zijn, door eene wet, die tevens de gevolgen regelt, worden geschorst of vernietigd (1). In dezen zin besliste dan ook het provinciaal gerechtshof van *Drenthe* bij arrest van 18 Juli 1866 (W. v. h. R. n° 2898).

De Hooge Raad ging nog verder. Bij arresten van 18 November 1862, 21 April 1863, 29 Mei en 19 September 1866 (W. v. h. R., n° 2433, 2478, 2804 en 2841), waarbij het gold de vraag over de beteekenis van art. 139 der provinciale wet, werd telkens de leer gehuldigd, dat de rechter, door te onderzoeken, of de Provinciale Staten bij een reglement tot voorkoming van het ontstaan en verspreiden van ziekte onder het vee wel hadden in acht genomen de bepaling van genoemd art. 139, zich had ingelaten met eene beoordeeling van de innerlijke waarde der wet, 't geen hem bij art. 11 der wet, houdende algemeene bepalingen, is verboden (2).

(1) Art. 167 heeft nooit toepassing verkregen.

(2) Sedert is er nog bijgekomen het arrest van het gerechtshof te *Leeuwarden* van 23 Sept. 1891 (W. v. h. R., no. 6086), waarbij

Wat betref het tweede punt, *de strafbepalingen*, erkenden Gedeputeerde Staten volkomen, dat, ook zonder wijziging der strafbepalingen, door art. 27 der invoeringswet geheel in dit onderwerp werd voorzien.

Zij brachten nochtans in herinnering, dat de Staten na 1 September 1886, bij de wijziging van onderscheidene provinciale reglementen, de strafbepalingen telkens in overeenstemming met art. 23 der invoeringswet hadden gebracht.

Waar dus door de Staten zelven bij herhaling was erkend de wenschelijkheid, zoo niet de noodzakelijkheid, om telkens, als een provinciaal reglement toch moest worden gewijzigd, de strafbedreiging in overeenstemming te brengen met art. 23 der invoeringswet, achtten zij zich ten eenen male ontslagen van de taak, om die wenschelijkheid of noodzakelijkheid nader aan te toonen, en evenzeer van elk betoog, dat het, op voorstel van Mr. GOEKOOP, verauderde art. 27 der invoerings-

het hof, met vernietiging van een vonnis van de arr. rechtbank te *Leeuwarden*, zich, uit hoofde van het onderwerp des geschils, onbevoegd verklaarde, kennis te nemen van de ingestelde vordering tot terugbetaling door de gemeente *Harlingen* van pretenselijk onverschuldigd betaalde tolgelden, welke waren geheven krachtens een door den gemeenteraad van *Harlingen* vastgesteld en door den Koning goedgekeurd tarief.

Bij dit arrest werd in hoofdzaak overwogen, dat de raad zich bij de regeling van dit onderwerp had bewogen binnen de grenzen zijner bevoegdheid; dat het ingeroepen oordeel des rechters mitsdien zou neerkomen op eene enkel op eigen inzicht steunende meening over de *innerlijke* waarde der verordening, hetgeen den rechter bij art. 11 der wet, houdende algemeene bepalingen enz., is verboden, maar dat oordeel uitsluitend is te zoeken bij het hoogst administratief gezag, langs den weg, in art. 236 der gemeentewet aangewezen.

Men zie verder de conclusie van den proc.-generaal mr. VISSCHER (W. v. h. R., no. 6060), die in een hoogst belangrijk en uitvoerig betoog des rechters onbevoegdheid in dezen aannam en mitsdien concludeerde, de oorspronkelijke eischeresse, nu geïntimeerde, niet ontvankelijk te verklaren in den door haar gestelden eisch.

wet, blijkens de toelichting van den voorsteller, niet anders dan als eene *overgangsbepaling* was te beschouwen, alleen hierin verschillende van het regeeringsvoorstel, dat, terwijl bij dit laatste een termijn van een jaar voor de herziening der strafbepalingen was gesteld, die termijn bij het veranderd artikel onbepaald was gelaten.

Wat de strafmaat betreft, hadden Ged. Staten reeds in 1889, toen eene beperkende bepaling omtrent het bevaren van zekere kanalen door stoombooten in het reglement moest worden opgenomen, te kennen gegeven, dat het, bij eene algemeene herziening van het reglement, misschien wenschelijk kon zijn, gebruik te maken van den wenk, vervat in het verslag van 1886, tot het stellen van verschillende maxima van straf op de verschillende overtredingen, ten einde den rechter een leidraad ter beoordeeling te verschaffen bij het opleggen der straf.

Bij nadere overweging waren zij echter van dit denkbeeld teruggekomen.

De bedoeling was, dat tegen *geringe* overtredingen ook *geringe* straffen zouden worden bedreigd. Door vast te houden aan het in 1889 bij de genoemde gelegenheid, zij 't ook voorloopig, vastgesteld *algemeen* maximum, zou intusschen, gelijk Ged. Staten oordeelden, de rechter evenzeer in staat worden gesteld, in den bedoelden zin te handelen. Bij het vroegere art. 28 toch had men drieërlei strafmaat:

1°. geldboete van ten hoogste *f* 75 en gevangenstraf van ten hoogste zeven dagen, te zamen of afzonderlijk;

2°. geldboete van *f* 10 tot *f* 75 en gevangenstraf van twee tot zeven dagen, te zamen of afzonderlijk;

3°. geldboete van *f* 25 tot *f* 75 en gevangenstraf van drie tot zeven dagen.

Men had hier dus, geheel overeenkomstig art. 3 der wet van 6 Maart 1818 (*Staatsblad* n°. 12), gewijzigd bij de wet van 25 Mei 1880 (*Staatsblad* n°. 86), bedreiging van geldboete en vrijheidsstraf cumulatief.

Nu was het anders geworden.

Krachtens art. 91 van het wetboek van strafrecht toch staat het ook den provincialen wetgever niet vrij, af te wijken van het algemeen minimum der straffen: hechtenis van één dag (art. 18, 1e lid) en geldboete van *f* 0.50 (art. 23, 1e lid).

Waar derhalve de rechter vroeger in onderscheidene bij het reglement genoemde gevallen als *minimum f* 10 of *f* 25 geldboete of twee of drie dagen gevangenisstraf te zamen of afzonderlijk had op te leggen, kon hij nu afdalen tot één dag hechtenis of *f* 0.50 geldboete.

De schuldigen waren dus reeds in veel gunstiger toestand dan vroeger gebracht, gezwegen nog van het verbod van cumulatie van de twee soorten straf.

Het kwam Ged. Staten nochtans wenschelijk voor, krachtens het 3e lid van art. 23 der invoeringswet, het maximum der hechtenis te verhoogen tot twaalf dagen. Hierdoor zou een einde worden gemaakt aan de ongerijmdheid, dat de lichtere straf, nl. de vervangende hechtenis, die, volgens het laatste lid van art. 23, tot twaalf dagen kan worden opgevoerd, ingeval het maximum der bepaalde boete *f* 60 te boven gaat, - 't geen nu ook in het vervolg het geval zou zijn, - de zwaarste kon worden.

De bepalingen toch van art. 23 van het wetboek van strafrecht over vervangende hechtenis geven, gelijk Ged. Staten deden opmerken, andere uitkomsten, dan met de sedert 1 September 1886 vervallen wet van 22 April 1864 (*Staatsblad* n°. 29), houdende bepalingen voor het geval van wanbetaling van boeten in strafzaken, het geval was. Krachtens deze wet was, zooals men weet, de *opgelegde* boete maatstaf van de subsidiaire gevangenisstraf, volgens eene schaal, die voor iedere boete eene minimum- en eene maximumstraf aanwees. Het aangehaald art. 23 daarentegen bepaalt het maximum der vervangende hechtenis op zooveel dagen als het maximum der *bedreigde* boete vijftallen guldens bedraagt. Nu zou, waar *vijfenzeventig guldens* als

maximum is gesteld, *vijftien* dagen vervangende hechtenis hebben kunnen worden opgelegd. De wetgever heeft echter niet gewild, dat de vervangende hechtenis hooger zij dan de opgelegde vrijheidsstraf zelve. Daarom is bij het laatste lid van art. 23 der invoeringswet het maximum der vervangende hechtenis op slechts *twaalf* dagen bepaald. In deze bepaling vonden Ged. Staten nog te meer grond voor hun voorstel. Bovendien zou dan ook de evenredigheid worden bewaard, die de rijkswetgever heeft gebracht tusschen de twee maxima van straf, die de provinciale wetgever kan bepalen.

Een op bovenstaande gronden berustend geheel nieuw reglement werd den Staten in de winterzitting van 1890 ter vaststelling aangeboden.

Bij het onderzoek van het ontwerp in de afdelingen en ook bij de commissie van rapporteurs lokte vooral bezwaar uit het niet voldoen aan het in 1886 kenbaar gemaakt verlangen, om in de strafbedreiging onderscheid te maken tusschen zwaardere en lichtere overtredingen.

De tijd was te kort, om de zaak nog in de ten einde spoedende winterzitting af te doen. Met Koninklijke machtiging zette de commissie daarom hare werkzaamheden na de sluiting der zitting voort.

Aan de der commissie verstrekte opdracht was een niet onbelangrijk debat over het punt der strafschaal voorafgegaan. Een der voorstanders van een algemeen maximum sprak de meening uit, dat, al mocht men van gevoelen zijn, dat de eene overtreding iets berispelijker was dan de andere, bij alle delicten zich toch omstandigheden konden voordoen, waardoor het maximum niet te hoog was. Daarentegen werd door den algemeenen rapporteur er op gewezen, dat bij den tegenwoordigen stand van het strafrecht het nieuwe wetboek van strafrecht eenigszins tot model strekte, en daarom met één maximum van straf niet kon worden volstaan. Dan zou men het nieuwe

wetboek niet volgen. Het onderwerpeijk reglement had vroeger een trap van straffen in de *minima*; thans moest men dien zoeken in de *maxima*. Waarom zou de provinciale wetgever nu niet verschillende maxima kunnen stellen, evenals dit door den rijkswetgever was gedaan? Is er één maximum, dan beslist alleen de persoonlijke appreciatie van den rechter. Al mocht deze persoonlijke appreciatie voor ieder geval juist zijn, zij kon toch eene rechtsbedeeling scheppen, die de provinciale wetgever niet heeft bedoeld.

In de zomerezitting van 1891 bood de commissie van rapporteurs het van haar gevraagd nieuw ontwerp aan.

De weerlegging door Ged. Staten van de in het verslag van 1886, op grond van art. 141 der provinciale wet, gemaakte bedenkingen had blijkbaar indruk gemaakt. De commissie verklaarde toch, in het ontwerp van Gedeputeerde Staten nog slechts „enkele” voorschriften te hebben aangetroffen, die konden worden „geacht” samen te vallen met bepalingen van het wetboek van strafrecht. Voor het overige echter vond het door Ged. Staten in hun schrijven van 1890 verdedigd beginsel geen bestrijding.

Maar ten aanzien van de strafschaal bleef de commissie aan haar standpunt vasthouden. Het hoofdmotief lag, volgens haar, in de beantwoording der vraag, aan wien de bepaling van de *beteekenis*, de betrekkelijke *zwaarte* van de verschillende overtredingen behoort: aan den wetgever of aan den rechter? Zij aarzelde niet, deze taak op te leggen aan den eerste, die de beweegredenen van zijne voorschriften, en dus de algemeene objectieve beteekenis van de overtreding hiervan, kent. Aan den rechter moest worden overgelaten de toepassing op het bijzondere geval binnen de grenzen der bedreiging, met het oog op daden en omstandigheden.

De commissie had voor haar doel een passende strafschaal ontworpen, door indeeling van de overtredingen in categorieën, naar het motief van de bestraffing, m. a. w.

naar de mogelijke gevolgen van de daad of het verzuim. Aard en maat van de straf waren diensgevolge door haar verschillend voorgesteld, al naar dat de overtreding opleverde: *a. direct gevaar voor personen of voor aanzienlijke schade, hetzij voor de provincie, hetzij voor private personen; b. indirect gevaar voor personen; c. hinder voor personen; d. beschadiging van goederen; e. gevaar voor beschadiging van goederen.* Op het voorbeeld van het wetboek van strafrecht eindelijk werd elk strafbaar feit als zoodanig omschreven met bepaling der hoogste straf, die wegens het feit kon worden opgelegd.

Ofschoon de voorgestelde nieuwe redactie niet geheel zonder tegenspraak bleef, werd zij toch goedgekeurd.

Het geheele reglement werd ten slotte zonder hoofdelijke stemming vastgesteld.

Zou het reglement de Koninklijke goedkeuring bekomen?

Voor deze vraag bestond eerst wel eenige aanleiding. Bij Koninklijk besluit toch werd de beslissing op het besluit der Staten, evenals van nog een viertal in de zomerezitting genomen besluiten tot vaststelling van even zoovele andere nieuwe reglementen en verordeningen, verdaagd.

Later volgde echter de Koninklijke goedkeuring.

Hierdoor werd alzoo het zegel gedrukt op de door Ged. Staten verdedigde, later ook door de Prov. Staten gehuldigde opvatting van art. 141 der provinciale wet.

Bij de behandeling dezer zaak waren nog eenige andere niet onbelangrijke punten ter sprake gebracht. Zoo o. a. de vraag, of de Staten bevoegd zijn, eene bepaling te maken, gelijkkluidend aan art. 180 der gemeentewet?

Daar deze punten, nochtans niets gemeen hebben met de zaak, die ik wenschte te behandelen, heb ik het niet noodig geacht ze mede te deelen. De laatstgenoemde vraag had trouwens ook niet de verdienste der nieuwhed. Laat ik alleen nog vermelden, dat zij door de Staten toestemmend werd beantwoord,

en diensgevolge de ook reeds in het vorig reglement opgenomen, aan Gedep. Staten toegekende, bevoegdheid, om al wat in strijd met de bepalingen van het reglement is gemaakt of nagelaten op kosten van den overtreder te doen opruimen of verrichten, is behouden.

XVI.

De Begrooting van uitgaven voor een nieuw tweejarig tijdvak (1848/49) werd reeds toegezegd bij opening der zitting van 's Lands Vertegenwoordiging op 19 October 1846.

In de Troonrede werd er met voldoening op gewezen, dat »de verschillende maatregelen, tot herstel van 's Rijks geldmiddelen aangewend, hun volkomen uitwerking hebben verkregen. Zij hebben aan de verwachting beantwoord, of die zelfs overtroffen.» Overigens zou nog in deze zitting de medewerking der Staten-Generaal worden ingeroepen »tot verdere bevestiging van orde en vereenvoudiging in het geldelijk beheer.»

Nog grooter voldoening sprak zich uit in de rede van den Minister van Financiën (in de onvoltallige zitting van 29 December 1846) bij aanbieding der Begrooting voor 1848 en '49. »Voor de toekomst mogen wij zeggen, dat bij de verwezenlijking van reeds laag gestelde, althans niet opgedreven ramingen, het ontstaan van tekorten voorgekomen is . . .

Wij hebben dus waarlijk reden, om ons, onder dankbaar opzien tot Hem, zonder wiens zegen het menschelijk beleid niets tot stand brengt, te verheugen . . .

De meest buitensporige ondernemingen hebben op vele der beurzen van Europa een geldelijke crisis doen ontstaan, waarvan onze handelsplaatsen bevrijd zijn gebleven. Op den prijs ook van de Nederlandsche fondsen moest zich die schok doen gevoelen. (De $2\frac{1}{2}$ percents Werkelijke Schuld viel b.v. van $60\frac{1}{2}$ begin September tot $58\frac{1}{4}$ half November 1846).

Het crediet echter van den Staat kan niet gezegd worden door deze aan dat crediet geheel vreemde omstandigheid te

hebben geleden. De koele beradenheid onzer ingezetenen heeft de meesten hunner bewaard voor de koorts der spoorweg-ondernemingen, en daartoe heeft, geloof ik, de omstandigheid bijgedragen, dat velen hunner, weder vertrouwen in 's Lands financiën stellende, hun kapitalen in nationale fondsen belegd hadden.

Dit vertrouwen is verdiend, EdelMogende Heeren!

Wel zijn in den loop van het jaar ook door „eenige dagbladen, zich noemende tolken der openbare meening“, geruchten verspreid omtrent aanzienlijke tekorten, maar de volkomen openbaarheid onzer financiën had, meent de Minister, van dergelijke lichtvaardige voorstelling van zaken kunnen en moeten terughouden.

Zoo bleek toch van de 45 millioen, bij de Wet van 6 Maart 1844 (*Schl.* n°. 14) bestemd voor aflossing van schuld aan de Handelmaatschappij, voor dekking van den achterstand en van alle vroegere tekorten, en voor aanvulling der middelen over 1844 en '45, ook na aftrek van de later nog daaruit genomen *f* 600,000 voor schadevergoeding wegens militaire inundatiën en van nog eens *f* 600,000 voor de munt, nog over een bedrag van *f* 1,043,524.82. Alleen bleek dat overschot van ruim 1 millioen geringer dan vroeger door de Regeering bij haar Verslag van den toestand der schatkist op 1 Januari 1844 en op 1 Januari 1846 was geraamd, en was evenzoo het koloniaal batig slot over 1845, in plaats van op *f* 16,300,000 volgens bedoeld Verslag, vastgesteld op slechts *f* 14,538,311 (1).

In plaats van de vroegere meening dat een bedrag van *f* 350,000 vier percents schuld te veel tot dekking was opgenomen, bleek thans nog ten hoogste *f* 1,300,000 meer noodig te zijn. Daarbij zou waarschijnlijk het koloniaal batig slot over 1846 iets beneden de raming blijven. Doch des ondanks

(1) *f* 4,738,311.11½ (zie deze *Studiën*, XIV) plus den rentepost van *f* 9,800,000.

bleef de Minister hopen, dat de dienst 1846 zonder tekort zou sluiten.

De Begrooting voor 1848 en '49.

De Minister wijst op de, steeds door de Kamer verlangde, en thans toegepaste verdere splitsing van uitgaven. Het tegenwoordig Ontwerp telt 472 Artikelen tegen 331 over 1846/47 en tegen b. v. slechts 352 op de Fransche Begrooting, met haar zooveel hooger totaal van ongeveer vijftien honderd millioen franc!

Met uitzondering van één Hoofdstuk (waar de splitsing alleen binnenslijns is aangegeven) zijn alle uitgaven gesplitst voor *personeel* en *materieel*.

Bovendien, „waaraan nimmer genoeg gedacht kan worden“: op nieuw zijn bezuinigingen ingevoerd.

Tegenover het totaal der uitgaven schijnt de Raming der middelen bevredigend. Vergeleken met de Begrooting voor 1847 met haar latere verhoogingen, wordt voor 1848 een totaal gevraagd, *f* 424,000, en voor 1849 een totaal, *f* 28,000 hooger dan voor 1847 (*f* 71,573,486.76½, en *f* 71,177,718.16½, tegenover *f* 71,149,088.50½). Maar onder die totalen voor 1848 en '49 zijn, behalve een aanzienlijke verhooging voor waterstaatswerken, verschillende posten begrepen, b. v. de rente eener leening voor kosten van bedijking en droogmaking der Haarlemmermeer, vroeger uit een daarvoor bestemd speciaal fonds bestreden, en nog over 1848 *f* 200,000 voor reparatiën aan de zeedoksluis te Vlissingen. Neemt men een en anderen post in aanmerking, dan zou inderdaad een *vermindering* van uitgaven blijken, vergeleken met 1847: over 1848 van *f* 277,000 en over 1849 van *f* 458,000 (1).

(1) Een Wet van 31 Maart 1847, *Stbl.* n° 8, verhoogde overigens nog de Begrooting voor 1847 met *f* 100,000 voor de sluis te Vlissingen.

Een Wet van dezelfde dagteekening (*Stbl.* n° 7) wees over 1846 nog *f* 100,000 aan voor meerdere kosten van verpleging en verzorging der gevangenen ten gevolge der mislukking van den aardappeloogst.

Tegenover die uitgaven (waaronder nog begrepen zijn *f* 300,000 voor amortisatie van schuld, vroeger uit het fonds der koop-prijzen van domeinen gedekt) staat een raming van middelen, die over 1848 een overschot aanwijst van *f* 72,000 en over 1849 van *f* 468,000.

Met zulk een vooruitzicht voor oogten, meent de Regeering, is er alle grond voor vertrouwen op de toekomst. De hoop „van een godsdienstig volk op den zegen van God, als gevolg van een eerlijk gedrag, versterkt ook de Regeering bij de vervulling van de moeilijke taak welke op haar berust. De overtuiging van hare plichten met nauwgezetheid na te komen doet haar met een gerust geweten de bewijzen van vertrouwen van zoo vele weldenkenden in den lande ontvangen en tevens met onverschilligheid aanhooren de valsche voorstellingen en nietige aanvallen van een andere zijde afkomstig.“

In een tweede rede deed de Minister uitkomen, dat overeenkomstig de Grondwet een opzettelijke „overweging“ der Staatsschuld had plaats gehad, maar dat deze, in afwijking van de sedert 1816 gevolgde gewoonte, tot geen voorstel tot aflossing geleid had, over 1845 noch '46, tenzij dan van de *f* 300,000 Obligatiën Amortisatie-Syndicaat.

Aan de verschillende Ontwerpen der Begrooting ging vooraf een „Depouillement van de verschillende categoriën van behoeften.“ Zoo vooreerst onderscheidde men: uitgaven bij de Grondwet, en die bij bijzondere wetten vastgesteld. Voorts b. v. de kosten van Eeredienst, van de Zeemacht, van de Landmacht, van „Administratie“ (*f* 6,543,000 en *f* 6,537,000), van „Materieele behoeften“ (*f* 1,484,000 en *f* 1,485,000), enz. Bij dat depouillement werden binnenslijns aangegeven de inkomsten verbonden aan sommige posten van uitgaaf.

Een Wet van 9 Augustus 1847 (*Stbl.* n° 55), verhoogde om dezelfde reden de Begrooting voor 1847 nog met *f* 210,000 voor voeding van 's Rijks schepelingen, en een Wet van 30 Maart 1848 (*Stbl.* n° 10) nog eens met *f* 146,000 voor kosten der gevangenis.

Meer belang dan deze behoudt de splitsing in Hoofdstukken. Eén post komt nagenoeg onder ieder Hoofdstuk voor: *pensioenen*. Op ver de meeste Hoofdstukken bleek die post meer of min belangrijk verlaagd, b. v. over 1849, vergeleken met het verhoogd cijfer van 1846, met ruim *f* 58,000; een voordeel dat echter meer dan werd opgewogen door een *verhooging* voor dit doel („Pensioenen en Gagementen“) van het Hoofdstuk Oorlog met ruim *f* 220,000, en van Binnenlandsche Zaken met *f* 12,300; restte een verhooging van het totaal met *f* 175,113.88.

Bij een vergelijking der Hoofdstukken over de verschillende diensten doen slechts enkele opmerkingen zich voor.

Onder het Hoofdstuk Binnenlandsche Zaken wordt de post: IJk der maten en gewichten, verhoogd van *f* 9,850 over 1846 en *f* 5,850 over 1847 tot *f* 58,874 over 1848 en '49; een verschil in boeking alleen, wijl voor het eerst thans al de uitgaven in de Begrooting worden opgenomen. Gesplitst en verhoogd werden de traktementen van de beambten bij den Waterstaat van *f* 92,200 over 1846 tot *f* 209,559 over 1849, en een post „Verschillende uitgaven betrekkelijk den Waterstaat en de publieke werken“ van *f* 78,000 tot *f* 154,200 (1). Een „bijdrage in de kosten van verpleging van behoeftige krankzinnigen“ bleek verhoogd van *f* 6,000 tot *f* 18,000 en het totaal van het Hoofdstuk van *f* 4,054,737 tot *f* 5,318,608.

Terwijl wij voor 1848 de buitengewone uitgaaf voor de sluis te Vlissingen groot *f* 200,000 ontmoeten, blijkt het geheele Hoofdstuk Marine van 1846 tot '49 verhoogd met *f* 111,000, voor aanschaffing van materialen tot aanbouw, enz. Onder het Hoofdstuk Oorlog vinden we buitengewoon voor materieel der

(1) Daartegenover vinden we onder *Financiën* den post: „lasten der groote wegen met geldleeningen bezwaard voor uitkeeringen van tolopbrengsten en subsidiën“ verminderd van *f* 145,973 tot *f* 50,416, terwijl van dezelfde Afdeeling van dat Hoofdstuk verdwijnt een post: „kosten der domaniale kolenmijnen te Kerkrade“, groot *f* 35,500.

Artillerie uitgetrokken: over 1846 *f* 180,000, over 1849 *f* 100,000, en voor materieel der Genie: over 1846 *f* 500,000, over 1847 *f* 550,000, over 1848 *f* 326,000, en over 1849 *f* 397,700.

Voor „Nationale Schuld” bleek noodig (verg. *Studiën* n°. XV):
rente over een kapitaal groot

<i>f</i> 816,516,100	2½ percents,	over
„ 120,856,861	3 „ „	„
„ 239,013,100	en nog	{ 4 percents,
„ 14,748,500	Koloniale Schuld,	
„ 9,799,950	4 percents	Schatkistbiljetten, en over
„ 23,008,000	3½ percents	

Schuldbekentenissen Amortisatie-Syndicaat. Het totaal van het Hoofdstuk steeg van *f* 36,018,169.33 over 1846 tot *f* 36,329,715.33 over 1849. Alleen onderging het Ontwerp nog eenige wijziging, en werd het cijfer der *f* 239,013,100 vier percents schuld teruggebracht tot *f* 237,640,500, (1) en het totaal van het Hoofdstuk tot *f* 36,271,811.33.

Intusschen dient daarbij opgemerkt dat onder dit Hoofdstuk thans waren opgenomen: de rente der 8 millioen Haarlemmermeerleening (*f* 380,000), en rente en affossing van verschillende leeningen voor kunstwegen, o. a. voor dien van Maastricht tot de Geldersche grenzen (over 1849 *f* 51,400). Bij dien laatsten post moeten we een oogenblik stilstaan. Gelijk men zich herinnert, had de Wet van 9 Mei 1846 (*Stbl.* n°. 36, *Studiën* n°. XV) bepaald, dat de kosten van dit werk, na aftrek van de opbrengst der tollén, zouden gevonden worden uit de Begrooting voor Binnenlandsche Zaken. Evenwel maakte de Rekenkamer bezwaar tegen de vereffening, wijl haar niet bleek het ontoereikende, en evenmin het werkelijk gebruik dier opbrengst ten behoeve van den weg. Een rekening van de opbrengst en van het werkelijk gebruik werd daarop overgelegd. De Rekenkamer

(1) Verg. *Studiën* n°. XV.

verlangde evenwel een wettelijke Begrooting van uitgaven, waarvoor volgens haar de Wetten van 14 Februari 1843 (*Stbl.* n°. 6) en van 9 Mei 1846 (*Stbl.* n°. 36) niet konden dienen. Aan dat verlangen werd voldaan bij Wet van 30 Maart 1848 (*Stbl.* n°. 11), die, daar de dienst 1845 reeds was afgesloten, de opbrengst der tollén over 1844 en '45 toewees aan 1844, en de uitgaven, na aftrek dier tollén, over beide jaren bracht op de Begrooting voor 1847. Een niet waarschijnlijk, maar mogelijk overschot van de leening en de gemeentelijke bijdragen na voltooiing van den weg werd reeds thans toegewezen aan den dienst van het jaar waarin de rekening van den weg door de Rekenkamer ou zijn afgesloten. — De Tweede Kamer waarschuwde in haar Verslag tegen dat herhaald verschil van inzicht bij Regeering en Rekenkamer, waarin zij als scheidsrechter geroepen werd, welk verschil hier blijkbaar tot een onregelmatigheid in het financieel beheer had geleid.

Nog meer belang heeft de post: rente der Haarlemmermeerleening, die wel een korte toelichting behoeft. Ten opzichte dier leening van acht millioen van het jaar 1839 was, wederom op verlangen der Rekenkamer, in 1843 een wettelijke Begrooting opgemaakt. Daaronder was opgenomen *f* 1,300,000 voor rente tot 31 December 1845, waarop bij de raming der acht millioen niet gerekend was! Een Wet van 31 Maart 1847 (*Stbl.* n°. 13) voorzag daarop in de rente over 1846 en '47 ten laste der Staatsbegrooting over die zelfde jaren, waartoe Hoofdstuk IX A werd verhoogd met *f* 290,000 en *f* 335,000. Uit de daarbij gehouden gedachtenwisseling in de Tweede Kamer deel ik hier een en ander mede. Men wees op de onregelmatige financieele verhouding tussehen deze particuliere onderneming en den Staat, en verlangde althans een jaarlijksche Begrooting van het werk der droogmaking.

Eén lid der Kamer, tevens lid der „Commissie voor de droogmaking van het Haarlemmermeer,“ verdedigde intussehen de oorspronkelijke raming der acht millioen. Bij die raming was

nl. niet gerekend op rente, op (sedert noodig gebleken) verdedigingswerken, op kosten voor Rijnlands uitwatering of op eenigerlei onvoorziene uitgaven. De Commissie rekende nl. voor die rente, welke in 1839 eenvoudig „in het midden gelaten“ was, op den Staat, en wilde de provinciale bijdragen en diverse baten opleggen tot een „fonds van onderpand,“ waaruit later, na voltooiing der droogmaking, aflossing en rente over het dan nog onafgelost kapitaal zouden gevonden worden. Die baten, nl. *f* 60,000 's jaars van de provinciën Noord- en Zuid-Holland, met de pacht van gras en visscherij, werden aanvankelijk in 's Rijks schatkist gestort. Evenwel vreesde men voor vermenging van deze met andere gelden der schatkist (!), waarin zij bovendien renteloos bleven, en besloot daarop tot een belegging in schatkistbiljetten, te bewaren bij de Nederlandsche Bank, in een bus, die notarieel telkens verzegeld en ontzegeld werd. Die wijze van handelen, reeds sedert 1843 gevolgd, voldeed uitmend. Alleen wilde men wel voortaan de jaarlijks belegde renten telkens aan de Rekenkamer opgeven. Het Fonds van onderpand, thans bedragende *f* 500,000, zou allengs kunnen stijgen tot *f* 1,000,000.

De Minister bevestigde die mededeeling, en wees er eveneens op, dat over dat fonds niet voor rentebetaling kon worden beschikt. En de acht millioen der leening waren geheel verbruikt. Maar de droogmaking der Haarlemmermeer was van den beginne ook bedoeld als een onderneming voor rekening van den Staat, en dienovereenkomstig had thans de Staat in de rentebetaling te voorzien. Het Fonds van onderpand, trouwens geheel onvoldoende voor die rentebetaling, zou blijven bestaan maar geen uitbreiding erlangen. Een subsidie van den Staat ware eenvoudig een fictie; beter was, een vaste som voor de jaarlijksche rente aan te wijzen, ten behoeve dezer Staatsonderneming. Een zekere tegenspraak bleef daarmee toch nog bestaan, insoover voor deze Staatsonderneming alleen de rente van af een bepaalden tijd op de Staatsbegrooting werd opge-

nomen. Een kwaad slot van de geheele onderneming, dat toch nog door den Staat zou moeten gedekt worden, in 1843 begroot op zes, werd thans geraamd op een cijfer van vijf en een half millioen. De Wet van 31 Maart '47 werd daarop met een kleine meerderheid (van 24 tegen 21 stemmen) aangenomen (24 Maart). Voor 1848 en '49 werd thans een iets hooger cijfer dan over '46 en '47 voor rente geraamd.

Een Twaalfde Hoofdstuk sloot wederom de Staatsbegrooting voor 1848 en '49, met een som van f 400,000 voor Onvoorzogene uitgaven, door welke toewijzing evenwel niet „het massaal cijfer der Begrooting van uitgaven kan worden overschreden.“

Een Raming der Middelen werd opgemaakt voor het jaar 1848. De in- en uitvoerrechten werden, met het oog op het gewijzigd Tarief van 1845, verlaagd met f 200,000, de opbrengst der domaniale kolenmijnen in Limburg, hoofdzakelijk wegens den afstand aan de Spoorwegmaatschappij Maastricht—Duitsche grenzen, verlaagd met f 90,000. Bovendien verviel een post van f 300,000, bijdrage uit de koopprijzen van domeinen (voor amortisatie van schuld) (1). Daarentegen leverden de nieuwe Rijkswegen in Utrecht, Friesland en Limburg f 30,000 meer op.

De inkomsten der Staatsloterij werden f 100,000 lager geraamd (f 400,000), wegens „het afnemen der geneigdheid tot deelneming in de loterij.“ Evenzoo had de ondervinding geleerd, een lagere opbrengst der octrooirechten (f 12,000) te ramen.

(1) Een wettelijke regeling van uitgaven van het Fonds voort-spruitende uit de koopprijzen van domeinen van 1842 tot einde 1847 had plaats bij Wet van 29 Juli 1848, *Stbl.* n° 34. Van die gezamenlijke uitgaaf, ad f 5,735,637.37 bleek o. a. f 3,960,075.56½ gedaan ten behoeve van het muntwezen, f 600,000 voor amortisatie van schuld over 1846 en '47, f 1,027,400 voor domeinlosrenten, in betaling voor verkochte domeinen aangenomen. Na aftrek van een en ander bleef een goed slot over, op ult^o December 1847, van f 1,217,509,36½, waarover nader wettelijk zou worden beschikt.

Een post „verjaarde renten“ werd van *f* 50,000 verlaagd tot *f* 25,000, wyl „tengevolge van de schuldverwisseling minder coupons rechtstreeks ten laste van de schatkist in omloop zijn“: een voordeel dus, dat waarschijnlijk voortaan vooral aan de administratiekantoren ten goede kwam. Een andere post „Winst op renten“ werd verminderd van *f* 250,000 tot *f* 100,000. Die vroegere raming vond nl. haar grond in de „tijdelijke ruimte in de schatkist, bestaan hebbende ten gevolge van de groote geldelijke maatregelen van 1844 en '45,“ die tot een kleinere uitgifte van schatkistbiljetten geleid had.

Een nieuw middel vormde de uitkeering van België wegens de „vuurgelden op de Westerschelde“ (*f* 10,000), verschuldigd voor de thans aangebrachte verlichtingsmiddelen. Een ander nieuw middel: de opbrengst van 17 (verhoogd tot 63) percent der boeten en verbeurdverklaringen in zake directe belastingen, rechten en accijnsen (*f* 16,000, verhoogd tot *f* 60,000), waartegenover onder de Uitgaven de proceskosten te zelfder zake voorkwamen. En nog een ander, meer belangrijk middel: de kortingen voor pensioenen van burgerlijke ambtenaren, vóór 1 Juli 1846 aangesteld (*f* 340,000).

Op een post van *f* 270,000 voor vermoedelijk „Overschot der fondsen van kwade posten op de Personeele belasting en het recht van Patent“ over (1 Mei) 1845/46 kom ik nader terug. Een wettelijke regeling van dit fonds over vroegere diensten werd thans toegezegd.

Eindelijk wordt de rij der middelen gesloten door een bijdrage uit de koloniale baten: eerst de gewone *f* 9,800,000, en daarnevens het waarschijnlijk beschikbaar batig slot, over 1848 geraamd op *f* 4,650,000.

Over die Fondsen van kwade posten een enkel woord. Een Ontwerp tot regeling en afsluiting werd ingediend 24 Februari 1847, en ging vergezeld van een geschiedkundige toelichting. Tot aan het jaar 1831, zoo bleek thans, was steeds op de Staatsbegrooting een som aangewezen voor kwade posten op

de grondbelasting, de personeele belasting en het patent. Doch sinds '32 was in plaats daarvan bij de Raming der beide laatste Middelen een zeker bedrag gekort en tot een bijzonder fonds gevormd. Voor het patentrecht werd uit dat fonds ook geput voor belooning der zettters en andere personen, „met werkzaamheden omtrent dit recht belast.“ Wat reeds vroeger voor het patentrecht had plaats gehad, deed daarop de Wet van 24 April 1843 (*Stbl.* n°. 15) ook voor het Personeel, door bekrachtiging dier regeling, en vaststelling van de korting op acht percent van de opbrengst. Nog een wet van dezelfde dagteekening (*Stbl.* n°. 16) wees, evenals deze „het overschot van het bedoeld fonds, na de aanzuivering van het dienstjaar“, toe aan de Staatsinkomsten. Het tegenwoordig Ontwerp (sedert tot Wet verheven van 30 Mei 1847, *Stbl.* n°. 25) gaf thans een wettelijke bekrachtiging aan de uitgaven sinds 1 Jannari 1842, noodig geworden door de nieuwe wet op de Rekenkamer. Aan hoofd bleek tot einde 1843 voor het Fonds voor de Personeele belasting een bedrag van *f* 1,487,189.07 en voor het Patent van *f* 671,213.26½, waartegenover nog bleek te verevenen een totaal van uitgaven van *f* 856,959.16 en *f* 292,907 76. Het gezamenlijk overschot, groot *f* 1,008,535.41½, werd thans toegewezen aan de Middelen over 1845, dat over 1843/44 zou dan aan 1846 ten goede komen, dat over 1844/45 aan 1847, dat over 1845/46 aan 1848, en dat over 1846/47 aan 1849. Een Wet van 29 Juli 1848 (*Stbl.* n°. 32) gaf daarop weder een wettelijke bekrachtiging aan de uitgaven over 1843/44 tot 1847/48, hief de fondsen zelve op, en bracht de uitgaven over 1848 en '49 over op de Staatsbegrooting dier jaren. Tot het voorstel dier opheffing was de Regeering alleen gekomen door den aandrang der Rekenkamer, versterkt door dien in de Tweede Kamer. De Regeering zelve, zoo verklaarde zij, „ofschoon een verschillende zienswijze ten deze voor mogelijk houdende, en bij de opneming dier uitgaven in de Staats-

begrooting een onvermijdelijke vermeerdering van omslag in het beheer en van schriften vooruitziende, heeft daarin evenwel geen overwegenden grond van verplichting (!) gevonden om dien wensch te weêrstaan, doch behoudt zich voor de Begrooting voor 1850 een „nadere opzettelijke overweging“ voor, „of en in hoeverre het uit den aard der zaak verder noodig is, om sommen voor Kwade posten op de Begrootingen te behouden.“

Nog een eigenaardige overweging deed zich bij deze toelichting voor de Regeering gelden. „Op niet geheel verwerpelijke gronden“, zoo meende zij, had de Administratie tot nog toe begrepen, dat de 8 en 10 percent voor kwade posten ook betroffen de provinciale en gemeentelijke opcenten. Evenwel waren tegen die opvatting bedenkingen gerezen, had overleg met de Rekenkamer plaats gevonden, en kwam men thans tot het voorstel, „den door haar gevolgden weg te verlaten en op het gedane terug te komen, door teruggaaf van wat door het Rijk te veel genoten bleek. Voor de toekomst zou de korting ten laste van provinciën en gemeenten niet meer plaats hebben, maar zouden deze een evenredig deel in de kwade posten aan de schatkist bijdragen, op te nemen onder „verschillende Rijksontvangsten.“

In het voorbijgaan wijs ik nog op een Wet van 6 Augustus 1847, *Stbl.* n°. 39, tot regeling der uitgaven over dezelfde jaren van het *Fonds voor proceskosten*, gevormd uit boeten en verbeurdverklaringen krachtens de wetten op de directe belastingen, rechten op den in- en uitvoer en accijnsen. Een goed slot, geraamd op *f* 7758.59, werd daarbij toegewezen aan de middelen over 1847. Het Fonds zelf werd met het einde van 1847 opgeheven, terwijl de jaarlijksche middelen (38 percent van de zuivere opbrengst der boeten en verbeurdverklaringen) voortaan aan de schatkist werden toegewezen.

Het Ontwerp-Begrooting voor 1848—49 werd bij verschillende Nota's, ingekomen in de zitting der Tweede Kamer van

7 Juni 1847, min of meer gewijzigd. Het cijfer voor rente der Staatsschuld werd verminderd, doch ook o. a. de raming voor de accijnsen verlaagd met *f* 1,155,950, „wegens het gemaal op de rogge“, waarvan, met het oog op de duurte der levensmiddelen, de afschaffing was voorgesteld. In de plaats daarvan zou treden de opbrengst van 20 buitengewone opercenten op het personeel, van 25 op wijn en gedistilleerd, en van het grooter aandeel der schatkist in boeten en verbeurdverklaringen.

Een uitvoerig Voorloopig Verslag van de Afdeelingen der Tweede Kamer werd niet gunstig opgenomen door de Regeering. „De wijze waarop de Regeering heeft gemeend, heette het in daarop gevolgd Algemeen Verslag (*Staatscourant* 20 Juli '47), de algemeene beschouwingen (in het Voorloopig Verslag) te moeten beantwoorden, heeft op vele leden der Kamer een weinig aangenamen indruk gemaakt; men heeft toch daarin een toon van gisping of afkeuring ontwaard, die uit een miskennis der roeping van de Vertegenwoordigers des volks schijnt voort te spruiten, en althans weinig geschikt is om het gemeen overleg te bevorderen, aan hetwelk de Regeering zegt zooveel gewicht te hechten.“ Men meent toch, dat juist de Begroting elk jaar de meest geschikte gelegenheid aanbiedt tot uiting van een vrij oordeel over den toestand des vaderlands en den algemeenen gang des Staatsbestuurs; de behandeling van het Antwoord op de Troonrede ware daartoe nog eigenaardiger aanleiding, maar de Ministers zijn gewoon daarbij niet tegenwoordig te zijn. Ernstig dringt men thans aan op een geregelde afsluiting van afgeloopen diensten, en op voorziening in de gebleken en door de Regeering erkende gebreken in de comptabiliteit. Een eindelijke verevening met het Groothertogdom Luxemburg wordt dringend aanbevolen. Een tal van vragen en opmerkingen omtrent de verschillende takken van Staatsbestuur worden in het Verslag opgenomen. Zoo omtrent een toelage aan een in het Fransch geschreven dagblad, een subsidie aan de Amsterdamsche departementen der Maatschappij

tot Nut van 't Algemeen, waaromtrent de Regeering een hooghartig stilzwijgen bleef in acht nemen. Ernstig waarschuwde men, dat in de restantschuld van tien millioen aan de Nederlandsche Handelmaatschappij door de Regeering geen verandering kon gebracht worden zonder medewerking der Staten-Generaal. Omtrent den toestand en de toekomst van 's Rijks Marine verkeerde men in onrust, en wilde meer gelden voor haar zien aangewezen.

Het antwoord van den Minister op die ernstige critiek nam tegelijk op de bezwaren en opmerkingen in het Verslag eener Commissie uit de Kamer omtrent de Algemeene Rekening over 1843 en omtrent het gebruik der geldmiddelen, voorkomende in de *Staatscourant* van 7, 8, 9 en 10 Juli 1847. Vóór het antwoord van den Minister, schijnt het dan ook hier de plaats voor een korte mededeeling van dat Verslag, en van nog twee andere Verslagen: dat over het Verslag der Rekenkamer over 1845, reeds opgenomen in de *Staatscourant* van 22 Mei 1847, en dat omtrent de staten van ontvangst en uitgaaf van de Overzeesche bezittingen over 1846/47, opgenomen in de *Staatscourant* van 6 Juli 1847.

Evenals het Verslag omtrent het gebruik der geldmiddelen — dat evenmin als de overige Verslagen zelf in de *Staatscourant* voorkomt — wijkt ook het Verslag der Commissie naar aanleiding van dat Verslag geheel af van vroegere Verslagen, en opent inderdaad een nieuw tijdvak in de behandeling der financieele belangen door 's Lands Vertegenwoordiging.

De Commissie wijst allereerst op eenige onregelmatigheden. Zoo schijnt het toch meer dan ijdele woordenzijferij, wanneer de aandacht gevestigd wordt op een min juiste uitdrukking, dat nl. „beschikbaar blijft” al wat van de begroote, na aftrek van de werkelijk gedane, uitgaven overblijft: beschikbaar blijft, ook nadat volgens de Rekenwet de dienst dien het geldt reeds had moeten zijn afgelopen. Zoo werd naar die bestreden opvatting b.v. het „beschikbaar gebleven” bedrag over 1843 bij

Koninklijk besluit van 12 Mei 1845 aangewezen tot vermindering van het geraamd tekort over dat jaar.

Een andere onregelmatigheid. Men bleek reeds vóór aanvang van 1844 uit de Begrooting voor dat jaar geput te hebben, bij wijze van „voorschot“, ook vóór dat die Begrooting zelve nog was vastgesteld.

Op een verschil tusschen kas-rekening en dienstrekening werd niet gelet b.v. bij domeinen, waar verschillende ontvangsten niet onder de inkomsten, maar op de kapitaal-rekeningen schenen thuis te behooren.

„Krachtens welke wetten worden *voorschotten* uit 's Rijks schatkist verleend,“ en hoe worden zij verantwoord?

Welke administratiën voert het Rijk voor derden, tegen naar het schijnt vijf percent administratie-loon, die hier worden uitgetrokken?

De Minister zelf onderscheidt een rekening der schatkist of kas-rekening en een dienstrekening „van de Staatsbegrooting“, maar vooreerst blijft de vraag, of die laatste rekening met de Begrooting overeenkomt; en ten andere, of ook de inkomsten en uitgaven van den dienst buiten de Begrooting verantwoord worden. De kas-rekening blijkt overigens niet door de Rekenkamer te zijn opgenomen. Volgens die kas-rekening zijn b.v. in 1844 nog gelden ontvangen, behorende tot 1842 en „bij rectificatie“ uitgaven gedaan, behorend tot 1841. Belangrijke uitgaven komen er onder voor, voor bijzondere en voor gedeponeerde fondsen, buiten de wet en buiten contrôle der Rekenkamer. Bij een overzicht van den toestand van 's Rijks schatkist op 1 Januari 1845 wordt b.v. als „beschikbaar saldo“ genoemd f 6,335,972.53½ en als *bate* b.v. f 4,227,282.55, verschil tusschen geraamde inkomsten en uitgaven over 1844.

Is hier inderdaad, zoo vraagt de Commissie, gegeven een door de Grondwet voorgeschreven uitvoerig Verslag van het gebruik der geldmiddelen? Kan men daaruit den werkelijken toestand leeren kennen?

De opgaven omtrent de Middelen zijn zeer uitvoerig, maar omtrent de uitgaven verneemt men alleen de totalen der Hoofdstukken. Het Verslag zou de cijfers der Rekening moeten toelichten. Een zuivere dienstrekening zou daarbij moeten worden gegeven. „Met zekerheid en met juistheid” moet zijn op te maken, „of de inkomsten van een dienstjaar de uitgaven van dat dienstjaar hebben kunnen bestrijden, of de financieele toestand door dat dienstjaar is voor- of achteruitgegaan, en of en in hoeverre er evenwicht bestaat tusschen inkomsten en behoeften.”

Is inderdaad „van dat alles bij ons wel iets met juistheid en zekerheid bekend? Is wel een enkel dienstjaar, zoolang het Koninkrijk der Nederlanden heeft bestaan, behoorlijk afgesloten? En leert niet de geschiedenis onzer financiën op de overtuigendste wijze, tot welke verkeerdheden het nalaten daarvan aanleiding *kan* geven. Op meer dan ééne wijze werden er vroeger zoogenaamde batige sloten op het papier becijferd, door hooge ramingen van inkomsten of ontvangsten, door het niet op de Begrooting brengen van wezenlijke behoeften, door af te trekken *geraamde* uitgaven van *geraamde* inkomsten, door vergelijking tusschen *geraamde* en *werkelijke* uitgaven, enz. Niettegenstaande al die *quasi* batige sloten moesten van tijd tot tijd geldleeningen worden gesloten, wanneer dan toch de *werkelijke* tekorten zoo groot en menigvuldig waren geworden, dat men niet meer betalen kon.”

Wat den dienst 1843 betreft, zouden volgens het Verslag de werkelijke uitgaven de werkelijke inkomsten hebben overtroffen met een cijfer van *f* 3,881,756.89, en volgens de Rekening met *f* 3,871,902.52½. Zoo zijn er meer andere verschillen in beide Staatsstukken. De waarde van die onderling verschillende cijfers lijdt daaronder natuurlijk. De Commissie heeft het van haar roeping beschouwd, om, waar Verslag en Rekening daartoe aanleiding gaven, „het gebrekkige in ons financieel beheer in het licht te stellen”, om de overtuiging daarvan die ook de Regeering schijnt te deelen, „algemeener

en dieper te vestigen», en daardoor tot een voorziening in dezen toestand, die door de Regeering is toegezegd, mede te werken.

In het Verslag over het Verslag der Rekenkamer over 1845 werden verschillende wenken gegeven tot vereenvoudiging en bezuiniging in het financieel beheer, en werd o. a. ook bezwaar gemaakt tegen de herhaalde af- en overschrijvingen door de Regeering op posten der Staatsbegrooting, die toch volgens bedoeling groote uitzondering moesten blijven. Reeds bij den aanvang des dienstjaars bleken nu en dan zulke overschrijvingen tot een belangrijk bedrag noodig, en van een totaal van 328 posten der Begrooting voor 1844 was b.v. overgeschreven op 175, of over 1845 reeds in den loop van het jaar 1845 op 74 posten.

Eén door de Rekenkamer geopperd bezwaar verdiende opzettelijke overweging. De Rekenkamer had van den beginne bevorderd en allengs doorgevoerd een zooveel mogelijk voorafgaande verevening van te doene uitgaven. Nu had die eisch b.v. ten opzichte van de renten der Staatsschuld ten gevolge, dat, wanneer nu en dan die rente niet werd geïnd, men toch voor de regelmaat ze uitboekte, ten name van een of ander gefingeerd persoon. Die niet betaalde rente werd dan gebracht op een bijzonder fonds, waarvan ze na eventueele verjaring werd overgebracht onder de Middelen tot dekking der Staatsbegrooting. Een zeer ongewenschte niet onbeteekenende verwarring van diensten!

Een verschil van meening tusschen Regeering en Rekenkamer, gelijk zich nu en dan voordeed, veroorzaakte wel eens, dat rechthebbenden niet op tijd het hun komende ontvingen: iets, wat eigenlijk «niet moest kunnen gebeuren.» De Regeering weet zoo iets dan aan de Rekenkamer, doch ten onrechte, want, één der Departementen gaf reeds het voorbeeld, men kon zonder voorafgaande verevening des noods credieten openen en uitbetalen.

Vervolgens wijst de Commissie, evenals de Rekenkamer,

op het bezwaar der *bijzondere fondsen*. „Zoolang nog één Rijksfonds bestaat, waaromtrent niet aan de voorschriften der wet is voldaan, en op dat fonds betalingen hebben plaats gehad, zoo lang is geen volledig overzicht mogelijk over de geldelijke uitkomsten van een betrokken dienstjaar.“

Een ander bezwaar is, dat de posten der Begrooting niet altijd nauwkeurig omschreven zijn, zoodat omtrent de in-deeling van sommige uitgaven twijfel ontstaat. De Rekenkamer heeft dan buiten de wet om, zij erkent het, genoeg genomen met een schikking, door de meeste departementen van algemeen bestuur gevolgd: dat nl. bij verschil van gevoelen de verevening zou plaats hebben volgens aanwijzing en onder verantwoordelijkheid van het hoofd van het departement, behoudens mededeeling in het jaarlijksch Verslag der Rekenkamer. Inderdaad bleken thans verschillende uitgaven ondergebracht onder posten, waar zij eigenlijk niet op haar plaats schenen. De Rekenkamer wenschte, om dit te voorkomen, voortaan mededeeling van de toelichtende Staten der Begrooting, en een wettelijke machtiging tot verevening onder verantwoordelijkheid van de hoofden der departementen, in geval van noodzakelijkheid.

Het gevaar van vermenging van diensten, uit den aard der zaak zeer moeilijk te ontgaan, bleek telkens meer, en meer nog dan vroeger na de Wet van 10 Februari 1844 (*Stbl.* n°. 6, regelende de verevening van uitgaven volgens contracten, over meer dan één jaar loopende), die, volgens het oordeel der Rekenkamer, „de aanleidingen tot verschil van gevoelen niet heeft weggenomen, maar in het oneindige vermenigvuldigd.“ Alleen is in de praktijk in dit bezwaar voorzien, doordat de Regeering telkens aan de Rekenkamer de „grondslagen“ van berekening van iederen post dien het geldt meedeelt, doch de vraag schijnt der Commissie veroorloofd, of aldus niet te veel aan het goedvinden der Regeering wordt overgelaten.

Een ander bezwaar uit de praktijk. Om iederen dienst volgens voorschrift der wet na twee jaar te kunnen afsluiten, had de Rekenkamer nog al eens uitgaven geboekt, die eerst later gedaan waren. Bleek dan aldus de wet niet onuitvoerbaar en moest zij niet ten spoedigste gewijzigd worden?

De contrôle der Rekenkamer ten opzichte der eigenlijke kas-rekening schijnt voldoende verzekerd. De Agenten van 's Rijks schatkist, sedert 1 Juli 1843 in de plaats getreden van het Algemeen Rijkskassierschap, zijn rechtstreeks en individueel rekenplichtig aan de Rekenkamer, en de contrôle over hun beheer wordt sedert de ondervinding opgedaan bij de Vrijwillige leening nog verbeterd.

Anders is het met de contrôle omtrent het overig financieel beheer van den Staat, waaromtrent voortdurend verschil van gevoelen rijst tusschen Regeering en Rekenkamer. Zoo besliste de eerste nu en dan eigenmachtig, wat als gedeponeerd, wat als bijzonder fonds in de schatkist aanwezig was. Of ook b.v. de Regeering regelde eigenmachtig wat te doen bij verlies van schuldbrieven ten laste van het Rijk, tot, op verlangen der Rekenkamer, bij *Wet* van 30 Mei 1847 (*Stbl.* n°. 26) daarin werd voorzien.

Eindelijk trachtte de Commissie tot ondérzoek der Staten van ontvangst en uitgaaf van de Overzeesche bezittingen in haar Verslag tot helderheid te komen omtrent de financiën van deze, maar verklaarde tevens daarin niet te kunnen slagen, en besloot daarom haar Verslag met eenige zeer bescheiden wenschen. „Mocht dit Verslag komen onder de oogen van den Minister van Koloniën (!) en Zijne Excellentie daarin wenschen vinden uitgedrukt die te bevredigen zijn, zoo vertrouwen wij dat ons werk niet geheel te vergeefs zal zijn verricht.

Maar EdelMogende Heeren, ook dan nog zullen wij alle behoorlijke verantwoording missen, ook dan nog zal de eenige waarborg dien wij in het beheer der Overzeesche bezittingen hebben, zich bepalen tot het vertrouwen dat wij stellen in den

persoon, die door Z. M. met het bestuur is belast. Dat wij redelijkerwijze op een meerderen waarborg aanspraak mogen maken, zal niemand van U Edelmogenden in twijfel trekken. Daarom dan ook strekken onze wenschen zich verder uit, ten einde eenmaal te geraken tot een meer nauwkeurige kennis van den toestand onzer Overzeesche bezittingen."

De Minister van Financiën velt in zijn rede in antwoord op het Verslag over de Staatsbegrooting een streng oordeel over het Verslag der Commissie over de Algemeene Rekening en het gebruik der middelen over 1843. Dit te meer, wijl "het aanleiding gegeven heeft tot misbruik in de pers, die een geheel verkeerde, een met de waarheid strijdige afschildering van de wijze waarop het beheer over de financiën gevoerd wordt gegeven heeft."

Al is de Minister eerst sinds het einde van 1843 opgetreden, toch hoopt hij te kunnen aantoonen, "dat er duidelijkheid en openbaarheid in onze financiën heerscht, en dat de staat daarvan op een gegeven tijdstip aan ieder bekend kan zijn, die met eenige geschiktheid om rekeningen intezien begaafd is"

Met stilzwijgen ga ik voorbij de verschillende vragen in het bedoelde stuk voorkomende betrekkelijk de beteekenis van sommige uitdrukkingen ter aanwijzing van verschillende ontvangsten. De Algemeene Rekenkamer, welke alleen bevoegd is de rekening op te nemen en af te sluiten, kende de ontvangsten en heeft ze goedgekeurd. Deze vergadering, die geen rekening opneemt, kon met al die details onbekend blijven, zonder dat er daarom voor haar een duisternis bestaat. Intuschen zal het mij een aangename taak zijn, bij wijze van aantekening, in het volgend verslag te doen kennen, wat onder iedere uitdrukking wordt begrepen"

Wat de afsluiting van diensten betreft, doet de Minister opmerken, dat zij door de Rekenkamer, niet door de Staten-Generaal plaats heeft, al zijn ook de diensten 1841, '42 en '43 reeds bij de wet afgesloten.

De bijzondere fondsen tot het departement van Financiën behoorende zijn thans alle wettelijk geregeld, met uitzondering van dat van het *Staatsblad*, dat zal opgeheven worden (1). Onder het departement van Binnenlandsche Zaken zijn er reeds vijftien afgesloten en wachten de overblijvende vier nog op wettelijke regeling, waarvoor de Ontwerpen gereed liggen. — Wij komen op die zaak der bijzondere fondsen later terug.

Er was reeds in 1843 uit de Begrooting voor 1844 geput! Evenwel niet dan nadat die Begrooting voor 1844 wettelijk was vastgesteld en daarbij in die uitgaaf over 1843 was voorzien. Bovendien vertrouwde men dat zulk een voorziening voor volgende jaren niet meer zou noodig blijken.

Ontvangsten van 1841 en '42 waren gebracht op de Rekening over 1843? Maar dat was een onvermijdelijk gevolg hiervan, dat die ontvangst inderdaad eerst in 1843 had plaats gevonden.

Vershil tusschen het Verslag en de Rekening was opgemerkt; maar het eerste was uitgebracht vóór afsluiting der laatste, en in die laatste werd door de Rekenkamer nog al eens verandering gebracht. Evenwel ook die veranderingen zullen, naar de Minister vertrouwt, in de toekomst niet meer noodig blijken.

Maar de werkelijke financieele uitkomsten over 1843 zouden niet blijken. „Wanneer ik deze vraag stel, bedoel ik niet ter toetse te brengen het stelsel volgens hetwelk *alle* de ontvangsten, *alle* de uitgaven van den Staat zonder eenig onderscheid dienstjaarlijks behoorden te worden ingericht.” Het geldt hier in de eerste plaats de middelen en uitgaven onder de *Begrooting* begrepen. Daarbuiten staan die der Rijksfondsen, waaromtrent

(1) Inderdaad volgde die opheffing bij Wet van 26 November 1847, *Stbl.* no 66. De Ontvangsten en Uitgaven over 1841—47 worden daarbij wettelijk vastgesteld en die over 1848—49 gebracht op de Staatsbegrooting over die jaren, en vereenigd met die der Staatscourant.

trouwens het noodige in het Verslag voorkomt. Of die uitgaven wettig of onwettig gedaan zijn is een vraag, vreemd aan het Verslag. Die fondsen bestonden vóór de Wet van 1841, worden steeds door de Rekenkamer verevend, en zijn thans grootendeels wettelijk geregeld of opgeheven. De staat dier fondsen blijkt ook uit den staat van 's Rijks schatkist. Zoo bleek een gezamenlijk goed slot op 1 Januari 1844 van *f* 5,701,719.49, en een jaar later van *f* 5,636,205.17½, „van welk credit een groot gedeelte als wezenlijke bate van het Rijk kan worden beschouwd.“ De gezamenlijke ontvangsten over 1844 waren *f* 4,241,858.44½, de gezamenlijke uitgaven *f* 4,307,372.76. Men zou, door die cijfers buiten aanmerking te laten, een juist overzicht missen van de uitkomsten van den dienst? Maar voor verschillende fondsen is geen jaarlijksche rekening voorgeschreven en zeker een doorlopende rekening bedoeld. Met een wettelijke vaststelling der Staatsuitgaven heeft men toch ook nimmer bedoeld, „voor den Staat evenals voor een bijzonder persoon een jaarlijksche winst- en verliesrekening op te maken, waaruit tot op een enkelen gulden zou kunnen blijken, hoeveel de Staat in dat jaar vooruit of achteruit was gegaan.“ Een onmogelijke eisch zou dat ook zijn. Men zou dan ook balans moeten opmaken van bezittingen, schulden en verbintenissen van den Staat. En al ware dat mogelijk, het belang van den Staat zou er niet mee gediend zijn. Zeker moet er blijken, of een tekort op den dienst bestaat; maar gevaar daarvoor kan niet uit „het bestaan van eenige fondsen voortvloeien.“ En de comptabiliteit loopt geen gevaar, wijl toch, vroeg of laat, alle ontvangsten en uitgaven door de Rekenkamer worden gecontrôleerd.

Een opnemen van de zéér afwisselende, soms zeer belangrijke, ontvangsten en uitgaven der Rijksfondsen onder den gewonen Staatsdienst zou, in plaats van tot regelmaat, tot verwarring en verkeerde gevolgtrekkingen aanleiding geven. „Met het prijzenswaardige doel van vereenvoudiging en duidelijkheid,

zou men inderdaad ingewikkeldheid (!) en onduidelijkheid hebben doen ontstaan.»

De gedachtenwisseling naar aanleiding dier ministerieele rede volgde eerst, na aanneming van Hoofdstuk I der Begrooting (Huis des Konings) met algemeene stemmen, bij Hoofdstuk II (Hooge Collegiën van Staat).

De eerste spreker acht zich tot spreken geroepen, wijl, bij ontstentenis van den Griffier der Kamer, aan hem het stellen van het Verslag is opgedragen geweest. Reeds bij aanbieding der Begrooting zou op des Ministers rede een antwoord gevolgd zijn, ware toen niet de Kamer onvoltallig en tot beraadslagen onbevoegd gebleken.

In tegenstelling met den Minister acht spreker een Begrooting van 142 millioen (over de twee jaren gezamenlijk) hoog, en de bestaande belastingen zwaar, waar tevens toch nog belangrijke koloniale baten noodzakelijk blijven.

Een denkbeeld, in het Verslag der Kamer opgenomen, om een amortisatiefonds te vormen uit de opbrengst van een verkoop van gronden op Java, is door den Minister hooghartig afgewezen.

Aflossing van Staatsschuld en bezuiniging in den Staatsdienst zijn volstrekt noodig.

Tal van wetten worden evenzeer dringend noodig geacht, en blijven achterwege.

Spreker is door de antwoorden der Regeering niet voldaan, en wil deze Begrootingsontwerpen aan Z. M. ter nadere overweging zien teruggezonden.

Een tweede spreker komt tot dezelfde slotsom: *verwerping* der Begrooting. De Grondwet heeft een Begrooting van alle Rijksuitgaven gewild, en tot heden vallen verschillende uitgaven buiten de Begrooting.

De »Onvoorziene» uitgaven zullen gevonden worden door overschrijving van andere Hoofdstukken, wat zeker niet pleit voor een juiste Begrooting van deze, en die overschrijvingen

op en van Onvoorzien en van het eene op het andere Hoofdstuk bieden ruimte voor zeer aanzienlijke afwijkingen van de oorspronkelijke Begrooting. Spreker wijst op de talrijke bezwaren en grieven in de Verslagen der Rekenkamer, die inderdaad wijzen op groote gebreken in onze comptabiliteit.

De verantwoording omtrent 's lands financieel beheer geschiedt volgens spreker, niet aan de Rekenkamer, maar aan de Staten-Generaal; de instructie der Rekenkamer dient in dit opzicht gewijzigd te worden, in overeenstemming met het beginsel der Grondwet. En de Rekening behoort *alle* inkomsten en uitgaven op te nemen, wil zij de uitkomsten aanwijzen van een dienstjaar.

Volgende sprekers deelen die bezwaren tegen deze Begrooting. Bezuiniging in de uitgaven, vereenvoudiging in het Staatsbestuur worden verlangd. Verbeteringen zijn telkens toegezegd, maar, na vaststelling der Begrooting, ook steeds weer vergeten. Een lid, dat geen bezuiniging van eenig belang mogelijk acht, weigert toch zijn steun aan deze Begrooting, wijl, wat na de groote financieele offers der laatste jaren verwacht mocht worden, niet voldaan is aan „hetgeen voor de materieele en zedelijke behoeften der natie dringend gevorderd wordt.“

Een ander lid, dat evenmin een eenigszins belangrijke bezuiniging mogelijk acht, wijst op den vooruitgang onzer financiën, vergeleken bij vroeger, en hoopt nog op een jaarlijksch *overschot*. Verbeteringen in het Staatsbestuur zijn er noodig, maar worden toch ook reeds nagestreefd, en ook in de comptabiliteit komt reeds verbetering. In ieder geval mag bij de Staatsbegrooting niet gelden de vraag van vertrouwen of niet-vertrouwen in de Regeering.

Het zelfde standpunt wordt ingenomen en opzettelijk toege-licht door den Minister. Waar een Vorst van den ouden tijd een willekeurige som van de Staten des lands vroeg, kon die som even willekeurig geweigerd worden; waar een grondwettig Vorst de behoeften van den Staat openlegt, en de vaststelling

daarvan bij de wet vraagt, kan de hoegrootheid der behoeften ter toetse worden gebracht; maar willekeurige weigering kan geen plaats grijpen of men zou de Grondwet schenden. Daarom hebben 's Konings Ministers een raadgevende stem in deze vergadering, opdat zij de gronden van de voorstellen des Konings ontwikkelen, de bedenkingen oplossen, welke met die voorstellen in verband staan. Maar strijd komen zij daar niet voeren.

Zij die alleen strijd op het oog mochten hebben, mogen wenschen hun onwil te koelen; de Begeering laat zich daardoor niet van haar grondwettig grondgebied afbrengen.

De Minister en verschillende leden der Kamer beroepen zich op het woord van het oud-lid der Kamer, Thorbecke, dat „inwilliging der Begrooting geen votum van vertrouwen” mag heeten, en dat weigering der Begrooting (om redenen buiten haar) „een dwangmiddel is.”

Men verlangt bezuiniging, maar wijst niet aan, waar ze kan plaats hebben. Inderdaad is door de groote financieele maatregelen der laatste jaren reeds een groote bezuiniging tot stand gebracht.

In onze financiën, men erkent dit, zijn groote verbeteringen aangebracht. Maar men brengt bij de algemeene beschouwingen bezwaren bijeen, die thuis hooren bij de afzonderlijke Hoofdstukken. Men beweert ook, dat op de Staatsbegrooting *alle* uitgaven en inkomsten van den Staat moeten voorkomen. Maar de bedoeling der Grondwet en de praktijk van jaren zijn daar, als bewijs voor een afzonderlijk beheer en verantwoording der bijzondere fondsen. De vele overschrijvingen vooral bij aanvang van den dienst waren gevolg van de belangrijke bezuinigingen die moesten worden toegepast. In de gebreken der comptabiliteit had men willen voorzien in een reeds gereed gemaakt Wetsontwerp, dat evenwel op grondwettige bezwaren was gestuit; die arbeid, thans weder opgenomen, bleek trouwens een moeilijke arbeid, die veel tijd en ernstig overleg vorderde.

Tegenover die ministerieele verdediging wordt in de Kamer

de „strijd“ voortgezet. Men acht het namelijk, waar men zich met den gang van het Staatsbestuur niet kan vereenigen, een geoorloofd middel, om de middelen voor dat Staatsbestuur te weigeren. En men houdt tevens de meening vol, dat door de Grondwet bedoeld wordt een Begrooting van *de*, d. i. van *alle*, uitgaven en inkomsten; een andere opvatting opent de deur voor verwarring en willekeur. De Minister antwoordt daarop weder, dat speciale Begrootingen voor bijzondere fondsen bij de wet kunnen vastgesteld worden.

Uitkomst der beraadslaging was, dat Hoofdstuk II der Begrooting met 34 tegen 24, Hoofdstuk III, Buitenlandsche Zaken, met slechts 32 tegen 26, Justitie met 35 tegen 23, Binnenlandsche Zaken met 31 tegen 27, Financiën en Koloniën met 34 tegen 23, Oorlog met 37 tegen 20, beide Hoofdstukken van Eeredienst, Marine en Onvoorziene uitgaven met belangrijk grooter meerderheid, en Nationale Schuld met nagevoeg algemeene stemmen werden aangenomen.

Bij Hoofdstuk V, Binnenlandsche Zaken, dat met zoo geringe meerderheid werd goedgekeurd, werd dan ook nog eens de strijd om een staatkundig beginsel aangebonden. Zoo verklaart één lid, dat hij, ondanks zijn bezwaren tegen het Hoofdstuk, zich „in de vrije bepaling zijner stem belemmerd vindt door het systema bij een zoo groot getal van U.E.M. in den aanvang dezer beraadslaging ingenomen.“ Een lid der „minderheid“ treedt op, en verwijt aan spreker dat hij, en wie hem volgen, tegen hun overtuiging stemmen. Maar dat argument wordt door den spreker teruggekaatst. Het kleiner, financieel bezwaar moet hier wijken voor het grooter, grondwettig bezwaar tegen de handelwijze der „minderheid.“ De Minister zelf uit het verwijt, dat men meer naar aanleiding van, dan tegen zijn Begrooting bezwaren oppert, en dat het verwijt, dat in verschillende belangen niet voorzien wordt, niet hem, die sinds kort als Minister is opgetreden, kan treffen. — Het antwoord luidt, dat de groote bezwaren tegen

den gang van het Staatsbestuur ook niet tegen dezen Minister alleen, maar tegen de geheele Regeering gelden.

Bij Hoofdstuk IX B, Financiën, werd o. a. aangedrongen op verkoop van domeinen, krachtens wettelijke machtiging, welke machtiging sedert de opheffing van het Amortisatie-Syndicaat, scheen te ontbreken. De Minister antwoordde, dat b.v. van 1 Juli 1846 tot 1 Juli '47 in Noordbrabant, behalve den voortdurenden verkoop ter verveening in het Prinsengeel, voor een waarde van f 535,000 (waarvan aan tiendrechten voor f 151,000), en in Juli 1847 in Gelderland alleen nog voor f 257,760 verkocht was. De behoefte aan een wettelijke machtiging wilde de Minister wel onderzoeken, maar hij waarschuwde, van die vraag niet de stem over de Begrooting af te doen hangen, met het oog op «een minderheid in deze Kamer, die haar stem zal doen afhangen van beschouwingen buiten de Begrooting.»

Eindelijk ontwikkelt zich een belangrijke gedachtenwisseling bij Hoofdstuk XI, Koloniën. Nog eens wordt er op gewezen, dat wel bij de wet wordt beschikt over het batig slot van den verkoop der koloniale producten hier te lande, maar dat een koloniale Rekening, sluitende met de koloniale Begrooting, ook bij de Regeering zelve schijnt te ontbreken.

De Minister antwoordt, dat ook hier weer weinig over, maar veel naar aanleiding van de Begrooting voor het departement van Koloniën gesproken wordt. Toch wil hij ook daarop niet geheel zwijgen. Allereerst wil hij stilstaan bij het, door een der sprekers hoog geroemd Verslag der Commissie tot onderzoek der staten van ontvangsten en uitgaven der Overzeesche bezittingen over 1846 en '47.

Dat Verslag klaagde over duisterheid en onvolledigheid; maar de Minister wijst op de groote verbeteringen, ten deze sedert 1840 reeds verkregen. «Zonder eenige andere aansporing dan het nut der zaak(!), heeft men reeds de in 1840 ontvangen Indische Begrootingen aanmerkelijk verduidelijkt.» De

Indische uitgaven en ontvangsten zijn toen reeds gesplitst, naarmate ze in Indië, of in Nederland plaats hebben. In 1841 heeft men verbeteringen aangebracht „met opzicht tot de vermelding der rente van de Oostindische schuld.” In 1842 is de gevestigde koloniale schuld bij de Begrootingsstaten gespecificeerd, met aanwijzing van gedane aflossingen en restantschulden. Evenzoo is een verbetering ingevoerd in de vermelding der geconsigneerde producten, met weglating der voorgeschreven vaste, veelal te hoog gestelde prijzen. In 1843 is men begonnen te splitsen in: in *zilver* en in *koper* gedane uitgaven en inkomsten. De Hoofdstukken „Financiën en Cultures” en „departement van Oorlog” zijn door meerdere specificatie verduidelijkt. Sedert 1844 wijst de Rekening afzonderlijk aan de geldelijke uitkomsten voor Java en Madura en voor de Buitenbezittingen. „Ik zou nog kunnen spreken van de overlegging der processen-verbaal van de Staatscommissie en van andere feiten, ten bewijze van den geest waarin de Regeering steeds heeft gehandeld; maar het aangevoerde schijnt reeds voldoende tot rechtvaardiging van de vraag, of de Commissie, door slechts *gebreken* aan te wijzen, wel getrouw was aan de voorschriften der billijkheid.

Het is waar, de sommen in de Begrootingen vermeld zijn slechts *totalen* zonder specificatie. Deze, EdelMogende Heeren, zal de Regeering gaarne mededeelen, hoe twijfelachtig het ook zij, of dit wel zal leiden tot enig practisch nut De Regeering wenscht vertrouwen te winnen door openbaarheid. Daarom, en omdat Art. 59 der Grondwet dit geenszins uitsluit, is bij een vorige gelegenheid toegezegd, dat behalve de *ramingen* of *begrootingen* ook zouden worden ingezonden de laatst ontvangen staten van *werkelijke* ontvangsten en uitgaven. Maar ik schijn mij destijds niet duidelijk te hebben uitgedrukt over de moeilijkheden die bestaan om zulke staten, geheel gelijkvormig aan de *ramingen*, samen te stellen uit de afgesloten Staatsrekening der Indische administratie. De *Begrooting* is een staat van ver-

moedelijke geldelijke ontvangsten; de afgesloten Staatsrekeningen, die van het Indisch bestuur ontvangen worden, zijn staten van de werkelijke *baten* en *lasten*. . . . Om hier de vereischte overeenstemming te vinden, zal een andere inrichting moeten worden gegeven aan de Staatsrekeningen welke het Indisch Bestuur herwaarts zendt. Daartoe zijn maatregelen beraamd."

Wat betreft een door sommigen gewenschten verkoop van gronden op Java, uit de opbrengst waarvan Staatsschuld gedelgd kon worden, de Minister vreest, dat er geen krachtige koopers zullen opkomen, en heeft bovenal bezwaar tegen een daaruit gevreesde gewijzigde verhouding tusschen Europeanen en inlanders, die den toestand in Indië in gevaar zou kunnen brengen.

Bij de Wet op de Middelen worden nog eens de grieven herhaald, worden bezuiniging en belastinghervorming verlangd, ook door leden die de Begrooting hebben helpen aannemen. — De Minister herinnert de leden, dat, na aanneming van de Begrooting, de middelen tot dekking niet mogen geweigerd worden.

De strengere eischen der Algemeene Rekenkamer vonden, gelijk wij reeds zagen, weerklank, althans bij sommige leden der Staten-Generaal dier dagen. Terwijl wij op dien eisch eener strengere contrôle, die zich trouwens telkens herhaalde, nader terugkomen, moeten we hier nog een oogenblik stilstaan bij enkele maatregelen in dezelfde richting.

Zoo bepaalde een Wet van 26 November 1847 (*Stb.* n°. 68) de opheffing van een Fonds «voor de kosten der droogmaking van den *Zuidplas*,» welke droogmaking voltooid bleek. De uitgaven en inkomsten sedert 1842 werden alsnog wettelijk vastgesteld, en het goed slot, groot *f* 3,826.11½ aan de Middelen over 1847 toegewezen. Een wettelijke regeling omtrent het gebruik der waarborgpenningen voor de lasten der indertijd verveende landen werd voorbehouden tot het tijdstip, waarop het saldo zou zijn opgemaakt en «overgenomen.»

Het bleek thans, dat de Regering reeds sinds het jaar 1807 de noodige fondsen verstrekt had voor beteugeling, en zoo mogelijk latere droogmaking van den Zuidplas. Een plan van droogmaking, het volgend jaar opgemaakt, bleef evenwel rusten. Later gaf de provincie Holland een belangrijke bijdrage voor de kosten van droogmaking, en het Rijk beloofde zijn garantie (Wet 21 December 1824, *Stbl.* n°. 71) voor een 4 percents geldleening van twee millioen, die echter mislukte. Rijk en provincie beide verleenden daarop hun bijdragen, en het Rijk wees zelfs, na een tijdelijke schorsing der werkzaamheden, een som van *f* 1,800,000 uit de koloniale kas aan. De droogmaking leidde sedert tot verkoop der drooggemaakte gronden, in 1841 tot '43. Het Rijk maakte thans voor zijn kosten aanspraak op de waarborgpenningen, waarvan de bestemming door de droogmaking vervallen was, doch de overname dier penningen werd nog vertraagd door bezwaren bij de ambachtsbesturen onder wier beheer zij stonden.

Een op zich zelf staand beheer was en bleef dat van de *Algemeene Landsdrukkerij*. Gelijk wij in een vorige studie zagen, waren ook hier de uitgaven en inkomsten over 1841 tot '45 wettelijk geregeld, en een Begrooting voor 1846 en '47 bij de Wet van 9 Mei 1846 (*Stbl.* n°. 32) vastgesteld. Evenals toen werden thans de kosten der instelling, volgens haar Begrooting voor 1848 en '49, wel op de Staatsbegrooting opgenomen, maar niet uitgetrokken. Reden daarvan was, dat die kosten „nagenoeg geheel bestreden werden uit de sommen die bij de Staatsbegrootingen onder de verschillende Hoofdstukken voor drukwerk zijn toegestaan, zoodat, wanneer de ramingen der kosten van de Landsdrukkerij in het cijfer der Begrooting werden begrepen, alsdan daadwerkelijk zou plaats hebben het tweemaal uittrekken van de zelfde uitgaven, hetgeen niet behoorde te geschieden.”

Wederom heeft de Rekenkamer bezwaar; zij ziet in die bloote aanwijzing op de Staatsbegrooting, zonder cijfer, geen wettelijk crediet, voor verevening vatbaar. Gevolg is, dat de

Regeering op het Ontwerp-Staatsbegrooting voor 1848 en '49 eenvoudig de Afdeeling „Algemeene Landsdrukkerij” doet vervallen, terwijl de afzonderlijke Begrooting voor deze wordt bekrachtigd bij Wet 9 Augustus 1847, *Stbl.* n°. 56. Bij deze worden thans ook de middelen aangewezen, in hoofdzaak de opbrengst van leveranciën aan departementen, collegiën en ambtenaren, overlatende een geraamd „overschot” van *f* 2600.

Een zeer bijzondere financieele verhouding was die tusschen den Staat en de *Maatschappij van Weldadigheid*. Bij de Wet van 10 Februari 1843, *Stbl.* n°. 5, was, gelijk men zich herinnert (*Studiën*, n^o. X), voorzien in het geval, dat een overeenkomst tusschen den Staat en de Maatschappij mocht getroffen worden, en tevens in het tegenovergesteld geval. Inderdaad kwam, nadat het Bestuur der Maatschappij was afgetreden, in Mei/Juni 1843 zulk een overeenkomst tot stand. Daarbij werd eens voor goed met het verleden afgerekend, en een schuld van de Maatschappij aan den Staat erkend van per saldo *f* 3,604,474.85, doch tevens bepaald, dat de terugbetaling daarvan slechts tot een verminderd bedrag zou plaats hebben, nadat al de rentedragende schulden door de Maatschappij zouden zijn afgelost. De Staat ontving daarvoor den eigendom van Ommerschans en Veenhuizen, onder bezwaar der daarop rustende hypotheek ten behoeve van derden, met recht van vruchtgebruik aan de Maatschappij, zoo lang deze aan haar verplichtingen voldoet en zoolang haar crediteuren niet tot executie der hypotheek overgaan. Bovendien bedong de Staat hypotheek op de goederen der Maatschappij. De schuld van *f* 3,604,474.85 verminderde ten gevolge dier eigendoms-overdracht met *f* 1,715,010.70, doch zou weer worden vergroot met wat bij executie der hypotheeken uit de opbrengst aan de schuldeischers betaald zou worden, of, tegen opheffing der hypotheeken, vrijwillig door den Staat zou worden uitbetaald. De Maatschappij verbond zich, zonder toestemming der Regeering, geen nieuwe geldleeningen aan te gaan, en zelfs te

zorgen, dat »de loopende schulden nimmer te boven gaan het bedrag, jaarlijks na onderling overleg, in billijkheid en naar mate der omstandigheden, door de Regeering te bepalen.» De Maatschappij zou jaarlijks haar balans moeten overleggen, en een eventueel goed slot zou tot affossing van schuld of tot vorming van een reservefonds moeten dienen. Zij zou een gecommiteerde der Regeering moeten toelaten tot haar vergaderingen, en hem inzage geven van al haar bescheiden. Bij tijdelijke ontstentenis van het Bestuur der Maatschappij, of ook zoodra deze niet aan haar verplichtingen mocht voldoen of bij rechterlijk vonnis ontbonden mocht worden verklaard, zou de Regeering het beheer op zich nemen, en »al zoodanige maatregelen nemen of provoceeren als zij raadzaam zou oordeelen.»

De bestedingskosten voor rekening des Rijks, tot heden *f* 222,000, werden voortaan verhoogd tot *f* 322,000 'sjaars, welke vergoeding zou voortduren, totdat de rentedragende schulden der Maatschappij zouden zijn afgelost, waarna deze gehouden bleef tot verpleging der door de Regeering aangevozen 9200 behoeftigen tegen vergoeding alleen van schade wegens ongeschiktheid tot den gewonen kolonialen arbeid en der kosten van kleeding bij vervanging. Mocht het getal verpleegden beneden 5800 dalen, zoo zou voor ieder persoon daarbeneden *f* 35 op de *f* 322,000 worden gekort.

Een bijzonder fonds (!) bleek nog te bestaan »tot voldoening der kosten van transport, vervanging, vestiging en onderhoud van bedelaren, weezen, vondelingen, enz.» door de Maatschappij van Weldadigheid. En tevens bleken de bijdragen van gemeenten en provinciën niet in de kas der Maatschappij, maar in de schatkist gestort te zijn. Nu werden bij Wet 10 Februari 1844, *Stbl.* n°. 7 uitgaven en middelen van dat fonds over de jaren 1841 tot '43 bekrachtigd, en die voor volgende jaren geregeld. Een over de jaren 1841 tot '43 verwacht batig slot werd, indien het aanwezig zou blijken, toegewezen aan de

Maatschappij, doch werd sedert, bij Wet 29 Juli 1848, *Stbl.* n°. 31, ten bedrage van *f* 2,370.03½, goedgechreven op de Staatsbegrooting voor 1848. Voor volgende jaren hield de regeling in een jaarlijksche uitgaaf door het Fonds van *f* 564,016.20. Die uitgaaf zou intusschen alleen kunnen plaats hebben nadat de benooidigde bijdrage van den Staat telkens bij de Staatsbegrooting zou zijn toegestaan. In het bijzonder fonds zouden voortaan worden „overgebracht“ de bijdragen van gemeenten, geraamd op *f* 325,000 'sjaars, en de bijdragen van Binnenlandsche Zaken en Oorlog, wettelijk toegestaan. Van Regeeringswege zou een jaarlijksche rekening van het fonds worden opgemaakt, aan de Rekenkamer overgelegd, en aan de Staten-Generaal medegedeeld.

Bij uitkomst bleek het over 1843 geraamd batig slot van het Fonds, aan de Maatschappij toegewezen, belangrijk boven de raming te bedragen nl. *f* 74,634.97.

Op de Staatsbegrooting werd sedert geregeld *f* 200,000 'sjaars onder Binnenlandsche Zaken en *f* 38,016.20 onder Oorlog (voor gevestigde militaire gezinnen) ten behoeve, niet van de Maatschappij, maar van het Fonds uitgetrokken. (1)

Buitengewone behoeften deden daarnevens zich voor, door mislukking van den aardappeloogst in 1845 en van den aardappel- en roggeoogst in 1846. De Begrooting van het *Fonds* werd daarvoor verhoogd, over 1846 met *f* 80,000 (Wet 1 Mei 1846, *Stbl.* n°. 18), en over 1847 met *f* 190,000 (Wet 30 Mei 1847, *Stbl.* n°. 29). Die *f* 80,000 konden gelukkig gevonden worden uit de middelen van het Fonds; de *f* 190,000 bleken niet ten volle noodig, doch slechts *f* 161,536.59, waarvan *f* 150,000, reeds bij de Wet 30 Mei '47, ten laste der Staatsbegrooting werd gebracht.

Intusschen bleek de geldelijke toestand der Maatschappij ver-

(1) Toch waren eigenlijk naar 't schijnt krachtens contract de volle *f* 322,000 verschuldigd en ook wel beooidigd, *Bijblad van de Nederlandsche Staatscourant* 1847/48, LII, 3.

ergerd. Haar loopende schuld, in 1844 bedragende $f\ 670,526.70\frac{1}{2}$, en toen door de Regeering beperkt tot een maximum van $f\ 700,000$, bleek allengs, b. v. op 1 April 1848, geklommen tot $f\ 858,824.49$, behalve nog $f\ 288,000$ loopende beleening. Gevolg waren een verminderd crediet der Maatschappij, dure aankopen op lange termijnen, en eindelijk tijdelijke weigering van crediet door leveranciers van grondstoffen voor de fabrieken. In dien toestand bleek over 1848 noodig een oogenblikkelijke hulp van ruim $f\ 86,000$, die ook werd toegestaan (Wet 29 Juli 1848, *Stbl.* n°. 31). Echter deed tevens de ernstige vraag zich voor, of niet hetzij de Maatschappij aan haar lot moest worden overgelaten, hetzij haar zaken door den Staat moesten worden overgenomen. De schulden der Maatschappij werden thans, bij de Toelichting tot het Ontwerp der Wet 29 Juli 1848 (1), door de Regeering geraamd op niet minder dan bijna vier millioen gevestigde, en ruim $f\ 1,100,000$ loopende schuld en beleening. De Regeering aarzelde, vooral thans onder de zoo bezwarende tijdsomstandigheden, voor te stellen om hetzij de Maatschappij los te laten, hetzij haar zaken over te nemen, en gaf in overweging het, door de Vertegenwoordiging aangenomen, voorstel tot hernieuwde tijdelijke, buitengewone hulp. Als een lichtpunt daarbij wees zij nog op het feit, dat waarschijnlijk die $f\ 86,000$ buiten de Staatsbegrooting, uit het Fonds zouden kunnen gevonden worden. Met die flauwe hoop verlaten wij voor het oogenblik de Maatschappij van Weldadigheid.

Een nog grooter gemis dan van financieele contrôle alleen, een gevaar voor zeer ver reikende financieele gevolgen, bleek uit een Wetje van 26 Maart 1847, *Stbl.* n°. 6, dat wel een oogenblik onze aandacht verdient.

(1) *Bijblad van de Nederlandsche Staatscourant* 1847/48, L, 3. Een Rekening van het Fonds over 1844, '45 en '46 volgde, *Bijblad*, LII, 3.

Een Wet van 29 Nivôse XIII was hier te lande van toepassing verklaard, doch zoo min hier, als naar men beweerde in Frankrijk, ooit toegepast. Zij gaf recht tot het doen opvoeden voor rekening van den Staat van een der zonen uit ieder gezin van ten minste zeven kinderen, op aanvraag van ouders of voogden. Een eisch tot toepassing der wet in een bepaald geval werd door den Hoogen Raad toegewezen bij arrest van 22 Mei, in revisie bevestigd 3 December 1846. De verplichting van den Staat werd daarbij uitgesproken tot opvoeding óf tot een jaarlijkse uitkeering van f 250 tot aan het achttiende jaar of tot aan het vroeger overlijden.

Van Mei tot eind 1846 kwamen daarop in *zeven honderd* aanvragen, waarvan vier honderd tien met het zelfde recht als de thans toegewezene. Voor die vier honderd tien aanvragen, werden zij toegewezen, zou over de acht eerstvolgende jaren, naar men berekende, noodig zijn een gezamenlijk bedrag van f 959,750, terwijl, werd de wet niet ingetrokken, een voortdurende jaarlijkse uitgaaf becijferd werd van f 1,440,000!

Men stelde thans voor een intrekking der wet, en te gelijk, behoudens eerbiediging der gevallen rechterlijke uitspraak, een beperking der uitkeering voor alle andere aanvragen tot het tijdstip waarop de thans voorgedragen wet in werking zou treden d. i. vijf dagen na haar afkondiging.

Bij de behandeling van dit Ontwerp in de Tweede Kamer werd der Regeering verweten dat zij, na het arrest van den Hoogen Raad, zoo lang gewacht had met indiening van het Ontwerp, en tevens het verlangen uitgesproken, dat uitsluitend *intrekking* der wet van Nivôse zou plaats hebben, terwijl de gevolgen aan den rechter ter beslissing moesten blijven.

Hoofdzakelijk op dien grond verworpen, werd het Ontwerp, dienovereenkomstig gewijzigd, vervolgens met algemeene stemmen aangenomen. Vreemd schijnt het, dat des ondanks, en ook nadat een der leden der Kamer daarop gewezen had, in de overweging der wet toch, niet alléén de intrekking, maar ook

het vroeger beoogd „buiten werking stellen“ der wet van Nivôse vermeld bleef.

Een Wet van 26 November 1847, *Stbl.* n°. 67, verhoogde daarop de Begrooting voor 1847 met *f* 34,000 voor toepassing, en met *f* 36,000 voor kosten van rechtsvorderingen betreffende die toepassing, die voor 1848 met *f* 95,750, en die voor 1849 met *f* 115,000 voor toepassing der wet van Nivôse.

Evenwel had de Regeering vooraf een uitspraak van den Hoogen Raad uitgelokt over de vraag, of de Staat kon volstaan met een uitkeering en vergoeding van gemaakte kosten aan belanghebbenden tot op het tijdstip van het in werking treden der Wet van 26 Maart 1847. Een onwaardige houding voor den Staat, meende een der Kamerleden: dat trachten te ontkomen aan de gevolgen eener bestaande wet. De uitspraak van den Hoogen Raad op die vraag luidde dan ook ontkennend, en een uitkeering van *f* 250 's jaars gedurende vier jaren (of tot aan het vroeger overlijden) had sedert plaats voor ieder kind, waarvoor de opvoeding van Staatswege onder de werking der wet van Nivôse „terecht was aangevraagd.“ Om het getal rechtsvorderingen, dat tot honderd twee was geklommen, te beperken en af te doen, werd deze regeling, gepaard met een voldoening van Staatswege van de gemaakte gerechtskosten, aangeboden, en aangenomen. In het geheel bleken ingekomen ruim twaalf honderd aanvragen, waarvan ruim vijf honderd dertig werden afgewezen en zes honderd vier en zeventig gegrond bevonden, terwijl men nog een nadere toewijzing voorzag van zes aanvragen.

Voor het eerst verschijnen in de *Staatscourant* (*Bijblad* 1847/48) een Algemeene Rekening, over 1844, door de Rekenkamer afgesloten, en een Verslag omtrent het gebruik der geldmiddelen, over 1845. Een Verslag was dat omtrent het gebruik over 1845, beschouwd „in betrekking tot de algemeene Begrooting van inkomsten en uitgaven over de dienstjaren 1844 en 1845,

mitsgaders andere ontvangsten en betalingen, met nog een overzicht van den toestand der schatkist op 1 Januari 1846, en uitvoerige staten van de uitkomsten over 1841 tot '44

De dienst 1844 bleek reeds afgesloten, die van 1845 werd voorloopig becijferd (October 1847) naar zijn waarschijnlijkste uitkomsten. Een zuivere dienstrekening werd zoo gegeven omtrent alle posten der Begrooting; een *kas* rekening van begin tot einde van ieder jaar werd daarnevens overgelegd. Een staat van baten en lasten op 1 Januari 1846 werd opgemaakt, als „de meest eenvoudige en volkomen balans welke kan worden samengesteld.” Nog te doene of te ontvangen uitgaven en inkomsten over 1845 werden daaronder opgenomen; saldo's van bijzondere en gedeponeerde fondsen werden onder de lasten gerangschikt.

Naar de Minister oordeelt, zijn die staten zoo duidelijk, dat niemand zou kunnen beweren, „dat daarin nog duisterheid zou blijven heerschen.” Er blijkt uit die voorloopige uitkomsten, dat de dienst 1845 sluit met een klein goed slot, ook ondanks de extra-kosten voor herstel van het muntwezen. Naar alle waarschijnlijkheid zullen ook de diensten 1846 en 1847 vrij wel zonder tekort sluiten, behoudens de buitengewone voorziening ook dan ten behoeve der munt. De Begrootingen voor 1848 en '49 beloven dezelve goede uitkomst, en ook voor 1850 schijnt, indien geen onvoorziene gebeurtenissen plaats grijpen, en „indien de opbrengsten van de Overzeesche bezittingen niet verminderen en de uitgaven niet vermeerderen”, geen tekort te vreezen, terwijl daarna op overschotten gehoopt wordt, die tot ruimere schuldelging dan tot heden plaats heeft in staat zullen stellen. — Zelfs werd een Ontwerp ingediend (dat evenwel niet het Staatsblad bereikte) tot vermeerderde aflossing van schuld over 1847 (ƒ 450,000 boven de wettelijke ƒ 300,000), uit het batig slot der leening en conversie van 1844 en van den dienst 1845. Die eerste bate werd thans geraamd op ƒ 155,333.28½, doch later vastgesteld op slechts ƒ 180.32½ (zie *Studiën* n°. XIV), de raming der tweede was ƒ 304,557.34½.

Verschillende Bijlagen verzellen het Verslag, o. a. een Staat van ontvangsten en uitgaven van de Rijks bijzondere fondsen: *drieëndertig* in getal, met nog een rubriek, „Fondsen van verschillenden aard, nader te verrekenen.“

Nevens vele van ouds bekenden treffen we daaronder aan b. v. een Fonds van de tollén op den steenweg Maastricht—Geldersche grenzen, drie fondsen in zake de Maatschappij van Weldadigheid, een Fonds tot goedmaking der kosten van de leeningen van verschillenden aard over 1830 tot '33, en over 1836 tot 43, en een Fonds „spruitende uit teruggaven wegens materieele verstrekkingen door het eene departement van Algemeen bestuur aan het andere.“

Op dien staat van *Rijksfondsen* volgt een overzicht van den Achterstand over 1840 en vroegere jaren, een overzicht van *Provinciale* fondsen, en een staat van *gedeponeerde* fondsen, *zevenenveeftig* in getal! Naast het Veefonds vinden we daar een Fonds „van 7 percent voor ontvangloon en andere kosten op het Veefonds“, verschillende fondsen van gemeente-opcenten over verschillende jaren, een post „Overstortingén in de kassen der Agenten van 's Rijks schatkist, waaraan ten gevolge van het niet inkomen der daarvoor uitgereikte quitantiën nog geen bestemming is kunnen gegeven worden“, vrij onbegrijpelijke fondsen „tot intrekking der recepissen betrekkelijk de leening van 1830“, „voorschot op de leeningen van 1831“, „tot voldoening van verkeerdelijk in omloop gebrachte coupons van schuldbrieven der leening van 1831, welker bedrag bij de affossing van het kapitaal is ingehouden“, „tot affossing der op 1 April 1845 nog in omloop zijnde 5 percents schuldbrieven uit de leening van 1830“, en voorts tot rentebetaling en affossing op verschillende leeningen.

Het Kamerverslag naar aanleiding van dit Verslag en de Rekening nam tegelijk op een later Verslag van het gebruik der geldmiddelen, over 1846, in het voorjaar van 1848 aan de Kamer ingediend. Daarbij werd, indien de bij de Begrooting

voor 1846 toegestane gelden noodig bleken, en indien de uit de leening en conversie van 1844 voortvloeiende bate inderdaad inkwam, een overschot in de schatkist op 1 Januari 1847 becijferd van *f* 588,019.89.

Het Verslag der Commissie uit de Tweede Kamer begint met op te merken, dat het hier voor de laatste jaren althans geldt diensten waarvan de rekening nog niet is afgesloten en dus de uitkomst onzeker blijft.

Evenwel is het een vooruitgang, dat niet meer als vroeger wat de werkelijke uitgaven minder dan de begroote bedragen hebben, „beschikbaar blijvende“, maar eenvoudig „onuitgegeven“ gelden genoemd wordt. Maar ook daarmee is de Commissie nog niet tevreden. Begrootingen wijzen slechts een *maximum* aan, en wil men de uitkomsten van den dienst beoordeelen, zoo moet men de werkelijke uitgaven vergelijken, niet met de Begrooting, maar met de werkelijke ontvangsten.

De Commissie wil overigens zich onthouden van herhaling, thans vooral met het oog op te wachten „gewijzigde Staatsinstellingen,“ die ook hier haar heilzamen invloed zullen kunnen doen gevoelen.

Toch blijft veel duister, veel onzeker. Men mist in de Verslagen een splitsing van de totalen der Hoofdstukken, gelijk die voorkomt in de Algemeene Rekening. Een kasrekening blijft het, geen dienstrekening.

Wat heeft de Grondwet verlangd met haar voorgeschreven jaarlijksch verslag van het gebruik der geldmiddelen? Iets anders toch dan een Rekening, die alleen cijfers geeft. Anders dan daar, geldt het hier voor het laatst voorgaand dienstjaar een verantwoording, een verdediging der gedane uitgaven, uit het oogpunt „van nut, van zuinigheid, van overleg.“

De Commissie verklaart geen opmerkingen te hebben omtrent de, door de Rekenkamer afgesloten, Rekeningen der opgeheven of wettelijk geregelde bijzondere fondsen, die mede aan haar oordeel waren onderworpen. Wel laat naar het oordeel der

Commissie de Algemeene Rekening over 1844, evenals die over vroegere jaren, te wenschen over.

Lichtpunten zijn er bij haar onderzoek. De inkomsten der leening- en der conversiewetten van 1844 hebben met de gunstige vooruitzichten omtrent de koloniale bijdragen samengewerkt tot den geruststellenden financieelen toestand, die thans bestaat. Een toestand, b.v. bij aanvang van het jaar 1847, „zich zeer gunstig onderscheidende van hetgeen destijds over de financiën der meeste Mogendheden ware te zeggen geweest!”

Nog werd door een Commissie der Tweede Kamer Verslag uitgebracht over de door de Kamer ontvangen Staten van geraamde ontvangst en uitgaaf van de Nederlandsch-Indische administratie over 1847/48. Veel meer, merkte de Commissie op, was thans daarin gegeven dan vroeger, maar een vergelijking met vroeger bleek niet mogelijk, wijl verschillende, men wist niet hoeveel, ontvangsten en uitgaven in koper, niet in zilvergeld luidden. Ook een vergelijking der voorraden en opbrengsten der koloniale producten is uitgesloten, wijl nu en dan wat opgehouden is in het eene jaar wordt toegevoegd aan den voorraad van 't volgende jaar, en ook wijl de voor een dienst geraamde voorraad niet altijd in dat jaar verkocht wordt.

De baten der Oost dragen de verliezen der West en der Kust. De Kamer zal, meent de Commissie, „niet misbillijken de maatregelen door de Regeering in het werk gesteld om te beproeven ook die bezittingen tot voordeelgevende, in plaats van toelagen vorderende, te herscheppen,” opdat eenmaal „alle Overzeesche bezittingen van den Staat rijkelijk tot den bloei van Nederland mogen bijdragen.” — Men ziet, het karakter van bezittingen, niet van koloniën, wordt hier nog duidelijk uitgesproken.

Eindelijk volgde nog een Kamerverslag naar aanleiding van het Verslag der Rekenkamer over 1846 (28 Juni 1848).

Een Rekening over het beheer der schatkist in zijn geheelen

omvang, bleek nog, ondanks het stellig voorschrift der Wet van 1841, te blijven ontbreken.

De Rekeningen over verschillende jaren bleken te zijn vastgesteld, zonder dat de saldostaten der Ontvangers waren afgesloten. Toevallige baten schenen wel eens, eer zij als zoodanig waren verantwoord, te dienen tot het doen van betalingen ten laste der Begrooting - totdat, op het ernstig bezwaar der Rekenkamer, de praktijk zich naar haar oordeel scheen te voegen.

Een zeer druk gebruik bleef gemaakt worden van het middel van af- en overschrijvingen tusschen verschillende posten der Begrooting en der bijzondere fondsen. Omtrent deze laatste bleven verschillende grieven bestaan. Zoo scheen een Rijksfonds, der Calamiteuze polders in Zeeland, door een gewijzigde regeling, eenvoudig in een „gedeponeerd“ fonds veranderd en daarmede aan wettelijke regeling onttrokken! Zoo bleek, sedert opheffing van het Fonds van den ijk in 1844, de post op de Begrooting voor deze uitgaaf ver beneden de werkelijkheid, doordat het grootste deel der uitgaven „bij prelevement uit de inkomsten van den ijk wordt gekweten.“ Alleen had ook hier eindelijk „de kracht der waarheid gezegevierd,“ en bevatte de Staatsbegrooting voor 1848 en '49 de volledige uitgaven en inkomsten van den ijk.

Bij het beheer der domeinen was, ter vermindering van moeilijkheden, tusschen den Minister en de Rekenkamer overeengekomen, dat iedere ontvangst geboekt zou worden op het jaar waarin ze feitelijk plaats had, onafhankelijk van den dienst, waartoe ze behoorde. Ook werd bij deze ontvangsten alleen gecontroleerd wat ontvangen werd, niet wat *moest* ontvangen worden.

Door één departement, dat voor de Zaken der Roomsche Katholieke Eeredienst, bleef, ondanks protest der Rekenkamer, het stelsel van betaling vóór verevening in toepassing.

En door al de departementen, behalve dat van Koloniën, werden van tijd tot tijd, zonder die voorafgaande verevening,

op verantwoordelijkheid van den betrokken Minister uitgaven gedaan. Onder de zelfde verantwoordelijkheid waren zelfs vrij aanzienlijke bedragen zonder overlegging van bewijzen ten slotte door de Kamer verevend. Alleen bleef zij volstandig weigeren verevening van sommen, die »of verloren geraakt, of onvreemd waren.»

Een boete, door de Rekenkamer aan een rekenplichtige opgelegd, bleek na jaren nog onbetaald. »Een sprekend bewijs, merkte de Commissie op, dat de Algemeene Rekenkamer evenmin kan zorgen dat betalingen, die zij meent aan het Rijk verschuldigd te zijn, werkelijk gedaan worden, als zij betalingen, die zij meent door het Rijk niet verschuldigd te zijn, kan tegenhouden.»

Nog één quaestie van rekenplichtigheid besluite de vele vragen van denzelfden aard in deze studie. Zij betref de verstrekkingen van materieel, gelijk die herhaaldelijk door de departementen van Oorlog en van Marine gedaan werden aan andere departementen, b. v. Koloniën, en aan particulieren.

Reeds terstond bij invoering der Wet van 1841 had de Rekenkamer dienaangaande overleg gepleegd met beide departementen. Men was toen overeengekomen, dat de verstrekking aan andere departementen in mindering zou komen van de Begrooting van het verstreckende departement, dat de verstrekking ten behoeve der koloniën evenwel, die niet uit de Begrooting voor Koloniën, maar uit de koloniale fondsen werd betaald, zou worden beschouwd als een verstrekking aan particulieren, en dat de betaling voor verstrekking aan particulieren zou mogen dienen voor nieuwe aankopen tot aanvulling van den voorraad, zij het dan ook, met goedvinden der Rekenkamer, door aankoop van geheel andere zaken dan die verstrekt waren.

Deze regeling duurde voort, tot een missive der Rekenkamer van 14 Mei 1847 bezwaar maakte, op grond dat de aanvullingsaankopen plaats hadden buiten de Begrooting, wat door de

Regeering werd erkend. Daarom werd thans voorgesteld, de Rekenkamer te machtigen en te gelasten de verevening van betalingen, „welke de departementen van Marine en van Oorlog in het geval zijn te doen (een proeve van wetsstijl!) uit de gelden voortvloeiende uit verstrekkingen of hulpbetoon aan 's Rijks koloniën, aan vreemde, plaatselijke of andere besturen, aan bijzondere personen of aan bijzondere inrichtingen, welke gelden daartoe achtereenvolgens zullen worden overgebracht bij de Nederlandsche Bank, en waaruit nieuwe aankopen en aanmaak van behoeften of andere uitgaven van gelijken aard worden gedaan, overeenkomende met de omschrijving van de Afdeling der Begrooting, waarop oorspronkelijk de uitgaven voor de verstrekte voorwerpen of gedane diensten verevend zijn.“

Eigenlijk was het voorstel oorspronkelijk gericht op verstrekkingen door al de departementen van algemeen bestuur aan wien ook.

Van de stortingen bij de Nederlandsche Bank, die toch reeds gedeeltelijk plaats hadden, doch voortaan voor alle inkomende gelden verplichtend zouden zijn, zouden bewijzen aan de Rekenkamer worden overgelegd, die van de Bank zelve de bewijsstukken voor gedane beschikkingen en een driemaandelijksche Rekening-courant zou ontvangen.

Groot bezwaar ontmoette het Ontwerp bij de Kamer, die met name een algemeene herziening der Wet van 1841 (het betref hier alleen één Artikel, 32) wenschte, en deze afwijking van een algemeen beginsel niet kon goedkeuren.

De Regeering antwoordde, dat zulk een algemeene herziening reeds van zelf uit een aanstaande herziening der Grondwet zou voortvloeien, maar dat deze gedeeltelijke voorziening het meest praktisch, en volstrekt noodig scheen.

Bij de beraadslaging wordt, nevens het genoemde bezwaar, nog de eisch gesteld, dat voortaan *alle* uitgaven, dus ook deze verstrekkingen, op de Begrooting zullen voorkomen. Een onverwacht feit doet zich daarbij voor, dat nl. een der Ministers

(van Binnenlandsche Zaken, de Kempenaer), tevens lid der Kamer, zich tegen het Ontwerp verklaart. De Rijksmagazijnen, meent men, moeten geen leveranciers worden, maar alleen het voor den Rijksdienst benoodigde aanschaffen. Door die „verstrekkingen“ toch wordt de deur opengezet voor groote misbruiken, ook door ondergeschikte ambtenaren. Die verstrekkingen moeten uitzonderingen blijven, en de opbrengst ervan toevallige baten; zoodra zij van eenige beteekenis worden, moet een wet tot wederaanvulling uit de opbrengst van het verstrekte machtigen. Door anderen wordt voor iedere verstrekking een wettelijke machtiging verlangd.

De Minister van Marine en Koloniën verklaart, die ernstige bestrijding niet verwacht te hebben van een Ontwerp, dat slechts een, noodig geworden, wettelijke bekrachtiging gaf aan een bestaand gebruik, dat nimmer tot moeilijkheden aanleiding gegeven had. De zaak, reeds door een vorige Regeering aan de orde gesteld, was door den Minister van zoo weinig belang geacht, dat hij ze niet in den Ministerraad gebracht had, en thans verbaasd stond over de bestrijding door zijn ambtgenoot voor Binnenlandsche Zaken. Een tijdelijke, noodzakelijke voorziening werd slechts beoogd, in afwachting van de herziening der Grondwet.

De Minister van Justitie, Voorzitter van den Ministerraad, verklaarde daarop, dat het hier een speciale wet gold, ter beoordeeling, niet van het gansche Ministerie, maar alleen van de betrokken Ministers, en de Minister van Binnenlandsche Zaken voegde daaraan toe, dat de eenstemmigheid van het Ministerie in hoofdbeginselen van Staatsbestuur daaronder niet leed.

Intusschen werd het Ontwerp ten slotte met 25 tegen 19 stemmen door de Kamer verworpen (13 Juli 1848), en eerst aangenomen na de beperking van zijn werking van alle departementen tot die van Marine en Oorlog, en tot een bepaald tijdstip, nl. 31 December 1849, Wet 29 Augustus 1848, *Stbl.* n°. 40.

Wij zijn met die quaestiën van rekenplichtigheid intusschen een eindweegs vooruitgelopen op de gewichtige gebeurtenissen die inmiddels hadden plaats gegrepen, en die in een volgende studie onze aandacht vragen.

Dordrecht, 1893.

Mr. F. N. SICKENGA.

*Naar aanleiding van de artikelen 1628 en volgende
Burgerlijk Wetboek.*

Hetgeen de volgende bladzijden te lezen geven stond grootendeels al een paar jaren op het papier, maar bleef liggen, toen het bekende boek van den hoogleeraar Moltzer mij eerst pakte, daarna tot openbare kritiek noopte.

Gebeurd was, wat ik als noodzakelijk gevolg van het doctrinarisme „de staat beschermte den zwakke en geve aan de vrijheid eenen positieven inhoud“, had voorzien. De eerste aanloop — eisch van toepassing dezer doctrine op het zoogenaamde arbeidscontract — werd gevolgd door gelijke vordering ten aanzien van een tweede onderdeel dier overeenkomst: het pachtcontract. Dáár schermt men met hetgeen in Engeland heet de drie F's en vooral ook met het maken van artt. 1628—1632 B. W. tot *dwingend* regt. Wee dengeen, die hiervan niet weten wil: hij spiegele zich aan Mr. VAN HOUTEN's lot in de Kamerzitting van 27 April l.l.! Bij het debat over de interpellatie TYDENS (werkeloosheid) vermeette deze zich om het zeer mild doch ook *witerst onpractisch* te noemen, dat in die artikelen, met bevoegdheid echter van afwijking, remissie van pacht wordt gegeven wanneer de pachter misgewas heeft, en om te vragen of, zoo men die bepaling wil maken dwingend, men niet met evenveel regt omtrent andere contracten wetsdwang zou eischen (Bijblad p. 1115); maar welke strafrede van Mr. BORGESIUS heeft deze stoutigheid hem op den hals gehaald! *Et tu Brute!* Gij vader der wettelijke kinderbescherming pleit tegenwoordig telkens tegen staatsstusschenkomst! Zijt gij geheel vergeten, dat in tal van artikelen van ons Burgerlijk Wetboek reeds dwingend regt is neergeschreven?

Bij zijne strafrede zag echter die spreker, behalve het cardinale onderscheid van staatsbemoeijing met den arbeid van kinderen

en volwassenen, iets niet geheel onbetekenends over het hoofd: dat Mr. VAN HOUTEN de algemeene strekking ter sprake had gebragt niet van het *gansche* wetboek, maar alleen van het derde boek: het *verbindtenissen*regt. Gelijk zoo vaak, werd de vraag: waar blijven wij staan, zoo het beginsel van *contracts-vrijheid* wordt prijsgegeven? beantwoord met de opmerking, dat *het zakelijk en het erfregt* goeddeels (1) dwangregt is. Juist dit ter zijde laten van het punt, waarop het aankomt, spoorde mij aan om te voltooien en openbaar te maken wat in mijne portefeuille was blijven rusten: het vormt eene kleine bijdrage tot *werkelijk* antwoord op VAN HOUTEN's vraag: indien contracts-dwang, *tot hoever*?

Boek III van ons Burgerlijk Wetboek is doorzaaid met voorschriften van *niet* dwingend, van subsidiair regt met gelijke strekking als de artt. 1628—1632. Werkelijk *beschermende* voorschriften, al kan men er van afwijken: niet alleen omdat zij, bij het niet-voorzien door partijen, geschillen voorkomen, maar bovendien en voornamelijk omdat zij de partij, ten wier behoefte ze geschreven zijn, dwingen zich rekenschap te geven van datgeen, waaraan men zich blootstelt, daar een ondubbelzinnige afwijking van het wetsvoorschrift noodig is om de gehoudenheid dier partij te vergrooten. Met het verlangen om ten aanzien van het pachtcontract die voorschriften te maken tot dwingend, voor geene wijziging vatbaar contractsregt komt dus voor den jurist, die meent iets verder te moeten kijken dan hetgeen hem voetstoots wordt voorgedragen, de vraag aan de orde: maken *in het algemeen* onze maatschappelijke verhoudingen wenschelijk dat daar, waar de wetgever ten aanzien

(1) En *noodzakelijk*. Want de vraag, welke zakelijke regten op het grondgebied van den Staat kunnen worden erkend? in hoever, tot voorbij de natuurlijke grens van den dood, de wil van den burger over zijne nalatenschap reiken en regeeren zal? is in de allereerste plaats eene vraag van staatsorde. Op gronden van *openbare orde* kennen wij b.v. geen Reallasten en noch *eerstgeboortereg*t, noch onbeperkte *testeervrijheid*.

van eene der partijen heeft gemeend een beschermend voorschrift te moeten geven, dat voorschrift worde verheven tot *wet van openbare orde*, onvatbaar voor wijziging door der partijen wil? Waarschijnlijk immers zal wel toegegeven worden dat bij *alle* rechtsvormen, waarin het verkeer optreedt, zich voor kan doen, «economische zwakheid en onvrijheid.» Zou b. v. die wel bij de huur zich voordoen en niet bij den koop? De vraag naar paarden bij het uitbreken van eenen oorlog en het realiseeren à tout prix bij eene handelscrisis zijn voor de hand liggende voorbeelden van zoogenaamd «onvrije» koopers en verkoopers, ten aanzien der laatsten zelfs à la barbe van onze wet, die in art. 1509 B. W. nitdrukking gaf aan de eeuwen oude volksspreuk «Qui vend le pot, dit le mot»: de verkooper beheerscht de contractsluiting.

Ik noodig daarom mijne lezers uit tot eenen kleinen sprokkelgang over het veld der verbindtenissen, om met mij te onderzoeken of het aanbeveling zou verdienen de beschermende wetsbepalingen, die wij zullen ontmoeten, van facultatief te maken tot dwingend regt.

Laten wij maar dadelijk eenen stap doen op den heeten bodem der huur van werk en diensten en eens stilstaan bij art. 1645, hetwelk den opzigter van een bouwwerk aansprakelyk stelt, zoo dit vergaat o. a. uithoofde der ongeschiktheid van den bodem. Hier strekt de wet hare beschermende hand uit over den in den regel niet deskundigen aanbesteder, in zoover dat zij den architect of aannemer in de noodzakelijkheid brengt om zich te vergewissen, of het erf den voorgenomen bouw zal kunnen dragen: de aanbesteder heeft nu in een klemmend belang desgenen, die het werk zal uitvoeren, de zekerheid dat hij voor twijfelachtige geschiktheid van zijnen bouwgrond zal worden gewaarschuwd, daar in dat geval de uitvoerder terzijdestelling van het wetsvoorschrift zal bedingen. Doch moet dit worden *dwingend* regt? Dan is er groote kans dat b.v. te Amsterdam en omstreken de aanbesteder, in de eerste plaats de Staat, slechts tegen fabelachtige sommen

of wel in het geheel niet aannemers voor het een of ander werk zal kunnen vinden. Men denke aan het fort in den Westbijkmerpolder, dat wegschoof in zijn eigen grachten; aan de overkapping van het Centraalstation; aan den doorrid onder het Rijksmuseum, bestemd tot toegang voor eene straat die men thans niet durft maken uit vrees dat het Museum tegen het gedreun niet van vrachtkarren, maar van de rijtuigjes der concertbezoekers niet bestand zal zijn; men denke zich nu een werk van tonnen en nogmaals tonnen gouds, waarvan de mislukking bijna iederen particulier te gronde zou rigten, maar natuurlijk de schatkist niet. Zou het zoo vreemd wezen indien de als aanbesteder *deskundige* Staat (want zijn ingenieurs-korps bevat de grootste meesters van den bouw op Hollands slappen bodem) dan meende het onderwerpelijke risico te moeten houden voor eigen rekening, ook opdat hij, in plaats van afhankelijk te wezen van misschien een of twee daartegen opgewassen inschrijvers, eenen ruimeren kring van gegadigden voor zich vond? Andere overwegende redenen kunnen eenen aanbesteder nopen om *niet* gediend te zijn van bescherming volgens art 1645; de wetgever die, door het artikel dwingend te maken, hem die bescherming wilde opdringen, liep gevaar van te gelijken op den beer van de fabel, die zijnen vriend steenigt om hem te verlossen van de vlieg, die zijnen slaap verontrust.

De artt. 1641—1643 bevatten een wettelijke verdeling van het risico tusschen den aanbesteder en den aannemer. Voorbehoudens nalatigheid in het opnemen en goedkeuren, treft het risico den aanbesteder eerst na de aflevering, zoo de aannemer bij zijnen arbeid ook «de stof» verschaft: anders is laatstgenoemde alleen voor schuld aansprakelijk, en bij vergaan vóór de aflevering verliest de een zijne stof, de ander het loon voor den daaraan besteedden arbeid. Maar stel, de kanonnen- en pantserkoningen KRUPP en GRUSON, of WHITEHEAD de torpedist, monopolisten in hun vak, verkiesen eens niet de risico der bestellingen te dragen tot de aflevering: moet de wetgever den aanbestedenden

staat tegen hunnen eisch beschermen door het afwijken van den regel te verbieden? Van mijn laken zal de kléermaker een jas maken, maar hij meent zich niet te kunnen blootstellen aan het verlies van zijn werkloon ingeval van een ongeluk; of neem het in het meubelvak dagelijksch geval, dat een patroon het maken b. v. van eene kast aan een paar gezellen uitbesteedt; wanneer nu die menschen contractueele wijziging van den wettelijken regel verlangen, zal de wetgever dat dan verbieden, omdat art. 1643 eene billijke risicoverdeeling is te achten?

Gelijk ten aanzien der huur van land, zoo bevat, maar evenzeer facultatief, de wet ten aanzien der huur van huizen verscheiden bepalingen ten bate van den huurder. Ondergeschikte in art. 1619 opgesomde zaken daargelaten, moet b.v. de verhuurder het pand in goeden staat onderhouden, en wat een huurder, zonder verandering aan de gedaante en inrichting van het pand, daaraan op zijne kosten heeft doen maken mag hij, bij de ontruiming van het gehuurde, tot zich nemen (artt. 1587, 1490, 1603 B. W.). Sinds jaren echter is in mijne woonplaats bij een aantal huizenverhuurders van professie de gewoonte opgekomen om niet anders te verhuren, dan onder beding dat de huurder zich met het geheele onderhoud belaste, en te Rotterdam maken zij aanspraak op behoud van al hetgeen de huurder aanbrengt, zelfs al wordt dit (zooals zonneblinden) aangehangen in plaats van aangespijkerd. Moeten, ter bescherming van den huurder, de genoemde wetsartikelen worden dwingend regt? De huurder moet zich aan noodige reparaties, hoe lastig ook, onderwerpen, maar heeft recht op huurvermindering zoo deze lang duren; noch verkoop van, noch eigen behoefte aan het pand geeft den verhuurder regt hem tot ontruiming te noodzaken (artt. 1591, 1612, 1615 B. W.); moet de tot nog toe geoorloofde afwijking van deze regels worden verboden? Men zou, geloof ik, ondervinden dat de baan, waarop de voorstander van wetsdwang de maatschappij dringen zéér glad is: want gestadig wisselt, tijdelijk zoowel als plaatse-

lijk, de overmagt der eene partij over de andere. Naar sommige plaatsen is immigratie, uit andere emigratie; een officier of ambtenaar krijgt standplaats op een oord, waar slechts ééne eenigzins bruikbare woning voor hem is, maar kan ook gaan naar eene ville morte vol huizen uit de eeuw van vroegere grootheid; garnizoensvermeerdering in eene kleinere plaats brengt aanstonds het overwigt over bij de verhuurders, gelijk opheffing van eene regtbank er de heerenhuizen deprecieert; in het Zuidwesten van het oude Den Haag, waar voor twintig jaren b.v. de helft mijner ambtgenooten woonde, worden tengevolge van den trek naar Noord en Oost de verhuurders van steeds slechter conditie ten aanzien zoowel van het aantal als van den maatschappelijken rang der gegadigden . . . zou voor den wetgever *onthouding* niet de eenig ware gedragslijn wezen? Indien wij den anderen, voor drie jaar door eenen Frankforter (1) aanbevolen weg opgingen, om aan het overeenkomen der betrokkenen het huren van een huis goeddeels te onttrekken en dat aan eene reeks van publiekrechtelijke voorschriften te onderwerpen, wat zou het door hem gestichte kwaad spoedig het bij mogelijkheid verkregen goed verre overtreffen!

Niet minder dan de voorstanders van wettelijke bescherming der economisch zwakken vestig ik de bijzondere aandacht op de wetsbepalingen omtrent maatschap en het daarin voorkomende art. 1672: immers een hunner geliefdste argumenten is dat verbod van „het leeuwencontract». Een argument echter dat

(1) Stadtrath FLESCH in eene brochure *Zur Wohnungsreform*. Hij verlangt dit, „in ähnlicher Weise wie der Arbeitsvertrag”: dus als *burgerlijk* dwangregt. Als dwangregt op het *verhuren* van woningen, geenszins als politiedwang ten aanzien van het *bouwen*. Ook op dit gebied echter zijn onze bureu voor geen kleintje vervaard; zie een staaltje in den wensch, bij gelegenheid van eene woningsenquête te Basel (Schäffle's Zeitschr. 1893 blz. 159) door Bucher geuit, op grond van „Freude der Hausfrau an eigener Wirtschaft,” dat de bouw van woningen zonder afgescheiden kookplaats voor elk gezin polizeilich worde verboden.

wel *dikwijls* wordt aangevoerd, doch maar al te vaak *onjuist*. „Aangezien (zoo lezen we in SCHORER's uitgaaf van HUG DE GROOT Inl. III D. 21 § 5) de maatschap *om winstes wille alleen* wordt aangegaan“, is naar art. 1672 al. 1 nietig het beding, waarbij aan een der vennoten alle de voordeelen mogten zijn toegezegd; want *met den aard zelven* van een dáárop gerigt contract is strijdig, dat hij die het aangaat *alle hoegenaamde* kans op winst prijs geeft. DOCH HIERTOEF BEPAALT ZICH OOK DE WETSDWANG. In afwijking van het Fransche regt, dat bovendien nietig verklaarde het beding, dat de inbrenge van een vennoot zou worden ontheven van mededragen in het verlies, zegt art. 1672 al. 2 met zooveel woorden, dat al de *verliezen* voor rekening van een of meer vennoten kunnen worden gebracht; immers wat is aanstootelijk (vraagt ASSER in zijne Vergelijking § 788) in de overeenkomst dat hij, die kapitaal inbrengt, zal deelen in de winsten en niet in de verliezen? zegge gevaar loopen wel van te missen *renten* van zijn geld doch niet van te lijden *kapitaals-vermindering*? Wie op dien voet geld in zijn zaak krijgt, schijnt mij beter af dan degeen die, geld op schuldbekentenis daarin opnemende, staat voor integrale terugbetaling *en boventien*, of hij winne dan wel verlieze, voor rentenbetaling; en wil men het tienmaal korter en beter dan door mij verklaard hebben, men verneme van DE GROOT dat *nom de ongelijkheid van dienst en middelen* is toegelaten, dat iemand „kan bedingen *meer* deel in de winst en minder in de schade, „ja deel in de winst *zonder* deel in de schade.“ En zoo wordt in het hooggeroemde artikel 1672 bij de vennootschap uitdrukkelijk *toelaatbaar* verklaard hetgeen men, *met beroep bovenal op dat artikel*, bij het pachtcontract zou willen verbieden: dat ééne (of meer) der partijen al de risico's voor hare rekening neemt (1).

(1) O die leeuwencontracten! Onze sociale wetgevers zien ze daar, waar een gewoon mensch er niets van merkt, en omgekeerd willen

Wat laat ik nu (na de polemieek met prof. MOLTZER slechts even) de artt. 1628 seqq. B. W. bezien.

Die artikelen zijn bepalingen omtrent de *risico's* der land-

ze ten gunste van den arbeid dingen, die, zoo ze werden verlangd in naam van het kapitaal, als *leeuwerigheid* zouden worden nitgekreten. Van beiden een voorbeeld.

N°. 1. In het Soc. W. 1891, n° 37, komt een landnationaliseerder, als voorbeeld hoe ten koste van den boer de landheer welvaart, ver- tellen wat gebeurde met de pacht van 60 Hect. land van zeergoede kwaliteit, dat door het boeren van den vorigen pachter erg vervuuld en vermagerd was, zoodat er vooral in de eerste jaren veel aan gedaan moest worden: „de pachtsom is daardoor betrekkelijk laag en de huurtermijn langer dan gewoonlijk, namelijk 10 jaren.” Als tegen het einde van den termijn de pachter, die alles best in orde heeft gemaakt, om verlenging komt, kan hij die ja krijgen, maar in plaats van tegen f 48 tegen f 60, die anderen voor den bunder bieden „en vindt dat zelf heel natuurlijk” — in referent's oogen eigent de landheer zich geld toe van den boer. Vrage, of niet *uit zijn eigen mededeelingen* volgt dat het land intrinsiek f 60 waard is, als maar de noodige arbeid en tijd besteed worden om het weér in orde te brengen, en of niet het eerste contract (*daarom* gesloten tegen verlaagde pacht op verlengden termijn) hierop neérkomt, dat de boer de aangerigte schade zal herstellen en hiervoor tien jaren lang genieten f 720? Indien dit niet te loochenen is, heeft hij voor hetgeen tot verbetering van den toestand was verrigt de passende belooning ontvangen: m. a. w. dan heeft de landheer die verbetering *werkelijk betaald*. Dus was het *natuurlijk* (zooals de boer zelf vond) dat die landheer na de 10 jaren normale pacht nam; dus stak deze daarmêe *niet* in den zak, wat een ander bekostigd had.

N°. 2. Bij de Enquête moest de directie der Haagsche tram heel wat hooren over de 16 à 17 uren dienst van het personeel; de directeur zeide dat, hoe jammer ook, de exploitatiekosten niet verhoogd kunnen worden, zoolang de onderneming hoogstens 2½ pCt. rendeert; maar och, wat kwam hij daarmee slecht weg bij den voorzitter, naar wiens kennelijke meening desnoods alle dividendbetaling moet wijken voor eenen korteren werkdag. In de associatie alzoo tusschen arbeid en kapitaal desnoods ontzegging van alle baat aan den laatstgenoemden vennoot, zoolang voor den eersten al het wenschelijke niet is verkregen? daar schijnt *niets* leeuwerigs aan te zijn!

bouwexploitatie bij misgewas of ongeval en zeggen in het kort dat, zoo niet anders is bedongen, een deel dier risico's de beurs van den eigenaar zal treffen. Een pachtcontract met afstand van die wettelijke risicoverdeeling tusschen partijen is alzoo, het bleek zoo even, in geen geval een *leeuwencontract*, daar de pachtsom vast is en het contract dus alle gewone en buitengewone voordeelen uit de bebouwing laat aan den boer: art. 1672 lid 1 blijft ongerept en alleen lid 2 wordt dan toegepast. Nu veroorlooft in allerlei andere gevallen het privaatrecht, dat één der contractanten alle risico's op zich neme, ja in de kanscontracten erkent het zelfs eene gansche reeks van verkeersvormen, welker *essentie* in het overnemen van risico's bestaat: welke reden kan er bestaan om bij landgebruik dat overnemen te verbieden? Waar blijft men met de de aanneming *à forfait*, waarbij de ondernemer de totstandbrenging van groote werken in hun geheel op zich neemt? Nooit heeft iemand nog aan het verbieden ook ten onzent (men denke maar aan den Centraalspoorweg en het Noordzeekanaal) van dergelijke overeenkomsten gedacht, ofschoon daarbij de aanbesteder gansch andere risico's dan die van het gewone landbouwbedrijf ten eenenmale van zich afschoot. Zelfs die van een bodemrijcontract zijn oneindig grooter dan die van het boeren, waarbij men, voornamelijk op *dien* grond, wetsdwang tot hunne verdeeling verlangt. Men kent de voorwaarden, waarnaar b. v. waterstaatswerken worden aanbesteed, voorwaarden die op den aannemer bijna alle gevaar leggen, althans hem, die ze aanvaardt, bijna geheel afhankelijk maken van het welmeenen der „directie“; — zal een aannemer zich wèl aldus mogen binden, maar een boer niet? Dergelijke pachtvoorwaarden heeten alverder onzedelijk, omdat zij den eigenaars de gelegenheid geven om hetgeen de boer in den grond brengt aan zich te trekken. Hoe echter laat die bewering zich rijmen met de tegelijk verkondigde stelling, dat de overheersching (1)

(1) *Overheerscht* wordt merkwaardigerwijze de boer, eigengeërfd zoowel

der verpachters voortkomt uit „teugellooze concurrentie” om te pachten? Men hoort altijd dat in landbouwzaken de boer den heer te slim af is, en tusschen die slimme boeren zou een wedloop bestaan om, ten bate der heeren, *armer* te vertrekken dan boertje gekomen is? Eene tegenovergestelde bewijsvoering is, dat *niet* in den grond gebracht wordt, maar door het daar uit halen, door roofofbouw, de pacht verdiend wordt. Dan foft zich dus de eigenaar. Maar ten aanzien van die gerisqueerde aanbestedingen hoort men *precies hetzelfde*: dan eens dat veel aannemers zich daarmee naar den kelder helpen, dan dat de aanbesteder zichzelf foft, daar de aannemers in hunne inschrijvingssommen veel hooger assurantiepemie berekenen dan bij wederzijdsehe redelijkheid noodig zou zijn; als de wetgever op dit gebied meent neutraal te moeten blijven, waarom niet op dat van den landbouw? — Ja, maar de kapitaalvernietiging door roofofbouw is ten nadeele van het algemeen. — Dat geldt voor *alle* kapitaalvernietiging, en zeker niet minder

als pachtboer, volgens zijne beschermers *altijd* — als ware voor hem, „gent taillable et corvéable à merci” nog alles bij het oude gebleven. Zie b. v. de beweging bij elke wijziging van den suikeraccijns, in ons jaar 1893 gelijk drie of vier jaar vroeger. Er wordt niet voorgesteld dat van de winst, die dit ongelukkig restant van protectionisme den fabrikanten in den zak jaagt, wat meer aan de schatkist kome, of aan de weeklagt der deerniswaarde suikermakers paart zich de roep — nu de *eigenerfde* boer vooraan in het koor — van: „besnoei den „fabrikant toch niet zoo, want hij verhaalt het op ons bietenbouwers, „die voor den prijs van ons product *geheel afhankelijk* zijn van den „fabriekenbond.” De bietenboer zit dus onder den fabrikant, evenals de pachtter onder den landheer? Haast zouden die klagers overpeinzigen uitlokken, of niet moet beproefd worden den eerste aan eenen betamelijken prijs voor zijne bieten, den laatste aan eene matige pacht te helpen door eene soort van loi du minimum-maximum!

En zie: juist onder de correctie van dit opstel lees ik, dat in 1893 het aantal met biet bebouwde bunders circa 4000 of $\frac{1}{4}$ *grooter* is geweest dan in 1892. Daar nu de boer nog niet door den fabrikant *gedwongen* kan worden om biet voor hem te bouwen, schijnt de „overheersching” nog uit te houden.

voor exploitatie van woningen dan voor die van landerijen; denkt gij over maatregelen om den huiseigenaar, die zijn pand „uitwoont“, te stellen onder wettelijke curateele? Altijd komen we uit bij VAN HOUTEN's vraag: indien op landbouw-, waarom niet evenzeer op ander gebied?

Zelfs vind ik aanleiding om deze vraag omtekeeren, en te komen met de wedervraag: waarom, op landbouwgebied, streven naar het *tegendeel* van hetgeen gij hervormers najaagt ten aanzien van het werkcontract? Reeds in zijne naar hun oordeel verouderde gedaante is dit eene overeenkomst op den grondslag van het brengen van risico naar éénen kant. In den vorm van arbeidsloon ontvangt immers de werkmán een aandeel in de waarde van het door hem met den kapitalist en den ondernemer geschapen product, eer het te gelde gemaakt, ja eer het voltooid is: hij ontvangt dus *vooruit* en *vast*, aan de beide andere voortbrengingsagenten overlatend alle goede en kwade kansen, die het te voltoojen product wachten op de markt. Is nu de hervormingsbeweging ten aanzien van het looncontract gerigt op meerdere *deeling* van dit risico? Integendeel op nog meer overbrenging bloot naar den éénen kant; de kwade kansen met ziekte, ongeval, werkgebrek wil men almede van de schouders des werkmans overgebracht hebben op die van den ondernemer. Die beweging gaat, ook dit verdient de aandacht, gepaard met een streven tot uitbreiding van het gebied der kansovereenkomsten: waut het is door middel van *verzekeringscontracten*, dat men den werkhuurder zijnen arbeider voor dat alles wil doen instaan. In dezelfde rigting beweegt zich de eisch, onder de Fransche radicalen beligchaamd in *wettelijke* oplegging van de verplichting aan alle Staats- of krachtens eene concessie werkende ondernemingen, dat aan den werkmán een aandeel in de winst der onderneming worde toegerekend: want men wil hem doen deelen in de winst *maar niet in de verliezen*. Men ziet het: het dwangregt, dat men bij huur van werk najaagt, strekt om economisch en juridisch deze over-

eenkomst op te bouwen op *zoo min mogelijk* risicoverdeeling, terwijl men bij de huur van land juist het *verdeelen* daarvan verplichtend wil stellen; van onze hervormers mag ook op dien grond *afdoende* regtvaardiging worden gevorderd van de verandering, die zij in de artt. 1628 seqq. B. W. beoogen.

Wij stappen thans over naar het gebied van den koop, alwaar ik allereerst de aandacht vraag voor art. 1540 „de „kooper is gehouden tot vrijwaring wegens verborgene gebreken „van het verkochte goed, die hetzelfde ongeschikt maken tot „het gebruik waartoe het bestemd is, of die dat gebruik in „dier voege verminderen dat, bij al dien de kooper het gebrek „gekend had, hij het goed of in het geheel niet of niet dan voor eenen minderen prijs zou gekocht hebben.“ Men heeft maar aan den paardenkooper te denken en aan diens talent om zijne beestjes op te knappen, om de heilzaamheid van dit voorschrift in te zien. Doch is de kooper *aktijd* de zwakke of ligt gedupeerde? zelfs in den paardenhandel, die toch ook tusschen mannen van het vak gedreven wordt, of, zooals daar waar de Staat paarden koopt, door tussehenkomst van deskundigen? Kan, omdat art. 1540 als *regel* billijk is, het van algemeen belang zijn te verbieden dat, bij executie van prolongatie-onderpand ten beurze, de geldgever uitsluit vrijwaring zijnerzijds voor gebreken van het fonds, zooals er van tijd tijd tot tijd aan het licht komen uit hoofde van uitgifte van stukken boven het geautoriseerde bedrag? Schijnbaar kwalijk passen in dien billijken regel twee dagelijks voorkomende clausules bij den verkoop van onroerend goed. Vooreerst de uitsluiting van aansprakelijkheid voor onbekende servituten. En toch zal men mij waarschijnlijk toestemmen dat deze een gewettigde voorzorg van verkoper is, wanneer men verneemt dat de praktijk mij in aanraking heeft gebracht met oude, in het vergeetboek geraakte erfdienstbaarheden van uitzigt, waaruit volgde het regt om gansche blokken van bij Den Haag verzezen woningen te doen afbreken. De andere clausule is de uitsluiting van

aansprakelijkheid voor ondermaat van het verkochte: eene uitsluiting, die voor den ingewijde in de gebreken van ons kadaster zich als haast onmisbaar voordoet. Ik acht geen vermeerdering van bewijzen noodig voor de stelling, dat de wetgever aan het verkeer eenen slechten dienst zou bewijzen door het omgekeerde te bepalen van de artt. 1529 en 1530, volgens welke zelfs alle vrijwaring mag worden uitgesloten behalve voor des verkoopers *eigen* daad. Alleen nog dit ten aanzien van den invloed der besproken bedingen op den handel met onroerend goed. Die handel kan even goed belemmerd worden door den vervreemder af te schrikken, als door het den verkrijger te doen, en blijkens die bedingen deinst de vervreemder er voor terug om, na alle betrekking tot de zaak te hebben opgegeven, wegens haar bezwaard te blijven met persoonlijke aansprakelijkheden, meer dan de koper aarzelt, om ten aanzien van de servituten of de maat te dragen hetzelfde eigenaarsrisico, dat zijn voorganger droeg. De keus schijnt mij natuurlijk. Het leven predikt ons zoo onophoudelijk de les „geen lasten zonder lasten“, dat wie zich een eigendom aanschafft haast van zelf begrijpt, zich daarmede ook aan risico's bloot te stellen; wie daarentegen zich van zijn huis of land ontdoet, wil met de lusten ook voor goed van alle lasten af zijn. Maar gesteld het omgekeerde inzicht ware wel zoo juist, dan doet toch de wetgever beter met de keus tusschen die beiden over te laten aan de belanghebbende partijen, dan haar te trekken aan zich. De regel van art. 1540 dwingt den verkoper de uitzonderingen, die hij begeert, uitdrukkelijk te omschrijven, en daardoor waarschuwt als het ware de staat den koper, dat hij aan de servituten en de maat zijne aandacht heeft te schenken — maar zich opwerpen tot koopers voogd, die het beter weet, doet de staat niet.

Eene voor mijn onderwerp bijzonder merkwaardige overeenkomst is die van borgtogt: èn omdat de verbondene alsdan is iemand oorspronkelijk staande buiten de verhouding der hoofd-

partijen, en omdat de wet voor den borg een paar beschermende bepalingen bevat, die *geregeld* ter zijde worden gesteld. Op het oogenblik dat ik borgtogt voor eenen kooper, huurder, rekenpligtige op mij ga nemen, ben ik aan diens crediteur nog niet verbonden en ontbreekt hem dus alle contractueele magt over mij: ten *zijnen* aanzien geheel onverplicht word ik dus zijn schuldenaar; toch verhindert dit gemis van rechtstreeksche magt niet, dat hij van mij verkrijgt opheffing zijner wettelijke verplichting (artt. 1868, 1874) om, eer hij mij aanspreekt, zich op den hoofdschuldenaar te verhalen en om, zoo ik eenen medeborg heb, van ieder onzer slechts de helft der verwaarborge som te vorderen. Oppervlakkig schijnt bij dezen stand der zaak voor den wetgever, die blijkens de aangehaalde voorschriften meent dat de aard der verbindtenis des borgs die beperkingen medebrengt, overwegende grond aanwezig om die voorschriften te maken tot dwingend regt. Maar laat ons, eer we aldus concludeeren, eens vragen *waarom* de schuldeischer niet gediend is van de bedingen en *waarom* ik mij de terzijdestelling er van laat welgevallen. Het gaat zoo, omdat de crediteur zich onvoldoend gewaarborgd acht, indien hij tijd en geld kan verliezen met geschillen over die voorafgaande uitwinning des hoofdschuldenaars of met de invordering over verschillende hoofden zoodat hij onder zulke bedingen den eigenlijken debiteur alligt *geen* uitstel, crediet, vertrouwen zou durven verleen; omdat daarentegen ik borg een belang van materielen of moreelen aard heb dat die hoofdschuldenaar staande blijve, eenen inkoop kunne doen, den begeerden post van vertrouwen verwerve, onderwerp ik mij. Blijkbaar zou dus wettelijke bescherming van den borg, door een verbod om zijn voorregt van uitwinning en splitsing prijs te geven, neerkomen op *den schuldenaar* en mij dunkt dat, bij de zoo vaak vernomen klagt dat het moeilijk valt om door de wereld te komen, het bemoeijelijken van ondersteuning door borgtogt geen aanbeveling verdient. Wie voor zijne verbindtenissen

borgstelling noodig heeft, is in den regel materieel niet sterk, en wat hij in dit opzicht te kort komt moeten zijne zedelijke eigenschappen hem in den kring zijner bekenden verschaffen. Ik onderstel dat de voorstanders van Staatsbescherming der economisch zwakken en ik elkander zullen ontmoeten in het antwoord op de vraag, of het ooit op den weg der wetgeving kan liggen de gelegenheid dáartoe te *beperken*: hier bestaat op persoonlijke waardeering gegronde ondersteuning van den niet-bezitter, die onbelemmerd moet blijven.

De overeenkomst van geld- (verbruik) leening stelt ons bij art. 1803 B. W. voor de vraag, of de daar gegeven vrijheid wederom moet worden beperkt door eene woekerwet. Na hetgeen ik daarover in den Tijdspegel van Januari 1891 schreef, neem ik slechts een paar feiten op tot nadere staving mijner meening dat onze wetgever, door op de wet van 22 Dec. 1857 Sb. n°. 171 in welken vorm ook terug te komen, oneindig grooter kwaad aan vele schuldenaars zou berokkenen, dan in enkele gevallen hunne uitzuiging meer dan schijnbaar tegengaan. Te New-York deed in de laatste dagen van Juni 1893 het geld *on call* tot 73, in de crisis van November 1890 zelfs tot 120 percent (Bijbl. Effbl 16 November 1890 en 16 Juli 1893): vraag eens aan elk financier, hoeveel erger eene wet tegen zulk „woekerbedrijf“ de markt van streek gemaakt, hoeveel *meer* executien en faillissementen men dan veroorzaakt zou hebben. Wie voor dergelijk advies doof mogt zijn, vestige zijn aandacht op de bemoeiingen der laatste paar jaren van de Argentijnsche regeering met de geldmarkt. Want bij de veldwinnende overtuiging, dat aan de onderscheiding tusschen burgerlijk en handelsbedrijf alle wezenlijke grondslag ontbreekt, kan ik mij niet voorstellen, dat eenig ernstig man vrede zal hebben met de opvatting, dat wanneer aan dezen of genen niet credietwaardigen winkelier geld geleend wordt tegen 10 percent, de geldschietser pleegt woeker, maar diezelfde man geen woekeraar is, wanneer hij datzelfde geld op de beurs aan eenen zwakken specu-

lant voorschiet tegen *zeven à twaalfmaal* die tien percent! Hoe ver men, *zonder* ooit zijn doel te bereiken, op dien weg van wettelijke bescherming wel komen kan, toont het nieuwste stukje van Engelsch wetgeknutsel in zake woeker. Daar heeft men verleden jaar, bij woekerleening aan eenen minderjarige, den regel van ons art. 1492 gekortwiekt door de na meerderjarigwording aan de verbintenis gegeven *bekrachtiging* almede ongeldig te verklaren. Voegt ook hier niet VAN HOUTEN's vraag: indien ten aanzien van *deze* verbindtenis de meerderjarig gewordenen nog in staat van minderjarigheid moet gehouden worden, waarom ook niet ten aanzien van andere, waarin de wederpartij zich naar 's regters oordeel overmatig bevoordeeld heeft? Zoo men mij toegeeft dat wie, in het bezit van volle juridieke vrijheid, zijne onverbindende toezegging voor zich verbindend verklaart vrijwel hetzelfde doet als een nieuw contract sluiten, waarom dan slechts in *dit* geval den meerderjarige een exceptie gegeven in plaats van kloek den weg te gaan, dien prof. DRUCKER, zij het nog aarzelend, in zijne Leidsche intréerede wees en, als nieuw regt, die exceptie toegelaten in *elk* geval, waarbij de regter een der contractanten onredelijk bevoordeeld acht? De schacheraar, die op eene vijfpercents schuldbekentenis van f 1000 maar 60, 70. 80 percent toetelt, heet een woekeraar en zijn geldnemer kan dat uitzuiningscontract nietig doen verklaren; eilieve, wat zijn dan de bankiershuizen, die tegen dergelijke koersen eene leening van twijfelachtrige soliditeit nemen? en woekeren wij niet meê, als de nemers het fonds op de markt brengen en wij er op inschrijven? Wat doet dan een ROTHSCHILD, als hij Spanje een voorschot geeft om de naaste coupons te betalen? Verklaar, zoo gij wilt, zijne vordering nietig omdat hij, o wonder? zich niet aan den *taux légal* van 6 pCt. gehouden heeft — maar vergeet niet, dat diezelfde uitspraak de mogelijkheid op redding uit eene crisis ontnemt aan intrinsiek soliede ondernemingen, die eenen heelen rentelast kunnen dragen zoodra de omstandigheden

normaal worden, en die dus teregt vrij onverschillig zijn omtrent de rente, zoo zij maar het *geld* krijgen om door het kwade oogenblik heen te komen. (1).

De oude reeds uit den Romeinschen keizertijd bekende (2) geschiedenis der woekerwetgeving is dan ook sinds mijn aangehaald opstel *wimmer neu* gebleken: al reikten de woekerparagrafen, voor dertien jaren in het Duitsche strafwetboek ingelascht, aardig ver, *den woeker hebben ze niet gefnuikt*. En even als de protectionist, zijne wetten magteloos ziende, om *altoos meer* bescherming roept in plaats van tot het inzicht te komen dat de maatschappelijke nooden door zijn ingrijpen zijn verergerd, evenzoo is in dit voorjaar, even vóór de Rijksdagont-

(1) Men denke aan de Indische cultuurcrisis van voor een tiental jaren. Wat deert het thans de veelbenijde Billiton-maatschappij, dat zij nog jaarlijks heel wat betaalt voor de *dure* leening LANDRY, inder-tijd hare redding?

Zelfs voor het staatscrediet kunnen woekerwetten bedenkelijk zijn. Indien toch de wet het geldleenen tegen hooge renten nietig verklaart *als indruischend tegen de publieke moraliteit*, geldt die grond van *openbare orde* ook voor staatsleeningen, en behoort de regterlijke magt dien *ambtshalve* toe te passen.

(2) Zie de klacht van TACITUS (Ann. VI, 16) over de vruchteloosheid der talrijke volksbesluiten tegen den woeker. Wat heeft de Roomsche kerk er niet tegen geijverd! toch moest zij het tijdens hare grootste magt, in 1197 en 1234, aanzien dat in Milaan en Florence de *gewone* rentevoet was 15 en 20 pCt. De tweede Fransche republiek maakte, even als nu Duitschland, eene wet (19—27 Dec. 1850) om de onvoldoend gebleken wet van 1807 te verscherpen, en bij die gelegenheid verklaarde de Elsasser afgevaardigde CASSAL, dat in de verloopende veertig jaren Napoleon's wet méér dan nul, dat zij *verderfelijk* was geweest, en er in zijn land geene enkele gemeente was, waarin geen „woekerrente” werd genomen, *à commencer par le maire et ses adjoints.*” Op groote schaal heeft men in de revolutiejaren hetzelfde beleefd met de beruchte loi du maximum — evenzeer een woekerwet, al gold zij den warenverkoop — van 1792; TAINÉ heeft ons merkwaardige getuigenissen van tijdgenooten herinnerd, hoe nooit de woeker zoo heeft gebloeid als in de dagen dier wet.

binding, daar eene verscherpingswet aangenomen: de strafbedreiging van § 302*a* tegen woekerleeningen en hare prolongatie is toepasselijk verklaard op alle andere wederkeerige regts-handelingen, en achter § 302*d*, tegen de gewoonte van „woekeren” gerigt, is eene dergelijke strafbaarstelling opgenomen, waarmede men het woekerbedrijf in andere vormen schijnt te willen achterhalen; bovendien worden de woekercontracten nietig verklaard. Men behoeft geen groot profeet te wezen om te voorspellen dat de scherpe wet slechts eene nieuwe misgeboorte zal zijn: dat zij zal strekken om hoogst ongelijk, hier en daar, meer of minder ergerlijke handelingen of personen te treffen en, door aan die bedrijven grooter risico te verbinden, den woeker te verscherpen — of dat, met of zonder een tijdperk van héél scherpe handhaving, men werkelijk ernstige handhaving niet aandurft, omdat de onvermijdelijke rekbaarheid van dergelijke bepalingen te gevaarlijk blijkt voor de zekerheid van het verkeer (2).

In dezen zelfden titel van verbruikleening komt eene bepaling voor ter bescherming des schuldenaars, waarvan men in de regtszaal nog minder hoort dan van het verwante vierde lid van art. 1302 B. W.: de bevoegdheid van den regter om, wanneer omtrent de teruggaaf van het geleende geene tijdsbepaling gemaakt is, den schuldenaar eenig uitstel te verleenen.

(1) Zooals onze beroemde Zondagswet en zooals thans in Canada de „Scott Bill,” waarbij in elke gemeente aan eene meerderheid van het kiezerkorps is vergund den verkoop van sterken drank te verbieden. Men weet dat het ministerie GLADSTONE de afschaffers (United Kingdom Alliance) tracht te believen door eene wet, waardoor $\frac{2}{3}$ der stemmers in elk kerspel bevoegd worden verklaard om daarbinnen de sluiting van alle „public houses” over drie jaren zonder schadevergoeding te gelasten; welnu: bij dat voorstel heeft een ijverig lid der Alliance, T. W. RUSSELL, in het Parlement medegedeeld dat, na drie jaren in werking te zijn geweest, die Canadesche wet *toto populo consentiente* op het groote kerkhof der stilzwijgend afgeschafte Engelsche wetten is bijgezet.

Zij dagteekent uit een tijdperk, waarin de tegenwoordig algemeen gebruikelijke rentedragende *deposito's on call* zoo goed als onbekend waren. Indien mijne meening juist is, dat regtens dit geld veeleer uitgeleend dan in bewaring gegeven is, zoodat het niet bepalen van eenen opvragingstermijn art. 1797 toepasselijk zou maken, ware het dan wenschelijk deze bescherming van den schuldenaar te maken tot *dwingend* regt? De maatregel zou nederkomen op kunstmatig belemmeren van de geldmarkt door de toestrooming van vlottend kapitaal tegen te gaan: op nadeel dus voor den niet-kapitalist, die het geld van anderen noodig heeft. Evenals met „woekerwetten”, maakt men den geldopnemer niet „economisch vrij”: immers men heft de behoefte aan hetgeen hij ontbeert niet op; maar men maakt, de risico's van zijnen geldgever vermeerderend, voor hem geldnemer de kans om die behoefte bevredigd te zien geringer, of de voorwaarden van bevrediging bezwaarlijker. In het klein bevordert men, wat in het groot geschiedt overal waar ernstige vrees bestaat om niet terug te krijgen: waar oorlog, wetgevend geweld door moratoriën of assignatendwang, onbetrouwbaarheid van den regter, wanorde of wat ook die vrees wettigen, gaat het geld in den sok of in den grond, en al vaart de bezitter bij die renteloosheid niet best, de niet-bezitter vaart bij den denk aan het hem onmisbare crediet *oneindig slechter*.

Leerzaam is hier (en met deze opmerking besluit ik mijnen sprokkelgang) de geschiedenis van andere beschermende wetsbepalingen. In zake uitwinning vloeit onze wet over van beschermend regt onvatbaar voor contrair beding, maar het is *door den wetgever zelven* ter zijde gezet als nadeelig, overal waar zakelijke zekerheid in het spel komt. De onherroepelijke volmagt van art. 1223 B. W. heeft, blijkens hetgeen men op dat artikel leest bij VOORDUIN, geenen anderen oorsprong dan de wetenschap, dat de gewone geregtelijke uitwinning, met termijn van dertig dagen tusschen bevel en beslag en al haren verderen omslag, loodzwaar moet drukken op den kapitaal

zoekende, den economisch zwakke; om *zijnentwil*, niet ter eere van den geldschietter, werd de vereenvoudigde hypothecaire executie in de wet opgenomen en daarmee in de praktijk de gewone uitwinning buiten de deur gezet. Met het pand was de wetgever van 1838 minder voorzigtig, en wat was het gevolg der overneming van art. 2074 C. C.? dat de eischen der praktijk het aanzijn gaven aan de bekende contracten van verkoop met beding van wederinkoop, totdat 35 jaar later de indiening der pandwet DE VRIES wettelijke uitdrukking gaf aan de overtuiging, dat het beter is openlijke aan geen regtskundige bedenking onderhevige prolongatie-contracten te hebben, dan fictieve koopcontracten door sommige regtscollegien ongeldig geacht, waarvan eene enkele maal een geldgever, maar, wegens den schok aan de regtszekerheid, doorgaans *de geldnemers* lijdende partij werden. »De staat zorge, dat onervarenheid, ligtzinnigheid en hartstogt niet geëxploiteerd worden door middel van spel en weddenschappen», sprak vaderlijk de wetgever, en ontzegde zijne bescherming aan daaruit geboren vorderingen: met welk gevolg? Aan de beurs heeft men nooit eenige vermindering der tijd- en premieaffaires gezien van de regtspraak, dat zoodra als werkelijk oogmerk van partijen, ofschoon vormelijk koopend en verkoopend, moest worden aangenomen Differenzgeschäft, bloote verrekening der resultaten van rijzing of daling, er dan was ongeldig *beursspel*. Aan de *écarté*- of *baccarattafel* is alleen bereikt dat speelschulden, inplaats van onder de hoede der wet, zijn gekomen onder de hoede van het *tienmaal strengere* maatschappelijk point d'honneur, dat op wanbetaling binnen vier-entwintig uur stelt eene executie, meêdoogenloozer dan die van den felsten woekeraar: onverbiddelijk ostracisme *altijd* en, als gevolg van dien ban, doodstraf door eigen handen *sombijds*.

A. P. Th. EYSSELL.

Den Haag, Juli 1893.

*„DE CHEQUE.“ „Eenige opmerkingen naar aanleiding van
„de beweging in Duitschland ten gunste eener „Cheque-
„wet;“ mede naar aanleiding van het „Nederlandsch
„ontwerp 1886 tot regeling van het handelspapier.“*

De bovenstaande dubbel-titel is die van het proefschrift door den heer Mr. J. A. F. GEISWEIT VAN DER NETTEN (den 13 December 1892) voor de faculteit der rechtsgeleerdheid der Utrechtsche Universiteit verdedigd ter verkrijging van den graad van doctor in de rechtswetenschap.

Als proefschrift is het m. i. stellig niet onverdienstelijk en er komt menige bladzijde in voor, welke schoone verwachtingen van den jongen doctor rechtvaardigt. Als wetenschappelijk werk kan ik er tot mijn spijt mij niet geheel mede vereenigen.

Reeds de dubbele titel toont, mijns inziens, aan, dat de Schrijver eene voor zijne schoulers te zware taak heeft op zich genomen. Klaarblijkelijk wilde de Schrijver door den tweeden, langeren titel ontkomen aan het verwijt, dat de titel „de Cheque,“ aankondigende eene systematische monographie over dit handelspapier, meer beloofde, dan het werkje gaf.

De tweede titel belooft echter ook weer meer, of althans iets anders, dan wij in het werkje krijgen. Het zoude eigenlijk moeten heeten: *„Eenige opmerkingen over cheques en zichtwissels in het bijzonder en over het order- en toonderpapier in het algemeen.“*

De Schrijver sehijnt zelf ook te hebben gevoeld, dat nòch de eerste, nòch de tweede titel over de strekking van zijn werkje voldoende licht verspreidde. Hij voegde er daarom nog een „motto“ aan toe van den volgenden inhoud: *„Notre „premier principe a été d'éviter partout les nullités; nous „avons répudié le droit formaliste“ — Eudore Pirmez, President „der Internationale Congressen te Antwerpen (1885) en te „Brussel (1888).“*

Dit motto wordt dan in de inleiding zóó vooropgesteld, alsof het doel der dissertatie ware, om het betoog te leveren, dat eene goede regeling van het wisselrecht voor den wetgever slechts dan mogelijk is, wanneer hij zich losmaakt van elke wetenschappelijke opvatting van dit recht en zich door niets laat leiden dan door het belang van den handel.

In waarheid echter waagt de Schrijver zich in het werk weer ook niet aan het betoog dier stelling, maar daarin wordt het motto slechts hier en daar gebezigd, trouwens meer overeenkomstig de bedoeling der woorden, *om bij de keus tusschen een ander gevolg en dat van nietigheid aan het niet opvolgen van de eene of andere wettelijke bepaling te hechten, zich, met juistheid trouwens, te verklaren tegen doellooze nietigheid.* De stelling in de inleiding verkondigd is overigens eene naieve onwaarheid, welke geene ernstige wederlegging behoeft. Het „belang van den handel” is als eenige gids bij het vaststellen der regels voor een rechtsinstituut niet te gebruiken. Stellig is hij een slecht handelswetgever, die bij de regeling van een handelsrechtelijk instituut, ter wille enkel der logika en der consequentie met eene, zelfs juiste, theorie, onnoodige, den handel zonder nut belemmerende voorschriften geeft: evenals hij, die een wetenschappelijk vooroordeel, eene door hem vooropgestelde willekeurige theorie, ten koste der onschadelijke, met de goede zeden niet-strijdige handsgewoonte, wettelijke sanctie verleent. In beide gevallen zal zijn werk door het leven worden op zijde geschoven. Veeleer moet aan den wetgever de eisch gesteld worden, dat zijne theorie omtrent eenig nieuw onderwerp gewonnen zij door eene langdurige en nauwgezette studie van de levensverschijnselen, getoetst aan de onveranderlijke beginselen van billijkheid en goede trouw. Maar wetgever te willen zijn met versmading van theoretische kennis en zonder vast beginsel, enkel geleid door wat men noemt, of gelooft te zijn „het handelsbelang,” is een onding. Het is alsof een scheepskapitein zonder compas of zeekaart eene hem onbekende zee wilde

bevaren enkel geleid door de toevallige richting van den wind.

Ondertusschen is het een gewoon verschijnsel in de jeugd, de theorie òf te hoog, òf te laag te schatten; en wanneer geene andere grieven zouden zijn aan te voeren, zoo ware die te onpas getoonde minachting van principieele wetgeving den schrijver van een proefschrift niet zwaar aan te rekenen.

Maar dat de Schrijver eene te moeilijke taak op zijne schouders heeft genomen blijkt reeds uit de economie van zijn werkje. Vragen, welke met de hoofdstrekking van zijn onderwerp ter nauwernood samenhangen worden daarin behandeld. Zoo bevat de 2^e Afd. van hoofdstuk I „de Cheque volgens ons stellig recht,“ onder het opschrift „de kassiers kwitantie en de assignatie aan toonder“ o. a. de volgende paragrafen: „vervalschte aanwijzingen en aanwijzingen, welke op onregelmatige wijzen in omloop zijn “ „Wanneer de handteekening van den uitgever valsch is.“ De artt. 2014 en 637 B. W. zijn ook op toonderpapier toepasselijk.“ „Welke beteekenis heeft het woord „koop“ in art. 637 B. W.“ — Verder nog deze (en daarin drijft de Schr. al verder van zijn onderwerp af): „Betalingen door middel van kassiersbriefjes en assignaties aan toonder; welken invloed heeft hunne afgifte op de verbintenis, die daartoe aanleiding geeft?“ „Zijn er ook toonder papieren bij eenen derde betaalbaar wier overdracht met betaling volkomen wordt gelijk gesteld?“

Uiterlijk schijnt tegen de indeeling van het geheele werkje niets in te brengen. De inleiding heeft tot opschrift: „Wat verstaat men in het dagelijksch leven onder een cheque?“ Hoofdstuk I: „De cheque volgens ons stellig recht.“ Hoofdstuk II: „Vreemde wetgevingen.“ (1) Hoofdstuk III: „In welke

(1) Lees: „(Kort overzicht van) het stellig recht omtrent den cheque in eenige andere Staten“ Er wordt gehandeld over Engeland, de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, Duitschland, Frankrijk en België. Maar van eene „wetgeving“ in de vereenigde Staten van N.-A.

verhouding behoort de cheque tot den (zicht)wissel te staan? Het geheel wordt besloten door een „besluit.“

Ons stellig recht over den cheque wordt door den Schr. met juistheid weer gegeven. Onze wetgeving kent geen cheque. Al naar den vorm die een cheque vertoont, zal men dus aan den houder de rechten toekennen en de verplichtingen opleggen, welke toegekend en opgelegd worden aan den houder van een wissel, van eene assignatie aan order of toonder of van een kassierskwitantie.

De Schr. keurt dit af. Die afkeuring is misschien gewettigd; maar niet om de redenen door den Schr. ontwikkeld. Wij lezen bij hem (bladz. 9): „Het is onlogisch dat een niet essentieel „verschil in vorm wettelijk een zeer belangrijk onderscheid „tengevolge heeft tusschen papieren waarmede men éénzelfde „rechtsgevolg beoogt.

„Bij al de gegeven voorbeelden beoogt de uitgever van het „papier geheel hetzelfde; hij wil den nemer eene aanwijzing „verschaffen op een tegoed of op een crediet, waarover hij bij „een derde beschikken kan; die aanwijzing is zoo ingericht „dat de nemer haar gemakkelijk verhandelen kan; en juist „omdat de uitgever zelf de mogelijkheid geopend heeft, dat „het papier van hand tot hand zou gaan, is hij, niet alleen „jegens den nemer, maar ook jegens latere houders volgens „den inhoud van het papier verplicht. Mocht het geval zich „voordoen, dat de betrokkene het papier niet honoreert, dan „is feitelijk de positie van den houder geheel dezelfde, onverschillig welken vorm het papier heeft; hoe deze er ook uitziet, „de houder, die voor den cheque geld of geldswaarde heeft „gegeven, zal meenen dit te kunnen terugvorderen van den „persoon, die hem den cheque gegeven heeft; op diens crediet „zal hij in de eerste plaats acht slaan. Maar ook op den uitgever van het onbetaald gebleven papier zal hij letten; ook kan geen sprake zijn, terwijl ook de uitdrukking „vreedende wetgevingen“ niet vrij van dubbelzinnigheid is.

»tegenover dezen, die de mogelijkheid schiep het te verhandelen,
 »zal hij zijne rechten willen doen gelden. Rechtens echter
 »hangen zijne bevoegdheden en verplichtingen af van den vorm
 »waarin het papier was opgemaakt; rechtens kunnen die zeer
 »uiteenloopen. Moet de houder laten protesteeren? Den cheque
 »aan order, die aan de vereischten voor wissels en assignatie
 »voldoet, kan hij zonder protest niet voor regres gebruiken;
 »de assignatie aan toonder, de kassierskwitantie worden daaren-
 »tegen niet geprotesteerd. Heeft de houder van eenen cheque
 »eenig recht op het tegoed, dat den uitgever bij zijnen kassier
 »ten dienste staat? Ook het antwoord op deze vraag hangt
 »grootendeels af van den vorm, welke aan den cheque ge-
 »geven is.

»Dit is natuurlijk inconsequent: er zijn twee dingen mogelijk,
 »òf wel de houder moet de bevoegdheid hebben tot protesteeren,
 »misschien zelfs de verplichting daartoe, òf wel het is onnoodig
 »en schadelijk hem deze te verleen; maar het is zeker on-
 »logisch, hem deze bevoegdheid nu eens te onthouden en dan
 »weer te verleen, al naar gelang de uitgever dezen of genen
 »vorm gekozen heeft. Evenzoo: de billijkheid brengt mede,
 »dat de houder bij faillissement van den uitgever bevoorrecht
 »is op de gedeponeerde gelden; of wel het is rechtvaardig dat
 »hij met de andere crediteuren mededeelt; maar het is onjuist,
 »als dit moet afhangen van de wijze waarop de betrokken
 »bank hare formulieren pleegt te laten drukken.

»Deze bezwaren zijn echter noch bloot theoretisch, noch
 »zuiver processueel, ook op den gewonen loop der zaken oefenen
 »zij invloed uit: ook daarbij bestaan thans onderscheidingen,
 »die voortspruiten alleen uit de wet. Zoo wordt b. v. in
 »Amsterdam alleen de kwitantie-cheque als betaling aange-
 »nomen; een cheque in mandaatvorm niet. Wanneer aldaar
 »b. v. effecten geleverd worden, te betalen bij de afgifte, dan
 »wordt eene aanwijzing op de Kasvereniging of de Associatie-
 »cassa evengoed voor contante betaling aangenomen als bank-

„papier; soms wordt het bedrag gedeeltelijk in geld, gedeeltelijk in cheques van derden voldaan; ja zelfs de persoon, die *f* 1000.— betalen moet en zelf zoeven eenen cheque van *f* 1200.— ontvangen heeft, betaalt met dezen en vraagt *f* 200.— in geld terug.... Altijd mits de cheque den kwitantievorm heeft; een cheque-mandaat zou men noch aanbieden, noch aannemen. In Engeland daarentegen is de eene vorm evengoed als de andere en worden beide in het Clearing-house verrekend.“

Van dit geheele betoog is slechts zóóveel toe te geven, dat de cheque als handelspapier geen eigenaardige plaats in onze wetgeving inneemt en dat de wettelijke regeling van het kassierspapier verouderd is. Het kassierspapier stamt uit den tijd, dat er nog *kassiers* waren; dat wil zeggen, menschen, die er hun beroep van maakten, om tegen betaling (provisie) gelden in bewaring te nemen, zooals onze veemen koopmansgoederen opslaan. En evenals deze tegen volgbriefjes de opgeslagen goederen laten volgen, zoo betaalde de kassier uit de bij hem in bewaring gestelde gelden aan hem, die met een kwitantie van den bewaargevers de gelden kwam opeischen. Daar zij niet bestemd zijn om te circuleeren, liet de wet wel een korten omlooptijd van deze kwitanties toe, maar beschouwde de betaling door den oorspronkelijken uitgever met het papier gedaan, in de vooronderstelling, dat het geld bij den kassier klaar lag, als reeds geschied op het oogenblik der overgifte (ter goede trouw: art. 226 al. 2 K. „*deugdelijk* afgegeven“) van het kassierspapier. Nu heeft het kassiersbedrijf uitgediend. De banken, die gelden in bewaring nemen, leggen de geldstukken, de munt- of bankbiljetten niet ongebruikt in een geldkist, maar bedingen zich het recht het te gebruiken totdat het opgevraagd wordt (met of zonder voorafgaande opzegging) en betalen voor dit gebruik rente, in plaats van voor het bewaren provisie te genieten. De consequentie van deze verandering in den aard der *dépôts* zoude moeten zijn, dat de banken door hunne bewaargevers

wissels op zich lieten trekken, binnen de grenzen van ieders *dépôt* (*depositum irregulare*), en dat zij die wissels, voorzoover ze niet op zicht betaalbaar werden gesteld, accepteerden. Gemakshalve geven de bankiers er echter de voorkeur aan te betalen op formulieren door hen zelven verstrekt en die nu eens zijn gesteld in den ouderen vorm van kwitanties, dan weer (in het buitenland meestal) in de vorm van assignaties, en wel naar gelang die ter betaling worden aangeboden. Voor de fictie, (want eene fictie is het), dat de betaling door den uitgever zoude geschieden op het oogenblik der overgifte van het papier aan den nemer, is met het oog op deze wijze van handelen geene plaats meer. Past men des ondanks de bepalingen van art. 226 K. op een cheque toe, dan maakt men zich aan een anachronisme schuldig.

Dit is dus een resultaat der eerste beschouwing van deze materie, dat artikel 226 K. uit onze wetgeving dient te verdwijnen.

Maar wij kunnen niet met de Schr. medegaan, dat het „onlogisch“ is, zoo verschillende vormen van het gebruikte papier (door hem ten onrechte „*niet essentieel*“ genoemd) verschillende rechtsgevolgen teweeg brengen. Er geschiedt daardoor den gebruikers ook geen onrecht. Wie oogen heeft te zien, dient ze in handel en wandel te gebruiken. Kent men het verschil in rechtsgevolg niet tusschen het eene papier en het andere, men neme geene betaling in zulk papier aan, zonder bij een deskundige zich te hebben geïnformeerd. Maar wie eene assignatie aanneemt, kan zich niet over de wet beklagen, dat hij bij faillissement van den uitgever niet even goed bevoorrecht is op de gelden onder de bank berustende, als hij het zoude zijn op de gelden onder den *kassier* berustende (en indien hij een kassierskwitantie had ontvangen). Hij die eene assignatie heeft gekregen dient te weten, dat de wet bij non-betaling protest eischt, en kan er zich niet over beklagen, dat hij die formaliteit niet zoude hebben moeten vervullen,

indien hij eene kwitantie had ontvangen. Het is dan ook natuurlijk, dat de loopers der groote Amsterdamsche effectenhandelaren wel kassierskwitanties (van betrouwbare firma's) in betaling mogen aannemen maar geene cheques in mandaatvorm; (1) daar zij niet kunnen weten of die deugdelijk zijn.

Het betoog, dat partijen hetzelfde met het papier beoogen en dat daarom de rechtsgevolgen niet moeten verschillen, al wijkt de vorm van het eene papier af van die van het andere, gaat in tweeerlei opzicht mank. Vooreerst is die gelijkheid van bedoeling van partijen (uitgever en opvolgende nemers) niets dan eene *petitio principii*. Waaruit besluit de Schr. tot deze zelfde bedoeling? Hij spreekt het niet uit, maar op den grond zijner redeneering ligt klaarblijkelijk die gedachte, dat de cheque is een papier waarvan op vormlooze wijze blijkt, dat de tot betaling aangewezen bankier of kassier het formulier aan den uitgever heeft verstrekt, en hetwelk, ingevuld met een geldelijk bedrag en door den uitgever ondertekend, uitgegeven wordt, om door tusschenkomst van een ander eene betaling te doen hetzij op vertoon hetzij op een zeer korten tijd na zicht van dit papier. Inderdaad zijn deze karaktertrekken aan alle cheques eigen, en waaraan zij den gemeenzamen naam (*«cheque»*) in het verkeer danken. Maar waarom mag nu de Wetgever niet het volgende zeggen: Die *bedoeling* van den uitgever en de naam aan het papier (zonder uiterlijk kenteeken) toegekend is volstrekt niet waarneembaar. De *oorsprong* van het papier is een zeer bedriegelijk kenteeken; want ook bij wissels komt het voor dat die gesteld zijn op formulieren van den betrokkene afkomstig. Ik houd dus nòch met het eene, nòch met het andere rekening bij mijne regeling van de rechten en de verplichtingen der *houders* van die papieren. Ik zal daarentegen letten op meer *tasbare*,

(1) De Schr. drukt zich te sterk uit in de bewering, dat kaspapier in Amsterdam gelijk zouden staan met bankpapier. Aan de Nederl. Bank wordt het *van* niemand aangenomen en van dubieuse firma's *door* niemand.

witerlijke kenteekenen, welke aan die houders niet kunnen zijn ontgaan. Heeft dus iemand den cheque zóó ingevuld, dat het een regelmatige wissel (op zicht of 1 tot 3 dagen na zicht) werd, zoo dient de nemer en de latere houder zich te gedragen, als stond die inhoud op een stuk papier van des uitgevers eigen kantoor afkomstig geschreven, en alsof die uitgever in plaats van te willen *betalen*, zich voor korten tijd geld op crediet uit een anderen plaats had willen *verschaffen*. Evenzoo zal ik handelen met hem, die een cheque heeft, den vorm eener assignatie aan order vertoonende, alsof hij eene andere assignatie aan order had enz. enz. Wat is daarin *onlogisch*? Het zoude integendeel zeer logisch zijn, indien onze wetgever met kennis van zaken zoodanige regeling hadde getroffen. Hoe het zij, nu de wettelijke regeling is zooals zij is, kan men ook met grond beweren, dat de nemer van het papier, die zich een cheque in *wisselvorm* heeft doen geven, inderdaad *niet hetzelfde heeft bedoeld*, als hij, die zich een cheque in *kwitantievorm* liet geven.

In de tweede plaats is de critiek des schrijvers misplaatst, wanneer hij de verschilpunten in den vorm niet essentieel noemt en beweert, dat de uitgever ook jegens latere houders „volgens den inhoud van het papier” verplicht is. *De inhoud* van het papier vestigt afgezien van de positieve bepalingen der wet, voor den uitgever bij geen enkel der door hem opgegeven vormen van cheques eene verplichting jegens latere houders. Noch de wisselvorm (1), noch die van de assignatie aan order of toonder, noch de kassierskwitantie behelst iets,

(1) De schrijver geeft als voorbeeld van cheque in wisselvorm het volgende: „De Utrechtsche Landbouwbank gelieve te betalen aan den Heer v. G. of order de somma van duizend gulden, waarde in rekening en stelt het op rekening volgens advies. Utrecht 30 April 1892. (get.) J. B. Daar de Utr. Landbouwbank te Utrecht is gevestigd, zoo maakt de dateering dier aanwijzing uit Utrecht dit papier niet tot eenen wissel, maar tot eene assignatie aan order.

waaruit die aansprakelijkheid spreekt. En voorts verdient het opmerking, dat, wanneer de Schr. wijst op de meeningen en wenschen des houders van den cheque, die geld of geldswaarde er voor heeft gegeven, voor het geval, dat de betrokkene het papier niet honoreert, die inderdaad bij al die vormen door de wet gerealiseerd kunnen worden. De houder zal van de persoon, die hem den cheque gegeven heeft, het verstrekte geld kunnen terug vorderen en hij zal het ook van den uitgever kunnen doen. De tijd binnen welken hij zijne vordering tegen den eenen en den anderen kan doen gelden en de formaliteiten welke hij daarbij heeft in acht te nemen zullen verschillen, ook andere verschilpunten zullen te voorschijn treden, zooals bijv. in het regres tegen vroegere endossanten, preferentie op het fonds enz.; maar juist in *die* punten waarop de Schr. wijst, dat n.l. de houder èn tegen zijnen voorman èn tegen den uitgever regres hebbe, is de wettelijke regeling van alle die papieren volmaakt dezelfde.

De kritiek van den Schr. gaat echter nog aan eene andere zijde mank. Hij herleidt alle verschillen in de gevolgen tot verschil in den vorm. Dit is echter onjuist. Art. 226 K. is evengoed van toepassing voor het geval dat iemand eene assignatie op een kassier heeft gekregen als wanneer hij eene kassiers kwitantie heeft aangenomen. Meer gerechtvaardigd zoude dus de critiek zijn, dat onze wetgeving aan papieren uiterlijk *geheel gelijk aan elkaar* soms verschillende rechtsgevolgen vastknoopt, al naar dat de persoon die aangewezen is, om te betalen, *een kassier is of niet*. De grief, welke men tegen onze wetgeving in dit opzicht kan doen gelden, is, dat zij stamt uit een' tijd van veel beperkter verkeer dan thans. Aan het kassierspapier kunnen, ook zonder dat de vorm daarvan de kassierseigenschap van hem op wien het afgegeven wordt aantoon, bizondere rechtgevolgen worden verbonden, wanneer dit papier in zijn loop de grenzen van een zeer beperkten kring niet overschrijdt. De verschillende houders kennen dan den tot

betaling aangewezen kassier. Wanneer echter bij versnelde verkeersmiddelen zoodanig papier in betrekkelijk korten tijd groote afstanden doorloopt, dan gaat het niet meer aan die bekendheid van het beroep te vooronderstellen, maar moet het papier zelf een van ander papier onderscheiden vorm hebben, zullen er verschillende rechtsgevolgen aan verbonden worden.

Terwijl overigens de Schr. hier zijne critiek tegen het gebrek aan wetgeving op den cheque richt, door te wijzen op het feit, dat daardoor de houder van een cheque, ondanks eenheid van doel des uitgevers nu eens aan de wettelijke gevolgen van dit, dan weer aan die van dat handelspapier zich moet houden, komt hij elders eigenaardig zich zelf bestrijden. Het rechtskarakter van den cheque de jure constituendo besprekende, schrijft hij (pag. 66): ". . . de vraag doet zich dadelijk voor: „behoort men onder al die verschillende meeningen het oorspronkelijke zuivere begrip „cheque“ op te sporen en dit dan „zooveel mogelijk te onderscheiden van andere handelspapieren? „Of is dit begrip „der reine Checkbegriff,“ zooals de Duitschers „het dikwijls noemen, thans niet meer aanwezig, althans niet „meer vatbaar voor eene afzonderlijke wettelijke regeling? Bij „de behandeling jure constituendo doet zich het eerst dit moeilijk dilemma voor. Men kan echter dit op den voorgrond stellen, „dat, hoe eene wettelijke regeling van den cheque er ook uitziet, „hoe uitgebreid of hoe beknopt deze zijn moge, steeds deze „eerste eisch aan die regeling mag gesteld worden: geef een „afdoend en duidelijk kenteeken, waaraan een derde (die een „handelspapier in zijn bezit krijgt), zien kan of het een wissel „is of een cheque, of misschien nog een ander papier dat „afzonderlijk geregeld is. De wet geve aan den cheque-houder „andere rechten, andere verplichtingen dan aan den houder „van een wissel; maar dan moet de wet ook een afdoend, „niet bloot formeel criterium aanwijzen, waaraan een derde, „die noch met den uitgever, noch met den betrokkene in „relatie staat, zien kan wat hij in handen heeft: een cheque

„of niet. Zoolang dergelijk criterium niet gevonden is, althans
 „geen materieel kenteeken, dat eene werkelijke, niet willekeurige
 „onderscheiding daarstelt, zoolang moet de mogelijkheid nog
 „bewezen worden cheques afzonderlijk te regelen en tevens aan
 „het werkelijk verkeer te voldoen.“

(pag. 70). „Zoekt men trouwens onder de vele verschillende
 „opvattingen naar het grondidee, dat men in het verkeer,
 „in het dagelijksch leven van eenen cheque heeft; ik bedoel
 „niet het rechtsbegrip, maar de beteekenis van het woord, dan
 „ligt het karakteristieke, het eigenaardige er van niet in het
 „papier zelf, maar in de afspraak tusschen bankier en cliënt.
 „Een cheque n.m. veronderstelt eenigszins een deposito, een
 „wissel daarentegen wordt ook op crediet getrokken, met of
 „zonder advies; (er komen echter ook crediet-cheques voor);
 „een cheque wordt steeds geschreven op een formulier door den
 „betrokkene uitgegeven, bij wissels kiest de trekker [meestal]
 „zelf den vorm; de toestemming cheques af te geven sluit in
 „zich de bevoegdheid over het te goed bij gedeelten te be-
 „schikken: de gewoonte wissels op elkander af te geven sluit
 „soms meer in zich eene bepaalde schuld van hetzelfde bedrag;
 „alle deze verschilpunten, zoo die werkelijk bestaan, maken
 „vechter wel dat de overeenkomst, waarbij iemand recht verkrijgt
 „op een ander wissels af te geven; misschien een species wordt
 „van het meer algemeene genus overeenkomst, waarbij iemand
 „recht krijgt op een ander wissels af te geven; maar deze
 „onderscheiding, die alleen den zoogenaamden „checkverdrag“
 „raakt, heeft geene werking tegenover derden, geeft aan het
 „papier zelf geen exceptioneelen stempel

„Beschouwt men deze feiten in hunnen samenhang, de groote
 „verscheidenheid der papieren die onder den naam cheque in
 „omloop zijn, de moeielijkheid een afdoend criterium te vinden,
 „het vruchteloze, het weinig bevredigende der pogingen
 „daartoe aangewend, en ten slotte het feit, dat zoowel de

„houder van een onbetaald gebleven cheque als de houder van een geweigerden wissel behoefte hebben *aan* en recht hebben *op* de krachtigste handhaving van hun recht, dan doet zich van zelf de vraag op: is er wel behoefte aan een afzonderlijke chequewet? is er behoefte aan een criterium, waaraan men cheques en wissels kan onderkennen? De volgende bladzijden zijn gewijd aan eene poging om aan te toonen, dat de vele geschilpunten die dikwijls worden opgegeven, onnoodig zijn en niet essentieel.”

Toen de schrijver deze bladzijden had gesteld, had hij m. i. moeten inzien dat hij door zijn kritiek tegen onze bestaande wetgeving (op pag. 9, zie boven het citaat) de pen moest halen. Immers wanneer de cheque in beginsel niet van den wissel te onderscheiden is, dan kan de Schr. het niet als eene tegen de logika strijdende regeling beschouwen, dat de cheque als zoodanig geen plaats in onze wet heeft gevonden, en dat, wanneer de cheque aan den vorm van den wissel beantwoordt, de houder er van dezelfde rechten en dezelfde verplichtingen heeft als de houder van een wissel, en evenzoo, dat, wanneer die vorm is die van het kassiersbriefje de houder de rechten en de verplichtingen heeft aan dat papier verbonden. — Wel mag de Schr. strijd voeren tegen de bestaande wetgeving op de wissels en andere handelspapieren, trachten aan te toonen, dat de wetgeving op de wissels niet in elk opzicht goed is, dat met name de eisch van waarde-erkenning daarin moet worden afgekeurd; dat de regeling der assignatie nog minder deugt; dat de kassiersbriefjes geene bijzondere regeling vereischen: maar hij kan het niet als onlogisch afkeuren (zulks op grond van een onbewezen gelijk doel bij den uitgever zoo van een wissel, als van eene assignatie aan order of toonder, als eindelijk van een kassierspapier), dat de houders van al die verschillende papieren, houders, die zooals de schrijver erkent, niet kunnen weten dat zij een *cheque* in handen hebben (en niet een wissel, eene assignatie, een kassierspapier) niet allen, om zoo te zeggen, over ééne kam worden geschoren.

Zijn nu overigens de beschouwingen des schrijvers in de laatste aanhalingen neergelegd juister dan de critiek over het bestaande recht, geheel vereenigen kan ik er mij ook niet mede. De eisch dat de wetgever ook niet de minste beknopte regeling van den cheque mag beproeven in afwijking van den wissel, tenzij hij in staat zij in de wet te formuleeren een *niet enkel formeel* onderscheidingsteeken tusschen cheque en wissel, is een door niets gerechtvaardigde eisch. Het is de tegenhanger van het beginsel door den Schr. in de inleiding verdedigd. Dáár wordt elk wetenschappelijk beginsel in de ban gedaan en uitsluitend het handelsbelang aan den wetgever als gids aanbevolen: hier wordt den wetgever verboden aan het handelsbelang tegemoet te komen, tenzij hij eene definitie wete, waardoor zich de cheque van den wissel onderscheidt. En de Schr. is op dit punt onhandelbaar. Pas op, roept hij den wetgever toe, Gij moet zorgen, dat de derde die een cheque krijgt dnidelijk en dadelijk kan zien, dat het papier een cheque is en geen wissel. Welnu, zoo denkt men misschien: wij kunnen wel niet zóó definiëren, dat het aangegeven kenmerk niet ook eens bij wissels worde aangetroffen, „omnis definitio periculosa est, rarum est, ut subverti non possit;” ondertusschen, voor zoover toch onderscheidingen in de rechtsgevolgen uit het gebruik van het eene papier of van het andere gewettigd zijn, zullen wij zorgen, dat de gebruikers door uiterlijke kenteekenen weten, wat zij in handen krijgen: wij zullen dus voorschrijven, dat ieder, die zich wisselrechterlijk wil verbinden dit moet te kennen geven door in den wissel het woord „wissel” te gebruiken, en ieder, die aan een ander wil overdragen het oogenblikkelijk tegoed dat hij bij zijn bankier of kassier heeft, dit zal moeten aanwijzen door het woord „cheque.” Zoo heeft (op het voorbeeld der Zwitsersche wet) het ook onze Staatscommissie begrepen in het Ontwerp van wet op het Handelspapier, dat, helaas, reeds te lang een ontwerp is. Maar daartegen komt nu onze jonge doktor met groote emphase op. „De benaming van wissels,

cheques etc. als zoodanig" schrijft hij op pag. 78 " . . . een "Duitsch denkbeeld ontegenzeggelijk biedt zij dit voor-deel aan, dat zij tusschen wissels, cheques, assignaties en "zoovele andere papieren als men maar regelen wil, eene ge-makkelijk te begrijpen onderscheiding daarstelt: men drukt "boven het papier "Wechsel" en het is een wissel (1); men "drukt er boven "Anweisung" en men heeft eene "kaufmännische "Anweisung." "Dit is zeker uiterst eenvoudig. Maar is "dezo onderscheiding werkelijk of fictief? Is het niet in strijd "met alle gewone rechtsbegrippen om het rechtskarakter van "eene handeling te laten afhangen van den naam, dien eene "der partijen daaraan gegeven heeft; is het niet een bewijs, "dat men eigenlijk geene essentiele onderscheiding weet te "bedenken, wanneer men zegt, dit papier is een wissel, omdat "hij zoo heet?"

De Schr. maakt zich hier schuldig aan wat de Duitschers noemen das Kind mit dem Bade ausschütten. In den loop van een cheque en dien van een wissel (meer speciaal van een zichtwissel) is geen onderscheid waar te nemen. Aan het einde van zijn werkje (blz. 123) zegt de Schr. terecht: "Het is "niet mogelijk aan den cheque zijn karakter van credietpapier "en circulatiemiddel geheel te ontnemen. In het tijdsverloop "dat tusschen het aannemen en het aanbieden van een cheque "noodzakelijk verlopen moet, al is dit nog zoo kort, ver-leent de nemer, die voor den cheque waarde geeft, crediet "aan den trekker, evenzoo latere houders." Toch is het crediet dat bij den wissel gegeven wordt uitgebreider en als het ware meer vrijwillig. Hij die een wissel afgeeft, welke met protest van non-betaling of van non-acceptatie terugkomt verliest daar-door, wanneer hij maar rembourseert, weinig of niets in zijn eer als fatsoenlijk koopman; wie een cheque afgeeft, die niet

(1) Altijd — wat de schrijver er niet aan toevoegt, — mits overigens het papier aan de vereichten voldoet. Indien de Schr. dit in het oog gehouden had, dan ware voor spot geene ruimte gebleven.

gehonoreerd wordt, zal, zoo hij al niet als een oplichter wordt beschouwd, toch daardoor gevoelig in zijn betrouwbaarheid getroffen worden. Hij had immers van den nemer geen crediet *gevraagd*, maar *deed het voorkomen, alsof hij geld bij zijn bankier (of kassier) liggen had*. Aan den anderen kant wil de uitgever van een cheque zijnen kassier (of bankier) die gelden van hem in *dépôt* heeft niet zoo recht als zijnen schuldenaar beschouwen. Het is zijn eigen geld, dat bij den kassier (of ook bankier) ligt. Heeft hij eens eenen cheque afgegeven, dan rekt hij er ook op *er af te zijn*. Lang voor de betaling aansprakelijk te moeten blijven, nadat hij den cheque heeft afgegeven ligt niet in zijne bedoeling. Hij wil dus ook dat deze zeer spoedig ter betaling zal worden aangeboden. Andere bijkomende omstandigheden dragen ligt daartoe bij. Zoo dat de *dépôt*gever gaarne vrij wil blijven, om zijne rekening met den bankier (of kassier) te kunnen afsluiten, wanneer het hem belieft en daarom zelfs geene geaccepteerde wissels in plaats van de cheques zoude willen stellen. Buitendien beslist de soliditeit van den bankier (of kassier) niet altijd de vraag of een op dezen afgegeven cheque zal worden voldaan. Zoo kan bijv. eene daling in de fondsen, welke de uitgever als onderpand van zijne cheque-rekening heeft gedeponceerd, ten gevolge hebben, dat de betaling van een afgegeven cheque geweigerd wordt. De bekendheid van het feit dat iemand eene cheque-rekening heeft bij een bepaald aangewezen bankier (of kassier) stelt hem licht bloot aan een derde-arrest onder dezen. Kortom de geheele verhouding van den uitgever van den cheque tot den nemer en evenzoo van den uitgever van den cheque tot den bankier (of kassier) is een geheel andere dan die van den trekker van een wissel tot den nemer en den betrokkene; en wel in dien zin, dat de uitgever van den cheque niet bedoelt na die uitgifte lang voor de betaling er van aansprakelijk te blijven. De cheque is nu eens geen credietmiddel. De omstandigheid echter, dat de cheque uit den aard der zaak geen crediet-

middel is heeft nog twee gevolgen. Ten eerste zal geen aval te pas komen bij een cheque. Ten tweede zal evenals de uitgever van cheques in den regel niet gediend is met op bepaalde vervaldagen geaccepteerde papieren, ook de bankier (of kassier) zich wel willen verplichten tot het uitbetalen der aangeboden cheques binnen de grenzen van het cheque-tegoed, maar niet tot acceptatie daarvan. Dit laatste heeft ook nog een meer praktischen grond: immers de acceptatie zoude den acceptant noodzaken eene verwikkelde boekhouding in de plaats te laten treden der meer eenvoudige cheque-rekening. Het is daarom zeer te verdedigen, dat de wetgever aan deze verschillpunten tusschen de cheque en den wissel (naar het id, quod plerumque fit) in zijne wetgeving trachte uitdrukking te geven. Doet hij dit, dan zal hij bijv. den omloopstijd van den cheque korter moeten stellen dan dien van den wissel; de bepalingen over het aval moeten weglaten; de betrokkene moeten vrijstellen van de acceptatie enz. Maar wanneer nu geen uiterlijk kenteeken voor den nemer en lateren houder gesteld wordt, dan zal deze, eenen wissel ontvangende, kunnen meenen, dat hij een cheque ontvangen heeft en omgekeerd. Toch is — dit moet den Schr. worden toegegeven — naar het rechtskundig *begrip* de cheque niet zóó te definieeren, dat daaruit een verschil in uiterlijken vorm voor den nemer van zelf moet blijken. Welnu, is het dan niet in het belang van het verkeer, dat de wetgever, om een uiterlijk kenteeken te hebben, den uitgever van den cheque dwingt dit *woord* in den cheque te plaatsen? Is er eenvoudiger middel denkbaar om te maken, dat ieder die lezen kan dadelijk kunne zien, welk handelspapier hem wordt gegeven?

De Staatscommissie in haar ontw. van wet (1886) heeft het dan ook zoo begrepen. Hare regeling van den cheque in zes artikelen is zeer eenvoudig en m.i. hoog te roemen. In het algemeen worden de meeste bepalingen van den wissel op den cheque toepasselijk verklaard, maar met enkele directe of indirecte afwijkingen. Tot de directe, wier rechtvaardiging in het

door ons uiteengezette is gelegen behoort de volgende (art. 4):
 „Acceptatie van den cheque kan niet worden gevorderd; ver-
 leend, werkt zij als de acceptatie van een wissel.” Voorts
 deze: (Art. 5) „De houder is verplicht den cheque ter betaling
 „aan te bieden binnen zeven dagen na zijne dagteekening en
 „bij wanbetaling te doen protesteeren, op straffe van verlies
 „van verhaal tegen den uitgever, voor zooveel deze door de
 „niet tijdige aanbieding mocht zijn benadeeld.” Twijfelen kan
 men omtrent de juistheid dezer bepaling (art. 2): „De cheque
 is betaalbaar op zicht.

„Bepalingen in den cheque, daarmede in strijd zijnde worden
 „voor niet geschreven gehouden.”

Deze toch (overgenomen uit de Zwitsersche wet) schijnt
 voor ons land niet aanbevelenswaardig en eene te
 schoolsche consequentie van het beginsel (waarvan de artt. 4
 en 5 goede toepassingen zijn) „de cheque is een middel tot
 betaling.” De juistheid van dit beginsel zal het verbod der
 opname van eene laten vervaldag rechtvaardigen, maar het
 gaat m.i. te ver, met één slag voortaan onmogelijk te maken
 cheques betaalbaar één of drie dagen na zicht. Juist bij cheques
 op depositos is deze wijze van betaling een in het gebruik
 gereciperde, en waardoor de banken zich voor overrompeling
 bij de opvraging der depositos vrijwaren. Ook Mr. van der
 Netten keurt deze bepaling af en m. i. terecht. Wat de andere
 verschilpunten betreft zoo wordt door den Schr. over de acceptatie
niet gesproken. Dit verschilpunt schijnt hij over het hoofd te
 hebben gezien.

Ten aanzien der zeer juiste bepaling van art. 5 wordt door
 hem een aanmerking gemaakt, waarvan de beteekenis mij ten
 eenenmale ontsuapt. Mr. v. d. Netten schrijft: „Dit punt
 „alleen maakt eenig verschil voor den derden houder. Wordt
 „niemand daardoor belet cheques en zichtwissels promiscue te
 „gebruiken?” Maar wie denkt daaraan? Men beoogt heel iets
 anders. Indien de nemer betaling in eenen cheque en niet in

eenen wissel krijgt, zoo dient hij te weten, dat het belang van den uitgever eischt, dat het papier niet te lang circuleert, dat hij daarom diens risico en verantwoordelijkheid niet te lang mag rekken, dat evenzoo des uitgevers belang en dat van vroegere endossanten eischt van de niet-betaling van een papier hetwerk *als* betaling en *in* betaling werd gegeven, spoedig te worden ingelicht. Heeft iemand lust om een credietmiddel tot betalingsmiddel te maken of omgekeerd, het is zijne zaak, en die des nemers, die hem op dat papier vertrouwt. „Hoe is „gewaarborgd”, vraagt Mr. v. d. N. verder: „de cheque is „een middel tot betaling (Mem. v. Toel p. 61)?” Wederom vraag ik daartegen wie denkt aan zoodanige waarborging? Men tracht eenvoudig eene rechtskundige conclusie uit een veelal voorkomend feit te trekken. Omdat meestal de cheque *geen* credietmiddel is, niet in het leven geroepen wordt, om lang te circuleeren, wordt aan den nemer, die weet dat hij eenen cheque en niet een' wissel ontving, de verplichting opgelegd, zich naar deze wetenschap te gedragen. Wilde hij dit niet, waarom nam hij den cheque? Maar die aangegeven regel eischt niet, (zooals de Schr. meent) te beletten het gebruik van den chequedvorm, waar inderdaad de wisselvorm meer in overeenstemming zoude zijn met des uitgevers verhouding tot den persoon, die tot betaling is aangewezen.

Een andere (meer indirecte) afwijking wordt nog door Mr. v. d. N. afgekeurd. Volgens het Ontwerp der Staatscommissie zal de wissel niet rechtstreeks aan toonder mogen luiden, de cheque daarentegen wel. Mij dunkt echter dat het onderscheid in den aard der zaak ligt. Als crediet- en circulatie-middel zal zelden een toonderwissel worden genomen. Afscheiden van het gevaar van diefstal is het toch een papier met slechts ééne handteekening, terwijl juist eene pluraliteit van handteekeningen en het klaar zijn voor het giro aan den wissel zijne groote handelswaarde geeft.

De cheque daarentegen als betaalmiddel behoeft niet te

circuleeren; des ochtends uitgegeven wordt hij soms des namiddags reeds ter betaling aangeboden. Dáár moest het aan toonder stellen uitdrukkelijk worden goedgekeurd.

Overigens (en daarom noemde ik deze afwijking eene indirecte) wordt ook door het Ontwerp niemand belet, indien hij daarin nu zin heeft, eenen wissel uit te geven waarop alléén zijn eigene naam voorkomt. Hij trekt den wissel dan aan eigen order en endosseert hem in blanco, zoo is de toonderwissel klaar. Maar in het Ontwerp worden de vereischten voor den inhoud van den wissel, zeer terecht alweer, opgegeven met het oog op *id quod plerumque fit*, en daarom voorgeschreven, dat de wissel moet bevatten: (art. 5, 3^e Ontw.-Wet op den wissel) »de »aanwijzing van hem, aan wien of aan wiens order moet »worden betaald (nemer) of de vermelding dat de wissel ge- »trokken wordt aan de order van den uitgever (trekker).» Na deze zwakke bespreking der verschilpunten door het Ontwerp der Ste. tusschen cheques en wissels voorgesteld, eene bespreking, welke zooals wij gezien hebben niet volledig is, trekt de Schr. deze conclusie: »Het Wetsontwerp 1886 zal dus niet beschouwd kunnen worden als verhoogende door wettelijke waar- »borgen de meerdere zekerheid die het verkeer aan het woord »cheque» pleegt te hechten.»

Die meerdere zekerheid welke het verkeer pleegt te hechten aan het woord »cheque,» is voor mij even onverstaanbaar, als de wenschelijkheid, dat door meerdere waarborgen die meerdere zekerheid verhoogd worde!

Bij het lezen dier conclusie kwamen mij eenige woorden te binnen van de bekende figuur van Dick (uit Dicken's meesterwerk »David Copperfield»). Dick moet zich, toen zijne beschermster geruineerd is, in een klein kamertje behelpen, een kamertje zoo klein, dat Mrs. Crupp had gezegd, dat er geene ruimte was »to swing a cat.» »You know, Trotwood», zeide Dick, »I don't want to swing a cat. I never swing a cat. Therefore what does that signify to me?» Het verkeer heeft

m. i. geene *behoefte* aan waarborgen voor de groote zekerheid die men aan het woord „cheque” zoude hechten; en het *hecht* in werkelijkheid ook niet grooter zekerheid aan het woord. Therefore what does that signify to us?

In plaats van het Ontwerp op dezen weinig steekhoudenden grond te critiseeren, had de Schr. naar de geheele strekking van zijn betoog, de Staatscommissie dienen te prijzen, om het slot-artikel van het Ontwerp (art. 6) luidende: „De artt. 1—4 en 11—19 „van de algemeene bepalingen van den titel over wissels, benevens „de voorschriften omtrent de aansprakelijkheid van trekker en „endossanten, omtrent het protest van non-betaling alsmede de artt. „56, 59 60, 88, 89 en 90 van dien titel zijn op cheques toepasselijk.”

Het is toch een verdienste van het boekje, deze gelijkstelling in de hoofdbepalingen voor den wissel en den cheque, door de Ste. gehuldigd, te hebben verdedigd.

De Schr. verdedigt ook (en van zijn standpunt weinig consequent) dat het wisselrecht niet toegepast worde op den kwitantievorm. „Een wissel” zegt hij (pag. 73) „moet zijn „een mandaat”. Men vergelijkte echter daarmede zijne bovenaangehaalde critiek van het bestaande recht. Erger is nog de tegenspraak waarin hij (t. a. p.) even na de uitspraak van dit postulaat met zich zelf komt. „Wanneer”, zoo schrijft hij, „het wisselrecht werkelijk voldoet aan de behoeften van het „verkeer, dan hebben, dunkt mij, deze kwitanties geen reden „van bestaan, men kan ze veilig vervangen door mandaten.

„Toch zou het misschien aanbeveling verdienen, eenige „bepalingen der wisselwet op deze kwitanties toepasselijk te „verklaren: het komt nl. wel eens voor, dat een elders wonende „crediteur, wien men toegestaan heeft over het hem toekomende „te beschikken, dit doet door middel van eene kwitantie; „deze kwitantie wordt dan door den crediteur aan zijnen com- „missionnair gezonden, die haar aan zijnen correspondent „ter woonplaatse van den debiteur endosseert; deze correspondent „presenteert deze kwitantie door hem als voldaan geteekend

„geheel als een wissel en betitelt haar ook als wissel in eene „eventueele rekening-courant met den betrokkene enz.“

Op deze wijze zoude dan (en de Schr. trekt deze consequentie!) de toepassing van wisselrechterlijke regels op eene gewone kwitantie gerechtvaardigd worden, omdat een tusschenpersoon goedvindt die geheel onnoodig te endosseeren en omdat een ander goed vindt haar even onnoodig, nog eens te kwiteeren en haar als wissel te betitelen! Een paar blz. verder (pag. 78) is het dezelfde schrijver die de bovenvermelde vraag stelt, of het niet in strijd is met alle gewone rechtsbeginselen, om het rechtskarakter van eene handeling te laten afhangen van den naam, dien eene der partijen daaraan gegeven heeft!

De Staatscommissie zelve heeft de kassierskwitantie ook niet gemeend te moeten regelen. Zij heeft het aarzelend gelaten. Inderdaad is er iets voor te zeggen dien populairen, onderwetschen cheque niet in den ban te doen, nu men er eens aan gewend is. „De moeielijkheid evenwel,“ schrijft de Commissie (M. v. T. pag. 60) „om het juiste begrip van kassier „aan te geven en de mogelijkheid, om de kassiers briefjes door „cheques en andere papieren te vervangen, is de oorzaak ge- „weest, dat men zich van nadere regeling onthouden heeft.“ De vraag is echter of men den naam *kassiers*-kwitantie niet had moeten laten voor hetgeen die is, maar de zaak had kunnen bestendigen. De kassier bestaat niet meer, maar kwitanties, welke in hare bewoordingen aangeven eene opene rekening van den onderteekenaar met de tot betaling aangewezen bankinrichting, zijn toch iets anders dan de kwitantie van mijn kleermaker voor een mij geleverden jas (1). Daarbij komt, dat de handels-

(1) De vorm van de kassierskwitantie is zooals bekend is, deze: N^o Ontvangen van de Associatiekassa de somma van waarvoor haar in rekening crediteere.

Zegge f

Amsterdam (datum)

(onderteekening).

Deze woorden vormen een gedrukt formulier en daaronder staat nog de betaaltijd van het kantoor van de betrokkene firma, en soms ook: „betaalbaar dag na vertoon.“

gebruiken een taai leven hebben en het is niet wenschelijk, wanneer wij eens eene nieuwe wet op het handelspapier zullen krijgen, dat de kooplieden te Amsterdam en elders (Rotterdam, Utrecht) waar die kwitanties nog in gebruik zijn, een papier zullen blijven gebruiken, dat de wet niet meer als handelspapier beschouwt en het gebruik wel.

Het is waar, de bankinrichtingen kunnen andere formulieren, cheques naar de nieuwe wet, laten drukken. Maar men zal dit noode doen; de loopers kennen dien ouden vorm beter en zullen indien de kwitanties gehandhaafd blijven, minder aan het gevaar zijn blootgesteld eenen wissel in plaats van eenen cheque aan te nemen.

Ondertusschen het wetsontwerp is vooreerst, helaas, nog een ontwerp, en ik vrees dat het zelfs onzen tegenwoordigen, zoo voortvarenden, Minister van Justitie, niet zal gelukken, het spoedig als wet in het *Staatsblad* te doen plaatsen.

Indien het echter eerlang een onderwerp van beraadslaging bij de wetgevende macht zal uitmaken, dan moge ook op het in deze bladzijden besproken werkje de aandacht gevestigd worden. Behalve dat het door inhoud en stijl tot nadenken opwekt, verdient het de belangstelling des lezers door de in der daad verdienstelijke wijze, waarop het de juistheid van het motto: „notre premier principe a été d'éviter partout les nullités” voor het wisselrecht uiteenzet. Het is dan ook vooral op dien grond, dat deze eersteling met goede verwachtingen voor de toekomst des schrijvers mag worden begroet.

Amsterdam, Augustus 1893.

B. J. POLENAAR.

*De behoedmiddelen, door de vrouw te bezigen, ingevolge
art. 270 B. W. jto. 825 W. v. B. Rv.*

In de Weekbladen van het Recht van 19 Mei en 12 Juni 1893 (nos 6333 en 6343) vindt men eene voor de praktijk niet onbelangrijke vraag tweemaal in denzelfden zin beantwoord. Zoowel eene beschikking der Rechtbank te Dordrecht d.d. 28 April 1893 als een van het Gerechtshof te 's Gravenhage d.d. 10 Mei 1893 beslisten, dat de vrouw, eischeresse tot echtscheiding of scheiding van tafel en bed zijnde, aan de Rechtbank niet eerder machtiging kan verzoeken om te mogen gebruik maken van de behoedmiddelen ter bewaring van haar recht, welke haar zijn toegekend in art. 270 Burgerlijk Wetboek, en nader worden aangeduid in art. 825 Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, — dan *na* de dagvaarding en niet reeds onmiddellijk na het verzoekschrift, door haar ingevolge art. 816 W. v. B. Rv. aan de Rechtbank ingediend en aan den Voorzitter overhandigd.

Men gevoelt het belang, dat de vraag hebben kan, wanneer de vrouw geponde vrees koestert, dat haar echtgenoot het vermogen der gemeenschap of van haar zelve zal weerloos maken, verspillen of zich wederrechtelijk toeëigenen.

Het was dan ook te wenschen geweest, dat de Hooge Raad geroepen ware geworden om de vraag te beslissen, doch redenen van praktischen aard deden de belanghebbende in deze van het aantekenen van cassatie afzien. Het zij mij vergund mijne meening, dat daarvoor in dit geval echter wel eenige gronden aanwezig waren; met een enkel woord toe te lichten.

Evenals de Dordtsche Rechtbank meende het Hof, dat er tijdens het indienen van het verzoekschrift omtrent de behoedmiddelen nog geen „geding“ bestond, en dat de bevoegdheid der vrouw tot het nemen van die maatregelen is beperkt tot

„het geding”, waaronder Hof en Rechtbank verstaan het tijdsverloop tussehen de dagvaarding en de einduitspraak des rechters.

Met alle bescheidenheid betwist ik de juistheid van den eersten grond, door het Hof voor zijne beschikking aangevoerd hierin bestaande, dat het zinverband van art. 270 B. W. zoude medebrengen, dat de woorden „gedurende het geding” niet slechts betrekking zouden hebben op de eerste zinsnede van alinea 1 van het artikel, maar ook op de tweede, terwijl het Hof zich tevens beroept op de analogie met art. 245 B. W. Allereerst houde men in het oog, dat de beide zinsneden door een gewichtig leesteeken — een komma-punt (1) — van elkander gescheiden zijn, welk leesteeken m. i. de kracht heeft van een rustpunt voor den gedachtengang en alzoo eene scheiding van twee verschillende en afzonderlijk, zelfstandig bestaande gedachten daarstelt.

Men lette verder op de redactie van art. 324 B. W. van 1830, waar wij lezen: „Door eene aangevangen rechtsvordering tot echtscheiding worden de rechten van den man opzigtelijk de beheering der goederen niet geschorst. Desniettemin zal de vrouw bevoegd zijn om behoedmiddelen in het werk te stellen, ten einde de vervreemding te voorkomen der goederen, waarop zij zoude kunnen aanspraak maken.” Ik wijs er op: 1°. dat men in den hoofdzakelijken zin van dit artikel bij de bewerking en voltooiing van onze tegenwoordige wet geene verandering heeft willen maken, althans wat de onderhavige vraag betreft, zooals duidelijk blijkt uit VOORDUIN (B. W. II blz. 469), 2° dat in dat oude artikel 324 de bewuste, naar 's Hof's meening, beperkende uitdrukking „gedurende het geding” niet voorkwam, terwijl — zooals zooeven gezegd — de bedoeling is geweest om de bepaling onveranderd in het B. W. over te nemen. 3°. dat de woorden „zoude kunnen aanspraak maken” blijkbaar

(1) VAN DALE. Woordenboek der Nederlandsche Taal in voce komma-punt: „leesteeken waarbij men twee seconden rust.”

beoogen *het reeds vroegtijdig waarborgen* van eene aanspraak in een toekomstig en van het oogenblik, waarop de vrouw de maatregelen neemt, verwijderd tijdstip (art. 324 B. W. 1830).

Van zeer veel belang is ook de vergelijking met de overeenkomstige bepaling van art. 270 van den Code Civil, waar wij de beperking vinden, dat de vrouw het bewuste verzoek slechts kan doen *«à partir de la date de l'ordonnance, dont il est fait mention en l'art. 238»* (d. w. z. na het verlof van den President tot dagvaarding. Zie ons art. 821 W. v. B. Rv.) welke beperking bij ons wel om geene andere reden zal zijn weggelaten, dan omdat men het wenschelijk vond om de vrouw vrij te laten in het kiezen van het tijdstip, waarop zij de bedoelde machtiging kan vragen, ten einde zij zich onmiddellijk tegen schade zoude kunnen waarborgen.

Het beroep, door het Hof gedaan op de analogie met art. 245 B. W., kan m. i. juist in 's Hof's eigen stelsel slecht opgaan. Wil men zich op den zinsbouw van een artikel beroepen dan valt, dunkt mij, een aanmerkelijk onderscheid waar te nemen tusschen de artikelen 245 en 270, alinea 1 B. W. Het eerste is een enkele zin, waarin de behoedmiddelen tot *«het geding»* worden beperkt, het tweede is samengesteld uit twee afzonderlijke zinsneden, waarvan de eerste kennelijk den regel daarstelt, waarop de tweede dan weder eene uitzondering maakt, terwijl door de niet herhaling van of verwijzing naar de uitdrukking *«gedurende het geding»* de vrouw wordt vrij gelaten omtrent het tijdstip der maatregelen.

Doch al ware er van al het boven gezegde niets juist, dan nog meen ik mijn standpunt te mogen handhaven. Immers de gedachte, waarop de geheele beschikking van het Gerechtshof steunt, de meening, waarmede 's Hof's uitspraak staat en valt, komt mij — het zij met allen eerbied gezegd — minder juist voor. Het is de tweede grond, waarop de beschikking rust, dat de uitdrukking *«gedurende het geding»* — aangenomen dat zij ook in de tweede zinsnede van alinea 1 art. 270 B. W.

als herhaald moet worden beschouwd, hetgeen ik blijkens het boven gezegde niet aanneem — zou moeten worden beperkt tot den tijd, gelegen tusschen de dagvaarding en de einduitspraak des rechters.

De uitlegging van het Hof volgende, komt men m. i. tot eene ongerijmdheid, die de wetgever toch stellig niet gewild kan hebben. Begint „het geding” eerst bij de dagvaarding, dan behoeft de vrouw den bijstand van haren man tot het nemen der eerste maatregelen om echtscheiding tegen hem te verkrijgen.

De ondubbelzinnige bedoeling van art. 166 B. W. is juist om de vrouw op dit gebied geheel onafhankelijk te maken van den bijstand van haren echtgenoot. En natuurlijk. Het zal toch wel geen betoog behoeven, dat 't tegendeel nauwelijks denkbaar is: de man in staat om eene tegen hem in te stellen rechtsvordering tot echtscheiding eenvoudig — althans tijdelijk — onmogelijk te maken door zijne machtiging te weigeren tot het nemen van maatregelen tegen hem zelf! Of aan de andere zijde de man bijstand verleenende tegen zichzelf! Nu weet ik wel, dat men zich dan zou kunnen behelpen met art. 167 of desnoods 169 B. W. Maar wat dan te denken van zulk eene rechtsfiguur? De man moest dan toch altijd om zijne toestemming of bijstand in deze worden aangezocht en dit op zichzelf is reeds hoogst zonderling en mag men zoo zonder meer den wetgever niet in den mond leggen, gezwezen nog van de kans om — in geval van toestemming des mans — in botsing te geraken met het uitdrukkelijke voorschrift van art. 263 B. W. Tot alle deze moeielijkheden leidt echter 's Hof's opvatting. Let men op de bepaling van art. 225 ontwerp 1820 ten deze, hetwelk in 't algemeen sprak van „*procedures* tusschen de echtgenooten zelven” dan zal men wel niet langer twijfelen kunnen aan de bedoeling van onzen wetgever. (Voorduin B. W. II. blz. 285).

En is het nu verder eene uitgemaakte zaak, dat in de artt. 267, 268, 269, 243 en 247 B. W., waarop het Hof

zich beroept, eenen zoo beperkten zin aan de bewuste uitdrukking moet worden gehecht?

Immers omdat in de door de drie eerstgenoemde artikelen bedoelde gevallen niet de President maar de Rechtbank de bevoegde macht zal zijn om over de daar aangeduide verzoeken en maatregelen te beslissen is daarmede nog niet gezegd, dat die maatregelen niet zouden kunnen zijn voorloopige in dien zin, dat zij vóór de dagvaarding zouden kunnen worden gevraagd en toegestaan b. v. op verzoekschrift, al moet al dadelijk worden erkend, dat art. 824 W. v. B. Rv., wat betreft artt. 268 en 269 B. W. reden tot twijfel geven kan.

Aan artt. 243 en 247 B. W. mag men in i. tot toelichting of verdediging van 's Hof's meening geenen grond ontleenen en wel 1° omdat in de in die artt. bedoelde gevallen redelijkerwijze aan geenen anderen stand van zaken kan worden gedacht dan aan eene procedure *nadat eene dagvaarding is uitgebracht*, daar de schuldeischers van den man op een vroeger tijdstip moeielijk enig belang kunnen hebben om tusschenbeide te komen; maar vooral 2° omdat de beide bepalingen betrekking hebben op eene geheel andere rechtsinstelling dan de echtscheiding of scheiding van tafel en bed, nl. de scheiding van goederen, die, hoewel ter zake van het huwelijk in ons B. W. behandeld, echter van zuiver vermogensrechtelijken aard is, uit een geheel ander oogpunt moet worden beschouwd, waarbij overwegingen, die van gewicht kunnen zijn bij echtscheiding of scheiding van tafel en bed, eenvoudig niet te pas komen. Een en ander blijkt nog nader uit de aan de scheiding van goederen in den Code Civil gegeven plaats (artt. 1441 en 1443—1452) geheel afgescheiden en verwijderd van de echtscheiding en scheiding van tafel en bed. (artt. 229—311).

Ik herhaal hier, wat reeds meermalen is opgemerkt, dat zoowel in art. 816 als in artt. 817, 819 en 821 W. v. B. Rv. de echtgenoot, die nog slechts een verzoekschrift heeft ingediend, reeds „eischer“ wordt genoemd, welke benaming steeds wordt

volgehouden in de bewuste artikelen. Ook acht ik geen bezwaar gelegen in het woord „wil” in art. 816 W. v. B. Rv., welk artikel naar mijne meening deze beteekenis heeft: de echtgenoot, die eene procedure tot echtscheiding *wenscht* te beginnen, zal daarmede *eenen aanvang moeten maken door een verzoekschrift* als afwijking van den gewonen regel. Vandaar de woorden „is verplicht”. In dit art. uitsluitend den nadruk te laten vallen op het woord „wil” komt mij — behoudens allen eerbied — ongegrond voor.

Ten slotte nog drie opmerkingen over den laatsten grond, door het Hof aangevoerd, dat men namelijk „op utiliteitsgronden de wet niet mag uitbreiden.” Ik zie niet in, dat door de verzoekster in dit geval zoo iets is gedaan.

Allereerst merk ik op, dat de uitleggers onzer wetgeving en vooral in het bijzonder die onzer burgerlijke wetgeving zich altijd in moeielijkheid bevinden naar aanleiding der regelen bij de wetsuitlegging te volgen. Men kan eene reeks van stelsels, van „scholen” opnoemen, die bij de wetsuitlegging gevolgd worden als daar zijn: analogische, historische, positieve d. w. z. uit de wet zelve enz. enz. Wat ik echter eerst in den lateren tijd heb hooren verdedigen en waarmede ik mij 't liefst zou vereenigen is de leer, dat men voor elk afzonderlijk geval moet weten welk stelsel te volgen, dat men niet kan zeggen: gij moet altijd deze of gene methode volgen en moogt u nimmer van eene andere bedienen”. De rechtsgeleerden, die zoo denken wijzen ons daarenboven op eenen gids, die vlak bij de hand ligt. Ik bedoel de regelen, die de wetgever zelf heeft gesteld voor de uitlegging der overeenkomsten. Mij dunkt, de veronderstelling is niet gewaagd, dat de wetgever dezelfde regelen, die hij den rechter en de partijen voorhoudt bij de verklaring der overeenkomsten, ook bij de uitlegging zijner eigene voorschriften wil toegepast zien (1). En nu geloof ik niet te veel te zeggen

(1) Zie B. W. artt. 1378—1387.

Themis, LIVste Deel, 3e en 4de stuk [1893].

wanneer ik beweer, dat art. 270 B. W. werkelijk niet geheel duidelijk en voor tweederlei uitlegging vatbaar is. Om dit te bewijzen behoef ik slechts te herinneren aan de conclusiën van van het Openbaar Ministerie in de zaak, welke het uitgangspunt van dit opstel is, in eersten aanleg en hooger beroep op onderling verschillende gronden afwijkende van de eensluidende beslissingen van Hof en Rechtbank, en aan de beslissing der Rechtbank te Maastricht dd. 22 Augustus 1892 (1), waar de Officier van Justitie weder geconcludeerd had in den zin van de thans besproken beschikking van het Hof te 's-Gravenhage. Staat alzoo vast, dat hier twee wegen kunnen worden gevolgd, dan zou ik voor mij liefst dien willen opgaan, welke het vermoedelijke doel des wetgevers het best doet bereiken m. a. w. ik zou de bepaling omtrent de behoedmiddelen, aan de vrouw hier toegestaan, zoo wenschen op te vatten, dat zij van eenige uitwerking kunnen zijn, en niet dan wanneer de wet daartoe *nietdrukkelijk* dwong, zóó, dat de vrouw de bewuste behoedmiddelen zou missen juist gedurende het tijdstip der voorbereidende maatregelen, waarin zij er de meeste behoefte aan heeft.

Met het Hof erkennende, dat de verschijningen voor den President bestemd zijn om eene *verzoening* der echtgenooten te beproeven, kan ik echter niet inzien, dat deze zou worden verhinderd door verzegeling, waardeering of boedelbeschrijving, waarna men — ingeval van verzoening — eenvoudig zou kunnen overgaan tot ontzegeling of in het volstrekt niet onaangenaam bezit zou zijn van eenen behoorlijken inventaris met taxatie der goederen, terwijl de door het Hof gevreesde verbittering wel reeds zelfstandig en onafhankelijk van verzegeling en zelfs van het introductief verzoekschrift tusschen de echtgenooten zal bestaan (2).

(1) Weekblad van het Recht no. 6237.

(2) Zie Mr. DE KANTER in Rechtsgeleerd Bijblad 1868 blz. 136—143.

Eindelijk lette men nog op het woord, waarmede de maatregelen door den wetgever worden aangeduid: *behoedmiddelen*. Men kan daaraan moeielijk eenen anderen zin hechten dan dien van voorkomen, verhinderen van nadeel. De uitdrukking zelve wijst dus kennelijk op een optreden der vrouw zoo spoedig mogelijk d. w. z. vóór de dagvaarding.

Het is met deze enkele opmerkingen dat ik ook voor de lezers van dit Tijdschrift mijne meening heb willen staven, dat hier werkelijk tegen de gevallen uitspraak gegronde bedenkingen zijn aan te voeren.

's *Gravenhage*, September 1893.

D. J. WOLFSON.

HET GEMEENTEWEEZEN IN NEDERLAND EN BELGIE. —
*De wettelijke voorschriften in beide rijken betreffende de
gemeente als politieke eenheid*, door H. G. HARTMAN JR.
Secretaris der gemeente Goes.

Reeds eenigen tijd geleden is mij door de redactie van dit tijdschrift bovenstaand werk ter aankondiging toegezonden en thans wil ik met een enkel woord aan deze opdracht gevolg geven.

De heer HARTMAN heeft zich tot taak gesteld, om de Belgische en Nederlandsche gemeentewetten met elkander te vergelijken na eerst in een korte historische inleiding de gemeentelijke organisatie in het Koninkrijk der Nederlanden van 1815 — de stedelijke en plattelands-reglementen van 1824 en 1825 — te hebben ter sprake gebracht. Deze reglementen zijn voor de interpretatie, zoowel van de Belgische, als van de Nederlandsche gemeentewet van groot belang, al gaan deze wetten ook van geheel andere beginselen uit, dan in 1824 en 1825 werden gehuldigd.

Reeds de Brusselsche omwenteling had de autonomie der gemeenten in haar vaandel geschreven; in art. 139 der Belgische grondwet werd de noodzakelijkheid uitgesproken van een regeling der gemeente-inrichting bij de wet; een commissie werd benoemd en op 2 April 1833 werd een ontwerp gemeentewet bij de Kamer ingediend; op 30 Maart 1836 stond de wet in den Moniteur. In Nederland deed men het na 1830 nog twintig jaren met de oude Reglementen; gelijk men weet, is het aan de energie van het eerste Ministerie-THORBECKE, vooral aan den Eersten Minister zelve te danken geweest, dat een der eerste voordrachten, welke na 1848 de vertegenwoordiging bereikten, betref de uitvoering van art. 138 der Grondwet, ter voldoening aan welk artikel weldra de wet van 29

Juni 1851, *Stbl.* n°. 85, regelende de samenstelling, inrichting en bevoegdheid der gemeentebesturen, is tot stand gekomen.

Sinds zijn de beginselen dezelfde gebleven, al mochten ook sommige punten, zoowel in Nederland als in België, gewijzigd zijn. Zoo betreft de voornaamste wijziging in België (zie blz. 6 volgg.) de verkiezing van de leden van den Raad.

Reeds bij de wet van 31 Maart 1848 waren wel eenige bepalingen betrekkelijk den census tot stand gekomen, maar deze betroffen meer de verkiezing voor de Kamer en voor de Provinciale Staten. Bij eene wet van 12 Juni 1872 werd de census voor de kiezers van den gemeenteraad, voor allen zonder onderscheid op 10 francs gebracht. De heer HARTMAN constateert, dat daardoor het aantal kiezers van 240,000 op 370,000 is gekomen. Nog dient, wat de Belgische gemeenteregeling op dit punt betreft, de aandacht gevestigd op de wet van 24 Augustus 1883; daarin werd gebroken met het census-beginsel en werd de eisch van bekwaamheid op den voorgrond gesteld; een aantal ambtenaren, bezitters van diploma's, benevens de personen die aan een bepaald examen voldeden, werden kiezers.

De bepalingen der Nederlandsche gemeentewet zijn gewijzigd bij wetten van 1865, 1881, 1885 en 1886. (1) De wijziging der Grondwet en der kieswet bij de additioneele bepalingen der grondwet van 1887 heeft intusschen ook invloed op de gemeentelijke kiesbevoegdheid geoefend.

De Belgische gemeentewet is verdeeld in twee titels; de eerste titel draagt tot opschrift: „van den gemeenteraad” en de tweede „van de gemeentebetrekkingsen” (2).

Genoemde eerste titel bestaat uit zeven hoofdstukken, waarvan het eerste handelt over de samenstelling van den gemeenteraad; het tweede over de gemeentekiezers; het derde over

(1) Zie de wetten van 7 Juli, *Stbl.* n° 79; 29 Juni 1881, *Stbl.* n° 102, 26 Juli 1885, *Stbl.* n° 169; en 15 April 1886, *Stbl.* n° 64.

(2) De titels luiden in het Fransch: „Du corps communal” en, „Des attributions communales.”

de vergaderingen der gemeentekiezers; het vierde over de kiesbaren; het vijfde over de onvereinigbaarheden; het zesde over den duur van de bediening der leden van den gemeenteraad; het zevende over de vergaderingen en beraadslagingen van den gemeenteraad.

De tweede titel bestaat uit acht hoofdstukken, waarin achtereenvolgens wordt behandeld: de verkiezing van den gemeenteraad (I); de werkkring van het college van burgemeester en schepenen (II); de secretaris (III); de ontvanger (IV) eenige agenten der gemeentelijke overheid (V); het bestuur van de goederen en inkomsten der gemeente (VI); het voeren van rechtsgedingen (VII); vereeniging of splitsing of grensveranderingen der gemeente (VIII); en eindelijk overgangsbepalingen

De heer HARTMAN heeft nu de bepalingen onzer gemeentewet en daarnaast de daarmede overeenstemmende bepalingen der Belgische gemeentewet laten afdrukken; zoo noodig laat hij op een of meer artikelen eene korte bespreking volgen en geeft hij aan, welke bepaling naar zijn inzien de voorkeur verdient.

Het kan natuurlijk niet in de bedoeling dezer aankondiging liggen, het werk voet voor voet te volgen. Slechts enkele opmerkingen mogen hier eene plaats vinden. Over het algemeen kan men wel zeggen, dat de eerste titel der Belgische gemeentewet in hoofdzaak soortgelijke bepalingen bevat als hier te lande bestaan. Toch komen nu en dan afwijkingen voor, zoo bijv. art. 4 der beide wetten (bl. 14). Evenals hier te lande is het minste aantal leden van den gemeenteraad zeven; het maximum verschilt echter; dit is in België een en dertig en hier te lande negen en dertig. Ik geloof ook met den heer HARTMAN, dat de bepaling van het getal raadsleden in de Nederlandsche gemeentewet meer in overeenstemming is met de behoeften der bevolking. (1)

Een ander punt van onderscheid ligt hierin, dat de artikelen

(1) Het zou zelfs de vraag kunnen zijn, of tegenwoordig het aantal leden niet zoude behooren te worden uitgebreid.

25 en 26 van onze gemeentewet in België zijn weggelaten. Nadat in art. 23, hetwelk in hoofdzaak overeenstemt met art. 48 der Belgische wet, zijn opgenoemd de verschillende betrekkingen, waarmede het lidmaatschap van den raad onverenigbaar is, art. 24, overeenkomende met art. 68 der Belgische wet, den leden van den raad sommige zaken verbiedt, worden in de beide volgende artikelen de gevolgen van een en ander geregeld. Daar nu soortgelijke bepalingen in de Belgische wet ontbreken, is niet voorzien in het geval, hoe gehandeld moet worden, wanneer een raadslid een der vereischten verliest, een onverenigbare betrekking aanneemt of een verboden handeling pleegt. Buiten de wet om heeft men intusschen getracht aan deze leemte tegemoet te komen. Zoo meent het „Bestuurlijk Tijdschrift“, een administratief orgaan in België, hetwelk dikwijls door den schrijver wordt aangehaald, dat de Bestendige Deputatie (een college, overeenkomende met onze Gedeputeerde Staten) in voorkomende gevallen de vervallenverklaring van het lidmaatschap van den raad behoort uittespreken. Er moge voor deze opvatting in zooverre grond zijn, daar, zooals de redactie van genoemd tijdschrift ook opmerkt, het college mede over de gemeente-verkiezingen uitspraak doet: men zou echter, dunkt mij, evengoed kunnen aannemen, dat de raad den weêrspannige in zijn betrekking schorst op voorstel van Burgemeester en Schepenen. Wat betreft dengene, die verboden handelingen pleegt, zou evenals hier te lande, kunnen aangenomen worden, dat hij òf door den raad geschorst wordt, die het geval aan de Bestendige Deputatie mededeelt, òf dat dit college ambtshalve handelt.

Een ander belangrijk punt van verschil ligt in de benoeming van den burgemeester. Gelijk men weet, geschiedt deze hier te lande (zie art. 59) door den Koning. Art. 61 bepaalt, dat hij, die benoemd wordt, moet ingezeten der gemeente zijn, van welk voorschrift intusschen in het belang der gemeente kan worden afgeweken. In België is bepaald, dat de Koning den Burgemeester uit den raad moet benoemen. Alleen op eens-

luidend advies, zooals het heet, van de Bestendige Deputatie kan de Koning den burgemeester benoemen buiten den raad uit de kiezers der gemeente, die 25 jaar oud zijn. Nog is bij onze naburen bepaald, dat, wanneer de burgemeester, uit den raad benoemd zijnde, ophoudt lid van den raad te zijn, hij ook ontslag als burgemeester moet vragen.

Het komt mij voor, dat het Nederlandsche stelsel beter de onpartijdigheid van den burgemeester waarborgt, dan het Belgische. Hem als Burgemeester te laten attreden, wanneer de kiezers zijn mandaat niet willen hernieuwen, kan een bedenkelijke inbreuk zijn op het prestige der uitvoerende macht. Trouwens, het is altijd de vraag, of het in het algemeen is goed te keuren, dat de burgemeester lid van den raad zij; immers wordt een burgemeester hier te lande als lid van den raad niet herkozen, dan is zijn prestige als hoofd der gemeente zoodanig aangetast, dat hij òf zijn ontslag zal vragen òf eventueel bij herbenoeming zal verzoeken niet meer in aanmerking te komen. Vooral in een tijd als deze, nu ook bij gemeentelijke verkiezingen de politieke kleur van den candidaat zoo dikwijls in aanmerking komt, is het zaak, dat vooral in groote gemeenten, de burgemeester wel rijpelijk overwege, of hij al dan niet lid van den Raad wil zijn, en of zijn standpunt niet des te zuiverder is, wanneer hij, als orgaan van het uitvoerend gezag, de onpartijdige leider van 's Raads beraadslagingen blijft.

Wat de bevoegdheid der gemeentebesturen aangaat, acht de schrijver de bepalingen betreffende vereeniging en splitsing der gemeenten in onze gemeentewet beter dan in de Belgische. Deze wet behelst toch geene voorschriften over het tot standkomen der vereeniging of splitsing; daarover treft men bepalingen aan in de ministeriële resolutie van 8 Februari 1843, door den schrijver mede (op blz. 99) aangehaald. Hier te lande wordt deze materie geregeld door art. 129—133 der gemeentewet. Het ontwerp van vereeniging en splitsing wordt door Gedeputeerde Staten opgemaakt, nadat Burgemeester en Wet-

houders zijn gehoord en in elk der betrokken gemeenten zijn overgelegd aan den Raad en aan een door de kiezers voor den Raad, tenzelfden getale als diens leden, te kiezen commissie uit de ingezetenen, waarin de Burgemeester voorzit. Het gevoelen van den Raad en dat der commissie worden schriftelijk aan Gedeputeerde Staten medegedeeld en door deze vervolgens met hun advies aan het departement van Binnenlandsche Zaken gezonden. De schrijver, die in deze wijze van handelen een goeden waarborg vindt gelegen, dat de vereeniging of splitsing niet tegen het uitdrukkelijk gevoelen der betrokken gemeenten tot stand komt, deelt mede, dat in de practijk geheel anders wordt gehandeld, daar het ontwerp van vereeniging of splitsing wordt opgemaakt niet *nadat* Burgemeester en Wethouders zijn gehoord, maar het eenvoudig aan het college van Dagelijksch Bestuur wordt toegezonden, Het hooren van Burgemeester en Wethouders is volgens den schrijver dan ook slechts een vorm, evenals trouwens het hooren van den Raad en van de commissie van art. 131 Gemeentewet, waarop ik boven wees. »Den betrokken gemeenteraad en den ingezetenen blijft dan niets anders over, dan zich tot de Staten-Generaal te wenden, met verzoek hunne goedkeuring niet aan het ontwerp te schenken.»

Dit laatste ben ik volkomen met den schrijver eens, ik betreur ook met hem, dat de practijk der wet zoo is, als hij mededeelt. Intusschen zij, wat dit punt betreft, opgemerkt, dat zelfs, al ging alles zoo als behoorde, de gemeenten zelve toch al weinig in te brengen hebben. Art. 129 spreekt van het »hooren» van Burgemeester en Wethouders der betrokken gemeenten; uit art. 132 volgt, dat de raad en de commissie van ingezetenen slechts adviezen uitbrengen. Per slot van rekening, kan het uitvoerend gezag altijd zijn eigen meening volgen in het opmaken van het ontwerp en blijft de eenige waarborg, dat de meerderheid der Tweede of Eerste Kamer door de eventueele verwerping van het ontwerp toone, dat

de adviezen van den raad en de commissie van ingezetenen den indruk op haar hebben gemaakt, dat de belangen van een der gemeenten niet voldoende zijn in het oog gehouden. Ik geef intusschen volkomen toe, dat zoolang art. 5 der Grondwet bestaat, aan deze wijze van handelen heel weinig te doen is (1).

Belangrijk is ook de vergelijking der beide gemeente wetten, waar het de taak der gemeentebesturen betreft. Zooals de schrijver te recht opmerkt, hebben de gemeentebesturen een dubbele taak; uitvoering van wetten en bevelen, door hogere autoriteit uitgevaardigd, en regeling van gemeentelijke zaken en belangen. Art. 126 van onze Gemeentewet bepaalt, dat de medewerking, aan den Raad opgedragen ter uitvoering van wetten, algemeene maatregelen van (inwendig) bestuur en van 's Konings daartoe betrekkelijke bevelen, geschiedt door Burgemeester en Wethouders. Het volgend artikel regelt het geval, dat dit verzuimd wordt door genoemd college; dan kan de Commissaris des Konings op kosten der nalatigen in de uitvoering voorzien.

Art. 88 der Belgische wet wil, dat alvorens het gewestelijk bestuur optreedt de gemeentebesturen tweemaal zullen worden gewaarschuwd. Bij ons zijn, de schrijver merkt het te recht op, zulke waarschuwingen nu wel niet voorgeschreven, maar volgt daaruit, dat ze verboden zijn? Mijn inziens niet, en het zal ook dunkt mij, in de praktijk wel zijn voorgekomen, dat, de Commissaris, vóór hij tot de toepassing van art. 127 Gemeente-

(1) Inzoover ga ik meê met Mr. S. J. M. VAN GEUNS, die in het Weekbl. van het Recht n°. 6265 het werk van den heer HARTMAN aankondigende, ook dit punt aanroert. Uit het aangehaalde uit de kamerdebatten tracht deze scherpzinnige schrijver tegen het betoog van den heer HARTMAN zijn meening ingang te doen vinden, dat de bepaling nog zoo kwaad niet is. Ik heb zijn betoog met aandacht gelezen, maar ik ben niet van mijn meening terug gekomen, dat het wenschelijk ware in het eerste stadium der zaak meer invloed aan de betrokken gemeentebesturen toe te kennen.

wet overgaat, officieus het gemeentebestuur tracht te overreden alsnog zijn plicht te doen.

Alleen er behoeft dan niet, zooals in België, van deze waarschuwingen door correspondentie te blijken.

Hier ter plaatse behoort herinnerd te worden aan de wijziging, welke in onze grondwettige bepalingen over gemeenterecht is aangebracht door de herziening der Grondwet van 1887. Ik bedoel de wijziging van het oude artikel 140 der Grondwet van 1848. Terwijl dit artikel bepaalde, dat aan den raad de regeling en het bestuur van de huishouding der gemeente wordt overgelaten met de bijvoeging, dat de verordeningen welke hij te dien aanzien maakt, aan de Provinciale Staten moeten worden medegedeeld en dat art. 133 derzelfde Grondwet op deze besluiten van toepassing is (1), wordt in het nieuw artikel 144 de bevoegdheid van den gemeentewetgever meer volledig omschreven. Het eerste lid, het algemeene beginsel inhoudende, is onveranderd gebleven; het tweede geeft den raad de bevoegdheid die verordeningen te maken, die hij in het belang der gemeente noodig acht. De drie laatste leden van het artikel hebben betrekking op de dubbele taak der gemeentebesturen, waarover ik boven sprak. Bij het derde lid, bepalende, dat wanneer de wetten, algemeene maatregelen van bestuur, of provinciale verordeningen het vorderen, de gemeentebesturen hunne medewerking tot uitvoering daarvan verleenen, krijgt art. 126 der Gemeentewet eene grondwettige sanctie. Het laatste lid, hetwelk regelmatigshalve eigenlijk op het derde had moeten volgen, houdt verband met art. 127 van laatstgenoemde wet. (2)

(1) Dit artikel bepaalt, dat de Koning het vermogen heeft de besluiten der Staten die met de wetten of het algemeen belang strijdig zijn te schorsen of te vernietigen en dat de wet de gevolgen regelt.

(2) Het laatste lid luidt: De wet bepaalt, welk gezag het gemeentebestuur vervangt, wanneer dit in gebreke blijft in de uitvoering der wetten, der algemeene maatregelen van bestuur of der provinciale verordeningen, te voorzien.

Het vierde lid is nu geheel nieuw en regelt het geval, dat de gemeente haar eigen huishouden grovelijk verwaarloost. Dan, kan, zoo luidt het artikel, eene wet de wijze bepalen, waarop in het bestuur dier gemeente met afwijking van de beide eerste zinneden van dit artikel wordt voorzien. Daaruit volgt dan, dat de wet kan bepalen, dat òf aan den burgemeester òf aan den Commissaris des Konings de bevoegdheden van den raad toekomen. Het kan niet ontkend worden, dat uit de opgedane onderzinding de wenschelijkheid van een dergelijk voorschrift gebleken was. Het was in de tachtiger jaren voorgekomen, dat de gemeenteraad van Biervliet in geen twee jaren zitting had gehouden; iets dergelijks had zich mede voorgedaan in de gemeente Zes Gehuchten; in 1884 bestond groote spanning tusschen burgemeester en gemeenteraad van Andel en tusschen dezelfde autoriteiten van Bergharen. In 1885 is dan ook door de regeering een wetsontwerp ingediend, ten einde in een gebleken leemte te voorzien. De strekking dezer voordracht was om den burgemeester met grooter macht toe te rusten, dan hij tot nog toe bezat, namelijk, om hem in enkele gevallen de bevoegdheid toetkennen, om die besluiten te nemen, die anders door den raad hadden behooren te worden genomen, en om hem voorts de werkzaamheden op te dragen, welke volgens de gemeentewet op de schouders van het college van Dagelijksch Bestuur rusten. De grondwettigheid van dit voorstel werd al dadelijk in twijfel getrokken. De mogelijkheid bestond — zoo werd te recht in het voorloopig verslag opgemerkt — dat de functiën van den raad werden overgebracht op een burgemeester, die geen lid van den raad is; iets wat toch zeker evenmin met de woorden als met de bedoeling van art. 140 der Grondwet (van 1848) ware te rijmen.

Terwijl het wetsontwerp zelf door verschillende omstandigheden buiten behandeling is gebleven, kan het geen verwondering wekken, dat bij de herziening der Grondwet in 1887 dit punt ter sprake is gekomen en art. 144, vierde lid — als amendement van den heer VAN DELDEN — in de hoogste

Staatswet werd opgenomen (1). Aan den wetgever staat thans ter beslissing of de verwaarloozing der gemeentebelangen van dien aard is, dat van de algemeene regelen van grondwet en gemeentewet, wat de huishouding der gemeente betreft, moet worden afgeweken.

Totnogtoe is deze grondwetsbepaling niet toegepast; het zal echter geen betoog behoeven, dat ze vooral van belang kan zijn met het oog op de toepassing van art. 49 der Gemeentewet.

Het laatste lid van dit artikel bepaalt toch, dat wanneer in twee achtereenvolgende vergaderingen geen genoegzaam aantal leden is opgekomen, in de alsdan bijeengeroepen derde vergadering de tegenwoordige leden over de in de oproepingsbriefjes vermelde onderwerpen beslissen. Quid juris, wanneer nu ook op deze derde vergadering niemand komt? In 1857 heeft zich in Schoonhoven het geval voorgedaan dat alleen de burgemeester ter vergadering kwam en besluiten nam. De raad heeft toen het in deze vergadering besliste vernietigd, maar de koning heeft bij besluit van 4 September 1857 (*Stbl.* n° 106) uitgemaakt, dat de burgemeester-raadslid alleen volkomen bevoegd was, de zaken af te doen. Men vat echter en het blijkt trouwens uit de overwegingen van genoemd besluit, hetwelk o. a. nog herinnert, dat in 1851 bij sommige leden der Kamer zelfs geen bezwaar had bestaan, om den burgemeester-niet-raadslid bevoegd te verklaren alle besluiten op die derde vergadering te nemen, welk gevoelen intusschen geen ingang had gevonden — dat, is de burgemeester geen lid, alles onafgedaan blijft. In zulk een geval kan de wetgever nu voorziening aanbrengen. In België wordt hetgeen bij ons in art. 49 voorkomt, gevonden in art. 64 — evenals ons art. 49 ontleend aan art. 64 van het Stads- en art. 25 van het Plattelandsreglement — welk artikel alleen in zooverre verschilt van het

(1) Vergelijk mijne aankondiging van het academisch proefschrift van Mr. H. M. J. WESTEROUEN VAN MEETEREN in het Weekbl. van het Recht n°. 5755.

onze, vooreerst dat daar ook bij de tweede en derde vergadering telkens vier en twintig uren moeten verloopen en in de tweede plaats dat in België — op het voetspoor der oude reglementen — geeischt wordt de meerderheid der in functie zijnde leden, terwijl, zooals uit ons art. 49. 1^e lid blijkt, de Nederlandsche wetgever wil de meerderheid van het getal leden, waaruit de raad volgens art. 4 bestaan moet. Doch, hoe dit ook zij, aangezien in België altijd de burgemeester lid van den raad is, kan het geval, dat ik boven stelde, dat de zaken niet worden afgedaan aldaar niet voorkomen, altijd in de vooronderstelling dat ook daar in het gestelde geval de burgemeester alleen bevoegd wordt geacht om alles aftedoen.

Terwijl dus hier te lande thans ingevolge art. 144, 4e lid der Grondwet voorziening kan worden getroffen, wanneer een gemeente haar eigen huishouden verwaarloost, kan dit, dunkt mij, in België nog niet geschieden, zolang althans in de hoogste Staatswet geen desbetreffelijk voorschrift gevonden wordt (1).

Thans nog een enkel woord over de bepalingen, in beide wetten voorkomende, over de handhaving der orde. Men weet, dat de „handhaving der openbare orde in het bijzonder” een afzonderlijk paragraaf in onze gemeentewet vormt, namelijk de artikelen 184—193. De vier eerste artikelen handelen over de bevoegdheid van den Burgemeester in geval van een oproer; art. 188 spreekt over de politie op de schouwburgen, art. 189 over het geval van brand; art. 190—191 over de commissarissen

(1) Art. 31 der Belgische grondwet van 16 September 1831 bepaalt toch: „Les intérêts exclusivement communaux ou provinciaux sont réglés par les conseils communaux ou provinciaux d'après les principes établis par la constitution.” En in art. 108 derzelfde hoogste staatswet, waar de hoofdbeginselen van het gemeenterecht worden gevonden, leest men sub 2° dat aan de gemeente- en provinciale besturen toekomt de attributie van alles wat van provinciaal en plaatselijk belang is. En sub 5° leest men, dat de Koning een droit d'intervention heeft, wanneer bedoelde besturen hunne bevoegdheid te buiten gaan of aan het algemeen belang raken.

van politie en art. 192—193 over de persoonlijke diensten van de inwoners te vorderen.

In de Belgische gemeentewet vormen de artikelen over de politie geen afzonderlijke afdeling, maar worden de desbetreffelijke voorschriften verspreid gevonden in Hoofdstuk II, van titel II, hetwelk tot opschrift draagt: „Des attributions du collège des bourgmestre et échevins.” Toch blijkt dat deze bepalingen meer op het oog hebben de bevoegdheid van den burgemeester, dan wel die van het college van Dagelijksch Bestuur, evenals trouwens hier te lande het geval is. Immers krachtens beide gemeentewetten heeft de burgemeester de bevoegdheid om ingeval van oproerige beweging, samenscholing of andere stoornis der orde de hulp van krijgsvolk en schutterij interoepen. Art. 184 van onze gemeentewet schrijft den burgemeester echter voor, dat van een en ander kennis moet gegeven worden aan den Commissaris des Konings; art. 195 der Belgische vordert zulk een kennisgeving niet. De heer HARTMAN (bl. 139) herinnert uit de M. v. T., dat het de uitdrukkelijke bedoeling der Belgische wet is, dat de burgemeester geen verlof van de hoogere macht behoeft te vragen. Art. 187 van onze wet, bepalende, dat in geval van oproer enz. de burgemeester bevoegd is om algemeene voorschriften van politie uittevaardigen en aftekondigen komt overeen met art. 194 der Belgische, waarin mede diezelfde bevoegdheid aan den Burgemeester is toegekend. Te recht merkt intuschen de heer HARTMAN op, dat art. 94 geheel ten onrechte in de afdeling, waarin over de bevoegdheid van het college van burgemeester en schepenen wordt gehandeld, geplaatst is.

Een ander punt van verschil ligt hierin, dat bij de Belgische wet de politie over tooneelvertooningen, schouwburgen, huizen van ontucht enz. bij Burgemeester en Schepenen, hier te lande bij den Burgemeester alleen berust. (1)

(1) Vgl. art. 188 Ned. wet met de artt. 96 en 97 Belg. wet.

De heer HARTMAN acht de Belgische wet beter, speciaal wat tooneelvertooningen (bij ons schouwburgen) betreft. „Door dit „(namelijk toezicht op de vertooningen) aan den Burgemeester alleen „optedragen, is hem een te arbitraire macht geschonken, die zich „in het bekende geval te 's Hertogenbosch met het verbod der „opvoering van „Das Pariser Leben“, terwijl op denzelfden avond „te 's Gravenhage „La Vie de Paris“ werd gespeeld, openbaarde.“ (1) Of nu intusschen een verbod arbitrair is, hangt van iemands subjectieve meening af, en wie waarborgt, dat niet een college even arbitrair kan zijn, als een Burgemeester alleen? Ware het zeker, dat, draagt men deze functie hier te lande aan het college van Dagelijksch Bestuur op, de toepassing van het artikel meer uniform zoude wezen, dan zoude ik wel gaarne met den heer HARTMAN wenschen, dat onze wet in dien geest wierd veranderd. Nog zij herinnerd, dat de bevoegdheid, hier te lande aan den Burgemeester toegekend, voor geen beroep of cassatie vatbaar is; immers art. 150 Gemeentewet geeft duidelijk te kennen, dat onder plaatselijke verordeningen alleen verstaan worden beschikkingen van den Raad en van Burgemeester en Wethouders, niet van den Burgemeester alleen.

Men kan wel zeggen, dat onze gemeentewet, wat de politie betreft, meer stelselmatig is dan de Belgische wet. Terwijl, ik wees er boven reeds op, de politie over huizen van ontucht, schouwburgen enz. bij onze naburen berust bij het college van Burgemeester en Schepenen, behoort het opperbevel bij brand (art. 94 gewijzigd bij een wet van 1842 spreekt van „onvoorziene gebeurtenissen“) bij den burgemeester alleen. De heer HARTMAN merkt op, dat, in België alsnog geldt de wet van 16 Vendémiaire an IV, ten gevolge waarvan het noodzakelijk is, dat den Burgemeester zoodanige bevoegdheid is toegekend (2). Hier is

(1) Zie over deze quaestie n°. 1339 Weekbl. v. de Burg. Adm. en N. R. Courant van 28 Januari 1875.

(2) Blz. 142.

blijkbaar een drukfout ingeslopen; vergis ik mij niet, dan bedoelt de kundige schrijver de wet van 10 Vendémiaire an IV sur la police intérieure des communes de la république, welke wet ook in Staats-Vlaanderen en Limburg executoir verklaard, wel nooit aldaar is afgeschaft, doch nimmer is toegepast (1). Dat de wet intusschen in België nog wordt toegepast blijkt o. a. uit een arrest van het hof van cassatie van 3 Februari 1887, waarbij de gemeente Brussel werd veroordeeld tot vergoeding der schade, geleden bij gelegenheid der manifestatie van 7 September 1884 naar aanleiding van de aanneming in beide kamers van een zeer reactionaire schoolwet (2). Vergelijkt men de verdere bepalingen omtrent de politie (voornamelijk wat de ambtenaren betreft), dan vindt men wel eenige afwijking. De Belgische wet wijdt er een afzonderlijk Hoofdstuk aan, getiteld: „De quelques agens de l'autorité communale”, welk Hoofdstuk later nog bij wetten van 30 Juni 1842 en 30 December 1887 is gewijzigd. Thans wordt deze materie geregeld in België door art. 123, 124, 125, 125 bis, 126, 127, 129, 130, 130 bis. De hoofdbeginselen komen hierop neêr. De benoeming en het ontslag der Commissarissen van politie geschiedt door den Koning; de benoeming heeft plaats uit een lijst van twee kandidaten door den raad voorgedragen, waarbij de Burgemeester een derde mag voegen. De Burgemeester mag den benoemde schorsen voor hoogstens vijftien dagen, de gouverneur voor een maand. Kennisgeving in het eerste geval aan den gouverneur, in het tweede aan den Minister van Binnenlandsche Zaken is noodzakelijk. De Gemeenteraad mag adjunct-commissarissen van politie benoemen. De veldwachters worden benoemd door den Gouverneur uit een dubbele kandidatenlijst, door den Raad aangeboden. De Minister

(1) Vergelijk het Academisch proefschrift van Mr. Th. G. VAN ECK „Vergoeding van oproerschade” blz. 15 en mijn werk: „Wetten en verordeningen van Franschen en anderen oorsprong” blz. 27.

(2) Mr. Th. G. VAN ECK herinnert ook aandeze toepassing t. a. p. bl. 41. *Themis*, LIVste Deel, 3e en 4de stuk [1893].

van Financiën benoemt de boschwachters uit een dubbeltal candidaten door den Raad voorgedragen en op advies van de Bestendige Deputatie.

Hier te lande wordt deze zaak geregeld bij de artikelen 190 en 191 der Gemeentewet. Vooraf gaat, dat de commissarissen van politie en veldwachters onder de bevelen van den Burgemeester staan. Verder wordt de commissaris van politie door den Koning benoemd, geschorst en ontslagen; de dienaren van politie worden op voordracht van den commissaris van politie aangesteld en ontslagen door den Burgemeester; de veldwachters eindelijk worden in overleg met den Burgemeester door 's Konings Commissaris in de provincie benoemd en ontslagen.

De schrijver meent nu, dat de bepalingen der Belgische wet in het algemeen de voorkeur verdienen boven de Nederlandsche. In het bijzonder acht de heer HARTMAN het goed te keuren, dat de gemeenteraad en de burgemeester eenigen invloed hebben op de keuze der commissarissen van politie.

Ik ben met Mr. VAN GEUNS (1) volkomen eens, dat het de vraag is, in hoeverre de Belgische wet geslaagd is, om door deze bepalingen de benoeming en de bevoegdheid der verschillende politie-ambtenaren beter te regelen, dan hier te lande; vooralsnog geef ik met hem aan onze eenvoudige bepalingen de voorkeur.

Mijns inziens behoort deze materie niet uitvoerig in eene gemeentewet te worden omschreven, maar is hare plaats in een algemeene politiewet. Onlangs is deze quaestie op de Juristenvereniging ter sprake gekomen en toen is het tweede vraagpunt: Moet in beginsel de gemeente-politie als zelfstandig deel der politie vervallen en in de rijks-politie worden opgelost? met 46 tegen 19 stemmen toestemmend beantwoord. De totstandkoming eener politiewet zal nog wel eenigen tijd op zich laten wachten; zoolang die nieuwe regeling niet

(1) t. a. p. Weekbl. v. h. R. n°. 6265.

bestaat, kunnen wij ons met de aangehaalde artikelen onzer gemeentewet wel tevreden stellen.

Doch ik moet eindigen; het ware mij aangenaam geweest nog andere punten ter sprake te brengen, maar dan zou dit opstel het karakter eener aankondiging verliezen. Gaarne geef ik ten slotte aan den heer HARTMAN de verzekering, dat ik, ofschoon op sommige punten met hem van meening verschillende, met groote belangstelling van zijn omvangrijken arbeid heb kennis genomen. Ik wil dan ook de verwachting uitspreken, — naar aanleiding van hetgeen in het voorbericht wordt gelezen, — dat een studie der voorschriften met betrekking tot de comptabiliteit en het belastingwezen der gemeenten in beide rijken dien eenmaal begonnen arbeid voltooië en daarvan een schoon geheel make!

MR. J. B. BREUKELMAN.

Archives Internationales d'Administration Comparée, fondées et dirigées par M. H-J-A. MULDER, docteur en droit, etc. Première Année, N°. 1. Avril 1893.

Deze „archives“, waarvan de eerste aflevering het licht heeft gezien, zijn te kenschetsen als de eerste hamerslag aan een reuzensmeedwerk, en de eerste gewaarwording welke zij opwekken, in onzen tijd van internationalisme, is het gevoel van nationale trots, dat een Nederlander den moed heeft gehad zulk een werk te ondernemen.

Ontegenzeggelijk vindt tegenwoordig de stelling, dat de verschillende Staten gemeenschappelijke plichten hebben tegenover de menschelijke samenleving, meer en meer ingang en toepassing. Er zijn zoovele vragen, waarbij eene volken-egoïstische oplossing onmogelijk is. Op het gebied van posten, telegraphie en internationaal spoorwegvervoer, bestaat er reeds eenigermate eene wereld-administratie, door de verschillende Staten gemeenschappelijk gevoerd. Ook schijnt eene internationale regeling van het muntvraagstuk niet meer te ontwijken, en spoedig misschien zal de allesbeheerschende sociale quaestie eene samenwerking van alle landen gebiedend noodzakelijk maken.

Die wording eener internationale administratie wil de heer MULDER bevorderen, op betrekkelijk bescheiden wijze, maar toch volgens een breed plan.

Betrekkelijk bescheiden, zeg ik, want zijn tijdschrift is een „archieff“ en houdt zich hoofdzakelijk bezig met rechtsvergelijking. Het wil in hoofdzaak nuttige gegevens verzamelen, en die, als in een archief, methodisch rangschikken. Het zal ook niet van boven af zeggen hoe de onderwerpen geregeld moeten worden, maar veeleer, door vergelijking van bestaande of ontworpen regelingen met elkaar, een wrijving trachten te ver-

oorzaken, die minder goede bepalingen op zijde moet schuiven, en het goede moet brengen op den weg van het betere.

Maar breed genoeg toch is de taak van het nieuwe tijdschrift, omdat het veld van bearbeiding even uitgestrekt is als het leven der internationale maatschappij. De titels der 16 hoofdstukken, die in het inleidend woord der Directie worden vermeld, en die, als zoovele archiefkamers, de verzamelde gegevens moeten opnemen, toonen zulks aan. Administratie, wetgeving, justitie, politie, gezondheidsleer, opvoedkunde, assurantiewezen, armenzorg, enz. worden als rubrieken opgegeven. Zelfs leger en vloot zijn niet vergeten; alleen koloniën zijn niet met name genoemd. Onder elke rubriek stelt de Directie zich voor officieele en niet-officieele gegevens te verzamelen, als bibliographiën en boekbeoordeelingen, wetten en reglementen, verslagen van wetenswaardige gebeurtenissen, enz. enz.

De rijke inhoud van het eerste nummer pleit voor de deeglijke opvatting der zaak door de Directie. Van het algemeen deel vormt de Iersche *home-rule* de hoofdschotel. Het tijdschrift bevat den tekst van het ontwerp, in de oorspronkelijke taal, benevens het eerste gedeelte van de redevoering door GLADSTONE gehouden bij de aanbidding. Eene beschouwing over de gevolgen van den voorgenomen maatregel wordt buitendien in een volgend nummer toegezegd.

Verder worden, in het bijzonder gedeelte, ten aanzien van gezondheidsleer, onderwijs, handel en nijverheid, middelen van vervoer en arbeidswetgeving, belangrijke bibliographische en andere mededeelingen gedaan. De bibliographiën zijn bewerkt met de zorg, die aan den kundigen directeur van de „Archives” eigen is. De aflevering eindigt met eene boekbeoordeeling, een chroniek van congressen en vergaderingen van wetenschappelijke lichamen, en korte — niet altijd even belangrijke — mededeelingen van persoonlijken aard.

De belangstelling die het nieuwe tijdschrift bij mij heeft opgewekt, zou ik gaarne willen toonen door vrijmoedig te

wijzen op een paar klippen, die m. i. met groote zorg door de jeugdige onderneming moeten worden vermeden.

De eerste klip is het gebruik van drie talen, het Fransch, het Duitsch en Engelsch. Naar mijne ondervinding is dat een gevaarlijke zaak. Wij Nederlanders zijn gewoon de kennis van vreemde talen te beschouwen als onmisbaar bij een wetenschappelijk man, maar in andere landen, vooral in die landen waar een wereldtaal wordt gesproken, is die kennis niet algemeen genoeg om een polyglottisch tijdschrift ingang te doen vinden. Overweging zou het m. i. verdienen de Fransche taal als de hoofdtal te beschouwen, een slechts bij uitzondering, daar waar uitgebreide stukken, — als b. v. het home-rule-ontwerp — moeten worden opgenomen, eene andere taal toe te laten. Op die wijze kan men ook beter letten op de gebruikte taal. Zeer zeker, het Fransch, waarin vele stukken zijn geschreven, is niet onverdienstelijk, maar het is toch verre van onberispelijk, ja zelfs hier en daar, vooral voor Franschen misschien, minder duidelijk.

Een andere klip is de ontzettende omvang van de te behandelen stof. Wel wordt in het inleidend woord gezegd dat de eigenlijke technische onderwerpen niet in het tijdschrift thuis behooren, en dat alleen administratieve onderwerpen zullen worden behandeld, maar die onderscheiding is m. i. niet bruikbaar. Bij de meeste onderwerpen toch worden de administratieve bepalingen beheerscht door het technisch doel der maatregelen, door de Overheid te nemen. Op-zijde-zetting van dat technisch doel zou het tijdschrift dor en koud maken, en eene degelijke rechtsvergelijking in den weg staan. Staatslieden en in 't algemeen leden van wetgevende en uitvoerende colleges, zijn nu eenmaal verplicht, door hunne taak, technische punten van allerlei aard te behandelen. Zij zullen dat moeten doen op advies van deskundigen, maar toch volgens eigen oordeel, en de adviezen van technische mannen, gegeven bij administratieve maatregelen, zullen dan ook ingekleed

moeten worden in zoodanigen vorm, dat mannen van algemeene ontwikkeling en goeden wil een zelfstandig oordeel kunnen vellen. In dien geest zal het tijdschrift wel gedwongen zijn technische zaken te behandelen, en bij de uitgebreidheid van zijn arbeidsveld — eene uitgebreidheid die misschien, in plaats van een tijdschrift met 16 hoofdstukken, 16 tijdschriften zou rechtvaardigen — is dit eene moeilijkheid die, ik beken het, mij een weinig duizelig maakt. Intusschen het is juist met het oog op die uitgebreidheid, dat ik de nieuwe onderneming een reuzenwerk noemde. Hoe grooter de zwarigheden, des te grooter ook de eer van het slagen, en dat slagen wensch ik den geachten oprichter van harte toe.

Amsterdam,
Augustus 1893.

JITTA.

KINDERBESCHERMING.

De Fransche Wet tot bescherming van verwaarloosde kinderen. Academisch proefschrift, door FRANS COENEN JR. Amsterdam 1892.

In den steeds vlietenden stroom van Academische proefschriften gewijd aan de verklaring van ons stellig recht, heeft de heer COENEN eene welkome afwisseling gebracht door de aandacht te vestigen op een onderwerp van buitenlandsche wetgeving, hetwelk, van actueel belang (1), die aandacht ten volle verdient. De *ontzetting van de vaderlijke macht* — het hoofdbestanddeel der Fransche wet — tot nog toe te onzent alleen als straf deel uitmakend van het strafstelsel, behoort zeker niet minder tot het burgerlijk recht, en raakt in hare gevolgen de gewichtige sociaal-politische vraag der staatsvoogdij. Wanneer ouders door hun levensgedrag de uitoefening van het ouderlijk gezag over hunne kinderen langer onwaardig moeten worden geacht; wanneer zij door de opvoeding hunner kinderen te verwaarloozen, deze tot een steeds meer dreigend maatschappelijk gevaar, tot toekomstige misdadigers doen opgroeien: in hoever is dan de Staat geroepen de zorg der kinderen zelf tot zich te trekken, hunne opvoeding zelf ter hand te nemen? Aan belang ontbreekt het dus het door den heer C. gekozen onderwerp niet, en reeds uit dezen hoofde mag die keuze eene gelukkige heeten.

(1) Zie Prof. v. BONEVAL FAURE in Rg. Mag. XII (1893) bl. 68 vlg. „Naar aanleiding van een Discours de Rentrée”; en in de N. Rotterd. Ct. van 8 Oct. 1893 2e blad A, het verslag eener voordracht van Mr. H. VERKOUTEREN met daarop gevolgd debat in de „Notarieële Vereeniging”, over „eene regeling van de verhouding tusschen ouders en kinderen”. Volgens een bericht in genoemde courant van 23 Nov. jl. 2e blad B zou „de Vereeniging tot steun van verwaarloosden en gevallen” een adres richten tot den minister van Justitie in zake de ontzetting van de V. M., met verzoek tot nadere regeling dier materie.

Wat de wijze van behandeling betreft: een doorloopende commentaar op de voornaamste artikelen der Fransche wet, voorafgegaan door eene inleiding en gevolgd door hoofdstukken over kinderbescherming en criminaliteit, over den stand van het vraagstuk in andere landen en over hetgeen uit het voorafgegane voor ons te leeren valt; oppervlakkig zou het kunnen schijnen, dat de hoofdzaak, de commentaar, voor ons Nederlanders, die de wet niet hebben toe te passen, eigenlijk van gewicht was ontbloot. Inderdaad is dit niet zoo. De Schr. geeft ons daarin toch aan de hand van de voorbereidende ontwerpen, rapporten en adviezen, en van de beraadslagingen in de beide takken der wetgevende macht, critisch de geschiedenis der wet; hij wijst ons aan, „hoe de voornaamste artikelen zijn ontstaan en vervormd in de opvolgende ontwerpen, wat tot hun verdediging of bestrijding is gezegd, en hoe zij eindelijk na vele lotwisselingen hun definitieve gedaante en plaats hebben gekregen”; en stelt daarmede de groote moeilijkheden, aan eene regeling als deze verbonden, in een helder daglicht. Indien derhalve bezwaren te kennen en ze reeds half te hebben opgelost één zijn, dan drukte zich de Schr. zeker niet te stout uit, toen hij de verwachting uitsprak, dat zijn arbeid „misschien van nut zal kunnen zijn, wanneer men ooit hier aan eene dergelijke wet mocht denken” (1)

Hebben wij daaraan behoefte? onwillekeurig rijst bij de aangehaalde woorden deze vraag op de lippen. De heer COENEN beantwoordt ze in algemeenen zin toestemmend, zonder ze evenwel — hetgeen ook buiten het kader van zijn eigenlijk onderwerp viel — aan een opzettelijk onderzoek te toetsen. Mogen daarom, wegens haar groot belang, de volgende haar betreffende opmerkingen hier eene plaats vinden!

Bij velen in Frankrijk stuitte de ontzetting van de vader-

(1) Blz. 11.

lijke macht, gelijk zij bij de besproken wet buiten het geval van art. 335 C. P. is uitgebreid, wegens haar „verbreken van de innigste banden der natuur,“ op ernstige gemoedsbezwaren. Naar aanleiding hiervan vraagt de Schr.: „Hangt waarlijk van de integriteit van 't gezin af, of onze maatschappij zal in stand blijven?“ Hij meent van neen; de maatschappij is toch „al een heel eind ondermijnd door fabrieksarbeid en alcohol;“ daarom, „laat die maatschappij voor wat ze is, laat dat de zorg niet zijn, maar doe wat voor de hand ligt: help de kinderen, zonder verder vooruit te zien.“ Op deze *boutade* aan het adres van gezin en maatschappij, op dezen raad in den blinde, laat hij dan volgen: „Ook als *hier* deze zaak, ik bedoel den toestand der verwaarloosde kinderen, eens aan de orde komt (en dat zal ze wel, als veel anders is afgedaan), dan zal ook hier groot [geroep zich verheffen over het raken aan de heiligste banden en 't stappen doen in kwade richting; al wat in Frankrijk aan bezwaren en twijfelingen en bedenkelijkhedens [*sic!*] is tegengeworpen, dat zal ook hier nog eens moeten worden doorzwoegd, als een dikken [*sic!*] rijstenbrijberg, daar is de „bedachtzaamheid“ des volks borg voor . . . maar het is een rust te bedenken, dat zulke dingen als deze wet toch eenmaal komen *moeten*, onvermijdelijk, als 't niet over vijftig jaar is, dan zal 't over honderd zijn. . . . dat zij komen moeten, omdat de tijdstroom er heen drijft, of men daardoor op weg is in verkeerde richting of niet. Amen.“ (1) Deze woorden bewijzen ontegenzeggelijk 's heeren COENENS talent om fraaie, klinkende zinnen neer te schrijven; maar niet minder, hoe licht zoodanig talent tot weinig doordachte uitspraken verleidt. Zij zouden het besluit wettigen, dat volgens den Schr. dit gebied van wetgeving te onzent nog zoo goed als braak ligt. Toch is, naar zijn eigen getuigenis, niets minder waar dan dit. „Wij zijn — zoo laat hij zich aan het

(1) Blz. 62 vlg.

slot van zijn geschrift uit — veel minder achterlijk in onze wetgeving dan men denken zou.” (1) In art 30 Strafwetboek staan bijna al de gevallen van ontzetting van de Fransche wet, behalve die zonder voorafgaand strafvonnis; en als het ontwerp van het Burgerlijk Wetboek 1^e boek zal zijn aangenomen, wordt door art. 344 ook hierin voorzien. Was de Schr. op blz. 63 van zijn geschrift nog niet op de hoogte onzer wetgeving? en vergat hij later daarop gekomen, die bladzijde te schrappen? of . . . vond hij ze daartoe misschien te welluidend? Hoe dit zij, reden om zoo te spreken had hij niet.

Het regeeringsontwerp der Fransche wet dateert eerst van December 1888, (2) en de daaraan voorafgegane ontwerpen van veel wijder strekking, t. w. van THEOPHILE ROUSSEL *«sur la protection des enfants abandonnés, délaissés ou mal-traités»*, en van de Staatscommissie *«sur la protection de l'enfance»*, eerst van Januarij en December 1881. (3) Daarentegen prijkt ons Strafwetboek reeds in het Staatsblad van 1881 n° 35, onder dagteekening van 3 Maart van dat jaar. En het ontwerp der Staatscommissie, dat met betrekking tot deze materie noch in het regeeringsontwerp noch bij de behandeling in de Staten-Generaal eenige wijziging heeft ondergaan en onveranderd wet is geworden, werd reeds 13 Mei 1875 den Koning aangeboden. De desbetreffende artikelen nu van de beide ontwerpen, de artt. 28, 5° en 30 van het Strafwetboek, die, gelijk de Schr. erkent, nagenoeg al de gevallen van ontzetting omvatten van de Fransche wet na voorafgaand strafvonnis, hebben bij de behandeling in de Staten-Generaal niet den minsten strijd uitgelokt; zij zijn zonder slag of stoot,

(1) Blz. 183.

(2) Op blz. 10 der dissertatie waaraan ik de in den tekst vermelde opgave ontleen, staat 22 Dec. 1889, doch abusievelijk voor 22 Dec. 1888. Zie bl. 12. De wet zelve is van 24 Juli 1889.

(3) Blz. 4 en 5.

zonder debat en zonder hoofdelijke stemming aangenomen. De eenige die er een woord over gesproken heeft, Mr. J. VAN GENNEP in de 2^e Kamer, deed dit niet om het daarin gehuldigd beginsel te bestrijden; integendeel, hij vond «het een uitstekend voorschrift dat iemand, die misbruik maakt van zijn kind, van de vaderlijke macht wordt ontzet;» maar eenig en alleen, om bij de regeering op voorziening in de gevolgen der ontzetting aan te dringen. (1) En het ontwerp tot herziening van het Burgerlijk Wetboek? Den Koning aangeboden 30 November 1886, dus nog vóór de indiening van het Fransche regeeringsontwerp, laat het, gelijk ik reeds opmerkte, in art. 344 de ontzetting toe in gelijksoortige gevallen als de Fransche wet zonder voorafgaand strafvonnis. Dat over deze bepaling in den boezem der Staatscommissie strijd is gevoerd, blijkt uit de Memorie van Toelichting op dit artikel niet. Integendeel, hare soberheid, alsof de zaak geen verdediging behoefde, wettigt m. i. het vermoeden, dat dit het geval niet is geweest.

Derhalve, reeds vóór de Fransche wet in behandeling kwam, had het beginsel eener ver strekkende uitbreiding van de ontzetting der V. M., buiten het tot nog toe alleen bekende geval van art. 335 Code Pénal, met vlag en wimpel zijne intrede in onze wetgeving gedaan. Waarom er dus, indien deze zaak hier nog eens aan de orde mocht komen, «een groot geroep zich verheffen zal over het raken aan de heiligste banden» enz.: ik weet waarlijk niet, op welken grond de heer COENEN dit voerspelt. *Words, words!* Al is men van oordeel, dat eene afzonderlijke regeling van het onderwerp niet kan uitblijven, dan heeft toch ons Wetboek van Strafrecht juist dezen dienst reeds bewezen, dat dan «niet meer kan worden beweerd, dat de ontzetting uit de V. M. met een

(1) Ontw. van een Wetb. van Sr. met toelichting en bijlagen. Gebr. Belinfante 1881. D. IV blz. 98 vlg.

vermeend natuurrecht in strijd — en de V. M. zelve een onverliesbaar *recht* der ouders zoude zijn.» Dit kan dan niet meer worden beweerd, en zal ook wel niet meer worden beweerd, nu „het tegenovergestelde beginsel bij de vaststelling van het Strafwetboek, én met repressieve én met preventieve toepassing, zonder de minste tegenspraak werd aangenomen.» (1)

Voor wettelijke erkenning van genoemd beginsel bestaat er derhalve aan eene afzonderlijke regeling geene behoefte meer. Maar evenmin voor aanwijzing der gevallen, waarin de ontzetting behoort toegelaten te zijn; althans, wanneer men art. 344 van het ontwerp-Burgerlijk Wetboek reeds bij voorbaat als geldig recht beschouwt. Men kan van meening verschillen over de vraag, of in al de gevallen waarin het Strafwetboek den rechter de bevoegdheid tot ontzetting geeft, de aard van het bijzondere misdrijf die bevoegdheid voldoende rechtvaardigt; of dit bijv. met name wel het geval is met de artt. 92 j^o 106, 108 j^o 114, 115 j^o 120, en zelfs, na het reeds bij art. 30, 2° voorgeschrevene, met de artt. 241 tot 250 j^o 251 Strafwetboek. (2) De bezwaren echter, die men misschien in dit opzicht tegen ons Strafwetboek zou kunnen doen gelden, bestaan meer in theorie dan in werkelijkheid, omdat de rechter tot de ontzetting wel is bevoegd, maar nooit verplicht. Indien dus inderdaad de misdrijven, bij de aangehaalde artikelen voorzien, in verband met de omstandigheden waaronder zij worden gepleegd, geacht zouden moeten worden de straf der ontzetting nooit en in geen geval te wettigen, dan zal men wel mogen aannemen, dat de rechter van zijne bevoegdheid om ze op te leggen, ook wel nooit zal gebruik maken.

Dit daargelaten wint zelfs onze wetgeving, daaronder altijd begrepen meergemeld ontwerp, ten opzichte van de aanwijzing der gevallen, wat de techniek betreft, het van de Fransche

(1) FAURE, t. a. p. bl. 101.

(2) FAURE, t. a. p. blz. 91.

in klaarheid en eenvoud. Dit is te danken en aan het facultatieve onzer ontzetting en aan ons eenvoudiger strafstelsel, waardoor men niet meer te rekenen had met het onderscheid tusschen *crimes* en *délits*. De Fransche wetgever, die zoowel verlies der V. M. van rechtswege als facultatieve ontzetting invoerde, stond voor de moeilijke keuze, aan welke *crimes* en *délits* het eene, aan welke het andere te verbinden. Maar bovendien, om zich de zaak zoo mogelijk nog lastiger te maken, ging hij van het doctrinaire standpunt uit, dat art. 335 Code Pénal de type was, waaraan alle andere vast te stellen gevallen van verlies en ontzetting na voorafgaand strafvonnis behoorden te worden getoetst. (1) Natuurlijk moest hij op menig geval stuiten, hetwelk met de type weinig of geene overeenkomst bood, maar waarin het toch wenschelijk was het een of het ander voor te schrijven. Vandaar dat in de opsomming van gevallen der Fransche wet weinig stelsel is te ontdekken, en telkens de vraag rijst: waarom hier verlies, waarom dáár ontzetting?

Dat overigens ons stelsel der louter facultatieve ontzetting ook op zich zelve, afgescheiden van het gemak dat het voor de techniek der Stratwet opleverde, boven het Fransche met zijne *déchéance de plein droit* verre de voorkeur verdient, valt m. i. moeilijk te loochenen. Ten bewijze, hoe hard en onbillijk dat verlies van rechtswege in menig, daarmede bij de Fransche wet bedreigd geval, werken moet, verwijs ik slechts naar de voorbeelden, door den heer COENEN aan de

(1) COENEN, bl. 23 vgl. Vgl. bl. 39 vlg. Voor de gevallen van ontzetting zonder voorafgaand strafvonnis vond hij een ander type in art. 444 C. C. (art. 437 B. W.). Met deze twee artikelen, 335 C. P. en 444 C. C., was dus volgens een der rapporteurs de gansche nieuwe wet gegeven; „*généralisation de l'art. 335 du C. P., extension au père indigne des destitutions infligées au tuteur d'une inconduite notoire, toute l'économie de la réforme projetée est là*”; zoo de rapporteur der le sous-commission in zijn verslag. COENEN, bl. 25.

Fransche kamerdebatten ontleend en op blz. 32 vlg. van zijn geschrift medegedeeld.

Had ik tot nog toe voor onze wetgeving niets dan lof over, tot het gezegde blijft die lof beperkt. Niettegenstaande toch het vele goede dat zij bevat, ben ik het met den Schr. eens, dat zij eene afzonderlijke regeling van ons onderwerp geenszins overbodig maakt. In de eerste plaats kleeft haar als 't ware een aangeboren *letaal* gebrek aan, een gebrek dat haar doodskiem in zich draagt en daarom niet te verhelpen is. Het is geen ander dan juist de omstandigheid, dat zij deel uitmaakt van ons strafstelsel.

Op zich zelve is er niets tegen, de ontzetting der V. M. rechtens, wat zij in de algemeene waardeering meestal ook wel reeds feitelijk zal zijn, tot straf te stempelen. Al beschouwt men dat gezag als een geheel meer van plichten dan van rechter, dan zal toch in de ontheffing dier plichten wegens ongeschiktheid of onbekwaamheid in den regel eene onteering gelegen zijn, welke voor sommige misdrijven eene gepaste straf zal kunnen opleveren. (1) Ons wetboek van Strafrecht heeft wel gebroken met de onteerende *straffen*, m. a. w. aan de *straf* het haar voortdurend en van rechtswege aanklevend onteerend gevolg ontnomen; maar daaruit volgt niet, dat onteering niet in een of ander opzicht als bijkomende straf zelve op eenig misdrijf mag worden gesteld: mits maar niet, tenzij bij levenslange hoofdstraf, voortdurend noch van rechtswege. Kan de straf nooit onteerend zijn, het misdrijf wel. (2) De ontzetting der V. M. is dan ook in ons Strafwetboek, behalve ingeval van veroordeeling tot levenslange gevangenisstraf, alleen als tijdelijke straf bedreigd, wier duur door den rechter bij zijne uitspraak, binnen de grenzen bij art. 31 gesteld, vooraf moet worden bepaald.

Nu maakt echter die tijdelijkheid, van haar karakter als

(1) Zie v. B. FAURE in T. v. Strafr. III blz. 287.

(2) Outw. W. v. Sr. enz. Memorie van Toel. der Staatscommissie blz. 28.

straf een noodwendig gevolg, haar tevens als straf juist onbruikbaar. Waarmede men toch bij de vraag of zij als straf kan dienen, ook en wel in de eerste plaats te rekenen heeft, is het belang van het kind. Zal nu de vader na het ondergaan zijner straf voor de opvoeding van zijn kind geschikter zijn geworden? zal de eerbied van het kind voor zijn vader zijn toegenomen? „Zal — gelijk FAURE in zijne aangehaalde verhandeling terecht vraagt — zal dat door den vader reeds bedorven kind, dat men aan hem onttrekt om het voor geheel bederf te bewaren, na de tijdelijke ontzetting bij dien vader veilig zijn? Is 't niet veeleer te vreezen dat, waar de straf in rechtskundigen zin voor den vader ophoudt, de straf in zedelijken zin voor het kind zal beginnen?“ Ik ben het daarom met genoemden geleerde geheel eens, dat uithoofde van haar tijdelijk karakter als straf, de ontzetting van de V. M. uit ons Strafwetboek behoort te verdwijnen. Aan zijn klemmend en welsprekend betoog, (1) waarnaar ik met volle instemming verwijs, moge dit alleen nog toegevoegd worden. Mocht bij het uitblijven eener afzonderlijke regeling, het Burgerlijk Wetboek eenmaal worden aangevuld met bepalingen als die der artt. 344 en 345 van het nieuwe ontwerp, waaraan alsdan groote behoefte bestaat; bepalingen, volgens welke de ontzetting uit het ouderlijk gezag door den burgerlijken rechter kan worden uitgesproken, edoch en terecht alleen voor den *geheelen* duur der minderjarigheid, wegens bekend slecht levensgedrag, verregaande verwaarloozing van de verplichting tot onderhoud en opvoeding, en het uit winstbejag noodzaken van het kind tot overmatig arbeid; dan zou, blijft de ontzetting als straf gehandhaafd, uit het verschil tusschen beiderlei voorschriften een misstand ontstaan, waarop reeds de Staatscommissie in hare memorie van toelichting niet naliet te wijzen: (2) dan zou bijv. iemand van een bekend slecht levensgedrag, alleen op dezen grond

(1) Rg. Mag. XII, blz. 93 vlg.

(2) Ad art. 345 blz. 185.

van de V. M. ontzet, daarin nooit meer worden hersteld; mocht hij echter een misdrijf hebben gepleegd en naar aanleiding daarvan zijn ontzet, na afloop van den bepaalden duur zijn verloren gezag weder terug erlangen.

Bij de aangevoerde m. i. reeds afdoende reden voor eene afzonderlijke regeling voegen zich andere van niet minder gewicht. Vindt men in het Strafwetboek en in het Ontwerp eene in het algemeen juiste en volledige aanduiding der gevallen van ontzetting: in hare gevolgen wordt, in het Strafwetboek uit den aard der zaak in het geheel niet, en in het Burgerlijk Wetboek en het Ontwerp slechts hoogst onvoldoende voorzien. En het is vooral in dit opzicht dat de Fransche wet ons tot voorbeeld kan strekken. Op den reeds vermelden aandrang van den heer VAN GENNEP om die gevolgen te regelen, verwees de Minister naar het te wachten wetsontwerp tot wijziging en aanvulling van het Burgerlijk Wetboek. Inderdaad is dan ook bij de wet van 26 April 1884 Stbl. n°. 93 het Burgerlijk Wetboek op dit punt aangevuld, doch niet meer dan hoog noodig was om het formeel met het Strafwetboek in overeenstemming te brengen. En het Ontwerp heeft de desbetreffende bepalingen in hoofdzaak ongewijzigd gelaten.

Met de ontzetting der moeder, tijdens haar man de V. M. uitoefent — eene ontzetting die trouwens zelden zal voorkomen — behoeven wij ons niet in te laten. In dat geval blijft natuurlijk het gezag bij den vader. (1) Wordt daarentegen bij het leven der moeder de vader ontzet, dan gaat ingevolge art. 355 B. W. de uitoefening der V. M. op de moeder

(1) Wat moet echter geschieden, wanneer de moeder ontzet wordt, terwijl zij krachtens art. 355 al. 2 B. W. de V. M. uitoefent, omdat de vader daartoe *uit anderen hoofde dan ontzetting* buiten de mogelijkheid is? Blijft den vader die uitoefening onmogelijk, dan kan zij ook niet tot hem terugkeeren; en voor voogdij is geen plaats, omdat *beide* ouders niet ontzet zijn: art. 413 B. W. Het B. W. voorziet in dit geval niet, wel het Ontwerp in art. 337.

over. In het Ontwerp is hierin geene verandering gebracht. Terwijl volgens art. 345 verlies van het ouderlijk gezag door hem die het uitoefent, ten aanzien van dat gezag gelijke rechtsgevolgen heeft als zijn overlijden, berust volgens art. 336, na den dood van een der ouders dat gezag bij den overblijvende: (1) bijgevolg, is de vader ontzet en dus in bedoeld opzicht als overleden aan te merken, bij de moeder. Maar, mag men nu met den heer VAN GENNEP vragen, (2) is het kind daarmee gebaat, wanneer overigens zijn toestand in huis dezelfde blijft? Hetzij de vader strafrechtelijk is ontzet, hetzij na eventuele wetswijziging burgerrechtelijk: in beide gevallen blijft hij, of wordt hij weder na het eindigen zijner straf, lid van het gezin en *hoofd der echtvereeniging*. Zal dan onder zulke omstandigheden, tenzij de moeder bij uitzondering eene bijzonder krachtige persoonlijkheid zij, de uitoefening van de V. M. door deze inderdaad iets meer zijn dan schijn?

Zijn beide ouders ontzet, of is bij ontzetting van een hunner de ander niet meer in leven, 3) dan komen de minderjarige kinderen volgens art. 385 B. W. onder voogdij, en wordt daarin volgens art. 413 en 422 B. W. door den Kantonrechter op de gewone wijze voorzien. (4) In het Ontwerp is het niet anders:

(1) Geldt art. 352 Ontw., na ontbinding van het huwelijk enz. de toevoeging van een raadsman aan hem die het ouderlijk gezag uitoefent voorschrijvende voor het beheer van de goederen des minderjarigen, ook bij ontzetting van een der ouders? Volgens de woorden van het artikel zeker niet. Of ook niet volgens de bedoeling der Commissie, zou ik niet durven zeggen.

(2) Beraadslagingen, uitg. Belinfante IV bl. 98.

(3) Eigenlijk is dit geval ook weder niet bij het B. W. voorzien. Art. 385 en 413 schrijven alleen de benoeming van voogd en toezienenden voogd voor ingeval *beide* ouders zijn ontzet.

(4) Hoe, wanneer de ontzet verklaarde vader als langstlevende der ouders van zijn, hem bij het B. W. niet ontnomen recht tot benoeming van een voogd heeft gebruik gemaakt? Moet dan de door den K. R. benoemde voogd voor dezen wijken? Het B. W. voorziet er niet in. Het Ontwerp in art. 377 wel.

men vergelijkte de artt. 379 en 387 in verband met de artt. 345 en 329. Natuurlijk is er niets tegen, dat bij ontstentenis van de V. M. ook tengevolge van ontzetting, de minderjarige kinderen onder voogdij komen. Evenmin, dat voorziening in de voogdij overeenkomstig de gewone regelen in dat geval niet is buiten gesloten. Maar de vraag is, of men aan die gewone voogdij genoeg heeft. Zullen de maatschappelijke kringen, waarin de ontzetting wel het menigvuldigst zal voorkomen, de onderlagen der maatschappij — gesteld dat aan de voogdij-voorziening streng de hand wordt gehouden — in den regel wel geschikte voogden opleveren? voogden bekwaam, niet om eene goed aangevangen opvoeding voort te zetten, maar om de gevolgen eener verwaarloosde te herstellen?

Want dit verlieze men niet uit het oog: de wetgever heeft hier niet te voorzien in eene buiten zijn toedoen, door eene natuurlijke oorzaak, door den dood der ouders ontstane leemte; in welk geval hij met de bestaande regeling misschien kan volstaan; maar de ontstentenis van de V. M., veroorzaakt door de ontzetting, is zijn werk; ingevolge zijn voorschrift is dat gezag opgeheven, wijl het ten verderve van het kind strekte. Hij dient dus ook te zorgen voor eene behoorlijke vervanging van dat gezag. Het belang van het kind, zijn eenige beweegreden voor dat voorschrift, verplicht hem daartoe. Voorziet het gemeene recht daarin niet voldoende, dan behoort hij naar andere maatregelen om te zien.

Gaan we daarom na, wat de Fransche wet daaromtrent inhoudt. Hare regeling komt in hoofdzaak op het volgende neder.

Is de vader alleen ontzet (1) en de moeder nog in leven,

(1) Wanneer ik met betrekking tot de Fransche wet korthedshalve hier en in het vervolg alleen van ontzetting spreek, dan bedoel ik daarmede tevens het verlies van rechtswege.

dan bepaalt de bevoegde rechter na onderzoek, of de uitoefening der V. M. al of niet op haar zal overgaan. Luidt zijne beslissing ontkennend, alsmede ingeval de moeder overleden of ook zelve ontzet is, dan onderzoekt hij, of het al dan niet wenschelijk is de kinderen aan de gewone voogdij te onderwerpen. Luidt ook deze uitspraak ontkennend, dan komen zij onder voogdij van *l'Assistance Publique*, wier hoofdzetel in het Seine-departement, en wier afdeelingen, de *Commissions hospitalières*, in de overige departementen gevestigd zijn. Dit lichaam heeft nu echter de bevoegdheid, zonder de voogdij zelve te mogen overdragen en zonder daarvan dus ontheven te worden, de kinderen toe te vertrouwen zoowel aan bijzondere personen als aan liefdadige instellingen.

Deze regeling is niet dan na veel strijd tot stand gekomen. Twee meeningen stonden tegenover elkander: (1) de eene, in het regeeringsontwerp belichaamd, volgens welke de *Assistance Publique* de voogdij zou krijgen *zonder* de bevoegdheid hierboven vermeld; en de andere, achtereenvolgens in verschillende vormen voorgesteld, welke alleen bijzondere personen of opvoedingsgestichten met de voogdij belast wenschte te zien. De aangenomen regeling is tusschen deze beide stelsels een vergelijk; en wel, wat naar mijne meening niet te betreuren is, een vergelijk meer in het voordeel van het laatste dan van het eerste. Dat toch bij de toekenning van voorschreven bevoegdheid aan de *Assistance Publique* de bedoeling heeft voorgezet, dat gebruikmaking dier bevoegdheid regel zou zijn, en dus feitelijk de opvoeding der kinderen zou worden toevertrouwd hetzij aan bijzondere personen, hetzij, en wel in de 1^e plaats, aan daarvoor bestemde instellingen, en dat de voogdij waarmede genoemd lichaam belast bleef zich meer zou beperken tot toezicht, behoudens natuurlijk het recht om

(1) COENEN, bl. 90 vlg.

in te grijpen waar dit noodig mocht zijn (1): lijdt m. i., in het licht van de geschiedenis dezer regeling, niet den minsten twijfel. Maar bovendien bevat de wet nog een paar andere bepalingen, waaruit mede van die bedoeling duidelijk blijkt. Gedurende den loop nl. van de procedure tot ontzetting kan de rechter het kind, natuurlijk eerst na grondig onderzoek, aan ieder die zich daartoe aanmeldt, als *tuteur officieux* toevertrouwen, mits deze zich verbindt het te zullen verzorgen en opvoeden en in staat stellen later zelf in zijn levensonderhoud te voorzien. Evenzoo kan degeen, bij wien het kind door de *Assistance Publique* of de *Commissions Hospitalières* geplaatst en drie jaren verbleven is, op zijn verzoek en onder verbintenis als voormeld, van den rechter de *tutelle officieuse* over het kind verkrijgen.

Is nu eene regeling als de bovenstaande ook voor ons aanbevelenswaardig? Eene Staats-armeninstelling als de *Assistance Publique* en eene voogdij als de *tutelle officieuse*, ofschoon deze op de onderwerpelijke wet slechts ten halve, zonder de *adoption* toch, is toegepast, zijn wij niet rijk. Aan den anderen kant erkent onze wet in art. 421 B. W. de voogdij van regenten van gestichten van weldadigheid over de daarin opgenomen minderjarigen, en heeft het Ontwerp in de artt. 381—386 deze voogdij, nader en beter geregeld, gehandhaafd. Intuschen, terwijl er ten onzent wel andere lichamen zijn bekwaam en geschikt om de taak der *Assistance Publique* over te nemen, kunnen de genoemde voorschriften van het B. W. en het Ontwerp, al mag men hun ontegenzeggelijk belang ook voor de minderjarigen die het hier geldt niet over het hoofd zien, m. i. voor de behoefte waarin is te voorzien, geenszins als voldoende worden aangemerkt.

(1) Zij kan bijv., na machtiging van den rechter, het kind in diens belang terugvorderen van dengeen, bij wien zij het geplaatst heeft. Gelijke bevoegdheid heeft ook de Prefect. Art. 23 der wet.

Daargelaten toch dat naar het bestaande recht de voogdij van regenten eindigt, zoodra de minderjarige het gesticht heeft verlaten of daartoe niet meer behoort, ook al heeft hij zijne meerderjarigheid nog niet bereikt — welke leemte het Ontwerp heeft aangevuld — hangt in de 1e plaats de opneming van het kind in het gesticht, hoe gewenscht ook, én volgens het Burgerlijk Wetboek én volgens het Ontwerp, geheel af van het goedvinden van de moeder of van den voogd. In de 2e plaats hebben de bedoelde bepalingen alleen betrekking op onder voogdij, en niet op onder de V. M. staande minderjarigen; en kan dus zoowel de moeder op wie bij ontzetting van den vader de uitoefening der V. M. is overgegaan, als deze zelf zoodra de duur der ontzetting verstreken is, ieder oogenblik hun kind terugeischen (1). Maar bovendien — *last not least* — wanneer men toegeeft, dat bij ontzetting van den vader, aan de moeder, indien zij daartoe ongeschikt is, de uitoefening der V. M. moet kunnen worden onthouden, en dat ook van de gewone regelen der voogdij moet kunnen worden afgeweken: dan ontbreekt het voor deze beiderlei gevallen zoowel in het ontworpen als in het bestaande recht aan behoorlijke voorziening.

Acht toch de rechter — natuurlijk na eventueele wetswijziging in dien geest — de V. M. bij de moeder niet in goede handen, en acht hij ook uitsluiting der gewone voogdijbenoeming wenschelijk, dan kan men het kind maar niet zoo onverzorgd op straat laten staan, maar dient er iemand te zijn die het zich aantrekt. Het op de goedwilligheid van menschevrienden of zelfs van weldadige instellingen te laten aankomen, gaat reeds wegens de onzekerheid dier hulp niet aan. En evenmin, om tegen hun wil eene voogdij op te leggen aan vreemden, die op het

(1) Volgens de bestaande jurisprudentie komt dit recht zelfs ook den voogd toe. Rb. Amsterdam 8 Juni '80, bev. door Hof *ibid.* 12 Mei '82 en H. R. 12 April '83; Rb. Arnhem 9 Nov. '82, bev. door Hof *ibid.* 4 April '83: alles te vinden in R. Bijbl. '84, A, 18 vlg.

kind niet de minste betrekking hebben. Maar dan blijft er niets anders over dan publieke lichamen of publieke personen met die zorg te belasten, zij het ook met toekenning eener bevoegdheid als in de Fransche wet is bepaald. Daar nu de minderjarigen van welke hier sprake is in den regel wel tot de behoeftige klasse zullen behooren, zouden bij ons voor die taak in aanmerking komen de burgerlijke armbesturen, en waar deze ontbreken, de evenzeer met armenzorg belaste gemeente-besturen. Aan dezen zou in het gestelde geval de voogdij moeten kunnen worden opgedragen, met het recht de kinderen aan derden of aan instellingen van weldadigheid ter opvoeding toe te vertrouwen. Met het oog vooral op de besturen van kleinere gemeenten, en ter voorkoming dat het kind eenvoudig voor den minst mogelijken prijs, tegen zijn werkelijk belang hier of daar worde uitbesteed, zou wellicht een toezicht bij Gedeputeerde Staten overweging verdienen.

Doch het ligt geenszins in mijn voornemen, voor eene toekomstige regeling, waarbij ook de moeilijke en gewichtige vraag der verplegingskosten zou moeten worden opgelost, hier trekken aan de hand te doen. Genoeg zij het, indien ik mocht hebben aangetoond, dat, ofschoon reeds onze zoowel bestaande als ontworpen wetgeving, met betrekking tot de ontzetting uit de V. M. werkelijk uitstekende bepalingen bevat, zij tot nog toe de gevolgen dier ontzetting — wel de hoofdzaak in deze — zoo goed als ongeregeld heeft gelaten.

Noemde ik in den aanvang de regeling der ontzetting van de V. M. het hoofdbestanddeel der Fransche wet, zij geeft echter daarenboven in een II^{en} titel voorschriften omtrent een daarmede verwant onderwerp, hetwelk onze belangstelling niet minder waard is.

Ook ten onzent ontbreekt het niet, om van bijzondere personen niet te gewagen, aan liefdadige instellingen, welke de verpleging en opvoeding van verwaarloosde kinderen, hetzij

verlatene, hetzij met toestemming hunner ouders, ten doel hebben. Maar evenmin, geloof ik, is van die zijde de klacht zeldzaam noch ongegrond, dat, soms misschien uit onverstandige kinderliefde, maar wel in de meeste gevallen, zoodra de verpleegde een leeftijd heeft bereikt waarop hij iets kan „inbrengen“, de ouders plotseling voor den dag komen en hun kind terugeischen. Dat dit in den regel niet in het wezenlijk belang van het kind, maar uitsluitend in dat der ouders zijn zal, aan wier — zij 't ook misschien niet altijd onverklaarbare noch volstrekt onverschoonbare — zelfzucht de toekomst van het kind wordt opgeofferd, en dat zoo de vruchten der reeds genoten opvoeding ten eenenmale dreigen te loor te gaan, behoeft geen betoog. Doch wat daaraan te doen? Den ouders die de V. M. uitoefenen de teruggave van het kind te weigeren, laat het bestaande recht, gelijk wij reeds opmerkten, niet toe. En met hen, zoo zij bekend zijn, vooraf een contract te maken, waarbij zij van hun gezag of de uitoefening daarvan afstand doen, zou evenmin iets baten. Zoodanige overeenkomst toch zou ongetwijfeld eene zaak buiten den handel tot onderwerp hebben en uit dien hoofde op grond van art. 1368 B. W. alle geldig bestaan missen. Men zal misschien, waar het verlaten kinderen geldt, wijzen op art. 255 j^o. art. 30, 2° W v. Sr. en op art. 344, 2°, ontwerp-B. W. De eerstgenoemde strafrechtelijke bepalingen bedreigen onder meer met ontzetting van de V. M. ouders, die opzettelijk hun kind in een hulpeloozen toestand brengen of laten; terwijl volgens art. 344 voornoemd ontzetting uit het ouderlijk gezag kan worden uitgesproken wegens verregaande verwaarloozing van de verplichting tot onderhoud en opvoeding. Nu zal zeker dikwijls het verlaten van kinderen door ouders onder het bereik dezer artikelen vallen. (1) Maar het opnemen van zulke kinderen, uit den aard der

(1) Ofschoon lang niet altijd. Zoo besliste het Hof te Leeuwarden 15 April '87 (P. v. J. '87 n°. 16), dat de vader, die de echtelijke

zaak buiten weten en zonder toestemming der ouders, zal juist in den regel wel alleen geschieden ingeval en omdat deze onbekend en niet te vinden zijn. Wat zal men dan echter, zoolang deze toestand duurt, met eene straf- of civiele actie aanvangen? Zoolang het onzeker is, wáár de ouders en derhalve of zij in leven zijn, en bijgevolg, of de V. M. nog in wezen is, zoolang zal eene ontzetting van die macht moeilijk kunnen uitgesproken worden. Keeren zij terug, dan verandert natuurlijk de zaak; maar dan zal er toch altijd, zoowel met de civiele procedure als met de strafvervolging, meer dan genoeg tijd verloopen om de ouders, wien intusschen de afgifte van het kind niet kan worden geweigerd, in staat te stellen zich daarmede vóór de eindbeslissing uit de voeten te maken.

Ten aanzien van kinderen onder voogdij, die door den voogd met machtiging van den rechter na verhoor van den familie-raad aan eene instelling van weldadigheid zijn toevertrouwd, bevat ongetwijfeld het ontwerp-B. W. in de artt. 381—386 voldoende voorschriften. De voogdij gaat dan over op het bestuur der instelling en duurt tot het einde der minderjarigheid; eerst bij ontslag van alle bestuurders, zonder dat er opvolgers in hunne plaats benoemd worden, of indien het bestuur de voogdij verliest, keert de vroegere voogd in de voogdij terug. Evenwel gelden deze bepalingen alleen voor

woning verlaat met achterlating van vrouw en kinderen in behoeftige omstandigheden, niet schuldig is aan het in art. 255 W. v. Sr. omschreven misdrijf, omdat hij, de kinderen onder toezicht hunner krachtvolle moeder latende, niet geacht kan worden hen opzettelijk in een hulpeloozen toestand te hebben gebracht of gelaten. Prof. v. HAMEL vereenigt zich met deze uitspraak in T. v. Sr. I bl. 563. Laat dus de moeder de kinderen in een gesticht opnemen en komt daarna de vader terug en vordert hij ze op, dan zal aan dien eisch, hoe ook in strijd met hun belang, moeten voldaan worden. Art. 256 W. v. Sr., dat het te vondeling leggen of, *met het oogmerk om er zich van te ontdoen*, verlaten van kinderen *beneden den leeftijd van zeven jaren* met straf bedreigt, zal om deze beide eischen minder vaak voor toepassing vatbaar zijn.

minderjarigen onder voogdij, en niet voor die aan het ouderlijk gezag onderworpen; noch zelfs voor zoogenaamde halve weezen, daar in het stelsel van het Ontwerp van geene voogdij sprake is, tenzij beide ouders zijn overleden. De Staatscommissie geeft hieromtrent de volgende toelichting (bl. 204): »Over zoogenaamde halve weezen zullen regenten dus geenerlei wettig gezag hebben, evenmin als zij dit thans zouden bezitten, indien zij zich de verpleging aantrokken van kinderen, wier beide ouders in leven zijn. Tegen lastige inmenging kunnen zij zich in zoodanige gevallen enkel vrijwaren door hunne reglementen, en voorts de verpleging doen ophouden, zoodra die met te veel bezwaren gepaard gaat.» Nu is dit laatste volkomen waar; maar in den regel zal met dit doen ophouden der verpleging het belang van den minderjarige geschaad worden; en het is juist de vraag, of niet diens belang vordert, aan regenten ook tegenover de ouders rechten op het kind toe te kennen.

Ook hierin nu voorziet de Fransche wet in haren II^{en} titel, *«de la protection des mineurs placés avec ou sans l'intervention des parents.»* Gelijk reeds uit dit opschrift blijkt, onderscheidt de wetgever tusschen verzorging bij derden van minderjarigen onder de zestien jaren, *met* en *zonder* medewerking der ouders of voogden. In het 1e geval, bepaalt hij in art. 17, kan de rechter op gezamenlijk verzoek der belanghebbende partijen, dts van de ouders of voogden en van de derden, beschikken, dat er in het belang van het kind termen zijn — ik geef hier de woorden van het artikel liefst onvertaald weer — *«de déléguer à l'Assistance Publique les droits de puissance paternelle abandonnés par les parents et de remettre l'exercice de ces droits à l'établissement ou au particulier gardien de l'enfant.»* Van eene ontzetting, van een verlies van het hun toekomstig gezag door de ouders of voogden, is hier dus geen sprake; alleen worden de uit dat gezag voortvloeiende rechten, voor zoover zij die hebben *geabandonneerd*, door den rechter over-

gedragen aan de *Assistance Publique*, en de uitoefening dier rechten aan het gesticht of den derde, onder wiens hoede zich het kind bevindt. Zij kunnen zich rechten voorbehouden, bijv. ouders dat van toestemming tot het huwelijk van hun kind; voor welk geval zelfs de wet, bij ongegronde weigering, een bijzonder voorschrift bevat. Inderdaad komt dus de zaak eigenlijk hierop neer, dat de rechter de bevoegdheid erlangt de door ouders of voogden over de uitoefening van hun gezag met derden getroffen overeenkomst te sanctionneeren, met overdracht van de uit dat gezag voortvloeiende rechten en hunne uitoefening, ingevolge het overeengekomene, in voege als hierboven is vermeld.

In het andere geval, waarin liefdadige instellingen of bijzondere personen een minderjarige onder de 16 jaren *buiten* medewerking zijner ouders of voogden opnemen, geldt het volgende. Deze derden moeten hiervan binnen drie dagen aangifte doen bij den Maire of den Commissaris van Politie, die binnen veertien dagen de aangifte moeten mededeelen aan den Prefect; deze brengt haar binnen veertien dagen ter kennis van ouders of voogden, natuurlijk zoo die te vinden zijn. Is nu binnen drie maanden na de aangifte het kind door ouders noch voogden opgeëischt, dan kunnen zij die het zich hebben aangetrokken den rechter verzoeken, hun in het belang van het kind, de uitoefening van de rechten der V. M. geheel of ten deele toe te vertrouwen. De hierop te geven beschikking neem ik weer onvertaald over: „dans le cas ou il ne confère au requérant qu'une partie des droits de la puissance paternelle, il déclare, par le même jugement, que les autres ainsi que la puissance paternelle sont dévolus à l'Assistance Publique.” Dus ook hier geen verlies van de V. M. voor ouders of voogden, maar alleen hare *dévolution* op de *Assistance Publique*, en eene overdracht harer rechten op hen, aan wie het kind is toevertrouwd.

Dat werkelijk in het eene noch in het andere geval de ouders of voogden van hun gezag beroofd worden, blijkt ook

hieruit, {dat zij het recht behouden aan den rechter de terug-gave van het kind te verzoeken. Deze kan na onderzoek dat verzoek toestaan; hij kan ook den bestaanden toestand handhaven; maar hij kan tevens bij die gelegenheid — en dus *eerst* dan — indien hij daartoe in het gehouden onderzoek termen vindt, de *ontzetting* van de V. M. uitspreken met de gevolgen daaraan in den I^{en} titel vastgeknoopt.

Het laat zich niet ontkennen, dat in deze regeling: behoud der *nuda patria potestas* bij de ouders, met hare *dévolution* of *délégation* op een publiek lichaam, en hare uitoefening bij derden — een soort van *dominium directum* en *dominium utile* der V. M. — iets zeer gekunstelds ligt. De Fransche wetgever had te kampen met veler gemoedsbezwaar tegen een overgang der V. M., zoowel zonder bepaalde gronden voor ontzetting, als vrijwillig met medewerking der ouders; en wel tegen het laatste, op grond dat daardoor dit recht zou worden verlaagd tot eene zaak in den handel. Vandaar verschillende vergeefsche pogingen om aan dit bezwaar tegemoet te komen, tot men er eindelijk den uitweg op vond, waarmede de bezwaarden genoegen namen, dat dit recht, feitelijk in handen van derden overgaande, in naam den ouders zou worden gelaten. (1)

Mit Worten lässt sich trefflich streiten,

Mit Worten ein System bereiten!

Toch is overigens deze regeling, ondanks het gekunstelde dat haar aankleeft, misschien nog zoo verwerpelijk niet. Niet alleen ligt er eene ongerechtvaardigde hardheid in, aan ouders die hunne kinderen aan derden ter opvoeding hebben toevertrouwd, reeds daarom alleen en zonder dat zij overigens tot ontzetting eenige aanleiding hebben gegeven, het ouderlijk gezag in allen deele te ontnemen; niet alleen bestaat daartegen een overwegend bezwaar bij verlaten gevonden kinderen, wier ouders onbekend

(1) COENEN, bl. 124 vlg.

of niet te vinden en van wie het dus onzeker is of zij nog wel aan de V. M. onderworpen zijn: maar bovendien is nu eenmaal dat recht — anders dan de voogdij — uit zijn aard zoo onafscheidelijk verbonden aan de tusschen ouders en kinderen als zoodanig bestaande natuurlijke betrekking, dat men waar deze ontbreekt, ook moeilijk van ouderlijk gezag spreken kan. Men kan de uitoefening van rechten en verplichtingen, met die der V. M. overeenstemmende, aan anderen opdragen: het ouderlijk gezag, de V. M. zelve, kan men bezwaarlijk aan anderen dan den ouders alleen toekennen. Bij ontzetting van beide ouders komen dan ook de kinderen niet onder het ouderlijk gezag van derden, maar onder voogdij. (1) Mocht het daarom te eeniger tijd ook hier tot eene regeling van dit onderwerp komen, dan zal men, dunkt mij, evenzeer zich moeten beperken tot eene opdracht aan derden van de *uitoefening* van rechten en plichten der V. M.; al of niet met bevoegdheid der ouders, zich een deel daarvan voor te behouden, en met het recht in ieder geval, de teruggave van hun kind aan den rechter te verzoeken. De eenige vraag zal dan zijn, of men op het voorbeeld der Fransche wet ook nog het Staatsgezag met toezicht zal belasten, en zoo ja, in welken vorm.

Oppervlakkig zou ik niet geneigd zijn, op deze vraag een bevestigend antwoord te geven.

De reden, welke bij ontzetting voor voogdij-opdracht aan het publiek gezag pleitte, dat nl., indien noch de moeder voor de uitoefening der V. M. geschikt noch een bekwaam voogd te vinden is, de overheid zich het in dat geval onverzorgd achtergelaten kind dient aan te trekken: deze reden vervalt hier. Het kind bevindt zich reeds in goede handen, verkeert reeds onder de hoede van personen of lichamen, die

(1) Zoo kan volgens art. 337 Ontwerp, indien beide ouders (nog in leven) in de onmogelijkheid geraken het ouderlijk gezag uit te oefenen, daarin voorzien worden door opdracht eener tijdelijke voogdij.

het vrijwillig hebben tot zich genomen. In het vrijwillige dier daad, vrucht van menschlievendheid en medelijden, ligt reeds op zich zelve een waarborg voor eene goede verpleging en opvoeding. Hen die zich met die taak belasten aan de contrôle, het preventief toezicht van overheidswege te onderwerpen, zou, vrees ik — daargelaten het al of niet doelmatige van zoodanig toezicht — vooral den prikkel tot weldoen in dien vorm doen verstompen. Op geen gebied is vrijheid meer gewenscht en geboden dan op dat der liefdadigheid. Men kan, gelijk het Ontwerp in de reeds vroeger aangehaalde artikelen ten aanzien der voogdij bepaalt, ook de uitoefening van rechten en verplichtingen der V. M. — behalve, na nauwgezet onderzoek, aan bijzondere personen — uitsluitend toestaan aan instellingen van *weldadigheid*, welke weezenverpleging in of buiten gestichten *voortdurend* ten doel hebben, en derhalve niet aan instellingen, welke alleen tegen betaling of slechts tijdelijk kinderen ter verpleging opnemen; men kan 'srechters machtiging voorschrijven, met diens aanwijzing van eene bepaalde instelling; men kan, gelijk in art. 410 van het Ontwerp met betrekking tot de voogdij, het Openbaar Ministerie de bevoegdheid geven repressief op te treden, om nl., indien het bestuur der instelling in de waarneming zijner taak onbekwaamheid aan den dag legt of zijne wettelijke plichten verzuimt, bij den rechter zijne ontzetting te vorderen. Maar evenmin als bij de Armenwet op kerkelijke en bijzondere instellingen van weldadigheid, en bij het Ontwerp op die belast met voogdij, preventief toezicht van overheidswege wenschelijk werd geoordeeld, evenmin zou mij dit geraden voorkomen, voor het geval aan instellingen van dien aard ook de uitoefening der V. M. werd toegekend. En dan natuurlijk nog minder, waar bijzondere personen zich minderjarigen als hier bedoeld aantrekken, en reeds daardoor alleen voldoende blijk geven van de toewijding, waarmede zij zich van de door hen vrijwillig opgenomen taak zullen kwijten.

Heb ik in het bovenstaande de voor ons belangrijkste bepalingen der Fransche wet in grove trekken weergegeven, ook in andere opzichten zal die wet, en niet minder hare geschiedenis, mocht eenmaal eene nadere regeling van dit onderwerp hier te lande aan de orde komen, met vrucht worden geraadpleegd.

Zoo bijv. vermeldt zij onder de gevallen van facultatieve ontzetting ook de plaatsing van kinderen in een verbeterhuis op grond van art. 66 Code Pénal, de in de artt. 38 en 39 van ons Strafwetboek voorziene plaatsing in een rijksopvoedingsgesticht. Wel is waar laat art. 344 van het ontwerp-B. W. ontzetting uit het ouderlijk gezag toe wegens bekend slecht levensgedrag, wegens verregaande verwaarloozing van de verplichting tot onderhoud en opvoeding, en wegens het uit winstbejag noodzaken van het kind tot overmatigen arbeid. Maar dikwijls zal de plaatsing in een rijksopvoedingsgesticht haren grond vinden, minder in eene der genoemde oorzaken dan wel in zwakheid der ouders, of wel in hunne onmacht door omstandigheden buiten hunne schuld, om behoorlijk voor hun kind te waken; en nu zal juist na zijn ontslag en na zijn terugkeer in de vrije maatschappij, de verpleegde meer dan ooit behoefte hebben aan eene krachtige en vooral aan eene verstandige leiding. Zou het wellicht overweging verdienen, daar de geschiktheid der ouders tot uitoefening van het ouderlijk gezag ná het ontslag, moeilijk is uit te maken reeds tijdens het bevel tot plaatsing in het rijksopvoedingsgesticht, het Openbaar Ministerie de verplichting op te leggen, daaromtrent in elk voorkomend geval, kort doch tijdig vóór het ontslag, eene opzettelijke beslissing des rechters uit te lokken?

Een ander punt. Volgens art. 335 Code Pénal verloren de ouders de V. M. alleen ten opzichte van het kind, jegens hetwelk zij zich aan feitelijk vergrijp tegen de zeden hadden schuldig gemaakt; hun gezag over de andere kinderen bleef gehand-

haafd. Daarentegen strekt zich volgens de Fransche wet, en ook naar ons Strafwetboek en het ontwerp-B. W., de ontzetting uit over al de kinderen van den ontzet verklaarde. Ontegenzeggelijk eene groote verbetering! Toch is de vraag geoorloofd, of niet bij ons stelsel der louter facultatieve ontzetting, den rechter ook in dit opzicht meer vrijheid zou kunnen gelaten worden. Al zal verlies der V. M. over al de kinderen wel regel moeten blijven, er kunnen zich omstandigheden voordoen, bijv. mishandeling van een kind dat door de ouders bij de andere wordt ten achter gesteld, welke dien maatregel slechts met betrekking tot dat eene kind wettigen. In de Fransche Kamer werd hierop gewezen, evenwel zonder gunstig gevolg. (1)

Ten slotte nog dit. En naar de Fransche wet en naar het Ontwerp blijft de ontzetting — althans, wat het Ontwerp betreft, de burgerrechtelijke — van kracht tot het einde der minderjarigheid. En met recht. Tegen hare opneming in ons strafstelsel geldt toch juist als hoofdbezwaar, gelijk wij zagen, hare tijdelijkheid. Toch is het niet onmogelijk, dat ouders die ontzet zijn zich beteren, zoodat de reden om hen langer van het ouderlijk gezag verstoken te houden vervalst. Moet dan herstel in dat gezag worden toegelaten? De Fransche wetgever antwoordde, zij 't ook na veel strijd (2), bevestigend; doch niet zonder perken te stellen. Het verzoek daartoe kan n.l. niet worden ingediend vóór drie jaren nadat het vonnis van ontzetting onherroepelijk is geworden; en wordt het afgewezen, dan kan het niet meer worden herhaald, tenzij door de moeder na ontbinding van het huwelijk. Ook deze vraag zou, dunkt me, bij eene herziening onzer wetgeving op dit punt, nader overweging waard zijn.

Keer ik thans tot den heer COENEN en zijn arbeid terug, dan geschiedt dit om tot slot nog een enkel woord te wijden

(1) COENEN, bl. 32.

(2) COENEN, bl. 112 vlg.

aan den vorm van zijn geschrift. De heer COENEN heeft — en dit zegt niet weinig — stijl. Hij schrijft op eene hem eigen manier, die vloeiend is en boeit. Doet het uiterlijk van zijn boekje eer denken aan eene novelle dan aan eene juridische dissertatie, elke bladzijde verraaft den artistieken aanleg van den auteur. Toch is mijn lof niet onverdeeld. Kenschetste reeds THORBECKE in '46 de toenmalige door hem met instemming begroete beweging in het taalgebruik, o. a. met deze woorden: „de losheid van het verhaal en der beschaafde samenspraak begint in geschriften over te gaan:” (1) aan losheid ontbreekt het der taal van onzen schrijver zeker niet; wel daarentegen, naar mijne meening althans, aan beschaving. Ten bewijze enkele staaltjes uit vele: „maar de Senaat . . . kon toch niet nalaten te *mopperen*” (bl. 7); „die twee wetten van '73 en '74 wisselden elkaar af of ze *kiekeboe speelden*” (bl. 51); „evenwel lijkt mij dit heel en al *kool*” (bl. 130); „let nu wel op, hoe we dat [zekere regeling] *gebakken* hebben” (bl. 130); „maar zoodra de V. M. in 't zicht kwam, draafden ze door, exalteerden ze zich; dan werd . . . met verontwaardiging de schuchtere veronderstelling teruggewezen, dat ooit de vader een *beest* en de moeder een *kwaadaardig canaille* zou kunnen zijn. . . . En nog, zijn er nu nog niet veel menschen, die *je* maar niet van ouderlijke *beestachtigheid* spreken moet, of *ze* worden boos! Terwijl toch de feiten zeer duidelijk zijn, sedert al heel lang, sedert *papa Brutus* kan men zeggen: Elken dag zijn hardhandige ouders te zien, en soms nog veel erger: Een *papa*, die zijn zoontje op den buik trapt; een *mama*, die 's morgens haar dochtertje met „eau sédative pure” op de bloote huid brandt, simpel voor haar plezier, een andere, die haar stiefzoontje weken aaneen opsluit in een gootsteenkast” (bl. 61). Daarbij heeft hij eene bijzondere voorkeur voor woorden als *allebei*, *allemaal*, *heelemaal*, *heeleboel*, *dingetje*, *je*, *jullie* enz.

(1) Hist. Schetsen, bl. 131.

Themis, LIVste Deel, 3e en 4de stuk [1893].

De heer BLES vindt in zijne aankondiging der dissertatie in W. v. h. R. N° 6244 „dergelijke gemoedelijke en gezellige uitdrukkingen“ „smakelijk.“ *De gustibus non est disputandum.* Mij komen woorden en zinnen als de aangehaalde beter op hunne plaats voor in volkstukken op het tooneel dan in een aan wetenschappelijk onderzoek gewijd geschrift. Bovendien schaden zij den indruk van het geheel. Hoezeer ik gaarne geloof aan den ernst die den Schr. bij zijn arbeid bezielde, aan zijne warme belangstelling in de door hem behandelde stof, zoo heb ik mij toch meermalen afgevraagd, of niet de zucht om op zijne wijze aardig te zijn en aardig te schrijven, hem nader aan het hart lag dan — en van invloed was op den zakelijken inhoud van wat hij schreef: of hem niet de vorm ging boven den inhoud. Mocht hij daarom zijne overigens zoo wel geslaagde eerste proeve op rechtsgeleerd gebied laten volgen door andere, dan — dezen wensch veroorlove hij mij tot besluit — dan verlieze hij niet uit het oog, dat elk onderwerp ook wat de taal betreft zijne eigene eischen heeft, dat er tusschen beide zekere eenheid moet zijn; dan zij hij indachtig de les van HORATIUS: „Denique sit quidvis simplex duntaxat et unum!“

's-Gravenhage, November 1893.

W. J. KARSTEN.

De Gemeente-Ontvanger. Academisch proefschrift, door
J. H. TASSER. Amsterdam, J. H. DE WIT. 1892.

Ter verkrijging van het doctoraat in de Staatswetenschap, heeft de heer TASSER een proefschrift met bovenstaanden titel verdedigd, hetwelk de lezing ten volle waard is. Een enkel woord over deze bijdrage tot de kennis van sommige bepalingen der gemeentewet.

De Schrijver verdeelt zijn stof in tien hoofdstukken, achtereenvolgens handelende over de aanstelling; de vereischten voor benoembaarheid; de incompatibiliteiten; de verboden handelingen; de aanvaarding der betrekking, jaarwedde, woonplaats; de borgtocht; de werkzaamheden van den ontvanger; de middelen van contrôle, de instructie, het einde der betrekking van den ontvanger. Besproken worden derhalve de artikelen 106—119, voorkomende in titel VI der gemeentewet.

Al dadelijk wil ik er nu de aandacht op vestigen, dat de Schrijver meer geeft, dan men oppervlakkig zoude denken. Immers, waar hij bijv. in de hoofdstukken III en IV over de incompatibiliteiten en de verboden handelingen spreekt, worden ook die artikelen ter sprake gebracht, welke in vorige titels staande, op den ontvanger van toepassing worden verklaard. Ik verwijs bijvoorbeeld naar hetgeen men leest op bl. 24—29; naar wat op bl. 31 en volg. over het woord „bevolking;“ op bl. 34 over de beteekenis van het woord „inwoners“ in art. 3 Gemeentewet, wordt opgemerkt; naar wat op bl. 39 over art. 24 Gemeentewet gezegd wordt, in het bijzonder of erfpacht al of niet onder pacht is begrepen; naar hetgeen op bl. 42 en volgende over leveringen wordt in het midden gebracht; naar Schrijvers betoog op bl. 51 naar aanleiding van de toepasselijk-verklaring van art. 74 Gemeentewet op den ontvanger. In het zevende Hoofdstuk, waar gehandeld wordt

over de werkzaamheden van den ontvanger (bl. 71), herinnert de schrijver dat een voornaam onderdeel dezer werkzaamheden is het invorderen van gemeentebelastingen, waaraan in art. 257 vlg. der Gemeentewet een afzonderlijk hoofdstuk gewijd wordt. Naar aanleiding hiervan acht de schrijver — en volkomen terecht — het zijn taak om met een enkel woord op den inhoud dezer voorschriften de aandacht te vestigen. Hij staat nog stil bij de woorden: »den ontvanger dien het aangaat» in art. 258 der Gemeentewet. In aansluiting aan hetgeen door hem op bl. 9 is betoogd (1) meent hij deze woorden zoo te moeten opvatten, dat daarmede bedoeld is: de gemeente-ontvanger. Vroeger, hij wijst er mede op, dacht men wel, dat uit de uitdrukking was af te leiden, dat men de ontvangers der registratie op het oog had, maar sinds de missive van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 5 October 1853 n°. 112 wordt deze meening niet meer gehuldigd (bl. 73).

Thans veroorloove men mij over enkele punten van schrijvers betoog eenige opmerkingen.

Op bl. 38 brengt de schrijver de belangrijke quaestie ter sprake — ik wees er boven reeds op — of onder pacht in art. 24 Gemeentewet — welk artikel in art. 107 op den ontvanger wordt van toepassing verklaard — ook erfpacht begrepen is. BOISSEVAIN (Gemeentewet bl. 122) is van meening, dat dit het geval is, hetgeen hij uit de bedoeling van het artikel tracht af te leiden. Het bezwaar bestaat hier, zoo is zijne redeneering, dat, nog meer dan bij huur een lid van het bestuur gemeentegoederen in gebruik zoude kunnen krijgen zonder dat daarbij de belangen der gemeente genoegzaam worden in acht genomen. Een kwalijkgezind bestuur zou de bepaling van art. 24 glorierijk kunnen ontduiken door gronden uit

(1) Dat de gemeentewet veroorlooft dat er slechts één ontvanger zij. Wel zijn er — de schrijver keurt 't goed — in de gemeente Amsterdam een aantal subontvangers, maar de Ontvanger blijft volgens de instructie de verantwoordelijke persoon.

te geven niet in pacht, maar in erfpacht. De schrijver meent tegen deze opvatting te moeten opkomen. Zijns inziens heeft erfpacht meer gelijkenis met vervreemding en dit is, zoo merkt hij op, door art. 24 niet uitgesloten. Nu wil ik den schrijver dadelijk toegeven, dat de in de M. v. T. gegeven rechtsgrond voor den ontvanger kwalijk kan gelden, daar de ontvanger op de voorwaarden voor pachters, leveranciers of aannemers te stellen, geen invloed kan oefenen. Maar na nauwgezette overweging van schrijvers argumenten, ben ik toch niet van mijne aanvankelijke meening teruggekomen, dat het niet anders dan de bedoeling van het voorschrift kan zijn, om onder pacht ook erfpacht te begrijpen. Trouwens, de Schrijver erkent het gewicht der door BOISSEVAIN geopperde bedenkingen. Te weinig waarde wordt, dunkt mij, door hem toegekend aan het argument, hetwelk ook door BOISSEVAIN wordt gebezigd, dat men namelijk hier niet met een juridieke verklaring van het Burgerlijk Wetboek te doen heeft. Neemt men in aanmerking dat het in art. 24 gehuldigd beginsel geschreven is, in het belang der gemeenten; dat, begrijpt men onder pacht niet erfpacht, het meerdere zou zijn toegelaten, het mindere verboden, dan moet men tot de gevolgtrekking komen, dat de Nederlandsche gemeente-wetgever inderdaad hier het nomen generis heeft willen gebruiken. (1)

De Schrijver behandelt ook de quaestie, wat onder leveringen in hetzelfde artikel verstaan wordt. Hij is van oordeel, dat levering alleen levering van roerend goed omvat (bl. 42) evenals trouwens meestal sinds de inwerkingtreding der gemeentewet is aangenomen (2). Op bl. 44 behandelt hij nog de vraag, in hoever levering van geneesmiddelen voor de

(1) De Regeering nam bij Kon. besluit van 20 Februari 1863, n°. 74 aan, dat erfpacht niet onder art. 24 valt. (Gem.stem n°. 598. W. B. A. no. 730.) Vgl. Mr. K. Vos, De Gemeentewet bl. 39.

(2) De schrijver herinnert aan de Koninklijke besluiten van 28 Maart 1855 no. 42 en 13 Januari 1856 no. 69.

armenpraktijk, welke uit de gemeentekas worden betaald, onder het verbod van art. 24 valt.

Wat dit punt betreft, zou nog de vraag kunnen gesteld worden of de wet onderscheidt tusschen leverantien te goeder en te kwader trouw (1). Het komt mij voor, dat de wet alleen het feit der levering verbiedt, en er geen grond is voor deze onderscheiding. (Vgl. Gemeentestem n°. 1484, waar een decisie van Gedeput. Staten van Gelderland wordt gevonden). Volledigheidshalve zij hierbij nog aangeteekend, dat in Gemeentestem n°. 1938 de vraag wordt behandeld, of de gemeente al of niet benadeeld is.

Een ander belangrijke quaestie, door den schrijver nog ter sprake gebracht is die, welke zich naar aanleiding van art. 114 Gemeentewet heeft voorgedaan. Dit artikel bepaalt, dat door den ontvanger alle betalingen uit de gemeentekas geschieden en dat hij niet betaalt, behalve in het geval, vermeld in art. 225 Gemeentewet, dan op bevelschriften, die hetgeen te betalen is en den post der begrooting, waaruit de betaling moet geschieden, vermelden, en op de wijze, in art. 224 voorgescreven, geteekend zijn (2). Laaststgenoemd artikel bepaalt, dat de uitgaven uit de plaatselijke kas door Burgemeester en Wethouders worden bevolen; dat deze daartoe bevelschriften van betaling afgeven, die door den Voorzitter van hun college en een der Wethouders moeten worden geteekend.

De vraag kan zich voordoen, heeft zich ook inderdaad voorgedaan, in de eerste plaats, wat gebeuren moet, wanneer het bevelschrift wel verwijst naar een post der begrooting, doch blijkbaar naar een ander dan bedoeld wordt, en in de tweede plaats, wat geschieden moet, wanneer de som, in het mandaat uitgedrukt, den geheelen post of het nog beschikbaar gedeelte overschrijdt? De schrijver is ten opzichte van beide vragen

(1) Mr. K. Vos, Gemeentewet bl. 43.

(2) Art. 225 ziet op het geval dat Gedeputeerde Staten de betaling bevelen.

van meening, dat de ontvanger nimmer betaling mag weigeren; deze heeft slechts te onderzoeken of het mandaat aan de formeele vereischten van art. 114 voldoet; immers te zijner ontlasting behoort alleen gevraagd te worden, of het bevelschrift formeel in orde is (blz. 80 en volg.) Ik geloof ook, dat de woorden der wet en de taak van den gemeente-ontvanger tot geene andere conclusie kunnen leiden. Mr. van Oosterwijk (bij Boisevain) meent wel, dat de ontvanger betaling kan weigeren, maar het wil ook mij voorkomen, dat deze uitnemende kenner van ons gemeenterecht den ontvanger een zelfstandiger positie toekent, dan waarop hij inderdaad aanspraak kan doen gelden. Terecht is toch betoogd (1), dat de ontvanger slechts is betalings-instrument der gemeente. Aangezien echter volgens art. 226 der Gemeentewet Burgemeester en Wethouders aan den raad verantwoordelijk zijn voor overschrijding der begrootingsposten, zou ter voorkoming van moeielijkheden in de instructie van den ontvanger de bepaling kunnen worden opgenomen, dat in de gestelde gevallen de ontvanger niet tot de betaling zal overgaan, voor dat hij Burgemeester en Wethouders heeft gewaarschuwd. (2)

Nog zij de aandacht gevestigd op het verschil in wetgeving met België, ten opzichte van de bepalingen over den gemeente-ontvanger. Zoo laat b. v. de Belgische wet den gemeenteraad geheel vrij om de jaarwedde van den ontvanger te bepalen en dezen ambtenaar een vaste som of perceptieloon toe te kennen, maar steeds is de goedkeuring noodig van de Bestendige Deputatie van wier beslissing geen beroep openstaat (3) Ik wijs hierop, omdat deze bepaling is overgenomen uit art. 114 van het vroegere reglement voor de plattelandsbesturen van 1825, waarin ook de bepaling werd gevonden, dat de ontvanger een zeker percentage van het bedrag der ontvangsten

(1) t. a. p. bl. 437, vgl. Gem.stem no. 1103.

(2) Vlg. W. B. A. no. 2068.

(3) Art. 122 der Belgische Gemeentewet van 1836.

zoude genieten. (1) België nam in zijn algemeene regeling dus op de bepaling van het plattelandsreglement, terwijl onze gemeentewet van 1851 de bepaling van art. 108 van het stedelijk reglement van 1824 (2) in hoofdzaak heeft gevolgd, met deze wijziging intusschen, dat, terwijl in het genoemd reglement de Koning de jaarwedde vaststelde, deze vaststelling (zie art. 104 Gemeentewet) thans wordt overgelaten aan Gedeputeerde Staten onder goedkeuring des Konings. De Raad wordt daarop gehoord (3) Volgens de thans geldende wetgeving (art. 107), is verboden de opneming van eene bepaling in de instructie dat de ontvanger jaarlijks een zeker aandeel in de ontvangsten zal genieten; dit werd ook aangenomen bij Kon. Besluit van 28 Augustus 1854, *Stbl.* n°. 113. (4)

Het Belgische stelsel is m. i. niet absoluut af te keuren. Het zoude wellicht aanbeveling verdienen om in kleine gemeenten, waar uit den aard der zaak, de jaarwedde zeer laag is, den ontvanger een zeker perceptieloon toe te kennen.

Wat de regeling der jaarwedde zelve betreft, is er veel te zeggen voor de opvatting — o. a. naar aanleiding van hetgeen uiteengezet wordt in no. 1424 van de Gem.stem — dat die jaarwedde, evenals in België door den raad bepaald werd onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten. In hoeverre echter daardoor de groote onbillijkheid in de thans bestaande regeling wordt weggenomen zal de vraag zijn; verschillen tusschen de provinciën zullen toch altijd wel blijven bestaan.

Een ander punt van verschil tusschen onze en de Belgische

(1) Kon. besluit van 23 Juli 1825 (*Bijv. Stbl.* XIIe deel 1. 87).

(2) Kon. besluit van 4 Januari 1824 (*Bijv. Stbl.* IX. 1).

(3) Dat hooren van den Raad is volgens den heer HARTMAN (Het Gemeentewezen in Nederland en België, bl. 81) doorgaans een doode letter.

(4) Daarbij werden vernietigd twee artikelen van de instructie van den ontvanger van Aalten. Op bl. 50 van het proefschrift van Mr. TASSET leest men abusievelijk: *Stbl.* no. 112 (regel 14 v. boven); later (regel 4 v. o.) wordt het besluit goed geciteerd.

wetgeving ligt in de bepaling van het bedrag van den borgtocht. De Nederlandsche wetgever heeft daaromtrent meer vrijheid gelaten dan de Belgische, insoover deze laatste in art. 115 een minimum van 600 francs heeft bepaald, wanneer de ontvangsten van 2000 tot 6000 francs bedragen; 1600 francs wanneer de ontvangsten 10.000 tot 20.000 francs bedragen; een twaalfde van het bedrag der ontvangsten, wanneer deze de 20.000 francs te bovengaan en de 120.000 francs niet overtreffen; het maximum is bepaald op 100.000 francs (1).

In onze gemeentewet is de bepaling minder limitatief. Art. 109 bepaalt dat de ontvanger voldoende zakelijken borgtocht stelt ter waarde van ten minste een tiende van den ontvang, doch van niet minder dan f 100. Terwijl de 2^e alinea van het artikel bepaalt, hoe dat bedrag wordt berekend, leest men in de 3^e, dat de borgtocht onder goedkeuring van Gedeputeerde Staten beneden het tiende kan worden gesteld in gemeenten, waar de ontvanger verplicht is jaarlijks meermalen geregeld te storten. Ook moet de aard en het bedrag van den borgtocht hier te lande vóór iedere benoeming worden bepaald. Terecht wijst Mr. T. er op, dat het niet aangaat den borgtocht in het algemeen te regelen, maar dat art. 110 Gem.wet eischt, dat telkens bij elke benoeming de vaststelling plaats grijpt (2).

Ten opzichte van dit punt zij nog de aandacht gevestigd op de vraag, of bij aanmerkelijke verhooging of verlaging der inkomsten ook verandering mag worden gebracht in den aard van den borgtocht. In tegenstelling met het gevoelen van de Gemeentestem (3), is de schrijver van oordeel (4), dat wel degelijk in den aard van den borgtocht verandering mag worden gebracht, al wordt dit niet ipsis verbis in art. 111 Gem.-wet gezegd. Hij wijst er op, dat zakelijke borgstelling als regel,

(1) Zie het geciteerd werk van den heer HARTMAN bl. 82.

(2) t. a. p. bl. 53 en 54.

(3) no. 1194.

(4) t. a. p. bl. 63.

persoonlijke als uitzondering moet worden beschouwd, slechts dan toelaatbaar, wanneer de opgenoemde vereischten aanwezig zijn; dat art. 111 ziet op het geheele artikel 109, waaraan in het ontwerp de slotalinea ontbrak. Ook de letter der wet pleit z. i. voor eene interpretatie in den aangegeven zin; immers, de wet spreekt hier van regel in het enkelvoud en de regel van art. 109 is, dat de ontvanger voldoende zakelijken borgtocht stelt ter waarde van ten minste een tiende van den ontvang, doch van niet minder dan *f* 100 — al. 3 en 4 van art. 109 zijn uitzonderingen.

Deze argumenten hebben mij intusschen niet kunnen overtuigen en doen terugkomen van de leer, in het aangehaald nummer van de Gemeentestem met talent toegelicht, dat, zoolang de ontvanger in functie is, de aard van den borgtocht nooit kan veranderen. In *jure constituendo* ben ik het met den geachten schrijver eens; het ware inderdaad wenschelijk, dat dergelijke verandering kon plaats grijpen. Maar de woorden der wet zijn m. i. te duidelijk, dan dat hier twijfel mogelijk zoude zijn. Art. 110 zegt, dat vóór de benoeming de *aard en het bedrag* van den borgtocht door den raad bepaald wordt; art. 111 spreekt alleen van het bedrag, hetwelk in de gestelde gevallen kan worden verhoogd of verlaagd; van verandering van den aard van den borgtocht, van zakelijken in persoonlijken, is daarbij geen sprake. Wanneer art. 111 spreekt van den regel van art. 109, dan kan deze uitdrukking niet zóó worden opgevat, alsof er stond de regel van het eerste lid van art. 109, maar behooren de leden der artikelen in hun onderling verband te worden beschouwd!

Doch ik moet eindigen. Vóóraf echter wil ik den heer TASSER danken voor zijne interessante bijdrage, welke door alle beoefenaren van het administratief recht zeker met belangstelling zal worden gelezen.

Mr. J. B. BREUKELMAN.

J. B. PELJROT. *Onteigening en publiekrechtelijke lichamen*,
(verdedigd te Leiden den 21 April 1893).

Het proefschrift, welks titel hierboven is afgedrukt, heb ik met genoegen gelezen. Het getuigt van wetenschappelijken zin en inzicht in het wezen van het publiek recht. Vooral het eerste Hoofdstuk (bldz. 4—63), eene uitgebreide verhandeling over het „publiek domein“, inleiding tot het hoofdonderwerp van het geschrift: de botsing tusschen den onteigenende en publiekrechtelijke lichamen, doet den wensch koesteren, dat de schrijver zijne staatsrechtelijke studiën voortzette en het niet late bij dezen eersteling. Hij voorziet echter eene volgende pennevrucht van een passender etiket, dat den lezer niet zoozeer in onzekerheid over den inhoud laat als de geheimzinnige titel van dit proefschrift. — Opdat het beeld van diens inhoud eenigszins volledig zij, zal ik schrijver's beschouwingen, niet al te zeer gecondenseerd, moeten weêrgeven, beschouwingen die vanzelf mij tot het maken van eenige kanteekeningen zullen leiden.

I.

Op den voorgrond stelt schrijver, dat het publiekrechtelijk lichaam eenerzijds drager is van privaatsrecht (onmiddellijke heerschappij uitoefent over zaken teneinde daaraan inkomsten te ontleenen), anderzijds zaken bezit teneinde aan zijne bestemming van publiekrechtelijk lichaam te beantwoorden, zaken die het niet ten eigen bate aanwendt maar waarover het zekere macht uitoefent. Het best acht hij 't dit verschil aan te geven door de uitdrukkingen *privaat* en *publiek domein*. Met het Burgerlijk Wetboek in de hand, is het kenmerkend onderscheid tusschen deze twee niet vast te stellen; evenmin als de Code

Civil geeft ons Wetboek eene leiddraad om in het labyrint den weg te vinden. En als wij ons tot de talrijke schrijvers wenden, die het bedoelde onderscheid tot voorwerp hunner overpeinzingen hebben gemaakt, dan is de uitslag waarlijk niet veel bemoedigender. Intusschen, nog elders kunnen wij zoeken. Naar de artikelen 229 en 230 der Gemeentewet richt schr. het oog. Het verwijft, dat hij op deze wijze ons Burgerlijk Wetboek uitlegt met behulp eener jongere wet, wijft hij af; waar bij het maken van het Burgerlijk Wetboek den wetgever geen duidelijk begrip omtrent de zaak voor oogen stond, moet dat begrip van elders worden vastgesteld. Welnu! uit de wordingsgeschiedenis der genoemde bepalingen blijkt, dat de wetgever heeft willen onderscheiden tusschen publiek en privaats domein en het eerste in ruimen zin heeft opgevat. Hieronder (art. 230) valt alles wat tot de gemeentehuishouding behoort, wat de gemeenschap behoeft ter vervulling harer publiekrechtelijke functies. Dat men 't bij deze eenigszins vage omschrijving moet laten, is gevolg van het feit dat eene dergelijke gemeenschap verplichtingen heeft, en tegenover zichzelf en tegenover anderen, wisselende naar tijden en omstandigheden. (1)

(1) De uitdrukking „publiek domein” wordt dus door den schr. gebezigd voor: behorende tot de huishouding van een publiekrechtelijk lichaam. Hoewel (zie o. a. Dalloz, ad *Domaine Public*, XVII, bldz. 354) domein *eigendom* aanduidt, aan eigendom buiten het terrein van het privaatrecht niet kan worden gedacht, en dus de genoemde uitdrukking taalkundig onjuist is, heb ik daartegen niet zulke bezwaren als de Gemeentestem (n° 2179; *Verzet van publieke lichamen bij ont-eigening*, eene bespreking van Mr. PEJROT's proefschrift) — mits natuurlijk vaststa, dat, zooals onze schrijver (bldz. 40) inziet, er tusschen eigendom en publiek recht een „hemelsbreede kloof” bestaat — en zal ik haar korthedshalve blijven bezigen. Zij duidt dan, *evenals bij Dalloz, zaken met eene openbare bestemming* aan; terwijl wij, *in tegenstelling met de aldaar gehuldigde leer*, zulke zaken wel vatbaar achten om voorwerp van eigendom te zijn.

Met deze uitlegging van artikel 230 heeft schr. zich geworpen midden in een vermaarden strijd van wetsuitlegging, partij gekozen tegen eene door vele bevoegden gehuldigde meening. De vraag, hoe zich met zijne opvatting — dat het artikel ook slaat op wat niet gemeenteëigendom is — rijmen laat het voorschrift, dat de *Gemeenteraad* een besluit moet nemen opdat over de zaak kunne worden beschikt, beantwoordt hij door er nadruk op te leggen, dat de Gemeenteraad alleen over het ophouden van de bestemming voor den openbaren dienst te beslissen heeft. — Intusschen, al vat hij het „behooren aan“ ruim op, hij haast zich terstond dat wijdere gebied af te bakenen en op te komen tegen de gelijkstelling van deze uitdrukking met „in de gemeente gelegen.“ Streng houdt hij vast aan den eisch, dat de zaak behoore tot de gemeentehuishouding, iets wat niet moet beoordeeld worden naar de ligging, maar naar de houding welke de gemeente tegenover de zaak aanneemt, éene houding die bepaald wordt deels door de wet (voorzooverre deze aan de gemeente werkzaamheden opdraagt voor welke verrichting zij bepaalde zaken in hare huishouding brengen moet), deels door haren eigenen wil, eene houding die zich openbaart in eene handeling van het Gemeentebestuur — uitdrukkelijke verklaring is niet noodig — waaruit het brengen in de huishouding duidelijk blijkt, eene houding eindelijk die de gemeente, zoo de zaak eigendom van een ander is, alleen met toestemming van dien eigenaar kan aannemen.

En nu de groote vraag: is er een eigenaar van publiek domein? Mannen van groot gezag antwoorden hierop in tegenovergestelden zin. Schr. erkent, dat het outkennend antwoord iets verleidelijks heeft; het beroep op de tegenstelling tusschen *eigendom* en *publiek recht* heeft ook voor hem beteekenis. Toch komt hij tot de andere opvatting, omdat de uitsluiting van den eigendom tot bedenkelijke resultaten leidt. Is de openbare gemeenteweg geen voorwerp van eigendom, aan wien be-

hoort dan het daarop groeiend gras? Heeft de gemeente geen recht daarop? Maar dit is volstrekt onaannemelijk. Kan zij daarop wel private rechten doen gelden? Maar dan is ook de stelling, dat de weg zelf onvatbaar is om voorwerp van eigendom te zijn, verwerpelijk. Aan den regel dat alle zaken een eigenaar hebben — een regel welks niet-toepasselijkheid op zeker bepaald geval door hem die zulks beweert moet worden bewezen — houdt schr. dus ook voor het publiek domein vast; terwijl hij het beroep op Thorbecke's werk over de Plaatselijke Begrooting, waarin de eigendom verworpen wordt, weêrlegt met de herinnering aan eene beslissing, in 1862 door Thorbecke als Minister genomen. Het publiek domein is dus te beschouwen als voorwerp van eigendom, waarop een openbare last drukt; men zou dien last kunnen vergelijken met een servituut, maar wenschelijk is 't dit woord te vermijden, teneinde alle gedachte aan privaatsrecht te bannen.

Zich hier in hoofdzaak de in het proefschrift gehuldigde leer, waaruit schr. o. a. afleidt de onbevoegdheid van de Rechterlijke Macht ten aanzien van de vraag of een weg terecht op den legger is gebracht, of palen — door een waterschap in de aan een ingeland toebehoorende sloot geslagen — moeten worden verwijderd; de onbevoegdheid van de gemeente om omtrent zaken, die tot haar privaatsdomein behooren, politieverordeningen te maken. Ik acht die leer juist, maar kan toch ten aanzien van een belangrijk onderdeel, de uitlegging van art. 230 Gemeentewet, niet geheel met schrijver's *redeneering* medegaan. Over de aan deze bepaling toe te kennen beteekenis — dat zij nl. niet beperkt moet worden tot wat eigendom der gemeente is — bestaat tusschen ons geen strijd. Maar is 't te ontkennen, dat in de *woorden* van het artikel onze tegenstanders een krachtigen steun voor hunne opvatting vinden? Mijns inziens telt schr. het taalkundig argument dier tegenstanders wel wat licht, waar hij — voor zijne meening dat, „behooren aan“ niet altijd eene eigendomsbetrekking be-

hoeft aan te duiden — zich beroept op de uitdrukking der wet: aan den Raad *behoort* dit of dat, en in deze uitdrukking het gecursiveerde woord omschrijft als: behoorende tot zijne bevoegdheid, tot zijn werkkring (bldz. 25 en 26). Zeker, sprekende van den *Gemeenteraad* en in betrekking tot dit college de bewuste uitdrukking bezigende, kan de wet geene eigendomsbetrekking op het oog hebben gehad, omdat die Raad geen subject van rechten kan zijn, ten zijnen aanzien alleen aan bevoegdheid en werkkring kan worden gedacht. Ten aanzien van de gemeente is het een geheel ander geval. Hier is de gedachte aan eigendom geenszins buitengesloten, en wel degelijk wijzen de woorden „behooren aan” — al is 't niet zoo duidelijk als het in het B. W. gebezigde „toebehooren aan” — daarheen. (1) Men legge dus niet te veel nadruk op de gave van den „maker der Gemeentewet” om zijne gedachten volkomen juist uit te drukken; men hechte zich niet te sterk aan het opschrift van den Titel „van de gemeente-eigendommen, werken en inrichtingen” alsof daaruit zou volgen dat niet over eigendommen alleen gehandeld wordt. Men legge allen nadruk op de wordingsgeschiedenis van het artikel, sterk pleitende voor de ruime opvatting (2), doe uitkomen, met volle waardeering

(1) Dat de bewuste woorden „in den meest gebruikelijken zin gewoonlijk worden gebezigd om aan te duiden, dat goederen aan iemand in eigendom toebehooren” overweegt m. i. terecht het arrest van den Hoogen Raad dd. 3 Mei 1875 (W. v. h. R. n° 3860). Onjuist echter acht ik het tot versterking gebezigde argument, dat het artikel handelt over de vereischen voor *vervreemding* enz. Immers ook voor vervreemding van aan particulieren in eigendom zijnd publiek domein is een voorschrift noodig; door het karakter zelf van eene dergelijke zaak, waarop eene publieke bestemming rust, wordt zulk een voorschrift geboden.

(2) Het is mij onmogelijk om met Mr. von REEKEN (Themis, 1893, bldz. 31) in de Memorie van Toelichting eene bedoeling te lezen om de engere opvatting te huldigen. De schrijver vermeldt de volgende zinsneden: „De bewoners hebben er regt op, dat zoolang de weg weg,

van Thorbecke's gaven van duidelijkheid, dat de *wetgever* het blijkbaar door hem (wetgever) gewilde niet helder heeft uitgedrukt maar eene redactie heeft gekozen heenwijzende naar de engere beteekenis, en kenne aan de wordingsgeschiedenis — gesteund door het systeem der wet, zooals eene vergelijking van art. 230 met art. 229 dit doet kennen — de grootste kracht toe,

de kade kade is, de weg of kade niet kunne *overgaan* in handen van een *bijzonder eigenaar*, die hun het gebruik daarvan zou kunnen beletten", en „het kan echter soms in het belang der gemeente, bijgevolg in dat der ingezetenen zijn, dat de algemeene zaak van natuur verandere en *privaat eigendom worde*", waarin door hem gecursiveerd is. Beide zinsneden zijn zeer goed te rijmen met de ruime opvatting. Ook in die opvatting kan men gewag maken van het: „overgaan in handen van een bijzonder eigenaar, die hun het gebruik daarvan zou kunnen beletten", een overgaan dat geschieden kan uit handen van een bijzonderen eigenaar, wiens recht bezwaard was met het publiekrechtelijk „servituut" en die het gebruik dus moest vrijlaten. Ook in die opvatting is te spreken van *privaat eigendom worden*, omdat de steller dezer woorden, blijkens deze woorden zelven den *eigendom* van „publiek domein" onbestaanbaar achtende, niet geacht kan worden dat gedeelte van dat domein, waarvan de gemeente eigenaresse is, op het oog te hebben gehad. — De ruime opvatting, door de beide zinsneden *toegelaten*, wordt *geboden* door de daaraan voorafgaande zinsnede, zoo ruim mogelijk en zonder eenige onderscheiding gewag makende van „hetgeen ten gebuike van het algemeen is bestemd."

Ook met het door Mr. von REEKEN op het verslag der Commissie van Rapporteurs gedane beroep kan ik niet medegaan. Sommige leden meenden, dat het Besluit van den Raad aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten moest onderworpen worden. In *ons* systeem maakten die leden zich schuldig aan eene *dubbele* misvatting, vergaten zij 1° dat de verklaring geen begin van vervreemding is, dus art. 194 met de zaak niets te maken heeft 2° ook *niet* aan de Gemeente in eigendom zijnde zaken er onder vallen. Is nu het feit, dat de Regeering den geuiten wensch alleen met de eerste opmerking bestreed, eene aanwijzing dat zij *ons* systeem niet huldigde? M. i. niet. Waarom kan men, waar men twee argumenten ter zijner beschikking heeft, 't niet bij één dier twee, als dit geheel afdoende is, laten?

omdat de Staatswet vrijer, d. w. z. met minder groote vasthoudendheid aan de *letter* der wet, moet worden verklaard.

II.

In het tweede Hoofdstuk (bldz. 64—100) komt schr. nu tot de kern van zijn onderwerp. De vraag stelt hij aldus: Kan de onteigenende partij op grond van de wet, die het algemeen nut uitspreekt, en op grond van het Koninklijk Besluit dat de perceelen aanwijst, het publiek domein aantasten? Op deze vraag geeft hij een ontkennend antwoord. Het beginsel immers van art. 230 der Gemeentewet geldt niet alleen voor het publiek domein der gemeente, maar ook, hoewel niet uitdrukkelijk neêrgeschreven, voor elk ander publiek domein; elk publiek-rechtelijk lichaam kan door eene wilsuïting bepaalde zaken tot dat domein brengen; zoolang deze toestand voortduurt, is de zaak niet vatbaar voor Onteigening. Voor deze redeneering, die schr. juist acht dan de meening, dat genoemd domein — als reeds in publiek gebruik zijnde — niet meer *behoeft* onteigend te worden, vindt hij ook steun in de onteigeningswet, volgens welke zijns inziens de onteigenende partij eigenaar van de zaak wordt. — Met deze vraag houdt nauw verband het punt, door Mr. Cleveringa in zijn proefschrift (1) besproken, de botsing tusschen de onteigenende partij en de politieverordening. Mr. Peyrot herinnert aan eenige voorbeelden van dergelijke botsing, met name aan het geval van den Zuidplaspolder, toen de Rijnspoorwegmaatschappij, perceelen willende onteigenen welke ten name van genoemden polder stonden, zich geplaatst zag tegenover eene polderkeur verbiedende zonder vergunning van het polderbestuur in dijken te roeren; alleen onder zeer bezwarende omstandigheden was deze vergunning te krijgen. Het

(1) De onteigenende partij tegenover de politieverordening, Groningen, 1889.

Themis, LIVste Deel, 3e en 4de stuk [1893].

middel, dat gebezigd werd om uit deze moeilijkheid te geraken, — een Koninklijk Besluit, vernietigende het Besluit van Gedeputeerde Staten hetwelk de polderkeur goedkeurde — acht schr. niet in strijd met de wet, omdat het door de Grondwet den Koning toegekend vernietigingsrecht onbeperkt is, maar toch zeer bedenkelijk. Hij ziet dus uit naar een ander middel om aan de bedoelde botsingen een einde te maken. Het door Mr. Cleveringa aan de hand gedane, om dergelijke geschillen vóór den toekomstigen administratieven rechter te brengen, verwerpt hij, daar het hier betreft niet een rechts — maar een doelmatigheidsgeschil. Evenmin kunnen andere middelen, met hetzelfde doel voorgesteld, in zijn oog genade vinden: noch eene speciale wet, voor dergelijk speciaal geval gemaakt; noch het recht van belanghebbenden om van het polderbestuur bij Ged. Staten in Hooger Beroep te komen, als zij zich bezwaard gevoelen over eene weigering van het polderbestuur om vrijstelling van de keur te geven (zooals in 1869 Ged. Staten van Zuid-Holland in eene keur, hun ter goedkeuring onderworpen, deden opnemen); noch de *gedeeltelijke* onteigening voor het geval dat — zooals bv. door het leggen van buizen voor eene waterleiding geschiedt — het genot van den bovengrond weinig wordt gedeerd.

Vóór wij nu overgaan tot het door den schrijver zelven aanbevolen geneesmiddel, dient de kwaal door ons nog iets nader te worden onderzocht. Wij zagen, dat zij zich in twee vormen voordoet, waarvan de eerstgenoemde — Onteigening van „publiek domein” — tamelijk ingewikkeld is en, wat het maken der diagnose aangaat, eenig hoofdbreken kost. Gedeeltelijk ga ik met schrijver's opvatting mede. De ook aan de Rechterlijke Macht vaak ter beantwoording vóórgelegde vraag, of Onteigening van „publiek domein” *noodig* is, beantwoord ik ten volle bevestigend. Zoodra men aanneemt — wat m. i. moeilijk te loochenen is — dat de begrippen *eigendom* en *publiek domein* volstrekt niet onverenigbaar zijn, zoodra

men zich dus den onteigenende voorstelt als staande tegenover den eigendom, die in het algemeen belang wijken moet, dan is Onteigening de eenige wijze om daartoe te geraken (1). De andere vraag, in hoeverre de bedoelde Onteigening *mogelijk* is, een punt èn in rechterlijke uitspraken èn in de Tweede Kamer behandeld, komt mij voor moeilijker te beantwoorden te zijn (2). Inderdaad schijnt het meergenoemde artikel 230 der Gemeentewet, het vervreemden, bezwaren en verpanden van „publiek domein” afhankelijk stellende van eene voorafgaande onttrekking door het Gemeentebestuur aan de openbare bestemming, een belangrijk argument om de Onteigening

(1) Slechts dan kan men onteigening van voor den openbaren dienst bestemde zaken met Mr. W. THORBECKE (*Onteigeningswet*, bldz. 78) onnoodig achten, als men ontkent dat deze zaken voorwerp van *eigendom* kunnen zijn. Ontkent men dit niet, neemt men met PRAŽAK (*Das Recht der Enteignung in Oesterreich*, 1877, bldz. 75) aan, dat „auch die sogenannten res publicae sind wahres Eigenthum des Staates resp. der Gemeinde, wengleich dieses Eigenthum durch die Bestimmung der Sache zum öffentlichen Gebrauche beschränkt ist”, dan is Onteigening het middel om aan hem, die eigenaar is, zijn eigendomsrecht te ontnemen. — Zie het belangrijke vonnis der Arrondissements-rechtbank te 's Hertogenbosch (dd. 27 October 1882, W. v. h. R. n° 4850) in de zaak tegen de Zuid-Ooster-Spoorwegmaatschappij, die meende, „openbare wegen niet te behoeven, zelfs niet te kunnen onteigenen.”

(2) De stelling, bij het voorloopig onderzoek in de Tweede Kamer van het wetsontwerp van Onteigening ten behoeve van eene verbinding van den Rijn- met den Hollandschen Spoorweg te Rotterdam geuit, dat eerst blijken moest van eene overeenkomst tusschen de Gemeente en de Rijnspoorwegmaatschappij, werd door de N. R. Ct. in een krachtig, in het W. v. h. R. n° 3738 overgenomen betoog verdedigd „vooral omdat eene onteigening dier wegen en vaarten (tot openbaar gebruik bestemd) ons juridiek onmogelijk schijnt, en dus de wet, zoolang de R. S. M. geene overeenkomst met Rotterdam getroffen heeft, moet blijken onuitvoerbaar te zijn.” Een der hoeksteenen van dit betoog vormde de opvatting, dat openbare wegen en vaarten *volstrekt buiten den handel* zijn, eene opvatting laatstelijk terecht bestreden door Mr. VON REEKEN (t. a. p. bldz. 17 vlg.), die tevens de uitgebreide literatuur over dit zeer betwiste punt opgeeft.

onmogelijk te achten zoolang de onttrekking niet heeft plaats gehad. Wij zagen, dat onze schrijver art. 230 ook tegenover andere publiekrechtelijke lichamen ten opzichte van *hun* domein wil geschreven achten, eene fictie, in het Staatsrecht niet ongeoorloofd, waarmede ik desnoods zou kunnen medegaan. Intusschen, de beteekenis van art. 230 moet niet worden overschat. Wat in normale gevallen regel is, dat de verklaring van den Raad omtrent de openbare bestemming voorwaarde is voor de vervreemding, kan niet gelden voor het abnormale geval, dat de wet en het Koninklijk Besluit gesproken hebben, dat dit laatste — optredende krachtens de wettelijke machtiging — een bepaald perceel ter Onteigening heeft aangewezen. Heeft eenmaal die hoogere macht zich doen hooren, dan moet haar bevel gehoorzaamd worden. Men vreest zodoende eene inbreuk op de autonomie der gemeente? Maar treedt het Koninklijk Besluit dan op om de door de gemeente toegekende openbare bestemming te ontnemen? Geenszins. Juist omdat de zaak niet gewoonweg vervreemd, maar *onteigend* wordt, zal die bestemming in verreweg de meeste gevallen blijven. Al kan men met Mr. A. C. VISSER (1) GRÜNHUT'S bewering, dat de bestemming ten openbare dienste een *essentiale* der Onteigening is, bestrijden; al moge men met de Gemeentestem (2) den spoorweg als weg „niet in alle deele voor het publiek bestemd“ achten, dit neemt niet weg, dat — behoudens enkele uitzonderingen — het onteigende goed voor den openbaren dienst bestemd wordt (3) en dus eene zaak, die reeds vóór de Onteigening tot het „publiek domein“ be-

(1) Geschiedenis en Beginselen van het Onteigeningsrecht, Leiden, 1884, bldz. 135.

(2) N° 1642.

(3) Dat dit ook de meening van Minister THORBECKE was, blijkt uit het door hem gesprokene bij behandeling in de Eerste Kamer van het ontwerp eener onteigeningswet voor de uitbreiding van Rotterdam; zie Handelingen 1861—1862, Vergadering van 19 Juni 1862 bldz. 195.

hoorde, ook na de Onteigening weder dat karakter bezit. (1)

De onteigenende treedt dus, met het Koninklijk Besluit in de hand, rechtstreeks op tegen het „publiek domein“, stelt zich in de plaats van den eigenaar en wordt zelf eigenaar daarvan. Dit is m. i. de juiste opvatting. Slechts dan — ik leg op dit punt allen nadruk — zou men daartegen kunnen aanvoeren, dat zij de beteekenis der wilsuïting van Regeering en Staten-Generaal overschatte, voor de wilsuïting der Gemeente te weinig eerbied koesterde, als in die opvatting door de Onteigening de openbare bestemming verloren ging, als zij dus het besluit der autonome rechtsgemeenschap door het tooverwoord van hoogere machten wilde opgeheven zien. Dit echter mag niet worden aangenomen. Zoover strekt de werking der Onteigening zich niet uit. Evenmin als deze de bepaling eener politieverordening ter zijde kan stellen (2), vermag zij dit ten opzichte van de openbare bestemming. De zaak blijft in de huishouding der gemeente. Toepasselijk op dit geval acht ik dus de stelling, door den Heer RUTGERS VAN ROOZENBURG in de Tweede Kamer bij de behandeling der onteigening voor de aanleg van eene waterleiding uit de Vecht naar Amsterdam uitgesproken, eene stelling intusschen die deze afgevaardigde met het oog op art. 230 juist voor de gemeente niet wilde laten gelden, dat Onteigening van „publiek domein“ mogelijk

(1) Kan, als men dit aanneemt, nog van Onteigening sprake zijn? In tegenstelling met Mr. H. KRABBE [Rechtsgeleerd Magazijn XII, bldz. 185, noot (1)] antwoord ik toestemmend. Immers zij is het eenige en het mogelijke middel om den eigendom te doen overgaan.

(2) Voor dit punt zij de aandacht gevestigd op het arrest van den Hoogen Raad dd. 7 December 1885 (W. v. h. R. n° 5251.) Evenals de Advocaat-Generaal van Maanen in zijne conclusie, schatte ons hoogste rechtscollege de beteekenis der Onteigening m. i. op de juiste waarde, toen het overwoog dat deze aan de onteigenende partij geen vrijbrief gaf om art. 104 der 's-Gravenhaagsche Politieverordening (verbod van het maken van eenig werk in een openbaar water zonder vergunning van Burgemeester en Wethouders) te beschouwen als niet voor haar geschreven.

is „altijd onverminderd de servitude publique van die (publiek-rechtelijke) bestemming.“ (1).

Om deze redenen vereenig ik mij dan ook — in tegenstelling van Mr. PEIJROT — met het vonnis der Haagsche Rechtbank van 21 November 1883 (W. v. h. R. n° 5006), overwegende „dat nergens eene wettelijke bepaling wordt aangetroffen, dat dergelijke goederen (bestemd voor publieken dienst) niet zouden kunnen worden onteigend, en die beperking der onteigening bepaaldelijk noch uit de woorden noch uit de bedoeling der wet van 28 Augustus 1851 . . . kan worden afgeleid.“ Op grond van deze overweging nam de Rechtbank, op vordering van de Hollandsche IJzeren Spoorwegmaatschappij, de mogelijkheid van Onteigening aan van eenige ten name der gemeente 's-Gravenhage staande perceelen, welker bestemming deels als openbare vaart deels als openbare weg de eischeresse had aangeboden (behoudens de uitvoering en het behoud van het te maken werk) te laten bestaan. Juist deze laatste omstandigheid moet, dunkt mij, elke aarzeling om het systeem der Rechtbank te omhelzen overwinnen. Waar vaststond, dat de bestemming bleef bestaan, dat de Onteigening — wel verre van haar te willen opheffen — alleen beoogde om den eigendom te doen overgaan, had de Rechtbank zich, door te weigeren de Onteigening uit te spreken, aan een niet op de wet steunend obstructionisme schuldig gemaakt.

Er kunnen zich, dit wordt onmiddellijk toegegeven, bij toepassing der hier verdedigde leer moeilijkheden voordoen, wanneer bepaalde omstandigheden de wenschelijkheid medebrengen dat de zaak, eenmaal onteigend, niet blijve in de huishouding der gemeente, maar overga in die van een ander publiekrechtelijk lichaam, of dat zij — in de zeldzame gevallen welke mogelijkheid reeds hierboven erkend werd — buiten elke huishouding, van welk lichaam dan ook, worde

(1) Handelingen der Tweede Kamer 1886—1887, bldz. 1703; Vergadering van 16 Mei 1887.

gebracht. Men gevoelt intusschen, dat dit bezwaar een geheel ander is, dan hetgeen onzen schrijver besluiten doet de Onteigening nimmer toe te laten zoo niet de openbare bestemming is opgeheven. De door ons bedoelde moeilijkheid kan zich *ook buiten eenige Onteigening* evengoed voordoen. Mocht zij zich in geval van Onteigening in zulk een vorm vertoonen, dat zij niet op dezelfde wijze als buiten Onteigening kon worden opgelost, dan zou misschien voor dit bijzondere geval de stelling van Mr. PELJROT opgaan. In hare algemeenheid acht ik haar echter onjuist.

Voorzoverre de kwaal zich in den eersten vorm voordoet, ziehier mijne slotsom, heeft zij bij lange na niet die beteekenis, die onze schrijver daaraan toekent.

III.

In het derde Hoofdstuk (bldz. 100—109) is nu ten slotte het jus constituendum aan de beurt, de richting, waarin schr. meent dat de moeilijkheid kan worden opgelost. Hij gaat daarbij uit van de gedachte, dat de hoogere publiekrechtelijke gemeenschap de zaken, welke publiek domein van eene lagere zijn, tot zich kan trekken, dat bv. de provincie in hare huishouding gemeentewegen brengen kan. Het feit, dat deze bevoegdheid nergens omschreven is, kan geen beletsel zijn om haar aan te nemen. Evenmin ontkenne men haar door te beweren, dat provincie en gemeente ieder eene eigene huishouding hebben en zich dus niet in elkander's huishouding mogen mengen; eene vaste grens immers bestaat niet; redenen van utiliteit moeten beslissen. — Wanneer nu dit middel wordt aangegrepen in beide gevallen, en ingeval de lagere gemeenschap het karakter van openbare bestemming niet aan de zaak wil ontnemen en wanneer zij door hare politievoorschriften belemmeringen in den weg stelt, kan het de Onteigening mogelijk maken. De vrees, dat het hooger bestuur voor deze uitbreiding van zijne huishouding «beleefd bedanken» zal, deelt schr. niet;

naar zijn inzicht zal de hoogere corporatie tot inmenging geneigd zijn, zoo maar eenmaal vaststaat dat zij daartoe bevoegd is. — Voor één geval zal het middel niet baten, nl. wanneer eene zaak, publiek domein van den *Staat*, ter Onteigening is aangewezen, en er dus geen hooger bestuur is dat haar in zijne huishouding zou kunnen brengen. Intusschen juist voor *dit* geval acht schr. zijn middel niet noodig; waar het Koninklijk Besluit de bewuste zaak ter onteigening aanwijst, zal de verklaring, dat zij niet meer tot het publiek domein behoort, ook wel spoedig volgen, daar men niet kan aannemen, dat de Minister, die het genoemde K. B. contrasigneerde, of een zijner ambtgenooten zich tegen het doen der verklaring zou verzetten.

Tot zoover onze schrijver. Eerlijk gezegd, verwacht ik van het door hem — zij 't dan ook met lofwaardige bescheidenheid — aangeprezen geneesmiddel niet veel heil. Is er werkelijk gegronde reden om te verwachten, dat, als de bevoegdheid van het hooger bestuur om zaken uit de huishouding van het lagere in de zijne te trekken boven allen twijfel verheven is, dit middel door het hooger bestuur zal worden aangewend om den tegenstand van het lagere tegen de Onteigening te breken? Ik zou het ernstig betwijfelen. De gedachte, dat die tegenstand eene geheele ongemotiveerde plagerij zou zijn, ware m. i. uiting van een ongerechtvaardigd wantrouwen aan den ernst van de besturen onzer publiekrechtelijke lichamen. En geeft men toe, dat voor de tegenwerkende houding althans ernstige argumenten kunnen bestaan — argumenten wel is waar die naar mijne meening voor het feit dat eenmaal de Onteigening van hoogerhand bevolen is moeten zwichten, maar die toch, niet alleen in het oog van het publiekrechtelijk lichaam zelf, diens houding kunnen rechtvaardigen — dan is er zelfs geene groote waarschijnlijkheid, dat het hooger bestuur, die argumenten wegende, ze te licht zal bevinden en zich dus geroepen zal gevoelen met zijne hulp de onteigenende partij te steunen. Van tweeën

een: òf men onderstelt bij de publiekrechtelijke lichamen het besef, dat, waar wet en Koninklijk Besluit hebben gesproken, van hunne zijde daartegen geene oppositie mag gevoerd worden; dan ontbreekt de kwaal en is het zoeken naar een geneesmiddel ijdel. Of men rekent dit besef niet aanwezig, men voorziet de mogelijkheid van tegenwerking, maar dan is ook niet a priori aan te nemen, dat het hoogere lichaam steeds de tegenwerkende houding van het lagere zal afkeuren, ja zelfs! dat het *zonder verplichting daartoe* — en men lette op dit verschilpunt met het in onze Staatswetten neêrgelegde beginsel van toezicht der hoogere corporatie op de handelingen der lagere — zich met de zaak zal inlaten.

En nu heb ik nog gezwegen van het „publiek domein“ van den Staat. Toch geloof ik, dat ook hieromtrent de verwachtingen van onzen schrijver te rooskleurig zijn. Is het wel zoo zeker, dat, als het K. B. de perceelen ter Onteigening heeft aangewezen, de verklaring, dat dezen niet meer tot de huishouding van den Staat behooren, niet op zich zal laten wachten? Tegenstand bij de Ministers tegen deze verklaring acht schr. niet aannemelijk. Maar is het de Minister, die haar heeft af te leggen? Schrijver's eigene redeneering moet hem tot een ander antwoord brengen. Op Staat, provincie, waterschap past hij het voor de gemeente in artikel 230 der Gemeentewet uitdrukkelijk bepaalde toe. *Hier* is het dus de Wetgevende Macht, de Regeering en de Staten-Generaal, die te beslissen hebben. Het is bijgevolg niet de vraag, of de ééne Minister den anderen „een kool zal stoven“, maar of de Staten-Generaal bereid zijn mede te werken om de openbare bestemming te doen ophouden. Bedenkt men, dat niet *zij*, maar de *Regeering* de perceelen ter Onteigening heeft aangewezen, dat zij dus niet, evenals de Minister dit zou zijn, door eene vorige handeling tot eene volgende zijn gehouden, dan zal men met mij op dit punt zich eenige ongerustheid niet kunnen ontveinzen.

N. A. TONCKENS. *Het recht van belastingheffing der plaatselijke besturen*, Utrecht, 1893.

De afscheiding tusschen verleden, heden en toekomst valt nagenoeg samen met de verdeeling in de drie Hoofdstukken, welke het hierboven vermelde proefschrift vormen. De behandeling van de tegenwoordige wetgeving in het tweede Hoofdstuk wordt voorafgegaan door eene goedgeschreven historische schets (bldz. 1—38) van ons plaatselijk belastingstelsel, welke, beginnende met het Reglement van 1805, ons voert naar het tijdvak tusschen 1815 en 1848 — met zijne onduidelijke regeling in de Grondwet zelve, zijne onzekerheid onder de heerschappij van het telkens gewijzigd Koninklijk Besluit van 4 October 1816, en zijnen druk der plaatselijke accijnzen — en vandaar langs de Grondwet van 1848 en de Gemeentewet naar de wijzigingen, die deze laatste in 1865 en 1885 ondergaan heeft. Gevolgd wordt zij door eenige „Beschouwingen” (bldz. 117—137), waarin na eene duidelijke aanwijzing van de oorzaken van den tegenwoordigen financiëleen nood veler gemeenten en van de geneesmiddelen, daartegen buiten ons plaatselijk belastingstelsel te vinden, de hervorming van dit stelsel besproken wordt volgens het den 20 Augustus 1890 aan de Tweede Kamer aangeboden wetsontwerp en volgens de denkbeelden, door den tegenwoordigen Minister PIERSON in zijne geschriften ontwikkeld. Vooral het laatste punt is van groot gewicht. Toch, omdat de beschouwingen over het jus constituendum — zich grootendeels op het gebied der staathuishoudkunde bewegende — in het proefschrift niet de voornaamste plaats innemen en ook buiten het kader van dit tijdschrift vallen, wil ik mij liever tot het tweede, met zorg bewerkte Hoofdstuk bepalen, het jus constitutum met zijnen rijken schat van vraagstukken, welker groote verscheidenheid den schrijver

tot verontschuldiging strekt voor de te vluchtige behandeling van sommige daarvan, en die ons op het terrein van Grondwet en Gemeentewet brengen, ja zelfs ons een uitstapje op dat van het Burgerlijk Wetboek doen maken.

Bij het tegenwoordig Grondwetsartikel (147) staat schr. slechts even stil, hetgeen zijne verklaring vindt in het feit dat dit artikel nagenoeg gelijkkluidend is aan zijn voorganger in de vorige Grondwet. Te betreuren acht schr. (bldz. 38) het, dat gesproken wordt van *besluit* van het Gemeentebestuur (tot invoeren, wijzigen of afschaffen van belasting) en niet van *verordening*; omdat in artikel 145, handelende over het schorsings- en vernietigingsrecht des Konings tusschen besluit en verordening wordt onderscheiden, en de „belastingverordening ongetwijfeld meer eene verordening dan een besluit” is. In zooverre komt mij deze bedenking voor juist te zijn, als ter aanduiding de *species* boven het *genus* de voorkeur verdient. Intusschen houde men in het oog, dat in artikel 145 onder het woord „besluit” ook de verordeningen begrepen zijn, dat het woord in 1887 in plaats van het ongelukkige „verordeningen” van 1848 kwam om boven allen twijfel te verheffen, dat *niet alleen* de keuren en reglementen bedoeld werden, maar toch deze laatsten bleef omvatten. De belastingverordening is dus *en* verordening *en* besluit. — Moet nu ten haren opzichte het in artikel 145 behandelde schorsings- en vernietigingsrecht des Konings worden aangenomen? De letterlijke uitlegging van de tweede zinsnede brengt dit voorzeker mede. Intusschen springt het zonderlinge eener dergelijke uitlegging in het oog, als men bedenkt dat de belastingverordening, om in het leven te kunnen treden, de goedkeuring des Konings noodig heeft en dus onder de hoede van het centraal gezag ter wereld verschijnt. Hetzelfde motief tot uitsluiting van het vernietigingsrecht, dat zich voor den provincialen wetgever ten opzichte van de huishoudelijke provinciale verordeningen voordeed en door Jhr. RÖELL bij de Grondwetsberaadslagingen in de Eerste

Kamer een „rationeel stelsel” werd genoemd (1), is hier dus aanwezig. Bovendien wordt deze rationeele uitlegging door de geschiedenis van het artikel versterkt. De vraag werd in het Voorloopig Verslag der Eerste Kamer uitdrukkelijk gesteld (2) — met bijvoeging, dat het vernietigingsrecht in strijd zou zijn met het stelsel dat, waar de Koning preventief heeft kunnen handelen, eene repressieve tusschenkomst niet aan Hem, maar aan een ander gezag toekomt — en door de Regeering in de Memorie van Beantwoording ontkennend beantwoord. (3) Daarom ga ik dan ook met het slot van des schrijvers antwoord (bldz. 43 infra) „dat de vroegere goedkeuring het latere recht van vernietiging uitsluit” mede, maar daarom had dan ook tevens het antwoord op de in den aanvang gestelde vraag „of de Koning eene plaatselijke belasting, als aan de wet voldaan is, mag afkeuren wegens strijd met het belang der gemeente d. i. met het algemeen belang” volmondig ontkennend kunnen luiden.

Bij een tweede punt van uitlegging onzer hoogste staatswet, hetwelk heel wat meer pennen in beweging gebracht heeft, staat schr. stil op bldz. 98—100. Het belangrijk betoog, ter bestrijding van het stelsel volgens hetwelk in artikel 133 der Grondwet van 1848 onder „besluiten” niet de uitspraken van Gedeputeerde Staten in administratieve geschillen vielen, door Buys in zijn „Grondwet” geleverd (4) geeft hij daar kortelijk weer. Verhelen wil ik het niet, dat nu schr. eenmaal de quaestie, welke — als bij de gewijzigde redactie van het oude artikel

(1) „Waar eens eene macht in staat is geweest haar veto tegen een maatregel uit te spreken, moet diezelfde macht, wanneer zij eenmaal hare goedkeuring aan den maatregel gehecht heeft, niet in staat zijn het goedgekeurde wederom te vernietigen”. (vergadering van 5 Augustus 1887, Handelingen der Eerste Kamer, bldz. 421.)

(2) Handelingen der Eerste Kamer 1886—1887, bldz. 364.

(3) Idem bldz. 376.

(4) II bldz. 107—113.

133 thans zonder practische beteekenis — onbesproken had kunnen blijven, aanroerde, deze resumtie zonder meer mij eenigszins teleurstelde. Groote waarde kan aan dat betoog niet ontzegd worden, en juist daarom is het ook thans nog zoo merkwaardig, omdat het een licht werpt op de beteekenis die de groote geleerde, ook bij de uitlegging der Grondwet van 1848, toekende aan de „bekende voorliefde van den Grondwetgever voor de onderwetsche strenge onderscheiding tusschen wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht“, eene voorliefde die zich verzetten zou tegen het opdragen van rechterlijke attributen aan een uitvoerend college, en dus niet toeliet de bewuste uitspraken met den naam van „vonnissen“ te bestempelen. Waar het vaststaat, dat de Grondwetgever zelf het stelsel der strenge afscheiding niet altijd getrouw bleef — men denke aan het vaststellen der *begrooting*, eene daad van uitvoerend gezag, door de *wet* — daar kan het niet anders of het argument, aan die voorliefde van den Grondwetgever ontleend, doet wel eenigszins eene zekere voorliefde bij hem die het bezigt onderstellen, eene neiging die een scherpzinnig en scherp bestrijder deed verklaren, dat Buys „nog in de strikken der Fransche trias politica gevangen“ was. (1)

Uit den aard der zaak neemt de toelichting der bepalingen van de Gemeentewet verreweg het grootste gedeelte van het tweede Hoofdstuk in. Een ruim terrein, vol van belangrijke vragen, opende zich daar voor den schr.; vooral de gedeelten handelende over de rechten en loonen van artikel 238, de hoofdelijke omslagen en andere plaatselijke directe belastingen, de personen die in de plaatselijke belastingen moeten bijdragen, en het procesrecht boden menige hindernis aan. Bij artikel 238 vinden wij o. a. de quaestie besproken, of buiten de daar met name genoemde artikelen 232—237 ook nog andere voorschriften

(1) Mr. J. W. H. M. VAN IDSINGA, de Administratieve Rechtspraak, 1893, bldz. 40 supra.

van den Zesden Titel op de retributiën van toepassing kunnen geacht worden; de beteekenis van de „openbare gemeentewerken, bezittingen of inrichtingen” nagegaan, waarbij de Gasfabriek op den voorgrond treedt; eene critiek geleverd op het „straatgeld”, zooals dit te Amsterdam in 1879 werd ingevoerd. Ten aanzien van de „alte Geschichte” der Gasfabriek schijnt mij de vóór ettelijke jaren door Mr. VAN HENGST ontwikkelde meening (1), dat de Gemeente, eene Gasfabriek oprichtende, daarmede geene regeerings- of gezagsdaad verricht, maar optreedt evenals ieder privaat persoon, die eene inrichting exploiteert, en de Gasfabriek dus buiten art. 238 valt, nog altijd toe de juiste te zijn, met deze beperking dat het Gemeentebestuur zelf de inrichting tot eene *openbare* kan maken (zie het arrest van den Hoogen Raad in de Nijmeegsche zaak, dd. 12 Maart 1877, *W. v. h. R.* N°. 4110 (2), Mr. HOOFT (3) en laatstelijk Mr. VON REEKEN (4). De waarde van de door onzen schrijver tegen deze leer aangevoerde bezwaren erkennende, meen ik het door hem — trouwens subsidiair — gebezigde argument dat „waar zooveel verschil is over de bedoeling van den wetgever, de opvatting van den steller van dit artikel mag in aamerking komen”, hetwelk hem de door THORBECKE bij

(1) Bijdragen tot de kennis van het Staatsbestuur enz. X bldz. 54 vgl.

(2) De H. R. overwoog, dat de rechtsbetrekking tusschen de Nijmeegsche gasverbruikers en de gemeente tengevolge der gemeentelijke verordening niet door de bepalingen van het burgerlijk recht over koop en verkoop geregeld werd. Aan den éénen kant het recht der ingezetenen om „publiekrechtelijk de verbinding met de gasleiding en gebruik van het gas der stedelijke gasfabriek te vorderen”; aan den anderen kant de „publiekrechtelijke heffing der gasrechten”, vastgesteld volgens de door den Koning goedgekeurde verordening. Hieruit leidde de H. R. af, dat er wel degelijk aan eene der in artikel 238 bedoelde heffingen moest gedacht worden.

(3) Mr. H. A. HOOFT, de rechten en loonen van artikel 238 der Gemeentewet, (proefschrift, 1885), bldz. 83.

(4) Mr. C. G. VON REEKEN, *Themis*, 1893, bldz. 55 en 56.

Missive van 29 Mei 1863 gegeven verklaring doet aanhalen (bldz 60), ten strengste te mogen wraken. Voor het vaststellen van de bedoeling des wetgevers, die zekere bepaling in het leven riep, kan nimmer worden afgegaan: op de verklaring door den Minister, die de bepaling aan de Volksvertegenwoordiging voordroeg, bij eene latere gelegenheid gegeven.

Meer dan de behandeling van dit eerste onderdeel kon die der drie overige hierboven genoemde een karakter van frischheid hebben. Hier immers vormden de zoozeer de aandacht verdienende arresten van het Amsterdamsche Gerechtshof, naar aanleiding van de Utrechtsche Inkomstenbelasting geweest, en van het 's-Gravenhaagsche Gerechtshof inzake de Schiedamsche Appollofabriek een uitgangspunt voor nieuwe beschouwingen. Daarom had 't m. i. op den weg van den Schrijver gelegen bij deze beslissingen eenigszins uitvoeriger stil te staan. Aan de eerste (dd. 25 September 1891 *W. v. h. R.* N°. 6113), waarin overeenkomstig de conclusie van den advocaat-generaal Mr. JOLLES de aanslag in het personeel niet *de* grondslag der gemeentelijke belasting geacht werd — omdat die aanslag, vermenigvuldigd met een cijfer wisselend naar de klasse waarbij de aangeslagene was ingedeeld, den éenen grondslag vormde naast welken de talrijkheid van het gezin als tweede dienst deed — en de belastingverordening dus niet in strijd met artikel 243 der Gemeentewet werd gerekend, wordt alleen herinnerd (bldz. 49) door de vermelding van het arrest van den Hoogen Raad dd. 24 Juni 1892 (*W. v. h. R.* N°. 6203), het cassatieberoep verwerpende. En het Haagsche arrest (d.d. 12 December 1892, *W. v. h. R.* N° 6307; P. v. J. van 10 Januari 1893)(1), daarom voor onze materie zoo belangrijk omdat het zich beweegt op het gebied van het derde en van het vierde onderdeel, wordt wel bij de respectieve gedeelten (bldz. 84 en 107) genoemd, maar niet nader ontleed. Ten aan-

(1) Het proefschrift werd 25 Maart verdedigd.

zien van de vraag naar de belastbaarheid van naamlooze vennootschappen, voor welker ontkennende beantwoording schr. goede gronden aanvoert, billijk ik dit volkomen; ten opzichte van deze andere vraag, of onder het verzet tegen den aanslag het verzet tegen de wettigheid der belasting geacht moet worden te vallen, echter niet. Met de bloote uitspraak, aan de hand van Professor OPPENHEIM, dat hij die de onwettigheid der belasting staande houdt wel degelijk tegen de wettigheid van den aanslag opkomt, kon schr. niet volstaan. Onder de oogen had hij moeten zien de m. i. volkomen juiste redeneering, gevolgd in de van meer bevoegde zijde (1) terecht gehuldigde conclusie van Mr. TELDERS en in het arrest van het Hof, die men aldus kortelijk zou kunnen weêrgeven „de wettigheid van den aanslag betwist alleen hij, die den aanslag als zoodanig aantast; niet hij, die de verordening zelve aantast en den aanslag enkel als uitvloeisel van die verordening”, eene redeneering, die, zoo zij niet gedeeld wordt, eene bestrijding ten volle waard is.

Ook naar het Burgerlijk Wetboek voert ons het onderwerp der plaatselijke belasting. De uitlegging van de tweede alinea van art. 1183 Burgerlijk Wetboek als zou de gemeente bij verordening zich een voorrang (privilegie) kunnen toekennen, eene uitlegging steun vindende in de *woorden* van genoemde alinea (2) welke de regeling van den voorrang „van de besturen der gewesten, gemeenten, dijken, polders, wateringen en andere dergelijke gemeenschappen” afhankelijk stelt van de „wetten en de wettige op dat stuk daargestelde verordeningen”,

(1) In het achter het arrest geplaatste naschrift van de Redactie van het Weekblad van het Recht.

(2) „Niemand, tenzij hij de woorden der wet eenig geweld aandoet, kan daarin iets anders lezen dan dat de voorrang enz voor al de daar genoemde te heffen lasten, dat zijn belastingen, geregeld worde door de wet, of wel door de verordeningen, namelijk van die collegiën. (conclusie van adv.-generaal Mr. KARSEBOOM voorafgaande aan het arrest van den Hoogen Raad).

wordt door schrijver (bldz. 102—105) bestreden. Als bondgenooten noemt hij den Hoogen Raad (1) en Mr. G. A. FOKKER (2), en had hij nog kunnen noemen DIEPHUIS (3) en Mr. E. H. KARSTEN (4). Toch heeft het argument, hetwelk schr. tot toelichting van zijn standpunt aan het tot stand komen van artikel 1183 ontleent, mij niet overtuigd. Hoe nu? De „wetten” zouden slaan op het privilege van de „gewesten en gemeenten”. de „wettige . . . verordeningen” op „de dijken, polders, watering en andere dergelijke gemeenschappen”? Maar juist de geschiedenis van het artikel weêrlegt deze opvatting (5). Immers in het ontwerp van 13 Maart 1833 werd in één adem de voorrang van 's Rijks schatkist en van de lagere besturen genoemd en ten aanzien van allen naar de wetten en verordeningen verwezen. De vijfde afdeling der Kamer wenschte echter eene splitsing teneinde te doen uitkomen dat de *verordeningen* niet sloegen op den *voorrang van 's Rijks schatkist*, een wensch welke door de derde afdeling herhaald werd, toen in het ontwerp van 24 October 1833 de samenkoppeling behouden was. Pas in 1834 ging de Regeering met het denkbeeld mede, werd dus in eene nieuwe eerste alinea de voorrang van 's Rijks schatkist van de regeling bij bijzondere wetten afhankelijk gesteld. Geenszins bleek echter de wil des wetgevers om ook ten aanzien van de *gemeenten* het verband met de verordeningen te verbreken (6). Dezen wil nu toch aan te nemen schijnt mij eene bedenkelijke wetsuitlegging toe, verleidelijk wel is waar omdat zij gesteund kan worden door

(1) Arrest van 10 Februari 1871 (W. v. h. R. No 3296).

(2) *Themis*, 1855, bldz. 18—37.

(3) Systeem VII, bldz. 675 en 676.

(4) *Themis*, 1870, bldz. 19—31.

(5) Voorduin, IV, bldz. 349—357.

(6) Schr. grondt zijne meening op het feit, dat het artikel werd vastgesteld onder de Grondwet van 1815, welks art. 222 voor de inrichting der Hoogheemraadschappen en dergelijke colleges verwees naar de „reglementen”, en dat in deze veelal een privilege werd toe-

Themis, LIVste Deel, 3e en 4de stuk [1893].

de overweging dat eene dergelijke regeling bij verordening in strijd is met artikel 1180 („privilege is een recht door de wet toegekend“) en met het stelsel van codificatie van ons burgerlijk recht, maar waartegen te waarschuwen juist daarom m. i. niet geheel overbodig is.

Zieriksee, Juni 1893.

S. J. M. VAN GEUNS.

gekend. Dit feit opzichzelf ligt *buiten* de wordingsgeschiedenis van artikel 1183. *Daarbinnen* valt echter het herinneren door de Regeering — bij hare toelichting van het artikel — aan dit feit en hare verklaring, dat zij met het oog daarop ook van verordeningen sprak. Deze verklaring is een krachtig argument *tegen* onze opvatting, maar verliest veel van haar gewicht door de latere handelwijze der Regeering, die — voor de alleen door *wetten* te regelen privileges eene afzonderlijke alinea makende — daarin enkel 's Rijks schatkist opnam.

Naar aanleiding van art. 6 der Invoeringswet voor de wet op het faillissement en de surséance van betaling.

In de Themis van 1892 bladz. 47 vlg. vestigde ik de aandacht op de verhouding tusschen art. 341 3°. van het Wetb. van Strafr. en de artt. 42 en 47 van het ontwerp eener wet op het faillissement en de surséance van betaling en ik trachtte aan te toonen dat eene handhaving van eerstbedoeld voorschrift in den zin zooals het door de jurisprudentie werd opgevat naast de voorgestelde bepaling der faillissementswet onmogelijk zou zijn. Sinds dien heeft het bedoelde ontwerp de vuurproef der parlementaire beraadslagingen ondergaan en is geworden de wet van 30 September 1893 Stbl. n°. 140. In deze wet zijn de hierboven bedoelde artt. 42 en 47 opgenomen met volkomen behoud der daarin neergelegde beginselen en na slechts eene onbeduidende redactiewijziging te hebben ondergaan. Thans is door den Minister van Justitie zijn voorstel tot invoering der straks genoemde wet aan de goedkeuring der Staten-Generaal onderworpen en bij dit voorstel zijn ook enkele wijzigingen voorgedragen in de bepalingen van den zestienden titel van het Tweede Boek van het Wetboek van Strafr. Die wijzigingen zijn echter geheel van ondergeschikt belang en raken de beginselen der bepalingen niet. Bij de toelichting van het betreffelijke art. 6 wordt door den Minister uitdrukkelijk verklaard (1) dat na aandachtige overweging der vraag of in dit wetsontwerp eene wijziging van de artikelen 341, 343 en 346 Sw. behoort te worden voorgesteld in verband met de in de faillissementswet voorkomende bepalingen omtrent de nietigheid van voor de faillietverklaring door den schuldenaar verrichte handelingen, ontkenkend is

(1) Zie de afzonderlijke uitgave van het Ontwerp met M. van T. bij Gebrs. Belinfante bl. 10.

beantwoord. Ik kan mij met dit antwoord niet vereenigen en wensch de gronden, waarop mijn gevoelen rust kortelijk aan te geven.

Een woord vooraf ter herinnering aan de vraag, die het hier geldt. Volgens de artt. 42 en 47 der nu aangenomen faillissementswet wordt de volkomen rechtsgeldigheid van de voldoening van opeischbare schulden vóór den aanvang van het faillissement erkend, behalve in de twee in art 47 vermelde uitzonderingen, te weten dat hij, die de betaling ontving wist dat het faillissement van den schuldenaar reeds was aangevraagd of dat de betaling het gevolg was van overleg tusschen den schuldenaar en den schuldeischer ten doel hebbende laatstgenoemde door die betaling boven andere schuldeischers te begunstigen. Is geen dezer gevallen aanwezig dan zal dus de betaling eener opeischbare schuld rechtmatig en onaantastbaar zijn, ook al weten crediteur en debiteur beide dat laatstgenoemde niet meer aan alle zijne crediteuren hunne volle pretentie zal kunnen betalen en zijn faillissement niet als onwaarschijnlijk mag worden beschouwd. Bewustheid van de insolventie van den debiteur maakt de geschied zijnde betaling niet nietig. Aldus het recht, dat bestemd is na 1 Mei 1894 ons handels- en burgerlijk verkeer te beheerschen.

Lijnrecht daartegenover staat nu de bepaling in onze strafwet, zooals zij door de jurisprudentie is opgevat en toegepast. Ik meen dat ik om dit nader aan te toonen niet behoef te herhalen hetgeen ik te dien aanzien in mijn hierboven aangehaald Themisartikel schreef (1) en ik zal mij dus de vrijheid veroorlooven daarheen te verwijzen. Ter herinnering alleen dit. Naar de opvatting ook van ons hoogste rechtscollege is aan overtreding van art. 341 3°. Sw. schuldig de later gefailleerde koopman, die eene opeischbare schuld heeft betaald op een oogenblik, waarop hij niet meer in staat was alle zijne credi-

(1) t. a. p. bl. 47—56.

teuren ten volle te voldoen. Immers de wetenschap van de onafwendbaarheid van het faillissement bij den debiteur leidt de Hooge Raad af uit zijn bekendheid met zijn min gunstigen financiële toestand, die hem buiten staat stelt tot voldoening van zijne financiële verplichtingen jegens zijne schuldeischers en de debiteur, die met die wetenschap een zijner crediteuren betaalt, heeft reeds daardoor het oogmerk om de rechten zijner crediteuren bedriegelijk te verkorten. Derhalve de betaling van eene opeisbare schuld gedaan op een oogenblik dat debiteur en crediteur wisten dat eerstgenoemde niet meer aan zijn financiële verplichtingen kon voldoen — een naar onze nieuwe faillissementswet volkomen rechtmatige handeling — maakt den debiteur als hij later faillieert tot bedriegelijk bankbreukige en stelt den crediteur bloot aan een vervolging wegens medeplichtigheid aan dit misdrijf. Dit laatste gevaar is misschien minder groot omdat er goede gronden zijn voor het beweren dat de crediteur niet als medeplichtige vervolgbaar is maar daarmee is hij toch niet absoluut tegen eene vervolging beveiligd. Want hij blijft blootgesteld aan eene vervolging ex art. 344 der Strafwet, een artikel ook al naar de interpretatie van onzen Hoogen Raad van toepassing op den crediteur, die zich eene opeisbare vordering doet betalen en daardoor goederen aan den boedel ontrekt op een oogenblik, waarop zijn debiteur niet meer in staat is aan alle zijne crediteuren ten volle te voldoen. (1)

Beiden, crediteur en debiteur, mogen zich dus wel wachten aan de uitspraak van den wetgever, die de vermogensrechtelijke gevolgen van het faillissement opnieuw heeft vastgesteld, vertrouwen te schenken. Het is waar hetgeen den crediteur betaald is kan hem niet worden ontnomen want die betaling is recht-

(1) Arrest van 26 Oct. 1891 W. no. 6099. Zie tegen dit arrest het belangrijk artikel van mr. D. J. MOM VISCH in Tijdschrift dl. 6 bl. 425 vlg.

matig maar hij kan wel voor het in ontvangst nemen dier hem toekomende betaling tot eenige weken of maanden gevangenisstraf worden veroordeeld.

Ik acht een dusdanigen strijd tusschen civiel- en strafrecht een onhoudbaren toestand en zeker wel iets meer dan wat men gewoon is te noemen eene *inelegantia juris*. De Minister oordeelt daarover anders en wel op de volgende gronden Voorop stelt hij dat bij de invoeringswet in de bestaande wetboeken en wetten geene andere wijzigingen behooren te worden gebracht dan met de invoering van de wet op het faillissement in onmiddelijk verband staan. (1)

Ik wil de juistheid van deze stelling in hare algemeenheid niet betwisten maar zou alleen willen vragen of indien er absolute strijd bestaat tusschen de beginselen in de strafwet gehuldigd en nu bij de nieuwe wet aangenomen eene wijziging in de eerste niet in onmiddelijk verband staat met de invoering der laatstbedoelde wet. De Minister erkent verder dat de bepalingen van de nieuwe wet afwijken van hetgeen thans naar het Wetboek van Koophandel geldt maar hij voegt er bij dat ook reeds nu geene volkomen overeenstemming bestaat tusschen de voorschriften omtrent de *actio Pauliana* en de betreffende bepalingen van het strafwetboek. Ik ontken de juistheid dezer laatste opmerking niet (2) maar wensch er toch op te wijzen dat de voorschriften van het Wetboek van Koophandel veel minder beslist spreken dan de nu bij de nieuwe wet getroffen bepalingen. De jurisprudentie gaf aan art. 777 Wetboek van Koophandel dan eens een uitleg in den zin waarin thans onze strafwet wordt geïnterpreteerd dan weer eene veel beperktere toepassing. Er bestond dus in elk geval niet eene dusdanige tegenstelling tusschen de bepalingen der handelswet en der

(1) M. v. T. bl. 6. Dezelfde uitspraak wordt nog tweemaal herhaald op bl. 8 en op bl. 10 der *Memorie*.

(2) Zie mijn geciteerd artikel t. a. p. bl. 56—59.

strafwet als thans zal geboren worden na de invoering der nieuwe wet.

Doch de Minister ziet in die tegenstelling ook geen ernstig bezwaar. Het is waar, zoo zegt hij, dat de gefailleerde schuldenaar strafrechtelijk vervolgbaar zal zijn in gevallen waarin art. 47 buiten toepassing zal blijven maar dit is alleen daarom omdat art. 47 ook den schuldeischer zou treffen terwijl de artt. 341 volgg. Strafwet alleen den schuldenaar raken en dus onafhankelijk zijn en ook behooren te zijn van de goede of de kwade trouw van den schuldeischer.

Ik heb tegen deze beschouwing tweëerlei bedenking. In de eerste plaats betwist ik dat naar de geldende jurisprudentie de bepalingen van de artt. 341 sqq. alleen den schuldenaar zouden treffen; immers gelijk ik boven met een enkel woord aanstipte, al moge men aannemen dat de crediteur ex art. 341 3° niet als medeplichtige vervolgbaar is, dan nog blijft de zelfstandige strafbepaling van art. 344 ten zijnen aanzien gelden en bestaat het gevaar dat hij op grond van dat artikel gestraft wordt voor eene handeling, die volgens de artt. 43 en 47 der faillissementswet rechtmatig en onaantastbaar is. Maar in de tweede plaats bij de toelichting van het stelsel, in de zooeven geciteerde artikelen neergelegd heeft de wetgever zich niet gesteund op de overweging dat art. 47 aldus moest worden geredigeerd wegens gemis aan kwade trouw bij den crediteur. Uitdrukkelijk is gezegd (1) dat uit het aangenomen beginsel dat eerst het vonnis van faillietverklaring verandering brengt in de volheid der rechten en verplichtingen van den debiteur voortvloeit dat er den schuldenaar geen grief van kan worden gemaakt wanneer hij datgene doet waartoe voor hem een rechtsplicht bestaat; men kan, zoo lezen wij in de Memorie van Toelichting bl. 81: „niet beweren dat hij opzettelijk het onderpand zijner schuldeischers wegmaakt indien hij het gebruikt juist

(1) M. v. T. bl. 81—84.

om zijne schulden te kwijten.» Niet dus omdat de kwade trouw bij den crediteur ontbreekt maar omdat naar goede rechtsbeginselen de niet failliete debiteur betalen mag en moet wat hij schuldig is en wat opeischbaar is, wordt die betaling rechtmatig en niet aantastbaar verklaard. En toch kan diezelfde debiteur door die betaling strafbaar worden, indien hij eenigen tijd later in staat van faillissement wordt verklaard. Ik herhaal dat naar mijne meening een dergelijke tegenstrijdigheid niet mag blijven bestaan. Ik kan mij voorstellen dat het civiele recht eene handeling onrechtmatig verklaart zonder dat de strafwet haar strafwaardig oordeelt maar dat strafbaar zou kunnen zijn wat jure civili rechtmatig wordt verklaard verklaar ik niet te begrijpen. En ik voor mij blijf alzo van meening dat eene wijziging van art. 341, 3° en van art. 344 der strafwet in onmiddelijk verband staat en dus noodwendig gevorderd wordt door de invoering onzer nieuwe faillissementswet.

Aan deze beschouwingen wensch ik nog een tweetal opmerkingen toe te voegen. De Minister stelt in art. 6 voor, in verband met de bepaling van art. 2 dat de gerechtelijke boedelafstand zal vervallen, in den zestienden titel der strafwet de woorden: „of tot gerechtelijke boedelafstand is toegelaten” in verschillende artikelen voorkomende te schrappen en wil ook in art. 346, waarin over de staat van kennelijk onvermogen wordt gehandeld, deze uitdrukking laten vervallen en het artikel aldus doen aanvangen: „Hij die, zonder koopman te zijn, in staat van faillissement is verklaard.» De vraag mag worden gedaan of deze wijzigingen wenschelijk zijn. Met de invoering van de nieuwe wet houdt de mogelijkheid dat er een staat van kennelijk onvermogen worde uitgesproken of iemand tot gerechtelijken boedelafstand wordt toegelaten niet op — zie de artt. 9 en 12 van het ontwerp — en kan er dus behoefte zijn aan de toepassing der thans geldende bepalingen. Bovendien ook in een vroeger uitgesproken staat van kennelijk onvermogen kan een misdrijf zijn gepleegd, waarvan

de vervolging misschien bij de invoering der nieuwe wet nog hangende is. Die vervolging zal dan met het oog op art. 1 der strafwet niet kunnen worden voortgezet want de strafbepaling tegen bedriegelijke handelingen in betrekking tot den staat van kennelijk onvermogen gepleegd bestaat niet meer. Mij dunkt dat tegen de hier voorgestelde wijzigingen kan worden gezegd wat de Minister opmerkt in de aanhef der memorie van toelichting ter verdediging van zijne meening dat in verschillende wetsbepalingen de woorden die op den staat van kennelijk onvermogen betrekking hebben niet behoeven te worden geschrapt maar van zelf hunne beteekenis zullen verliezen (1). »Uitdrukkelijke afschaffing dezer woorden is dus overbodig en bovendien wellicht minder gewenscht in zoo verre zij nog in sommige gevallen toepassing kunnen vinden in betrekking tot verklaringen in staat van kennelijk onvermogen gevorderd of uitgesproken vóór het in werking treden der nieuwe wet.» Deze woorden zijn ook ten opzichte van de voorgestelde wijziging der strafwet van toepassing.

Ten tweede. Art. 346 der strafwet bevat voor den in staat van kennelijk onvermogen verklaarde met uitzondering van die, omschreven in het vierde nummer van art. 341, dezelfde gevallen van bedriegelijke bankbreuk als in art. 341 voor den gefailleerde koopman worden strafbaar gesteld. Opmerkelijk is daarbij dat in het slot wordt strafbaar gesteld het op eenige wijze bevoordeelen of bevoordeeld hebben van een zijner schuldeischers, zonder dat daarbij gevorderd wordt dat de delinquent moet hebben voorzien dat zijn staat van kennelijk onvermogen niet kon worden voorkomen. Misschien bestond er voor dat onderscheid tusschen art. 341 3° en art. 346 eenige reden — ik voor mij vond haar niet — maar zeker is het dat die reden thans vervallen moet zijn nu voor koopman en niet koopman beide de staat van faillissement zal gelden onder

(1) M. v. T. bl. 6.

gelijke voorwaarden en met gelijke gevolgen. Daarom zal m. i. in elk geval het slot van art. 346 in dien zin moeten worden gewijzigd dat er volkomen overeenstemming ontsta tussehen dit voorschrift en de bepaling opgenomen in art. 341, 3° der strafwet.

Amsterdam, 22 November 1893.

D. SIMONS.

De conferentie over internationaal privaatrecht te 's-Gravenhage in September 1893.

Onlangs zijn van wege het Departement van Buitenlandsche Zaken de acten verschenen van de in het opschrift genoemde conferentie tot regeling van verschillende onderwerpen van internationaal privaatrecht, welke van 12 tot 27 September ll. in 's-Gravenhage heeft plaats gehad.

Onze Regeering had in den loop van dit jaar aan de mogendheden de uitnoodiging gericht tot het houden van deze conferentie, waaraan werd deelgenomen door Duitschland, Oostenrijk-Hongarije, België, Denemarken, Spanje, Frankrijk, Italië, Luxemburg, Portugal, Rumenië, Rusland en Zwitserland. Zweden en Noorwegen waren er niet vertegenwoordigd, ofschoon zij de uitnoodiging hadden aangenomen, terwijl Engeland gemeend had zich van medewerking te moeten onthouden.

Onze Regeering had eene memorie opgemaakt, waarin zij hare denkbeelden betreffende de conferentie en het doel daarvan uiteenzette en die zij vergezeld deed gaan van een ontwerp-programma der werkzaamheden. Deze stukken werden in Augustus aan de Mogendheden toegezonden ten dienste hunner te benoemen afgevaardigden.

Die memorie en het ontwerp-program laten wij hier in hun geheel volgen, omdat zij een overzicht geven van hetgeen tot nu toe beproefd was en van de taak, welke de afgevaardigden te wachten stond.

Le besoin de règles précises et uniformes pour la solution des conflits de lois se fait sentir de plus en plus généralement, surtout en ce qui concerne le droit des personnes, les droits de famille et de succession, ainsi que plusieurs parties de la procédure civile.

Tout en respectant l'autonomie législative des Etats, il

paraît désirable de mettre fin à l'incertitude, qui existe par rapport à la loi qui doit être appliquée, lorsqu'il s'agit d'étrangers, ou de personnes domiciliées dans un autre pays, ou bien lorsque les parties contractantes sont de nationalité différente, ou quand il s'agit de biens meubles ou immeubles situés au-delà des frontières, ou de contrats passés à l'étranger, enfin toutes les fois qu'un doute peut surgir à l'égard de la loi, qui doit être appliquée à un rapport de droit.

Les opinions des auteurs sont d'ailleurs souvent divergentes à ce sujet et la jurisprudence, même celle des tribunaux du même Etat, présente généralement une grande variété de décisions à l'égard des questions les plus importantes de droit international, lorsque ces questions ne sont pas résolues par une disposition législative de l'Etat même.

Il est vrai que la législation de plusieurs Etats indique d'une manière plus ou moins complète les règles à suivre, pour résoudre les conflits de droit international. Mais il est évident que ces règles ne lient que les juges de l'Etat qui les a sanctionnées, et qu'elles ne sauraient empêcher les juges étrangers de donner une solution différente à ces mêmes conflits, s'ils se produisent dans les procès qui sont soumis à leur connaissance.

En outre les lois nationales ne contiennent, à peu d'exceptions près, que des règles générales, insuffisantes pour faire cesser tout doute lorsqu'il s'agit de les appliquer à des matières spéciales.

L'incertitude, qui vient d'être signalée, est surtout fort regrettable et même de nature à porter préjudice aux intérêts des justiciables quand il s'agit de rapports de droit ayant un caractère *permanent*, parmi lesquels ceux qui concernent le droit de famille, le mariage et ses conséquences pécuniaires, la tutelle etc. sont certes les plus importants. Au point de vue juridique il semble intolérable qu'à l'égard des mêmes personnes ces rapports puissent être considérés tantôt comme régis par les lois d'un pays, tantôt par celles d'un autre, selon les opinions divergentes des différents tribunaux.

Ce n'est qu'au moyen d'une entente internationale, établie dans la forme de conventions ou de lois identiques, que la solution des conflits de droit peut être obtenue d'une manière vraiment efficace.

A plusieurs reprises des négociations diplomatiques ont été entamées dans le but de faire adopter par plusieurs Etats une solution uniforme des conflits de droit et d'établir entre ces Etats ce qu'on pourrait appeler une *Union Judiciaire*.

En 1874 le Gouvernement des Pays-Bas proposa la réunion d'une Conférence de délégués pour préparer la réalisation de ce vœu, en prenant pour point de départ l'exécution internationale des jugements.

Cette proposition reçut partout un accueil favorable, mais quelques Puissances, tout en se déclarant sympathiques au projet, se virent néanmoins empêchées par des considérations d'une nature spéciale d'accepter l'invitation à la Conférence, qui par conséquent ne put avoir lieu.

En 1881 le Gouvernement de Sa Majesté le Roi d'Italie donna communication aux autres Puissances d'un mémoire rédigé par M. le Ministre Mancini, et contenant des arguments en faveur d'une entente internationale, concernant la solution à donner aux conflits de droit par rapport aux *personnes*, aux *choses* et aux *actes*.

Les conventions à conclure devraient même — d'après l'illustre juriconsulte italien — «embrasser un règlement général et systématique des rapports juridiques». Les négociations, qui s'ensuivirent dans le but de provoquer la réunion d'une conférence internationale chargée de préparer l'oeuvre projetée par M. MANCINI, n'eurent pas le résultat désiré; toutefois il est facile de se convaincre par la lecture du Livre Vert, publié par le Gouvernement italien le 28 juin 1885, que sa proposition ne rencontra nulle part des objections touchant le principe même d'un accord sur des matières de droit international privé et sur l'exécution des jugements étrangers.

En 1889, un congrès convoqué à Montevideo, grâce à l'initiative prise par le Gouvernement de la République Argentine et celui de la République Orientale d'Uruguay, réussit à formuler dans une série de traités destinés à être conclus entre les principaux Etats de l'Amérique du Sud, des règles uniformes pour la solution des conflits en matière de droit civil, de droit commercial, de propriété littéraire et artistique, de droit pénal, de procédure civile, de marques de commerce et de fabrique, de brevets d'invention ainsi que par rapport à l'exercice des professions libérales.

Les actes du congrès de Montevideo et les traités qui en sont résultés, seront sans doute consultés avec fruit par les membres d'une conférence, qui pourrait avoir à s'occuper éventuellement de la solution des conflits de droit.

Il ne semble toutefois pas désirable que les travaux d'une telle conférence embrassent simultanément toutes les différentes matières qui ont été discutées par le congrès de Montevideo, mais il paraît préférable de se borner, pour commencer, à amener une entente sur les principes généraux, sanctionnés déjà par plusieurs lois nationales, et qui du reste ont été formulés avec une exactitude remarquable dans le Projet du Titre Préliminaire du nouveau Code Civil Belge, préparé en 1886 par la 2me section de la commission de révision de ce Code, sous l'intitulé: *De l'application des lois*. (1)

Ensuite il importera d'arriver à un accord concernant les rapports de droit, qui ont le plus à souffrir de l'incertitude signalée plus haut.

Il sera également nécessaire d'examiner si, à l'égard de quelques-unes de ces matières, la solution des conflits pour être efficace, ne devrait pas avoir pour base une législation

(1) Ce Projet avec l'Exposé des Motifs a été publié dans la Revue de Droit International et de Législation comparée, T. XVIII, p. 442—501.

uniforme sur certains objets, par exemple sur l'acquisition et la perte de la nationalité.

La règle, qui fait régir certains rapports de droit par la loi *nationale* des individus, n'offre qu'une solution incomplète des conflits, aussi longtemps qu'il peut exister un doute à l'égard de la nationalité même. Un doute de cette nature peut naître de la diversité des lois sur la matière. Parfois aussi il en résulte que le même individu peut être considéré comme possédant deux nationalités différentes, ou bien comme n'en possédant aucune.

Une entente internationale à l'égard des jugements formerait le complément de la solution uniforme des conflits de droit civil. Les arguments en faveur d'une telle entente, qui ont été développés entre autres dans le *Pro memoria* que le Gouvernement des Pays-Bas a eu l'honneur de communiquer aux autres Puissances au mois de janvier 1874, ont conservé toute leur valeur. La base d'une telle entente semble devoir être l'adoption de règles uniformes concernant la compétence territoriale des tribunaux dans tous les Etats qui adhéreraient au système de l'exécution internationale des jugements.

Il semble toutefois désirable de faire précéder cette réforme judiciaire de l'unification des règles concernant la solution des conflits du droit matériel.

Comme résumé des vues développées dans ce Mémoire, le Programme suivant (rédigé en forme de Questionnaire) pourrait être proposé pour les travaux de la Conférence.

PROJET DE PROGRAMME.

PRINCIPES GÉNÉRAUX.

- I. État et capacité des Personnes.
- II. Biens. Droits réels.
- III. Forme des Actes.
- IV. Matière des Actes.
 - A. Obligations Conventionnelles.
 - B. " *Ex lege*.

DROITS DE FAMILLE.

- I. Mariage.
 - A. Conditions de Forme.
 - B. Conditions de Fond.
 - C. Effets du Mariage entre Epoux.
 - D. Contrats de Mariage.
 - E. Séparation de Corps et Divorce
- II. Paternité et Filiation légitime et illégitime
- III. Adoption.
- VI. Puissance Paternelle.
- V. Tutelle.
- VI. Interdiction.
- VII. Successions et Testaments.

PRINCIPES GÉNÉRAUX.

I. ETAT ET CAPACITÉ DES PERSONNES.

a. Les lois *nationales* des individus ou celles de leur *domicile* doivent-elles régir leur état et leur capacité?

b. Quelle influence faut-il attribuer au changement de nationalité ou de domicile?

c. Faut-il admettre qu'un étranger qui possède la capacité civile aux termes de la loi du pays où il contracte, s'oblige valablement alors même que cette capacité ne lui appartient pas d'après sa loi personnelle?

d. Les personnes morales légalement constituées dans leur pays doivent-elles être reconnues partout comme telles, sauf les règles spéciales à l'égard des sociétés anonymes ayant des agences ou un siège d'opération hors de l'État où elles ont leur siège légal?

II. BIENS. DROITS RÉELS.

La loi de la situation des biens (*lex rei sitae*) doit-elle régir

ces biens au point de vue de la détermination de leur nature, des droits réels dont ils peuvent être l'objet, et des modes d'acquisition et d'aliénation qui leur sont applicables, avec ou sans distinction entre

les immeubles et

les meubles ?

III. FORME DES ACTES.

a. La forme des actes, tant authentiques que sous seing privé, doit-elle être régie par la loi du pays où ils sont passés ?

b. Faut-il admettre que l'acte sous seing privé peut être dressé dans les formes admises par les lois nationales de toutes les parties ?

c. Lorsque la loi, qui régit une disposition, exige comme condition substantielle que l'acte ait une forme déterminée, cette forme est-elle obligatoire, même lorsque l'acte est passé dans un pays étranger dont la loi autorise une autre forme ?

d. La solution sera-t-elle la même quand cette forme déterminée est prescrite comme règle générale, quelle que soit la nationalité des parties et quand elle n'est prescrite qu'aux nationaux ?

e. La règle *locus regit actum* est-elle facultative en ce sens que les actes sous seing privé peuvent être valablement passés en pays étranger dans la forme autorisée par la loi nationale (ou la loi du domicile) des parties appartenant à la même nationalité (ou qui sont domiciliées dans le même pays) ?

f. Les juges d'un pays doivent-ils, indépendamment de la nationalité des parties, considérer comme valables les actes passés en pays étranger dans la forme autorisée par la *lex fori*, mais sans que la forme prescrite par la loi du pays étranger ait été observée ?

g. Quel principe doit être adopté par rapport à la forme des actes, qui ont pour objet la constitution, la cession ou l'annulation de droits réels sur des biens

immeubles ou
meubles
situés à l'étranger ?

IV. MATIÈRES DES ACTES.

A. Obligations conventionnelles.

1. Faut-il admettre comme règle, sauf les cas d'exception, que les obligations conventionnelles sont, en ce qui concerne leur matière et leurs effets, régies par la loi du lieu où le contrat a été conclu, ou par la loi du lieu où il doit être exécuté ?

2. Faut-il dans tous les cas donner la préférence à la loi nationale (ou la loi du domicile) des parties si elles ont la même nationalité (ou le même domicile) ou si bien que les parties n'aient pas la même nationalité (ou le même domicile), leurs lois nationales (ou les lois de leurs domiciles) contiennent des dispositions identiques ?

3. Ne faut-il pas, lorsqu'il résulte de l'intention des parties qu'elles ont entendu soumettre leur contrat à une autre loi que celles qui ont été indiquées sub 1 et sub 2, donner la préférence à la loi à laquelle les parties ont eu l'intention de se soumettre ?

4. Quelle est la loi du lieu du contrat lorsqu'il s'agit de contrats

a par correspondance,

b par intermédiaire ?

5. Les lois, qui interdisent certaines conventions par des motifs

a. d'ordre public ou de moralité,

c. d'intérêt général,

sont-elles également applicables aux contrats passés à l'étranger sous le régime d'une loi qui n'interdit pas ces conventions ?

B. Obligations ex lege.

Les obligations résultant de la loi, doivent-elles être régies par la loi du lieu où s'est passé le fait qui est la cause de l'obligation ?

A. et B.

La loi, qui régit l'obligation, n'est-elle pas également applicable aux différents modes d'extinction, savoir :

- a. paiement,
- b. compensation,
- c. prescription libératoire?

DROITS DE FAMILLE.

I. MARIAGE.

A. Conditions de forme.

1. La règle *locus regit actum* doit-elle être appliquée sans distinguer entre les pays où le mariage civil et ceux où le mariage religieux est obligatoire, et sans avoir égard à la nationalité (ou au domicile) des futurs époux?

2. Ou bien faut-il imposer à ceux qui contractent mariage en dehors de leur patrie (ou du pays où ils ont leur domicile) l'accomplissement de formalités supplémentaires, comme

- a. publication de bans dans leur pays;
- b. transcription de l'acte de mariage sur les registres publics de ce pays?

3. En ce dernier cas, la validité du mariage doit-elle être subordonnée à l'accomplissement de ces formalités supplémentaires, non seulement dans un Etat où ces formalités doivent être accomplies mais également dans les autres Etats?

B. Conditions de fond.

Les conditions de fond pour la validité d'un mariage sont-elles déterminées par la loi personnelle du mari, sauf en ce qui concerne la capacité des parties, qui pour chacune d'elles dépend de sa loi personnelle?

C. Effets du mariage entre époux.

Les effets du mariage par rapport

1. aux personnes,
2. aux biens
meubles ou
immeubles

des époux, sont-ils régis par

- a.* la loi de l'Etat où le mariage a été célébré, ou
- b.* la loi personnelle (loi nationale ou loi du domicile) des époux?

Et, en ce dernier cas, ces effets changent-ils par le changement de nationalité ou de domicile?

D. Contrats de mariage.

Quelle est la loi qui régit le contrat de mariage, par rapport à

1. la capacité des parties?
2. la forme du contrat?

(y compris la publicité et les conséquences du défaut de publicité.)

3. la restriction apportée à la liberté des époux de déterminer leur régime matrimonial?
4. la liberté des époux de modifier après le mariage leurs conventions matrimoniales?

E. Séparation de corps et divorce.

1. Est-ce la loi du juge ou la loi personnelle (loi nationale ou loi du domicile) des époux qui décide s'il est possible de procéder à la séparation de corps ou au divorce, et qui détermine les effets de l'une et de l'autre?

2. En admettant que c'est la loi personnelle des époux, que faut-il décider?

a. Si la loi personnelle des époux n'est pas la même (ce qui peut arriver, entre autres, lorsqu'il s'agit d'un procès de divorce entre époux séparés de corps sous le régime d'une loi qui

accorde à la femme séparée un domicile distinct de celui du mari ou qui lui permet de changer de nationalité sans le concours du mari, ou si le mari s'est fait naturaliser dans un pays où cette naturalisation n'entraîne pas celle de la femme.

b. Si les deux époux ont changé de nationalité (ou de domicile) dans le but manifeste de se soustraire aux lois de leur patrie ou de leur domicile antérieur, et d'obtenir le divorce ou la séparation de corps sous le régime d'une autre loi ;

c. Si le mari s'est fait naturaliser dans un autre pays (ou y a pris domicile) et si, par ce fait du mari, la femme a également changé de nationalité (ou de domicile) ?

II. PATERNITÉ ET FILIATION LÉGITIME ET ILLÉGITIME.

a. La loi, qui à l'époque de la naissance d'un enfant régit le mariage, ne doit-elle pas déterminer aussi la légitimité de l'enfant né de la femme mariée, ainsi que le droit de contester cette légitimité, nonobstant le changement de nationalité (ou de domicile) du père après la naissance de l'enfant ?

b. Quelle est la loi qui doit régir la reconnaissance d'un enfant illégitime en cas de différence entre la loi personnelle du père ou de la mère et celle de l'enfant ?

c. La règle qui interdit la recherche de la paternité doit-elle être appliquée par les tribunaux d'un pays où elle a force de loi, même à l'égard de ceux dont la loi personnelle autorise cette recherche, et par les tribunaux d'un pays où la règle n'existe pas, à l'égard des individus dont la loi personnelle interdit cette recherche ?

d. Si les tribunaux d'un pays où cette règle n'a pas force de loi, ont admis une action en recherche de paternité dirigée contre un individu dont la loi personnelle n'admet pas cette action, le résultat d'une telle recherche ne doit-il pas être reconnu, même dans les États dont la loi interdit la recherche de la paternité ?

e. La constatation par jugement d'une filiation adultérine

ou incestueuse ne doit-elle pas être considérée comme non-avenue partout où la loi interdit la recherche de la paternité ou de la maternité adultérine ou incestueuse, même à l'égard des individus, dont la loi personnelle ne contient pas cette interdiction?

f. N'est-ce pas d'après la loi qui régit le mariage même qu'il faut décider s'il y a eu légitimation d'enfants naturel par le mariage subséquent?

g. La légitimation par rescrit du Prince peut-elle être valablement faite, si le père et l'enfant n'ont pas la même nationalité (ou le même domicile) et si cette légitimation n'est pas également autorisée par les lois personnelles du père et de l'enfant?

III. ADOPTION.

a. Ne faut-il pas admettre que l'adoption ne peut être valable que si elle est autorisée également par la loi personnelle de l'adoptant et de l'adopté?

b. Dans quelle forme l'adoption doit-elle être faite dans un pays dont la loi ne la reconnaît pas, et où par conséquent il est impossible d'appliquer la règle *locus regit actum*.

c. Quelle est la loi qui régit les conditions intrinsèques et les effets de l'adoption, en cas de divergence entre les lois personnelles de l'adoptant et de l'adopté?

IV. PUISSANCE PATERNELLE.

Quelle est la loi qui régit la puissance paternelle, si la loi personnelle du chef de famille et celle de l'enfant n'est pas la même?

V. TUTELLE.

1. La tutelle des mineurs doit-elle, en ce qui concerne son ouverture et sa fin, son mode de délation, d'organisation et de contrôle, ainsi que les attributions et la compétence du tuteur, être régie par la loi nationale des mineurs ou par celle de leur domicile?

2. Si elle est régie par la loi nationale, faut-il admettre que l'agent diplomatique ou consulaire de la nation du mineur, dans la circonscription duquel la tutelle s'est ouverte de fait, exerce les attributions conférées par la loi nationale aux autorités tutélaires de la métropole et qu'il devra pourvoir à l'organisation de la tutelle (ou protutelle) conformément à cette loi, lorsque

a. le mineur n'ayant conservé dans son pays d'origine aucun domicile et n'étant plus attaché à lui par aucun lien attributif de compétence, il est impossible de constituer la tutelle dans le dit pays, ou

b. la tutelle pouvant être constituée dans ce pays, le mineur possède dans celui où il réside, des biens, à l'administration desquels, vu la distance, le tuteur ordinaire ne peut pas pourvoir et qui exigent la nomination d'un protuteur distinct ?

3. Si le mineur, qui n'a plus personnellement aucun domicile attributif de compétence dans son pays, y possède des parents ou alliés jusqu'à un certain degré, faut-il alors, par exception à la règle sub 2, considérer la tutelle comme ouverte au domicile du parent ou de l'allié le plus proche, le parent ayant le pas sur l'allié à égalité de degré ?

4. A défaut d'agent diplomatique ou consulaire du pays auquel ressortit le mineur, ou si, vu les circonstances, cet agent est hors d'état d'organiser la tutelle, conformément à la loi de son pays, faut-il (même si l'on admet comme règle que c'est la loi nationale du mineur qui régit la tutelle) que la tutelle soit organisée conformément à la loi du domicile par les soins des autorités tutélaires du lieu ?

5. Faut-il en ce cas appliquer les règles suivantes :

a. La tutelle s'ouvre d'après les dispositions de la loi du domicile, nonobstant celles de la loi nationale ;

b. Mais elle prend fin à l'époque et par les causes prévues par la loi nationale ;

c. Les personnes à qui la loi nationale confère la tutelle

légale sont admises à l'exercer, encore que la *lex loci* ne reconnaisse pas ce droit aux indigènes ?

6. Faut-il, dans l'hypothèse que la tutelle est régie de préférence par la loi nationale, admettre que les autorités nationales auront en tout temps le droit de constituer ou de laisser constituer la tutelle aussitôt que cela devient possible par la disparition des raisons de droit ou de fait qui l'avaient d'abord empêché, à condition toutefois d'en avertir préalablement les autorités qui y avaient pourvu conformément aux dispositions sub 2 et 4 ?

VI. INTERDICTION.

Les règles adoptées pour la tutelle doivent-elles également être applicables à l'interdiction ?

VII. SUCCESSIONS ET TESTAMENTS.

Les successions — au point de vue de la détermination des personnes successibles et de l'étendue des droits, ainsi qu'au point de vue tant de la quotité disponible et de la réserve, que des formes et de la validité intrinsèque des dispositions de dernière volonté — doivent-elles être régies par la loi personnelle (loi nationale ou loi de domicile) du défunt ?

Ou faut-il appliquer dans chaque Etat, aux biens qui y sont situés, le droit de succession en vigueur dans cet Etat, du moins en ce qui concerne les immeubles ?”

Bij deze stukken was nog gevoegd eene Fransche vertaling van de artikelen onzer wetten en van overeenkomsten, welke betrekking hebben op vreemdelingen en vreemde rechtspraak.

Deze artikelen zijn: Alg. Bep. de artt. 6, 7, 9 en 10;

B. W. artt. 138, 139, art. 1 der wet van 7 April 1869 (*Stbl.* n°. 56) afschaffende de artt. 884 en 957 B. W. en

eene andere bepaling in de plaats dezer artikelen stellende ,
artt. 992 en 1218;

W. v. K. artt. 310, 498, 658, 723, 724, 725;

W. v. B. Rv. artt. 4, 8°, 127, 152, 153, 431, 436, 710,
1°. en 855, 2°.

De overeenkomsten betreffen :

die met Italië van 9 Jan. 1884 (goedgekeurd bij de wet
van 7 Oct. 1884, *Stbl.* n°. 214) tot regeling der toelating
van de wederzijdsche behoeftige onderdanen tot het kosteloos
procèdeeren in het andere land, met ontheffing der verplichting
tot het stellen der bij art. 152 W. v. B. Rv. bedoelde zekerheid;

die met België, van 31 Oct. 1892, over het zelfde onder-
werp (nog niet door de wet bekrachtigd);

de Rijnvaartacte van 1868 (goedgekeurd bij de wet van
4 April 1869, *Stbl.* n°. 37);

de internationale overeenkomst van 14 Oct. 1892 te
Bern gesloten omtrent het goederenvervoer op spoorwegen
(art. 56), goedgekeurd bij de wet van 18 Juni 1892 (*Stbl.*
n°. 145); en

die met Italië gesloten op 11 April 1868 tot regeling van
den toestand der naamlooze en andere vennootschappen be-
krachtigd door de wet van 6 April 1869 (*Stbl.* n°. 43);

de verklaringen gewisseld met Pruisen 21 Aug. (Kon. be-
sluit van 28 Aug. 1822 *Stbl.* n°. 41), met het Groot-Her-
togdom Hessen 9/3 Mei 1826 (Kon. besl. van 11 Mei 1826
Stbl. n°. 40); met Luxemburg 29 Juni 1841 (*Stbl.* n°. 27),
betrekkelijk het pro-deo bedienen van de wederzijdsche behoeftige
onderdanen bij de regtbanken.

Den 12den September kwamen de afgevaardigden bijeen
van de landen, die de uitnoodiging hadden aangenomen, ten einde
zoovels in het proces verbaal van de eerste zitting wordt aan-
geteekend, *nde rechercher en commun les moyens de préparer
une entente sur diverses matières de droit international privé*.

Tot afgevaardigden waren aangewezen van ons land: de Staatsraad Mr. F. M. L. ASSER, Jhr. Mr. G. J. H. BEELAERTS VAN BLOKLAND, lid van de Tweede Kamer, Mr. E. N. RAHUSEN, lid van de Eerste Kamer, en Mr. P. R. FEITH, lid van den Hoogen Raad; van Duitschland Baron von SECKENDORF, geheimraad aan het Departement van Justitie te Berlijn en Graaf d'ARCO-VALLEY, gezantschaps-secretaris te Parijs; van Oostenrijk-Hongarije Baron DE HAAN en A. DE KORIZMICS, raadsheer in het gemengde gerechtshof te Alexandrië; van België de gezant te 's-Gravenhage, J. VAN CLEEMPUTTE, advocaat en lid van de Kamer, A. J. BEEKMAN, Directeur-generaal aan het Ministerie van Justitie en A. VAN DEN BULCKE, Directeur der Kanselarij van het Departement van Buitenlandsche Zaken; van Dene-marken: Professor H. MATZEN; van Spanje: de gezant en de heeren OLIVER Y ESTELLER, Onder-directeur-generaal van het Departement van Justitie en MANUEL TORRES CAMPOS, hoogleeraar in het internationaal recht te Grenada; van Frankrijk: de gezant en LOUIS RENAULT, hoogleeraar in het volkenrecht te Parijs; van Italië: de gezant en GUIDO FUSINATO, hoogleeraar in het internationaal recht te Turijn; van Rusland: DE MARTENS, de Staatsraad S. DE MANOUKHINE en DE MALEWSKY-MALEWITCH, vice-directeur van het Departement van Buitenlandsche Zaken; van Zwitserland: professor MEILI uit Zurich en professor BOGUIN te Lausanne; van Portugal: de zaakgelastigde te 's-Gravenhage; van Rumenië: MISSIR, hoogleeraar te Jassy en van Luxemburg: de Staatsraad CHOMÉ, procureur-generaal van het Hof.

De Minister van Buitenlandsche Zaken, Mr. VAN TIENHOVEN, met den Minister van Justitie aanwezig ter ontvangst van de afgevaardigden bij hunne eerste bijeenkomst, sprak hun toe met de volgende woorden:

Messieurs. Je suis heureux d'être auprès de Vous l'interprète des sentiments du Gouvernement de Sa Majesté la Reine, et d'inaugurer vos travaux.

Ces sentiments sont ceux d'une profonde gratitude envers les États d'une grande partie de l'Europe, qui se sont empressés d'accepter notre invitation, tandis que d'autres, hésitant devant les grandes difficultés de l'oeuvre projetée, n'ont cependant pas manqué de donner des preuves de l'intérêt, qu'elle leur inspire, et de prêter leur concours à sa réussite.

A ces sentiments se joint la vive satisfaction, que nous éprouvons à voir dans le fait de votre réunion dans cette salle la preuve, que les obstacles, qui ont fait échouer les efforts, tentés par les Pays-Bas en 1874 et par l'Italie en 1881 à l'effet de préparer une entente internationale sur la solution des conflits de lois, ont cessé d'exister ou n'existent plus dans la même mesure.

La tâche de préparer cette solution, l'objet de vos travaux, est une tâche grande et noble. Elle est aussi des plus ardues, et pour cette raison digne de vos efforts.

La sécurité des intérêts privés par la sûreté des droits, non seulement dans les rapports entre les sujets d'un même pays, mais aussi dans ceux avec l'étranger, est la condition indispensable du bien-être des individus et des nations, en même temps que de tout progrès social.

Cette vérité, de nos jours reconnue par toutes les nations civilisées, ne permettait déjà pas dans l'antiquité, que les mots «hostis» et «peregrinus» restassent synonymes.

L'histoire ancienne nous apprend, que ce n'est pas seulement par la force des armes, mais que c'est surtout en reconnaissant cette vérité et en respectant sous formes diverses tant les droits des étrangers, qui affluaient dans leurs domaines, que les droits des peuples vaincus, que les Romains ont su s'assurer et maintenir l'hégémonie dans l'Italie et sur la Méditerranée, qu'ils ont pu faire ensuite de leur capitale la maîtresse du monde alors connu, et en même temps le berceau d'un droit, destiné à devenir commun à tous.

Les principes de droit et de justice une fois acquis à l'humanité, ne périssent plus.

Si incertains que fussent souvent dans les siècles suivants les droits, même pour les sujets d'un même état, là, où la science et la jurisprudence pouvaient par suite de la multitude des lois et statuts donner libre cours à leurs sentences et à leurs jugements, il était évident, que chez les nations, qui s'établirent en Europe sur les débris de l'Empire Romain, le principe de la sécurité des intérêts par la sûreté des droits tant pour les nationaux que pour les étrangers, ne se perdrait pas dans la diversité de systèmes encore imparfaits.

Dans notre siècle la codification a donné cette sécurité et cette sûreté aux citoyens d'un même état, mais presque partout on en est resté là.

Bien que les différents codes de l'époque moderne n'aient pas méconnu les droits des étrangers, il est incontestable, que de la diversité et souvent de l'imperfection des systèmes, basés sur un régime antérieur, naissent de nombreux inconvénients, qui se font de plus en plus sentir dans un temps, où les distances s'effacent, où les frontières tendent à disparaître soit par les voies ferrées, dont le nombre va toujours croissant, soit par les lignes de navigation, ouvrant presque journellement de nouvelles voies, reliant l'un à l'autre tous les pays, tous les continents du globe terrestre.

Pour garantir les intérêts, qui à notre époque unissent les différentes nations, et pour satisfaire aux besoins, qui sont indispensables à leur prospérité commune, on ne saurait nier dans les relations internationales la nécessité absolue de règles précises et uniformes, destinées à mettre fin à l'incertitude, qui résulte de la différence des lois des divers pays.

Comment cependant établir ces règles, tout en respectant l'autonomie et la souveraineté de chaque état?

Serait-ce vraiment une illusion de croire à la possibilité de créer dans l'avenir un code international de droit privé, qu'adopteraient toutes les nations, formant le monde civilisé? Et serait-ce également une illusion de croire dès à présent à la

possibilité d'une entente internationale, établie dans la forme de conventions ou de lois identiques pour obtenir d'une manière efficace la solution des conflits de droit?

Votre travail donnera en grande partie la réponse à ces questions.

Certes, la haute importance, l'utilité pratique de l'oeuvre interdisent de reculer devant les difficultés à vaincre, difficultés qui du reste, comme presque en toute chose, disparaîtront ou tout au moins diminueront, à mesure que vous avancerez dans votre travail.

Quant à nous, nous avons toute confiance dans votre réussite. Ce qui nous donne cette confiance, c'est en premier lieu la communauté des principes de droit, qui servent de base aux législations des nations, dont vous êtes les représentants, et en second lieu les intérêts communs, qui existent entre ces nations. Elles sont unies déjà pour la plupart par divers traités, ayant pour objet des intérêts communs. Je me bornerai à citer, en ce qui concerne le droit international privé, la convention récemment conclue à Berne pour le transport des marchandises par chemin de fer.

Mais il y a en outre une raison d'un ordre plus élevé, qui nous confirme dans cette confiance. C'est qu'au dessus des souverainetés des peuples s'élève la souveraineté de la justice et du droit, devant laquelle s'inclinent toutes les nations civilisées.

Il ne s'agit pas en effet ici d'une conséquence, découlant de la *"comitas gentium"*, ni d'une nécessité, créée exclusivement par des intérêts matériels, mais avant tout du principe primordial de justice, qui veut qu'à chacun soit attribué ce qui lui revient, — *"jus suum cuique."*

Le triomphe de ce principe, appliqué à toutes les situations dans tous les pays, n'est qu'une question de temps.

Le temps présent nous paraît du reste favorable à l'établissement d'une entente sur certaines matières de droit international

privé. Déjà en Amérique plusieurs états se sont réunis pour trouver entre eux le moyen d'introduire dans leurs législations des règles uniformes.

Votre sagesse trouvera le moyen d'établir sur la base la plus large les points, sur lesquels une „communis opinio" existe et vos discussions fixeront, nous n'en doutons pas, des règles, basées sur cette opinion commune, en préparant et en indiquant ainsi la voie à suivre par les nations, que vous représentez, et par d'autres, qui certainement ne tarderont pas à s'associer à une entente du moment que la possibilité et l'efficacité en seront prouvées.

La matière, dont vous allez vous occuper, n'est pas une „terra incognita" pour la plupart de vous, et je me félicite de pouvoir saluer parmi vous, à côté de membres distingués de la diplomatie européenne, des savants éminents, qui dans ces derniers temps ont consacré sans trêve, par leurs publications scientifiques, par leur enseignement et par leurs réunions périodiques, leurs efforts à faire dominer les principes de justice et d'équité, qui doivent régir les relations des peuples et des nations.

En vous souhaitant une cordiale bienvenue, le Gouvernement de Sa Majesté forme le voeu ardent, que, grâce à vos travaux, les Gouvernements, qui vous ont délégués, cueilleront les fruits de vos efforts, et que votre labeur sera un acheminement vers l'oeuvre éminemment de paix, que nous avons pour objectif, et pourra témoigner une fois de plus à la postérité que, sur quelques points que les peuples européens du XIXème siècle puissent avoir été divisés, ils n'en étaient pas moins étroitement unis par l'amour du droit et de la justice."

De gezant van België beantwoordde als oudste lid van het Corps Diplomatique deze toespraak, daarbij den wensch uitende, dat de werkzaamheden zouden verricht worden onder voorzitterschap van een der aanwezige Nederlandsche ministers, waarop

de Minister van Justitie, Mr. H. J. SMIDR het volgende sprak :

«Messieurs! Qu'il me soit permis de remercier à mon tour Son Excellence M. le doyen du Corps Diplomatique, de l'honneur qu'il a bien voulu faire aux membres du Gouvernement, ici présents, en appelant l'un de nous pour diriger les délibérations de cette Conférence.

En ce qui nous concerne, nous en sommes infiniment flattés. Si nous étions libres, si cela nous était possible, rien ne répondrait mieux à nos désirs que d'assister à ces travaux. Car, Messieurs, si la tâche qui vous est dévolue, est pleine de difficultés et de complications, elle est aussi d'un puissant intérêt, d'une haute importance, d'une souveraine gravité. Mais, nous sommes obligés de l'avouer en toute sincérité et non sans regret, les devoirs imposés aux Ministres de la Couronne les occupations quotidiennes qui leur incombent, les exigences des travaux parlementaires, qui se renouvelleront dans peu de jours, sont autant d'obstacles qui nous mettent dans l'impossibilité de nous rendre au voeu, dont M. le doyen du Corps Diplomatique, en termes si courtois, a bien voulu se faire l'interprète.

Si nous ne pouvons donc que regretter, de ne pouvoir répondre à votre appel, dont nous nous sentons profondément honorés, j'ose me permettre d'interpréter le désir énoncé en ce sens, qu'en nous offrant la présidence, on a désiré conférer cet honneur à un citoyen néerlandais. S'il en est ainsi, j'ose vous proposer de vouloir bien confier la direction de vos travaux à un autre de nos compatriotes, à qui est échue la distinction de siéger au milieu de vous, et qui, outre sa qualité de néerlandais pourra, sous d'autres rapports aussi, peut-être contribuer à atteindre le but de votre Conférence. S'il m'est permis de vous guider dans votre choix, j'ai l'honneur de nommer un des délégués du Gouvernement de Sa Majesté la Reine, le savant jurisconsulte, dont les travaux en matière de droit international ne sont assurément inconnus à aucun de

vous. Le Conseiller d'Etat, M. ASSER, nous paraît en tous points digne de votre préférence pour diriger les délibérations de cette éminente assemblée."

Dit voorstel vond algemeenen bijval, waarop de Staatsraad ASSER den voorzitterstoel innam en na der vergadering en den Minister dank gezegd te hebben voor de welwillendheid en de eer hem bewezen eene toespraak hield, die wij hier laten volgen.

„L'objet de nos délibérations vient d'être rappelé en d'excellents termes par S. E. le Ministre des Affaires Etrangères.

Permettez-moi d'ajouter à ses éloquantes paroles que l'accueil sympathique dont les Gouvernements étrangers, si dignement représentés ici, ont bien voulu honorer la proposition du Gouvernement des Pays Bas, m'a rempli de joie.

Je ne veux pas vous dissimuler l'émotion profonde que je ressens en vous priant de commencer vos travaux.

C'est un des rêves de ma jeunesse qui, si tous les présages ne nous trompent, vient d'entrer dans la voie de la réalisation.

Grâce à votre précieux concours, grâce à vos lumières et à votre expérience, nous réussirons, j'en suis sûr, à rédiger des règles uniformes, propres à être adoptées par les législateurs et nous poserons ainsi les bases d'une codification du droit international privé.

Quelle méthode suivrons-nous pour atteindre ce but? Quel sera l'ordre de nos travaux? Quel sera le point de départ de nos discussions?

C'est à vous, Messieurs, de vous prononcer sur ces questions.

Quoi que vous décidiez à cet égard je suis sûr d'exprimer votre pensée quand je dis que pour atteindre le but, nous serons tous obligés de nous faire des concessions réciproques: nous devons sacrifier sur l'autel de l'entente internationale des opinions et des idées qui nous sont chères.

Nous nous rendrons compte aussi des objections, des hésitations, des scrupules qu'on ne manquera pas de rencontrer dans plus d'un état; quand il s'agira de faire sanctionner les

règles que nous aurons projetées et nous n'oublierons pas que pour assurer à ces règles l'assentiment des législateurs, ce n'est pas toujours le système le plus radical qui est le plus recommandable.

Nous respecterons la souveraineté et l'autonomie des Etats. Nous n'aspirons pas à l'unification générale du droit privé. Au contraire, c'est précisément la diversité des lois nationales qui fait sentir la nécessité d'une solution uniforme des conflits internationaux.

Le programme de cette Conférence est donc, en lui-même, un éclatant hommage à l'autonomie nationale.

Pour les utopistes qui rêvent l'unification de toutes les lois, la solution des conflits n'a pas de raison d'être.

Pour nous l'unification n'est possible, ni désirable que pour certaines catégories de lois d'un caractère essentiellement cosmopolite, comme celles qui régissent les lettres de change, le commerce maritime, les transports internationaux et d'autres contrats commerciaux.

Dans cet ordre d'idées la convention de Berne de 1890, relative aux transports internationaux de marchandises par les chemins de fer, déjà mentionnée par M. le Ministre des affaires Etrangères, constitue un très grand progrès, et les projets de lois uniformes sur les lettres de change et le droit maritime, dûs à l'initiative prise par le Gouvernement Belge en 1885, méritent toute notre attention.

L'unification se recommande encore dans l'intérêt de la solution des conflits, toutes les fois qu'une règle posée à cet effet doit, pour être vraiment efficace, avoir pour base une loi uniforme concernant certaines matières.

En décrétant, par exemple, que c'est la loi *nationale* qui régit certains rapports de droit, on doit s'efforcer d'écarter tout doute à l'égard de la nationalité des individus. Le défaut d'harmonie entre les lois qui règlent l'acquisition et la perte de la nationalité donne souvent lieu à des doutes de cette

nature. Pour les faire disparaître le seul moyen efficace serait une loi uniforme sur la matière.

Les règles qui vont être projetées par vous auront probablement un caractère universel, en ce sens qu'elles feront partie du droit positif des Etats qui les auront adoptées, et ne seront pas introduites comme des lois *spéciales*, destinées *exclusivement* à régler les rapports juridiques entre les sujets des Etats contractants.

Il y aura, sans doute, des exceptions. Il est probable qu'en proposant la reconnaissance internationale de certaines institutions qui jusqu'à présent ont eu un caractère purement national, vous serez d'avis que l'application du nouveau système doit être limitée aux institutions des Etats contractants.

Quant à la forme à adopter pour le nouveau droit international, faut-il choisir celle des traités ou celle des lois nationales uniformes ?

Vous connaissez mieux que moi les avantages et les inconvénients inhérents à chacun de ces deux systèmes.

Pour moi je crois qu'on ne saurait faire un choix d'une manière absolue et générale.

A l'égard de plusieurs matières la forme de traités sera inévitable : pour d'autres on atteindra plus facilement le but au moyen de lois nationales, conformes autant que possible aux projets, présentés à l'approbation des législateurs par un comité central international, comme je me permets d'appeler dès-à-présent cette conférence, inaugurée sous d'excellents auspices. Souvent aussi on pourra combiner les deux systèmes en faisant adopter les principes fondamentaux dans la forme d'un traité et en confiant aux législateurs des états le soin d'en régler l'exécution et les détails par des lois nationales.

Mais . . . je m'arrête, car je crains vraiment d'encourir le reproche de vouloir anticiper sur vos résolutions.

Ces résolutions, je n'en doute pas, seront le fruit d'un examen mûr et approfondi.

Nous avons le bonheur de posséder, pour nous guider dans nos débats, d'excellents travaux scientifiques, auxquels S. E. le Ministre des Affaires Etrangères vient de faire allusion.

Nous sommes heureux de saluer parmi les honorables délégués des Puissances qui ont bien voulu accepter l'invitation du Gouvernement des Pays-Bas, les princes de la science du droit international et nous nous félicitons de voir parmi eux des diplomates distingués qui nous éclaireront sur l'opportunité des résolutions proposées et sur les meilleurs moyens d'obtenir des résultats pratiques.

Le gouvernement des Pays-Bas a cru devoir faire composer le mémoire et le questionnaire qui vous ont été offerts. Mais il n'entend nullement préjuger les décisions que vous pourrez prendre par rapport à l'ordre de vos travaux.

Mon gouvernement vous a fait parvenir aussi un aperçu du droit positif en vigueur dans les Pays-Bas par rapport aux matières dont nous aurons à nous occuper. Nous serions très-heureux si MM. les délégués des autres Etats voulaient bien se donner la peine de composer un travail analogue pour leurs législations respectives. Quelques uns de nos honorables collègues ont déjà eu la bonté de le faire et leurs notices ont été envoyées à l'imprimerie de l'Etat.

Des avant-projets provisoires vous seront distribués, mais ce sera à vous de décider si vous voulez, oui ou non, prendre ces avant-projets provisoires ou l'un d'eux, pour point de départ de notre travail commun.

Je ne manquerai pas de consulter la Conférence sur tous ces points, ainsi que sur l'ordre des travaux."

Na de benoeming van eere-presidenten en van vice-presidenten der conferentie werd de wijze van werken behandeld en door den Voorzitter voorgesteld om het avant-projet, thans in acht artikels geredigeerd, tot basis der werkzaamheden te nemen en die in vier secties te onderzoeken. Deze artikelen laten wij hier volgen:

**Dispositions générales par rapport aux conflits
de droit privé.**

ARTICLE 1. (*Projet de Programme. Principes généraux I a-d.*)

L'état et la capacité des personnes ainsi que leurs rapports de famille sont régis par leurs lois personnelles.

Sont considérées comme lois personnelles celles de la nation à laquelle les personnes appartiennent, sauf dans les cas spéciaux où les lois du domicile leur sont substituées.

ARTICLE 2. (*Projet de Programme. Principes généraux II.*)

Les immeubles sont soumis à la loi du lieu de leur situation en ce qui concerne les droits réels dont ils peuvent être l'objet.

La même règle est appliquée aux biens meubles qui ont une situation permanente, aussi longtemps qu'ils n'ont pas été transportés.

Les biens meubles qui n'ont pas de situation permanente sont soumis aux lois qui régissent les conventions et autres actes dont ces biens sont l'objet.

ARTICLE 3. (*Projet de Programme. Droit de Famille VII.*)

Les successions sont réglées d'après la loi personnelle du défunt.

La substance et les effets des testaments sont régis par la loi personnelle du défunt.

L'application de la loi personnelle du défunt ou du disposant a lieu, quels que soient la nature des biens et le pays où ils se trouvent.

Lorsqu'une succession comprend des biens qui par la loi du lieu de leur situation sont, à l'égard des droits des successions et des testaments, soumis à d'autres règles qu'à celles de la loi personnelle du défunt, les cohéritiers, qui, par l'application de la loi du lieu de la situation de ces biens, seraient exclus du partage de ces biens ou y participeraient pour une valeur

moindre que celle qui leur reviendrait d'après la loi du défunt, prélèveront sur les biens partagés d'après la dernière loi une valeur égale à celle dont ils seraient exclus par l'application de la loi du lieu de la situation des autres biens.

ARTICLE 4. (*Projet de Programme. Principes généraux IV A*).

Les obligations conventionnelles et leur effets sont réglés par la loi du lieu où elles ont été contractées ou, si les parties contractantes appartiennent à la même nationalité étrangère ou ont leur domicile dans le même pays étranger, par la loi nationale ou la loi du domicile des parties. Si celles-ci appartiennent à la même nationalité étrangère et ont tous les deux leur domicile dans le même pays dont ils ne sont pas nationaux, la loi du domicile est applicable.

La loi du lieu de l'exécution est applicable aux stipulations qui doivent être exécutées dans un autre pays que ceux qui sont mentionnés à l'alinéa précédent.

Ces règles ne sont pas applicables si de l'intention des parties, constatée expressément ou manifestée par les circonstances, il résulte qu'elles ont entendu soumettre leur convention à une autre loi.

ARTICLE 5. (*Projet de Programme. Principes généraux IV B*).

Les obligations non-conventionnelles sont régies par la loi du lieu où le fait, qui est la cause de l'obligation, s'est passé.

ARTICLE 6. (*Projet de Programme. Principes généraux III*).

Les formes des actes tant authentiques que sous seing privé sont réglées par la loi du lieu où ils sont faits.

Lorsque la loi qui régit une disposition exige, comme condition substantielle, que l'acte ait une forme déterminée par cette loi, les parties ne peuvent se servir d'une autre forme, celle-ci fût-elle autorisée par la loi du lieu où l'acte est fait.

ARTICLE 7.

La compétence et les formes de procédure sont réglées par la loi du pays où l'instance est portée.

Les modes d'exécution des jugements et des actes exécutoires sont régis par la loi du lieu où l'exécution est poursuivie.

Les moyens de preuve sont déterminés par la loi qui régit le fait juridique qu'il s'agit d'établir.

ARTICLE 8.

Sauf l'application de la loi nationale des individus, conformément aux dispositions des lois ou des traités, le droit civil, y compris les lois sur la procédure, est le même pour les étrangers et pour les régnicoles.

[Si les matières auxquelles se rapportent ces dispositions, sont réglées par un traité international, au lieu de faire l'objet de lois nationales, l'article 8 devrait être rédigé comme suit :

„Sauf l'application de la loi nationale des individus, conformément aux dispositions des lois ou des traités, le droit civil de chaque Etat contractant, y compris la loi sur la procédure est le même pour les régnicoles de cet Etat et pour les sujets des autres Etats contractants.”]

(Wordt vervolgd.)

De begrooing van het Departement van Justitie voor 1894 is geraamd in uitgaven op een bedrag van *f* 5 364 574, zijnde *f* 124.095 minder dan de uitgaven voor 1893 vastgesteld.

Uit de toelichting der begrooing ontleenen wij enkele mededeelingen, welke wij voor onze lezers van eenig belang achten.

Een gelukkig verschijnsel mogen wij het noemen, dat de door den Minister in den zomer van het vorige jaar uitgesproken verwachting is verwezenlijkt en het Rijksopvoedingsgesticht voor jongens te Veldzicht in den loop van 1894 zal kunnen betrokken worden en wel op 1 Juli a. s. Voor de indienststelling op dien datum is dan ook eene som uitgetrokken van *f* 10 334, voor tractementen enz. waaronder die van den directeur en den onderdirecteur voor acht maanden zijn geraamd, daar het voor eene behoorlijke regeling van den dienst noodig is deze beambten eenige maanden vóór de ingebruikstelling van het gesticht hunne functien te doen aanvaarden. Het personeel zal geleidelijk naar mate van de behoefte worden benoemd.

Naar aanleiding van eene verhooging der begrooing voor de bezoldiging van drie nieuw aan te stellen bewaarders in Rijksopvoedingsgestichten en voor eene nadere regeling der belooning van drie werkbazen te Alkmaar deelt de Minister mede, dat die voorstellen het gevolg zijn van het voornemen tot betere organisatie van de opleiding der verpleegde jongens. Tevens worden hierbij uiteengezet 's Ministers gevoelens omtrent het aan de verpleegden te geven onderwijs. De algemeene strekking van school- en ambachtsonderwijs moet zijn, zoo wordt gezegd, opleiding van de verpleegden tot degelijke werklieden, volgens een vast stelsel. Te dien einde moeten de verpleegden in drie categoriën verdeeld worden, waarvan de eerste bevat knapen beneden de 12 jaar en knapen, die boven dien leeftijd echter

geheel onvoldoende ontwikkeld zijn; de tweede categorie knapen van 12 tot 14 jaar en knapen die, boven dien leeftijd, nog niet voldoende zijn ontwikkeld en de derde categorie jongens boven de 14 jaar, tevens voldoende ontwikkeld.

Het onderricht zal in dier voege behooren geregeld te worden, dat de eerste categorie alleen schoolonderwijs ontvangt en de overige uren met spelen of andere ontspanning doorbrengt. De achterlijke jongens ouder dan 12 jaar tot deze categorie behoorende kunnen bovendien worden beziggehouden met eenig werk, bij voorkeur verstellen van eigen kleeding. De knapen der tweede categorie ontvangen een halven dag schoolonderwijs en een halven dag ambachtsonderwijs, terwijl aan die van de derde categorie één uur per dag herhalingsonderwijs wordt gegeven en verder alleen ambachtsonderwijs. Laatst genoemd onderwijs zal aldus worden ingericht, dat de jongens der tweede categorie alleen voorloopig ambachtsonderricht ontvangen, vooral bestemd tot het leeren hanteeren en gebruiken van werktuigen en materialen en die der derde categorie stelselmatig ambachtsonderricht, zoowel theoretisch als practisch, waarbij arbeid op bestelling, tenzij geschikt tot oefening, wordt vermeden en het bewerken van werkstukken naar modellen, teekeningen en opgaven hoofdzaak is.

Ook teekenonderwijs zal gegeven worden en wel voorbereidend van zeer eenvoudigen aard aan de knapen der eerste categorie, stelselmatig hand- en rechtlijnig teekenen aan die der tweede en stelselmatig vakteekenen aan die der derde categorie. Met den aanvang van den wintercursus zijnde 15 October zal met de geleidelijke invoering van die reorganisatie worden begonnen. Wij wenschen van harte, dat zij goede resultaten moge dragen voor de opvoedelingen om hen na hun ontslag in staat te stellen op eerlijke wijze in de maatschappij een bestaan te vinden.

De kosten van algemeene of Rijkspolitie en in zake van

jacht en visscherij zijn geraamd tot een bedrag van *f* 604 515 zijnde *f* 39 522 meer dan in 1893. Van deze vermeerdering komen *f* 33 522 ten laste van de tractementen van het personeel der Rijksveldwacht ten gevolge van de reorganisatie, welke dit jaar is tot stand gebracht en gepaard ging met tractementsverhoogingen, welke op de begrooting van het loopende jaar slechts voor 9 maanden waren uitgetrokken. Volgens den toelichtenden staat der begrooting bestaat het personeel over 1894 uit 782 man tegen 928 in 1893. Daarentegen is in 1893 het corps marechaussee vermeerderd met één officier en 53 manschappen, terwijl voor 1894 op nieuw eene uitbreiding is voorgesteld met twee officieren en 60 man. De uitgaven voor het corps (tractementen, soldijen, kleeding enz.) komen echter niet voor op de begrooting van het departement van justitie maar op die van het departement van oorlog en zijn uitgetrokken voor 1894 tot eene som van *f* 623 960. Blijkens de toelichting heeft die uitbreiding hoofdzakelijk ten doel om brigades marechaussees te kunnen vestigen in een tiental gemeenten van Gelderland, Overijssel, Groningen en Friesland. Tevens zal het bewakingsgebied worden verdeeld over vier divisieën door de derde divisie (het grootste gedeelte van Gelderland, Overijssel, Drenthe, Groningen en Friesland) in tweeën te splitsen.

De kosten voor de gebouwen, behalve die der Rijkswerkinrichtingen, zijn voor eene som van *f* 280 750 minder uitgetrokken dan geraamd was voor 1893 en bedragen *f* 518 921, waaronder eene som van *f* 34 000 voor de bezoldiging van bouwkundigen, van opzichters en voor reis- en verblijfkosten. De vermindering is hieraan toe te schrijven, dat uitgaven voor het rechtsgebouw met daaraan verbonden huis van bewaring te Breda, voor dat te Alkmaar en voor vergrooting van de strafgevangenis in laatstgenoemde plaats niet meer voorkomen, daar deze werken voltooid zijn, terwijl er voor de verbouwing van het Paleis van Justitie te Amsterdam, voor de inrichting van het Rijksopvoedingsge-

sticht te Veldzicht en voor werken in de bijzondere strafgevangenis te Leeuwarden, welke werken bijna ten einde zijn gebracht, *f* 247 000 minder konden worden uitgetrokken.

Toch bestaat er geen reden zich over deze vermindering van uitgaven uitermate te verheugen, daar zij naar ons inzien niet van blijvenden aard kan zijn.

De behoefte namelijk aan meer cellen doet zich dringend gevoelen en daarin zal noodzakelijk moeten voorzien worden, wil men niet de werking van onze strafwetgeving geheel derisoir maken. De Regeering erkent dit bezwaar en doet dan ook voorstellen om daaraan te gemoet te komen door op de begrooting gelden te brengen voor de stichting van eene strafgevangenis te Haarlem en voor aanbouw van cellen bij de strafgevangenis te 's Hertogenbosch. Tot toelichting dezer posten wordt gezegd, dat in weerwil van de uiterste zorg, die met volharding en met goed gevolg is aangewend om met alle binnen het bereik liggende middelen beschikking over een grooter aantal cellen te bekomen, er voortdurend een groote achterstand blijft bestaan in de executie van vonnissen. Die toestand kan en mag niet voortduren. De indienststelling van 100 cellen te Alkmaar zal daarin wel eenige verbetering brengen, maar geenszins zal zij afdoende zijn. Op welke wijze het spoedigst en met de minste kosten verdere voorziening is aan te brengen heeft een onderwerp van rijpe overweging uitgemaakt, van welke de uitkomst was, dat het raadzaam is de strafgevangenis te 's Hertogenbosch met 135 cellen uit te breiden, waarvoor geschikte gelegenheid bestaat, en te Haarlem tot den bouw eener aldaar toch noodige strafgevangenis met 30 cellen thans reeds over te gaan. De kosten zullen respectievelijk bedragen *f* 36 000 en \pm *f* 46 000, waarvan als eerste gedeelte respectievelijk *f* 25 000 en *f* 35 000 op de begrooting zijn gebracht.

Over twee jaren zal men dus, indien de aangevraagde gelden door de Staten-Generaal worden toegestaan, over \pm 65 cellen meer te beschikken hebben dan thans, maar of dit iets van

belang zal uitwerken om den bestaanden achterstand te verminderen, mag met reden betwijfeld worden bij nadere kennisneming van eenige cijfers.

In het — niet eens tot het meest bevolkte behoorend — ressort van een hof bedroeg het aantal mannen (in den regel is het aantal cellen voor vrouwen voldoende), dat nog celstraf had te ondergaan, op 1 October 11, niet minder dan 632. Op 1 Januari van dit jaar bedroeg dat aantal 740; op 1 Februari 821; op 1 Maart 903; op 1 April 937; op 1 Mei 991; op 1 Juni 998; op 1 Juli ruim 800; op 1 Aug. 956; op 1 September 827. De vermindering, die deze getallen hebben ondergaan sedert 1 Juli, mag worden toegeschreven aan de indienststelling op dien datum van 100 nieuwe cellen in de strafgevangenis te Alkmaar. Deze cijfers betreffen nu slechts het ressort van één hof, zoodat het geheele aantal der nog te executeeren celstraffen nog veel hooger moet zijn. Het hoogst bedenkelijke van dien achterstand is, dat de straf zoo geruimen tijd na de veroordeeling wordt ondergaan. Van de hierboven opgenoemde veroordeelden toch waren er op 1 October 17, wier straf reeds in 1891 en 249 wier straf in 1892 was uitgesproken. Men kan dus met eenigen grond onderstellen, dat van de in 1893 veroordeelden geen enkele man zijne straf heeft ondergaan, tenzij hij in voorloopige verzekerde bewaring is geweest.

Dat door het lange tijdsverloop tusschen de veroordeeling en het ondergaan van de straf deze geheel van aard verandert en haar doel grootendeels mist, vooral opzichtens hen, die tot eene geringe gevangenisstraf zijn veroordeeld, behoeft in een tijdschrift als Themis niet te worden uiteengezet. Het openbaar ministerie zelf is van dit euvel volkomen overtuigd en tracht door zijn menschkundig optreden aan vele van de bezwaren te gemoet te komen bij het bepalen van het tijdstip, waarop de straf dan eindelijk zal worden ten uitvoer gelegd, maar het kan toch niet in alle nadeelen aan den toestand verbonden voorzien.

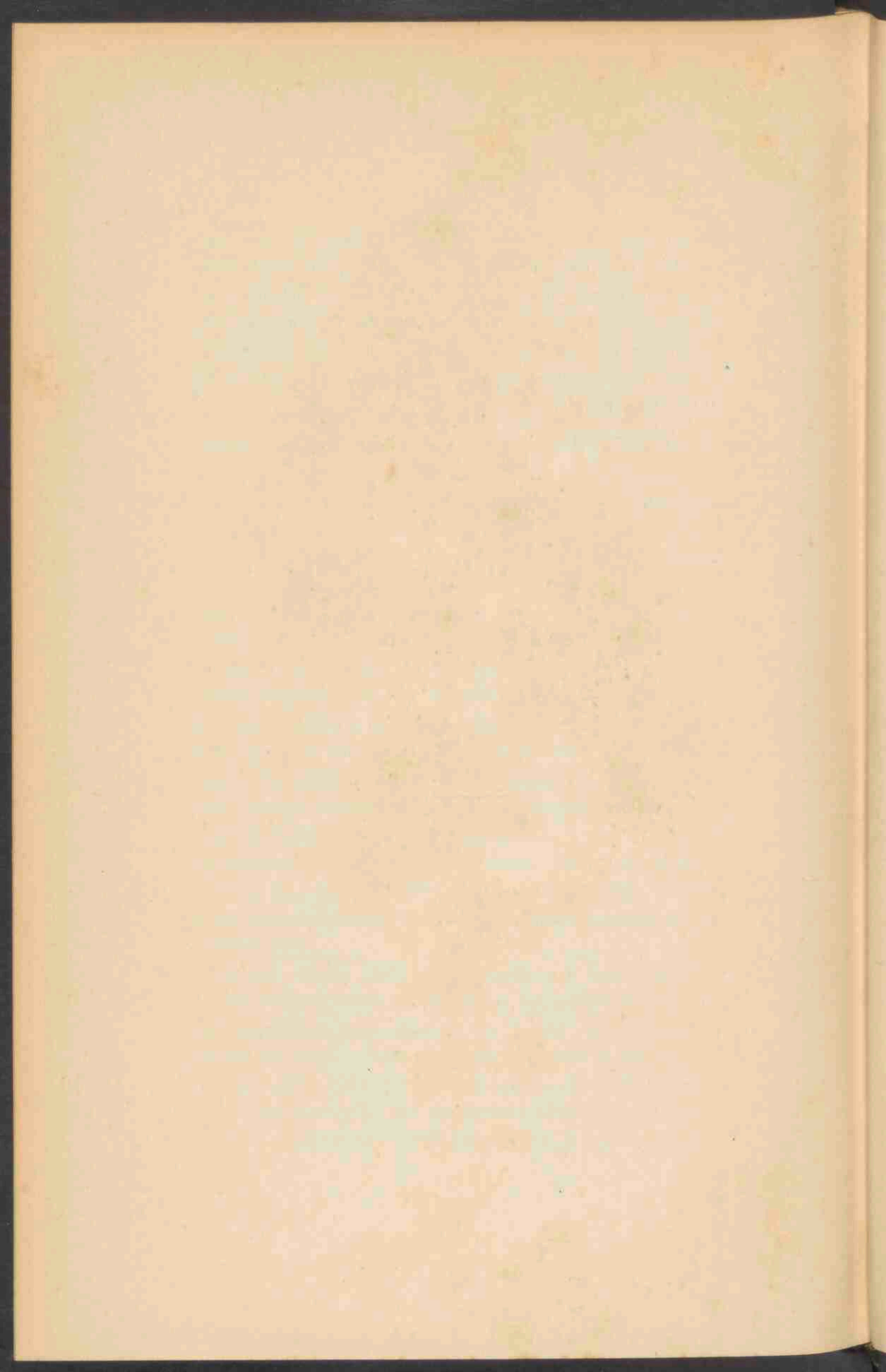
De pogingen van den Minister tot verbetering van dezen toestand kunnen dus niet anders dan toegejuicht worden, maar met dien buitengewoon grooten achterstand voor oogen zal men erkennen dat er veel meer moet gedaan worden. Ongetwijfeld is de keuze van Haarlem voor het bouwen van eene nieuwe strafgevangenis eene goede, omdat aldaar zeer weinig plaats is en zelfs korte straffen in andere gevangenissen moeten geëxecuteerd worden, waarvoor de veroordeelden op transport worden gesteld, wat veel tijd vordert van het personeel, tot verhooging van kosten leidt en niet in overeenstemming kan geacht worden met den geest van ons strafwetboek, maar een aantal van 65 nieuwe cellen is geheel onvoldoende en men mag de vraag stellen of de uitgaven niet grooter zullen wezen, wanneer telkens enkele cellen worden gebouwd, in plaats van nog een of twee groote strafgevangenissen.

Men moge te recht ontstellen op het vooruitzicht nog ettelijke tonnen gouds voor het bouwen van gevangenissen te moeten uitgeven, nu men meende, dat het aantal voldoende was; ongetwijfeld is het eene teleurstelling, dat de berekeningen, welke gemaakt waren voor de executie der gevangenisstraf volgens het nieuwe strafwetboek en die bij de begrooting voor 1882 werden medegeedeeld, toen gelden werden aangevraagd voor het bouwen der strafgevangenissen te Arnhem, Breda en 's Gravenhage, veel te laag zijn geweest, maar waar de goede werking van ons strafstelsel wordt bedreigd, daar moet het gevaar onder de oogen gezien en krachtiger maatregelen genomen worden.

Tot het minder aangename gedeelte der taak van eenen minister behoort zeker het aanvragen van gelden aan de Vertegenwoordiging, maar waar de overtuiging van de noodzakelijkheid der uitgave bestond, werden die gelden in den regel niet geweigerd. Het komt ons voor, dat het hier niet moeilijk zal zijn de Vertegenwoordiging van die noodzakelijkheid te overtuigen, te minder, wanneer dit wordt gedaan door eenen bewindsman,

dien zij kent en vertrouwt als een volkomen ter zake kundige. Men mag vertrouwen, dat de Minister, die de ontwerpen van het nationaal Strafwetboek bij de Kamer indiende, ook niet zal opzien tegen het doen van voorstellen, waardoor veroordeelingen zoo spoedig mogelijk na de uitspraak kunnen worden ten uitvoer gelegd en het Strafwetboek aan zijn doel zal kunnen beantwoorden.

28 October 1893.

ADVERTENTIEN.

Now Ready. Demy 8vo, 674 pp. Price 42s.

THE JUDICIAL PRACTICE

OF THE

COLONY OF THE CAPE OF GOOD HOPE

AND OF

South Africa generally.

With suitable and copious PRACTICAL FORMS subjoined to and illustrating the Practice of the several subjects treated of. By C. H. VAN ZYL, Attorney-at-Law, Notary Public and Conveyancer; and Law Lecturer at the South African College, Cape Town.

Cape Town and Johannesburg:
J. C. JUTA & Co.

London:
STEVENS & HAYNES, Bell Yard, Temple Bar.
SWEET & MAXWELL, 3, Chancery Lane, W. C.

